

SOURCES OF SANSKRIT LEXICOGRAPHY.

Edited by order of

The Imperial Academy of Sciences of Vienna.

VOLUME I.

THE

ANEKARTHASAMGRAHA of JEMACHANDRA.

With Extracts from the Commentary of Mahendra.

EDITED BY

TH. ZACHARIAE.

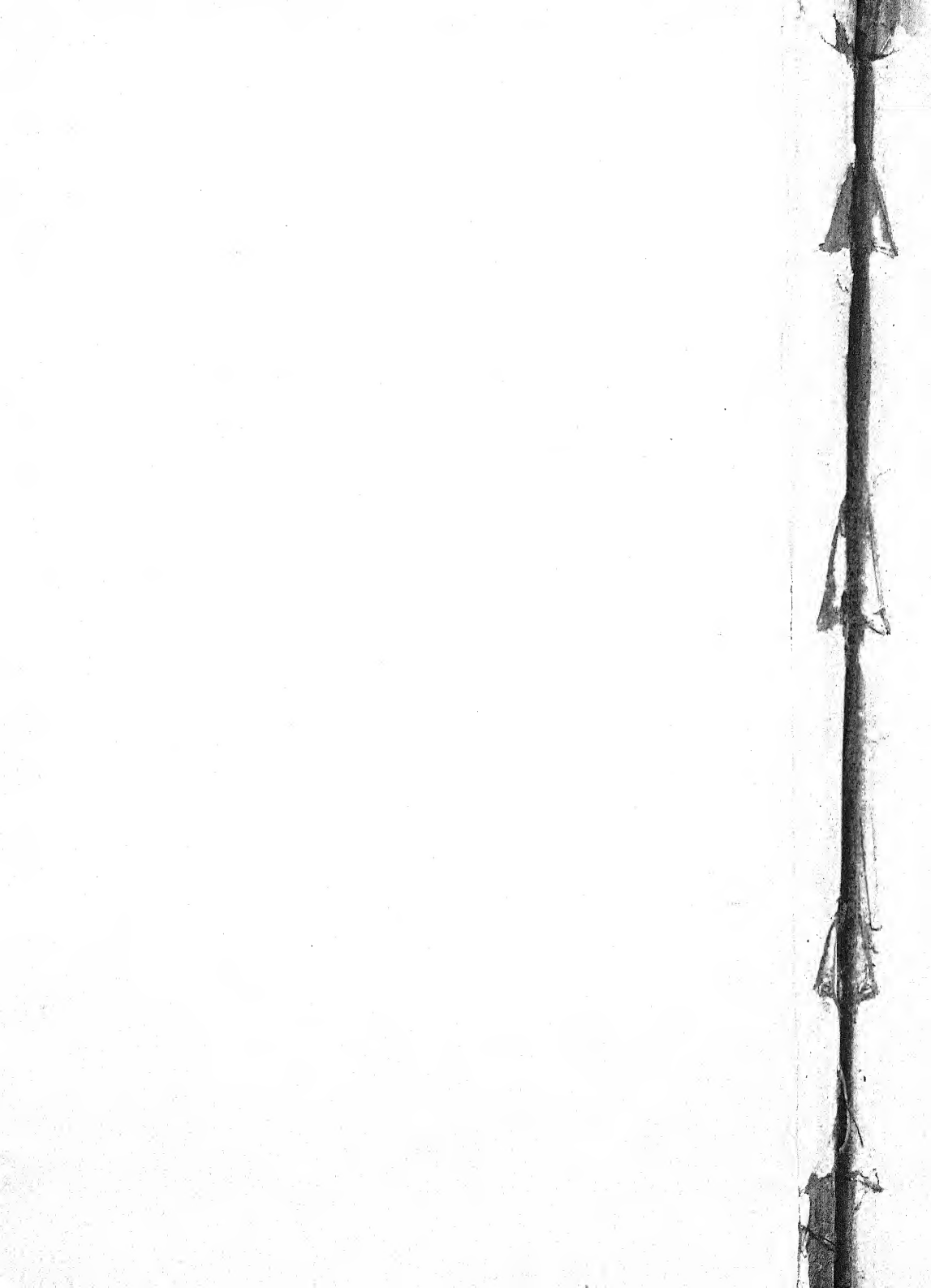
ALFRED HÖLDER.

Bombay:

EDUCATION SOCIETY'S PRESS, BYCULLA.

1893.

NOT TO BE ISSUED

अथ श्रीहेमचन्द्रसूरिप्रणीतोनेकार्थसंग्रहः
श्रीमहेन्द्रसूरिविरचितटीकासारसहितः ॥

THE
**ANEKARTHASAMGRAHA OF
HEMACHANDRA.**

EDITED

With Extracts from the Commentary of Mahendra.

BY

3419

THEODOR ZACHARIAE.

Salik
Hem/Zas

Vienna:

ALFRED HÖLDER.

Bombay:

EDUCATION SOCIETY'S PRESS, BYCULLA.

1893.

33

3

2.

Inscribed

TO

OTTO VON BÖHTLINGK AND RUDOLF VON ROTH,

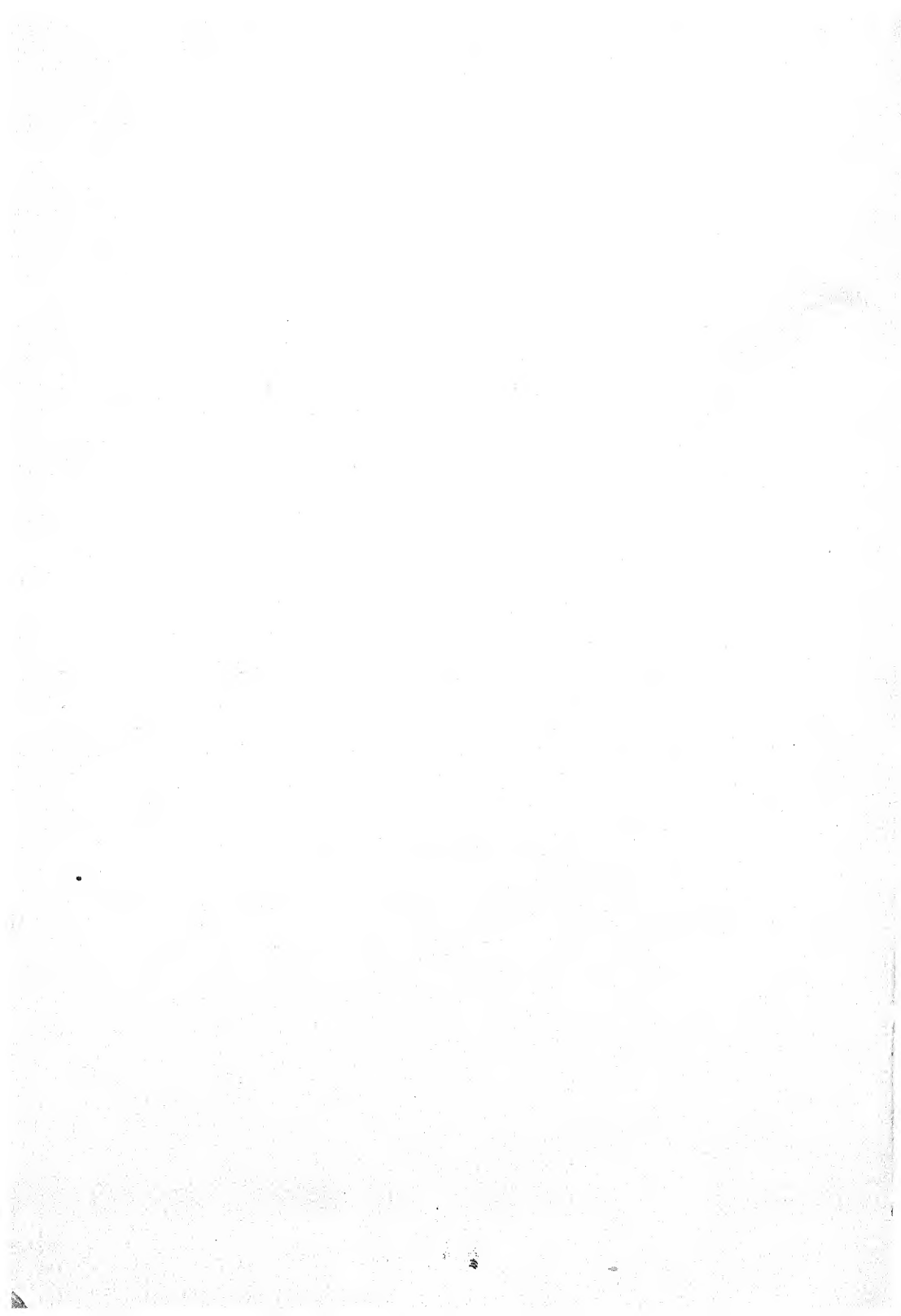
The Founders of Sanskrit Lexicography in Europe,

BY

The Committee of the Imperial Academy of Sciences

Superintending the Edition of the Sources of Indian Lexicography.

3419.
19 sa4k/Hem/2ac. 55.

PREFACE.

THE present edition of the *Anekârthasaṅgraha* with extracts from Mahendra's commentary, the *Anekârthakairavâkarakau-mudî*, is based upon the following manuscripts, all of which belong to the Government Collection in the Deccan College Library at Puna, and none of which bears a date :—

(1) P., an ancient palm-leaf MS. containing the text only with a few glosses, fully described by Professor Kielhorn in his Report on the Search for Sanskrit MSS., Bombay 1881, p. 3; the copy used here was made in 1882.

The following two MSS. contain both the text and the commentary :—

(2) A., a paper MS., Collection of 1875-76 No. 702, consisting of 184 leaves or rather 186, there being two leaves numbered 116, and two 120. The text is given twice, in the middle of the pages in a larger handwriting, and again in the commentary. In the colophon the MS. is stated to have been written Śrī-Rājanagare, *i.e.*, probably in Ahmadâbâd. The MS. is on the whole well preserved and correct. But there are several lacunae, and unfortunately, a number of leaves has suffered from moisture or other causes, whereby many passages have become almost illegible even for a practised eye. Fols. 73-124 have been re-written by one or perhaps two hands. The later hands are not so correct as the rest of *the* MS. The MS. was discovered by Dr. Bühler, who gave a short notice of the Commentary on the *Anekârthasaṅgraha* as early as 1874 in the *Monatsberichte* of the Academy of Sciences of Berlin, March 1874, p. 280 = *Ind. Ant.* IV., p. 82, according to an incomplete Jesalmir MS. In his essay on the Life of Hemachandra (Wien, 1889; p. 43, 88) the same scholar has shown, that Mahendrasûri, who was a pupil of Hemachandra, composed the commentary on the *Anekârthasaṅgraha* soon after his teacher's death in the last quarter of the 12th century; compare Peterson's First Report, p. 51, and for particulars regarding the arrangement and contents of the commentary, my *Beiträge zur Indischen Lexicographie*, pp. 75—78.

(3) B., another paper MS., Collection of 1882-83 No. 234, 217 leaves. This MS. was discovered by Prof. Peterson and described by him in his First Report, Bombay 1883, p. 51 and 89. On many leaves, the writing is almost effaced, apparently because the leaves had stuck together and subsequently suffered when they were separated. As to correctness and completeness, this MS. cannot compare with A. The latter MS., therefore, forms the basis of my edition. I have, however, derived great help from B for passages where A is almost illegible or where it has a lacuna. Here I may mention that sometimes unfortunately both MSS. omit the same parts of the commentary. The commentary is—certainly or apparently—defective under the words अञ्जनी, आनर्त, इति (7, 22), उत्सव, उपसंपन्न, कालपृष्ठ, कुदाल, तथा, तमोपह, नभश्चर, परा, प्रवह, रोहिताश्व, साक्षात्, स्वस्ति, हस्तिकर्ण; and it is entirely wanting under दोषज्ञ, परिसर, प्रचण्ड, मकुष्ठ and सौदामिनी; for particulars see the various Readings.¹

Besides, two MSS. of a book on which Mahendra has drawn largely, the Mañkhakośa, one of Dr. Bühler's Kāśmīr discoveries, have been of great assistance. For many corrupt passages in Mahendra's commentary I have used the *tika* on Mañkha as a sort of third manuscript. As to the MSS. of the Mañkhakośa, it will suffice here to say that the first is a birch bark MS. and contains the text almost complete, whilst the second is a modern paper MS. comprising about two-thirds of the text and the commentary. It ends abruptly with the comment on the word गृह.²

The text of the Anekārthasaṅgraha in the present edition, is exhibited almost without variants. For my MSS. really differ in minor points only, and the majority of the meanings ascribed to the Anekārthas is amply supported by the glosses, explanatory remarks and examples in the Commentary. I may add here that, with one exception, I have paid no regard to former editions of Hemachandra's Kośa.³

¹ It would appear that other MSS. of the Commentary are hidden in the libraries of India, see e. g., Dr. Bhāṇḍarkar's Report for 1883-84, p. 177.a; 209.b; 213.b where an Anekārthasaṅgraha, consisting of 229 leaves is mentioned. That a MS. was in the hands of the late Paṇḍit Durgaprasād, is clear from the fact that he quotes from it in his editions of Sanskrit works.

² Compare my edition of the Śāśvatakośa, p. XL.—XIV., and my Beiträge z. Ind. Lex. p. 70. I intend to edit the Mañkhakośa hereafter, for which Dr. Stein has lately acquired new materials.

³ Compare on the Calcutta edition of 1807 my Beiträge, pp. 78-93, and on Borcoah's edition in his Nānārthasaṅgraha my remarks in the Göttingische Gelehrte Anzeigen 1885, pp. 384-96.

Mahendra's commentary is quite a unique work and, therefore, of the greatest importance for Sanskrit lexicography. It is, in fact, the only complete commentary on one of the larger Anekârthakośas that up to the present date has come to light. Of the Mañkha-tîkâ two-thirds only have come down to us. Besides, the Mañkhakośa does not cover as large a ground as Hemachandra's glossary. A Viśva-tîkâ certainly seems to exist, for it is quoted. But it has not yet been recovered. If it existed before Mahendra's time, it probably formed his principal source.

Considering the great importance of Mahendra's commentary I should have liked to, but I could not give it in its entirety. However, the first Kāṇḍa has been printed, as it stands in the MSS., to serve as a specimen of the whole. For the rest of the commentary, I had to confine myself to extracts. Although a comparison of the first Kāṇḍa with the rest would show what has been omitted and what has been retained, I give the following particulars. I have omitted, as a rule :—

(1) The etymologies and quotations from Hemachandra's grammatical works. But I have always taken into consideration the etymologies where the MSS. differ and where it was necessary to decide for one form.

(2) The statements referring to the classification of the words as adjectives or substantives and to their gender; in the Extracts from the Commentary, too, the genders have only been distinguished when this was absolutely necessary.

(3) The explanations of the meanings, the विषमार्थप्रकाशनम्, Intr., verse 8, except where they differ from those given in the Petersburg Dictionary. But I have retained miscellaneous remarks of the commentator, whenever they furnish interesting and to my knowledge new matter, likewise glosses whenever the words employed are of rare occurrence or elsewhere stated to be provincial terms. The additional meanings, mostly taken from the Mañkhakośa, have been given without exception, together with the examples quoted for them.

(4) Examples (दृष्टान्त) for meanings which are well-known and the occurrence of which has been shown by Böhtlingk in his Dictionaries, except when they seemed to me better and older than those quoted by him. The great number of apparently useless

quotations in the second Kāṇḍa, down to about 2,355, serves to show more prominently the range of literature studied by the commentator. Besides, in the 7th or Avyaya Kāṇḍa every example without exception has been given, because in the majority of the cases it was impossible to distinguish between what is sufficiently authenticated by our Dictionaries and what is not. Finally, I have kept all examples quoted under those words which have a great variety of meanings, and all examples quoted from the eighth Sarga of the Kumārasaṃbhava. Several quotations given by Mahendra more than once, are printed in full in one place only. But for settling the text, all the readings in the different passages have been compared. The same holds good for the concluding verses, or Praśasti, which has been printed at the end of Kāṇḍa II., whilst in the MSS. it is repeated after Kāṇḍas III. and VII.

Most of the references to published Kośas have been omitted, as they are given in the Petersburg Dictionary; references to unpublished Kośas likewise, except when they furnish new lexicographical matter, and, lastly, most of the general references, *e. g.*, to the Kāmasūtra or the Nighaṇṭu.

Apart from these omissions, the commentary is given complete, and its wording has been preserved as far as possible.

The examples adduced in the commentary amount to about 7,000. They are, almost without exception, given anonymously and mostly consist of fragments of verses. In order to trace the passages to their sources, I have had to go through a good many books. But many passages are probably quoted from books not yet published, or inaccessible to me. It may also be that some quotations from well-known texts have escaped my notice.

The work of identifying the quotations was finished in 1889. Since that time, whilst the book was being carried through the press, I have occasionally come across some quotations, *e. g.*, in the texts recently published in the Kāvya-mâlā. These Additional References are given at the end of the volume.

Of the numerous and interesting variants that appear in Mahendra's quotations, I have preserved as many as I could within my limited space. But many, of course, had to be omitted altogether.

Further, the abbreviations, which I have been compelled to introduce, have been duly explained at the end of the book. The figures following them usually refer in the case of dramas and Kāvyaś to the Aṅka or Sarga and the verse, except when the first figure is preceded by p. Of works like the Kāvyaśprakāśa, the pages and lines are quoted, except in a few cases, where Roman figures have been used to denote the chapters.

The sign of interrogation [?] has been employed to indicate doubtful words or passages, which it was not in my power to restore with certainty. In some cases I have preferred printing what I found in the MSS. instead of forcing upon the reader unconvincing conjectures.

Additions of my own to what Mahendra gives, are generally placed between brackets, or may be recognized by the letter c. (compare).

As regards the spelling of words, I have generally followed the Petersburg Dictionary. The orthography of my best MS. has, however, sometimes been adhered to, especially in the case of names of plants.

In the Various Readings at the end of the volume, I have taken into account chiefly the MS. A, upon which the edition is based. Of B, I have considered it sufficient to give only the more important variations. A few conjectures and corrections, the results of a thorough comparison of the printed text with the MSS. have been added.

So long ago as 1881, the MS. A was transmitted to me from India, and I at once resolved to edit it. But it turned out to be insufficient, and no publisher or learned body could be found to undertake the publication. Some of the results, however, which I gathered from the perusal of the commentary, I published, as opportunity offered, in several papers and reviews, and especially in my *Beiträge zur Indischen Lexicographie*, Berlin 1883. For general information I would refer to the latter book. At last, after a second MS. had been discovered by Professor Peterson, I set to work again towards the close of 1888 and finished the edition early in 1891. The possibility of its publication was given when the Imperial Academy of Vienna generously offered to defray the

expenses of printing, and the Secretary of State for India made an additional grant of £ 30.

My thanks are due, besides, to the Royal Academy of Sciences of Berlin for granting me the interest of the Bopp-Stiftung in furtherance of the work; to K. M. Chatfield, Esq., Director of Public Instruction, Bombay, for the loan of the MSS. during a protracted period of time; to Professor Kielhorn, for assisting me in settling the text of the grammatical quotations in the first Kāṇḍa; to Professor Pischel for supplying me with some references and kindly placing at my disposal his copy of a good MS. of the Viśvakośa; lastly, to Prof. Bühler, who has encouraged me to undertake the work, and to whose continued advice and assistance I owe more than I can express.

November 25th, 1892.

८० ॥ उ नमः सर्वज्ञाय ॥ अहं ॥

ध्यात्वाहृतः कृतैकार्थशब्दसंदोहसंग्रहः ।
एकस्वरादिपट्काण्ड्या कुर्वेनेकार्थसंग्रहम् ॥ १ ॥
अकारादिक्रमेणादावत्र कादिक्रमोन्ततः ।
उद्देश्यवचनं पूर्वं पश्चादर्थप्रकाशनम् ॥ २ ॥
यत्रैक एव रूढीर्थो यौगिकस्तत्र ददर्शते ।
अनेकस्मिंस्तु रूढीर्थे यौगिकः प्रोच्यते न वा ॥ ३ ॥
पदानां भङ्गतो योस्मिन्ननेकोर्थः प्रकाश्यते ।
प्रदर्शनीयो नैवासौ तस्यानन्त्यप्रसङ्गतः ॥ ४ ॥
को ब्रह्मण्यात्मनि रवौ मयूरेभौ यमेनिले ।
कं शीर्षेष्ठु सुखे खं स्वः संविदि व्योमनीन्द्रिये ॥ ५ ॥
शून्यविन्दौ सुखे खस्तु सूर्ये गौरुदके दृशि ।
स्वर्गे दिशि पशौ रश्मौ वज्रे भूमाविधौ गिरि ॥ ६ ॥
त्वग् वल्कले चर्मणि च न्यग् निम्ने नीचकात्स्न्ययोः ।
रुक् शोभाकिरणेच्छासु वाग् भारत्यां वचस्यपि ॥ ७ ॥
जूराकाशसरस्वत्यां पिशाच्यां जवनेपि च ।
शः स्याद्विचक्षणे पद्मासने चान्द्रसमायनौ ॥ ८ ॥
सह्रिद्यमाने सत्ये च प्रशस्तार्चितसाधुषु ।
भः भुक्ते भमुडौ भांशौ भूस्तु भूमिरिव क्षितौ ॥ ९ ॥
स्थाने च मः पुनः शंभौ मा लक्ष्म्यां वारणेव्ययम् ।
किं क्षेपनिन्दयोः प्रभे वितर्के ज्या तु मातरि ॥ १० ॥
क्षमाभौव्योर्द्युर्दिने बह्नौ द्यौस्तु स्वर्गे विहायसि ।
रस्तीक्ष्णे दहने रास्तु सुवर्णे जलदे धने ॥ ११ ॥
द्रुः कामरूपिणि स्वर्णे धूर्यानमुखभारयोः ।
पूः शरीरे नगरे च श्रीर्लक्ष्म्यां सरलद्रवे ॥ १२ ॥

वेषोपकरणे वेषरचनायां मतौ गिरि ।

शोभात्रिवर्गसंपत्त्योः लूः लुवे निर्झरेपि च ॥ १३ ॥

वः पश्चिमदिगीशे स्यादौपत्ये पुनरव्ययम् ।

द्यौः स्वर्गनभसोः स्वो ज्ञात्यात्मनोः स्वं निजे धने ॥ १४ ॥

दृग् द्रष्टृदर्शनध्यक्षिण विट् प्रवेशे नृवैश्ययोः ।

तृट् तृष्णावत्तर्षवच्च भवेल्लिप्तापिपासयोः ॥ १५ ॥

त्विट् शोभायां जिगीषायां व्यवसाये रुचौ गिरि ।

भाः प्रभावे मयूखे च मास्तु मासे निशाकरे ॥ १६ ॥

इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रविरचितेनेकार्थसंग्रह एकस्वरकाण्डः प्रथमः ॥

अर्को द्रुमेदे स्फटिके ताम्रे सूर्ये विडौजसि ।

अकं दुःखाघयोरङ्गो भूषारूपकलक्ष्मण ॥ १ ॥

चित्राजौ नाटकाद्यंशे स्थाने क्रोडेन्तिकागसोः ।

एकोन्यः केवलः श्रेष्ठः संख्या कल्कोधविष्ठयोः ॥ २ ॥

दम्भे पापिनि किङ्हे च कङ्को ब्राह्मणलिङ्गिनि ।

लोहपृष्ठे यमे कर्कः श्वेताश्वे दर्पणे घटे ॥ ३ ॥

कर्केतनेग्रौ राशौ च काकः स्यात्पीठसर्पिणि ।

हीपमानद्रुमेदेषु शिरोवक्षालने द्विके ॥ ४ ॥

काकं काकसमूहे स्याद्रतबन्धे च योषिताम् ।

काका तु काकजङ्घायां काकोलीकाकनासयोः ॥ ५ ॥

काकोदुम्बरिकाकाकमाचिकारक्तिकास्वपि ।

किष्कुः प्रकोष्ठे हस्ते च वितस्तौ कुत्सितेपि च ॥ ६ ॥

कोको वृके चक्रवाके खर्जूरीद्रुमभेकयोः ।

छेको विदग्धे विश्वस्तमृगनीडजयोरपि ॥ ७ ॥

टङ्को नीलकपित्थेसिकोशे कोपेदमदारणे ।

मानान्तरे खनित्रे च जङ्घायां टङ्कणेपि च ॥ ८ ॥

तर्को वितर्के काङ्गायामूहकर्मविशेषयोः ।

त्रिका कूपस्य नेमौ स्यान्निकं पृष्ठाधरे त्रये ॥ ९ ॥

तोकं संतानसुतयोर्द्विकः स्यात्काककोकयोः ।
 न्यङ्कुर्मृगे मुनौ नाकः स्वः खे नाकुस्तु पर्वते ॥ १० ॥
 मुनिवल्मीकयोर्निष्कः कर्पे हेमनि तत्पले ।
 दीनारे साष्टसुवर्णशते वक्षोविभूषणे ॥ ११ ॥
 पङ्कोषे कर्दमे पाकः पचने शिशुदैत्ययोः ।
 वको रक्षोभिदि श्रीदे शिवमल्लीवकोटयोः ॥ १२ ॥
 भूकश्छिद्रे काले भेको मेघमण्डूकभीरुषु ।
 मुष्को मोक्षद्रुमे संघे तस्करे मांसलाण्डयोः ॥ १३ ॥
 मूको दैत्यावाग्दीनेषु रङ्गः कृपणमल्लयोः ।
 राका कच्छां दृष्टरजःकन्यायां सरिदन्तरे ॥ १४ ॥
 पूर्णेन्दुपूर्णमायां च रेकः शङ्काविरेकयोः ।
 हीनेपि रोकं क्रयणभेदे नात्रि बिले चरे ॥ १५ ॥
 रोकौशौ लङ्का तु शाखा शाकिनी कुलटा पुरी ।
 लोको विश्वे जने वल्कं शकले त्वचि शल्कवत् ॥ १६ ॥
 शको देशे राजभेदे शङ्का स्यात्संशये भये ।
 शङ्कुः पञ्चशिराजाले संख्याकीलकशंभुषु ॥ १७ ॥
 यादोऽस्त्रभेदयोर्मैट्टे शाको द्वीपे नृपे द्रुमे ।
 शक्तौ हरितके चापि शुको व्यासजकीरयोः ॥ १८ ॥
 रक्षोमात्ये शुक्रं ग्रन्थिपर्णेऽरलुशिरीषयोः ।
 शुल्कं घट्टादिदातव्ये जामातुश्चापि बन्धके ॥ १९ ॥
 शूकोनुक्रोशकिंशार्वोः शोकेभिषवशुङ्गयोः ।
 शूका हृल्लेखे दलोकस्तु पद्मबन्धे यशस्यपि ॥ २० ॥
 शौकं शुकानां समूहे स्त्रीणां च करणान्तरे ।
 सूका बाणोत्पलवाताः स्तोकः स्याच्चातकाल्पयोः ॥ २१ ॥
 नखं पुनर्गन्धद्रव्ये नखः करजपण्डयोः ।
 न्युङ्गः सामविशेषस्य पडोकार्यामतिप्रिये ॥ २२ ॥
 पुङ्गः स्यान्मङ्गलाचारे शराङ्गद्वयेनयोरपि ।
 प्रेङ्ग पर्यटने नृत्ये दोलायां वाजिनां गतौ ॥ २३ ॥

मुखमुपाये प्रारम्भे श्रेष्ठे निःसरणास्ययोः ।
 रेखा स्यादल्पके छद्मन्याभोगोल्लेखयोरपि ॥ २४ ॥
 लेखो लेख्ये दैवते च लेखा राज्यां लिपावपि ।
 वीङ्गु तु शूकशिम्बायां गतिभेदे च नर्तने ॥ २५ ॥
 शङ्खः कम्बौ निधिभेदे स्यान्नख्यामलिकास्थनि ।
 शाखा द्रुमांशे वेदांशे मुजे पक्षान्तरेन्तिके ॥ २६ ॥
 शिखाप्रमात्रे चूडायां केकिचूडाप्रधानयोः ।
 ज्वालायां लाङ्गलिकायां शिफाशाखाघृणिष्वपि ॥ २७ ॥
 सखा सहाये मित्रे च सुखं त्रिदिवशर्मणोः ।
 सुखा प्रचेतसः पुर्यामगः स्यान्नगवत्तरौ ॥ २८ ॥
 शैले सरीसृपे भानावङ्गमन्तिकगात्रयोः ।
 उपसर्जनभूते स्यादभ्युपायप्रतीकयोः ॥ २९ ॥
 भङ्गा नीवृद्धिशेषे स्युरिङ्गः स्यादिङ्गितेद्भुते ।
 ज्ञानजङ्गमयोश्चापि खगोर्कग्रहपक्षिषु ॥ ३० ॥
 शरे देवेषु खड्गोसौ खड्गिशृङ्गे च गण्डके ।
 टङ्गः खनित्रे जङ्घास्थोस्त्यागो वर्जनदानयोः ॥ ३१ ॥
 दुर्गं पुनर्दुर्गमे स्याद्दुर्गा तु नीलिकोमयोः ।
 नागो मतङ्गजे सर्पे पुंनागे नागकेसरे ॥ ३२ ॥
 क्रूराचारे नागदन्ते मुस्तके वारिदेपि च ।
 देहानिलविशेषे च श्रेष्ठे स्यादुत्तरस्थितः ॥ ३३ ॥
 नागं रङ्गे सीसपत्ने स्त्रीबन्धे करणान्तरे ।
 पिङ्गी शम्यां पिङ्गा हिङ्गुनाल्यां गोरोचनोमयोः ॥ ३४ ॥
 पिङ्गं बालके पिशङ्गे पूगः क्रमुकसंघयोः ।
 फल्गुः काकोदुम्बरिकावृक्षे निरर्थकेपि च ॥ ३५ ॥
 भगोर्कज्ञानमाहात्म्ययशोवैराग्यमुक्तिषु ।
 रूपवीर्यप्रयत्नेच्छाश्रीधर्मैश्वर्ययोनिषु ॥ ३६ ॥
 भङ्गस्तरंगे भेदे च रुग्विशेषे पराजये ।
 कौटिल्ये भयविच्छिन्नयोर्मङ्गा शणे भङ्गिः पुनः ॥ ३७ ॥

भक्तिवीच्योर्भागो रूपार्थके भाग्यैकदेशयोः ।
 भृङ्गं त्वक्पक्षं भृङ्गास्तु पिङ्गधूम्याटमार्कवाः ॥ ३८ ॥
 षट्पदोथ भृगुः सानौ जमदग्निप्रपातयोः ।
 भुके रुद्रे च भोगस्तु राज्ये वेदयामृतौ सुखे ॥ ३९ ॥
 धनेहिकायफणयोः पालनाभ्यवहारयोः ।
 मार्गो मृगमदे मासे सौम्यर्क्षेन्वेषणे पथि ॥ ४० ॥
 मृगः कुरङ्गे याज्ञायां मृगयायां गजान्तरे ।
 पशौ नक्षत्रभेदे च मृगी तु वनितान्तरे ॥ ४१ ॥
 युगं हस्तचतुष्के स्याद्रथाद्यङ्गे कृतादिके ।
 वृद्धिनामौषधे युग्मे योगो विस्त्रधघातिनि ॥ ४२ ॥
 अलब्धलाभे संगत्यां कार्मणध्यानयुक्तिषु ।
 वपुःस्थैर्यप्रयोगे च संनाहे भेषजे धने ॥ ४३ ॥
 विष्कम्भादावुपाये च रङ्गः स्याच्चतुष्टयुद्धयोः ।
 रागे रङ्गं तु त्रपुणि रागः स्याल्लोहितादिषु ॥ ४४ ॥
 गान्धारादौ क्लेशादिकेनुरागे मत्सरे नृपे ।
 लङ्गः सङ्गे च षिङ्गे च लिङ्गं मेहनचिह्नयोः ॥ ४५ ॥
 शिवमूर्तावनुमाने सांख्योक्तविकृतावपि ।
 वङ्गः कर्पासे वृन्ताके वङ्गा जनपदान्तरे ॥ ४६ ॥
 वङ्गं त्रपुणि सीसे च वल्गुश्छागमनोज्ञयोः ।
 व्यङ्गो भेके हीनाङ्गे च वेगो रयप्रवाहयोः ॥ ४७ ॥
 रेतःकिंपाकयोश्चापि शार्ङ्गं विष्णुधनुर्धनुः ।
 शुङ्ग्याम्राते वटे प्रक्षे भृङ्गं चिह्नविषाणयोः ॥ ४८ ॥
 क्रीडाम्बुयन्त्रे शिखरे प्रभुत्वोत्कर्षसानुषु ।
 शृङ्गः कूर्चशीर्षे शृङ्गी स्वर्णमीनविशेषयोः ॥ ४९ ॥
 विषायामृषभौषध्यां सर्गस्त्यागस्वभावयोः ।
 उत्साहे निश्चयेध्याये मोहानुमतिसृष्टिषु ॥ ५० ॥
 अर्घः पूजाविधौ मूल्येषं दुःखे व्यसनैनसोः ।
 उद्धो हस्तपुटे वङ्गौ इलाषायां देहजानिले ॥ ५१ ॥

ओषः प्रवाहः संघातो द्रुतनृत्तं परंपरा ।
 उपदेशश्च मेघस्तु मुस्तके जलदेपि च ॥ ५२ ॥
 मोघो दीने निष्फले च मोघा स्यात्पाटलातरौ ।
 लघुः स्पृक्षा लघ्वसारं ह्रस्वं चार्धगह द्रुतम् ॥ ५३ ॥
 श्लाघोपास्तीच्छयोः स्तोत्रेर्चा पूजा प्रतिमापि च ।
 कचः शुष्कव्रणे केशे बन्धे पुत्रे च गीष्पतेः ॥ ५४ ॥
 कचा करेष्वां काचोक्षिरोमे शिष्ये मणौ मृदि ।
 काञ्ची गुञ्जामेखलयोः पुर्यां कूर्चो विकथने ॥ ५५ ॥
 दमश्रुणि दम्भे भूमध्ये क्रौञ्चो द्वीपे खगे गिरौ ।
 चर्चा स्याच्चर्ममुण्डायां चिन्तास्थासकयोरपि ॥ ५६ ॥
 चक्षुः पञ्चाङ्गुले त्रोट्यां नीचः पामरखर्वयोः ।
 मोचा शाल्मलिकदल्योर्मोचः शिष्यौ रुचिर्द्युतौ ॥ ५७ ॥
 स्पृहाभिष्वङ्गशोभास्तु वचः शुके वचौषधौ ।
 शारिकायां वीच्याल्यूम्योरवकाशे सुखाल्पयोः ॥ ५८ ॥
 शचीन्द्राणीशतावर्योः शुचिः शुद्धे सितेनले ।
 श्रीगमाषाढानुपहतेषूपधाशुद्धमन्त्रिणि ॥ ५९ ॥
 शृङ्गारे सूच्यमिनये व्यधने करणे स्त्रियाः ।
 अच्छो भल्लूके स्फटिकेमलेच्छाभिमुखेव्ययम् ॥ ६० ॥
 कच्छो द्रुमेदे नौकाङ्गेनूपप्राये तटेपि च ।
 कच्छास्तु देशे कच्छा स्यात्परिधानापरान्त्रले ॥ ६१ ॥
 चीर्या वाराह्यां च गुच्छो गुच्छे हारकलापयोः ।
 पिच्छः पुच्छे पिच्छं वाजे पिच्छा शाल्मलिवेष्टके ॥ ६२ ॥
 पङ्क्तौ पूगच्छटाकोशमण्डेष्वश्वपदामये ।
 मोचायां पिच्छिले म्लेच्छो जातिभेदेपभाषणे ॥ ६३ ॥
 अजप्रज्ञागे हरे विष्णौ रघुजे वेधसि स्मरे ।
 अञ्जो धन्वन्तरौ चन्द्रे शङ्खेऽञ्जं पद्मसंख्ययोः ॥ ६४ ॥
 आजिः क्षणे समश्मायां युध्यूर्जः कार्तिके बले ।
 कंजो वेधसि केशे च कंजं पीयूषपद्मयोः ॥ ६५ ॥

कुञ्जो हनौ दन्तिदन्ते निकुञ्जे च कुजो द्रुमे ।
 आरे नरकदैत्ये च कुञ्जो न्युञ्जकुभेदयोः ॥ ६६ ॥
 खजा दर्शमथोः खर्जूः खर्जूरीकीटकण्डुषु ।
 गञ्जो भाण्डागारे रीढाखन्योर्गञ्जा छुरागृहे ॥ ६७ ॥
 गुञ्जा तु कृष्णलायां स्यात्पटहे मधुरध्वनौ ।
 द्विजो विप्रक्षत्रिययोर्वैश्ये दन्ते विहंगमे ॥ ६८ ॥
 द्विजा भार्गरेणुकयोर्ध्वजः पूर्वदिशो गृहे ।
 शिश्वे चिह्ने पताकायां खट्वाङ्गे शौण्डिकेपि च ॥ ६९ ॥
 निजो नित्ये स्वकीये च न्युञ्जः कुञ्जे कुशसुचि ।
 अधोमुखेपि च न्युञ्जं कर्मरङ्गतरौः फले ॥ ७० ॥
 प्रजा लोके संततौ च पिञ्जा तूलहरिद्रयोः ।
 पिञ्जो व्यये वधे पिञ्जं बले बीजं तु रेतसि ॥ ७१ ॥
 स्यादाधाने च तत्त्वे च हेतावङ्कुरकारणे ।
 भुजो बाहौ करे मर्जूः शुद्धौ च रजकेपि च ॥ ७२ ॥
 राजी रेखायां पङ्क्तौ च रुजा त्वामयभङ्गयोः ।
 लञ्जः पट्टे च कच्छे च लाजः स्यादार्द्रतण्डुले ॥ ७३ ॥
 लाजास्तु भृष्टधान्ये स्युर्लाजं पुनरुशीरके ।
 व्रजोर्ध्वगोष्ठसंघेषु वणिग्वाणिज्यजीविनि ॥ ७४ ॥
 वाणिज्ये करणभेदे वाजं सर्पिपि वारिणि ।
 यज्ञान्ने वाजस्तु पक्षे मुनौ निस्त्रयवेगयोः ॥ ७५ ॥
 व्याजः शाठ्येपदेशे च सञ्ज्ञौ संनद्धसंभृतौ ।
 सञ्ज्ञौ ब्रह्मशिवौ प्रज्ञः प्राज्ञे प्रज्ञा तु शेमुषी ॥ ७६ ॥
 यज्ञः स्यादात्मनि मखे नारायणहुताशयोः ।
 संज्ञा नामनि गायत्र्यां हस्ताद्यैरर्थसूचने ॥ ७७ ॥
 चेतनार्कस्त्रियोरद्वो हृद्वाटालकयोर्भृशे ।
 चतुष्कभक्तयोरिष्टमीप्सिते क्रतुकर्मणि ॥ ७८ ॥
 पूज्ये प्रेयसि संस्कारयोगेष्टिर्मखेच्छयोः ।
 संपहर्ल्लोकेथ कटो गजगण्डे कटौ भृशे ॥ ७९ ॥

शवे शवरथौषधयोः क्रियाकारश्मशानयोः ।
 किलिञ्जे समये चापि कष्टं गहनकृच्छ्रयोः ॥ ८० ॥
 कट्टकार्ये मत्सरे च दूषणे च कटू रसे ।
 तिक्ते प्रियङ्गुसुरभिकटुकाराजिकास्वपि ॥ ८१ ॥
 कुटः कोटे शिलाकुट्टे घटे गेहे कुटी सुरा ।
 चित्रगुच्छः कुम्भदासी कूटं पूर्वारयन्वयोः ॥ ८२ ॥
 मायादम्भाद्रिशृङ्गेषु सीराङ्गेनृततुच्छयोः ।
 निश्चलेयोधने राशौ कृष्टिः कर्षणधीमतोः ॥ ८३ ॥
 कोट्युत्कर्षाटनीसंख्याभिषु खटस्तृणे कफे ।
 टङ्केन्धकूपे प्रहारे खाटिः शवरथे किणे ॥ ८४ ॥
 एकग्रहेथ खेटः स्याद्ग्रामभेदे कफेधमे ।
 स्फुरे मृगव्ये गृष्टिस्तु सकृत्सूतगवी भवेत् ॥ ८५ ॥
 वराहक्रान्ता च घटा घटने गजसंहतौ ।
 गोष्ठ्यां घटस्त्वभशिरःकूटे समाधिकुम्भयोः ॥ ८६ ॥
 घृष्टिः स्पर्धावर्षणयोर्विष्णुकान्तावराहयोः ।
 घोण्टा पूगबदरयोश्चटुश्चाटुपिचण्डयोः ॥ ८७ ॥
 व्रत्यासने जटा केशविकारे मांसिमूलयोः ।
 झाटो व्रणादिसंमार्ष्टौ कुञ्जकान्तारयोरपि ॥ ८८ ॥
 त्वष्टार्के विश्वकृत्क्ष्णोस्तुटिः संशयलेशयोः ।
 सूक्ष्मैलायां कालमाने त्रोटिश्चञ्च्रां खगान्तरे ॥ ८९ ॥
 मीनकट्फलयोर्दिष्टं दैवे दिष्टस्त्वनेहसि ।
 दिष्टिरानन्दे माने च दृष्टिर्ज्ञानेक्षिण दर्शने ॥ ९० ॥
 पटुश्चतुष्पथे पीठे राजादेः शासनान्तरे ।
 व्रणादिवन्धने पेषाश्मनि पट्टी ललाटिका ॥ ९१ ॥
 रोध्रोथ पटु लवणे पटुस्तीक्ष्णपटोलयोः ।
 स्फुटे रोगविहीने च छत्तायां चतुरेपि च ॥ ९२ ॥
 पुष्टिः स्यात्पोषणे वृद्धौ फटा तु कैतवे फणे ।
 भटो वीरे म्लेच्छभेदेपि च भृष्टिस्तु भर्जने ॥ ९३ ॥

शून्यवाटचामथ म्लिष्टं म्लानमस्पष्टभाषितम् ।
 यष्टिर्भाग्या मधुयष्ट्यां ध्वजदण्डेस्त्रहारयोः ॥ ९४ ॥
 रिष्टं क्षेमेशुभे रिष्टोसौ लाटो वस्त्रदेशयोः ।
 वटो गोले गुणे भक्ष्ये वृक्षे साम्यवराटयोः ॥ ९५ ॥
 वाटः पथि वृत्तौ वाटं वरण्डेङ्गान्नभेदयोः ।
 वाटी वास्तौ गृहोद्यानेकटयोर्विटस्तु मूषिके ॥ ९६ ॥
 खदिरे लवणे पिङ्गे द्रौ च व्युष्टं फले दिने ।
 पर्युषिते प्रभाते च व्युष्टिः स्तुतिफलर्द्धिषु ॥ ९७ ॥
 विष्टिः कर्मकरे मूल्ये भद्राजूषणेषु च ।
 सटा जटाकेसरयोः स्फुटो व्यक्तप्रफुल्लयोः ॥ ९८ ॥
 सिते व्याघ्रे स्फुटिस्त्वंहिस्फोटे निर्भिन्नचिर्भित्ते ।
 सृष्टिः स्वभावे निर्माणे सृष्टं निश्चितयुक्तयोः ॥ ९९ ॥
 प्रचुरे निर्मिते चाथ हष्टः स्यात्केशरोमसु ।
 जातहर्षे प्रतिहते विस्मिते हृषितो यथा ॥ १०० ॥
 कठो मुनौ स्वर क्त्वां भेदे तत्पाठिवेदिनोः ।
 कण्ठो ध्वनौ संनिधाने ग्रीवायां मदनद्रुमे ॥ १०१ ॥
 काष्ठं दारुणि काष्ठा तु प्रकर्षे स्थानमात्रके ।
 दिशि दारुहरिद्रायां कालमानप्रमिद्यपि ॥ १०२ ॥
 कुण्डोकर्मण्ये मूर्खे च कुष्ठं भेषजरोगयोः ।
 कोष्ठो निजे कुसूले च कुक्षेरन्तर्गृहस्य च ॥ १०३ ॥
 गोष्ठं गोस्थानके गोष्ठी संलापे परिषद्यपि ।
 ज्येष्ठः स्यादग्रजे श्रेष्ठे मासभेदातिवृद्धयोः ॥ १०४ ॥
 ज्येष्ठा भे गृहगोधायां निष्ठोत्कर्षव्यवस्थयोः ।
 क्लेशे निष्पत्तौ नाशेन्ते निर्वाहे याचने व्रते ॥ १०५ ॥
 पृष्ठं पश्चिममात्रे स्याच्छरीरावयवान्तरे ।
 वण्टः कुन्तायुधे खर्वे भृत्याकृतविवाहयोः ॥ १०६ ॥
 शठो मध्यस्थपुरुषे धूर्ते धत्तूरकेपि च ।
 श्रेष्ठोऽग्रे धनदे षष्ठी गौरी षण्णां च पूरणी ॥ १०७ ॥

हठोम्बुपर्ण्या प्रसभेण्डं पेशीकोशमुष्कयोः ।
 इडेलावत्स्वर्गनाडीभूवागोषु बुधस्त्रियाम् ॥ १०८ ॥
 काण्डो नालेधमे वर्गे द्रुस्कन्धेवसरे शरे ।
 सहःशलाघाम्बुषु स्तम्बे क्रीडा केल्यामनादरे ॥ १०९ ॥
 कुण्डी कमण्डलौ कुण्डो जाराज्जीवत्पतेः सुते ।
 देवतोयाशये स्थाल्यां क्ष्वेडः कर्णामये ध्वनौ ॥ ११० ॥
 विषे वक्रे क्ष्वेडा सिंहनादवंशशलाकयोः ।
 क्ष्वेडं लोहितार्कफले घोषपुष्पे दुरासदे ॥ १११ ॥
 क्रोडः कोले शनौ क्रोडमङ्गे खण्डोर्ध ऐक्षवे ।
 मणिदोषे च गण्डस्तु वीरे पिटकचिह्नयोः ॥ ११२ ॥
 कपोले गण्डके योगे वाजिभूषणबुद्बुदे ।
 गडुः पृष्ठगुडे कुञ्जे गडो मीनान्तराययोः ॥ ११३ ॥
 गुडः कुञ्जरसंनाहे गोलकेक्षुविकारयोः ।
 गुडा तु गुडिकास्नुह्योर्गोण्डः स्याद्बृद्धनाभिके ॥ ११४ ॥
 पामरजातौ चण्डस्तु यमदासेतिकोपने ।
 तीन्ने दैत्यविशेषे च चण्डी तु शिवयोषिति ॥ ११५ ॥
 चण्डा धनहरीशङ्खपुष्प्योश्चूडा शिखाग्रयोः ।
 बाहुभूषावलभ्योश्च चोडः कञ्चुकदेशयोः ॥ ११६ ॥
 जडो मूर्खे हिमाग्राते जडा स्याच्छूकशिम्बिका ।
 ताडो द्रौ ताडने घोषे मुष्टिमेयतृणादिके ॥ ११७ ॥
 ताडी तालीदलतरौ दण्डः सैन्ये दमे यमे ।
 मानव्यूहग्रहभेदेष्वाश्वैर्कानुचरे मथि ॥ ११८ ॥
 प्रकाण्डे लगुडे कोणे चतुर्थोपायगर्वयोः ।
 नाडी कुहनचर्यायां घटिकागण्डदूर्वयोः ॥ ११९ ॥
 नाले गुणान्तरे स्नायौ नीडं स्थाने खगालये ।
 पण्डः षण्डे पण्डा बुद्धौ पाण्डुः कुन्तीपतौ सिते ॥ १२० ॥
 पिण्डो वृन्दे जपापुष्पे गोले वोलेङ्गसिल्हयोः ।
 कवले पिण्डं तु वेदमैकदेशे जीवनायसोः ॥ १२१ ॥

बले सान्द्रे पिण्डालाबूखर्जूर्योस्तगरेपि च ।
 पीडार्तिमर्दनोत्तंसकृपास्तु सरलद्रुमे ॥ १२२ ॥
 भाण्डं मूलवणिग्वित्ते तुरंगाणां च मण्डने ।
 नदीकूलद्वयीमध्ये भूषणे भाजनेपि च ॥ १२३ ॥
 मण्डो मस्तुनि भूषायामेरण्डे सारपिच्छयोः ।
 शाके मण्डा त्वामलक्यां मुण्डो मुण्डितशीर्षयोः ॥ १२४ ॥
 राहौ दैत्यान्तरे रण्डा त्वाखुकर्णी मृतप्रिया ।
 व्याडो हिंस्रपशौ सर्पे शुण्डा करिकरः सुरा ॥ १२५ ॥
 जलेभी नलिनी वारस्त्री शुण्डो मदनिर्भरे ।
 शौण्डी चविकपिप्पल्योः शौण्डो विख्यातमत्तयोः ॥ १२६ ॥
 षडः पेयान्तरे भेदे षण्डः कानन इच्छरे ।
 गूढं रहःसंवृतयोर्दाढा दंष्ट्राभिलाषयोः ॥ १२७ ॥
 दृढः शक्ते भृशे स्थूले बाढं भृशप्रतिज्ञयोः ।
 माढिर्देन्यं पक्षिरार्चा मूढस्तन्निद्रते जडे ॥ १२८ ॥
 राढा सुहृषु शोभायां व्यूढा न्यस्तोरुसंहताः ।
 वोढा स्याद्भारिके सूते शण्डषण्डौ तु सौविदे ॥ १२९ ॥
 वन्ध्यपुंसीच्छरे क्लीबे सोढा मर्षणशक्तयोः ।
 अणिराणिवदध्रौ स्यात्सीमन्यक्षायकीलके ॥ १३० ॥
 अणुर्त्राह्यल्पयोरुष्णा ग्रीष्मदक्षातपाहिमाः ।
 ऊर्णा भ्रूमध्यगावर्ते मेघादीनां च लोमनि ॥ १३१ ॥
 ऋणं देये जलदुर्गे कणो धान्यांशलेशयोः ।
 कणा जीरकपिप्पल्योः कर्णश्चम्पापतौ श्रुतौ ॥ १३२ ॥
 क्षणः कालविशेषे स्यात्पर्वण्यवसरे महे ।
 व्यापारविकलत्वे च परतन्त्रत्वमध्ययोः ॥ १३३ ॥
 कीर्णः क्षिप्ते हते छन्ने कुणिः कुकरवृक्षयोः ।
 कृष्णः काके पिके वर्णे विष्णौ व्यासेर्जुने कलौ ॥ १३४ ॥
 कृष्णा तु नील्यां द्रौपद्यां पिप्पलीद्राक्षयोरपि ।
 कृष्णं तु मरिचे लोहे कोणो वीणादिवादने ॥ १३५ ॥

लगुडेश्रौ लोहिताङ्गे गणः प्रमथसंख्ययोः ।
 समूहे सैन्यभेदेथ गुणो ज्यासूदतन्तुषु ॥ १३६ ॥
 रज्जौ सत्त्वादौ संध्यादौ शौर्यादौ भीम इन्द्रिये ।
 रूपादावप्रधाने च दोषान्यस्मिन्विशेषणे ॥ १३७ ॥
 भेष्यो नटे गायने च घ्राणं तु घ्रातघोणयोः ।
 घृणा तु स्याज्जुगुप्सायां करुणायां घृणिः पुनः ॥ १३८ ॥
 अंशुज्वालातरंगेषु चूर्णानि वासयुक्तिषु ।
 चूर्णं क्षोदे क्षारभेदे जर्णो जीर्णद्रुमेन्दुषु ॥ १३९ ॥
 जिष्णुः शक्नेर्जुने विष्णौ जित्वरेर्के वसुष्वपि ।
 झूणिः क्रमुकभेदे स्याद्बुधदैवश्रुतावपि ॥ १४० ॥
 त्राणं त्राते रक्षणे च त्रायमाणौषधावपि ।
 तीक्ष्णं समुद्रलवणे विषायोमरकाजिषु ॥ १४१ ॥
 आत्मत्यागिनि तिग्मे च तूणी नीलीनिषङ्गयोः ।
 द्रुणः स्याद्दृष्टिके भृङ्गे द्रुणं चापकृपाणयोः ॥ १४२ ॥
 द्रुणी कूर्म्यां जलद्रोण्यां देष्णो दातरि दुर्दमे ।
 द्रोणः पार्थगुरौ काके माने द्रोणी तु नीवृति ॥ १४३ ॥
 नौभेदे शैलसंधौ च पणः कार्पापणे ग्लहे ।
 विक्रय्यशाकादिबद्धमुटौ मूल्ये भृतौ धने ॥ १४४ ॥
 व्यवहारे च द्यूताद्युत्सृष्टे गण्डकविंशतौ ।
 पर्णस्त्रिपत्ने पर्णं तु पत्ने प्राणोनिले बले ॥ १४५ ॥
 हृद्वायौ पूरिते गन्धरसे प्राणास्तु जीविते ।
 पार्णिः कुम्भ्यां चमूपृष्ठे पादमूलोन्मदस्त्रियोः ॥ १४६ ॥
 पूर्णः कृत्स्ने पूरिते च फाणिर्गुडकरम्बयोः ।
 बाणो वृक्षविशेषे स्याच्छरस्यावयवे शरे ॥ १४७ ॥
 बलिपुत्रेऽप्यथ भ्रूणो गर्भिण्यां श्रोत्रियाद्विजे ।
 अर्भके स्त्रैणगर्भे च मणिस्त्वजागलस्तने ॥ १४८ ॥
 मेढ्राग्रेलिच्छरे रत्ने मोणः सर्पकरण्डके ।
 वाने नक्रमक्षिकायां रणः कोणे कणे युधि ॥ १४९ ॥

रेणुधूल्यां पर्पटके वर्णः स्वर्णे व्रते स्तुतौ ।
 रूपे द्विजादौ शुक्लादौ कुथायामक्षरे गुणे ॥ १५० ॥
 भेदे गीतक्रमे चित्रे यशस्तालविशेषयोः ।
 अङ्गरागे च वर्णं तु कुङ्कुमे वाणिरम्बुदे ॥ १५१ ॥
 व्यूतौ मूल्ये सरस्वत्यां वीणा स्याद्ब्रह्मकी तडित् ।
 वृष्णिर्मेषे यादवे च वेणी सेतुप्रवाहयोः ॥ १५२ ॥
 देवताडे केशबन्धे वेणुर्विशे नृपान्तरे ।
 शाणः कषे मानभेदे श्रेण्याल्यां कारुसंहतौ ॥ १५३ ॥
 शोणो नदे रक्तवर्णे दयोनाकेयौ हयान्तरे ।
 स्थाणुः कीले हरे स्थूणा सूर्या स्तम्भे रुगन्तरे ॥ १५४ ॥
 अन्तः स्वरूपे निकटे प्रान्ते निधयनाशयोः ।
 अवयवेप्यथार्हन्स्यात्पूज्ये तीर्थकरेपि च ॥ १५५ ॥
 अस्तः क्षिप्ते पश्चिमाद्रावर्तिस्त्वटनिपीडयोः ।
 आप्रो लब्धे च सत्ये चाप्याप्तिः संबन्धलाभयोः ॥ १५६ ॥
 ईतिरजन्ये प्रवासे स्यादूतिः स्यूतिरक्षयोः ।
 ऋतं शिलोज्जे पानीये पूजिते दीप्तसत्ययोः ॥ १५७ ॥
 ऋतिर्जुगुप्साकल्याणगतिस्पर्धास्वथो ऋतुः ।
 स्त्रीणां पुष्पे वसन्तादावेतः कर्बुर आगते ॥ १५८ ॥
 क्षत्ता शूद्रात्क्षत्रियायां जाते सारथिवेधसोः ।
 नियुक्ते दासजे द्वाःस्थे कन्तुः कामकुसूलयोः ॥ १५९ ॥
 कान्तो रम्ये प्रिये आळि कान्ता प्रियङ्गुयोषितोः ।
 कान्तिः शोभाकामनयोः क्षितिर्गेहे भुवि क्षये ॥ १६० ॥
 कीर्तिर्यशसि विस्तारे प्रासादे कर्दमेपि च ।
 कृतं पर्याप्तयुगयोर्विहिते हिंसिते फले ॥ १६१ ॥
 कृत्तं छिन्ने वेष्टिते च केतुर्द्युतिपताकयोः ।
 ग्रहोत्पातारिचिह्नेषु गर्तोवटे कुकुन्दरे ॥ १६२ ॥
 त्रिगतीशेष्यथ ग्रस्तं जग्धे लुप्तपदोदिते ।
 गतिर्वहङ्गणे ज्ञाने यात्रोपायदशाध्वसु ॥ १६३ ॥

गीतिश्छन्दसि गाने च गीतं शब्दितगानयोः ।
 गुप्तं गूढे ज्ञाते गुप्तिर्यमे भूगर्तरक्षयोः ॥ १६४ ॥
 कारायां घृतमाज्याम्बुदीपेष्वथ चिताचिती ।
 मृतार्थदारुषु चये जगल्लोकेद्भवायुषु ॥ १६५ ॥
 जातं जात्योषजनिषु जातिः सामान्यगोत्रयोः ।
 मालत्यामामलक्यां च चुह्यां कम्पित्यजन्मनोः ॥ १६६ ॥
 जातीफले छन्दसि च ज्ञातिः पितृसगोत्रयोः ।
 ततं वीणादिवाद्ये स्यात्ततो व्याघ्रेनिले पृथौ ॥ १६७ ॥
 तातोनुकम्प्ये पितरि तिक्तस्तु सुरभौ रसे ।
 तिक्ता तु कटुरोहिण्यां तिक्तं पर्पटकौषधे ॥ १६८ ॥
 त्रेता युगेभिन्नये च दन्तो दशनसानुनोः ।
 दन्त्योषध्यामथ दितिर्दैत्यमातरि खण्डने ॥ १६९ ॥
 दीप्तं निर्भासिते दग्धे द्रुतं शीघ्रविलीनयोः ।
 द्युतिस्तु शोभादीधित्योर्धाता वेधसि पालके ॥ १७० ॥
 धातू रसादौ श्लेष्मादौ भ्वादिग्रावविकारयोः ।
 महाभूतेषु लोहेषु शब्दादाविन्द्रियेस्थानि ॥ १७१ ॥
 धुतं त्यक्ते कम्पिते च धूतौ कम्पितभर्त्सितौ ।
 धूर्तं तु खण्डलवणे धूर्तो धत्तूरमायिनोः ॥ १७२ ॥
 धृतिर्योगविशेषे स्याद्धारणाधैर्ययोः सुखे ।
 संतोषाध्वरयोश्चापि नतस्तगरनम्रयोः ॥ १७३ ॥
 नीतिर्नये प्रापणे च पक्षिर्गौरवपाकयोः ।
 पङ्क्तिश्छन्दःश्रेण्योः पत्तिः सेनाभित्पद्मयोगतौ ॥ १७४ ॥
 प्राप्तिर्महोदये लाभे पित्सन् पिपतिषन्यथा ।
 पतनेच्छौ विहंगे च पीतो वर्णनिपीतयोः ॥ १७५ ॥
 पीता हरिद्रा पीतिः पानेश्चे प्रीतिः स्मरस्त्रियाम् ।
 प्रेम्णि योगमुदोः पुस्तं शिल्पे लेप्यादिकर्मणि ॥ १७६ ॥
 पुस्तके प्लुतमश्वस्य गतौ प्लुतास्त्रमात्रके ।
 पूर्तं पूरितखाताद्योः पृषतवत्पृषन्मृगे ॥ १७७ ॥

बिन्दौ प्रेतो मृते भूतविशेषे च परेतवत् ।
 पोतः शिशौ प्रवहणे प्रोतं गुम्फितवाससोः ॥ १७८ ॥
 भक्तमत्ते तत्परे च भर्ता पोष्टरि धारके ।
 भक्तिः सेवागौणवृत्त्योर्भङ्ग्यां श्रद्धाविभागयोः ॥ १७९ ॥
 भास्वान्दीप्ते रवौ भ्रान्तिर्मिथ्याज्ञानेनवस्थितौ ।
 भित्तिः कुड्ये प्रदेशे च भूतं सत्योपमानयोः ॥ १८० ॥
 प्राप्तेतीते पिशाचादौ पृथ्व्यादौ जन्तुयुक्तयोः ।
 भूभृन्महीधरे पृथ्वीपतौ भूतिस्तु भस्मनि ॥ १८१ ॥
 मांसपाकविशेषे च संपदुत्पादयोरपि ।
 भृतिर्मूल्यभरणयोर्मतं तु संमतेर्चिते ॥ १८२ ॥
 महद्बृहति धीतत्त्वे राज्ये मस्तसुरेनिले ।
 मतिर्वुद्धीच्छयोर्माता गौर्दुर्गा जननी मही ॥ १८३ ॥
 मातरस्तु ब्रह्माण्याद्या मितिरैत्यमानयोः ।
 मुक्ता मौक्तिकपुंश्चल्योर्मुक्तिर्मोचनमोक्षयोः ॥ १८४ ॥
 मूर्तिः पुनः प्रतिमायां कायकाठिन्ययोरपि ।
 मृतं मृत्यौ याचिते च यन्ता सूते निषादिनि ॥ १८५ ॥
 यतिर्निकारे विरतौ भिक्षौ युतौ न्विते पृथक् ।
 युक्तिर्न्याये योजने च रक्तं नील्यादिरञ्जिते ॥ १८६ ॥
 कुङ्कुमेष्टज्यनुरक्ते प्राचीनामलकेरुणे ।
 रतिः स्मरस्त्रियां रागे रते रीतिस्तु पित्तले ॥ १८७ ॥
 वैदर्भ्यादौ लोहकिङ्के सीमनि स्रवणे गतौ ।
 लता ज्योतिष्मतीदूर्वाशाखावल्लीप्रियङ्गुषु ॥ १८८ ॥
 स्पृकामाधव्योः कस्तूर्या लिप्रं भुक्तविलिप्तयोः ।
 विषाक्ते लूता तु रोगे पिपीलिकोर्णनाभयोः ॥ १८९ ॥
 वर्तिर्गात्रानुलेपिन्यां दशायां दीपकस्य च ।
 दीपे भेषजनिर्माणनयनाञ्जनलेखयोः ॥ १९० ॥
 व्यक्तो मनीषिस्फुटयोर्वार्त्ता वार्त्ताक्युदन्तयोः ।
 कृष्यादौ वर्तने वार्त्तं त्वारोग्यारोगफलुषु ॥ १९१ ॥

वृत्तिशालिन्यथ व्याप्तिर्व्यापने लम्भनेपि च ।
 वास्तु स्याद्बृहभूपुर्योगृहे सीमसुरुङ्गयोः ॥ १९२ ॥
 वित्तं विचारिते ख्याते धने वित्तिस्तु संभवे ।
 ज्ञाने लाभे विचारे च वीतमङ्कुशकर्मणि ॥ १९३ ॥
 असाराश्वगजे शान्ते वीतिरश्वेशने गतौ ।
 प्रजने धावने दीप्तौ वृत्तं वृत्तौ दृढे मृते ॥ १९४ ॥
 चरित्रे वर्तुले छन्दस्यतीताधीतयोर्वृते ।
 वृन्तं स्तनमुखे पुष्पबन्धे वृत्तिस्तु वर्तने ॥ १९५ ॥
 कैशिक्यादौ विवरणे वृतिर्वरणवाटयोः ।
 शक्तिरायुधभेदे स्यादुत्साहादौ बले श्रियाम् ॥ १९६ ॥
 शस्तं क्षेमे प्रशस्ते च शान्तो दान्ते रसान्तरे ।
 शास्ता जिने शासके च शान्तिर्भद्रे शमेर्हति ॥ १९७ ॥
 शितशतौ कृशे तीक्ष्णे शितिर्भूर्जे सितेसिते ।
 श्रीमान्मनोज्ञे तिलकपादपे धनवत्यपि ॥ १९८ ॥
 शीतो हिमे च जिह्वे च वानीरबहुवारयोः ।
 शीतं गुणे शुक्तमम्ले पूतिभूते च कर्कशे ॥ १९९ ॥
 शुक्तिः शङ्खनके शङ्खे कपालखण्डदृग्गुजोः ।
 नख्यश्चावर्तयोर्मुक्तास्फोटदुर्नामयोरपि ॥ २०० ॥
 श्रुतमाकर्णिते शास्त्रे श्रुतिराम्नायवार्त्तयोः ।
 षड्जाद्यारम्भिकायां च कर्णाकर्णनयोरपि ॥ २०१ ॥
 श्वेतं रूप्ये श्वेतो द्वीपे वर्णे शैले कपर्दके ।
 श्वेता तु शङ्खिनीकाष्ठपाटल्योः स्यात्सती पुनः ॥ २०२ ॥
 कात्यायन्यां च साध्यां च सातिर्दानावसानयोः ।
 सितस्त्ववसिते बद्धे वर्णे सिता तु शर्करा ॥ २०३ ॥
 स्थित ऊर्ध्वे सप्रतिज्ञे स्थितिः स्थाने च सीम्नि च ।
 सीता जनकजागङ्गाभेदयोर्हलपद्धतौ ॥ २०४ ॥
 सुतः पुत्रे नृपे सुप्तिः स्वापे स्पर्शाज्ञतारुणि ।
 सूतः पारदसारथ्योः प्रसूतेरितबन्दिषु ॥ २०५ ॥

ब्राह्मण्यां क्षत्रियाज्जाते तक्षिण सृतिर्गतौ पथि ।
 स्मृतिः स्मरणधीच्छासु शास्त्रे सेतुस्तु संवरे ॥ २०६ ॥
 नदीसंक्रमेथ हस्तः करे मानोडुभेदयोः ।
 केशात्कलापे शुण्डायां हरिद्विशि तृणान्तरे ॥ २०७ ॥
 वर्णभेदेष्वभेदे च हितं पथ्ये गते धृते ।
 हेतिर्ज्वालास्त्रसूर्याशुप्वर्थो हेतौ प्रयोजने ॥ २०८ ॥
 निवृत्तौ विषये वाच्ये प्रकारद्रव्यवस्तुषु ।
 आस्था यत्नालम्बनयोरास्थानापेक्षयोरपि ॥ २०९ ॥
 कन्था पुरे प्रावरणे काथो व्यसनदुःखयोः ।
 द्रवनिष्पाकेथ कुथः स्यादास्तरणदर्भयोः ॥ २१० ॥
 कोथस्तु मथने नेत्ररुग्भेदे शटितेपि च ।
 ग्रन्थो गुम्फे धने शास्त्रे द्वार्त्रिशङ्कर्णनिर्मितौ ॥ २११ ॥
 ग्रन्थिर्वस्त्रादिवन्धे रुग्भेदे कौटिल्यपर्वणोः ।
 ग्रन्थि तु ग्रन्थिपर्णे स्याद्वाथा वाग्भेदवृत्तयोः ॥ २१२ ॥
 तीर्थं शास्त्रे गुरौ यज्ञे पुण्यक्षेत्रावतारयोः ।
 ऋषिजुष्टे जले सन्निधुपाये स्त्रीरजस्यपि ॥ २१३ ॥
 योनौ पात्रे दर्शनेषु तुत्थोमौ तुत्थभञ्जने ।
 तुत्था नील्यां सूर्यमैलायां दुःस्थो दुर्गतमूर्खयोः ॥ २१४ ॥
 प्रस्थः सानौ मानभेदे पीथोर्के पीथमम्बुनि ।
 पृथुर्विशाले भूपाले वापिकाकृष्णजीरयोः ॥ २१५ ॥
 प्रोयोश्चवोणाध्वगयोः कटद्यां ग्रन्थो रवौ मथि ।
 साक्तवे नेत्ररोगे च यूथं तिर्यग्गणे गणे ॥ २१६ ॥
 यूथी तु मागधीपुष्पविशेषयोः कुरण्टके ।
 रथस्तु स्यन्दने पादे शरीरे वेतसद्भुमे ॥ २१७ ॥
 वीथी वर्त्मनि पङ्क्तौ च गृहाङ्गे नाट्यरूपके ।
 संस्था स्पशे स्थितौ मृत्यौ सार्थो वृन्दे वणिग्गणे ॥ २१८ ॥
 सिक्थं नील्यां मधूच्छिष्टे सिक्थो भक्तपुलाकके ।
 अब्दः संवत्सरे मेघे मुस्तके गिरिभिद्यपि ॥ २१९ ॥

अन्दूः स्यान्निगडे भूषाभेदे ककुदवत्कुकुत् ।
 श्रेष्ठे वृषाङ्गे राट्चिह्ने क्रव्यान्मांसाशिरक्षसोः ॥ २२० ॥
 कन्दोब्दे स्वरणे सस्यमूले कुन्दोच्युते निधौ ।
 चक्रभ्रमौ च माध्ये च क्षोदः पेषणचूर्णयोः ॥ २२१ ॥
 गदः कृष्णानुजे रोगे गदा प्रहरणान्तरे ।
 छदः पक्षे पतत्रे च ग्रन्थिपर्णतमालयोः ॥ २२२ ॥
 छन्दो वशोभिप्राये च दृषत्पाषाणमात्रके ।
 निषेपणार्थपट्टेपि धीदा कन्यामनीषयोः ॥ २२३ ॥
 नदो वहेवधौ निनदे नन्दा संपद्यलिच्छरे ।
 तिथिभेदे च नन्दिस्तु प्रतीहारे पिनाकिनः ॥ २२४ ॥
 आनन्दने च द्यूते च निन्दा कुत्सापवादयोः ।
 पदं स्थाने विभक्त्यन्ते शब्दे वाक्येङ्गवस्तुनोः ॥ २२५ ॥
 त्राणे पादे पादचिह्ने व्यवसायापदेशयोः ।
 पादो मूलोत्तुर्याशां हिषु प्रत्यन्तपर्वते ॥ २२६ ॥
 भन्दं कल्याणे सौख्ये च भसद्भास्वरमांसयोः ।
 भेदो विदारणे द्वैध उपजापविशेषयोः ॥ २२७ ॥
 मदो रेतस्यहंकारे मद्ये हर्षेभदानयोः ।
 कस्तूरिकायां क्षैव्ये च मदी कृषकवस्तुनि ॥ २२८ ॥
 मन्दो मूढे शनौ रोगिण्यलसे भाग्यवर्जिते ।
 गजजातिप्रभेदेल्पे स्वैरे मन्दरते खले ॥ २२९ ॥
 मृद्वतीक्ष्णे कोमले च रदो दन्ते विलेखने ।
 विदा ज्ञानधियोर्विन्दुर्विमुङ्गज्ञात्रो रदक्षते ॥ २३० ॥
 वेदिरङ्गुलिमुद्रायां बुद्धेलङ्कृतभूतले ।
 शब्दोक्षरे यशोगीत्योर्वाक्ये खे श्रवणे ध्वनौ ॥ २३१ ॥
 शरद्वर्षात्यये वर्षे शादः कर्दमशप्पयोः ।
 संवित्संभाषणे ज्ञाने संग्रामे नास्ति तोषणे ॥ २३२ ॥
 क्रियाकारे प्रतिज्ञायां संकेताचारयोरपि ।
 संपदृद्धौ गुणोत्कर्षे हारे स्वादुस्तु सुन्दरे ॥ २३३ ॥

मृष्टे सूदः सूपकारे व्यञ्जनेपि च सूपवत् ।
 स्वेदो घर्मे स्वेदने चान्धोन्धकारेक्षिवर्जिते ॥ २३४ ॥
 अर्धः खण्डेर्धं समांशेथाब्धिः सरसि सागरे ।
 आधिर्मनोर्ती व्यसनेधिष्ठाने बन्धकाशयोः ॥ २३५ ॥
 ऋद्धं समृद्धे सिद्धान्ते गन्धः संबन्धलेशयोः ।
 गन्धकामोदगर्वेषु स्याद्वाधः स्ताघलिप्सयोः ॥ २३६ ॥
 गोधा प्राणिविशेषे स्याज्ज्याघातस्य च वारणे ।
 दिग्धो लिप्ते विषाक्तेषौ प्रवृद्धस्नेहयोरपि ॥ २३७ ॥
 दुग्धं क्षीरे पूरिते च दोग्धा गोपालवत्सयोः ।
 अर्थोपजीवककवौ बन्ध आधौ च बन्धने ॥ २३८ ॥
 बन्धुभ्रातृबान्धवयोर्वाधा दुःखनिषेधयोः ।
 बुधः सौम्ये कवौ बुद्धः पण्डिते बुधिते जिने ॥ २३९ ॥
 बोधिर्बौद्धसमाधौ चार्हद्धर्माप्तौ च पिप्पले ।
 मधुश्चैत्रर्तुदैत्येषु जीवाशाकमधूकयोः ॥ २४० ॥
 मधु क्षीरे जले मद्ये क्षौद्रे पुष्परसेपि च ।
 मिद्धं चित्ताभिसंक्षेपे निद्रालसतयोरपि ॥ २४१ ॥
 मुग्धो मूढे रम्ये मेधः क्रतौ मेधा तु शेमुषी ।
 राधो वैशाखमासे स्याद्वाधा विद्युद्विशालयोः ॥ २४२ ॥
 विष्णुक्रान्तामलकयोश्च गोपीवेध्यविशेषयोः ।
 लुब्ध आकाङ्क्षिणि व्याधे वधो हिंसकहंसयोः ॥ २४३ ॥
 वधूः पत्न्यां स्नुषानार्योः सृक्काशारिवयोरपि ।
 नवपरिणीतायां च व्याधो मृगयुदुष्टयोः ॥ २४४ ॥
 विद्धं सदृग्वेधितयोः क्षिप्ते विधार्द्धमूल्ययोः ।
 प्रकारेभान्नविधिषु विधिर्ब्रह्मविधानयोः ॥ २४५ ॥
 विधिवाक्ये च दैवे च प्रकारे कालकल्पयोः ।
 विधुश्चन्द्रेच्युते वीरुल्लतायां विटपेपि च ॥ २४६ ॥
 वृद्धः प्राज्ञे स्थविरे च वृद्धं शैलेयरूढयोः ।
 वृद्धिः कालान्तरे हर्षे वर्धने भेषजान्तरे ॥ २४७ ॥

श्रद्धास्तिक्येभिलाषे च श्रद्धं श्रद्धासमन्विते ।
 हव्यकव्यविधाने च शुद्धः केवलपूतयोः ॥ २४८ ॥
 स्कन्धः प्रकाण्डे कार्येसे विज्ञानादिषु पञ्चसु ।
 नृपे समूहे व्यूहे च संधा स्थितिप्रतिज्ञयोः ॥ २४९ ॥
 संधिर्योनौ छरुङ्गायां नाट्याङ्गे इलेषभेदयोः ।
 साधुर्जनमुनौ वार्द्धुषिके सज्जनरम्ययोः ॥ २५० ॥
 सिद्धौ व्याद्यादिके देवयोनौ निष्पन्नमुक्तयोः ।
 नित्ये प्रसिद्धे सिद्धिस्तु मोक्षे निष्पत्तियोगयोः ॥ २५१ ॥
 सिन्धुर्नद्यां गजमदेष्धौ देशनदभेदयोः ।
 छुधा गङ्गेष्टिकास्तुह्योर्मूर्वालिपामृतेषु च ॥ २५२ ॥
 अन्नं भक्तेक्षितेर्वाश्वेधमेध्वा कालवर्त्मनोः ।
 संस्थाने सास्त्रवस्कन्धेर्थिनौ याचकसेवकौ ॥ २५३ ॥
 आत्मा चित्ते धृतौ यत्ने धिषणायां कलेवरे ।
 परमात्मनि जीवेर्के हुताशनसमीरयोः ॥ २५४ ॥
 स्वभावेथेन ईशेर्केथोन्नं क्लिप्ते दयापरे ।
 ऊष्माणस्तु निदाघोष्णग्रीष्माः शषसहा अपि ॥ २५५ ॥
 कर्म कारकभेदे स्यात्क्रियायां च शुभाशुभे ।
 कामी स्यात्कामने चक्रवाके पारापतेपि च ॥ २५६ ॥
 कृती योग्ये बुद्धे खड्गी गण्डके खड्गधारिणि ।
 ग्रावादमनि गिरौ गोमी फेरौ गोमत्युपासके ॥ २५७ ॥
 घनः सान्द्रे दृढे दाढ्ये विस्तारे मुद्गरेम्बुदे ।
 संघे मुस्ते घनं मध्यनृत्तवाद्यप्रकारयोः ॥ २५८ ॥
 चर्म त्वचि स्फरे चर्मि भूर्जे फलकिभृङ्गिणोः ।
 चक्री कोके कुलालेहौ वैकुण्ठे चक्रवर्तिनि ॥ २५९ ॥
 चिह्नमङ्के पताकायां चीनो देशैणतन्तुषु ।
 त्रीहौ वल्ले छद्म शाठ्येपदेशे घातिकर्मणि ॥ २६० ॥
 छन्नं रहश्चादितयोऽप्रिच्छन्ना स्यादमृतेत्वरी ।
 छिन्नं भिन्ने जनो लोके जगद्भेदे पृथग्जने ॥ २६१ ॥

जनी स्नुषावनितयोजिनोर्हेतुद्विविष्णुषु ।
ज्योत्स्ना स्याज्ज्योतिःसंयुक्तनिशि चन्द्रातपेपि च ॥ २६२ ॥
ज्योत्स्नी पटोलीज्योत्स्नावन्निशोस्तनुर्वपुस्त्वचोः ।
विरलेल्पे कृशे दण्डी यमे द्वाःस्थसदण्डयोः ॥ २६३ ॥
दानं मतङ्गजमदे रक्षणच्छेदशुद्धिषु ।
विश्राणनेप्यथ बुध्नं द्रविणवद्धनौजसोः ॥ २६४ ॥
धनं वित्ते गोधने च स्याद्धन्व स्थलचापयोः ।
धन्वा मरौ धन्वी पार्थे छेके ककुभचापिनोः ॥ २६५ ॥
धनुशब्दः पियालद्रौ राशिभेदे धनुष्यपि ।
धाम रश्मौ गृहे देहे स्थाने जन्मप्रभावयोः ॥ २६६ ॥
धाना भृष्टयवेङ्कुरे धन्याके चूर्णसक्तुषु ।
धेनः समुद्रे धेनी तु नद्यां नग्नो विवाससि ॥ २६७ ॥
मागधे क्षपणके च नन्दी गिरिशवेन्निणि ।
गर्दभाण्डे वटे न्यूनं हीनवच्चानगर्हयोः ॥ २६८ ॥
पर्व प्रस्तावोत्सवयोर्ग्रन्थौ त्रिषुवदादिषु ।
दर्शप्रतिपत्संधौ च तिथिग्रन्थविशेषयोः ॥ २६९ ॥
पक्षमाक्षिलोमि तन्त्वादिसूक्ष्मांशे कुसुमच्छदे ।
गरुत्किञ्जल्कयोश्चापि पत्नी काण्डे खगे द्रुमे ॥ २७० ॥
रथेद्रौ रथिके श्येने प्रेम तु स्नेहनर्मणोः ।
ब्रह्मा तु तपसि ज्ञाने वेदेध्यात्मे द्विजे विधौ ॥ २७१ ॥
ऋत्विग्योगभिदोश्चाथ बुध्नो गिरिशमूलयोः ।
भर्म भारे भृतौ हेमि भानुरंशौ रवौ दिने ॥ २७२ ॥
भिन्नोन्यः संगतः फुल्लो दीर्घो भोगी भुजंगमे ।
वैयावृत्यकरे राज्ञि ग्रामण्यां नापितेपि च ॥ २७३ ॥
मानं प्रमाणे प्रस्थादौ मानश्चित्तोन्नतौ ग्रहे ।
मीनो मत्स्ये राशिभेदे मृत्स्ना मृत्स्ना तुबर्ह्यपि ॥ २७४ ॥
यानं युग्ये गतौ योनिः कारणे भगताम्रयोः ।
रत्नं स्वजातिश्रेष्ठे स्यान्मणौ राजा तु पार्थिवे ॥ २७५ ॥

निशाकरे प्रभौ शक्ते यक्षक्षत्रिययोरपि ।
 राक्षैलापर्णीसर्पाक्षयो रागी कामिनि रङ्गुरि ॥ २७६ ॥
 रोही रोहीतकेश्वत्ये वटे लग्नं तु लज्जिते ।
 राशीनामुदये सक्ते लक्ष्म प्रधानचिह्नयोः ॥ २७७ ॥
 वनं प्रस्रवणे गेहे प्रवासेम्भसि कानने ।
 वस्त्रं वस्त्रे धने मूल्ये भृतौ वर्ष्म पुनस्तनौ ॥ २७८ ॥
 प्रमाणे सुन्दराकारे वर्त्म नेत्रच्छदेध्वनि ।
 वर्णी पुनश्चित्रकरे लेखके ब्रह्मचारिणि ॥ २७९ ॥
 वानं शुष्कफले शुष्के सीवने गमने कटे ।
 जलसंभववातोर्मिसुरुङ्गासौरभेषु च ॥ २८० ॥
 वाग्मी पटुबृहस्पत्योर्वाजी बाणे हये खगे ।
 विन्नं विचारिते लब्धे स्थिते वृषा तु वासवे ॥ २८१ ॥
 वृषभे तुरगे पुंसि शाखी तु द्रुमवेदयोः ।
 राजभेदे शिखी त्वग्नौ वृक्षे केतुग्रहे शरे ॥ २८२ ॥
 चूडावति बलीवर्दे मयूरे कुक्कुटे हये ।
 शीनो मूर्खाजगरयोः श्येनः शुक्ले पतत्रिणि ॥ २८३ ॥
 स्वप्नः स्वापे सुप्रज्ञाने स्थानं स्थित्यवकाशयोः ।
 साहृदये संनिवेशे च स्नानं स्नानीय आप्लवे ॥ २८४ ॥
 स्त्यानं स्यात्स्निग्ध आलस्ये प्रतिध्वानघनत्वयोः ।
 सादी तुरंगमारोहे निषादिरथिनोरपि ॥ २८५ ॥
 स्वामी प्रभौ गुहे सूनं पुष्पे सूना पुनः सुता ।
 अधोजिह्वा वधस्थानं सूनः पुत्रेनुजे रवौ ॥ २८६ ॥
 हनुः कपोलावयवे मरणाभययोरपि ।
 हरिद्रायामायुधे च हली कृषकसीरिणोः ॥ २८७ ॥
 कल्पो विकल्पे कल्पद्रौ संवर्ते ब्रह्मवासरे ।
 शास्त्रे न्याये विधौ कूपो गर्तेन्धौ गुणवृक्षके ॥ २८८ ॥
 मृन्माने कूपके क्षेपो गर्वे लङ्घननिन्दयोः ।
 विलम्बेरणहेलासु गोपौ भूपालवल्लवौ ॥ २८९ ॥

ग्रामौघगोष्ठाधिकृतौ गोपी गोपालसुन्दरी ।
 शारिवा रक्तिका तल्पमट्टे शय्याकलत्रयोः ॥ २९० ॥
 त्रपा लज्जाकुलटयोत्त्रपु सीसकरङ्गयोः ।
 तापः संतापे कृच्छ्रे च तापी तु सरिदन्तरे ॥ २९१ ॥
 दर्पो मृगमदे गर्वे पुष्पं विकास आर्तवे ।
 धनदस्य विमाने च कुसुमे नेत्ररुज्यपि ॥ २९२ ॥
 बाष्प ऊष्माक्षिजलयो रूपं तु श्लोकशब्दयोः ।
 पशावाकारे सौन्दर्ये नाणके नाटकादिके ॥ २९३ ॥
 मन्थावृत्तौ स्वभावे च रेपः कूरे विगर्हिते ।
 रोषौ रोपणेषू रोपं रन्ध्रे लेपस्तु लेपने ॥ २९४ ॥
 अशने च सुधायां च वपा विवरमेदसोः ।
 शष्पं तु प्रतिभाहीनतायां बालतृणेपि च ॥ २९५ ॥
 शापः शपथ आक्रोशे शिष्पं स्तुवे क्रियोचिते ।
 स्वापो निद्रायां रुग्भेदे शयनाज्ञानमात्रयोः ॥ २९६ ॥
 गुम्फो दोर्भूषणे दृब्धौ रेफोवद्यरवर्णयोः ।
 शफं खुरे गवादीनां मूले विटपिनामपि ॥ २९७ ॥
 शिफा मातरि मांस्यां च जटायां च सरित्यपि ।
 कम्बिर्विशलताद्वयोः कम्बुर्वलयशङ्खयोः ॥ २९८ ॥
 गजे शम्बूके कर्चूरे ग्रीवाया नलकेपि च ।
 जम्बूमैरुतरंगिण्यां द्वीपवृक्षविशेषयोः ॥ २९९ ॥
 डिम्ब एरण्डभययोर्विप्लवे श्लीह्नि पुष्फुसे ।
 बिम्बं तु प्रतिबिम्बे स्यान्मण्डले बिम्बिकाफले ॥ ३०० ॥
 शम्बः पवौ लोहकाण्ड्यां स्तम्ब आलानगुल्मयोः ।
 ग्रीष्मादीनां प्रकाण्डे च कुम्भो वेदयापतौ घटे ॥ ३०१ ॥
 द्विपाङ्गे राक्षसे राशौ कुम्भं त्रिवृति गुग्गुलौ ।
 कुम्भयुखायां पाटलायां वारिपर्ण्या च कट्फले ॥ ३०२ ॥
 गर्भः कुक्षौ शिशौ संधौ भ्रूणे पनसकण्टके ।
 मध्येभावपवरके जम्भः स्याद्वातवान्तरे ॥ ३०३ ॥

दन्तभोजनयोरंशे हनौ जम्बीरतूणयोः ।
 जृम्भा जृम्भणे विकासे डिम्भो वैधेयबालयोः ॥ ३०४ ॥
 दम्भः कल्के कैतवे च नाभिः क्षत्रप्रधानयोः ।
 चक्रमध्ये मृगमदे प्राण्यङ्गे मुख्यराजि च ॥ ३०५ ॥
 निभः स्यात्सदृशे व्याजे रम्भो वैणवदण्डके ।
 रम्भा त्रिदशभामिन्यां कदल्यां च विभुः प्रभौ ॥ ३०६ ॥
 व्यापके शंकरे नित्ये शंभुर्ब्रह्मार्हतोः शिवे ।
 शुभो योगे शुभं भद्रे स्तम्भः स्थूणाङ्गजाद्ययोः ॥ ३०७ ॥
 सभा सभ्येषु शालायां गोष्ठ्यां द्यूतसमूहयोः ।
 स्वभूर्विष्णौ विधावामोपके रुग्भेदरोगयोः ॥ ३०८ ॥
 उमा गौर्या हरिद्रायां कीर्तिकान्त्यतसीष्वपि ।
 ऊर्मिः पीडाजवोत्कण्ठाभङ्गप्रकाशवीचिषु ॥ ३०९ ॥
 वल्लसंकोचलेखायां क्रमः कल्पांहिशक्तिषु ।
 परिपाट्यां क्षमः शक्ते हिते युक्ते क्षमावति ॥ ३१० ॥
 क्षमा क्षान्तौ क्षितौ कामं बाढेनुमतिरेतसोः ।
 कामः स्मरेच्छाकाम्येषु क्षुमा स्यान्नालिकातसी ॥ ३११ ॥
 कृमिः क्रिमिवल्लाक्षायां कीटे क्षेमस्तु मङ्गले ।
 लब्धरक्षणे मोक्षे च क्षेमोमा धनहर्यपि ॥ ३१२ ॥
 क्षौमं स्यादतसीवत्त्रे दुकूलेष्टालकेपि च ।
 खर्म क्षौमे पौरुषे च गमोर्ध्वद्यूतभेदयोः ॥ ३१३ ॥
 सदृक्पाठेप्यथ ग्रामो वृन्दे शब्दादिपूर्वकः ।
 षड्भादौ संवसथे च गुल्मः सैन्योपरक्षणे ॥ ३१४ ॥
 रुक्सैन्यघट्टभेदेषु स्तम्बे गुल्मी पटौकसि ।
 आमलक्येलयोर्वन्यामथ घर्मो निदाघवत् ॥ ३१५ ॥
 स्वेदाम्भस्यातपे ग्रीष्मोष्मणोर्जात्मस्तु पामरे ।
 असमीक्ष्यकारिणि च जामिः स्वसृकुलस्त्रियोः ॥ ३१६ ॥
 जिह्वः कुटिले मन्दे च जिह्वं तगरपादपे ।
 तोक्मं कर्णमले तोक्मः स्याद्धरिते हरिदवे ॥ ३१७ ॥

दमः स्यात्कर्दमे दण्डे दमने दमथेपि च ।
 दस्मस्तु हव्यवाहे स्याद्यजमाने मलिम्लुचे ॥ ३१८ ॥
 धर्मो यमोपमापुण्यस्वभावाचारधन्वसु ।
 सत्सङ्गेर्हृत्यहिंसादौ न्यायोपनिषदोरपि ॥ ३१९ ॥
 धर्मं दानादिके नेमस्त्वर्थे प्राकारगर्तयोंः ।
 अवधौ कैतवे काले नेमिः कूपत्रिका प्रधिः ॥ ३२० ॥
 तिनिशोरिष्टनेमिश्च पद्मो व्यूहे निधावहौ ।
 संख्याब्जयोः पद्ममिभबिन्दौ ब्राह्मी तु भारती ॥ ३२१ ॥
 शाकभेदः पङ्कगण्डी हिञ्जिका सोमवल्लरी ।
 ब्रह्मशक्तिर्धर्मस्तु स्याद्भ्रमणे वारिनिर्गमे ॥ ३२२ ॥
 ध्रान्तौ कुन्दाख्ययन्त्रे च भीमो घोरे वृकोदरे ।
 हरेर्मल्लवेतसे चाथ भीष्मो गाङ्गेयरुद्रयोः ॥ ३२३ ॥
 राक्षसे भीषणे भीमोद्गारके नरकासुरे ।
 यमः कालयमजयोरहिंसादिषु पञ्चसु ॥ ३२४ ॥
 संयमे यमने ध्वाङ्के यामौ प्रहरसंयमौ ।
 रमः कान्ते रक्ताशोके मन्मथे च रमा श्रियाम् ॥ ३२५ ॥
 रश्मिर्घृणिप्रग्रहयो रामः श्यामे हलायुधे ।
 पशुभेदे सिते चारौ राघवे रेणुकासुते ॥ ३२६ ॥
 रामं तु वास्तुके कुष्ठे रामा हिङ्गुलिनीस्त्रियोः ।
 रुक्मं लोहे सुवर्णे च रुमा स्याद्ववणाकरे ॥ ३२७ ॥
 सुधीवपत्न्यां लक्ष्मीः श्रीशोभासंपत्प्रियङ्गुषु ।
 वमिर्वान्तेनले वामः कामे सव्ये पयोधरे ॥ ३२८ ॥
 उमानाथे प्रतिकूले चारौ वामा तु योषिति ।
 वामी सृगाल्यां करभीरासभीवडवासु च ॥ ३२९ ॥
 शमी वृभेदे वल्गुल्यां शिम्ब्यां श्यामोम्बुदे शितौ ।
 हरिते प्रयागवटे कोकिले वृद्धदारके ॥ ३३० ॥
 श्यामं सैन्धवे मरिचे श्यामा सोमलतानिशोः ।
 शारिवावल्लुलीगुन्द्रान्निवृत्कृष्णाप्रियङ्गुषु ॥ ३३१ ॥

अप्रसूतस्त्रियां नील्यां आमो मण्डपकालयोः ।
 शुष्ममोजसि सूर्ये च समं साध्वखिलं सदृक् ॥ ३३२ ॥
 सीमाघाटे स्थितौ क्षेत्रे सूक्ष्मोणौ सूक्ष्ममल्पको ।
 अध्यात्मे कतके सोमस्त्वोषधीतद्रसेन्दुषु ॥ ३३३ ॥
 दिव्यौषध्यां घनसारे समीरे पितृदैवते ।
 वसुप्रभेदे सलिले वानरे किंनरेश्वरे ॥ ३३४ ॥
 हिमं तुषारे शीते च हिमश्चन्दनपादपे ।
 होमिः सर्पिषि बह्वौ च स्यादर्यः स्वामिवैश्ययोः ॥ ३३५ ॥
 अर्थ्यं शिलाजतुन्यर्थशालिनि न्याय्यविज्ञयोः ।
 अन्योसदृशेतरयोरन्त्यस्त्वन्तभवेधमे ॥ ३३६ ॥
 अर्ध्यमर्गार्थमर्घार्हमास्यं मुखभवे मुखे ।
 मुखान्तरास्या तु स्थित्यामार्यौ सज्जनसौविदौ ॥ ३३७ ॥
 आर्योमाछन्दसोरिज्या दाने सङ्ग्रेध्वरेर्चने ।
 इभ्यो धनवतीभ्या तु करेण्वां सल्लकीतरौ ॥ ३३८ ॥
 कल्यं प्रभाते मधुनि सज्जे दक्षे निरामये ।
 कल्या कल्याणवाचि स्यात्कश्यं कशार्हमद्ययोः ॥ ३३९ ॥
 अश्वमध्ये क्षयो गेहे कल्पान्तेपचये रुजि ।
 कन्या नार्या कुमार्या च राश्योषधिविशेषयोः ॥ ३४० ॥
 कक्ष्या गृहप्रकोष्ठे स्यात्सादृश्ययोगकाञ्चिषु ।
 बृहतिकेभनाद्योश्च कार्यं हेतौ प्रयोजने ॥ ३४१ ॥
 कायः कदैवते मूर्तौ संघे लक्ष्यस्वभावयोः ।
 कायं मनुष्यतीर्थे च काव्या स्यात्पूतनाधियोः ॥ ३४२ ॥
 काव्यं ग्रन्थे काव्यः शुक्ले कांस्यं तैजसवाद्ययोः ।
 पानपात्रे मानभेदे क्रिया करणचेष्टयोः ॥ ३४३ ॥
 कर्मोपायचिकित्सासु निष्कृतौ संप्रधारणे ।
 अर्चाप्रारम्भशिक्षासु कुल्यं तु कुलजेस्थनि ॥ ३४४ ॥
 शूर्पामिषाष्ट्रोणीषु कुल्या सरिति सारणौ ।
 कृत्यो विद्विषि कार्ये च कृत्या स्याद्देवता क्रिया ॥ ३४५ ॥

गव्यं क्षीरादिके ज्यायां रागवस्तुनि गोहिते ।
 गव्या गोवृन्दगव्यूत्योर्गुह्यः कमठदम्भयोः ॥ ३४६ ॥
 गुह्यमुपस्थे रहस्ये गृह्यं तु मलवर्त्मनि ।
 गृह्योस्वैरिणि पक्ष्ये च गृहासक्तमृगाण्डजे ॥ ३४७ ॥
 गृह्या तु शाखानगरे गेयौ गातव्यगायनौ ।
 गोप्यौ दासेरगोप्तव्यौ चयः प्राकारपीठभूः ॥ ३४८ ॥
 समूहोप्यथ चव्या स्याच्चविकाशतपर्वयोः ।
 चित्यं मृतकचैत्ये स्याच्चित्या मृतचितावपि ॥ ३४९ ॥
 चैत्यं जिनौकस्तद्विम्बं चैत्यो जिनसमातरुः ।
 उद्देशावृक्षधोद्यं तु प्रेर्ये प्रभ्रेज्जुतेपि च ॥ ३५० ॥
 छाया पङ्क्तौ प्रतिमायामर्कयोषित्यनातपे ।
 उत्कोचे पालने कान्तौ शोभायां च तमस्यपि ॥ ३५१ ॥
 जयो जयन्ते विजये जयोमा तत्सखी तिथिः ।
 पथ्या जयन्त्यग्निमन्थो जन्यो जामातृवत्सले ॥ ३५२ ॥
 जनके जननीये च नवोढानुचरादिके ।
 जन्यं कौलीने युध्यङ्गे जन्या मातृसखीमुदोः ॥ ३५३ ॥
 त्रयी त्रिवेद्यां त्रितये पुरंध्यां क्षुमतावपि ।
 तार्क्ष्यस्तु स्यन्दने बाहे गरुडे गरुडाग्रजे ॥ ३५४ ॥
 अश्वकर्णाद्वयतरौ स्यात्तार्क्ष्यं तु रसाञ्जने ।
 तिष्यः पुष्यवत्कलौ भे तिष्या स्वामलकीतरौ ॥ ३५५ ॥
 द्रव्यं भव्ये धने हमादौ जतुद्रुमविकारयोः ।
 विनेये भेषजे रीर्या दस्युः प्रत्यर्थिचौरयोः ॥ ३५६ ॥
 दायो दाने यौतकादिधने सोल्लुण्ठभाषणे ।
 विभक्तव्यपितृद्रव्ये दिव्यं बल्लुगलवङ्गयोः ॥ ३५७ ॥
 शुभवे दिव्यामलक्यां दूष्यं वाससि तद्गृहे ॥
 दूषणीये चाथ दैत्योसुरे दैत्या मुरौषधौ ॥ ३५८ ॥
 धन्यः पुण्ययुते धन्यामलक्यामुपमातरि ।
 धान्यं तु व्रीहौ धन्याके धिष्यं स्थानोद्भवेदमसु ॥ ३५९ ॥

बले धिष्योग्नौ शुक्रे च नयः स्यान्नैगमादिषु ।
 नीतिद्यूतभिदोः पथं हितं पथ्या हरीतकी ॥ ३६० ॥
 पद्योन्त्यवर्णे स्यात्पद्यं इलोके पद्या तु वर्त्मनि ।
 प्रायो वयस्यनशने मृतौ बाहुल्यतुल्ययोः ॥ ३६१ ॥
 प्रियो वृद्धौषधे हृद्ये पत्यौ पुण्यं तु सुन्दरे ।
 सुकृते पावने धर्मे पूज्यः श्वशुरवन्द्ययोः ॥ ३६२ ॥
 बल्यं रेतोबलकृतोर्भयं भीतौ भयंकरे ।
 कुब्जकपुष्पे भव्यं तु फले योग्ये शुभेस्थनि ॥ ३६३ ॥
 सत्ये भाविनि भव्यस्तु कर्मरङ्गतरौ सति ।
 भव्योमाकारिपिप्पल्योर्भाग्यं कर्म शुभाशुभम् ॥ ३६४ ॥
 मध्यं न्याय्येवलग्नेन्तर्मया दैत्योष्ट्रवेसराः ।
 मयुर्मृगाश्चमुखयोर्मन्युर्देन्ये क्रतौ क्रुधि ॥ ३६५ ॥
 माल्यं मालाकुसुमयोः स्यान्माया शाम्बरी कृपा ।
 दम्भो बुद्धिश्च मायस्तु पीताम्बरेम्बरेपि च ॥ ३६६ ॥
 मूल्यं वस्त्रे वेतने च ययुर्यशहये हये ।
 याम्यापाच्यां भरण्यां च योग्यो योगार्हशक्तयोः ॥ ३६७ ॥
 उपायिनि प्रवीणे च योग्यमृद्ध्याह्वयौषधे ।
 योग्यार्कयोषित्यभ्यासे रम्यश्चम्पकहृदयोः ॥ ३६८ ॥
 रम्या रात्रावथ रथ्यो रथांशे रथवोढरि ।
 रथ्या तु रथसंघाते प्रतोल्यां पथि चत्वरे ॥ ३६९ ॥
 रूप्यमाहतहेमादौ रजते रूपवत्यपि ।
 लयस्तूर्यत्रयीसाम्ये संदलेषणविलासयोः ॥ ३७० ॥
 लभ्यं लब्धव्ये युक्ते च विन्ध्यो व्याधात्रिभेदयोः ।
 विन्ध्या त्रुटौ लवल्यां च वीर्यं तेजःप्रभावयोः ॥ ३७१ ॥
 शुक्रे शक्तौ च वीक्ष्यं तु द्रष्टव्ये विस्मयेपि च ।
 वीक्ष्यस्तु लासके वाहे वेदयं तु गणिकागृहे ॥ ३७२ ॥
 वेदया तु पण्ययोषायां शल्यः स्यान्मदनद्रुमे ।
 नृपभेदे श्वाविधि च सीम्नि शस्त्रशलाकयोः ॥ ३७३ ॥

शय्या तल्पे शब्दगुप्ते शून्यं विन्दौ च निर्जने ।
 शून्या तु नलिका शौर्यं तु चारभट्यां बलेपि च ॥ ३७४ ॥
 सद्यमारोग्ये सोढव्ये सद्योद्वै सव्यं तु दक्षिणे ।
 वामे च प्रतिकूले च सत्यं तु शपथे कृते ॥ ३७५ ॥
 तथ्ये तद्वति सत्यस्तु लोकमित्संख्यमाहवे ।
 संख्यैकादौ विचारे च संध्या कालनदीभिदोः ॥ ३७६ ॥
 चिन्तायां संश्रवे सीम्नि संधाने कुसुमान्तरे ।
 साध्यो योगे साधनीये गणदैवतभिद्यपि ॥ ३७७ ॥
 सायः शरेपराङ्गे च स्थेयोक्षदृक्पुरोधसोः ।
 सेव्यमुशीरे सेवार्हे सैन्यं सैनिकसेनयोः ॥ ३७८ ॥
 सौम्यः सोमात्मजेनुमे मनोज्ञे सोमदैवते ।
 सौम्याः पुनर्मृगशिरःशिरःस्थाः पञ्च तारकाः ॥ ३७९ ॥
 हार्यः कलिद्रौ हर्तव्ये हृद्यं धवलजीरके ।
 हस्त्रिये हृद्धिते हज्जे हृद्या तु वृद्धिभेषजे ॥ ३८० ॥
 हृद्यस्तु वशकृन्मन्त्रेण पुरः प्रथमेधिके ।
 उपर्यालम्बने श्रेष्ठे परिमाणे पलस्य च ॥ ३८१ ॥
 भिक्षाप्रकारे संघाते प्रान्तेप्यद्रिस्तु पर्वते ।
 सूर्ये शाखिनि चाभ्रं तु त्रिदिवे गगनेम्बुदे ॥ ३८२ ॥
 अस्त्रः शिरसिजे कोणे स्यादस्त्रं शोणितेश्रुणि ।
 अस्त्रं चापे प्रहरणेप्यंहिः पादकुमूलयोः ॥ ३८३ ॥
 अरो जिनेरं चक्राङ्गे शीघ्रशीघ्रगयोरपि ।
 आरो रीरी शनिर्मौम आरा चर्मप्रभेदिनी ॥ ३८४ ॥
 इराम्भोवाक्सुराभूमिष्विन्द्रः शक्रेन्तरात्मनि ।
 आदित्ये योगभेदे च स्यादिन्द्रा तु फणिज्जके ॥ ३८५ ॥
 उग्रः क्षत्रियतः शूद्रासूनावुत्कटरुद्रयोः ।
 उग्रा वचाष्ठीकिकयोरुस्त्रा गवोपचित्रयोः ॥ ३८६ ॥
 उल्लो मयूखे स्यादुष्ट्री मृङ्गाण्डे करभस्त्रियाम् ।
 ऐन्द्रिरिन्द्रसुते काकेप्योद्ग्रा जनपदान्तरे ॥ ३८७ ॥

ओड्रो जने जपावृक्षे करः प्रत्यायशुण्डयोः ।
 रश्मौ वर्षोपले पाणौ क्षरो मेघे क्षरं जले ॥ ३८८ ॥
 कद्रुः कनकपिङ्गे स्यात्कद्रुस्तु नागमातरि ।
 कारो बलौ वधे यत्ने हिमाद्रौ निश्चये यतौ ॥ ३८९ ॥
 कारा बन्धनशालायां बन्धे दूत्यां प्रसेवके ।
 स्याद्धेमकारिकायां च क्षारः काचे रसे गुडे ॥ ३९० ॥
 भस्मनि धूर्तलवणे कारिः शिल्पी क्रियापि च ।
 कारुस्तु कारके शिल्पे विश्वकर्मणि शिल्पिनि ॥ ३९१ ॥
 कीरः शुके जनपदे क्षीरं पानीयदुग्धयोः ।
 क्षुरो गोकुरके कोकिलाक्षे छेदनवस्तुनि ॥ ३९२ ॥
 क्षुद्रो दरिद्रे कृपणे निकृष्टेल्पनृशंसयोः ।
 क्षुद्रा व्याघ्रीनटीव्यङ्गावृहतीसरवास्तु च ॥ ३९३ ॥
 चाङ्गेरिकायां हिंसायां मक्षिकामात्रवेद्ययोः ।
 कुरुः स्यादोदने भूपभेदे श्रीकण्ठजाङ्गले ॥ ३९४ ॥
 क्रूरा नृशंसघोरोष्णकठिनाः कृच्छ्रमंहसि ।
 कटे सांतपने क्षेत्रं भरतादौ भगाङ्गयोः ॥ ३९५ ॥
 केदारो सिद्धभूपत्न्योः क्रोष्टी क्षीरविदारिका ।
 सृगालिका लाङ्गली च क्षौद्रं तु मधुनीरयोः ॥ ३९६ ॥
 खरो रक्षोन्तरे तीक्ष्णे दुःस्पर्शे रासभेपि च ।
 खरुः स्यादश्वहरयोर्द्विदन्तसितेषु च ॥ ३९७ ॥
 खुरः शफे कोलदले गरस्तूपविषे विषे ।
 रोगे गरं स्यात्करणे गात्रमङ्गशरीरयोः ॥ ३९८ ॥
 गजाग्रदेशेय गिरिः पूज्येक्षिरुजि कन्दुके ।
 शैले गिरियके गीर्णावपि गुन्द्रस्तु तेजने ॥ ३९९ ॥
 गुन्द्रा प्रियङ्गौ कैवर्तीमुस्तके भद्रमुस्तके ।
 गुरुर्महत्याङ्गिरसे पित्रादौ धर्मदेशके ॥ ४०० ॥
 अलवौ दुर्जरे चापि गृध्रो गृध्रौ खगान्तरे ।
 गोत्रं क्षेत्रेन्वये छत्ते संभाव्यबोधवर्त्मनोः ॥ ४०१ ॥

वने नासि च गोत्रोद्गौ गोत्रा भुवि गवां गणे ।
 गौरः श्वेतरुणे पीते विशुद्धे चन्द्रमस्यपि ॥ ४०२ ॥
 विशदे गौरं तु श्वेतसर्पपे पद्मकेसरे ।
 गौर्युमानग्निकोर्वाषु प्रियङ्गौ वरुणस्त्रियाम् ॥ ४०३ ॥
 रजन्यां रोचनीनद्योर्घसो वासरहिंस्रयोः ।
 घोरो हरे दारुणे च चरः स्याज्जङ्गमे स्पशे ॥ ४०४ ॥
 चले द्यूतप्रभेदे च चक्रं प्रहरणे गणे ।
 कुलालाद्युपकरणे राष्ट्रे सैन्यरथाङ्गयोः ॥ ४०५ ॥
 जलावर्ते छले चक्रः कोके चन्द्रोम्बुकाम्ययोः ।
 स्वर्णे सुधांशौ कर्पूरे कम्पित्ये मेचकेपि च ॥ ४०६ ॥
 चरुहव्यान्ने भाण्डे च चारो बन्धावसर्पयोः ।
 गतौ पियालवृक्षे च चित्रं खे तिलकेद्भुते ॥ ४०७ ॥
 आलेख्ये कर्बुरे चित्रा त्वाखुपर्णासुभद्रयोः ।
 गोडुम्बाप्सरसोर्दन्त्यां नक्षत्रोरगभेदयोः ॥ ४०८ ॥
 चीरं वाससि चूडायां गोस्तने सीसपन्नके ।
 चीरी कच्छाटिकाक्षिह्योश्चक्रस्त्वम्लेस्त्ववेतसे ॥ ४०९ ॥
 वृक्षांस्ते चुक्री चाङ्गेर्यां चैत्रो मासात्रिभेदयोः ।
 चैत्रं मृतकचैत्ये च चौरो दस्युसुगन्धयोः ॥ ४१० ॥
 छन्नं स्यादातपत्राणे छत्ता मधुरिकौषधौ ।
 धान्यके च शिलिध्रे च छिद्रं विवररन्ध्रवत् ॥ ४११ ॥
 गर्ते दोषे जारस्तूपपतौ जार्योषधीभिदि ।
 जीरस्त्वजाज्यां खड्गे च टारो लङ्गतुरंगयोः ॥ ४१२ ॥
 तन्त्रं सिद्धान्ते राष्ट्रे च परच्छन्दप्रधानयोः ।
 अगदे कुटुम्बकृत्ये तन्तुवाने परिच्छदे ॥ ४१३ ॥
 भुतिशाखान्तरे शास्त्रे करणे द्व्यर्थसाधके ।
 इतिकर्तव्यतातन्त्रोस्तन्त्री स्याद्बलकीगुणे ॥ ४१४ ॥
 अमृतायां च नङ्ग्यां च सिरायां वपुषोपि च ।
 तरिर्दशायां बेडायां वस्त्रादीनां च पेटके ॥ ४१५ ॥

तन्त्री निद्रा प्रमीला च तारो निर्मलमौक्तिके ।
 मुक्ताशुद्धावुच्चनादे नक्षत्रनेत्रमध्ययोः ॥ ४१६ ॥
 तारं रूप्ये तारा बुद्धदेव्यां सुरगुरुस्त्रियाम् ।
 सुप्रीवपत्न्यां ताम्रं तु शुल्बे शुल्बनिभेपि च ॥ ४१७ ॥
 तीव्रं कटूष्णात्यर्थेषु तीव्रा तु कटुरोहिणी ।
 गण्डदूर्वासुरी तीरो वङ्गे तीरं पुनस्तटे ॥ ४१८ ॥
 तोत्रं वेणुके प्रतोदे दरः स्याद्भयगर्तयोः ।
 दरी तु कन्दरे दस्रः खरो दस्रौ रवेः सुतौ ॥ ४१९ ॥
 द्वारं निर्गमेभ्युपाये धरः कूर्माधिपे गिरौ ।
 कर्पासतूलेथ धरा मेदोभूमिजरायुषु ॥ ४२० ॥
 धारो जलधरासारवर्षणे स्याद्वृणेपि च ।
 धारोत्कर्षे खड्गाद्यग्रे सैन्याग्रे वाजिनां गतौ ॥ ४२१ ॥
 जलादिपाते संतत्यां धात्री भुव्युपमातरि ।
 आमलक्यां जनन्यां च धीरो ज्ञे धैर्यसंयुते ॥ ४२२ ॥
 स्वैरे धीरं तु घुसृणे नरो मर्त्येच्युतेर्जुने ।
 नरं तु रामकर्पूरे नक्रं नासाप्रदारुणोः ॥ ४२३ ॥
 नक्रो यादसि नीत्रं तु वलीकवननेमिषु ।
 चन्द्रे च रेवतीभे च नेत्रं वल्ले मथो गुणे ॥ ४२४ ॥
 मूलाक्षिनेतृषु परो दूरान्यश्रेष्ठशत्रुषु ।
 परं तु केवले पञ्च यानं पक्षच्छदश्चुरी ॥ ४२५ ॥
 पारं भ्रान्ते परतटे पारी पूरपरागयोः ।
 पात्र्यां कर्करिकायां च पादबन्धे च हस्तिनः ॥ ४२६ ॥
 पात्रं तु कूलयोर्मध्ये पर्णे नृपतिमन्त्रिणि ।
 योग्यभाजनयोर्यज्ञभाण्डे नाट्यानुकर्तरि ॥ ४२७ ॥
 पुरं शरीरे नगरे गृहपाटलिपुत्रयोः ।
 पुरस्तु गुग्गुलौ पुण्ड्रः कृमौ दैत्येक्षुभेदयोः ॥ ४२८ ॥
 वासन्त्यां तिलके पुण्डरीके पुण्ड्रास्तु नीवृत्ति ।
 पुरुः परागे प्रचुरे स्वर्लोकां नृपभेदयोः ॥ ४२९ ॥

पूरः स्यादम्भसां वृद्धौ त्रणसंशुद्धिखाद्ययोः ।
 पोत्रं वस्त्रे मुखाग्रे च सूकरस्य हलस्य च ॥ ४३० ॥
 पौरं कच्छे पुरजे वभ्रुः पिङ्गामिश्रूलिषु ।
 मुनौ विशाले नकुले विष्णौ भद्रं तु मङ्गले ॥ ४३१ ॥
 मुस्तकश्रेष्ठयोः साधौ काञ्चने करणान्तरे ।
 भद्रो रामचरे हस्तिजातौ मेरुकदम्बके ॥ ४३२ ॥
 गवि शंभौ भद्रा विष्टौ नभःसरिति कट्फले ।
 कृष्णानन्तारास्त्रासु च भरोतिशयभारयोः ॥ ४३३ ॥
 भर्भर्तृकनकयोर्भारौ दशशतीद्वये ।
 पलानां वीचये चापि भीरुर्योपिति कातरे ॥ ४३४ ॥
 भूरि स्वर्गे प्रचुरे च मन्त्रो देवादिसाधने ।
 वेदांशे गुप्तवादे च मरुः पर्वतदेशयोः ॥ ४३५ ॥
 मारोनङ्गे मृतौ विघ्ने मारी चण्ड्यां जनक्षये ।
 मात्रं त्वचभृतौ स्वार्थे कात्स्न्ये मात्रा परिच्छदे ॥ ४३६ ॥
 अक्षरावयवे द्रव्ये मानेल्ये कर्णभूषणे ।
 काले वृत्ते च मित्रं तु सख्यौ मित्रो दिवाकरे ॥ ४३७ ॥
 यात्रोत्सवे गतौ वृत्तौ राष्ट्रमुत्पातनीवृतौः ।
 रुर्द्वैत्ये मृगे रेत्रं पेयूपपटवासयोः ॥ ४३८ ॥
 रेतःसूतकयो रोध्रो लोध्रे रोध्रमवागसोः ।
 रौद्रो भीष्मे रसे तीव्रे रौद्री गौर्यां वरो वृतौ ॥ ४३९ ॥
 विटे जामातरि श्रेष्ठे देवतादेरभीप्सिते ।
 वरं तु घुसृगे किंचिदिष्टे वरी शतावरी ॥ ४४० ॥
 वक्रं पुटभेदे वक्रः कुटिले क्रूरभौमयोः ।
 वक्रमास्थे छन्दसि च वप्रः प्राकाररोधसोः ॥ ४४१ ॥
 क्षेत्रे ताते चये रेणौ वघ्नं कुलिशहीरयोः ।
 बालके वघ्ना त्वमृता वर्धः सीसवरत्रयोः ॥ ४४२ ॥
 व्यग्रो व्याघ्रताकुलयोर्वारः सूर्यादिवासरे ।
 महेश्वरावसरयोर्वृन्दे कुञ्जाख्यपादपे ॥ ४४३ ॥

वारं तु मदिरापात्रे वारि ह्रीवेरनीरयोः ।
 वारिर्घट्यां सरस्वत्यां गजबन्धनभुव्यपि ॥ ४४४ ॥
 व्याघ्रः करञ्जे शार्दूले रक्तैरण्डतरावपि ।
 श्रेष्ठे तूत्तरपदस्थः स्याद्वाघ्री कण्टकारिका ॥ ४४५ ॥
 वीरो जिने भटे श्रेष्ठे वीरं शृङ्ग्यां नतेपि च ।
 वीरा गम्भारिकारम्भातामलक्येलवालुषु ॥ ४४६ ॥
 मदिराक्षीरकाकोलीगोष्ठोदुम्बरिकासु च ।
 पतिपुत्रवतीक्षीरविदारीदुग्धिकास्वपि ॥ ४४७ ॥
 वृत्रो मेघे रिपौ ध्वान्ते दानवे वासवे गिरौ ।
 वेरं घुसृणवृन्ताकशरीरेषु शरं जले ॥ ४४८ ॥
 शरः पुनर्दधिसारे काण्डतेजनयोरपि ।
 शक्रोर्जुनतराविन्द्रे कुटजे शस्त्रमायुधे ॥ ४४९ ॥
 लोहे शस्त्री छुरिकायां शङ्खिर्जिण्णौ तडित्वति ।
 शरः कोपे शरे वज्रे शारः शबलवातयोः ॥ ४५० ॥
 द्यूतस्थ चोपकरणे शास्त्रं ग्रन्थनिदेशयोः ।
 शारिः कुञ्जरपर्यागे शकुनौ द्यूतसाधने ॥ ४५१ ॥
 शिशुः शोभाञ्जने शाके शीघ्रं चक्राङ्गतूर्णयोः ।
 उशीरे शुक्रस्तु शुक्ले ज्येष्ठमासेभिकाव्ययोः ॥ ४५२ ॥
 शुक्रं तु रेतोक्षिरुजोः शुभ्रं दीप्तिभ्रके सिते ।
 शूरश्वारभटे सूर्ये सरौ दध्यग्रसायकौ ॥ ४५३ ॥
 स्वरः शब्देचि षड्भादौ सत्तमाच्छादने क्रतौ ।
 सदादाने वने दम्भे स्वरः स्याद्ब्रूषखण्डके ॥ ४५४ ॥
 अध्वरे कुलिशे वाणे सारो मज्जस्थिरांशयोः ।
 बले श्रेष्ठे च सारं तु द्रविणन्याय्यवारिषु ॥ ४५५ ॥
 स्फारस्तु स्फरकादीनां बुद्बुदे विपुलेपि च ।
 स्थिरो मोक्षे निश्चले च स्थिरा भूः शालपर्यपि ॥ ४५६ ॥
 सिप्रः स्वेदे सिप्रा नद्यां सिरा नाद्यम्बुवाहिनी ।
 सिरस्तु पिप्पलीमूलं सीरः स्यादंशुमालिनि ॥ ४५७ ॥

लाङ्गलेथ सुरो देवे सुरा चपकमद्ययोः ।
 सूत्रं तु सूत्रनाकारिग्रन्थे तन्तुव्यवस्थयोः ॥ ४५८ ॥
 स्वैरो मन्दे स्वतन्त्रे च हरो रासभरुद्रयोः ।
 वैश्वानरेप्यथ हरिर्दिवाकरसमीरयोः ॥ ४५९ ॥
 यमवासवसिंहांशुशशाङ्ककपिवाजिषु ।
 पिङ्गवर्णे हरिद्वर्णे भेकोपेन्द्रशुकाहिषु ॥ ४६० ॥
 लोकान्तरे च हारस्तु मुक्तादामनि संयुगे ।
 हिंस्रः स्याद्वातुके हिंसा मांसी काकादनी वसा ॥ ४६१ ॥
 हीरो वज्रे हरे सर्पे हीरा पिपीलिकाभियोः ।
 होरा तु लभे राश्यर्धे शाखरेखाप्रभेदयोः ॥ ४६२ ॥
 अलिः सुरापुष्पलिहोरम्लो रसेम्लवेतसे ।
 अम्ली चाङ्गेर्यामालं स्यादनर्थहरितालयोः ॥ ४६३ ॥
 आलिः सख्यावलीसित्वनर्थेषु विशदाशये ।
 आलुर्गलन्तिकायां स्यादालु भेलककन्दयोः ॥ ४६४ ॥
 इलोर्वा वाग्बुधस्त्री गौः कलं त्वजीर्णरेतसोः ।
 अव्यक्तमधुरध्वाने कला स्यात्कालशिल्पयोः ॥ ४६५ ॥
 कलने मूलरैवृद्धौ षोडशांशे विधोरपि ।
 कलिर्विभीतके शूरे विवादेन्त्ययुगे युधि ॥ ४६६ ॥
 कालः पुनः कृष्णवर्णे महाकालकृतान्तयोः ।
 मरणानेहसोः काली कालिकाक्षारकीटयोः ॥ ४६७ ॥
 मातृभेदोमयोर्नव्यमेधौघपरिवादयोः ।
 काला कृष्णत्रिवृत्तिल्योर्जिङ्ग्यां कीलेभिन्नेजसि ॥ ४६८ ॥
 कफणिस्तम्भयोः शङ्को कीला रताहतावपि ।
 कुलं कुलगणे गेहे देहे जनपदेन्वये ॥ ४६९ ॥
 कूलं तटे सैन्यपृष्ठे तडागस्तूपयोरपि ।
 कोलो भेलक उत्सङ्गेङ्गपाल्यां चित्रके किरौ ॥ ४७० ॥
 कोलं तु बदरे कोला पिप्पल्यां चविभेषजे ।
 खलं कल्के भुवि स्थाने क्रूरे कर्णेजपेधमे ॥ ४७१ ॥

खल्लो निम्ने वस्त्रभेदे चर्मचातकपक्षिणोः ।
 खल्ली तु हस्तपादावमर्दनाह्वयरुज्यपि ॥ ४७२ ॥
 गलः कण्ठे सर्जरसे गोलः स्यात्सर्ववर्तुले ।
 गोला पञ्चाञ्जने गोदावयीं सख्यामलिञ्जरे ॥ ४७३ ॥
 मण्डले च कुनट्यां च बालक्रीडनकाष्ठके ।
 चिल्लः खगे सचुल्लश्च पिल्लवत्किञ्चलोचने ॥ ४७४ ॥
 क्लिन्नादिण चुल्ली तूद्धाने चेलं गर्हितवस्त्रयोः ।
 छलं छन्नस्खलितयोश्छल्ली संतानधीरुधोः ॥ ४७५ ॥
 वल्कले पुष्पभेदे च जलं गोकलले जडे ।
 ह्रीवरेम्बुनि जालं तु गवाक्षे क्षारके गणे ॥ ४७६ ॥
 दम्भानाययोश्च जालो नीपे जाली पटोलिका ।
 झला पुत्र्यामातपोर्मौ झिल्ली तूद्घर्तनांशके ॥ ४७७ ॥
 वर्त्यातपरुचोश्चौर्यां तलं ज्याघातवारणे ।
 तलश्चपेटे तालद्रौ स्वभावाधरयोः त्सरौ ॥ ४७८ ॥
 तल्लो जलाधारभेदे तल्ली तु वरुणस्त्रियाम् ।
 तालः कालक्रियामाने हस्तमानद्रुभेदयोः ॥ ४७९ ॥
 करास्फोटे करतले हरिताले त्सरावपि ।
 तुला माने पलशते सादृश्ये राशिभाण्डयोः ॥ ४८० ॥
 गृहाणां दाहवन्धाय पीद्यां तूलं तु खे पिचौ ।
 ब्रह्मदारुण्यथ दलं शस्त्रीछर्देषर्पणयोः ॥ ४८१ ॥
 उत्सेधवद्रस्तुनि च नलो राज्ञि कपौ नडे ।
 पितृदेवे नलं तु स्यात्पद्मे नली मनःशिला ॥ ४८२ ॥
 नालं काण्डे मृणाले च नाली शाककलम्बके ।
 नीलो वर्णे मणौ शैले निधिवानरभेदयोः ॥ ४८३ ॥
 नील्योषध्यां लाञ्छने च पलमुन्मानमांसयोः ।
 पल्लिस्तु ग्रामके कुट्यां पालिर्युक्ताश्रिपङ्क्तिषु ॥ ४८४ ॥
 जातदमधुस्त्रियां प्रान्ते सेतौ कल्पितभोजने ।
 प्रशंसाकर्णलतयोरुत्सङ्गे प्रस्थचिह्नयोः ॥ ४८५ ॥

पीलुः पुष्पे ब्रुमे काण्डे परमाणौ मतङ्गजे ।
 तालास्थिखण्डेथ पुलः पुलके विपुलेपि च ॥ ४८६ ॥
 फलं हेतुकृते जातीफले फलकसस्ययोः ।
 त्रिफलायां च ककौले शखापे व्युष्टिलाभयोः ॥ ४८७ ॥
 फली फलिण्यां फालं तु वाससि फाल उत्प्लुतौ ।
 कुशिके च बलं रूपे स्थामनि स्थौल्यसैन्ययोः ॥ ४८८ ॥
 बोले बलस्तु बलिनि काके दैत्ये हलायुधे ।
 बला त्वोपधिभेदे स्याद् बलिर्दैत्योपहारयोः ॥ ४८९ ॥
 करे चामरदण्डे च गृहदारूदरांशयोः ।
 त्वक्संकोचे गन्धके च बालोक्षेत्रेभपुच्छयोः ॥ ४९० ॥
 शिशौ ह्रीवेरकचयोर्बाला तु वृष्टियोपितोः ।
 बाली भूपान्तरे मेधौ बिल उच्चैःश्रवोहये ॥ ४९१ ॥
 बिलं रन्ध्रे गुहायां च भल्लो भल्लुकबाणयोः ।
 भल्ली भल्लातके भालं स्याल्ललाटे महस्यपि ॥ ४९२ ॥
 भेलः ङवे मुनिभेदे भीरौ बुद्धिविवर्जिते ।
 मल्लः कपाले बलिनि मत्स्ये पात्रे मलस्त्वघे ॥ ४९३ ॥
 किङ्क कदर्ये विष्टायां मालं तु कपटे वने ।
 मालो जने स्यान्माला तु पङ्क्तौ पुष्पादिदामनि ॥ ४९४ ॥
 मालुः स्त्रियां पञ्चवह्यां मूलं पार्श्वायोरुडौ ।
 निकुञ्जशिफयोर्मैला त्वञ्जने भेलकोपि च ॥ ४९५ ॥
 मौलिः किरीटे धम्मिल्ले चूलाकङ्केल्लिमूर्धसु ।
 लीला केलिर्धिलासश्च शृङ्गारभावजक्रिया ॥ ४९६ ॥
 लोलश्चले सतृष्णे च लोला तु रसनाश्रियोः ।
 वल्ली स्यादजमोदायां लतायां कुसुमान्तरे ॥ ४९७ ॥
 व्यालो दुष्टगजे सर्पे शटे श्रापदसिंहयोः ।
 वेला बुधस्त्रियां काले सीमनीश्वरभोजने ॥ ४९८ ॥
 अक्लिष्टमरणेम्भोधिस्तीरनीरविकारयोः ।
 शालो हाले मत्स्यभेदे शालौकस्तत्पदेशयोः ॥ ४९९ ॥

स्कन्धशाखायां शालिस्तु गन्धोतौ कलमादिषु ।
 शालुः कषायद्रव्ये स्याच्चोरकाख्यौषधेपि च ॥ ५०० ॥
 शिलमुञ्चः शिला द्वाराधोदारु कुनटी वृषत् ।
 शिली गण्डूपदी शीलं साधुवृत्तस्वभावयोः ॥ ५०१ ॥
 शुक्लं रूप्ये शुक्लो योगे श्वेते शूलं रुगस्त्रयोः ।
 योगे शूला तु पण्यस्त्री वधहेतुश्च कीलकः ॥ ५०२ ॥
 शैलो भूमृति शैलं तु शैलेये तार्क्ष्यशैलके ।
 सालः सर्जतरौ वृक्षमात्रप्राकारयोरपि ॥ ५०३ ॥
 स्थालं भाजनभेदे स्यात्स्थाली तु पाटलोखयोः ।
 स्थूलः पीने जडे हालः सातवाहनपार्थिवे ॥ ५०४ ॥
 हाला सुरायां हेला तु स्यादवज्ञाविलासयोः ।
 हेलिरालिङ्गने सूर्येप्यविर्मूषिककम्बले ॥ ५०५ ॥
 मेघे रवौ पर्वते च स्यादूर्ध्वं तु समुत्थिते ।
 उपर्युन्नतयोः कण्वो मुनौ कण्वं तु कल्मषे ॥ ५०६ ॥
 क्षवः क्षुते राजिकायां कविः काव्यस्य कर्तरि ।
 विचक्षणे दैत्यगुरौ स्यात्कवी तु खलीनके ॥ ५०७ ॥
 किण्वं पापे सुराबीजे क्लीवोपौरुषषण्डयोः ।
 खर्वह्रस्वौ न्यग्वामनौ ग्रीवे शिरोधितत्सिरे ॥ ५०८ ॥
 छविस्तु रुचि शोभायां जवः स्याद्वेगवेगिनोः ।
 जघ्नौद्रुप्ये जिह्वा तु वाचि ज्वालारसज्ञयोः ॥ ५०९ ॥
 जीवः स्यात्त्रिदशाचार्ये दुमभेदे शरीरिणि ।
 जीवितेपि च जीवा तु वचायां धनुषो गुणे ॥ ५१० ॥
 शिञ्जिते क्षितिजीवन्त्योर्वृत्तौ तत्त्वं परात्मनि ।
 वाद्यभेदे स्वरूपे च द्रवो विद्रवन्मर्मणोः ॥ ५११ ॥
 प्रद्रावे रसगत्योश्च द्वंद्वः से द्वंद्वमाहवे ।
 रहस्ये मिथुने युग्मे दवदावौ वनानले ॥ ५१२ ॥
 वने दर्वी फणातर्द्धोर्दर्वी स्याद्देवदारुणि ।
 हरिद्राद्वितये चापि दिवं खे त्रिदिवे दिने ॥ ५१३ ॥

देवं हृषीके देवस्तु नृपतौ तोयदे सुरे ।
 देवी कृताभिषेकायां तेजनीस्पृक्कयोरपि ॥ ५१४ ॥
 ध्रुवो धूर्तं नरे पत्न्यौ द्रुभेदेथ ध्रुवो वटे ।
 वसुयोगभिदोरातौ शङ्खावुत्तानपादजे ॥ ५१५ ॥
 स्थिरे नित्ये निश्चिते च ध्रुवं खेजस्रतर्कयोः ।
 ध्रुवा मूर्वाशालपर्ण्योः सुग्भेदे गीतिभिद्यपि ॥ ५१६ ॥
 नवो नव्ये स्तुतौ नीवी स्त्रीकटीवस्त्रबन्धने ।
 मूलद्रव्ये परिपणे प्लवः प्लक्षे भुतौ कपौ ॥ ५१७ ॥
 शब्दे कारण्डवे म्लेच्छजातौ भेलकभेकयोः ।
 क्रमनिष्ठमहीभागे कुलके जलवायसे ॥ ५१८ ॥
 जलान्तरे प्लवं गन्धतृणे मुस्तकभिद्यपि ।
 पक्वं परिणते नाशाभिमुखे पार्श्वमन्तिके ॥ ५१९ ॥
 कक्षाधोवयवे वक्रोपायपर्शुसमूहयोः ।
 प्राध्वं दूरपथे प्रह्वे बन्धे पूर्वं तु पूर्वजे ॥ ५२० ॥
 प्रागग्रे श्रुतभेदे च भवः सत्ताम्रिजन्मसु ।
 रुद्रे श्रेयसि संसारे भावोभिप्रायवस्तुनोः ॥ ५२१ ॥
 स्वभावजन्मसत्तात्मक्रियालीलाविभूतिषु ।
 चेष्टायोन्योर्वुधे जन्तौ शृङ्गारादेश्च कारणे ॥ ५२२ ॥
 शब्दप्रवृत्तिहेतौ च रेवा मन्मथयोषिति ।
 नील्यां मेकलकन्यायां लवः कालमिदि च्छिदि ॥ ५२३ ॥
 विलासे रामजे लेशे लट्वा पक्षिकुसुम्भयोः ।
 लघ्वी ह्रस्वाविवक्षायां प्रभेदे स्यन्दनस्य च ॥ ५२४ ॥
 विश्वाः सुरेषु विश्वं तु शुण्द्यां भुवनकृत्स्नयोः ।
 विश्वा विषायां शिवं तु मोक्षे क्षेमे सुखे जले ॥ ५२५ ॥
 शिवो योगान्तरे वेदे गुग्गुलौ वालुके हरे ।
 पुण्डरीकद्रुमे कीले शिवा ज्ञाटामलोमयोः ॥ ५२६ ॥
 फेरौ शम्यां पथ्याधाज्योः शिविर्भूर्जे नृपान्तरे ।
 शुल्बं ताम्रे यज्ञकर्मण्याचारे जलसंनिधौ ॥ ५२७ ॥

सत्त्वं द्रव्ये गुणे चित्ते व्यवसायस्वभावयोः ।
 पिशाचादावात्मभावे बले प्राणेषु जन्तुषु ॥ ५२८ ॥
 सान्त्वं सामनि दाक्षिण्ये सुवा मूर्वा सुवः सुचि ।
 हवस्तु सप्ततन्तौ स्यान्निर्देशाह्वानयोरपि ॥ ५२९ ॥
 अंशुः सूत्रादिसूक्ष्मांशे किरणे चण्डदीधितौ ।
 आशा ककुभि तृष्णायामाशुस्तु ग्रीहिशीघ्रयोः ॥ ५३० ॥
 ईशः स्वामिनि रुद्रे च स्यादीशा हलदण्डके ।
 काशस्तृणे रोगभेदे कीशः कपौ दिग्म्बरे ॥ ५३१ ॥
 कुशो रामसुते दर्भे पापिष्ठे योक्तमत्तयोः ।
 कुशी लोहविकारे स्यात्कुशा बल्गा कुशं जले ॥ ५३२ ॥
 केशः शिरसिजे पाशपाणौ ह्रीवेरदैत्ययोः ।
 क्लेशो रागादौ दुःखे च कोशः कोष इवाण्डके ॥ ५३३ ॥
 कुङ्कुले चषके दिव्यैर्धन्ये योनिशिम्बयोः ।
 जातीकोषेतिपिधाने दर्शः सूर्येन्दुसंगमे ॥ ५३४ ॥
 पक्षान्तेष्टौ दर्शने च दंशो वर्मणि मर्मणि ।
 दोषे वनमक्षिकायां खण्डने भुजगक्षते ॥ ५३५ ॥
 दशा वर्ताववस्थायां दशास्तु वसनाञ्चले ।
 नाशः पलायने मृत्यौ परिध्वस्तावदर्शने ॥ ५३६ ॥
 निशा हरिद्रयो रात्रौ पशुश्छागे मृगादिषु ।
 प्रमथेपि च पाशस्तु मृगपक्ष्यादिबन्धने ॥ ५३७ ॥
 कर्णान्ते शोभनार्थः स्यात्कर्णान्ते निकरार्थकः ।
 छात्राद्यन्ते च निन्दार्थः पेशी मांस्यसिकोशयोः ॥ ५३८ ॥
 मण्डभेदे पलपिण्डे सुपक्वकणिकेपि च ।
 भूस्पृग्दैर्घ्ये मानवे च राशिर्मेपादिपुञ्जयोः ॥ ५३९ ॥
 वशो जनस्पृहायत्तेष्वायत्तत्वप्रभुत्वयोः ।
 वशा नार्यी वन्ध्यगव्यां हस्तिन्यां दुहितर्यपि ॥ ५४० ॥
 वंशः संवेन्वये वेणौ पृष्ठाद्यवयवेपि च ।
 वेशो वेद्यागृहे गेहे नेपथ्ये च शशः पशौ ॥ ५४१ ॥

वीले लोभ्रे नृभेदे च स्पशो हेरिकयुद्धयोः ।
 स्पर्शो वर्गाक्षरे दाने स्पर्शने स्पर्शके रुजि ॥ ५४२ ॥
 अक्षो रथस्यावयवे व्यवहारे विभीतके ।
 प्रासके शकटे कर्षे ज्ञाने चात्मनि रावणौ ॥ ५४३ ॥
 अक्षं सौवर्चले तुत्ये हषीके स्यादुषा निशि ।
 बाणपुण्यां च ऋक्षस्तु स्यान्नक्षत्राच्छमल्लयोः ॥ ५४४ ॥
 महीधरविशेषे च शोणके कृतवेधने ।
 ऋषिर्वेदे मुनौ कर्षः कर्षणे मानभिद्यपि ॥ ५४५ ॥
 कक्षो वीरुधि दोर्मूले कच्छे शुष्कवने तृणे ।
 पापे कक्षा त्विभरज्जौ काञ्च्यां गेहप्रकोष्ठके ॥ ५४६ ॥
 भित्तौ साम्ये रथभागेन्तरीयपश्चिमाञ्चले ।
 उद्गाहिण्यां च कर्षूस्तु तुषायौ कृषिकुल्ययोः ॥ ५४७ ॥
 घोषः कांस्ये स्वने गोपघोषकाभीरपल्लिषु ।
 घोषा तु शतपुष्पायां चोक्षः सुन्दरगीतयोः ॥ ५४८ ॥
 शुचौ झषस्तु मकरे वने मीने झषा पुनः ।
 नागबलायां तुषस्तु धान्यत्वचि विभीतके ॥ ५४९ ॥
 दक्षः प्रजापतौ रुद्रवृषभे कुक्कुटे पटौ ।
 द्रुमे दक्षा तु मेदिन्यां ध्वाङ्गः काके बकेर्धनि ॥ ५५० ॥
 गृहे ध्वाङ्गी तु कक्कोल्यां न्यक्षः कात्स्न्यनिकृष्टयोः ।
 जामदग्न्येपि पक्षस्तु मासार्धे ग्रहसाध्ययोः ॥ ५५१ ॥
 तुल्लीरन्ध्रे बले पार्श्वे वर्गे केशात्परश्वये ।
 पिच्छे विरोधे देहाङ्गे सहाये राजकुञ्जरे ॥ ५५२ ॥
 प्रक्षो द्वीपे गर्दभाण्डेदवत्ये जटिनि पक्षके ।
 प्रेक्षा धीरीक्षणं नृत्तं प्रैषौ प्रेषणपीडने ॥ ५५३ ॥
 पौषो मासप्रभेदे स्वात्पौषं तु महयुद्धयोः ।
 भिक्षा सेवाप्रार्थनयोर्भृतौ भिक्षितवस्तुनि ॥ ५५४ ॥
 माषो माने धान्यभेदे मूर्खे त्वग्दोषभिद्यपि ।
 मिषं व्याजे स्पर्धने च मेषो राश्यन्तरे हृडौ ॥ ५५५ ॥

मोक्षो निःश्रेयसे वृक्षविशेषे मोचने मृतौ ।
 यक्षः श्रीदे गृह्यके च रक्षा रक्षणभस्मनोः ॥ ५५६ ॥
 रूक्षोस्त्रिगुणधरुषयोर्लक्षं व्याजशरव्ययोः ।
 संख्यायामपि वर्षस्तु समाह्वीपांशवृष्टिषु ॥ ५५७ ॥
 वर्षधरेपि वर्षास्तु प्रावृष्यथ विषं जले ।
 क्ष्वेडे विषा त्वतिविषा वृषो गव्याखुधर्मयोः ॥ ५५८ ॥
 पुंराशिभेदयोः शृङ्ग्यां वासके शुक्रलेपि च ।
 श्रेष्ठे स्यादुत्तरस्थश्च वृषी तु त्रतिविष्टरे ॥ ५५९ ॥
 वृषा पुनः कपिकच्छ्रां शुषिः शुपिरशोषयोः ।
 शेषोनन्ते वधे सीरिण्युपयुक्ततरेपि च ॥ ५६० ॥
 शेषा निर्माल्यदाने स्याच्छेषः शोषणयक्ष्मणोः ।
 अर्चिर्मयूखशिखयोरदोत्र च परत्र च ॥ ५६१ ॥
 आगः स्यादेनोवदधे मन्तात्राशीर्हितैषणे ।
 उरगस्य च दंष्ट्रायामुषः संध्याप्रभातयोः ॥ ५६२ ॥
 उरो वक्षसि मुख्ये स्यादोजो दीप्तिप्रकाशयोः ।
 अवष्टम्भे बले धातुतेजस्योक्तस्तु सद्गानि ॥ ५६३ ॥
 ओकास्त्वाश्रयमात्रे स्यात्कंसस्तैजसमानयोः ।
 पानपात्रे दैत्यभेदे कास्तुः शक्त्यायुधे रुजि ॥ ५६४ ॥
 बुद्धौ विकलवाचि स्यादुत्सः स्तम्बगुलुञ्छयोः ।
 हारभेदे ग्रन्थिपर्णे गोसो बोलविभातयोः ॥ ५६५ ॥
 चास इक्षुपक्षिभिदोश्छन्दः पद्येच्छयोः श्रुतौ ।
 ज्यायान्वृद्धे प्रशस्ये च ज्योतिर्वह्निदिनेशयोः ॥ ५६६ ॥
 प्रकाशे दृशि नक्षत्रे तपः कृच्छ्रादिकर्माणि ।
 धर्मे लोकप्रभेदे च तपाः शिशिरमाधयोः ॥ ५६७ ॥
 तमो राहौ गुणे पापे ध्वान्ते तरो जवे बले ।
 त्रासो भये मणिदोषे तेजस्त्विद्धेतसोर्बले ॥ ५६८ ॥
 नवनीति प्रभावेऽथौ दासो धीवरभृत्ययोः ।
 वृषले दानपात्रे च दासी क्षिण्ट्यपि चेट्यपि ॥ ५६९ ॥

धनुः शरासने राशौ पियालद्वौ धनुर्धरे ।
 नभो व्योम्नि नभा घ्राणे बिसतन्तौ पतङ्गहे ॥ ५७० ॥
 मातृपि भ्रात्रे नासा घोणाद्वारोर्ध्वदारुणोः ।
 पयः क्षीरे च नीरे च प्रसूरश्चा जनन्यपि ॥ ५७१ ॥
 बर्हिः कुशेष्टौ भासस्तु भासि गृध्रशकुन्तयोः ।
 महस्तेजस्युत्सवे च मिसिर्मास्यजमोदयोः ॥ ५७२ ॥
 शतपुष्पामधुर्योश्च मृत्सा वासी सुमुत्तिका ।
 रसः स्वादे जले धीर्ये शृङ्गारादौ धिपे द्रवे ॥ ५७३ ॥
 बोलै रागे देहधातौ तिक्तादौ पारदेपि च ।
 रसा तु रसनापाठासलकीक्षितिकङ्कुषु ॥ ५७४ ॥
 रत्नो गुह्ये रते तत्त्वे रजो रेणुपरागयोः ।
 स्त्रीपुष्पे गुणभेदे च रासः क्रीडासु गोदुहाम् ॥ ५७५ ॥
 भाषाशृङ्खलके वत्सा उरस्तुग्वर्षतर्णकाः ।
 वयस्तारुण्ये बाल्यादौ खगे वर्चस्तु तेजसि ॥ ५७६ ॥
 गृथे रूपे वसुस्त्वग्नौ देवभेदे नृपे रुचि ।
 योक्ते शुष्के वसु स्वादौ रत्ने वृद्धौषधे धने ॥ ५७७ ॥
 वपुः शस्ताकृतौ देहे व्यासो मुनिप्रपञ्चयोः ।
 वासो वेदमन्यवस्थाने वासा स्यादाटरूपके ॥ ५७८ ॥
 विद्वाञ् ज्ञात्मविदोः प्राज्ञे वेधा धातृशविष्णुषु ।
 शंसा वचसि वाङ्मयां शिरो मूर्धप्रधानयोः ॥ ५७९ ॥
 सेनाग्रभागे श्रेयस्तु मङ्गले धर्मशस्तयोः ।
 सहो बले ज्योतिषि च सहा हेमन्तमासयोः ॥ ५८० ॥
 स्रोतः प्रवाहेन्द्रिययोर्हिसोर्के मत्सरेच्युते ।
 खगाश्च योगिमन्त्रादिभेदेषु परमात्मनि ॥ ५८१ ॥
 निर्लोभनृपतौ प्राणवाते श्रेष्ठेऽग्रतः स्थितः ।
 हविः सर्पिषि होतव्ये हिंसा चौर्यादिके वधे ॥ ५८२ ॥
 अहिः सर्पे वृत्रे वप्रे स्यादीहोद्यमवाङ्मयोः ।
 कुहूर्नष्टेन्दुदर्शे स्यात्कणिते कोकिलस्य च ॥ ५८३ ॥

ग्रहो ग्रहणनिर्वन्धानुग्रहेषु रणोद्यमे ।
 उपरागे पूतनादावादित्यादौ विभुंतुदे ॥ ५८४ ॥
 ग्राहो ग्रहे जलचरे गुहः स्कन्दे गुहा पुनः ।
 गह्वरे सिंहपुच्छ्यां च गृहा दारेषु सन्ननि ॥ ५८५ ॥
 ग्रौहो निपुणतर्के स्याद्गजांश्चिपर्वणोरपि ।
 बर्हः पर्णे परीवारे कलापे बहु भूयसि ॥ ५८६ ॥
 ल्यादिकासु च संख्यासु महावृत्सवतेजसी ।
 मही भुवि नदीभेदे मोहौ मूर्खाविपर्ययौ ॥ ५८७ ॥
 लोहं कालायसे सर्वतैजसे जोङ्गकेपि च ।
 ग्रहो वृषस्कन्धदेशे वायौ बाहोद्वमानयोः ॥ ५८८ ॥
 वृषे बाहा तु बाहौ स्याद् व्यूहो निर्माणतर्कयोः ।
 समूहे बलविन्यासे सहः क्षमे बलेपि च ॥ ५८९ ॥
 सहोर्व्या सहदेवायां कुमार्यां नखभेषजे ।
 मुद्गपर्ण्यां च सिंहस्तु राशिभेदे मृगाधिपे ॥ ५९० ॥
 श्रेष्ठे स्यादुत्तरस्थश्च सिंही स्वर्भागुमातरि ।
 वासाबृहत्योः क्षुद्रायां ज्ञेहः प्रेम्णि घृतादिके ॥ ५९१ ॥

॥ इत्याचार्य० द्विस्वरकाण्डो द्वितीयः ॥

अणुको निपुणेलपे चाशोकौ कङ्कलिवञ्जुलौ ।
 निःशोकपारदौ चाप्यशोका तु कटुरोहिणी ॥ १ ॥
 अभीको निर्भये कन्नेप्यनीकं रणसैन्ययोः ।
 अलीकमप्रिये भाले वितथेनूकमन्वये ॥ २ ॥
 शिलेनूको गतजन्मन्यंशुकं दलक्ष्णवाससि ।
 उत्तरीये वस्त्रमात्रेप्यलकाधूर्णकुन्तलाः ॥ ३ ॥
 अलका तु कुबेरस्य नगर्यामन्तिकं पुनः ।
 पादर्वेन्तिका तु चुल्ल्यां स्यात्सातलाख्यौषधेपि च ॥ ४ ॥
 अलर्को धवलर्के स्याद्योगोन्मादितशुन्यपि ।
 अम्बिकोमापाण्डुमात्रोर्देवताभिदि मातरि ॥ ५ ॥

अन्धिका तु कैतवे स्यात्सर्षपीमिन्द्रयोरपि ।
 अम्लिका तित्तिडीकाम्लोद्धारचाङ्गेरिकासु च ॥ ६ ॥
 आलोको दर्शने बन्दिघोषणोद्घोतयोरपि ।
 आनको पटहे भेर्या ध्वनन्मेषमृदङ्गयोः ॥ ७ ॥
 आतङ्को रुजि शङ्कायां संतापे मुरजध्वनौ ।
 आह्लिकं स्यात्पुनरहर्निर्वत्ये नित्यकर्मणि ॥ ८ ॥
 भोजने ग्रन्थभागे चाढकः प्रस्थचतुष्टयम् ।
 आढकी तुबरीक्ष्वाकुः कटुतुम्भ्यां नृपान्तरे ॥ ९ ॥
 उदर्कस्तूत्तरकालफले मदनकण्ठके ।
 उष्णको घर्म उद्युक्तातुरयोर्लर्मिका पुनः ॥ १० ॥
 उत्कण्ठायां भृङ्गनादे वस्त्रभङ्गेऽङ्गुलीयके ।
 वीच्यां च कनकं हेसि कनको नागकेसरे ॥ ११ ॥
 धत्तूरे चम्पके काश्चनारकिंशुकयोरपि ।
 करको दाडिमे पक्षिभेदे करे कमण्डलौ ॥ १२ ॥
 लट्वाकरङ्कयोर्वर्षोपले च कटुकं कटु ।
 कटुरोहिणी व्योषं च कञ्चुकश्चोलवर्मणोः ॥ १३ ॥
 वर्धापकगृहीताङ्गवसने वारबाणके ।
 निर्मोके कटकस्त्वद्रिनितम्बे बाहुभूषणे ॥ १४ ॥
 सेनायां राजधान्यां च क्रमुको भद्रमुस्तके ।
 गुत्राके पट्टिकालोध्रे कण्टकः क्षुद्रवैरिणि ॥ १५ ॥
 वेणौ द्रुमाङ्गे रोमाञ्चे कलङ्कोङ्गपवादयोः ।
 कालायसमले चापि कर्णिका कर्णभूषणे ॥ १६ ॥
 बीजकोशे सरोजस्य करमध्याङ्गुलावपि ।
 कुङ्ग्यां हस्तिहस्ताग्रे कणिका सूक्ष्मवस्तुनि ॥ १७ ॥
 अभिमन्ये कामुकास्तु काम्यशोकातिमुक्तकाः ।
 कारकं कर्तृकर्माद्योः कारिका यातना नटी ॥ १८ ॥
 कृतिर्विवरणश्लोको नापितादिककर्म च ।
 कावृकः कुक्कुटे कोके पीतमुण्डेथ कार्मुकः ॥ १९ ॥

वंशे कार्मुकमिवासे कर्मठे क्षारको रसे ।
 कोरके पक्ष्यादिपाशे कालिका योगिनीभिदि ॥ २० ॥
 स्वर्णादिदोषे मेवाल्यां सुरागौर्योर्नवाम्बुदे ।
 क्रमदेयवस्तुमूल्ये कार्ण्यवृश्चिकपक्षयोः ॥ २१ ॥
 रोमाल्यां धूमरीमांसयोः काकीपटोलशाखयोः ।
 किंपाको वृक्षभिद्यज्ञे कीटको निष्ठुरे कृमौ ॥ २२ ॥
 कीचको ध्वनिमहंशे दैत्यभेदे द्रुमान्तरे ।
 कुलकं पञ्चादिश्लोकसमन्वये पटोलके ॥ २३ ॥
 कुलकः कुलप्रधाने बल्मीके काकतिन्दुके ।
 कुलिकस्तु कुलभ्रेष्ठे हुमनागविशेषयोः ॥ २४ ॥
 कुशिको मुनिभेदे स्यात्फाले सर्जे विभीतके ।
 क्षुल्लकः पामरे स्वल्पे कनिष्ठे दुःस्थिते खले ॥ २५ ॥
 कूचिका क्षीरविकृतौ कुञ्चिकायां च कुङ्गले ।
 आलेख्यकूर्चिकासूच्योः कृषकौ फालकर्षकौ ॥ २६ ॥
 कोरकं तु कुङ्गले स्यात्ककौलकमृणालयोः ।
 कौतुकं नर्मणीच्छाया मुत्सवे कुतुके मुदि ॥ २७ ॥
 पारंपर्यागतख्यातमङ्गलोद्वाहसूत्रयोः ।
 गीतादौ भोगकाले च कौशिकः शक्रघूकयोः ॥ २८ ॥
 कोशज्ञे गुग्गुलावाहितुण्डिके नकुले मुनौ ।
 कौशिकी चण्डिकानद्योः खनकः संधितस्करे ॥ २९ ॥
 मूषिके भूमिवित्तज्ञे खड्गिको मांसविक्रयी ।
 महिषीक्षीरफेनश्च खुल्लकः स्वल्पनीचयोः ॥ ३० ॥
 खोलकः पूगकोशे स्याच्छिरस्त्रे नाकुपाकयोः ।
 ग्रन्थिकं पिप्पलीमूले ग्रन्थिपर्णकभेषजे ॥ ३१ ॥
 ग्रन्थिको गुग्गुलौ दैवज्ञे माद्रेयकरीरयोः ।
 गण्डको विघ्ने विद्यायां संख्यावच्छेदखड्गिषु ॥ ३२ ॥
 गण्डकी तु सरिद्धेदे गणको ग्रहवेदिनि ।
 गणिकेभ्यां यूथिकायां तर्कार्या पण्ययोषिति ॥ ३३ ॥

ग्राहको ग्रहीतरि स्याद् व्याधानां घातिपक्षिणि ।
 गान्धिको लेखके गन्धवाणिजे गुण्डकः पुनः ॥ ३४ ॥
 कलोत्तौ मलने धूलौ क्षेहपात्रेथ गैरिकम् ।
 स्वर्णे धातौ गोलकस्तु जारतो विधवास्तुते ॥ ३५ ॥
 अलिञ्जरे गुडे चापि गोरङ्कुर्नग्नवन्दिनोः ।
 खगे च चपको मये सरके मयभाजने ॥ ३६ ॥
 चलुकः प्रसूतौ भाण्डप्रभेदे चुलुको यथा ।
 चारकोश्चादिपाले स्याद्वन्धे संचारकेपि च ॥ ३७ ॥
 चित्रकस्तु चित्रकाये द्रुमौषधविशेषयोः ।
 चुम्बकः कामुके धूर्ते बहुगुर्वश्मभेदयोः ॥ ३८ ॥
 चुलुकी कुण्डिकाभेदे शिशुमारे कुलान्तरे ।
 चूतकः कूप आश्रे च चूलिका नाटकाङ्गके ॥ ३९ ॥
 करिणः कर्णमूले च जनकः पितृभूषयोः ।
 जम्बुको वरुणे फेरौ जतुकं हिङ्गुलाक्षयोः ॥ ४० ॥
 जतुका चर्मचटका जीवको वृद्धिजीविनि ।
 क्षपणे प्राणके पीतसालसेवकयोर्द्रुमे ॥ ४१ ॥
 व्यालग्राहे जीविका तु जीवन्त्यां वर्तनेपि च ।
 झिल्लीका झिल्लिकेव स्याच्चीर्या रुच्यातपस्य च ॥ ४२ ॥
 विलेपनस्य च मले तक्षकस्तक्षिण पन्नगे ।
 द्रुमभेदे तण्डकस्तु समस्तपदजातके ॥ ४३ ॥
 तरुस्कन्धे वेदमदारुमायाबहुलयोरपि ।
 फेनखञ्जनयोश्चापि तारकः कर्णधारके ॥ ४४ ॥
 दैत्ये च तारकमुडौ नेत्रतन्मध्ययोरपि ।
 तिलकोद्वद्रुमभिदोः पुण्ड्रके तिलकालके ॥ ४५ ॥
 तिलकं रुचके क्लोप्ति विशङ्कुः शलभे नृपे ।
 मार्जारि च तरुष्कस्तु देशे श्रीवाससिल्हयोः ॥ ४६ ॥
 तूलिका तूलशय्या स्यादालेख्यस्य च लेखनी ।
 दर्शको दर्शयितरि प्रतीहारप्रवीणयोः ॥ ४७ ॥

द्रावकस्तु शिलाभेदे स्याद् घोषकविदग्धयोः ।
 दारको भेदके पुत्रे दीपकं स्यादलंकृतिः ॥ ४८ ॥
 दीपकौ दीप्तिकृद्दीपौ दीप्यकं त्वजमोदके ।
 मयूरशिखायवान्योर्धनिको धान्यके धवे ॥ ४९ ॥
 धनाब्धे धनिका वध्वां धेनुका धेनुरिभ्यपि ।
 धेनुकं धेनुसंहत्यां करणेपि च योषिताम् ॥ ५० ॥
 नरकौ दैत्यनिरयौ नन्दकः कुलपालके ।
 हर्षके विष्णुखड्गे च नर्तकः केलके नटे ॥ ५१ ॥
 द्विपे पोटगले चापि नर्तकी लासिका द्विपी ।
 नालीकोक्ते शरे शल्ये नालीके पद्मद्वने ॥ ५२ ॥
 नायको मणिभिन्नेतृप्रधानेष्वथ नालिका ।
 नाले काले चुल्लिरन्ध्रे विवरे वेणुभाजने ॥ ५३ ॥
 निपाकः पचने स्वेदासत्कर्मफलयोरपि ।
 निर्मोको व्योम्नि संनाहे मोक्षके सर्पकञ्चुके ॥ ५४ ॥
 पर्यङ्को मञ्चपर्यस्त्योः प्रतीकोङ्गप्रतीपयोः ।
 पताकाङ्गध्वजे केतौ सौभाग्ये नाटकांशके ॥ ५५ ॥
 पातुको जलमातङ्गे पतयालुप्रपातयोः ।
 प्राणको जीवकतरौ सत्त्वजातीयबोलयोः ॥ ५६ ॥
 पाटको रोधसि ग्रामैकदेशेक्षादिपातके ।
 वाद्यभेदे महाकिष्कौ मूल्यस्यापचयेपि च ॥ ५७ ॥
 पालङ्कः शाकभेदे स्यात्सल्लङ्क्यां पाजिपक्षिणि ।
 पिनाकः शिवकोदण्डे पांशुवृष्टिनिशूलयोः ॥ ५८ ॥
 प्रियकस्तु चञ्चरीके नीपे कश्मीरजन्मनि ।
 प्रियङ्गौ चित्रहरिणे पीतसालतरावपि ॥ ५९ ॥
 पिष्टको नेत्ररोगे स्याद्धान्यादिचमसेपि च ।
 पिण्याकः कुङ्कुमे हिङ्गौ सिल्हके तिलचूर्णके ॥ ६० ॥
 पुलको गजान्नपिण्डे रोमाञ्चे प्रस्तरान्तरे ।
 अभुराज्यां मणिदोषे गन्धके तालके कुमौ ॥ ६१ ॥

पुलाको भक्तसिक्थे स्यात्सक्षेपासारधान्ययोः ।
 पुष्पकं मृत्तिकाङ्गारशकट्यां रत्नकङ्कणे ॥ ६२ ॥
 कासीसे श्रीदविमाने नेत्ररोगे रसाञ्जने ।
 लोहकांस्ये रीरिकायां पुत्रकः शरमे शठे ॥ ६३ ॥
 शैथे वृक्षप्रभेदे च पुत्रिका यावनूलके ।
 पाञ्चालिकादुहित्रोश्च पूर्णकः स्वर्णचूडके ॥ ६४ ॥
 पूर्णिका नासिकाछिद्र्यां पृथुकश्चिपिटेर्भके ।
 पृदाकुश्चित्रकव्याघ्रवृश्चिकेषु सरीसृपे ॥ ६५ ॥
 पेचकः करिलाङ्गूलमूले घूकेथ पेटकम् ।
 मन्त्रपायां समूहे च बहुको जलखादके ॥ ६६ ॥
 दात्यूहे कर्कटके च बन्धूकः पीतसालके ।
 बन्धुजीवे बन्धकस्तु सत्यंकारेथ बन्धकी ॥ ६७ ॥
 स्वैरिण्यां च करिण्यां च बालिका कर्णभूषणे ।
 पिञ्जोलायां बालुकायां बालायां भस्मकं रुजि ॥ ६८ ॥
 विडङ्गे कलघौते च भ्रामकः फेरुधूर्तयोः ।
 सूर्यावर्तेश्मभेदे च भालाङ्कः कच्छपे हरे ॥ ६९ ॥
 महालक्षणसंपूर्णपुरुषे करपल्लके ।
 रोहिते शाकभेदे च भूतीकं कट्फलौषधे ॥ ७० ॥
 यत्रान्यां घनसारे च भूमिम्बे भूस्तुणेपि च ।
 भूमिका तु रचनायां रूपान्तरपरिग्रहे ॥ ७१ ॥
 मशकः क्षुद्ररुजन्तुभेदयोर्मधुकं त्रपु ।
 मधुयष्टिश्च मधुको बन्दिश्रीवदपक्षिणोः ॥ ७२ ॥
 मण्डूकी मण्डूकपर्ण्या मण्डूकौ भेकशोणकौ ।
 मल्लिको हंसभेदे स्यान्मल्लिका कुसुमान्तरे ॥ ७३ ॥
 मीने मृत्पात्रभेदे च मातृका करणेश्वरे ।
 मातृवर्णसमाप्तायोपमातृत्वथ मालिका ॥ ७४ ॥
 पक्षिमल्ले सरिद्धेदे मैवेये पुष्पदामनि ।
 मेचकः श्यामले कृष्णे तिमिरे बार्हिचन्द्रके ॥ ७५ ॥

मोचको मोक्तृकदलीशिमुद्रुमविरागिषु ।
 मोदको हर्षुले खाद्ये यमको यमजे व्रते ॥ ७६ ॥
 यमकं वागलंकारे याजको राजकुञ्जरे ।
 याज्ञिके च युतकं तु यौतके युग्मयुक्तयोः ॥ ७७ ॥
 संशये चलनाग्रे स्त्रीवस्त्रभेदे पटाञ्चले ।
 रजकौ धावकशुकौ रसिका कटिसूत्रके ॥ ७८ ॥
 रसनायां रसालायां रात्रकं पञ्चरात्रके ।
 रात्रकस्तु पणवधूगृहान्तर्वर्षवासिनि ॥ ७९ ॥
 राजिका पङ्क्तौ रेखायां केदारो राजसर्षपे ।
 रुचकं तु मातुलिङ्गे निष्के सौवर्चलेपि च ॥ ८० ॥
 रूपकं नाटकाद्येषु काव्यालंकारधूर्तयोः ।
 रेणुका तु हरेण्वां स्याज्जमदग्रेश्च योषिति ॥ ८१ ॥
 लम्पाको लम्पटे देशे लासकौ केकिनर्तकौ ।
 लूनकस्तु पशौ भिन्ने लोचको नीलवाससि ॥ ८२ ॥
 कज्जले मांसपिण्डेक्षितारे स्त्रीभालभूषणे ।
 निर्बुद्धौ कर्णिकामोचाज्यासु भूदलथचर्मणि ॥ ८३ ॥
 वराकः शोच्यरणयोर्वर्तकोदवखुरे खगे ।
 वञ्चको जम्बुके गेहनकुले खलधूर्तयोः ॥ ८४ ॥
 वल्मीको नाकुवाल्मीकयो रोगभेदेथ वर्णकः ।
 विलेपने मलयजे चारणे वसुकं पुनः ॥ ८५ ॥
 रौमके वसुकस्तु स्याच्छिवमह्यर्कपर्णयोः ।
 व्यलीकं व्यङ्ग्यवैलक्ष्याप्रियाकार्येषु पीडने ॥ ८६ ॥
 वार्षिकं त्रायमाणायां वर्षाभवेथ वाल्हिकः ।
 देशभेदेदवभेदे च वाल्हिकं हिङ्गुकुङ्कुमम् ॥ ८७ ॥
 वाल्हीकवद्दार्ढ्यकं तु वृद्धत्वे वृद्धकर्मणि ।
 वृद्धानां समवाये च वालुकं हरिवालुके ॥ ८८ ॥
 वालुका तु सिकतासु वितर्कः संशयोहयोः ।
 त्रिपाकः परिणामे स्यादुर्गतिस्वादुनोरपि ॥ ८९ ॥

विवेकः पुनरेकान्ते जलद्रोणीविचारयोः ।
 वृषाङ्कः साधुभङ्गातशंकरेषु महल्लके ॥ ९० ॥
 वृश्चिकस्तु द्रुणे राशवौषधे शूककीटके ।
 वैजिकं कारणे शिशुतैले च वैजिकोङ्कुरे ॥ ९१ ॥
 शङ्खकं वलये कम्बौ शङ्खकस्तु शिरोरुजि ।
 शम्पाकस्तु वियाते स्याद्याचके चतुरङ्गुले ॥ ९२ ॥
 शम्बूको दैत्यविशेषे करिकुम्भान्तशङ्खयोः ।
 शलाका शारिका शल्यं द्वाविदालेख्यकूर्चिका ॥ ९३ ॥
 छत्रपञ्जरकाष्ठीषुः शल्लकी द्वाविधि द्रुमे ।
 शार्ककः स्याद्गुग्गुलेने शर्करायाश्च पिण्डके ॥ ९४ ॥
 शिशुकः पादपे बाले शिशुमारेथ शीतकः ।
 शीतकालेलसे सुस्थे शूककः प्रावटे रसे ॥ ९५ ॥
 स्वस्तिको मङ्गलद्रव्ये गृहभेदचतुष्कयोः ।
 स्यमीकः पादपे नाकौ स्यात्स्यमीका तु नीलिका ॥ ९६ ॥
 सरको मदिरापात्रे मदिरापानमद्ययोः ।
 सस्यको नालिकेरान्तःसस्याभमणिखङ्गयोः ॥ ९७ ॥
 संपर्कः सुरते पृच्छौ सायको बाणखङ्गयोः ।
 स्थासको हस्तविम्बे स्यात्स्फरकादेश्च बुद्बुदे ॥ ९८ ॥
 सूतकं जन्मनि रसे सूचकः श्रुति दुर्जने ।
 कथके सीवनद्रव्ये मार्जारं वायसेपि च ॥ ९९ ॥
 सृदाकुर्वन्ने दावाग्नौ प्रतिसूर्ये समीरणे ।
 सेवकोनुगे प्रसेवे सेचकः सेक्तृमेघयोः ॥ १०० ॥
 हारको गद्यविज्ञानभिदोः कितवचौरयोः ।
 इडुको मदमत्ते स्याद्वात्यूहे वाद्यभिद्यपि ॥ १०१ ॥
 हेरुकस्तु महाकालगणबुद्धविशेषयोः ।
 गोमुखं वाद्यभाण्डे स्याद्वेपने कुटिलौकसि ॥ १०२ ॥
 त्रिशिखो रक्षस्त्रिशिखं स्यात्किरीटत्रिशूलयोः ।
 दुर्मुखो मुखरे नागराजे वाजिनि वानरे ॥ १०३ ॥

प्रमुखं प्रथमे मुख्ये मयूखा ज्वालरुक्त्विषः ।
 विशिखा खनित्रिकायां रथ्यायां विशिखः शरे ॥ १०४ ॥
 विशाखो याचके स्कन्दे विशाखा भे कटिल्लके ।
 वैशाखः खजके राधे सुमुखो गरुडात्मजे ॥ १०५ ॥
 पण्डिते फणिभेदे स्यादयोगः कठिनोद्यमे ।
 विशलेषे विधुरे कूटेपाङ्गो नेत्रान्तगुण्ड्रयोः ॥ १०६ ॥
 अङ्गहीनेप्यनङ्गं खे चित्तेनङ्गस्तु मन्मथे ।
 आभोगः परिपूर्णत्वे वरुणच्छत्रयत्नयोः ॥ १०७ ॥
 आयोगो गन्धमाल्योपहारे व्यापृतिरोधयोः ।
 आशुगोकै शरे वायावुत्सर्गस्त्यागदानयोः ॥ १०८ ॥
 वर्जने सामान्यविधावुद्भेगं पूगिकाफले ।
 उद्भेगस्तुद्भेजने स्यात्कालिङ्गो नीवृदन्तरे ॥ १०९ ॥
 पूतीकरञ्जे धूम्याटे स्यात्कालिङ्गा नितम्बिनी ।
 कलिङ्गं कौटजफले कालिङ्गस्तु भुजंगमे ॥ ११० ॥
 द्विरदे भूमिकर्कारौ कालिङ्गी राजकर्कटी ।
 चक्राङ्गः श्वेतगरुति चक्राङ्गी कटुरोहिणी ॥ १११ ॥
 जिह्वगो मन्दगे सर्पे तुरगो वाजिचित्तयोः ।
 तुरगी त्वदवगन्धायां धाराङ्गस्तीर्थखड्गयोः ॥ ११२ ॥
 नरङ्गं शेफे वरण्डे नारङ्गं विटजन्मिनोः ।
 कणारसे नागरङ्गे निषङ्गस्तूणसङ्गयोः ॥ ११३ ॥
 निसर्गः सृष्टौ स्वभावे प्लवगः कपिभेकयोः ।
 अर्कसूते पन्नगस्तु पद्मकाष्ठे भुजंगमे ॥ ११४ ॥
 परागश्चन्दने रेणौ गिरौ ख्यात्युपरागयोः ।
 स्नानीयपुष्परजसोः पतंगः सूर्यपक्षिणोः ॥ ११५ ॥
 पारते शलभे शालौ पक्षाङ्गः रक्तचन्दने ।
 भूर्जपद्मकयोश्चापि प्रयागो वाजिशक्रयोः ॥ ११६ ॥
 यज्ञे तीर्थविशेषे च प्रयोगस्तु निदर्शने ।
 कर्मणे च प्रयुक्तौ च प्रियङ्गू राजसर्पपे ॥ ११७ ॥

पिप्पल्यां फलिनीकङ्ग्रोः पुंनागः पादपान्तरे ।
 जातीफले नरश्रेष्ठे भुजंगः सर्पपिङ्गयोः ॥ ११८ ॥
 मातङ्गः श्वपचो हस्ती मृदङ्गो घोषवाद्ययोः ।
 रक्ताङ्गो भौमे रक्ताङ्गं कम्पिल्ये विद्रुमेपि च ॥ ११९ ॥
 रक्ताङ्गा जीवन्तिकायां रथाङ्गः कोकपक्षिणि ।
 रथाङ्गं चक्रे वराङ्गं योनौ शीर्षे गुडत्वचि ॥ १२० ॥
 कुञ्जरे च विडङ्गस्तु स्यादभिज्ञकृमिघ्नयोः ।
 विसर्गो विसर्जनीये वर्चसि त्यागदानयोः ॥ १२१ ॥
 संभोगो भोगरतयोः शुण्डायां सर्वगं जले ।
 सर्वगस्तु विभौ रुद्रे सारङ्गो विहगान्तरे ॥ १२२ ॥
 चातके चञ्चरीके च द्विपैणशबलेषु च ।
 अमोघः सफलेमोघा पुनः पथ्याविडङ्गयोः ॥ १२३ ॥
 अनघः स्याद्भूतपापे मनोज्ञे निर्मलेपि च ।
 उल्लाघो निपुणे हृष्टे शुचिनीरोगयोरपि ॥ १२४ ॥
 काचिधस्तु मूषिके स्याच्छातकुम्भे छमण्डके ।
 परिघोस्त्रे योगभेदे परिघातेर्गलेपि च ॥ १२५ ॥
 पलिधः काचकलशे घटे प्राकारगोपुरे ।
 प्रतिघौ रुद्रप्रतिघातौ महार्घौ लावकाण्डजे ॥ १२६ ॥
 महामूल्येप्यवीचिस्त्वतरंगे नरकान्तरे ।
 कवचस्तु तनुत्राणे पटहे नन्दिपादपे ॥ १२७ ॥
 क्रकचः करपञ्चे स्याद्गन्धिलालयतरावपि ।
 कणीचिः पुष्पितलतागुञ्जयोः शकटेपि च ॥ १२८ ॥
 नमुचिर्दितिजे कामे नाराचो लोहसायके ।
 जलेभे नाराच्येषण्यां प्रपञ्चो विप्रलम्भने ॥ १२९ ॥
 विस्तारे संचये चापि मरीचिः कृपणे घृणौ ।
 ऋषिभेदेथ मारीचः कक्कोले याजकद्विपे ॥ १३० ॥
 रक्षोभेदेथाण्डजः स्यात्कक्किण्डेहौ खगे ह्यपे ।
 अण्डजा तु मृगनाभावङ्गजो मन्मथे ह्यते ॥ १३१ ॥

मदे केशेङ्गजं रक्ते कम्बोजो नीवृदन्तरे ।
 शङ्खहस्तिभेदयोश्च करजो नखवृक्षयोः ॥ १३२ ॥
 काम्बोजः पुनरद्वानां भेदे पुं नागपादपे ।
 बलक्षखदिरे चापि काम्बोजी माषपर्णिका ॥ १३३ ॥
 कारुजः कलभे फेने वल्मीके नागकेसरे ।
 गैरिके शिल्पिनां चित्रे स्वयंजाततिलेपि च ॥ १३४ ॥
 कुटजोगस्त्ये द्रुभेदे द्रोणे गिरिजमभ्रके ।
 शिलाजतुनि लोहे च गिरिजा मातुलुङ्ग्युमा ॥ १३५ ॥
 जलजं कमले शङ्खे नीरजं पद्मकुष्ठयोः ।
 परञ्जोसौ तैलयन्त्रे क्षुरिकाफलफेनयोः ॥ १३६ ॥
 बाहुजस्तु स्वयंजाततिले क्षत्रियकीरयोः ।
 भूमिजौ नरकाङ्गारौ भूमिजा जनकात्मजा ॥ १३७ ॥
 वलजं गोपुरे सस्ये क्षेत्रसंगरयोरपि ।
 सदाकारे वलजा तु पृथिव्यां वरयोषिति ॥ १३८ ॥
 वनजो मुस्तके स्तम्भेरमे वनजमम्बुजे ।
 वनजा तु मुद्रपण्थी सहजः सहसंभवे ॥ १३९ ॥
 निसर्गे च सामजस्तु सामोत्थे कुञ्जरेपि च ।
 हिमजो मेनकापुत्रे हिमजा पार्वती शङ्खी ॥ १४० ॥
 क्षेत्रज्ञावात्मनिपुणौ दोषज्ञः प्राज्ञवैद्ययोः ।
 सर्वज्ञस्तु जिनेन्द्रे स्यात्सुगते शंकरेपि च ॥ १४१ ॥
 अवटः कूपखिलयोगर्ते कुहकजीविनि ।
 अरिष्टो लशुने निम्बे फेनिले कङ्ककाकयोः ॥ १४२ ॥
 अरिष्टं स्रव्यगारेन्तचिह्ने तक्ते शुभेशुभे ।
 अवटुर्गतान्धुषाटास्रत्कटस्तीव्रमत्तयोः ॥ १४३ ॥
 उच्चटा दम्भे चर्यायां प्रभेदे लशुनस्य च ।
 करटः करिगण्डे स्यात्कुष्ठुदम्भे निन्द्यजीवने ॥ १४४ ॥
 काके बाधे दुर्दुरुटे नवभ्राद्धे कर्कटः ।
 कुलीरे करणे स्त्रीणां राशौ खगेथ कर्कटी ॥ १४५ ॥

शाल्मलीफलवालुङ्कयोः कार्यटो जतुकार्यिणोः ।
 कीकटः कृपणे निःस्वे देशभेदे तुरंगमे ॥ १४६ ॥
 कुरण्टो श्लिष्टिकाभेदे कुरण्टी दारुपुत्रिका ।
 कुकुटः कुकुमे ताम्रचूडे वह्निकणेपि च ॥ १४७ ॥
 निषादशूद्रयोः पुत्रे कृपीटमुदरे जले ।
 चक्राटो धूर्ते दीनारे विषवैद्येथ चर्पटः ॥ १४८ ॥
 चपेटे स्फारविपुले पर्पटे त्रिपिटः पुनः ।
 पृथुके पिच्चिततते चिरण्टी तु सुवासिनी ॥ १४९ ॥
 तरुणी च जकुटस्तु वार्त्ताककुसुमे शुनि ।
 यमले व्यङ्गटो धौताञ्जन्यां शिष्यभिदीश्वरे ॥ १५० ॥
 त्रिकूटं सिन्धुलवणे त्रिकूटस्तु सुबेलके ।
 त्रिपुटौ तीरसातीनौ त्रिपुटा त्रिवृदोषधौ ॥ १५१ ॥
 सूक्ष्मैलायां मल्लिकायां द्रोहाटो मृगलुब्धके ।
 चतुष्पदीप्रभेदे च बिडालव्रतिकेपि च ॥ १५२ ॥
 धाराटश्चातकेशवे च निर्दटो निष्प्रयोजने ।
 निर्दयेन्यदोषरते निष्कुटो गृहवाटिका ॥ १५३ ॥
 केदारकः कपाटश्च पर्पटो भेषजान्तरे ।
 पिष्टविकृतौ परीष्टिः परीक्षापरिचर्ययोः ॥ १५४ ॥
 स्यात्पर्कटी प्रक्षतरौ पूगादर्भूतने फले ।
 पिच्चटस्तु नेत्ररोगे पिच्चटं त्रपुसीसयोः ॥ १५५ ॥
 बर्बटी व्रीहिभिद्वेदया भात्कूटः शैलमीनयोः ।
 भावाटो भावके साधुनिवेशे कामुकेपि च ॥ १५६ ॥
 मर्कटस्तु कपावूर्णनाभे स्त्रीकरणान्तरे ।
 मर्कटी करञ्जभेदः शुकशिष्यथ मोरटम् ॥ १५७ ॥
 सम्रात्रात्परक्षीरेङ्गोटपुष्पक्षुमूलयोः ।
 मोरटा तु मूर्धिकायां मोचाटः कृष्णजीरके ॥ १५८ ॥
 चन्दने कदलीगर्भे वर्णाटश्चित्रकारिणि ।
 गायने स्त्रीकृताजीवे वरटा हंसयोषिति ॥ १५९ ॥

गन्धोल्यां चाथ विकटः कराले पृथुरम्ययोः ।
 वेकटो जाततारुण्ये मणिकारेथ वेरटः ॥ १६० ॥
 मिथ्रीकृते च नीचे च वेरटं बदरीफले ।
 शैलाटो देवले शुक्लकाचे सिंहकिरातयोः ॥ १६१ ॥
 संसृष्टं तु संगने स्याच्छुद्धे च वमनादिना ।
 अम्बष्ठो विप्रतो वैश्यातनये नीवृदन्तरे ॥ १६२ ॥
 अम्बष्ठा स्यादम्ललोण्यां पाठायूथिकयोरपि ।
 कनिष्ठोल्लेपेनूजे यूनि कनिष्ठा त्वन्तिमाङ्गुलौ ॥ १६३ ॥
 कमठः कच्छपे दैत्यविशेषे मुनिभाजने ।
 जरठः कर्कशे जीर्णे नर्मठौ पिङ्गचूचुकौ ॥ १६४ ॥
 प्रकोष्ठः कूर्पराधस्ताद्भूपकक्षान्तरेपि च ।
 हस्ते च विस्तृतकरे प्रतिष्ठा गौरवे स्थितौ ॥ १६५ ॥
 छन्दोजातौ यागसिद्धौ मकुष्ठौ धान्यमन्थरौ ।
 लघिष्ठो भेलकेत्यल्पे स्याद्वरिष्ठस्तु तित्तिरौ ॥ १६६ ॥
 वरिष्ठं मरिचे ताम्रे वरोरुतमयोरपि ।
 वैकुण्ठो वासवे विष्णौ श्रीकण्ठः कुरुजाङ्गले ॥ १६७ ॥
 शंकरे चाथ साधिष्ठोत्यार्ये दृढतमेपि च ।
 कारण्डो मधुकोशेसौ कारण्डवे दलाढके ॥ १६८ ॥
 कूष्माण्डौ गणकर्कारू कूष्माण्डावम्बिकौषधी ।
 कोदण्डः कार्मुके देशभेदभ्रूलतयोरपि ॥ १६९ ॥
 गारुडं तु मरकते विषशास्त्रेथ तित्तिडः ।
 दैत्यभेदे तित्तिडी तु कालदासे महीरुहे ॥ १७० ॥
 तित्तिडी चुक्रे चिञ्च्वायां निर्गुण्डी सिन्दुवारकः ।
 नीलशोफाल्यञ्जकन्दः प्रचण्डः स्यात्प्रतापिनि ॥ १७१ ॥
 बलक्षकरवीरेपि प्रकाण्डः स्तम्बशस्तयोः ।
 स्कन्धमूलान्तरे च द्रोः पिचण्डोवयवे पशोः ॥ १७२ ॥
 उदरे चाथ पूत्यण्डो गन्धैणे गन्धकीटके ।
 भेरुण्डौ भीषणखगौ भेरुण्डा देवताभिदि ॥ १७३ ॥

मारण्डोण्डे भुजंगानां मार्गे गोमयमण्डले ।
 मार्तण्डस्तरणौ क्रोडे वरण्डो वदनामये ॥ १७४ ॥
 अन्तरात्रेदौ संघे च वतण्डा शारिका क्षुरी ।
 वार्तिवार्ण्डस्तु कर्णवृग्मले सेकभाजने ॥ १७५ ॥
 गणिस्थराजे वितण्डा कच्चीशाके शिलाह्वये ।
 करवीर्यां वादभेदे शिखण्डो बर्हचूडयोः ॥ १७६ ॥
 सरण्डः स्यात्कृकलासे भूषणान्तरधूर्तयोः ।
 अर्धूढ ईद्वरेर्धूढा कृतसापह्वयोपिति ॥ १७७ ॥
 आपाढो मलयगिरौ व्रतिदण्डे च मासि च ।
 उपोढ ऊढे निकटेप्युदूढः पीवरोढयोः ॥ १७८ ॥
 प्ररूढो जरटे वृद्धे प्रगाढो दृढकृच्छयोः ।
 वारूढः शम्बले वस्त्राञ्चलेनौ पञ्जरेररौ ॥ १७९ ॥
 विरूढोङ्कुरिते जाते विगूढो गुह्यगुप्तयोः ।
 समूढः पुञ्जिते सद्योजाते भुग्नेनुपभुते ॥ १८० ॥
 संरूढोङ्कुरिते प्रौढेणोर्केनूरुषिङ्गयोः ।
 संध्यारागे बुधे कुष्ठे निःशब्दाव्यक्तरागयोः ॥ १८१ ॥
 अरुणा त्रिवृति दयामामञ्जिष्ठातिविषासु च ।
 अभीक्ष्णं तु भृशं नित्यमिरिणं शून्य ऊषरे ॥ १८२ ॥
 इन्द्राणी शच्यां निर्गुण्ड्यां स्त्रीकरणेप्यथोषणा ।
 कणोषणं तु मरिचं करुणो रसवृक्षयोः ॥ १८३ ॥
 करुणा तु कृपायां स्यात्करणं क्षेत्रगात्रयोः ।
 गीताङ्गहारसंवेशमित्तु कायस्थसंहतौ ॥ १८४ ॥
 वर्णानां स्पृष्टतादौ च योगिनामासनादिषु ।
 हृषीके साधकतमे ववादौ च कृतावपि ॥ १८५ ॥
 करणः शूद्राविट्पुत्रे कङ्कणं करभूषणे ।
 मण्डने हस्तसूत्रे च कल्याणं हेमि मङ्गले ॥ १८६ ॥
 कत्तृणं रौहिषं फज्जा करेणुस्तु मतङ्गजे ।
 द्विरदस्य च योषायां कर्णिकारतरावपि ॥ १८७ ॥

कारणं घातने हेतौ करणे कारणा पुनः ।
 यातना कार्मणं मन्त्रादियोगे कर्मकारके ॥ १८८ ॥
 काकणी मानदण्डस्य तुरीयांशे पणस्य च ।
 कृष्णलायां वराटे च कृपाणी कर्तरी छुरी ॥ १८९ ॥
 कृपाणोसौ क्षेपणी तु नौदण्डजालभेदयोः ।
 कोङ्कणः स्याज्जनपदे कोङ्कणं त्वायुधान्तरे ॥ १९० ॥
 ग्रहणं स्वीकृतौ बन्धां धीगुणे शब्द आदरे ।
 ग्रहोपरागे प्रत्याये ग्रामणीः क्षुरमर्दिनि ॥ १९१ ॥
 प्रधाने भोगिके पत्यौ ग्रामिणी पण्ययोषिति ।
 ग्रामेय्यां नीलिकायां च गोकर्णः प्रमथान्तरे ॥ १९२ ॥
 अङ्गुष्ठानामिकोन्माने मृगेद्वतरसर्पयोः ।
 गोकर्णी तु मूर्धिकायां चरणो मूलगोत्रयोः ॥ १९३ ॥
 बह्वृचादौ च पादे च चरणं भ्रमणेदने ।
 जरणो रुचके हिङ्गौ जीरके कृष्णजीरके ॥ १९४ ॥
 तरुणः कुब्जपुष्पे स्यादेरण्डे यूनि नूतने ।
 तरणिस्तरणेर्केशौ कुमार्योषधिनौकयोः ॥ १९५ ॥
 यष्टावधौ दक्षिणस्तु परच्छन्दानुवर्तिनि ।
 दक्षेपसव्ये सरलेपाचीनेप्यथ दक्षिणा ॥ १९६ ॥
 दिक् प्रतिष्ठा यज्ञदानं द्रुघणः पशुवेधसोः ।
 मुद्गरप्यथ दुर्वर्णं कलधौतकुवर्णयोः ॥ १९७ ॥
 दौर्वर्णं मृष्टपर्णे स्याद्धरितालीरसेपि च ।
 धरणोहिपतौ लोके स्तने धान्ये दिवाकरे ॥ १९८ ॥
 धरणं धारणे मानविशेषे धरणी भुवि ।
 धर्षणं रतेभिभवे धर्षणी त्वभिसारिका ॥ १९९ ॥
 धिषणस्त्रिदशाचार्यो धिषणा तु मनीषिका ।
 निर्याणं निर्गमे मोक्षगजापाङ्गप्रदेशयोः ॥ २०० ॥
 निर्वाणं मोक्षनिर्वृत्योर्विध्याते करिमज्जने ।
 निर्माणं सारनिर्मित्योः कर्मभेदे समञ्जसे ॥ २०१ ॥

निःश्रेणिरधिरोहिण्यां खर्जूरीपादपेपि च ।
 प्रघणोलिन्दके ताम्रकलशे लोहमुद्गरे ॥ २०२ ॥
 प्रवणस्तु क्षणे प्रह्वे क्रमनिम्ने चतुष्पथे ।
 आयत्ते च प्रमाणं तु मर्यादासत्यवादिनोः ॥ २०३ ॥
 प्रमातर्येकतेयत्तानित्येषु हेतुशास्त्रयोः ।
 पत्तोर्णौ धौतकौशेये स्यात्पत्तोर्णस्तु शोणके ॥ २०४ ॥
 पक्षिणी पूर्णिमाख्ययोः शाकिनीरात्रिभेदयोः ।
 प्रवेणिर्वैणिकुथयोः पुराणं प्रत्नशास्त्रयोः ॥ २०५ ॥
 पुराणः षोडशपणे पुराणं वानतन्तुषु ।
 पूरके पिष्टभेदे च पूरणी शात्मलिङ्गमे ॥ २०६ ॥
 प्रोक्षणं सेकवधयोर्भरणं वेतने भृतौ ।
 भरणी शोणके भे च भ्रमणी स्यादधीशितुः ॥ २०७ ॥
 क्रीडादौ कारुण्डिकायां भीषणं सल्लकीरसे ।
 भीषणो दारुणेर्गाटे मत्कुणोद्गमश्रुपूरुषे ॥ २०८ ॥
 उद्गंशे नालिकेरे च निर्विषाणगजेपि च ।
 मसृणोकठिने स्निग्धे मसृणा स्यादतस्यपि ॥ २०९ ॥
 मार्गणं याचनेन्वेषे मार्गणस्तु शरैर्धिनि ।
 यन्त्रणं बन्धने त्राणे नियमे रमणं पुनः ॥ २१० ॥
 पटोलमूले जघने रमणो रासभे प्रिये ।
 रोषाणो रोषणे हेमघर्षे पारद ऊपरि ॥ २११ ॥
 रोहिणी सोमवल्के भे कण्ठरोगोमयोर्गवि ।
 लोहिताकटुरोहिन्योर्लवणो राक्षसे रसे ॥ २१२ ॥
 अस्थिभेदे लवणा त्विड् लक्षणं नामचिह्नयोः ।
 लक्ष्मणं च लक्षणस्तु सौमित्रौ लक्ष्मणो यथा ॥ २१३ ॥
 लक्ष्मणः श्रियुते लक्ष्मणौषधौ सारसस्त्रियाम् ।
 वरुणोर्केप्पतौ वृक्षे वरणो वरुणद्रुमे ॥ २१४ ॥
 प्राकारे वरणं वृत्त्यां वारणः स्यान्मतद्भजे ।
 वारणं तु प्रतिषेधे ब्राह्मणं विप्रसंहतौ ॥ २१५ ॥

वेदे च ब्राह्मणो विप्रे वारुणी पश्चिमा सुरा ।
 गण्डदूर्वा विषाणं तु शृङ्गे कोलेभदन्तयोः ॥ २१६ ॥
 विषाणी मेषशृङ्ग्यां स्याद्विपणिः पण्यहृदयोः ।
 पण्यवीथ्यां श्रमणस्तु निर्गन्धे निन्द्यजीविनि ॥ २१७ ॥
 श्रवणो नक्षत्रभेदे श्रवणं श्रवसि श्रुतौ ।
 शरणं रक्षणे गेहे वधरक्षकयोरपि ॥ २१८ ॥
 श्रीपर्णमग्निमन्थेब्जे श्रीपर्णी शाल्मलौ हठे ।
 संकीर्णी निचिताशुद्धौ सरणिः श्रेणिमार्गयोः ॥ २१९ ॥
 सारणः स्यादतीसारं दशकंधरमन्त्रिणि ।
 सिंहाणं तु प्राणमलेयः किङ्के काचभाजने ॥ २२० ॥
 सुषेणो विष्णुसुग्रीववैद्ययोः करमर्दके ।
 सुवर्णं काञ्चने कर्षे सुवर्णालौ मखान्तरे ॥ २२१ ॥
 कृष्णागुरुणि विस्ते च सुपर्णः कृतमालके ।
 गरुडे स्वर्णचूडे च सुपर्णा विनताब्जिनी ॥ २२२ ॥
 हरणं तु हतौ दोष्णि यौतकादिधनेपि च ।
 हरिणौ पाण्डुसारङ्गौ हरिणी चारुयोषिति ॥ २२३ ॥
 सुवर्णप्रतिमायां च हरितावृत्तभेदयोः ।
 हर्षणस्तु श्राद्धदेवे हर्षके योगरुग्भिदोः ॥ २२४ ॥
 हरेणुः कुलयोषायां रेणुकायां सतीनके ।
 हिरणं हिरण्यमिव वराटे हेमि रेतसि ॥ २२५ ॥
 अमृतं यज्ञशेषेभ्युसुधामोक्षेष्वयाचिते ।
 अन्नकाञ्चनयोज्ज्वलौ खे स्वादुनि रसायने ॥ २२६ ॥
 घृते हृद्ये गोरसे चामृतो धन्वन्तरौ सुरे ।
 अमृतमलकीपथ्यागुडूचीमागधीषु च ॥ २२७ ॥
 अनृतं कर्षणेलीके चाक्षतं स्यादहिंसिते ।
 षण्डे लाजेष्वादितां तु वातव्याधौ हतेर्यते ॥ २२८ ॥
 अजितस्तीर्थकृद्भेदे बुद्धे विष्णावनिर्जिते ।
 अच्युतो द्वादशस्वर्गे केशवाभ्रष्टयोरपि ॥ २२९ ॥

अव्यक्तं प्रकृतावात्मन्यव्यक्तोस्फुटमूर्खयोः ।
 अनन्तं खे निरवधावनन्तस्तीर्थकृद्भिदि ॥ २३० ॥
 विष्णौ शेषेप्यनन्ता तु गुडूची भूर्दुरालभा ।
 विशल्या लाङ्गली दूर्वा शारिवा हैमवत्यपि ॥ २३१ ॥
 अस्वन्तमशुभे क्षेत्रे नुह्यामनवधौ मृतौ ।
 अमतिः काले चण्डे चाप्यङ्कतिर्वह्निवेषसोः ॥ २३२ ॥
 अग्निहोत्रिण्यगस्तिर्द्रुमुन्योः स्याददितिर्भुवि ।
 देवमातरि पार्वत्यामंहतिस्त्यागरोगयोः ॥ २३३ ॥
 आपातः पाते तत्कालेप्यादृतः सादरेर्चिते ।
 आख्यातं भाषिते त्यादावाघ्राते मस्तशिङ्घिते ॥ २३४ ॥
 आप्लुतः क्षातके क्षातेप्यावर्तः पयसां भ्रमे ।
 आवर्तने चिन्तने चानर्तो जनपदे जने ॥ २३५ ॥
 समरे नृत्यशालायामाहतं तु मृपार्थके ।
 गुणिते ताडिते चांप्याध्मातः शब्दितदग्धयोः ॥ २३६ ॥
 वातरोगेप्यथास्फोटः कोविदारार्कपर्णयोः ।
 आस्फोता गिरिकर्ण्यौ च वनमह्यामथाचितः ॥ २३७ ॥
 छादिते शकटोन्मेषे पलानामयुतद्वये ।
 संगृहीतेप्यथायस्तः क्लेशिते तेजिते हते ॥ २३८ ॥
 क्रुद्धे क्षिप्तेथायतिः स्यात्प्रभावोत्तरकालयोः ।
 दैर्घ्यं सङ्गेष्याकृतिस्तु जातौ रूपे वपुष्यपि ॥ २३९ ॥
 आयत्तिर्वासरे ज्वहे वाशित्वे स्थाप्ति सीप्ति च ।
 आसत्तिः संगमे लाभेथापत्तिः प्राप्तिदोषयोः ॥ २४० ॥
 आपद्यपीडितं तु स्याच्चेष्टायां गमनेपि च ।
 उत्तमं चञ्चले शुष्कमांससंतमयोरपि ॥ २४१ ॥
 उचितं विदितेभ्यस्ते मिते युक्तेप्यथोत्थितम् ।
 वृद्धिमत्प्रोद्यतोत्पन्नेषूदितं तूद्धतोक्तयोः ॥ २४२ ॥
 उद्धृतं स्यादुत्तुलिते परिभुक्तोऽज्झितेपि च ।
 उषितं न्युषिते श्लुष्टेषुच्छितं तूच्चजातयोः ॥ २४३ ॥

प्रवृद्धे स्यादथोद्धान्त उद्गीर्णे निर्मदद्विषे ।
 उदात्तो दातृमहतोर्हये च स्वरभिद्यपि ॥ २४४ ॥
 उन्मत्तो मुचुकुन्दे स्यादुत्तूरोन्मादयुक्तयोः ।
 उदन्तः साधौ वार्त्तायामुद्वातः समुपक्रमे ॥ २४५ ॥
 मुद्गरेभ्यासयोगाय कुम्भकादित्रयेपि च ।
 पादस्खलन उद्गङ्गेप्युच्चतिस्ताक्षर्ययोषिति ॥ २४६ ॥
 उदये च समृद्धावप्येधतुर्नरि पावके ।
 क्रान्दितं रुदिते हूतौ कलितं विद्विताप्रयोः ॥ २४७ ॥
 किरातः स्यादल्पतनौ भूनिम्बम्लेच्छयोरपि ।
 किराती कुट्टनी गङ्गा कृतान्तोक्षेमकर्मणि ॥ २४८ ॥
 सिद्धान्तयमदैवेषु गर्जितो मत्तकुञ्जरे ।
 गर्जितं जलदध्वाने ग्रन्थितं हतदृग्धयोः ॥ २४९ ॥
 आक्रान्ते च गरुत्मास्तु विहगे पन्नगाशने ।
 गभस्तिः स्याद्दिनकरे स्वाहाकिरणयोरपि ॥ २५० ॥
 गोदन्तो हरिताले स्यात्संनद्धे दंशितेपि च ।
 गोपतिः शंकरे षण्डे नृपतौ त्रिदशाधिपे ॥ २५१ ॥
 सहस्रकिरणे चापि ज्वलितौ दग्धभास्वरौ ।
 जयन्तावैन्द्रिगिरिशौ जयन्त्युमापताकयोः ॥ २५२ ॥
 जीवन्त्यामिन्द्रपुत्र्यां च जगती छन्दसि क्षितौ ।
 जम्बूवप्रे जने लोके जामाता दुहितुः पतौ ॥ २५३ ॥
 सूर्यावर्ते वल्लभे च जीमूतो वासवेम्बुदे ।
 घोषकेद्रौ भृतिकरे जीवन्ती शमिवन्दयोः ॥ २५४ ॥
 जीवन्त्यां च गुडूच्यां च जीवातुर्जीवनौषधे ।
 जीविते च जृम्भितं तु विचेष्टितप्रवृद्धयोः ॥ २५५ ॥
 जृम्भायां स्फुटिते चापि त्वरितं वेगतद्वतोः ।
 त्रिगर्तो गणिते देशे त्रिगर्ता कामुकस्त्रियाम् ॥ २५६ ॥
 धुर्धुर्यामथ तृणता तृणत्वे कार्मुकेपि च ।
 दंशितो वर्मिते दष्टे स्रवन्ती च द्रवन्त्यपि ॥ २५७ ॥

नद्यामोषधिभेदे च द्विजातिर्ब्राह्मणेण्डजे ।
 दुर्जातं व्यसनासम्यग्जातयोरथ दुर्गतिः ॥ २५८ ॥
 नरके निःस्वतायां च दृष्टान्तः स्यादुदाहतौ ।
 शास्त्रेथ निकृतं विप्रलब्धे विप्रकृतेधमे ॥ २५९ ॥
 निरस्तः प्रेषितशरे संत्यक्ते त्वरितोदिते ।
 निष्ठयूते प्रतिहते च निमित्तं हेतुलक्ष्मणोः ॥ २६० ॥
 निवातो वातरहिते दृढसंनाह आश्रये ।
 निर्मुक्तो मुक्तनिर्मोकभुजगे निष्परिग्रहे ॥ २६१ ॥
 निशान्तं सद्ने शान्ते प्रभातेष्यथ निर्वृतिः ।
 मोक्षे मृत्यौ सुखे सौस्थ्ये निकृतिः शठशाठ्ययोः ॥ २६२ ॥
 भर्त्सनेभिभवे क्षेपे निर्ऋतिर्निरुपद्रवे ।
 अलक्ष्म्यां दिक्पतौ चापि नियती दैवसंयमौ ॥ २६३ ॥
 प्रभूतमुद्रते प्राज्ये प्रसूतं जातपुष्पयोः ।
 प्रतीतः सादरे प्राज्ञे प्रथिते ज्ञातदृष्टयोः ॥ २६४ ॥
 प्रहतं विस्तृते क्षुण्णे पलितं पङ्कतापयोः ।
 पद्मकेशे केशपाके पण्डितः सिल्हधीमतोः ॥ २६५ ॥
 प्रणीत उपसंपन्ने कृते क्षिप्ते प्रवेशिते ।
 संस्कृताग्नौ पर्याप्तं तु शक्ते पूर्णे निवारणे ॥ २६६ ॥
 यथेष्टे प्रसृतस्त्वर्धाञ्जलौ वेगिविनीतयोः ।
 तते च प्रसृता जङ्घा प्रमीतं प्रोक्षिते मृते ॥ २६७ ॥
 पर्यस्तं तु हते स्रस्ते प्रपातः सौप्तिके भृगौ ।
 पर्वतो गिरिदेवप्योः पक्षतिः प्रतिपत्तिथौ ॥ २६८ ॥
 पक्षगूले प्रसूतिः स्यादपत्ये प्रसवेपि च ।
 पद्धतिः पथि पङ्क्तौ च प्रकृतिर्योनिशिल्पिनोः ॥ २६९ ॥
 पौरामात्यादिलिङ्गेषु गुणसाम्यस्वभावयोः ।
 प्रत्ययात्पूर्विकायां च प्रततिर्विस्तृतिर्लता ॥ २७० ॥
 प्रवृत्तिर्वृत्तौ वार्त्तायां प्रवाहे प्रार्थितं हते ।
 याचिते शत्रुसंरुद्धे पार्वती द्रुपदात्मजा ॥ २७१ ॥

शल्लकी जीवनी गौरी पिण्डितं गुणिते घने ।
 पिशितं मांसं पिशिता मांसिका पीडितं पुनः ॥ २७२ ॥
 बाधिते करणे स्त्रीणां यन्त्रान्तर्षदितेपि च ।
 प्रोक्षितं सिक्तहतयोर्भरतः शबरे नटे ॥ २७३ ॥
 क्षेत्रे रामानुजे शास्त्रे दौष्वन्तावृषभात्मजे ।
 तन्तुवाये भारतं तु शास्त्रे द्वीपांशमिद्यपि ॥ २७४ ॥
 भारती पक्षिणीवृत्तिभिदोर्वाच्यथ भावितम् ।
 वासिते प्राप्ते भासन्तो मे सूर्ये रम्यभासयोः ॥ २७५ ॥
 मथितं निर्जलघोले व्यालोद्धितनिघृष्टयोः ।
 मालती युवतौ काचमाच्यां जातीविशल्ययोः ॥ २७६ ॥
 ज्योत्स्नायां निशि नद्यां च मुषितं खण्डिते हते ।
 मूर्छितं सोच्छ्रये मूढे रजतो दन्तिदन्तयोः ॥ २७७ ॥
 धवले शोणिते हारे दुर्वर्णे हृदशैलयोः ।
 रसितं स्वर्णादिलिप्ते रुतस्तनितयोरपि ॥ २७८ ॥
 रेवती बलभार्यायां नक्षत्रमिदि मातृषु ।
 रैवतः स्यादुज्जयन्ते सुवर्णालौ पिनाकिनि ॥ २७९ ॥
 रोहितो लोहिते मीने मृगे रोहितकुङ्कुमे ।
 रोहितं त्वृजुशक्रास्त्रे धीरे ललितमीप्सिते ॥ २८० ॥
 लडिते हारभेदे च लोहितो मङ्गले नदे ।
 वर्णभेदे लोहितं तु कुङ्कुमे रक्तचन्दने ॥ २८१ ॥
 गोशीर्षे रुधिरं युद्धे वर्धितं छिन्नपूर्णयोः ।
 प्रसृते वनितं तु स्यात्प्रार्थिते सेवितेपि च ॥ २८२ ॥
 वनितोत्पादितात्यर्थरागनार्यपि नार्यपि ।
 वसतिः स्यादवस्थाने निशायां सद्नेपि च ॥ २८३ ॥
 व्रततिस्तु प्रतानिन्यां विस्तारेप्यथ वापितम् ।
 बीजाकृते मुण्डिते च व्याघातो योगविघ्नयोः ॥ २८४ ॥
 घातेथ व्यायतं दीर्घं व्यापृतेतिशये दृढे ।
 वासन्तः परपुष्टे स्यात्करभेवहिते विटे ॥ २८५ ॥

वासन्ती माधवीयूथीपाटलास्वथ वासितम् ।
 वस्त्रच्छन्ने ज्ञानमात्रे भावितेऽप्यथ वासिता ॥ २८६ ॥
 स्त्रीकरिण्योर्विवस्वांस्तु देवे सूर्येथ विश्रुतम् ।
 ज्ञाते हृष्टे प्रतीते च विदितं बुधिते श्रुते ॥ २८७ ॥
 विगतो निष्प्रभे वीते विविक्षो वसुनन्दके ।
 विविक्षं स्यादसंपृक्ते रहःपूतविवेकिषु ॥ २८८ ॥
 विधुतं कम्पिते त्यक्ते विकृतो रोग्यसंस्कृतः ।
 बीभत्सश्च विनीतस्तु निभृते निर्जितेन्द्रिये ॥ २८९ ॥
 वाणिजे साधुवाद्यश्वे विनयग्राहिते हते ।
 विनतः प्रणते भुग्ने विनता पिटकाभिदि ॥ २९० ॥
 सुपर्णायां विहस्तस्तु विह्वले पण्डकेपि च ।
 विश्वस्तः कृतविश्वासे विश्वस्ता विधवस्त्रियाम् ॥ २९१ ॥
 विजातो विकृते जाते विजाता तु प्रसूतिका ।
 विवर्तो नर्तने संघेपावृत्तौ विकृती रुजि ॥ २९२ ॥
 डिम्बे विकारे मद्यादौ विपत्तिर्यातनापदोः ।
 विच्छित्तिः स्यादङ्गरागे हावविच्छेदयोरपि ॥ २९३ ॥
 विधाता ब्रुहिणे कामे विनेता देशके नृपे ।
 वृत्तान्तस्तु प्रकरणे कात्स्न्ये वार्त्ताप्रकारयोः ॥ २९४ ॥
 वृहती क्षुद्रवार्त्ताक्रयां छन्दोवसनभेदयोः ।
 महत्यां वाचि वार्धान्यां वेदितं कुटिले धुते ॥ २९५ ॥
 ध्रुते वेष्टितं लसके रुद्धे स्त्रीकरणान्तरे ।
 शकुन्तो विहगे भासे श्रीपतिर्विष्णुभूषयोः ॥ २९६ ॥
 शुद्धान्तः स्याद्रहःकक्षान्तरे राज्ञोवरोधने ।
 संख्यावान्मितसुधियोः सरस्वानुदधौ नदे ॥ २९७ ॥
 संवर्तः प्रलयेक्षद्रौ संहतं मिलिते दृढे ।
 स्खलितं छलिते श्रेषे संस्कृतं लक्षणान्विते ॥ २९८ ॥
 भूषिते कृत्रिमे शस्ते संघातो घातसंघयोः ।
 संहिता वर्णसंयोगे शास्त्रवैदिकदेशयोः ॥ २९९ ॥

स्थपतिः सौविदेधीशो बृहस्पतीष्टियज्वनि ।
 कारुके च संततिस्तु तनये दुहितर्यपि ॥ ३०० ॥
 परंपराभवे पङ्क्तौ गोत्रविस्तारयोरपि ।
 संनतिः प्रणतिध्वन्योः संगतिर्ज्ञानसंगयोः ॥ ३०१ ॥
 संमतिर्वाञ्छानुमत्योः समितिर्युधि संगमे ।
 साम्ये सभायामीर्यादौ संवित्तिर्ध्वविवादयोः ॥ ३०२ ॥
 स्थापितं निश्चिते न्यस्ते स्तिमितौ क्लिन्ननिश्चलौ ।
 सिकताः स्युर्वालुकायां सिकता सैकते रुजि ॥ ३०३ ॥
 सुकृतं तु शुभे पुण्ये सुविधानेथ सुव्रता ।
 सुखदोह्यसौरभेय्यां सुव्रतोर्हति सद्व्रते ॥ ३०४ ॥
 सुनीतिर्ध्रुवमाता स्यात्सुनयोप्यथ सूनृतम् ।
 मङ्गले प्रियसत्योक्तौ हसन्ती शाकिनीभिदि ॥ ३०५ ॥
 मल्लिकाङ्गारधान्योश्च हारीतो विहगान्तरे ।
 मुनौ छन्नन्यथादवत्यः पिप्पले गर्दभाण्डके ॥ ३०६ ॥
 भद्रवत्येषपौर्णमास्यामतिथिः कुशनन्दने ।
 क्रुध्यागन्तावथोपस्थः पायुमेद्वाङ्गयोनिषु ॥ ३०७ ॥
 उन्माथो मारणे कूटयन्त्रघातकयोरपि ।
 क्षवथुः कासे छिक्कायां कायस्थोक्षरजीवकः ॥ ३०८ ॥
 परमात्मा च कायस्था हरीतक्यामलक्यपि ।
 दमथो दमने दण्डे निर्ग्रन्थो निःस्वमूर्खयोः ॥ ३०९ ॥
 भ्रमणे च निशीथस्तु रात्रिमात्रार्धरात्रयोः ।
 प्रमथः शंकरगणे प्रमथा तु हरीतकी ॥ ३१० ॥
 मन्मथः कामचिन्तायां पुष्पचापकपित्थयोः ।
 रुदथः कुक्कुटशुनोर्वञ्चथः पिककालयोः ॥ ३११ ॥
 बरूथं तु तनुत्राणे रथगोपनवेदमनोः ।
 वयःस्थो मध्यमवया वयःस्था शात्मलिकुमे ॥ ३१२ ॥
 ब्राह्मीगुडूचीकाकोलीसृक्षमैलामलकीषु च ।
 वमथुर्वमने कासे गजस्य करशीकरे ॥ ३१३ ॥

विदथो योगिनि प्राप्ते शमथः सचिवे शमे ।
 शपथः कार आक्रोशे शपने च सुतादिभिः ॥ ३१४ ॥
 शयथः स्यादजगरे निद्रालौ मरणेपि च ।
 पङ्कथः करञ्जमेदे पङ्कथा तु वचा शब्दी ॥ ३१५ ॥
 समर्थः शक्तिसंपन्ने संवद्धार्ये हितेपि च ।
 सिद्धार्थः सर्वपे शाक्यसिंहेन्त्यजिनवप्ररि ॥ ३१६ ॥
 अर्बुदः पर्वते मांसकीलके दशकोटिषु ।
 अर्धेन्दुः स्यादतिप्रौढस्त्रीगुह्याङ्गुलियोजने ॥ ३१७ ॥
 गलहस्ते नखाङ्गेर्ध्वचन्द्रेद्भदस्तु वालिजे ।
 अङ्गदं तु केयूरे स्यादङ्गदा याम्यदिग्गजी ॥ ३१८ ॥
 आस्पदं कृत्यपदयोराभेदो गन्धहर्षयोः ।
 आक्रन्दो दारुणरणे सारावरुदिते नृपे ॥ ३१९ ॥
 क्षणदं तोये क्षणदो गणके क्षणदा निशि ।
 कपर्दः पार्वतीभर्तुर्जटाजूटे वराटके ॥ ३२० ॥
 कर्णान्दुः स्यात्कर्णपादयुत्क्षिप्तिका कुमुदः कपौ ।
 दिग्नागनागयोर्द्वैत्यविशेषे च सितोत्पले ॥ ३२१ ॥
 कुमुदा कुम्भीगम्भार्योः कुसीदं वृद्धिजीवने ।
 वृद्ध्याजीवे कौमुदस्तु कार्तिके कौमुदीन्दुभा ॥ ३२२ ॥
 गोविन्दस्तु गवाध्यक्षे वासुदेवे वृहस्पतौ ।
 गोष्पदं गोखुरद्वभ्रे गवां च गतिगोचरे ॥ ३२३ ॥
 जलदो मुस्तके मेघे जीवदो रिपुवैद्ययोः ।
 ग्रन्थिपर्णे तमोनुत्तु शशिभार्तण्डवह्निषु ॥ ३२४ ॥
 दारदो विषभेदे स्यात्पारदे हिङ्गुलेपि च ।
 दायादौ सुतसपिण्डौ धनदौ दातृगुह्यकौ ॥ ३२५ ॥
 नलदा मांस्यां नलदमुशीरमकरन्दयोः ।
 नर्मदा रेवानर्माल्योर्निषादः द्रवपचे स्वरे ॥ ३२६ ॥
 निर्वादस्त्यक्तवादेपवादे च प्रमदो मुदि ।
 प्रमदा स्त्री प्रसादोनुग्रहस्वास्थ्यप्रसत्तिषु ॥ ३२७ ॥

काव्यगुणे प्रह्लादस्तु निनादे दानवान्तरे ।
 प्रतिपत्संविदि त्रिथौ प्रासादो राजमन्दिरे ॥ ३२८ ॥
 देवतायतने चापि मर्यादा स्थितिसीमयोः ।
 माकन्दः स्यात्सहकारे माकन्द्यामलकीफले ॥ ३२९ ॥
 मुकुन्दः पारदे रत्नविशेषे गरुडध्वजे ।
 मेनादः केकिनि च्छागे मार्जारे वरदः पुनः ॥ ३३० ॥
 प्रसन्ने शान्तचित्ते च वरदा तु कुमारिका ।
 विशदः पाण्डुरे व्यक्ते शारदो वत्सरे नवे ॥ ३३१ ॥
 शरद्भवे पीतमुद्गे शालीनेप्यथ शारदी ।
 सप्तपर्णाम्बुपिप्पल्योः सुनन्दा रोचनाङ्गना ॥ ३३२ ॥
 जननी बाहुबलिनोप्यगाधोस्ताघरन्ध्रयोः ।
 अवधिः स्यादवधाने कालसीमबिलेष्वपि ॥ ३३३ ॥
 आनखं बद्धं मुरजाद्याविद्धः क्षिप्रवक्रयोः ।
 आबन्धो भूषणे प्रेम्णि बन्धेयोत्सेध उच्छ्रये ॥ ३३४ ॥
 संहननेप्युपाधिस्तु धर्मध्याने विशेषणे ।
 कुटुम्बव्यापृते छद्मन्युपधिव्याजचक्रयोः ॥ ३३५ ॥
 कबन्धं तुन्दे रुण्डेषु कबन्धो राहुरक्षसोः ।
 दुर्विधो दुर्जने निःस्वे न्यग्रोधो वटपादपे ॥ ३३६ ॥
 शम्यां व्यामे न्यग्रोधी तु मोहनाख्यौषधीभिदि ।
 वृषपर्ण्या निषधस्तु कठिने पर्वते स्वरे ॥ ३३७ ॥
 देशतद्राजयोश्चापि निरोधो नाशरोधयोः ।
 प्रसिद्धो भूषिते ख्याते प्रणिधिर्याचने चरे ॥ ३३८ ॥
 परिधिर्यज्ञियतरोः शाखायामुपसूर्यके ।
 मागधो मगधोद्भूते शुक्लजीरकबन्दिनोः ॥ ३३९ ॥
 वैश्यतः क्षत्रियापुत्रे मागधी स्यात्तु पिप्पली ।
 यूथा भाषाविशेषश्च विबुधः पण्डिते सुरे ॥ ३४० ॥
 विस्रब्धोऽनुद्भूते शान्ते विद्वस्तात्यर्थयोरपि ।
 विवधो वीवधो भारे पर्याहाराध्वनोरपि ॥ ३४१ ॥

संबाधः संकटे योनौ संरोधः क्षेपरोधयोः ।
 संनद्धो वर्मिणे व्यूहे समाधिः स्यात्समर्थने ॥ ३४२ ॥
 चित्तैकाग्र्यनियमयोर्मैत्रे संनिधिरन्तिके ।
 प्रत्यक्षे चाथ संसिद्धिः सम्यक्सिद्धिस्वभावयोः ॥ ३४३ ॥
 अयनं पथि गेहेर्कस्योदग्दक्षिणतो गतौ ।
 अम्लानस्त्वमले क्षिण्डीभेदेर्जुनं तृणे सिते ॥ ३४४ ॥
 नेत्ररोगेर्जुनः पार्थे हैहये केकिनि क्रुमे ।
 मातुरेकसुते चार्जुन्युषा गौः कुट्टनी सरित् ॥ ३४५ ॥
 अङ्गनं प्राङ्गणे यानेप्यङ्गना तु नितम्बिनी ।
 स्यादपानं गुदेपानस्तद्वायावञ्जनं मसी ॥ ३४६ ॥
 रसाञ्जनेत्तौ सौवीरेथाञ्जनो दिग्मतङ्गजे ।
 अञ्जना हनुमन्मातर्यञ्जनी लेप्ययोषिति ॥ ३४७ ॥
 अवनं रक्षणप्रीत्योरर्थमा पितृदैवते ।
 तरणौ सूर्यभक्त्यामशनिर्वञ्चविद्युतोः ॥ ३४८ ॥
 अरलिः कूर्परे पाणौ सप्रकोष्ठतताङ्गुलौ ।
 आसनं विष्टरे हस्तिस्कन्धे यात्रानिवर्तने ॥ ३४९ ॥
 आसनो जीवकतरावासनी पण्यवीथिका ।
 आपन्नः सापदि प्राप्तेप्यादानं वाजिभूषणे ॥ ३५० ॥
 ग्रहणेथोत्थानं सैन्ये पौरुषे युधि पुस्तके ।
 उद्यमोद्गमहर्षेषु वास्त्वन्तेङ्गनचैत्ययोः ॥ ३५१ ॥
 मलोत्सर्गेप्यथोत्तानः सुप्तोन्मुखागभीरयोः ।
 उद्यानं स्यान्निःसरणे वनभेदे प्रयोजने ॥ ३५२ ॥
 उद्धानमुद्गमे लुब्ध्यामुदानः पवनान्तरे ।
 सर्पमिद्युदरावर्ते कमनोशोकपादपे ॥ ३५३ ॥
 कामिकामाभिरूपेषु कठिनं निष्ठुरोखयोः ।
 कठिनी तु खटिका स्यात्कठिना गुडशर्करा ॥ ३५४ ॥
 कर्तनं योषितां तूलसेवने छेदनेपि च ।
 क्रन्दनं रोदने हाने कल्पने क्लृप्तिकर्तने ॥ ३५५ ॥

कल्पनेभसज्जनायां कलापी प्रक्षकेकिनोः ।
 कञ्चुकी जोङ्गकतरौ महल्ले पन्नगे विटे ॥ ३५६ ॥
 काञ्चनं हेमि किञ्चलके काञ्चनो नागकेसरे ।
 उदुम्बरे काञ्चनारे पुंनागे चम्पकेपि च ॥ ३५७ ॥
 काञ्चनी तु हरिद्रायां कानीनः कन्यकासुते ।
 कर्णे व्यासे, काननं तु ब्रह्मास्ये विपिने गृहे ॥ ३५८ ॥
 कुहनो मूषिके सेष्ये कुहना दम्भकर्मणि ।
 कुण्डली वरुणे सर्पे मयूरे कुण्डलान्विते ॥ ३५९ ॥
 केतनं सद्ने चिह्ने कृत्ये चोपनिमन्त्रणे ।
 केसर्यर्वणि पुंनागे नागकेसरसिंहयोः ॥ ३६० ॥
 कौपीनं गुह्यदेशे स्यादकार्ये चीवरान्तरे ।
 कौलीनं जनवादेहिपशुपक्षिशुनां युधि ॥ ३६१ ॥
 अकार्ये गुह्ये कौलीन्ये गहनं वनदुःखयोः ।
 गह्वरे कलिले चापि गन्धनं तु प्रकाशने ॥ ३६२ ॥
 सूत्रनोत्साहहिंसासु गर्जनं स्तनिते क्रुधि ।
 गृञ्जनं विषदिग्धस्य पशोर्मासे रसोनके ॥ ३६३ ॥
 गोस्तनो हारभेदे स्याद्गोस्तनी हारहूरिका ।
 घट्टना चलनावृत्त्योश्चलनः पादकम्पयोः ॥ ३६४ ॥
 चलनं कम्पे चलनी चारीभिद्वस्त्रधरि ।
 चन्दनो वानरभिदि श्रीखण्डे चन्दनी नदी ॥ ३६५ ॥
 चेतनः स्यात्सहृदयप्राणिनोश्चेतना तु धीः ।
 चोलकी तु नागरङ्गे किष्कुपर्वकरीरयोः ॥ ३६६ ॥
 छर्दनोलम्बुषे निम्बे छर्दनं वमनेपि च ।
 छदनं पर्णगरुतोऽछेदनं कर्तने भिदि ॥ ३६७ ॥
 जयनं विजयेदवादिसंनाहे जघनं कटौ ।
 स्त्रियाः श्रोणिपुरोभागे जवनो वेगिवेगयोः ॥ ३६८ ॥
 वेग्यश्वे नीवृत्ति जवन्यपट्यामोषधीभिदि ।
 जीवनस्तु पुत्रजीवे जीवनं वृत्तिवारिणोः ॥ ३६९ ॥

स्याज्जीवना तु मेदायां जीवनी तु मधुस्रवा ।
 तलिनं विरले स्वच्छे स्तोकेथ तपनो रवौ ॥ ३७० ॥
 भल्लाते नरके ग्रीष्मे तलुनो यूनि मारुते ।
 तमोघ्नो वह्निसूर्येन्दुबुद्धकेशवशंभुषु ॥ ३७१ ॥
 तपस्वी तापसे दीने तरस्वी वेगिशूरयोः ।
 तेमनं व्यञ्जने क्लेदे तेमनी चुल्लिभिद्यपि ॥ ३७२ ॥
 तोदनं व्यथने तोले दहनो दुष्टचेष्टिते ।
 भल्लाते चित्रकेग्नौ च दमनो वीरपुष्पयोः ॥ ३७३ ॥
 दर्शनं दर्पणे धर्मोपलब्धोर्बुद्धिशास्त्रयोः ।
 स्वप्रलोचनयोश्चापि दंशनं वर्मदंशयोः ॥ ३७४ ॥
 द्विजन्मा वौ रदे विप्रे दुर्नाम पुनरर्शसि ।
 दुर्नामा दीर्घकोदयां स्याद्देवनोक्षेथ देवनम् ॥ ३७५ ॥
 व्यवहारे जिगीषायां क्रीडायां धमनो नले ।
 क्रूरे भस्त्राध्मायके च धमनी कंधरा सिरा ॥ ३७६ ॥
 हरिद्रा च धावनं तु गतौ शौचेथ नन्दनम् ।
 इन्द्रोद्याने नन्दनस्तु तनये हर्षकारिणि ॥ ३७७ ॥
 नलिनं नलिकातोयाम्बुजेषु नलिनी पुनः ।
 पद्माकरे गङ्गाब्जिन्योर्निधनं कुलनाशयोः ॥ ३७८ ॥
 निदानं कारणे शुद्धौ तपसः फलयाचने ।
 वत्सदास्यवसाने च प्रधनं युधि दारणे ॥ ३७९ ॥
 प्रधानं प्रकृतौ बुद्धावुत्तमे परमात्मनि ।
 महामात्रे प्रसूनं तु प्रसूते फलपुष्पयोः ॥ ३८० ॥
 प्रज्ञानं बुद्धौ चिह्ने च स्यात्प्रसन्नं प्रसादवत् ।
 प्रसन्ना तु मदिरायां पवनो वायुवल्लयोः ॥ ३८१ ॥
 पवनं पुनरापाके पद्मिनी योषिदन्तरे ।
 अब्जेब्जिन्यां सरस्यां च पावनं जलकृच्छयोः ॥ ३८२ ॥
 पावनः पावके सिल्हेध्यासे पावथितर्यपि ।
 पावनी तु हरीतक्यां पाटीनो गुग्गुलुद्रुमे ॥ ३८३ ॥

पाठके मीनभेदे च पिशुनः सूत्रके खले ।
 कप्यास्ये पिशुना स्पृक्का स्यात्पिशुनं तु कुङ्कुमे ॥ ३८४ ॥
 पीतनं तु हरिताले पीतदारुणि कुङ्कुमे ।
 पीतनः पुनराभ्राते पूतना तु हरीतकी ॥ ३८५ ॥
 वध्या च वासुदेवस्य पृतनानीकिनी चमूः ।
 सेना सैन्यविशेषश्च फाल्गुनो मासपार्थयोः ॥ ३८६ ॥
 नदीर्जेर्जुनवृक्षे च फाल्गुनी पूर्णिमाभिदि ।
 भवनं सद्ने भावे भण्डनं कवचे युधि ॥ ३८७ ॥
 खलीकारे भट्टिनी तु ब्राह्मण्यां नृपयोषिति ।
 भावना वासना ध्यानं भुवनं लोकखाम्बुषु ॥ ३८८ ॥
 भूतात्मा ब्रुहिणे देहे मदनः सिक्थके स्मरे ।
 राढे वसन्ते धत्तूरे मलिनं कृष्णदोषयोः ॥ ३८९ ॥
 मलिनी रजस्वलायां मण्डनं तु प्रसाधने ।
 मण्डनोलंकरिणौ स्यान्मार्जनो लोभ्रशाखिनि ॥ ३९० ॥
 मार्जनं शुद्धिकरणे मार्जना मुरजध्वनौ ।
 मालिन्युमायां गङ्गायां चम्पावृत्तप्रभेदयोः ॥ ३९१ ॥
 मालिक्यां मिथुनो राशौ मिथुनं पुंस्त्रियोर्युगे ।
 मुण्डनं रक्षणे क्षौरे मेहनं मूत्रशिश्रयोः ॥ ३९२ ॥
 मैथुनं रतसंगत्योर्यमनं यमबन्धयोः ।
 यापनं कालविक्षेपे निरासे वर्तनेपि च ॥ ३९३ ॥
 योजनं तु चतुष्क्रोश्यां स्याद्योगपरमात्मनोः ।
 रसनं ध्वनिते स्वादे रसज्ञाराक्षयोरपि ॥ ३९४ ॥
 रञ्जनं रञ्जके रक्तचन्दनेप्यथ रञ्जनी ।
 मञ्जिष्ठारोचनानीलीगुण्डासु रजनी निशि ॥ ३९५ ॥
 लाक्षानीलीहरिद्रासु राधनं प्राप्तिदोषयोः ।
 साधने रेचनी गुण्डा दन्ती रोचनिका त्रिवृत् ॥ ३९६ ॥
 रोदनं त्वश्रुणि क्रन्दे रोचनः कूटशाल्मलौ ।
 रोचना रक्तकल्हारे गोपित्ते वरयोषिति ॥ ३९७ ॥

लङ्घनं भोजनत्यागे ह्वने क्रमणेपि च ।
ललामवललामाश्वे शृङ्गे चिह्नपताकयोः ॥ ३९८ ॥
रम्ये प्रधाने भूषायां पुण्ड्रे पुच्छप्रभावयोः ।
ललना स्त्रीनाडिजिह्वा लाञ्छनं लक्ष्मसंज्ञयोः ॥ ३९९ ॥
लाङ्गुली स्याद्वलभद्रे नालिकेरेथ लेखनम् ।
भूर्जे छेदे लिपिन्यासे व्यसनं निष्फलोद्यमे ॥ ४०० ॥
दैवानिष्टफले सक्तौ स्त्रीपानमृगयादिषु ।
पापे विपत्तावशुभे व्यञ्जनं श्मश्रुचिह्नयोः ॥ ४०१ ॥
तेमनेवयवे कादौ वसनं छेदनेर्दने ।
वसनं छादने वस्त्रे वर्जनं त्यागार्हस्योः ॥ ४०२ ॥
वर्धनं छेदने वृद्धौ वर्धनी तु गलन्तिका ।
वपनं मुण्डने बीजाधानेथ वर्तनी पथि ॥ ४०३ ॥
वर्तने तर्कुपिण्डे च वनश्वा विप्रतारके ।
शार्दूले गन्धमार्जारं वामनो दिग्गजेच्युते ॥ ४०४ ॥
खर्वेङ्गेठे वाहिनी तु सेनातद्वेदसिन्धुषु ।
स्याद्वाणिनी तु नर्तक्यां छेकमत्तस्त्रियोरपि ॥ ४०५ ॥
वितानं कदके यज्ञे विस्तारे क्रतुकर्मणि ।
तुच्छे मन्दे वृत्तभेदे शून्यावसरयोरपि ॥ ४०६ ॥
विज्ञानं कार्मणे ज्ञाने विलग्नं मध्यलग्नयोः ।
विक्रिन्ना जीर्णशीर्णार्द्रा विलीनौ लीनविद्रुतौ ॥ ४०७ ॥
विषघ्नः शिरीषतरौ विषघ्ना त्रिवृतामृता ।
विच्छिन्नं तु कुटिले स्यात्समालम्बविभक्तयोः ॥ ४०८ ॥
विमानं देवतायाने सप्तभूमिगृहेपि च ।
विधानं हस्तिकवले प्रेरणेभ्यर्चने धने ॥ ४०९ ॥
वेतनोपायविधिषु प्रकारे वैरकर्मणि ।
विपन्नो भुजगे नष्टे विह्वप्ता वह्निचन्द्रयोः ॥ ४१० ॥
समीरणे कृतान्ते च विलासी भोगिसर्पयोः ।
विषयी विषयासक्ते वैषयिकजने नृपे ॥ ४११ ॥

कामे विषयि हृषीके व्युत्थानं प्रतिरोधने ।
 विरोधाचरणे स्वैरवृत्तौ समाधिपारणे ॥ ४१२ ॥
 वृजिनः केशे वृजिनं भुग्नेषे रक्तचर्मणि ।
 वेष्टनं मुकुटे कर्णशङ्कुल्युष्णीषयोर्वृतौ ॥ ४१३ ॥
 वेदना ज्ञाने पीडायां शयनं स्वापशययोः ।
 रते शमनस्तु यमे शमनं शान्तिर्हिंसयोः ॥ ४१४ ॥
 श्वसनं श्वासे श्वसनः पवने मदनद्रुमे ।
 शकुनं स्याद्देवशंसिनिमित्ते शकुनः खगे ॥ ४१५ ॥
 शकुनिः खगे करणभेदे कौरवमातुले ।
 शतघ्नी तु वृश्चिकाल्यां शस्त्रभेदकरञ्जयोः ॥ ४१६ ॥
 शासनं नृपदत्तोर्व्यां शास्त्राज्ञालेखशास्तिषु ।
 शिखरी कोट्टकोयट्योर्दुर्मेपामार्गशैलयोः ॥ ४१७ ॥
 शिखण्डी कुक्कुटे चित्रमेखले बर्हिर्बर्हयोः ।
 भीष्मारौ बाणे शृङ्गारी सुवेपे क्रमुके द्विपे ॥ ४१८ ॥
 श्लेष्मघ्ना स्यान्मल्लिकायां कम्पिल्यकफणिज्जयोः ।
 शोभनः सुन्दरे योगे सवनं स्नानयागयोः ॥ ४१९ ॥
 सोमनिर्दलेन चापि सदनं जलसद्गनोः ।
 स्तननं कुन्थने मेघगर्जितध्वनिमात्रयोः ॥ ४२० ॥
 स्पर्शनं हृषीके दाने स्पर्शे च स्पर्शनेनिले ।
 स्यन्दनं खवणे तोये स्यन्दनस्तिनिशे रथे ॥ ४२१ ॥
 संव्यानं छादने वस्त्रे समानो देहमारुते ।
 वर्णभित्सत्समैकेषु संतानोपत्यगोत्रयोः ॥ ४२२ ॥
 संततौ देववृक्षे च संस्थानं त्वाकृतौ मृतौ ।
 चतुष्पथे संनिवेशे सज्जनं घट्टगुल्मके ॥ ४२३ ॥
 सज्जनस्तु कुलीने स्यात्सज्जनापि च कल्पना ।
 संधानं तु संघटनेभिषवे संधिनी तु गौः ॥ ४२४ ॥
 वृषाक्रान्ताकालदुग्धा स्थापनं तु निवेशने ।
 पुंसवने समाधौ च साधनं सिद्धिसैन्ययोः ॥ ४२५ ॥

उपायेनुगमे मेढ्रे निवृत्तौ कारके वधे ।
 दापने मृतसंस्कारे प्रमाणे गमने धने ॥ ४२६ ॥
 सुकर्मा योगभेदे स्यात्सत्क्रिये देवशिल्पिनि ।
 सुदामा पर्वते मेघे छुधन्वा त्वष्टृधन्विनोः ॥ ४२७ ॥
 सुपर्वा पर्वणि शरे त्रिदशे वंशधूमयोः ।
 सूचना स्यादभिनये गन्धने व्यधने दृशि ॥ ४२८ ॥
 सेवनं सीवनोपास्त्योः सेनानीः सैन्यपे गुहे ।
 हायनोर्निर्वाहिर्वर्षे हादिनी वज्रविद्युतोः ॥ ४२९ ॥
 हिण्डनं क्रीडारतयोर्यानेनूपस्तु सैरिभे ।
 जलप्रायेऽप्यथावापः पातभेदालवालयोः ॥ ४३० ॥
 प्रक्षेपे भाण्डपचनेऽप्याक्षेपः परिभर्त्सने ।
 काव्यालंकरणाकृष्टयोः स्यादाकल्पस्तु मण्डने ॥ ४३१ ॥
 कल्पने चाप्युलपस्तु गुल्मिनीतृणभेदयोः ।
 उडुपः प्लवशाशिनोः कलापो बर्हतूणयोः ॥ ४३२ ॥
 संहतौ भूषणे काञ्च्यां कच्छपो मल्लबन्धके ।
 कमटे कच्छपी वीणा कसिपुर्भोज्यवस्त्रयोः ॥ ४३३ ॥
 एकैकस्मिन् द्वयोश्चापि काश्यपो मुनिमीनयोः ।
 काश्यप्युर्व्यां कुतपस्तु च्छागकम्बलदर्भयोः ॥ ४३४ ॥
 वैदवानरे दिनकरे द्विजन्मन्यतिथौ गवि ।
 भागिनेयेष्टमांशेहो वाद्येथ कुटपो मुनौ ॥ ४३५ ॥
 निष्कुटे मानभेदे च कुणपः पूतिगन्धिनि ।
 शवे जिह्वापस्तु शुनि व्याघ्रे द्वीपिविडालयोः ॥ ४३६ ॥
 पादपो द्वौ पादपीठे पादपा पादरक्षणे ।
 रक्तपः स्याद्यातुधाने रक्तपा तु जलौकसि ॥ ४३७ ॥
 त्रिटपः पल्लवे स्तम्बे त्रिस्तारे षिडुशाखयोः ।
 छुरूपस्तु बुधे रम्ये प्राप्तरूपाभिरूपवत् ॥ ४३८ ॥
 कदम्बः सर्षपे नीपे कदम्बं निकुरुम्बके ।
 कलम्बो नालिकाशाके पृषत्के नीपपादपे ॥ ४३९ ॥

कादम्बः कलहंसेष्वोर्नितम्बः कटिरोधसोः ।

स्त्रियाः पश्चात्कटौ सानौ प्रलम्बस्तु प्रलम्बनम् ॥ ४४० ॥

दैत्यस्तालाङ्कुरः शाखा प्रालम्बः स्यात्पयोधरे ।

त्रपुसे हारभेदे च भूजम्बूस्तु विकङ्कते ॥ ४४१ ॥

गोधूमाह्वयधान्ये च हेरम्बः शौर्यगर्विते ।

महिषे विघ्नराजे चारम्भस्तु वधदर्पयोः ॥ ४४२ ॥

त्वरायामुद्यमे चाप्यात्मभूर्ब्रह्मणि मन्मथे ।

ऋषभः स्यादादिजिने वृषभे भेषजे स्वरे ॥ ४४३ ॥

कर्णरन्ध्रे कोलपुच्छे श्रेष्ठे चाप्युत्तरस्थितः ।

ऋषभी तु शूकशिम्ब्यां पुरुषाकारयोषिति ॥ ४४४ ॥

विधवायां सिरालायां करभो मय उष्ट्रके ।

अङ्गुलेश्व कनिष्ठाया मणिवन्धस्य चान्तरे ॥ ४४५ ॥

ककुभो वीणाप्रसेवे रागभेदेर्जुनद्रुमे ।

कुसुम्भं तु शातकुम्भे स्याल्लट्वायां कमण्डलौ ॥ ४४६ ॥

गर्दभो रासभे गन्धे गर्दभी जन्तुरुग्भिदोः ।

गर्दभं कुमुदभेदे दुर्लभः कच्छुरे प्रिये ॥ ४४७ ॥

दुष्प्रापेपि दुन्दुभिस्तु भेर्या दितिसुते विषे ।

अक्षविन्दुत्रिकद्वन्द्वे निकुम्भः कुम्भकर्णजे ॥ ४४८ ॥

दन्त्यां च वल्लभोध्यक्षे कुलीनादवे प्रियेपि च ।

वर्षाभूः पुनर्नवायां स्याद्गण्डूपदमेकयोः ॥ ४४९ ॥

विष्कम्भो विस्तृतौ योगविशेषप्रतिबन्धयोः ।

योगिनां च बन्धभेदे रूपकावयवेपि च ॥ ४५० ॥

विस्त्रम्भः केलिकलहे विश्वासे प्रणये वधे ।

वृषभः स्यादादिजिने वृषपुंगवयोरपि ॥ ४५१ ॥

सनाभिर्ज्ञातिसदृशोः सुरभिर्हंसि चम्पके ।

जातीफले मातृभेदे रम्ये चैत्रवसन्तयोः ॥ ४५२ ॥

सुगन्धौ गवि सल्लभ्यामधमो न्यूनगर्हयोः ।

भागमस्त्वागतौ शास्त्रेऽप्याश्रमो व्रतिनां मठे ॥ ४५३ ॥

ब्रह्मचार्यादिचतुष्केषुत्तमा दुग्धिकौषधे ।

उत्तमं तु प्रधाने स्यात्कलमः शालिचौरयोः ॥ ४५४ ॥

कुष्ठमं स्त्रीरजोनेत्ररोगयोः फलपुष्पयोः ।

कृत्रिमं लवणभेदे कृत्रिमः कृतसिल्हयोः ॥ ४५५ ॥

गोधूमो भेषजे नागरङ्गव्रीहिप्रभेदयोः ।

गोलोमी वारयोषायां षड्ग्रन्थासितदूर्वयोः ॥ ४५६ ॥

गौतमो गणभृङ्गेदे शाक्यसिंहर्षिभेदयोः ।

गौतम्युमायां रोचन्यां तलिमं तल्पखड्गयोः ॥ ४५७ ॥

विताने कुट्टिमे चापि दाडिमः करकैलयोः ।

निष्क्रमो निर्गमे बुद्धिसंपत्तौ दुष्कुलेपि च ॥ ४५८ ॥

नियमः स्यात्प्रतिज्ञायां निश्चये यन्त्रणे व्रते ।

निगमाः पूर्वणिग्वेदनिश्चयाध्ववणिक्पथाः ॥ ४५९ ॥

नैगमो नयपौरोपनिषद्भूतिषु वाणिजे ।

प्रथमः स्यात्प्रधानाद्योः प्रक्रमोवसरे क्रमे ॥ ४६० ॥

पञ्चमो रुचिरे दक्षे पञ्चानामपि पूरणे ।

रागभेदे पञ्चमी तु द्रौपद्यां परमः परे ॥ ४६१ ॥

अग्रेसरप्रथमयोर्लोकारे परमं पुनः ।

स्यादव्ययमनुज्ञायां प्रतिमा प्रतिरूपके ॥ ४६२ ॥

गजस्य दन्तबन्धे च मध्यमो मध्यजे स्वरे ।

देहमध्ये मध्यदेशे मध्यमा कर्णिकाङ्गुलिः ॥ ४६३ ॥

राका रजस्वला चापि व्यायामः पौरुषे भ्रमे ।

वियामे दुर्गसंचारे विलोममरघटके ॥ ४६४ ॥

विलोमो वरुणे सर्पे प्रतीपे कुकुरेपि च ।

विलोमी स्यादामलक्यां विक्रमः शक्तिसंपदि ॥ ४६५ ॥

क्रान्तौ च विद्रुमो वृक्षे प्रवालेष्वथ विभ्रमः ।

शोभायां संशये हावे सत्तमः श्रेष्ठपूज्ययोः ॥ ४६६ ॥

साधिष्ठे संभ्रमो भीतौ संवेगादरयोरपि ।

सुषीमः शिशिरे रम्ये सुषमं रुचिरे समे ॥ ४६७ ॥

सुपमा तु स्यात्परमशोभायां कालमिद्यपि ।

अत्ययोतिक्रमे दोषे विनाशे दण्डकुच्छयोः ॥ ४६८ ॥

अवध्यमवधार्ये स्यादनर्थकवचस्यपि ।

अभयमुशीराभीत्योरभया तु हरीतकी ॥ ४६९ ॥

अनयोशुभदैवे स्याद्विपद्मचसनयोरपि ।

अद्वीयमद्वयसंवेदवहितेधृष्यः प्रगल्भके ॥ ४७० ॥

अधृष्या निम्नगाभेदेहल्या गौतमयोषिति ।

सरोभेदेप्यभिख्या तु शोभायां कीर्तिसंज्ञयोः ॥ ४७१ ॥

अहार्यो हर्तुमशक्ये शैलेयाशय आश्रये ।

अभिप्रायपनसयोरादित्यस्तिदशार्कयोः ॥ ४७२ ॥

आत्रेयो मुनिरात्रेयी पुष्पवत्यां सरिज्जिदि ।

आतिथ्योतिथौ तद्योग्येप्याम्नायः कुल आगमे ॥ ४७३ ॥

उपदेशे चेन्द्रियं तु चक्षुरादिषु रेतसि ।

उदयः पर्वतोन्नत्योरूर्णायुरविकम्बले ॥ ४७४ ॥

ऊर्णनाभे च मेघे चैण्यमेणीत्वगादिके ।

रतबन्धमिदि स्त्रीणां कषायः सुरभौ रसे ॥ ४७५ ॥

रागवस्तुनि निर्यासे क्रोधादिषु विलेपने ।

वर्णे कालेयस्तु दैत्ये कालेयं कुङ्कुमं यकृत् ॥ ४७६ ॥

कुलायः पक्षिणां स्थानगेहयोः क्षेत्रियास्त्रयः ।

अन्यदेहविकित्सार्हासाध्यरूपारदारिकाः ॥ ४७७ ॥

क्षेत्रियं क्षेत्रजतृणे गाङ्गेयं स्वर्णमुस्तयोः ।

कसेरुण्यथ गाङ्गेयो गाङ्गवत्स्कन्दभीष्मयोः ॥ ४७८ ॥

चक्षुष्यः सुभगे पुण्डरीकवृक्षे रसाञ्जने ।

कतकेक्षिहिते चापि चक्षुष्या तु कुलत्थिका ॥ ४७९ ॥

चाम्पेयो हस्ति किञ्जल्के चम्पके नागकेसरे ।

जघन्यं शिश्रे गह्वेन्त्ये जटायुर्गुगुलौ खगे ॥ ४८० ॥

तपस्यः फाल्गुनमासे तपस्या नियमस्थितौ ।

द्वितीया तिथिगेहिन्योर्द्वितीयः पूरणे द्वयोः ॥ ४८१ ॥

नादेयी जलवानीरे भूजम्बूनागरङ्गयोः ।
 काङ्गुष्ठे च जपायां च निकायः सद्मसंघयोः ॥ ४८२ ॥
 परमात्मनि लक्ष्ये च प्रणयः प्रेमयाञ्जयोः ।
 विस्त्रम्भे प्रसरे चापि प्रत्ययो ज्ञानरन्ध्रयोः ॥ ४८३ ॥
 विद्रवासे शपथे हेतावाचारप्रथितत्वयोः ।
 अधीने निश्चये स्यादौ प्रणाययः कामवर्जिते ॥ ४८४ ॥
 असंमते प्रसव्यस्तु प्रतिकूलानुकूलयोः ।
 प्रतीक्ष्यः प्रतिपाल्ये स्यात्पूज्ये च प्रलयो मृतौ ॥ ४८५ ॥
 संहारे नष्टचेष्टत्वे पर्यायोवसरे क्रमे ।
 निर्माणे द्रव्यधर्मे च पर्जन्यो गर्जदम्बुदे ॥ ४८६ ॥
 वासवे मेघशब्दे च पयस्यं तु पयोभवे ।
 पयोहिते पयस्या तु काकोली दुग्धिकापि च ॥ ४८७ ॥
 प्रक्रिया तूत्पादने स्यादधिकारप्रकारयोः ।
 पानीयं पेयजलयोः पारुष्यस्तु बृहस्पतौ ॥ ४८८ ॥
 पारुष्यं पुरुषभावे संक्रन्दनवनेपि च ।
 पौलस्त्यो रावणे श्रीदे भ्रातृव्यो भ्रातृजे रिपौ ॥ ४८९ ॥
 भुजिष्यः स्यादनधीने किंकरे हस्तसूत्रके ।
 भुजिष्या गणिकादास्योर्मलयः पर्वतान्तरे ॥ ४९० ॥
 शैलांशे देश आरामे मलया त्रिवृतौषधौ ।
 मङ्गल्यो रुचिरेश्वत्ये त्रायमाणे मसूरके ॥ ४९१ ॥
 विल्वे मङ्गल्यं तु दग्धि मङ्गल्या रोचना शमी ।
 शतपुष्पा शुक्लवचा प्रियङ्गुः शङ्खपुष्प्यपि ॥ ४९२ ॥
 अधःपुष्पी मृगयुस्तु फेरौ ब्रह्मणि लुब्धके ।
 रहस्यं गोपनीये स्याद्ब्रह्मस्या सरिदन्तरे ॥ ४९३ ॥
 लोहित्योष्धौ नदे व्रीहौ ब्रह्मण्यो ब्रह्मणे हिते ।
 शनैश्चरे व्यवायस्तु मैथुनव्यवधानयोः ॥ ४९४ ॥
 वदान्यः प्रियवाग्दानशीलयोरुभयोरपि ।
 वक्तव्यो वाच्यवद्गर्भे वचोर्हहीनयोरपि ॥ ४९५ ॥

बलयः कङ्कणं कण्ठरुग्वालेयस्तु गर्दभे ।

बल्यर्थे कोमलेङ्गारवह्न्यौ विजयो जये ॥ ४९६ ॥

पार्थे विमाने विजयोमातत्सख्योस्तिथावपि ।

विषयो यस्य यो ज्ञातस्तत्र गोचरदेशयोः ॥ ४९७ ॥

शब्दादौ जनपदे च विस्मयोद्भुतदर्पयोः ।

विनयः शिक्षाप्रणत्योर्विनया तु बलौषधौ ॥ ४९८ ॥

विशल्या लाङ्गलीदन्तीगुडूचीत्रिपुटासु च ।

शल्येन रहितायां च प्रियायां लक्ष्मणस्य च ॥ ४९९ ॥

श्वशुर्यो देवरे श्याले शाण्डिल्यः पावकान्तरे ।

बिल्वे मुनौ च शालेयं शतपुष्पाह्वयौषधे ॥ ५०० ॥

क्षेत्रे च शालिधान्यस्य शीर्षण्यं शीर्षरक्षणे ।

शीर्षण्यो विशदे केशे शैलेयं शैलसंभवे ॥ ५०१ ॥

सिन्धूत्थे तालपर्ण्यां च शैलेयस्तु मधुव्रते ।

समयः शपथे भाषासंपदोः कालसंविदोः ॥ ५०२ ॥

सिद्धान्ताचारसंकेतनियमावसरेषु च ।

क्रियाकारे च निर्देशे संस्त्यायो विस्तृतौ गृहे ॥ ५०३ ॥

संनिवेशे संनयस्तु समवायानुसैन्ययोः ।

सामर्थ्यं योग्यताशक्तयोः सौरभ्यं गुणगौरवे ॥ ५०४ ॥

सौगन्ध्ये चारुतायां च हिरण्यं पुनरक्षये ।

प्रधानधातौ कनके मानभेदे कपर्दके ॥ ५०५ ॥

द्रविणाकुप्ययोश्चापि हृच्छयो मन्मथात्मनोः ।

हृदयं वक्षसि स्वान्ते वृक्षायाममरः सुरे ॥ ५०६ ॥

स्नुहीवृक्षेस्थिसंहारेप्यमरा त्वमरावती ।

स्थूणा दूर्वा गुडूची चान्तरं रन्ध्रावकाशयोः ॥ ५०७ ॥

मध्ये विनार्थे तादर्थ्ये विशेषेवसरेवधौ ।

आत्मीयात्मपरीधानान्तर्धिबाह्येष्वथावरम् ॥ ५०८ ॥

चरमेवरा तु गौरीगजजङ्घान्त्यदेशयोः ।

अक्षरं स्यादपवर्गे परमब्रह्मवर्णयोः ॥ ५०९ ॥

गगने धर्मतपसोरध्वरे मूलकारणे ।
 अधरोन्धूर्ध्वहीनोष्ठेष्वम्बरं व्योमवस्त्वयोः ॥ ५१० ॥
 कर्पासे सुरभिद्रव्येररं छदकपाटयोः ।
 अङ्कुरो रोम्णि सलिले रुधिरभिनवोद्गमे ॥ ५११ ॥
 अजिरं दर्दुरे काये विषये प्राङ्गणेनिले ।
 अशिरोर्के राक्षसेग्नावङ्गारोलातभौमयोः ॥ ५१२ ॥
 अण्डीरः शक्तनरयोरसुरः सूर्यदैत्ययोः ।
 असुरा रजनीवास्योरगुरुस्त्वगरो लघौ ॥ ५१३ ॥
 शिशपायामथाहारो हार आहरणेशने ।
 आसारो वेगवद्वर्षे छद्मद्वलपसारयोः ॥ ५१४ ॥
 आकार इङ्गिताकृत्योराधारो जलधारणे ।
 आलवालेधिकरणेप्याकरो निकरे खनौ ॥ ५१५ ॥
 इतरः पामरेन्यस्मिन्नित्वरः क्रूरकर्मणि ।
 पथिके दुर्विधे नीचे स्यादित्वर्यभिसारिका ॥ ५१६ ॥
 ईश्वरः स्वामिनि शिवे मन्मथेपीडवराद्रिजा ।
 उदरं तुन्दरणयोरुत्तरं प्रवरोर्ध्वयोः ॥ ५१७ ॥
 उदीच्यप्रतिवचसोरुत्तरस्तु विराटजे ।
 उद्धारः स्यादृणोद्धृत्योरुदारो दक्षिणो महान् ॥ ५१८ ॥
 दातोर्वरा तु भूमात्रे सर्वसस्याद्यभुव्यपि ।
 ऋक्षरं वारिधारायामृक्षरः पुनर्कत्विजि ॥ ५१९ ॥
 एकाग्रौ तद्वताव्यग्रावौशीरं शयनासने ।
 उशीरजे चामरे च दण्डे च कररः खगे ॥ ५२० ॥
 करीरे क्रकचे दीने कर्बुरं काञ्चने जले ।
 कर्बुरो राक्षसे पापे शबले कन्दरोङ्कुशे ॥ ५२१ ॥
 विवरे च गुहायां च कर्करो मकुरे दृढे ।
 कदरः श्वेतखदिरे क्रकचक्षुप्ररोगयोः ॥ ५२२ ॥
 कर्परस्तु कटाहे स्याच्छस्त्रभेदकपालयोः ।
 कङ्करं कुत्सिते तक्ने कडारो दासपिङ्गयोः ॥ ५२३ ॥

कञ्जारः कुञ्जरे सूर्ये जठरे ब्रुहिणे मुनौ ।
 करीरः कलसे वंशाङ्कुरवृक्षविशेषयोः ॥ ५२४ ॥
 कलत्रं श्रोणौ भार्यायां दुर्गस्थाने च भूमुजाम् ।
 कटिञ्चं तु कटीवस्त्रे रशनाचर्मभेदयोः ॥ ५२५ ॥
 कच्छुरः पुंश्चले पामासहिते कच्छुरा शटी ।
 दुःस्पर्शा शूकशिखी च कवरं लवणाम्लयोः ॥ ५२६ ॥
 कवरी केशविन्यासशाकयोः कंधरोम्बुदे ।
 कंधरा तु शिरोधौ स्यात्कशेरु पृष्ठकीकसे ॥ ५२७ ॥
 तृणजातौ कन्दभेदे कणेरुस्तु गणेरुवत् ।
 वेद्येभीकर्णिकारेषु कटप्रूरक्षदेवने ॥ ५२८ ॥
 विद्याधरेस्त्रये रुद्रे कान्तारं दुर्गवर्त्मनि ।
 महारण्योपसर्गाद्योः काननेक्षुविशेषयोः ॥ ५२९ ॥
 कादमीरं पुष्करमूले दङ्गुकुङ्कुमयोरपि ।
 कावेरी तु हरिद्रायां वेद्यायां सस्तिदन्तरे ॥ ५३० ॥
 किर्मीरः शवले दैत्ये किशोरो हयशावके ।
 सूर्ये यून्यथ किंशारुर्धान्यशूके शरेपि च ॥ ५३१ ॥
 कुहरं गह्वरे छिद्रे कुङ्कुरं ग्रन्थिपर्णके ।
 कुङ्कुरः दवा कुवेरस्तु धनदे नन्दिपादपे ॥ ५३२ ॥
 कुर्परौ जानुकफणी कुमारोश्वानुचारके ।
 सुवराजे शिशौ स्कन्धे शूके वरुणपादपे ॥ ५३३ ॥
 कुमारं जाल्यकनके कुमारी त्वपराजिता ।
 नदीभिद्रामतरणी कन्यका नवमाल्युमा ॥ ५३४ ॥
 जम्बूद्वीपविभागश्च कुटारं केवले रते ।
 कुञ्जरोनेकपे केशे कुञ्जरा धातकीद्रुमे ॥ ५३५ ॥
 पाटलायां कुठारुर्द्वुकीशयोः कूबरः पुनः ।
 कुञ्जे युगंधरे रम्ये केसरो नागकेसरे ॥ ५३६ ॥
 तुरंगसिंहयोः स्कन्धकेशेषु वकुलद्रुमे ।
 पुंनगवृक्षे किञ्जल्के स्यात्केसरं तु हिङ्गुनि ॥ ५३७ ॥

केदारः क्षेत्रभिद्यालवाले शंकरशैलयोः ।
 केनारः कुम्भिनरके शिरःकपालसंधिषु ॥ ५३८ ॥
 केटिहः शक्रगोपे स्यान्नकुले पाकशासने ।
 कोट्टारो नागरे कूपे पुष्करिण्याश्च पाटके ॥ ५३९ ॥
 खर्परस्तस्करे भिक्षापात्रे धूर्तकपालयोः ।
 खपुरो मुस्तके पूगे लसके खपुरं घटे ॥ ५४० ॥
 खर्जूरं रूप्यफलयोः खर्जूरः कीटवृक्षयोः ।
 खण्डाभ्रमभ्रावयये स्त्रीणां दन्तक्षतान्तरे ॥ ५४१ ॥
 खदिरी शाके खदिरो दन्तधावनचन्द्रयोः ।
 खिड्गिरस्तु शिवाभेदे खट्वाङ्गे वारि वालके ॥ ५४२ ॥
 खिखीरावद्बहुत्ये च गह्वरो विलम्बयोः ।
 कुञ्जैश्च गर्गरो मीने स्याद्गर्गरी तु मन्थनी ॥ ५४३ ॥
 गान्धारो रागसिन्दूरस्वरेषु नीवृद्धन्तरे ।
 गायत्री खदिरे छन्दोविशेषे गोपुरं पुनः ॥ ५४४ ॥
 मुस्तके द्वारि पूर्व्वरे धर्धरस्तु नदान्तरे ।
 चलद्वारि ध्वनौ ध्रुके चन्दिरश्चन्द्रहस्तिनोः ॥ ५४५ ॥
 चत्वरं स्यात्पथां श्लेषे स्थण्डिलाङ्गणयोरपि ।
 चक्रुरः स्यन्दने वृक्षे चतुरो नेत्रगोचरे ॥ ५४६ ॥
 चाटुकारे चक्रगण्डावपि चातुरको यथा ।
 चमरश्चामरे दैत्ये चमरी तु मृगान्तरे ॥ ५४७ ॥
 चिकुरोहौ गृहबभ्रौ केशे चञ्चलशैलयोः ।
 पक्षिवृक्षमिदोश्चापि च्छिदिरोऽग्नौ परश्वये ॥ ५४८ ॥
 करवाले च रज्जौ च च्छित्वरो वैरिधूर्तयोः ।
 छित्वरं छेदनद्रव्ये जठरो कुक्षिवृद्धयोः ॥ ५४९ ॥
 कठिने च जर्जरं तु वासवध्वजजीर्णयोः ।
 जम्बीरः प्रस्थपुष्पाख्यशाके दन्तशठद्रुमे ॥ ५५० ॥
 जलेन्द्रो जम्भकेम्भोधौ वरुणेष्वथ झङ्गरः ।
 वाघे नदे कलियुगे झलरीवत्सु झलरी ॥ ५५१ ॥

वाद्यभेदे केशचक्रे टंकारो ज्यारवेद्भुते ।
 प्रसिद्धौ चाथ टगरटङ्गणकेकराक्षयोः ॥ ५५२ ॥
 टट्टरी त्वनृताख्यानलम्पापटहवाद्ययोः ।
 तमिस्रं तिमिरे कोपे तमिस्रा दर्शयामिनी ॥ ५५३ ॥
 तमस्ततिस्तिमिरं तु दृष्टिरोगान्धकारयोः ।
 तित्तिरिः पक्षिणि मुनौ तुषारो हिमदेशयोः ॥ ५५४ ॥
 शीकरे हिमभेदे च तुम्बरी धान्यकं शुनी ।
 तूबरोदमश्रुपुरुषे प्रौढाशृङ्गानडुह्यपि ॥ ५५५ ॥
 दहरो मूषिकास्वल्पभ्रात्रोडिम्भेथ दन्तुरः ।
 उन्नतदन्ते विषमे दर्दुरो भेकमेघयोः ॥ ५५६ ॥
 वाद्यभाण्डे शैलभेदे दर्दुरं ग्रामजालके ।
 दर्दुरोमा दर्दरः स्यादीषद्भमे गिरावपि ॥ ५५७ ॥
 दण्डारो वहने मत्तवारणे शरयन्त्रके ।
 कुम्भकारस्य चक्रे च द्वापरं संशये युगे ॥ ५५८ ॥
 दासेर उष्ट्रे चेटे च दुर्धरस्त्वृषभौषधौ ।
 दुःखधार्ये धूसरस्तु रासमे स्तोत्रपाण्डुरे ॥ ५५९ ॥
 नरेन्द्रो वार्त्तिके राज्ञि विषवैद्येथ नागरम् ।
 शुण्ठीमुस्तकपौरेषु निर्जरस्त्वजरे सुरे ॥ ५६० ॥
 निर्जरा तु तालपत्र्यां गुडूच्यां तत्त्वभिद्यपि ।
 निर्नरोर्काश्वे तुषाशौ निकरः सारसंघयोः ॥ ५६१ ॥
 न्यायदातव्यवित्ते च निर्वरं तु गतत्रये ।
 कठिने निर्भये सारे निकारस्तु पराभवे ॥ ५६२ ॥
 धान्योत्क्षेपे नीवरस्तु वास्तव्येपि वणिज्यपि ।
 प्रवरं संततौ गोत्रे श्रेष्ठे च प्रखरः पुनः ॥ ५६३ ॥
 वेसरे हयसंनाहे कुकुरेतिभृशं खरे ।
 प्रकरः कीर्णपुष्पादौ संहतौ प्रकरं पुनः ॥ ५६४ ॥
 जोङ्गके प्रकरी त्वर्थप्रकृतौ चत्वरान्नौ ।
 प्रस्तरः प्रस्तारे ग्राह्यि मणौ च प्रदरः शरे ॥ ५६५ ॥

भङ्गे रोगे प्रसरस्तु संगरे प्रणये जवे ।
 प्रकारः सवृशे भेदे पङ्कारो जलकुङ्जके ॥ ५६६ ॥
 सोपाने शेवले सेतौ पदारः पादधूलिषु ।
 पादालिन्दे पवित्रं तु मेध्ये ताम्रे कुशे जले ॥ ५६७ ॥
 ओषोपकरणे चापि पवित्रा तु नदीभिदि ।
 प्रान्तरं कोटरैरण्ये दूरशून्यपथेपि च ॥ ५६८ ॥
 पार्षरो भस्मनि यमे जराटे नीपकेसरे ।
 क्षयरोगे भक्तसिन्धे पामरो नीचनृर्खयोः ॥ ५६९ ॥
 पाटीरो मूलके वङ्गे तितऔ वातिकेम्बुदे ।
 केदारो वेणुसारे च पाण्डुरो वर्णतद्वतोः ॥ ५७० ॥
 पाण्डुरं तु मरुक्के पिण्डारो भिक्षुके द्रुमे ।
 महिषीपालके क्षेपे पिठरं मथि मुस्तके ॥ ५७१ ॥
 उखायां च पिञ्जरस्तु पीतरक्तेश्वभिद्यपि ।
 पिञ्जरं शातकुम्भे स्यात्पीवरः स्थूलकूर्मयोः ॥ ५७२ ॥
 पुष्करं द्वीपतीर्याहिखगरोगौषधान्तरे ।
 तूर्यास्येसिफले काण्डे शुण्डाग्रे खे जलेम्बुजे ॥ ५७३ ॥
 बठरो बटशठयोर्वन्धूरो रम्यनम्रयोः ।
 बन्धुरस्तु तयोर्हसे बन्धुजीवाविडङ्गयोः ५७४ ॥
 बन्धुरा पण्ययोषायां बर्बरा नीवृदन्तरे ।
 बर्बरस्तु हस्त्रिकायां पामरे केशचक्रले ॥ ५७५ ॥
 पुष्पे च बर्बरा शाके बर्करः पशुनर्मणोः
 बदरा स्यादेलापर्ण्या विष्णुक्रान्तौषधावपि ॥ ५७६ ॥
 बदरी कोलिकर्पास्योर्बदरं तु तयोः फले ।
 बदरस्तु कर्पासास्थि भङ्गुरौ वक्रनद्वरौ ॥ ५७७ ॥
 भ्रामरं मधुवृषदोर्भास्करो वह्निसूर्ययोः ।
 भार्योरुन्यस्त्रीपुत्रोत्पादके मृगशैलयोः ॥ ५७८ ॥
 भृङ्गारी तु चीरिकायां भृङ्गारः कनकालुका ।
 मत्सरः परसंपत्त्यक्षमायां तद्वति क्रुधि ॥ ५७९ ॥

कृपणे मत्सरा तु स्यान्मक्षिका मकरो निधौ ।
 नक्रे राशिविशेषे च मन्दरो मन्थपर्वते ॥ ५८० ॥
 स्वर्गमन्दारयोर्मन्दे बहले मधुरं विषे ।
 मधुरस्तु प्रिये स्वादौ रसे च रसवत्यपि ॥ ५८१ ॥
 मधुरा मथुरापुर्यां यष्टीमेदामधूलिषु ।
 मधुकुटिकायां च मिश्रेयाशतपुष्पयोः ॥ ५८२ ॥
 मन्दिरो मकरावासे मन्दिरं नगरे गृहे ।
 मन्थरः सूत्रके कोशे वक्रे मन्दे पृथौ मथि ॥ ५८३ ॥
 मन्थरं तु कुसुम्भ्यां स्यान्मन्दारस्त्रिदशद्रुमे ।
 पारिभद्रेर्कपर्णे च मसूरो मसूरोपि च ॥ ५८४ ॥
 मसूरा च मसूरा च चत्वारः पण्ययोषिति ।
 तथा व्रीहिविशेषेपि मर्मरो वसनान्तरे ॥ ५८५ ॥
 शुष्कपक्षध्वनौ चापि मर्मरी पीतदारुणि ।
 मयूरः केकिचूडाख्यौषधेपामार्गकेकिनोः ॥ ५८६ ॥
 महेन्द्रो वासवे शैले मञ्जरी तिलकद्रुमे ।
 वल्लयीं स्थूलमुक्तायां माठरो व्यासविप्रयोः ॥ ५८७ ॥
 सूर्यानुगेथ मार्जारः स्यात्खट्वांशविडालयोः ।
 मिहिरोकेम्बुदे बुद्धे मुद्गरः कोरकास्त्रयोः ॥ ५८८ ॥
 लोटादिभेदने चापि मुहिरो मूर्खकामयोः ।
 मुदिरः कामुके मेघे मुकुरो मकुरो यथा ॥ ५८९ ॥
 कुलालदण्डे बकुले कोरकादर्शयोरपि ।
 मुर्मुरो मन्मथे सूर्यतुरगे तुषपावके ॥ ५९० ॥
 रुधिरं घुसृणे रक्ते रुधिरौ धरणीस्रुते ।
 वल्लरं कुञ्जमञ्जरीः क्षेत्रेनम्भसि शाद्वले ॥ ५९१ ॥
 वल्लरं तु वनक्षेत्रे वाहनोपरयोरपि ।
 शुष्कमांसे कोलमांसे वरत्रा वर्तिकक्षयोः ॥ ५९२ ॥
 वागरो वारके शाणे निर्नरे वाडवे वृके ।
 मुमुक्षौ पण्डिते चापि परित्यक्तभयेपि च ॥ ५९३ ॥

वासरो रागभेदेहि वार्दरं कृमिजे जले ।
 काकचिन्ध्याश्च बीजे वाग्दक्षिणावर्तशङ्खयोः ॥ ५९४ ॥
 वासुरा वासितारान्योर्भुवि विष्टर आसने ।
 पादपे कुशमुष्टौ च विस्तारौ स्तम्बविस्तृती ॥ ५९५ ॥
 विदुरो नागरे धीरे धृतराष्ट्रानुजेपि च ।
 विकारो विकृतौ रोगे विहारस्तु जिनालये ॥ ५९६ ॥
 लीलायां भ्रमणे स्कन्धे विदारो युधि दारणे ।
 विदारी रोगभेदे स्यात्सालपर्णाक्षुगन्धयोः ॥ ५९७ ॥
 विधुरं स्यात्प्रविश्लेपे विकले विधुरा पुनः ।
 रसालायां विसरस्तु समूहे प्रसरेपि च ॥ ५९८ ॥
 शबरो म्लेच्छभेदेषु हरेथ शम्बरं जले ।
 चित्रे बौद्धप्रतभेदे शम्बरो दानवान्तरे ॥ ५९९ ॥
 मत्स्यैर्गिरिभेदेषु शम्बरी पुनरोपधौ ।
 शर्करा खण्डविकृतौ कर्परांशे रुगन्तरे ॥ ६०० ॥
 उपलायां शर्करायुग्देशे च शकलेपि च ।
 शर्वरी निशि नार्या च शक्ररी सरिदन्तरे ॥ ६०१ ॥
 छन्दोजातौ मेखलायां शारीरं देहजे वृषे ।
 शार्वरं घातुके ध्वान्ते शाबरो रोध्रपापयोः ॥ ६०२ ॥
 अपराधे शाबरी तु शूकशिष्यथ शाकरम् ।
 छन्दोभिच्छाकरस्तूक्षा शालारं पक्षिपञ्चरे ॥ ६०३ ॥
 सोपानहस्तिनखयोः शिखरं पुलकाग्रयोः ।
 पक्कदाडिमबीजाभमाणिक्यशकलेपि च ॥ ६०४ ॥
 वृक्षाग्रे पर्वताग्रे च शिशिरः शीतले हिमे ।
 ऋतुभेदे क्षिलिन्ध्रस्तु तरुमीनप्रभेदयोः ॥ ६०५ ॥
 शिलिन्ध्रं कदलीपुष्पे कवकत्रिपुटाख्ययोः ।
 शिलिन्ध्री विहगी गण्डूपदीमृदथ शीकरः ॥ ६०६ ॥
 वातास्तजलेम्बुकणे शुषिरं वाद्यगर्तयोः ।
 शुषिरोग्रौ सरन्ध्रे च शृङ्गारो गजमण्डने ॥ ६०७ ॥

सुरते रसभेदे च शृङ्गारं नागसंभवे ।
 चूर्णे लवङ्गपुष्पे च संस्तरः सस्तरं मखे ॥ ६०८ ॥
 संगरोङ्गीकृतौ युद्धे क्रियाकारे विषापदोः ।
 संगरं तु फले शय्याः संभारः संभृतौ गणे ॥ ६०९ ॥
 संस्कारः प्रतियन्नेनुभवे मानसकर्मणि ।
 गुणभेदेऽथ संकारोवकरेभिचटक्कृतौ ॥ ६१० ॥
 संकारी भुक्तकन्यायां सामुद्रं लवणान्तरे ।
 लक्षणे च शरीरस्य सावित्रस्तु महेश्वरे ॥ ६११ ॥
 सावित्री देवताभेदे सिन्दूरं नागसंभवे ।
 सिन्दूरस्तु वृक्षभेदे सिन्दूरी रक्तचेलिका ॥ ६१२ ॥
 रोचनी धातकी सुन्दर्यङ्गनायां तुमान्तरे ।
 सुनारस्तु शुनीस्तन्ये सर्पाण्डे चटकेपि च ॥ ६१३ ॥
 सैरन्ध्री परवेशमस्थशिल्पकृत्स्ववशास्त्रियाम् ।
 वर्णसंकरसंभूतस्त्रीमहल्लिकयोरपि ॥ ६१४ ॥
 सौवीरं काञ्जिकस्रोतोञ्जनयोर्वदरीफले ।
 स्यादर्गलं तु कल्लोले परिषेप्यनलोनिले ॥ ६१५ ॥
 वसुदेवे वसौ वह्नावरालः समदक्षिणे ।
 वक्त्रे सर्जरसे चाप्यवेलस्तु स्यादपह्नवे ॥ ६१६ ॥
 अवेला तु पूगचूर्णेचलस्तु गिरिकीलयोः ।
 अचला भुव्यञ्जलिस्तु कुडवे करसंपुटे ॥ ६१७ ॥
 अङ्गुलिः करशाखायां कर्णिकायां गजस्य च ।
 आभीलं भीषणे कृच्छ्रेपील्वलो मत्स्यदैत्ययोः ॥ ६१८ ॥
 इल्वलास्तारकाभेदेऽप्युपलो भावरत्नयोः ।
 उपला तु शर्करायामुत्पलं कुष्ठभूरुहे ॥ ६१९ ॥
 इन्दीवरे मांसशून्येऽप्युज्ज्वलस्तु विकासिनि ।
 शृङ्गारे विशदे दीप्तेऽप्युत्तालस्त्वरिते कपौ ॥ ६२० ॥
 श्रेष्ठोत्कटकरालेषूत्फुल्लः स्त्रीकरणान्तरे ।
 विकस्वरोत्तालयोश्च कमलं ह्योमि भेषजे ॥ ६२१ ॥

पङ्कजे सलिले ताम्रे कमलस्तु मृगान्तरे ।
 कमला श्रीवरनार्योः कपिलो वह्निपिङ्गवोः ॥ ६२२ ॥
 कुङ्कुरे मुनिभेदे च कपिला शिशपातरौ ।
 पुण्डरीककरिण्यां च रेणुकागोविशेषयोः ॥ ६२३ ॥
 कपालं कुष्ठरुग्भेदे घटादिशकले गणे ।
 शिरोस्थनि कन्दलं तु नवाङ्कुरे कलध्वनौ ॥ ६२४ ॥
 उपरागे मृगभेदे कलापे कन्दली क्रुमे ।
 करालो रौद्रतुङ्गोरुधूणतैलेषु दन्तुरे ॥ ६२५ ॥
 करालं तु कुटेरे स्यात्कम्बलः क्रुमिसाक्षयोः ।
 नागप्रभेदे प्रावारे वैकक्ष्ये कम्बलं जले ॥ ६२६ ॥
 कल्लोलोरौ हर्षवीच्योः कदली हरिणान्तरे ।
 रम्भायां वैजयन्त्यां च कामलः कामिरोगयोः ॥ ६२७ ॥
 मरुदेशेवतंसे च काकोलो मौकुलौ विषे ।
 कुलाले काहलं तु स्याद्भृशे चाव्यक्तवाचि च ॥ ६२८ ॥
 शुष्के च वाद्यभेदे च काहली तरुणस्त्रियाम् ।
 किङ्गालस्तु लोहगूथे ताम्रस्य कलशेपि च ॥ ६२९ ॥
 कीलालं रुधिरं नीरे कुशलं क्षेमपुण्ययोः ।
 पर्याप्तौ कुशलोमित्रे कुवलं बदरीफले ॥ ६३० ॥
 मुक्ताफलोत्पलयोश्च कुम्भिलो झषचौरयोः ।
 दलोकच्छायाहरे दयाले कुहालो भूमिदारणे ॥ ६३१ ॥
 युगपत्त्रेथ कुटिलं भङ्गुरे कुटिला नदी ।
 कुण्डलं वलये पाशे ताडङ्के कुण्डली पुनः ॥ ६३२ ॥
 काञ्चनद्रौ गुडूच्यां च कुन्तलो हलकेशयोः ।
 कुन्तलाः स्युर्जनपदे कुकूलं तु तुषानले ॥ ६३३ ॥
 शङ्कुसंयुक्तगते च कुलालो धूकपक्षिणि ।
 कुकुभे कुम्भकारे च कुचेलः स्यात्कुवाससि ॥ ६३४ ॥
 कुचेलः त्वविद्धकर्ण्यो केवलं त्वेककृत्स्नयोः ।
 निर्णीते कुहने ज्ञाने केवली ग्रन्थभिद्यपि ॥ ६३५ ॥

कोमलं मृदुले तोये कोहलो मुनिमद्ययोः ।
 ग्रन्थिलो ग्रन्थिसहिते विकङ्कतकरीरयोः ॥ ६३६ ॥
 गरलं पन्नगविषे तृणपूलकमानयोः ।
 गन्धोली वरटाशब्दोर्भद्रायामथ गोकिलः ॥ ६३७ ॥
 मुसले लाङ्गले चापि गोपालो गोपभूपयोः ।
 स्याद्गौरिलस्तु सिद्धार्थे लोहचूर्णेथ चन्द्रिलः ॥ ६३८ ॥
 नापिते वास्तुके रुद्रे चञ्चलोनिलकामिनोः ।
 चञ्चला तु तडिलक्ष्म्योश्चपलधोरके चले ॥ ६३९ ॥
 क्षणिके चिकुरे शीघ्रे पारते प्रस्तरान्तरे ।
 मीने च चपला तु स्यात्पिप्पल्यां विद्युति श्रियाम् ॥ ६४० ॥
 पुंश्चल्यामथ चात्वालो यज्ञकुण्डकगर्भयोः ।
 चूडालधूडया युक्ते चूडालापि च चक्रला ॥ ६४१ ॥
 छगलश्छागे छगली वृद्धदारकभेषजे ।
 छगलं तु नीलवस्त्रे जगलो मदनद्रुमे ॥ ६४२ ॥
 मेढके कितवे पिष्टमद्येथ जटिलो जटी ।
 जटिला तु मांसिकायां जम्बूलः क्रकचच्छदे ॥ ६४३ ॥
 जम्बूद्रुमेथ जम्बूलं कर्दमे शैवलेपि च ।
 जङ्गलो निर्जले देशे पिशितेप्यथ जम्भलः ॥ ६४४ ॥
 जम्बीरे देवताभेदे जाङ्गलः स्यात्कपिञ्जले ।
 जाङ्गली तु शुकशिष्यां जाङ्गुलं जालिनीफले ॥ ६४५ ॥
 जाङ्गुली विषविद्यायां तरलो भास्वरे चले ।
 हारमध्यमणौ पिङ्गे तरला मद्यमुष्णिका ॥ ६४६ ॥
 तमालो वरुणे पुण्ड्रसौ तापिच्छेथ तण्डुलः ।
 विडङ्गे धान्यसारे च ताम्बूलं क्रमुकीफले ॥ ६४७ ॥
 ताम्बूली नागवह्यां स्यात्तुमुलं रणसंकुले ।
 तुमुलो विभीतकत्रौ तैतिलं करणान्तरे ॥ ६४८ ॥
 तैतिलो गण्डकपशौ दुकूलं स्रक्षमवाससि ।
 क्षौमवस्त्रेथ धवलो महोक्षे सुन्दरे सिते ॥ ६४९ ॥

धवली गौर्नकुलस्तु पाण्डवप्राणिभेदयोः ।
 नकुली कुक्कुटीमांस्योर्नाभीलं तुत्तमस्त्रियाः ॥ ६५० ॥
 वङ्गणे नाभिगर्भाण्डे नाकुली चव्यरास्त्रयोः ।
 कुक्कुटीकन्दे निचुलस्त्वज्जलद्वौ निचोलके ॥ ६५१ ॥
 निस्तलं तु बले वृत्ते निर्मलं विमलेभ्रके ।
 निर्माल्ये च निष्कलस्तु नष्टबीजे कलोज्झिते ॥ ६५२ ॥
 नेपाली मनःशिला स्यात्सुवहा नवमाल्यपि ।
 प्रवालो विद्रुमे वीणादण्डेभिनवपल्लवे ॥ ६५३ ॥
 प्रतलः पातालभेदे तताङ्गुलिकरोपि च ।
 पटलं तिलके नेत्ररोगे छदिषि संचये ॥ ६५४ ॥
 पिटके परिवारे च पञ्चाला नीवृदन्तरे ।
 पञ्चाली पुत्रिकागीत्योः पललं पङ्कमांसयोः ॥ ६५५ ॥
 तिलचूर्णे पललस्तु राक्षसे पाचलोनले ।
 अनिले राधनद्रव्ये पाकलो द्विरदज्वरे ॥ ६५६ ॥
 पाकलं कुष्ठभैषज्ये पातालं वडवानले ।
 रसातले पाटलं तु कुष्ठमश्वेतरक्तयोः ॥ ६५७ ॥
 पाटलः स्यादाशुग्रीहौ पाटला पाटलिद्रुमे ।
 पांछलो हरखट्वाङ्गे पुंश्चले पांछला भुवि ॥ ६५८ ॥
 पातली मृत्तिकापात्रे नारीबागुरयोरपि ।
 पिप्पलं सलिले वस्त्रच्छेदभेदेथ पिप्पलः ॥ ६५९ ॥
 निरंशुले वृक्षपक्षिभेदयोः पिप्पली कणा ।
 पिङ्गलः कपिले वह्नौ रुद्रेर्कपारिपार्श्विके ॥ ६६० ॥
 कपौ मुनौ निधिभेदे पिङ्गला कुमुदस्त्रियाम् ।
 करायिकायां वेदयायां नाडीभेदेथ पित्तलम् ॥ ६६१ ॥
 पित्तवत्यारकूटे च पित्तला तोयपिप्पली ।
 पिचुलो निचुले तोयवायसे ज्ञावुकद्रुमे ॥ ६६२ ॥
 पिञ्जलं स्यात्कुशपक्षे हरिद्रामेथ पिच्छिलः ।
 विज्जले पिच्छिला पोतकिकायां सरिदन्तरे ॥ ६६३ ॥

शाल्मलौ शिशपायां च पिण्डिलो गणनापटौ ।
 स्थूलजङ्घे पुष्कलस्तु पूर्णे श्रेष्ठेथ पुङ्गलः ॥ ६६४ ॥
 काये रूपादिमद्गव्ये सुन्दराकार आत्मनि ।
 पेशलः कुशले रम्ये फेनिलोरिष्टपादपे ॥ ६६५ ॥
 फेनिलं मदनफले बदरे फेनवत्यपि ।
 बहुलं भूरिवियतोर्वहुलः पावके शितौ ॥ ६६६ ॥
 कृष्णपक्षे बहुला तु सूरभ्यां नीलिकैलयोः ।
 बहुलास्तु कृत्तिकास्तु बिडालो वृषदंशके ॥ ६६७ ॥
 पक्षिभेदेक्षिगोले च मण्डलो बिम्बदेशयोः ।
 भुजंगभेदे परिधौ शुनि द्वादशराजके ॥ ६६८ ॥
 संघाते कुष्ठभेदे च मञ्जुलं तु जलाञ्जले ।
 रम्ये कुञ्जे मञ्जुलस्तु दाल्यूहे मङ्गलं पुनः ॥ ६६९ ॥
 कल्याणे मङ्गलो भौमे मङ्गला श्वेतदूर्विका ।
 महिला नार्या गुन्द्रायां मातुलो मदनद्रुमे ॥ ६७० ॥
 धनूरेहित्रीहिभिदोः पितुः श्यालेथ माचलः ।
 बन्दिचौरे रुजि ग्राहे मुसलं स्यादयोग्रके ॥ ६७१ ॥
 मुसली तालमूल्याखुकर्णिका गृहगोधिका ।
 मेखलाद्रिनितम्बे स्याद्रशनाखङ्गबन्धयोः ॥ ६७२ ॥
 रसाल इक्षौ चूते च रसालं बोलसिंहयोः ।
 रसाला दूर्वाविदार्योर्जिह्वाभार्जितयोरपि ॥ ६७३ ॥
 रामिलो रमणे कामे लाङ्गूलं शिश्रपुच्छयोः ।
 लाङ्गूलं तालहलयोः पुष्पभिद्बृहदारुणोः ॥ ६७४ ॥
 लाङ्गुली जलपिप्पल्यां लोहलोस्फुटवादिनि ।
 शृङ्गलाधार्ये वञ्जुलस्त्वशोके तिनिशद्रुमे ॥ ६७५ ॥
 वानीरे चाथ वण्ठालः शूरयुञ्जीखनित्रयोः ।
 वानूलो वातले वातसमूहे मारुतासहे ॥ ६७६ ॥
 वामिलो दाम्भिके वामे विपुलः पृथ्वगाधयोः ।
 विपुलार्याभिदि क्षोण्यां विमलोर्हति निर्मले ॥ ६७७ ॥

वृषलस्तुरगे शूत्रे शकलं रागवस्तुनि ।
 वल्कले त्वचि खण्डे च शम्बलं मत्सरे तटे ॥ ६७८ ॥
 पाथेये च शयालुस्तु निद्रालौ वाहसे शुनि ।
 श्यामलः पिप्पले श्यामे शार्दूलो राक्षसान्तरे ॥ ६७९ ॥
 व्याघ्रे च पशुभेदे च सत्तमे तूत्तरस्थितः ।
 शाल्मलिः पादपे द्वीपे शीतलः शिशिरेर्हति ॥ ६८० ॥
 श्रीखण्डे पुष्पकासीसासनपर्ण्योः शिलोद्भवे ।
 शृगालो दानवे फेरौ शृगाली स्यादुपप्लवे ॥ ६८१ ॥
 शृङ्खलं पुंस्कटीकाश्यां लोहरज्जौ च बन्धने ।
 शौष्कलः शुष्कमांसस्य पणिके पिशिताशिनि ॥ ६८२ ॥
 षण्डाली सरसीतैलमानयोः कामुकस्त्रियाम् ।
 संकुलोस्पष्टवचने व्याघ्रे च सरलस्त्वृजौ ॥ ६८३ ॥
 उदारे पूतिकाष्ठे च सप्तला नवमालिका ।
 सातला पाटला गुञ्जा संधिलौकः सुरङ्गयोः ॥ ६८४ ॥
 नान्धां सिध्मलः किलासी सिध्मला मत्स्यचूर्णके ।
 सुतलोद्दालिकाबन्धे पातालभुवनान्तरे ॥ ६८५ ॥
 सुवेलः प्रणते शान्ते गिरिभेदेथ हेमलः ।
 कलादे सरटे आवभिद्यभावः पुनर्मृतौ ॥ ६८६ ॥
 असत्तायामथाक्षीवं वशिरे मदवर्जिते ।
 आहवः समरे यज्ञेऽप्याश्रयो वचनस्थिते ॥ ६८७ ॥
 प्रतिज्ञायां च क्लेशे च स्यादार्तवमृतूद्भवे ।
 नारीरजासि पुष्पे चोद्भवः केशवमातुले ॥ ६८८ ॥
 उत्सवे क्रतुवह्नौ चोत्सवोमर्षे महेपि च ।
 इच्छाप्रसर उत्सेके कारवी कृष्णजीरके ॥ ६८९ ॥
 दीप्ये मधुरात्वक्पचयोः कितवः कनकाह्वये ।
 मत्ते च वज्रके चापि केशवः केशसंयुते ॥ ६९० ॥
 पुंनागे वासुदेवे च कैतवं द्यूतदम्भयोः ।
 कैरवः कितवे शत्रौ कैरवं सितपङ्कजे ॥ ६९१ ॥

कैरवी तु चन्द्रिकायां गन्धर्वस्तु नभश्चरे ।
 पुंस्कोकिले गायने च मृगभेदे तुरंगमे ॥ ६९२ ॥
 अन्तराभवदेहे च गालवो मुनिलोभ्रयोः ।
 गाण्डीवगाण्डिवौ चापमात्रे पार्थधनुष्यपि ॥ ६९३ ॥
 ताण्डवं तृणभिन्नाट्यभेदयोस्त्रिदिवं तु खे ।
 स्वर्गे च त्रिदिवा नद्यां द्विजिह्वः खलसर्पयोः ॥ ६९४ ॥
 निह्लवः स्याद्विश्वसेपलापे निकृतावपि ।
 निष्पावः पवने सूर्पपवने निर्विकल्पके ॥ ६९५ ॥
 वल्ले कडङ्गरे शिम्ब्यां प्रभवो जन्मकारणे ।
 आद्योपलब्धयो स्थानेषां मूले मुनिभिद्यपि ॥ ६९६ ॥
 प्रसवः पुष्पफलयोरपत्ये गर्भमोचने ।
 उत्पादे च प्रसेवस्तु वीणाङ्गस्यूतयोर्दृतौ ॥ ६९७ ॥
 प्रभावस्तेजसि शक्तौ पल्लवः किसले बले ।
 विटपे विस्तरेलक्तरागे शृङ्गारषिङ्गयोः ॥ ६९८ ॥
 पञ्चत्वं भावे पञ्चानां प्राणानामत्ययेपि च ।
 पार्थिवो नृपतौ भूमिविकारे पार्थिवी तुका ॥ ६९९ ॥
 पुंगवो गवि भैषज्ये प्रधाने चोत्तरस्थितः ।
 फेरवो राक्षसे फेरौ बान्धवो बन्धुमित्रयोः ॥ ७०० ॥
 भार्गवः परशुरामे सुधन्वनि मतङ्गजे ।
 दैत्यगुरौ भार्गवी तु कृष्णदूर्वोमयोः श्रियाम् ॥ ७०१ ॥
 भैरवो भीषणे रुद्रे रागभेदेथ माधवः ।
 विष्णौ वसन्ते वैशाखे माधवी मधुशर्करा ॥ ७०२ ॥
 वासन्ती कुट्टनी हाला राघवोब्धेर्ज्ञेयान्तरे ।
 रघुज्येथ राजीवो मीनसारङ्गभेदयोः ॥ ७०३ ॥
 राजीवमञ्जे रौरवो भीषणे नरकान्तरे ।
 वल्लवः स्यात्सूपकारे गोदोग्धरि वृकोदरे ॥ ७०४ ॥
 वडवाश्वायां स्त्रीभेदे कुम्भदास्यां द्विजस्त्रियाम् ।
 वाडवं करणे स्त्रीणां वडवौवे रसातले ॥ ७०५ ॥

वाङ्मो विप्र और्वे च विद्रवो धीः पलायनम् ।
 विभावः स्यात्परिचये रत्यादीनां च कारणे ॥ ७०६ ॥
 विभवो धननिर्वृत्योः शात्रवं शत्रुसंचये ।
 शत्रुत्वे शात्रवः शत्रौ संभवः कारणे जनौ ॥ ७०७ ॥
 आधेयस्याधारानतिरिक्तत्वे च जिनेपि च ।
 सचिवः सहायेमात्ये सुषवी कृष्णजीरके ॥ ७०८ ॥
 जीरके कारवेले च सैन्धवः सिन्धुदेशजे ।
 सिन्धुस्थे स्यादथादर्शष्टीकायां प्रतिपुस्तके ॥ ७०९ ॥
 दर्पणे चाप्यथोङ्गीशश्चण्डीशे शास्त्रभिद्यपि ।
 उपांशुर्जापभेदे स्यादुपांशु विजनेव्ययम् ॥ ७१० ॥
 कर्कशो निर्दये क्रूरे कम्पित्यककृपाणयोः ।
 इक्षौ साहसिके कासमर्दके परुषे दृढे ॥ ७११ ॥
 कपिशौ सिल्हकश्यावौ कपिशा माधवी सुरा ।
 कीनाशः क्षुद्रयमयोः कर्षकोपांशुघातिनोः ॥ ७१२ ॥
 कुलिशो मत्स्यभित्पव्योर्गिरीशो वाक्पतौ हरे ।
 अत्रिराजेथ तुङ्गीशः शशाङ्के शशिशेखरे ॥ ७१३ ॥
 निर्विषशो निर्घृणे खड्गे निर्देशः कथनाज्ञयोः ।
 निर्वेशः स्यादुपभोगे मूर्ध्नि वेतनेपि च ॥ ७१४ ॥
 निवेशः सैन्यविन्यासे न्यासे द्रङ्गविवाहयोः ।
 निदेशः स्यादुपकण्ठे शासने परिभाषणे ॥ ७१५ ॥
 नीकाशो निश्चये तुल्ये प्रकाशः स्फुटहासयोः ।
 उद्द्योतेतिप्रसिद्धे च प्रदेशो देशमात्रके ॥ ७१६ ॥
 भित्तौ मानविशेषे च पलाशः किंशुकस्त्रपे ।
 हरिते पलाशं पक्षे पिङ्गाशं जात्यकाञ्चने ॥ ७१७ ॥
 पिङ्गाशौ मत्स्यपल्लीशौ पिङ्गाशी स्यान्तु नीलिका ।
 बालिशस्तु शिशौ मूर्खे भूकेशः शैबले वटे ॥ ७१८ ॥
 लोमशो लोमयुक्तेवौ लोमशा शाकिनीभिदि ।
 महामेदाकाकजङ्घाशृगालीजटिलास्तु च ॥ ७१९ ॥

कासीसेतिबलाशूकशिम्बीमर्कटिकास्तु च ।
 विवशः स्यादवदयात्मानिष्टदुष्टमतिश्च यः ॥ ७२० ॥
 विकाशो रहसि व्यक्ते विपाशः पाशवर्जिते ।
 विपाशा तु सरिज्जेदे सदेशान्तिकदेशयोः ॥ ७२१ ॥
 सदृशं तूचिते तुल्ये संकाशः सदृशेन्तिके ।
 संवेशः शयने पीठे सुखाशस्तु प्रचेतसि ॥ ७२२ ॥
 शुभाशे राजतिनिशे हताशो निष्कृपे खले ।
 अध्यक्षोधिकृतेन्वक्षेभीषुः प्रग्रहरोचिषोः ॥ ७२३ ॥
 आरक्षो रक्षके हस्तिकुम्भाधश्चामिषं पले ।
 सुन्दराकाररूपादौ संभोगे लोभलब्धयोः ॥ ७२४ ॥
 आकर्षः पाशके धन्वाभ्यासाङ्गे द्यूत इन्द्रिये ।
 आकृष्टौ शारिफलकेप्युष्णीषं लक्षणान्तरे ॥ ७२५ ॥
 शिरोवेष्टे किरीटे च कलुषं त्वाविलाहसोः ।
 कल्माषो राक्षसे कृष्णे शबलेप्यथ किल्बिषम् ॥ ७२६ ॥
 पापे रोगेपराधे च कुल्माषं स्यात्तु काञ्चिके ।
 कुल्माषोर्धस्विन्नधान्ये गवाक्षो जालके कपौ ॥ ७२७ ॥
 गवाक्षी त्विन्द्रवारुण्यां गण्डूषो मुखपूरणे ।
 गजस्य च कराङ्गुल्यां प्रसृत्या प्रमितेपि च ॥ ७२८ ॥
 गोरक्षौ गोपनारङ्गौ जिगीषा तु जयस्पृहा ।
 व्यवसायः प्रकर्षश्च तरीषः शोभनाकृतौ ॥ ७२९ ॥
 भेलेष्ठी व्यवसाये च ताविषोब्धिस्तुवर्णयोः ।
 स्वर्गे च नहुषो राजविशेषे नागभिद्यपि ॥ ७३० ॥
 निकषः शाणफलके निकषा यातुमातरि ।
 निमेषनिमिषौ नेत्रमीलने कालभिद्यपि ॥ ७३१ ॥
 प्रत्यूषः स्याद्वसौ प्रातः प्रदोषः कालदोषयोः ।
 पुरुषं कर्बुरे रूक्षे स्यान्निष्ठुरवचस्यपि ॥ ७३२ ॥
 पीयूषममृते नव्यसूतधेनोः पयस्यपि ।
 पुरुषस्त्वात्मनि नरे पुंनागे चाथ पौरुषम् ॥ ७३३ ॥

ऊर्ध्वविस्तृतदोःपाणिपुरुषोन्मानतेजसोः ।
 पुंसः कर्मणि भावे च महिषी नृपयोषिति ॥ ७३४ ॥
 सैरिभ्यामोषधीभेदे मारिपस्त्वार्थशाक्तयोः ।
 मारिषा दक्षजननी मृगाक्षी मृगलोचना ॥ ७३५ ॥
 त्रियामेन्द्रवारुणी च रक्ताक्षो रक्तलोचने ।
 चक्रोरे महिषे क्रूरे पारापतेय रौहिषः ॥ ७३६ ॥
 मृगकच्छृणमस्त्येषु विश्लेषस्तु त्रियोजने ।
 विधुरे चाथ शुभ्रूपोपासनाश्रवणेच्छयोः ॥ ७३७ ॥
 शैलूषः स्याज्जटे विल्ये संहर्षः पत्रने मुदि ।
 स्पर्धायां च समीक्षा तु ग्रन्थभेदे समीक्षणे ॥ ७३८ ॥
 अलसः स्याद् द्रुमभेदे पादरोगे क्रियाजडे ।
 अलसा तु हंसपाद्यां नगौकोवदगौकसः ॥ ७३९ ॥
 विहंगसिंहशरभा आश्वासः स्याच्च निर्वृतौ ।
 आख्यायिकापरिच्छेदेपीष्वासो धन्वधन्विनोः ॥ ७४० ॥
 उच्छ्वासः प्राणने श्वासे गद्यबन्धान्तरेपि च ।
 उत्तंसः शेखरे कर्णपूरे चापि वतंसवत् ॥ ७४१ ॥
 उदर्विरुत्यभेग्नौ च कनीयाननुजेल्यके ।
 अतियूनि कीकसस्तु कृमौ कीकसमस्थनि ॥ ७४२ ॥
 तामसः सर्पखलयोस्तामसी स्यान्निशोमयोः ।
 त्रिलोता जाह्नवीसिन्धुभिदोरथ द्वौकसौ ॥ ७४३ ॥
 चातकस्त्रिदशधापि दीर्घायुर्जीवके द्विके ।
 मार्कण्डे शाल्मलितरौ नभसस्तु नदीपतौ ॥ ७४४ ॥
 गगन क्रतुभेदे च पनसः कपिरुग्भिदोः ।
 कण्टके कण्टकिफले प्रचेता वरुणे मुनौ ॥ ७४५ ॥
 हृष्टे पायसः श्रीवासे पायसं परमान्नके ।
 बीभत्सो विकृते क्रूरे रसे पार्थे घृणात्मनि ॥ ७४६ ॥
 बुक्कसी कालिकानील्योर्बुक्कसः द्रवपथेधमे ।
 मानसं स्वान्तसरसो रभसो वेगहर्षयोः ॥ ७४७ ॥

राक्षसी कौणपी दंष्ट्रा रोद इव तु रोदसी ।
 दिवि भुञ्जुभयोश्चापि लालसो लोलयाञ्जयोः ॥ ७४८ ॥
 तृष्णातिरेक औत्सुक्ये वरीयाञ्छ्रेष्ठयोगयोः ।
 अतिबून्यतिविस्तीर्णे वायसस्त्वगरौ द्विके ॥ ७४९ ॥
 श्रीवासे वायसी काकोडुम्बरी काचमाच्यपि ।
 बाहसोजगरे वारिनिर्माणसुनिषण्णयोः ॥ ७५० ॥
 विलासो हावे लीलायां विहायो व्योमपक्षिणोः ।
 श्रीवासः स्याद्दृक्कधूपे कमले मधुसूदने ॥ ७५१ ॥
 श्रेयसी गजपिप्लयामभयारास्नयोरपि ।
 समासः समर्थनायां स्यात्संक्षेपैकपद्ययोः ॥ ७५२ ॥
 समार्चिः क्रूरनेत्रेणौ साधीयानतिशोभने ।
 अतिवाढे साहसं तु दमे दुष्करकर्मणि ॥ ७५३ ॥
 आविमृश्यकृतौ धाष्ट्र्ये सारसं सरसीसहे ।
 सारसः पुष्कराख्येन्द्रोः सुमनाः प्राज्ञदेवयोः ॥ ७५४ ॥
 जात्यां पुष्णे सुमेधास्तु ज्योतिष्मत्यां विदुष्यपि ।
 सुरसः स्वादौ पर्णासेप्यत्यूहश्चित्तमेखले ॥ ७५५ ॥
 अत्यूहा तु नीलिकायामाग्रहोनुग्रहे ग्रहे ।
 आसङ्गाक्रमणयोश्चाप्यारोहो दैर्घ्ये उच्छ्रये ॥ ७५६ ॥
 आरोहणे गजारोहे स्त्रीकट्यां मानभिद्यपि ।
 कलहो भण्डने खड्गकोशे समरराढयोः ॥ ७५७ ॥
 कटाहः स्यात्कूर्मपृष्ठे कर्परे महिषीशिशौ ।
 तैलादिपाकपात्रे च दात्यूहः कालकण्टके ॥ ७५८ ॥
 चातकेपि नवाहस्त्वाद्यतिथौ नववासरे ।
 निर्यूहो द्वारि निर्यासे शेखरे नागदन्तके ॥ ७५९ ॥
 निरूहो निश्चिते तर्के वस्तिभेदेय निग्रहः ।
 बन्धके भर्त्सने सीमि प्रग्रहः किरणे भुजे ॥ ७६० ॥
 तुलासूत्रेदवादिरश्मौ सुवर्णहलिपादपे ।
 बन्धने बन्धां प्रवाहो व्यवहाराम्बुवेगयोः ॥ ७६१ ॥

प्रवहो वायुभेदे स्याद्वायुमात्रे बहिर्गतौ ।
 प्रग्रहः स्यात्तुलासूत्रे वृषादीनां च बन्धने ॥ ७६२ ॥
 पटहो वाद्य आरम्भे वराहो नाणके किरौ ।
 मेघे मुस्ते गिरौ विष्णौ वाराही गृष्टिभेदजे ॥ ७६३ ॥
 मातर्यपि विदेहस्तु निर्देहे मिथिलेपि च ।
 विग्रहो युधि विस्तारे प्रविभागशरीरयोः ॥ ७६४ ॥
 वैदेही पिप्पलीसीतारोचनासु वणिक्स्त्रियाम् ।
 संग्रहो बृहदुद्धारे ग्रहसंक्षेपयोरपि ॥ ७६५ ॥
 सुवहस्तु सम्यग्बहे सुवहा वल्लकीद्रुमे ।
 राक्षाशेफालिकागोधापद्येलार्पणिकासु च ॥ ७६६ ॥

॥ इत्याचार्यं त्रिस्वरकाण्डस्तृतीयः ॥

अङ्गारक उल्मुकांशे महीपुत्रे कुरण्टके ।
 अङ्गारिका त्विक्षुकाण्डे किंशुकस्य च कोरके ॥ १ ॥
 अलिपकः पिके भृङ्गेलमकः पद्मकेसरे ।
 मधूके कोकिले भेकेऽमन्तकं मालुकाच्छदे ॥ २ ॥
 चुह्यां चाक्षेपको व्याधे निन्दके वातरज्यपि ।
 आकल्पकस्तमोमोहग्रन्थावुत्कलिकामुदोः ॥ ३ ॥
 आखनिकस्त्राखुरिव किराबुन्दरचौरयोः ।
 उत्कलिका तु हेलयां तरंगोत्कण्ठयोरपि ॥ ४ ॥
 एडमूकोनेडमूक इवावाक्श्रुतिके शठे ।
 कटिल्लकस्तु वर्षाभ्वां पर्णसि कारवेल्लके ॥ ५ ॥
 कर्कटकोहौ बिल्वे च कनीनिकाक्षितारका ।
 स्यात्कनिष्ठाद्गुलिरपि काकरूको दिम्बगरे ॥ ६ ॥
 उलूके स्त्रीजिते दम्भे भीरुके निर्धनेपि च ।
 कुरबकः शोणाम्लानोरुणा पीता च क्षिण्टिका ॥ ७ ॥
 कृकवाकुस्ताम्रचूडे मयूरकृकलासयोः ।
 कोशातकः कचे कोशातकी ज्योत्स्नीपटोलिका ॥ ८ ॥

घोषकोथ कौलेयकः सारमेयकुलीनयोः ।
 कौकुटिको दाम्भिके स्याददूरेरितलोचने ॥ ९ ॥
 गुणनिका तु शून्याङ्गे नर्तने पाठनिश्चये ।
 गोभेदकं पीतरत्ने काकोले पत्रकेपि च ॥ १० ॥
 गोकण्टको गोक्षुरके गोखुरैः स्थपुटीकृते ।
 गोकुणिकः केकरे स्यात्पङ्कस्थगव्युपेक्षके ॥ ११ ॥
 वर्षारिका भृष्टधान्ये किङ्किण्यां सरिदन्तरे ।
 वादित्स्य च दण्डेपि चण्डालिकौषधीभिदि ॥ १२ ॥
 किंदरायामुमायां च जर्जरीकं जरत्तरे ।
 बहुच्छिद्रेष्यथ जैघातृकः स्याद्रजनीकरे ॥ १३ ॥
 कुशायुष्मद्भेषजेषु तर्तरीकं वहित्वके ।
 पारगे त्रिवर्णकस्तु गोक्षुरेथ त्रिवर्णकम् ॥ १४ ॥
 त्र्युषणं त्रिफला तिक्तशाकस्तु पथसुन्दरे ।
 वरुणे खदिरे दन्दशूकस्तु फणिरक्षसोः ॥ १५ ॥
 दलाढकोरण्यतिले गैरिके नागकेसरे ।
 कुन्दे महत्तरे फेने करिकर्णशिरीषयोः ॥ १६ ॥
 वात्यायां खातके प्रदन्त्यां नियामको नियन्तरि ।
 पोतवाहे कर्णधारे निश्चारकः समीरणे ॥ १७ ॥
 पुरीषस्य क्षये स्वैरे प्रचलाको भुजंगमे ।
 शराघाते शिखण्डे च प्रकीर्णकं तुरंगमे ॥ १८ ॥
 चामरे विस्तरे ग्रन्थभेदे पिप्पलकं पुनः ।
 चूचुके सीवनसूत्रे पिण्डीतकः फणिज्जके ॥ १९ ॥
 तगरे मदनद्रौ च पुण्डरीकं सिताम्बुजे ।
 सितच्छत्ते भेषजे च पुण्डरीकोभिदिग्गजे ॥ २० ॥
 सहकारे गणधरे राजिलाहौ गजज्वरे ।
 कोशकारान्तरे व्याघ्रे पुष्पलकस्तु कीलके ॥ २१ ॥
 कृपणे गन्धमृगे च स्यात्पूर्णानकमानके ।
 पात्रे च पूर्णपात्रे च फर्फरीकं तु मार्दवे ॥ २२ ॥

फर्फरीकश्चपेटायां बलाहकोम्बुदे गिरौ ।
 दैत्ये नागे बर्बरीकः केशविन्यासकर्मणि ॥ २३ ॥
 शाकभेदे महाकाले बकेरुका बलाकिका ।
 वातावर्जितशाखा च भ्रमरको मधुव्रते ॥ २४ ॥
 गिरिके चूर्णकेशे च भयानकस्तु भीषणे ।
 व्याघ्रे राहौ रसे भट्टारको राज्ञि मुनौ सुरे ॥ २५ ॥
 भार्याटिको मृगभेदे भार्यया च विनिर्जिते ।
 मरुवकः पुष्पभेदे मदनद्रौ फणिज्जके ॥ २६ ॥
 मयूरकस्त्वपामार्गे मयूरकं तु तुत्थके ।
 माणवकः कुपुंसि स्याद्बालहारभिदोरपि ॥ २७ ॥
 मृष्टेरुकः स्यान्मृष्टाशे दानशौण्डेतिथिद्विधि ।
 रतार्द्रिकं तु दिवसे सुखक्षानेष्टमङ्गले ॥ २८ ॥
 राधरङ्गस्तु नासीरे शीकरे जलदोपले ।
 लालाटिकः स्यादाश्लेषभेदे कार्याक्षमेपि च ॥ २९ ॥
 प्रभोर्भालदर्शिनि च लेखीलकस्तु तत्र यः ।
 स्वहस्तं परहस्तेन लिखितेषु विलेखयेत् ॥ ३० ॥
 लेखहारे वर्तरुकः काकनीले जलावटे ।
 वराटकः पद्मबीजकोशे रज्जौ कपर्दके ॥ ३१ ॥
 वरण्डकस्तु मातङ्गवेद्यां यौवनकण्टके ।
 संवर्तुले च भित्तौ च विनायको गणाधिपे ॥ ३२ ॥
 बुद्धे ताक्ष्ये गुरौ विघ्ने वितुन्नकं तु धान्यके ।
 झाटामलौषधौ चापि विदूषकोन्यनिन्दके ॥ ३३ ॥
 क्रीडनीयकपात्रे च विशेषकस्तु पुण्ड्रके ।
 विशेषाधायके चापि वृन्दारको मनोरमे ॥ ३४ ॥
 सुरे श्रेष्ठे बृहतिका स्यादूर्ध्वमुखभेदयोः ।
 वैतालिकः खेडताले मङ्गलपाठकेपि च ॥ ३५ ॥
 वैनाशिकः स्यात्क्षणिके परायत्तोर्णनाभयोः ।
 वैदेहको वाणिजके वैश्यापुत्रे च शूद्रतः ॥ ३६ ॥

शतानीको मुनौ वृद्धे शालावृको वलीमुखे ।
 सारमेये सृगाले च शिलाटकस्तिलाट्टयोः ॥ ३७ ॥
 शृङ्गाटकं पथां इलेषे पानीयकण्टकेपि च ।
 संधाटिका तु कुड्गन्यां घ्राणे युग्मेम्बुकण्टके ॥ ३८ ॥
 संतानिका क्षीरशरे मर्कटस्य च जालके ।
 सुप्रतीकः स्याद्दीशानदिग्गजे शोभनाङ्गके ॥ ३९ ॥
 सैकतिकं पुनर्मातृयात्रामङ्गलसूत्रयोः ।
 सैकतिकः क्षेपणिके संन्यस्ते भ्रान्तिजीविनि ॥ ४० ॥
 सोमवल्कः कट्फले स्याद्बलक्षखदिरद्रुमे ।
 सौगन्धिको गन्धवणिकसौगन्धिकं तु कत्तुणे ॥ ४१ ॥
 गन्धोपले पद्मरागे कह्लारेभिमुखो द्विजे ।
 भस्माते चित्रके देवेष्यमिशिखं तु कुङ्कुमे ॥ ४२ ॥
 अभिशिखा लाङ्गलिक्यामिन्दुलेखेन्दुखण्डके ।
 गुडूचीसोमलतयोः पञ्चनखस्तु कच्छपे ॥ ४३ ॥
 गजे बद्धशिखो बाले बद्धशिखोच्चटौषधौ ।
 महाशङ्खो निधिभेदे संख्याभेदे नरास्थनि ॥ ४४ ॥
 व्याघ्रनखस्तु कन्दे स्याद्गन्धद्रव्यान्तरेपि च ।
 शशिलेखा वृत्तभेदे वाकुचीचन्द्रलेखयोः ॥ ४५ ॥
 शिलीमुखोलौ बाणे चापवर्गस्त्यागमोक्षयोः ।
 क्रियावसानसाफल्येष्यभिषङ्गः पराभवे ॥ ४६ ॥
 आक्रोशे शपथे चेहामृगः स्याद्रूपकान्तरे ।
 वृके जन्तौ चोपरागो राहुमस्तार्कचन्द्रयोः ॥ ४७ ॥
 विगाने दुर्नये राहावुपसर्ग उपद्रवे ।
 प्रादौ च रोगभेदे च कटभङ्गो नृपात्यये ॥ ४८ ॥
 हस्तच्छेदे च सस्यानां छत्तभङ्गो नृपक्षये ।
 स्वातन्त्र्ये विधवत्वे च दीर्घाध्वगः क्रमेलके ॥ ४९ ॥
 लेखहारे मल्लनागो वात्स्यायनसुरेभयोः ।
 समायोगस्तु संयोगे समवाये प्रयोजने ॥ ५० ॥

संप्रयोगो निधुवने संबन्धे कर्मणेपि च ।
 जलसूचिः शिशुमारे त्रोटिमत्स्ये जलौकसि ॥ ५१ ॥
 कङ्कशृङ्गाटयोश्चापि मलिम्लुचस्तु तस्करे ।
 वाते कश्मीरजं कुष्ठे कुङ्कुमे पौष्करेपि च ॥ ५२ ॥
 कश्मीरजानिविषायां क्षीराब्धिजं तु मौक्तिके ।
 वशिरे क्षीराब्धिजस्तु चन्द्रे क्षीराब्धिजा श्रियाम् ॥ ५३ ॥
 ग्रहराजः शशिन्यर्के जघन्यजोनुजन्मनि ।
 शूद्रे च द्विजराजस्तु शेषे ताक्ष्ये निशाकरे ॥ ५४ ॥
 धर्मराजस्तु सुगते श्राद्धदेवे युधिष्ठिरे ।
 भरद्वाजः पक्षिभेदे बृहस्पतिस्तुतेपि च ॥ ५५ ॥
 भारद्वाजो मुनौ भारद्वाजी वनपिचुङ्कुमे ।
 भृङ्गराजो मधुकरे मार्कवे विहगान्तरे ॥ ५६ ॥
 राजराजो नृपेशेन्द्रो कुबेरेथ सकृत्प्रजः ।
 द्विके सिंहोच्चिङ्गटः कोपने मीनभिद्यपि ॥ ५७ ॥
 करहाटः पद्मकन्दे देशद्रुमविशेषयोः ।
 कार्यपुटोनर्थकरे क्षपणोन्मत्तयोरपि ॥ ५८ ॥
 कामकूटौ वेद्याविभ्रमेष्टावथ कुटञ्जटः ।
 शोणके कैवर्तीमुस्ते कुण्डकीटस्तु जारतः ॥ ५९ ॥
 विप्रीपुत्रे दासीपतौ चार्वाकोक्तिविशारदे ।
 खञ्जरीटस्तु खञ्जनेसिधाराग्रतचारिणि ॥ ६० ॥
 गाढमुष्टिस्तु कृपणे कृपाणप्रभृतावपि ।
 चक्रवाटस्तु पर्यन्ते क्रियारोहे शिखातरौ ॥ ६१ ॥
 तुलाकोटिर्मानभेदेर्बुदे स्यान्नूपुरेपि च ।
 नारकीटः स्वदत्ताशाविहन्तर्यद्मकीटके ॥ ६२ ॥
 प्रतिकृष्टं तु गुह्ये स्याद् द्विरावृत्त्या च कर्षिते ।
 प्रतिशिष्टः पुनः प्रत्याख्याते च प्रेषितेपि च ॥ ६३ ॥
 परपुष्टः कलकण्ठे परपुष्टा पणाङ्गना ।
 बर्कराटस्तु तरुणादित्यरोचिःकटाक्षयोः ॥ ६४ ॥

स्त्रीणां पयोधरोत्सङ्गकान्तदत्तनखेपि च ।
 शिपिविष्टस्तु खल्वाटे दुश्चर्मणि पिनाकिनि ॥ ६९ ॥
 श्रुतिकटः प्रायश्चित्ते प्राञ्चलोहभुजंगयोः ।
 कलकण्ठः पिके पारापते हंसे कलध्वनौ ॥ ६६ ॥
 कालकण्ठनीलकण्ठौ पीतसारे महेश्वरे ।
 दात्यूहे ग्रामचटके खञ्जरीटे शिखावले ॥ ६७ ॥
 कालपृष्ठं तु कीदण्डमात्रके कर्णधन्वनि ।
 कालपृष्ठो मृगभेदे कङ्के दन्तशठः पुनः ॥ ६८ ॥
 जम्बीरे नागरङ्गे च कर्मरङ्गकपित्थयोः ।
 पूतिकाष्ठं तु सरले देवदारुद्रुमेपि च ॥ ६९ ॥
 सूत्रकण्ठः खञ्जरीटे द्विजन्मनि कपोतके ।
 हारिकण्ठो हारयुक्तकण्ठे परभृतेपि च ॥ ७० ॥
 अपोगण्डोतिभीरौ स्याच्छिशुकाविकलाङ्गयोः ।
 चक्रवाडं गणे चक्रवाडोद्भौ चक्रवालवत् ॥ ७१ ॥
 जलरुण्डः पयोरेणौ जलावर्ते भुजंगमे ।
 देवताडो घोषकेमौ राहौ वातखुडा पुनः ॥ ७२ ॥
 वात्यायां पिच्छिलस्फोटे वामायां वातशोणिते ।
 अध्यारूढः समारूढेभ्यधिकेङ्गारिणी पुनः ॥ ७३ ॥
 भास्करत्यक्तदिक्चुङ्क्योराथर्वणः पुरोधसि ।
 अथर्वज्ञब्राह्मणे चाप्यारोहणं प्ररोहणे ॥ ७४ ॥
 समारोहे सोपाने च स्यादुद्धरणमुन्नये ।
 भुक्तोज्झितोन्मूलनयोस्तत्क्षेपणमुदञ्चनम् ॥ ७५ ॥
 व्यञ्जनं धान्यमलनवस्तु कामगुणो रतौ ।
 विषयाभोगयोश्चापि कार्षापणस्तु कार्षिके ॥ ७६ ॥
 पणषोडशके चीर्णपर्णः खर्जूरनिम्बयोः ।
 चूडामणिः काकचिञ्चाफले मूर्धमणावपि ॥ ७७ ॥
 जुहुराणोर्ध्वयुवह्नयोस्तुण्डरीणस्तु बर्बरे ।
 तण्डुलाम्बुनि कीटे च तैलपर्णी तु सिल्हके ॥ ७८ ॥

श्रीवासे चन्दने दाक्षायण्युमायां च भेषु च ।
 रोहिण्यां च देवमणिर्विष्णुवक्षोमणौ हरे ॥ ७९ ॥
 अश्वस्य कण्ठावर्ते च नारायणस्तु केशवे ।
 नारायणी शतावर्धुमा श्रीर्निःसरणं मृत्तौ ॥ ८० ॥
 उपाये गेहादिमुखे निर्वाणे निर्गमेपि च ।
 निस्तरणं तु निस्तारे तरणोपाययोरपि ॥ ८१ ॥
 निरूपणं विचारावलोकनयोर्निर्दर्शने ।
 निगरणं भोजने स्यान्निगरणः पुनर्गले ॥ ८२ ॥
 प्रकरणं स्यात्प्रस्तावे रूपकेथ प्रवारणम् ।
 काम्यदाने निषेधे च पर्वरीणं तु पर्वणि ॥ ८३ ॥
 पर्णवृन्तरसे पर्णसिरायां घृतकम्बले ।
 परायणं स्यादभीष्टे तत्पराश्रययोरपि ॥ ८४ ॥
 परवाणिर्धर्माध्यक्षे वर्षे पारायणं पुनः ।
 कात्स्न्ये पारगतौ सङ्गे पीलुपण्योपधीभिदि ॥ ८५ ॥
 मूर्वायां बिम्बिकायां च पुष्करिणी जलाशये ।
 हस्तिन्यां कमलिन्यां च मीनाश्रीणस्तु खञ्जने ॥ ८६ ॥
 दर्दराश्रे रक्करेणुः पलाशकलिकोऽहमे ।
 सिन्दूरे रागचूर्णस्तु खदिरे मकरध्वजे ॥ ८७ ॥
 रेहिहाणोम्बरे रुद्रे लम्बकर्णः पुनश्छगे ।
 अङ्गुष्ठे वारवाणस्तु कूर्पासे कवचेपि च ॥ ८८ ॥
 विदारणं भेदने स्यात्संपराये विडम्बने ।
 चैतरणी प्रेतनद्यां जनन्यामपि रक्षसाम् ॥ ८९ ॥
 शरवाणिः शरमुखे पदातौ शरजीविनि ।
 शिखरिणी वृत्तभेदे रोमालीपेयभेदयोः ॥ ९० ॥
 स्त्रीरत्ने मल्लिकायां च समीरणः फणिज्जके ।
 पान्थे वायौ संसरणं त्वसंबाधचमूगतौ ॥ ९१ ॥
 संसारे समरारम्भे नगरस्योपनिर्गमे ।
 हस्तिकर्णः स्यादेरण्डे पलाशगणभेदयोः ॥ ९२ ॥

अवदातं तु विमले मनोज्ञे सितपीतयोः ।
 अपावृतोपरायत्ते पिहितेवसितं गते ॥ ९३ ॥
 ऋद्धे ज्ञातेवसाने चाप्यवगीतं विगर्हिते ।
 मुहुर्दृष्टेपवादे चात्याहितं तु महाभये ॥ ९४ ॥
 जीवनिरपेक्षकर्मण्यभिजातः कुलोद्भवे ।
 न्याय्ये प्राज्ञेभिनीतस्तु न्याय्येमर्षिणि संस्कृते ॥ ९५ ॥
 अभियुक्तः परिरुद्धे तत्परेन्तर्गतं पुनः ।
 मध्यप्राप्तविस्मृतयोरङ्गारितं तु भस्मिमे ॥ ९६ ॥
 पलाशकलिकोद्भेदे चातिमुक्तस्तु निष्कले ।
 वासन्तिकायां तिनिशेष्यवध्वस्तोवचूर्णिते ॥ ९७ ॥
 त्यक्तनिन्दितयोश्चाधिक्षिप्तौ निहितभर्त्सितौ ।
 अपचितिर्ग्यये हानौ पूजायां निष्कृतावपि ॥ ९८ ॥
 अनुमतिः स्यादनुज्ञापौर्णमासीविशेषयोः ।
 अभिशस्तिः पुनर्लोकापवादे प्रार्थनेपि च ॥ ९९ ॥
 उदास्थितश्चरे द्वाःस्थेध्यक्षे चोपाहितः पुनः ।
 आरोपितेनलोत्पातेप्युपाकृत उपद्रुते ॥ १०० ॥
 मन्त्रेण प्रोक्षितपशावुल्लिखितं तनूकृते ।
 उत्कीर्णे चोपरक्तस्तु स्वर्भागौ व्यसनानुरे ॥ १०१ ॥
 राहुग्रस्तार्कशशिनोरुपचितः समाहिते ।
 रुद्धे दिग्धेयोज्जृम्भितमुत्फुल्ले चेष्टितेपि च ॥ १०२ ॥
 उद्गाहितमुपन्यस्ते वद्धप्राहितयोरपि ।
 उपसत्तिः सङ्गमात्रे प्रतिपादनसेवयोः ॥ १०३ ॥
 ऋण्यप्रोक्ता शूकशिष्यां शतावर्या बलाभिदि ।
 ऐरावतोहौ नारङ्गे लिकुचे त्रिदशद्विपे ॥ १०४ ॥
 ऐरावतं तु शक्रस्य ऋजुदीर्घशरासने ।
 ऐरावती विद्युद्विद्युद्भिदोः शतहृदा यथा ॥ १०५ ॥
 कलधौतं रूप्यहेम्नोः कलधौतः कलध्वनौ ।
 कुहरितं कुरटिते पिकालापे रतस्वने ॥ १०६ ॥

कुमुद्वती कैरविण्यां दयितायां कुशस्य च ।
 कृष्णवृन्ता मापण्य्यां पाटलाख्यद्रुमेपि च ॥ १०७ ॥
 गन्धवती मुरापुर्योः पृथ्वीयोजनगन्धयोः ।
 गृहपतिर्गृही सज्जी चन्द्रकान्तं तु कैरवे ॥ १०८ ॥
 चन्द्रकान्तो रत्नभेदे चर्मण्वती नदीभिदि ।
 कदल्यां चित्रगुप्स्तु कृतान्ते तस्य लेखके ॥ १०९ ॥
 दिवाभीतः काकारिपौ कुम्भिले कुमुदाकरे ।
 दिवाकीर्तिर्नापिते स्यादुलूकेन्नावसायिनि ॥ ११० ॥
 धूमकेतू बह्व्युत्पातौ नन्धावर्तो गृहान्तरे ।
 तगरेथ नदीकान्तो निर्गुण्डीनिचुलाधिपु ॥ १११ ॥
 नदीकान्ता लताजम्भ्योः काकजङ्घौपधेपि च ।
 नागदन्तो हस्तिदन्ते गेहान्निःसृतदारुणि ॥ ११२ ॥
 नागदन्ती श्रीहस्तिन्यां कुम्भाख्यभेषजेषि च ।
 निस्तुपितं वर्जिते स्याद्गत्यचि लघूकृते ॥ ११३ ॥
 निराकृतिरस्वाध्याये निराकारनिषेधयोः ।
 प्रतिहतस्तु विद्विष्टे प्रतिस्खलितरुद्धयोः ॥ ११४ ॥
 प्रणिहितं तु संप्राप्तनिहितयोः समाहिते ।
 प्रतिक्षिप्तं प्रतिहते निषिद्धे प्रेषितेपि च ॥ ११५ ॥
 प्रभूपिता क्लेशितायां रविगन्तव्यदिश्यपि ।
 प्रव्रजिता तु मुण्डीर्यां तापस्यां मांसिकौपथौ ॥ ११६ ॥
 प्रजापतिर्ब्रह्मराज्ञोर्जामातरि दिवाकरे ।
 बह्वौ त्वष्टरि दक्षादौ प्रतिकृतिस्तु पूजने ॥ ११७ ॥
 प्रतिमायां प्रतीकारे प्रतिपत्तिस्तु गौरवे ।
 प्राप्तौ प्रवृत्तौ प्रागल्भ्ये बोधे परिगतं गते ॥ ११८ ॥
 प्राप्तेष्टितयोर्ज्ञाते पल्लवितं सपल्लवे ।
 लाक्षारक्ते तते पञ्चगुप्तश्चार्वाकदर्शने ॥ ११९ ॥
 कमठे परिवर्तस्तु कूर्मराजे पलायने ।
 युगान्ते विनिमये च परिघातस्तु घातने ॥ १२० ॥

अस्त्रे चाथ पशुपतिः पिनाकिनि हुताशने ।
 पाशुपतः शिवमह्यां पशुपत्यधिदैवते ॥ १२१ ॥
 पारिजातस्तु मन्दारे पारिभद्रे सुरद्रुमे ।
 पारापतः कलरवे गिरौ मर्कटतिन्दुके ॥ १२२ ॥
 पारापती तु लवलीफलगोपालगीतयोः ।
 पुष्पदन्तस्तु दिग्भागे जिनभेदे गणान्तरे ॥ १२३ ॥
 पुष्पदन्तौ च चन्द्रार्कविकोक्तयाथ पुरस्कृतम् ।
 पूजिते स्वीकृते सिक्तेभिश्चस्तेष्वकृतेपि च ॥ १२४ ॥
 भोगवती तु सर्पाणां नगरेपि सरित्यपि ।
 रङ्गमाता जतुचुन्द्योर्लक्ष्मीपतिर्जनार्दने ॥ १२५ ॥
 पूगे लवङ्गवृक्षे च व्यतीपात उपद्रवे ।
 योगभेदेपयाने च वनस्पतिर्द्रुमात्रके ॥ १२६ ॥
 विना पुष्पं फलिद्रौ च विनिपातस्तु दैवतः ।
 व्यसने चावपाते च वैजयन्तो गुहे ध्वजे ॥ १२७ ॥
 इन्द्रालये वैजयन्ती त्वग्निमन्थपताकयोः ।
 जयन्त्यां च समाघातस्त्वाहवे घातनेपि च ॥ १२८ ॥
 समाहितः समाधिस्थे संश्रुतेथ समुद्धतः ।
 अविनीते समुद्रीर्णे समुद्रान्ता दुरालभा ॥ १२९ ॥
 कर्पासिका च स्पृक्षा च सदागतिः सदीश्वरे ।
 निर्वाणे पवमाने च सरस्वती सरिद्भिदि ॥ १३० ॥
 वाच्यापगायां स्त्रीरत्ने गोवाग्देवतयोरपि ।
 सूर्यभक्तो बन्धुजीवे भास्करस्य च पूजके ॥ १३१ ॥
 हैमवत्यद्रिजा स्वर्णक्षीरी शुक्लवचाभया ।
 अनीकस्थो रक्षिवर्गे युत्खले वीरमर्दले ॥ १३२ ॥
 चिह्ने गजशिक्षके चैतिकथा व्यर्थभाषणे ।
 अभ्रदेये नष्टधर्मेप्युदरार्थिर्वियन्मणौ ॥ १३३ ॥
 अर्धौ चित्ररथो विद्याधरे गन्धर्वसूर्ययोः ।
 चतुष्पथश्चतुर्मार्गसंगमे ब्राह्मणेपि च ॥ १३४ ॥

दशमीस्थः स्थविरे स्यात्क्षीणरागे मृताशने ।
 वानप्रस्थो मधुकर्त्रौ किंशुकाश्रमभेदयोः ॥ १३५ ॥
 अष्टापदश्चन्द्रमह्यां लूतायां शरभे गिरौ ।
 कनके शारिफलकेभिमर्दो मन्थयुद्धयोः ॥ १३६ ॥
 स्यादभिस्यन्द आस्त्रावनेत्ररोगातिवृद्धिषु ।
 अववादस्तु निर्देशे निन्दाविस्मयोरपि ॥ १३७ ॥
 उपनिषत्तु वेदान्ते रहस्यधर्मयोरपि ।
 एकपदं तदात्वे स्यादेकपदी तु वर्त्मनि ॥ १३८ ॥
 कटुकन्दः शृङ्गवेरे शोभाञ्जनरसोनयोः ।
 कुरुविन्दः पद्मरागे मुकुरव्रीहिभेदयोः ॥ १३९ ॥
 कुल्माषे हिङ्गुले मुस्ते कोकनदं तु रक्तयोः ।
 अम्भोजन्मकुमुदयोश्चतुष्पदो गवादिषु ॥ १४० ॥
 स्त्रीणां करणभेदे च रक्तपादो मतङ्गजे ।
 स्यन्दने च जनपदः स्यात्पुनर्जनदेशयोः ॥ १४१ ॥
 परिवादस्तु निन्दायां वीणावादनवस्तुनि ।
 प्रियंवदः प्रियवादिनभश्चरविशेषयोः ॥ १४२ ॥
 पीठमर्दोतिवियाते नाट्योत्तया नायकप्रिये ।
 पुटभेदस्तु नगरातोद्ययोस्तटिनीमुखे ॥ १४३ ॥
 महानादो वर्षुकाब्दे महाध्वाने शयानके ।
 गजे च मुत्तुकुन्दस्तु द्रुमेदे मुनिदैत्ययोः ॥ १४४ ॥
 मेघनादो मेघशब्दे वरुणे रावणात्मजे ।
 विशारदो बुधे धृष्टे विष्णुपदं नभोजयोः ॥ १४५ ॥
 विष्णुपदस्तु क्षीरोदे विष्णुपदी सुरापगा ।
 संक्रान्तिर्द्धारका चापि समर्यादं तु संनिधौ ॥ १४६ ॥
 मर्यादया च सहितेप्यनुबन्धोप्रयोगिणि ।
 मुख्यानुयायिनि शिशौ प्रकृतस्यानुवर्तने ॥ १४७ ॥
 दोषोत्पादेनुबन्धी तु द्विकायां तृप्यपि क्वचित् ।
 अवरोधस्तु शुद्धान्ते तिरोधाने नृपौकसि ॥ १४८ ॥

अवष्टब्धमविदूरे समाक्रान्तेवलम्बिते ।
 अनिरुद्धधरे पुष्पचापसूनावनर्गले ॥ १४९ ॥
 आशाबन्धः समाश्वासे मर्कटस्य च वासके ।
 इष्टगन्धः सुगन्धिः स्यादिष्टगन्धं तु बालुके ॥ १५० ॥
 इक्षुगन्धा काशक्रोष्ट्रीकोकिलाक्षेषु गोक्षुरे ।
 उग्रगन्धा वचाक्षेत्रयवान्योऽञ्जिकौषधौ ॥ १५१ ॥
 उपलब्धिर्मतौ प्राप्तौ कालस्कन्धस्तु तिन्दुके ।
 तमाले जीवकद्रौ च तीक्ष्णगन्धा वचौषधे ॥ १५२ ॥
 शोभाञ्जने राजिकायां परिव्याधो द्रुमोत्पले ।
 वेतसे महौषधं तु विषाशुण्ठयो रसोनके ॥ १५३ ॥
 ब्रह्मवन्धुर्निन्द्यविप्रे बान्धवे ब्राह्मणस्य च ।
 समुच्चरुस्तूध्वैवद्धे पण्डितं मन्यदृष्योः ॥ १५४ ॥
 अपाचीनं विपर्यस्तेपागर्थेभिजनः कुले ।
 कुलध्वजे जन्मभूम्यामभिमानस्त्वहंकृतौ ॥ १५५ ॥
 हिंसायां प्रणये ज्ञानिवल्लभो मध्यलग्नयोः ।
 अवदानमिति वृत्ते खण्डने शुद्धकर्मणि ॥ १५६ ॥
 अधिष्ठानं प्रभावेध्यासने नगरचक्रयोः ।
 अनूचानः साङ्गवेदकोविदे विनयान्विते ॥ १५७ ॥
 अन्वासनं स्नेहवस्तौ सेवायामनुशोचने ।
 अग्रजन्माग्रजे विप्रेन्तेवासी पुनरन्त्यजे ॥ १५८ ॥
 शिष्यप्रान्तगयोश्चाप्यायोधनं समरे वधे ।
 आराधनं पाकप्राप्त्योः साधने तोषणेपि च ॥ १५९ ॥
 आच्छादनं तु वसने संपिधानेपवारणे ।
 आकलनं परिसंख्याकाङ्क्षोर्बन्धनेपि च ॥ १६० ॥
 आतञ्जनं स्याज्जवने प्रीणनप्रतिवापयोः ।
 आवेशनं भूतावेशे प्रवेशे शिल्पिवेदमनि ॥ १६१ ॥
 आस्कन्दनं तिरस्कारे संशोषणसमीकयोः ।
 आत्माधीनः सुते प्राणाधारे श्याले विदूषके ॥ १६२ ॥

आत्मयोनिः स्मरे वेधस्युद्धर्तनं विलेपने ।
 अपावृत्तावुत्पत्तने स्यादुपासनमासने ॥ १६३ ॥
 शुभ्रूपायां शराभ्यासेप्युपधानं तु गण्डुके ।
 व्रते विशेषे प्रणये स्यादुत्पत्तनमुत्सुतौ ॥ १६४ ॥
 उत्पत्तावुदयनस्तु वत्सराजे घटोद्भवे ।
 उत्सादनं समुल्लेखोद्धर्तनोद्वाहनेष्वथ ॥ १६५ ॥
 उद्वाहनं द्विसीत्ये स्यादुद्वाहनी वटारके ।
 कपीतना गर्दभाण्डशिरीषाम्नातपिप्पलाः ॥ १६६ ॥
 कलध्वनिः परभूते पारापतकलापिनोः ।
 कात्यायनो वररुचौ कात्यायनी तु पार्थ्वती ॥ १६७ ॥
 कापायवस्त्रविधवार्धवृद्धमहिलापि च ।
 कामचारी कलविद्धे स्वेच्छाचारिणि कामुके ॥ १६८ ॥
 कारंधमी धातुवादनिरते कांस्यकारिणि ।
 किष्कुपर्वा पोटगले स्यादिक्षुत्तचिसारयोः ॥ १६९ ॥
 कुचन्दनं वृक्षभेदे पत्ताङ्गे रक्तचन्दने ।
 कुम्भयोनिर्द्रोणिगस्तौ कृष्णवर्त्मा त्रिभुंतुदे ॥ १७० ॥
 दुराचारे हुताशे च गवादीन्न्द्रवारुणी ।
 घासस्थानं गवादीनां गदयितुः शरासने ॥ १७१ ॥
 जल्पाके पुष्पचापे च घनाघनो निरन्तरे ।
 वासत्रे घातुके मत्तगजे वर्षुकवारिदे ॥ १७२ ॥
 घोषयितुः पिके त्रिप्रे त्रिरजीवी तु वायसे ।
 अजे च चित्रभानुस्तु हुताशनदिनेशयोः ॥ १७३ ॥
 जलाटनः कङ्कखगे जलाटनी जलौकसि ।
 तपोधना तु मुण्डीर्या तपोधनस्तपस्विनि ॥ १७४ ॥
 तपस्विनी पुनर्मसी कटुरोहिणिकापि च ।
 तिक्तपर्वा हिलमोचीगुडूचीमधुयष्टिषु ॥ १७५ ॥
 देवसेनेन्द्रकन्यायां सैन्ये दिविषदामपि ।
 नागाञ्जना नागयष्टौ द्विरदस्य च मुद्गरे ॥ १७६ ॥

निर्यातनं धैरशुद्धौ ज्ञाने न्याससमर्पणे ।
 निधुवनं रते कम्पे निर्वासनं तु मारणे ॥ १७७ ॥
 पुरादेश्व बहिष्कारे निरसनं निसूदने ।
 निष्ठीवने निरासे च निशमनं निशामनम् ॥ १७८ ॥
 निरीक्षणश्रवणयोर्निर्भर्त्सनमलक्तके ।
 खलीकारे प्रजननं प्रगमे योनिजन्मनोः ॥ १७९ ॥
 प्रणिधानमभियोगे समाधानप्रवेशयोः ।
 प्रयोजनं कार्यहेत्वोः स्यात्प्रवचनमागमे ॥ १८० ॥
 प्रकृष्टवचने प्रस्फोटनं शूर्पे प्रकाशने ।
 ताडने प्रतिपन्नस्तु विज्ञातेङ्गीकृतेपि च ॥ १८१ ॥
 प्रतियत्नः संस्कारे स्यादुपग्रहणालिप्सयोः ।
 प्रहसनं तु प्रहासाक्षेपयो रूपकान्तरे ॥ १८२ ॥
 प्रतिमानं प्रतिबिम्बे गजदन्तद्वयान्तरे ।
 प्रसाधनी कङ्कृतिकासिद्धयोः प्रसाधनं पुनः ॥ १८३ ॥
 वेषे प्रचलाकी सर्पे मयूरेथ पयस्विनी ।
 विभावयी गोधेन्वां च पुण्यजनस्तु सज्जने ॥ १८४ ॥
 गुह्यके यातुधाने च पृथग्जनोधमे जडे ।
 पृष्ठशृङ्गी भीमसेने षण्डसैरिभयोरपि ॥ १८५ ॥
 महाधनं महामूल्ये सिल्हके चारुवाससि ।
 महासेनो महासैन्ये स्कन्देऽप्यथ महामुनिः ॥ १८६ ॥
 अगस्तिकुस्तुम्बुरुणोर्मातुधानी लताभिदि ।
 मातुधानो मातुलाहौ मातुलानी पुनः शणे ॥ १८७ ॥
 कलापे मातुलपत्न्यां रसायनो विहंगमे ।
 पक्षीन्द्रे रसायनं तु जराव्याधिजिदौषधे ॥ १८८ ॥
 राजादनः पियालद्रौ क्षीरिकायां त्रिपन्नके ।
 वर्धमानो वीरजिने स्वस्तिकैरण्डविष्णुषु ॥ १८९ ॥
 प्रश्रमेदे शरावे च विरोचनोऽग्निसूर्ययोः ।
 प्रह्लादनन्दने चन्द्रे विहेठनं विडम्बने ॥ १९० ॥

हिंसायां मर्दने विस्मापनाख्या कुहके स्मरे ।
 गन्धर्वनगरे चापि विष्वक्सेनो जनार्दने ॥ १९१ ॥
 विष्वक्सेना तु फलिनी विश्राणनं विहायिते ।
 संप्रेषणे परित्यागे विहननं तु पिञ्जने ॥ १९२ ॥
 वधेय विद्वक्कर्माके मुनिभिर्देवशिल्पिनोः ।
 विघ्नकारी विघातस्य कारके घोरदर्शने ॥ १९३ ॥
 विलेपनी स्याद्यवाग्वां चारुवेषस्त्रियामपि ।
 वृक्षादनो मधुच्छत्ते चलपत्तकुठारयोः ॥ १९४ ॥
 वृक्षादनी तु वन्दायां विदार्या गन्धकौपंधे ।
 वृषपर्वा तु शृङ्गारिहरदैत्यकशेरुषु ॥ १९५ ॥
 वैरोचनो रविस्तुते सुगते बलिदानवे ।
 श्वेतधामा धनसारे कलानाथाब्धिफेनयोः ॥ १९६ ॥
 श्लेष्मघना तु केतक्यां मह्यमथ समापनम् ।
 परिच्छेदे समाधाने समाप्तिवधयोरपि ॥ १९७ ॥
 संमूर्च्छनमभिव्याप्तौ मोहे सनातनोच्युते ।
 पितृणामतिथौ रुद्रवेषसोः शादवते स्थिरे ॥ १९८ ॥
 सदादानो गन्धगजे हेरम्बेभ्रमतङ्गजे ।
 संयमनं व्रते बन्धे संयमनी यमस्य पूः ॥ १९९ ॥
 समादानं समीचीनग्रहणे नित्यकर्मणि ।
 समापन्नं वधे क्लिष्टे समाप्तप्राप्तयोरपि ॥ २०० ॥
 संवदनं तु संवादे समालोचे वशीकृतौ ।
 समुत्थानं निदानेभियोगे संवाहनं पुनः ॥ २०१ ॥
 वाहनेङ्गमर्दने च संप्रयोगी तु कामुके ।
 कलाकेलौ छुप्रयोगे सरोजिनी सरोरुहे ॥ २०२ ॥
 सरोरुहिण्यां कासारे स्तनयिलुः पयोमुचि ।
 मृत्यौ स्तनिते रोगे च सारसनमुरच्छेदे ॥ २०३ ॥
 काष्ठ्यां च सामयोनिस्तु सामोत्थे दुहिणे गजे ।
 सामिधेनी समिदृचोः सुयामुनो जनार्दने ॥ २०४ ॥

वत्सराजे प्रसादेद्रिभेदे चाथ सुदर्शनः ।
 विष्णोश्चक्रे सुदर्शन्यमरावत्यां सुदर्शना ॥ २०५ ॥
 आज्ञायामोपधीभेदे मेरुजम्बवां सुरीभिदि ।
 सौदामिनी तडिद्भेदतडितोरप्सरोभिदि ॥ २०६ ॥
 हर्षयिन्तुः सुते स्वर्णवलेपो गर्वलेपयोः ।
 दूषणेप्यपलापस्तु प्रेमापह्नवयोरथ ॥ २०७ ॥
 उपतापो गदे तापे जलकूप्यन्धुगर्मके ।
 सरस्यां जीवपुष्पं तु दमनके फणिज्जके ॥ २०८ ॥
 नागपुष्पस्तु पुनागे चम्पके नागकेसरे ।
 परिवापो जलस्थाने पर्युत्तिपरिवारयोः ॥ २०९ ॥
 पिण्डपुष्पं जपायां स्यादशोके सरसीरुहे ।
 बहुरूपः स्मरे विष्णौ सरटे धूणके शिवे ॥ २१० ॥
 मेघपुष्पं तु नादेये पिण्डाभ्रे सलिलेपि च ।
 विमलापो विरुद्धोक्तावनर्थकवचस्यपि ॥ २११ ॥
 वृक्षधूपो वृक्षधूपे सिल्हकेथ वृषाकपिः ।
 वासुदेवे शिवेग्नौ च हेमपुष्पं तु चम्पके ॥ २१२ ॥
 अशोकद्रौ जपापुष्पे राजजम्बूस्तु जम्बुभिम् ।
 पिण्डखर्जूरवृक्षथाप्यवष्टम्भस्तु काञ्चने ॥ २१३ ॥
 संरम्भारम्भयोः स्तम्भे शातकुम्भोश्चमारके ।
 शातकुम्भं तु कनकेभ्यागमः समरेन्तिके ॥ २१४ ॥
 घाते रोधेभ्युपगमेनुपमस्तु मनोरमे ।
 अनुपमा सुप्रतीकस्त्रियामुपगमः पुनः ॥ २१५ ॥
 अङ्गीकारेन्तिकगतावुपक्रमस्तु विक्रमे ।
 उपधायां तदाद्याचिख्यासाचिकित्सयोरपि ॥ २१६ ॥
 आरम्भेथ जलगुल्मो जलावर्तेष्वुच्चत्वरे ।
 कमठे दण्डयामस्तु दिवसे कुम्भजे यमे ॥ २१७ ॥
 प्रवंगमः कपौ भेके पराक्रमस्तु विक्रमे ।
 सामर्थ्ये चाभियोगे च महापद्मः पुनर्निधौ ॥ २१८ ॥

नागसंख्याभिदोर्यातयामो भुक्तसमुज्झते ।
 जीर्णे च सार्वभौमस्तु दिग्गजे चक्रवर्तिनि ॥ २१९ ॥
 अनुशयः पश्चात्तापे दीर्घद्वेषानुबन्धयोः ।
 अन्वाहार्यममावास्याश्राद्धमिश्रेथ दक्षिणा ॥ २२० ॥
 अवश्यायो हिमे दर्पेप्यपसव्यं तु दक्षिणे ।
 प्रतिकूलेन्तशय्या भूशय्या पितृवनं मृतिः ॥ २२१ ॥
 उपकार्या राजगेहमुपकारोचितापि च ।
 चन्द्रोदयौ शशयुदयोऽहोचौ चन्द्रोदयौपधौ ॥ २२२ ॥
 जलाशयमुशीरे स्याज्जलाशयो जलाश्रये ।
 तण्डुलीयः शाकभेदे विडङ्गतस्ताप्ययोः ॥ २२३ ॥
 तृणशूल्यं मल्लिकायां केतकीशाखिनः फले ।
 धनंजयो नागभेदे ककुभे देहमारुते ॥ २२४ ॥
 पार्थेग्नौ निरामयस्तु स्यादिडिके गतामये ।
 प्रतिभयं भये भीष्मे प्रतिश्रयः समौकसोः ॥ २२५ ॥
 परिधायः परिकरे जलस्थाननितम्बयोः ।
 पाञ्चजन्यः पोटगले शङ्खे दामोदरस्य च ॥ २२६ ॥
 पौरुषेयं पुरुषेण कृतेस्य च हिते वधे ।
 समूहे च विकारे च फलोदयो बुलाभयोः ॥ २२७ ॥
 बिलेशयो मूषिकेहौ भागधेयः पुनः करे ।
 दायादे भागधेयं तु भाग्ये महालयः पुनः ॥ २२८ ॥
 तीर्थे विहारपरमात्मनोर्महोदयं पुरे ।
 महोदयः स्वाम्यमुक्तयोर्महामूल्यं महार्घके ॥ २२९ ॥
 पद्मरागमणौ मार्जालीयः शूद्रविडालयोः ।
 शरीरशोधने रौहिणेयो वत्से बुधे बले ॥ २३० ॥
 समुच्छ्रयो वैरोन्नत्योः समुदायो गणे रणे ।
 समुदयस्तूद्रेपि संपरायस्तु संयुगे ॥ २३१ ॥
 आपबुत्तरकाले च स्यात्समाह्वय आहवे ।
 पशुभिः पक्षिभिर्भूते स्थूलोच्चयो वरण्डके ॥ २३२ ॥

गजानां मध्यमगते गण्डादमाकात्स्न्ययोरपि ।
 हिरण्मयो लोकधातौ सौवर्णेभिमरो वधे ॥ २३३ ॥
 स्वबलात्साध्वसे युद्धैवसरो वत्सरे क्षणे ।
 अरुष्करं व्रणकरे भल्लातकफलेपि च ॥ २३४ ॥
 अश्वतरो नागभेदे वेसरेनुत्तरः पुनः ।
 निरुत्तरे च श्रेष्ठे चावस्करो गूथगुह्ययोः ॥ २३५ ॥
 अभिहारः संनहने चौरिकोद्यमयोरपि ।
 अवहारस्तु युद्धादिविश्रान्तौ ग्राहचौरयोः ॥ २३६ ॥
 निमन्त्रणोपनेतव्येलंकारः कङ्कणादिषु ।
 उपमादावकूपारः कूर्मराजसमुद्रयोः ॥ २३७ ॥
 अवतारस्तु नद्यादितीर्थेवतरणेपि च ।
 अग्निहोत्रोत्तरे हव्येसिपत्तो नरकान्तरे ॥ २३८ ॥
 कोशकारैर्धचन्द्रस्तु गलहस्तेन्दुखण्डयोः ।
 चन्द्रके बाणभेदे चार्धचन्द्रा त्रिवृताभिदि ॥ २३९ ॥
 आत्मवीरो बलवति श्यालपुत्रे विदूषके ।
 आडम्बरस्तु संरम्भे बृंहिते तूर्यनिस्वने ॥ २४० ॥
 इन्दीवरं नीलोत्पलमिन्दीवरा शतावरी ।
 उपकारस्तूपकृतौ विकीर्णकुसुमादिषु ॥ २४१ ॥
 उपचारस्तु लज्जायां व्यवहारोपचर्ययोः ।
 उदुम्बरः कुष्ठभेदे देहल्यां पण्डके तरौ ॥ २४२ ॥
 उदुम्बरं ताम्र उपह्वरं रहसि संनिधौ ।
 उद्गन्तुरः कराले स्यादुत्तुङ्गोत्कटदन्तयोः ॥ २४३ ॥
 औदुम्बरो यमे रोगभेदे कर्मकरोन्तके ।
 भृतिजीविनि भृत्ये च कर्मकरी तु बिम्बिका ॥ २४४ ॥
 मूर्वा च कर्णिकारस्तु कृतमाले द्रुमोत्पले ।
 करवीरो हयमारे कृपाणे दैत्यभिद्यपि ॥ २४५ ॥
 करवीरी पुत्रवत्यां सद्रव्यामदितावपि ।
 कलिकारस्तु धूम्याटे पीतमुण्डकरञ्जयोः ॥ २४६ ॥

कर्णपूरः स्याच्छिरीषे नीलोत्पलवतंसयोः ।
 कटंभरा प्रसारण्यां गोलायां गजयोषिति ॥ २४७ ॥
 कलम्बिकायां रोहिण्यां वर्षाभूमूर्वयोरपि ।
 कालञ्जरो भैरवाद्रघोर्योगिचक्रस्य मेलके ॥ २४८ ॥
 कादम्बरं दधिसारे सीधुमद्यप्रभेदयोः ।
 कादम्बरी कौकिलायां वाणीशारिकयोरपि ॥ २४९ ॥
 कुम्भकारः कुलाले स्यात्कुम्भकारी कुलस्थिका ।
 कृष्णसारः शिशपायां मृगभेदे स्नुहीतरौ ॥ २५० ॥
 गिरिसारः पुनर्लोहे लिङ्गे मलयपर्वते ।
 घनसारस्तु कर्पूरे दक्षिणावर्तपारदे ॥ २५१ ॥
 चर्मकारः पादूकृति चर्मकार्येषधीभिदि ।
 चक्रधरो विष्णुसर्पचक्रिषु ग्रामजालिनि ॥ २५२ ॥
 चराचरं जङ्गमे स्यादिङ्गविष्टयोरपि ।
 चित्वाटीरो घण्टाकर्णबलिच्छागास्रविन्दुभिः ॥ २५३ ॥
 अङ्कितभाले चन्द्रे च तालपत्रं तु कुण्डले ।
 स्यात्तालपत्नी रण्डायां तुङ्गभद्रो मदोत्कटे ॥ २५४ ॥
 तुङ्गभद्रा नदीभेदे तुलाधारस्तुलागुणे ।
 वाणिजे तुण्डिकेरी तु कर्पासी बिम्बिकापि च ॥ २५५ ॥
 तोयधारो जलधरे सुनिषण्णाख्यभेषजे ।
 दशपुरं पत्तने स्यान्मुस्तायां नीवृदन्तरे ॥ २५६ ॥
 दण्डधारो यमे राशि दण्डयात्रा तु दिग्जये ।
 संयाने वरयात्रायां दिगम्बरस्तु शंकरे ॥ २५७ ॥
 अन्धकारे क्षपणके स्याद्वस्त्ररहितेपि च ।
 दुरोदरः पुनर्द्युते द्यूतकारे पणेपि च ॥ २५८ ॥
 देहयात्रा यमपुरीगमने भोजनेपि च ।
 द्वैमातुरो जरासंधे हेरम्बेय धराधरः ॥ २५९ ॥
 कृष्णेद्रौ धाराधरस्तु पयोदकरवालयोः ।
 धाराङ्कुरः शीकरे स्यान्नासीरे जलदोपले ॥ २६० ॥

धार्तराष्ट्रः कौरवेहो कृष्णास्यांहिसितच्छदे ।
 धुन्धुमारो गृहधूमे नृपभेदेन्द्रगोपयोः ॥ २६१ ॥
 पदालिकेप्यथ धुरंधरो धुर्ये धवद्रुमे ।
 धृतराष्ट्रः खगे सर्पे सुराक्षि क्षत्रियान्तरे ॥ २६२ ॥
 धृतराष्ट्री हंसपद्यां नभश्चरः खगेम्बुदे ।
 विद्याधरे समीरे च निशाचरस्तु राक्षसे ॥ २६३ ॥
 सर्पे धूके सृगाले च निशाचरी तु पांखला ।
 निषद्वरः स्मरे पङ्के निषद्वरी पुनर्निशि ॥ २६४ ॥
 नीलाम्बरो बलभद्रे राक्षसे क्रूरलोचने ।
 प्रतीहारो द्वारि द्वास्थे प्रतिकारः समे भटे ॥ २६५ ॥
 प्रतिसरश्चमूपृष्ठे नियोज्यकरसूत्रयोः ।
 मन्त्रभेदे व्रणशुद्धावारक्षे मण्डने खंजि ॥ २६६ ॥
 कङ्कणैश्च परिकरः पर्यङ्कपरिवारयोः ।
 प्रगाढगात्रिकाबन्धे विवेकारम्भयोगर्णे ॥ २६७ ॥
 परिवारः परिजनेसिकोशेथ परंपरः ।
 मृगभेदे प्रपौत्रादौ परंपरान्वये वधे ॥ २६८ ॥
 परिपाट्यां परिसरः प्रान्तभूदैवयोर्मृतौ ।
 पक्षचरो यूथभ्रष्टपृथक्चारिगजे विधौ ॥ २६९ ॥
 पयोधरः कुचे भेधे कोशकारे कशेरुणि ।
 नालिकेरे पात्रटीरस्त्वपव्यापारमन्त्रिणि ॥ २७० ॥
 लोहकांस्ये जरत्पात्रे पिङ्गाणकहुताशयोः ।
 पारावारः पयोराशौ पारावारं तटद्वये ॥ २७१ ॥
 पारिभद्रौ तु मन्दारनिम्बौ पीताम्बरोच्युते ।
 नटे च पूर्णपात्रं तु जलादिपूर्णभाजने ॥ २७२ ॥
 वर्धापके बलभद्रस्त्वनन्ते बलशालिनि ।
 बलभद्रा कुमार्यौ स्यान्नायमाणौषधावपि ॥ २७३ ॥
 बार्बटीरस्त्रपुण्याम्रास्थन्यङ्कुरे गणिकासृते ।
 बिन्दुतन्त्रं पुनः शारिफलके चतुरङ्गके ॥ २७४ ॥

महावीरोन्तिमजिने परपुष्टे जराटके ।
 तार्क्ष्ये कर्के पवौ शूरे सिंहे मखहुताशने ॥ २७५ ॥
 महामात्रः प्रधाने स्यादारोहकसमृद्धयोः ।
 मणिच्छिद्रा तु मेदायामृषभाख्यौषधावपि ॥ २७६ ॥
 रथकारस्तक्षणि स्यान्माहिष्यात्करणीसुते ।
 रागसूत्रं पट्टसूत्रे तुलासूत्रेपि च क्वचित् ॥ २७७ ॥
 लम्बोदरः स्यादुद्धमाने प्रमथानां च नायके ।
 लक्ष्मीपुत्रो हये कामे व्यवहारः स्थितौ पणे ॥ २७८ ॥
 द्रुमेदेय व्यतिकरो व्यसनव्यतिषङ्गयोः ।
 वक्रनक्रौ खलशुकौ विश्वंभरोच्युतेन्द्रयोः ॥ २७९ ॥
 विश्वंभरा तु मेदिन्यां विभाकरोमिस्वर्ययोः ।
 विश्वकद्रुस्तु मृगयाकुङ्कुरे पिशुने ध्वनौ ॥ २८० ॥
 वीरभद्रो वीरणेश्वमेधाश्वे वीरसत्तमे ।
 वीरतरो वीरश्रेष्ठे शरे वीरतरं पुनः ॥ २८१ ॥
 वीरणे वीतिहोत्रस्तु दिवाकरहृताशयोः ।
 शतपत्नो दार्वाघाटे राजकीरमयूरयोः ॥ २८२ ॥
 शतपत्नं तु राजीवे संप्रहारो गतौ रणे ।
 सहचरः पुनर्क्षिण्ट्यां वयस्ये प्रतिबन्धके ॥ २८३ ॥
 समाहारस्तु संक्षेप एकत्रकरणेपि च ।
 समुद्रारुर्ग्राहभेदे सेतुबन्धे तिमिंगिले ॥ २८४ ॥
 सालमारस्तरौ हिङ्गौ छुकुमारस्तु कोमले ।
 पुण्ड्रेक्षौ सूत्रधारस्तु शिल्पिभेदे नटेन्द्रयोः ॥ २८५ ॥
 अतिबलः स्यात्प्रबलेतिबला तु बलाभिदि ।
 अक्षमाला त्वक्षसूत्रे वसिष्ठस्य च योषिति ॥ २८६ ॥
 अङ्कपाली परीरम्भे स्यात्कोटद्यामुपमातरि ।
 उलूखले गुग्गुलोदूखले कलकलः पुनः ॥ २८७ ॥
 कोलाहले सर्जरसे कन्दरालो जटिद्रुमे ।
 गर्दभाण्डेप्यथ कमण्डलू पर्कटिकुण्डिके ॥ २८८ ॥

कुतूहलं शस्तेद्भुते खतमालो बलाहके ।
 धूमेथ गण्डशैलोद्विच्युतस्थूलादमभालयोः ॥ २८९ ॥
 गन्धफली तु प्रियङ्गौ चम्पकस्य च कोरके ।
 जलाञ्चलं तु शेवाले स्वतश्च जलनिर्गमे ॥ २९० ॥
 दलामलं पुनर्दमनके मरुवकेपि च ।
 ध्वनिलाला तु वल्लभ्यां वेणुकाहलयोरपि ॥ २९१ ॥
 परिमलो विमर्दोत्थहृद्यगन्धे विमर्दने ।
 पोटाग्लो नले काशे क्षपे बहुफलः पुनः ॥ २९२ ॥
 नीपे बहुफला फल्गौ भस्मतूलं पुनर्हिमे ।
 ग्रामकूटे पांशुवर्षे भद्रकाल्योषधीभिदि ॥ २९३ ॥
 गन्धोल्यां हरपत्न्यां च महाकालो महेश्वरे ।
 किंपाके गणभेदे च मदकलो मदद्विपे ॥ २९४ ॥
 मदेनाव्यक्तवचने महानीलो मणोर्भिदि ।
 नागभेदे भृङ्गराजे महाबलो बलीयसि ॥ २९५ ॥
 वायौ महाबलं सीसे महाबला बलाभिदि ।
 मणिमाला हारे स्त्रीणां दशनक्षतभिद्यपि ॥ २९६ ॥
 मुक्ताफलं धनसारे मौक्तिके लवलीफले ।
 मृत्युफलो महाकाले मृत्युफली कदल्यथ ॥ २९७ ॥
 यवफलो मांसिकायां कुटजत्वचिसारयोः ।
 वायुफलं तु जलदोपले शक्रशरासने ॥ २९८ ॥
 वातकोलिः कलालापे पिङ्गानां दन्तलेखने ।
 विचकिलो दमनके मह्यमथ बृहन्नलः ॥ २९९ ॥
 महापोटागले पार्थे सदाफल उदुम्बरे ।
 नालिकेरे स्कन्धफले हस्तिमल्लः क्षुरद्विपे ॥ ३०० ॥
 विघ्नेशे हलाहलस्तु हयलालोरगे विषे ।
 ज्येष्ठ्यां च हरिताली तु दूर्वागगनरेखयोः ॥ ३०१ ॥
 कृपाणलतिकायां चानुभावो भावसूचने ।
 प्रभावे निश्चयेथापह्नवः स्नेहापलापयोः ॥ ३०२ ॥

अभिषवः क्रतौ मद्यसंधानस्नानयोरपि ।
 आदीनवः पुनर्दोषे परिक्लिष्टदुरन्तयोः ॥ ३०३ ॥
 उपप्लवौ राहूत्पातौ कुशीलवस्तु चारणे ।
 प्राचेतसे याचके च जलबिल्वस्तु कर्कटे ॥ ३०४ ॥
 जलचत्वरे पञ्चाङ्गे जीवजीवः खगान्तरे ।
 कुम्भेदे चकोरे च धामार्गवस्तु घोषके ॥ ३०५ ॥
 अपामार्गप्यथ परिप्लवायाकुलचञ्चलौ ।
 पराभवस्तिरस्कारे नाशे पारशवोयसि ॥ ३०६ ॥
 शूद्रायां विप्रतनये तनये च परस्त्रियाः ।
 पुटभीवस्तु गर्ग्यां ताम्रस्य कलशेपि च ॥ ३०७ ॥
 बलदेवस्तु कालिन्दीकर्षणे मातरिद्वनि ।
 बलदेवा त्रायमाणा रोहितादवो हृताशने ॥ ३०८ ॥
 हरिश्चन्द्रनृपसुते सहदेवस्तु पाण्डवे ।
 सहदेवा बलादण्डोत्पलयोः शारिवौषधे ॥ ३०९ ॥
 सहदेवी तु सर्पाक्ष्यामपदेशस्तु कारणे ।
 व्याजे लक्ष्येप्यपभ्रंशो भाषाभेदापशब्दयोः ॥ ३१० ॥
 पतने चाश्रयाशस्तु बह्मवाश्रयनाशके ।
 उपदंशोवदंशे स्यान्मेहनामययोरपि ॥ ३११ ॥
 तपस्पर्शस्त्वाचमनस्नानयोः स्पर्शमात्रके ।
 खण्डपर्शुः शिवे राहौ भार्गवे चूर्णलेपिनि ॥ ३१२ ॥
 खण्डामलकमैषज्ये जीवितेशः प्रिये यमे ।
 जीवितस्वामिजीवात्वोर्नागपाशस्तु योषिताम् ॥ ३१३ ॥
 करणे वरुणास्त्रे च प्रतिष्कशः पुरोगमे ।
 वार्त्ताहरे सहाये च पुरोडाशो हविर्भिदि ॥ ३१४ ॥
 हुतशेषे सोमरसे चमस्यां पिष्टकस्य च ।
 अम्बरीषो नृपे सूर्ये युधि भ्राष्टृकिशोरयोः ॥ ३१५ ॥
 आम्नाते खण्डपरशावनुकर्षोऽनुकर्षणे ।
 रथस्याधो दादणि चानिमिषः सुरमत्स्ययोः ॥ ३१६ ॥

अनुतर्षोभिलाषे स्यात्तृषाचषकयोरपि ।
 अलम्बुषश्छर्दनेलम्बुषा स्वःपणयोषिति ॥ ३१७ ॥
 गण्डीर्यां किंपुरुषस्तु किंनरे लोकमिद्यपि ।
 देववृक्षो मन्दारादौ गुग्गुलौ विषमच्छदे ॥ ३१८ ॥
 नन्दिघोषो वन्दिघोषे स्यन्दने च किरीटिनः ।
 परिवेषः परिवृतौ परिधौ परिवेषणे ॥ ३१९ ॥
 परिघोषः स्यादवाच्ये निनादे जलदध्वनौ ।
 पलंकषो यातुधाने पलंकषा तु किंशुके ॥ ३२० ॥
 गोक्षुरे गुग्गुलौ लाक्षारास्त्रातुण्डीरिकास्तु च ।
 भूतवृक्षस्तु शाखोटे स्योनाककलिवृक्षयोः ॥ ३२१ ॥
 महाघोषो महाशब्दे स्यान्महाघोषमापणे ।
 महाघोषा शृङ्गघोषध्यां राजवृक्षः पियालके ॥ ३२२ ॥
 सुवर्णालुतरौ वातरूपः शक्रशरासने ।
 वातूलोत्कोचयोश्चापि विशालाक्षो महेश्वरे ॥ ३२३ ॥
 तार्क्ष्ये विशालनेत्रे च वीरवृक्षोर्जुनद्रुमे ।
 भल्लाते सकटाक्षस्तु कटाक्षिणि धवद्रुमे ॥ ३२४ ॥
 अधिवासः स्यान्निवासे संस्कारे धूपनादिभिः ।
 अवध्वंसस्तु निन्दायां परित्यागेवचूर्णने ॥ ३२५ ॥
 कलहंसो राजहंसे कादम्बे नृपसत्तमे ।
 कुम्भीनसत्त्वहौ कुम्भीनसी लवणमातरि ॥ ३२६ ॥
 घनरसोप्सु कर्पूरे सान्द्रे सिद्धरसे द्रवे ।
 मोरटे पीलुपर्ण्यां च चन्द्रहासोसिमात्रके ॥ ३२७ ॥
 दशग्रीवकृपाणे च तामरसं तु पङ्कजे ।
 ताम्रकाञ्चनयोर्दिव्यचक्षुस्त्वन्धे सुलोचने ॥ ३२८ ॥
 सुगन्धभेदे च निःश्रेयसं कल्याणमोक्षयोः ।
 नीलजसा नदीभेदेप्सरोभेदे तडित्यपि ॥ ३२९ ॥
 पुनर्वसुः स्यान्नक्षत्रे कात्यायनमुनावपि ।
 पौर्णमासो यागभेदे पौर्णमासी तु पूर्णमा ॥ ३३० ॥

मलीमसं पुनः पुष्पकासीसे मलिनायसोः ।
 महारसः पुनरिक्षौ खर्जूरद्वौ कशेरुणि ॥ ३३१ ॥
 मधुरसा तु मूर्वायां द्राक्षादुन्धिकयोरपि ।
 राजहंसस्तु कादम्बे कलहंसे नृपोत्तमे ॥ ३३२ ॥
 रासेरसो रससिद्धिबलौ शृङ्गारहासयोः ।
 पष्ठीजागरके रासे गोष्ठ्यां विश्वावसुः पुनः ॥ ३३३ ॥
 निशि गन्धर्वभेदे च विभावसुस्तु भास्करे ।
 हुताशने हारभेदे चन्द्रे श्वःश्रेयसं सुखे ॥ ३३४ ॥
 परानन्दे च भद्रे च सर्वरसस्तु धूणके ।
 वाद्यमाण्डेवग्रहस्तु ज्ञानभेदे गजालिके ॥ ३३५ ॥
 प्रतिबन्धे वृष्टिरोधेप्यभिग्रहस्तु गौरवे ।
 अभियोगेभिग्रहणेवरोहस्तु लतोल्लसमे ॥ ३३६ ॥
 तरोरङ्गेवतरणेप्यश्वारोहोद्ववारके ।
 अश्वारोहाद्वगन्धायामुपग्रहोनुकूलने ॥ ३३७ ॥
 बन्धुपयोगयोश्चोपनाहो वीणानिवन्धने ।
 व्रणालेपनपिण्डे च गन्धवहो मृगेनिले ॥ ३३८ ॥
 गन्धवहा तु नासायां तमोपहो जिने रवौ ।
 चन्द्रेऽग्नौ तनूरुहस्तु पुत्रे गरुति लोमि च ॥ ३३९ ॥
 प्रतिग्रहः सैन्यपृष्ठे ग्रहभेदे पतङ्गहे ।
 क्रियाकारे दानद्रव्ये तद्गहे स्वीकृतावपि ॥ ३४० ॥
 परिग्रहः परिजने पत्न्यां स्वीकारमूलयोः ।
 शापेथ परिव्रातोम्बूच्छ्रासे राजार्हवस्तुनि ॥ ३४१ ॥
 परिवर्हः परीवारे पार्थिवोचितवस्तुनि ।
 पितामहः पद्मयोनौ जनके जनकस्य च ॥ ३४२ ॥
 वरारोहो गजारोहे वरारोहा कटावपि ।
 सर्वसहः सहिष्णौ स्यात्सर्वसहा पुनः क्षितौ ॥ ३४३ ॥

॥ इत्याचार्य० चतुःस्वरकाण्डश्चतुर्थः ॥

स्यादाच्छुरितकं हासनखघातविशेषयोः ।

कक्षावेक्षकः शुद्धान्तपालकोद्यानपालयोः ॥ १ ॥

द्वाःस्थे षिङ्गे कवौ रङ्गाजीवेथ कटखादकः ।

खादके काचकलसे सृगालबलिपुष्टयोः ॥ २ ॥

कृमिकण्टकं चित्रायामुदुम्बरविडङ्गयोः ।

स्याद्गोजागरिकं भक्ष्यकारके मङ्गलेपि च ॥ ३ ॥

चिलमीलिका खद्योते कण्ठीभिदे तडित्यपि ।

जलकरङ्कः स्यान्मेघे नालिकेरतरोः फले ॥ ४ ॥

शङ्खे नवफलिका तु नवे नवरजःस्त्रियाम् ।

नागवारिको गणिस्थराजे राजेभहस्तिपे ॥ ५ ॥

चित्रमेखले गरुडेप्यथ स्याद्द्व्यवहारिका ।

लोकयात्रिङ्गुदीवर्धनीष्वथ व्रीहिराजिकः ॥ ६ ॥

चीनाम्ने कामलिकायामप्यथो शतपर्पिका ।

स्याद्वाचादूर्वयोः शीतचम्पकौ दीपतर्पणे ॥ ७ ॥

हेमपुष्पकधम्पके हेमपुष्पिका यूथिका ।

मलिनमुखस्तु गोलाङ्गूले प्रेतनले खले ॥ ८ ॥

शीतमयूखः कर्पूरे चन्द्रेथ सर्वतोमुखः ।

विधावात्मनि रुद्रे च सर्वतोमुखमम्बु खम् ॥ ९ ॥

कथाप्रसङ्गो वातूले विषस्य च चिकित्सके ।

नाडीतरंगः काकोले हिण्डके रतहिण्डके ॥ १० ॥

रतनारीचो मन्मथे शुनि स्त्रीणां च सीत्कृतौ ।

ऋषभध्वजः प्रथमजिनेन्द्रे शशिशेखरे ॥ ११ ॥

मुनिभेषजं त्वगस्तिपथ्यायां लङ्घनेपि च ।

दशनोच्छिष्टो निःश्वासे चुम्बने दन्तवाससि ॥ १२ ॥

अवग्रहणं रीढायां रोधनेथावतारणम् ।

वस्त्राञ्चलार्चने भूतावेशेथ प्रविदारणम् ॥ १३ ॥

दारणे युधि च परिभाषणं तु प्रजल्पने ।

नियमे निन्दोपालम्भोक्तौ चाथो मत्तवारणः ॥ १४ ॥

प्रासादवीथीवरण्डे मत्तहस्तिन्यपाश्रये ।
 मण्डूकपर्णोरलुकशोणकयोः कपीतने ॥ १५ ॥
 मण्डूकपर्णी मञ्जिष्ठाब्राह्मयोगोर्जिह्विकौषधे ।
 स्याद्रोमहर्षणाख्या तु रोमोद्गमे विभीतके ॥ १६ ॥
 वातरायणः क्रकचे सायके शरसंक्रमे ।
 निष्प्रयोजननरे चाप्यवलोकितमीक्षिते ॥ १७ ॥
 अवलोकितस्तु बुद्धेपराजितोच्युते हरे ।
 अजितेपराजिता तु दुर्गा इवेता जयन्त्यपि ॥ १८ ॥
 उपभूषित आसन्नमरणे भूषितेपि च ।
 स्याद्गणाधिपतिर्विघ्ननायके पार्थिवीपतौ ॥ १९ ॥
 पृथिवीपतिस्तु भूपे कृतान्त ऋषभौषधे ।
 मूर्धाभिषिक्तः प्रधाने क्षत्रियक्षितिपालयोः ॥ २० ॥
 यादसांपतिः पाश्यद्ध्योर्वसन्तदूत आम्रके ।
 पिके पञ्चमरागे वसन्तदूत्यतिमुक्तके ॥ २१ ॥
 पाटलायामथ सहस्रपादो यज्ञपूरुषे ।
 कारण्डसूर्ययोर्योजनगन्धा व्यासमातरि ॥ २२ ॥
 कस्तूरीसीतयोश्चातिसर्जनं वधदानयोः ।
 अपवर्जनं निर्वाणे परित्यागे विहायिते ॥ २३ ॥
 अभिनिष्ठानस्तु वर्णे विसर्गेथानुवासनम् ।
 ज्वेहने धूपने चान्तावसायी इवपचे मुनौ ॥ २४ ॥
 स्यादुपस्पर्शनं स्नाने स्पर्शाचमनयोरपि ।
 उपसंपन्नं पर्याप्ते संस्कृतप्राप्तयोर्मृते ॥ २५ ॥
 कलानुनादी चटके चञ्चरीके कपिञ्जले ।
 गन्धमादनः कप्यद्विभिदोरलिनि गन्धके ॥ २६ ॥
 गन्धमादनी सुरायामथ जायानुजीविनः ।
 बकाद्विवननटदुःस्थाः स्याद्भूमकेतनोनले ॥ २७ ॥
 ग्रहभेदे च प्रतिपादनं बोधनदानयोः ।
 पद्मलाञ्छनो धनदे लोकेशे रविबेधसोः ॥ २८ ॥

पद्मलाञ्छना तारायां सरस्वत्यां श्रियामपि ।
 पीतचन्दनं स्याद्धरिद्रायां कदमीरजन्मनि ॥ २९ ॥
 महारजनं कुसुम्भे स्वर्णेश मधुसूदनः ।
 भ्रमरे केशवे मृत्युवञ्चनः श्रीफले हरे ॥ ३० ॥
 श्रेणकाकेप्यथ वरचन्दनं देवदारुणि ।
 कालेये वरवर्णिन्यङ्गनालाक्षाम्रियङ्गुषु ॥ ३१ ॥
 रोचनायां हरिद्रायामथ स्याच्छकुलादनी ।
 कट्वां मांसीपिचुलिकाजलपिप्पलिकास्तु च ॥ ३२ ॥
 शालङ्कायनो नन्दवृष्योः स्याच्छ्वेतवाहनः शशी ।
 पार्थीथ सहस्रवेधी चुक्रे सहस्रवेधि तु ॥ ३३ ॥
 हिङ्गौ चामरपुष्पस्तु केतके चूतकाशयोः ।
 गोरक्षजम्बूगोधूमधान्ये गोरक्षतण्डुले ॥ ३४ ॥
 धूलीकदम्बस्तिनिशे नीपे वरुणपादपे ।
 शृगालजम्बूगोडुम्बे फले च बदरीतरोः ॥ ३५ ॥
 अभ्युपगमः समीपागमने स्वीकृतावपि ।
 नक्षत्रनेमिः शीतांशुरेवत्यौत्तानपादिषु ॥ ३६ ॥
 कालानुसार्यं शैलेये कालीये शिंशपातरौ ।
 अथ स्याद्दुग्धतालीयं दुग्धाग्रदुग्धफेनयोः ॥ ३७ ॥
 वृषाकपायी जीवन्त्यां शतावर्युमयोः श्रियाम् ।
 उत्पलपत्रं तूत्पलदले स्त्रीणां नखक्षते ॥ ३८ ॥
 कपिलधारा त्रिदशापगायां तीर्थभिद्यपि ।
 तमालपत्रं तिलके तापिच्छे पत्रकेपि च ॥ ३९ ॥
 तालीसपत्रं तु तामलक्यां तालीसके क्वचित् ।
 पादचत्वरः करके परदोषैकभाषिणि ॥ ४० ॥
 सैकते छगलेदवत्यङ्गुमेथ पांसुचामरः ।
 वर्षापके प्रशंसायां दूर्वाञ्जिततटीभुवि ॥ ४१ ॥
 पूरोटौ धूलिगुच्छे पीतकावेरं तु कुङ्कुमे ।
 पित्तले वस्त्रोकसारा त्विन्द्रस्य धनदस्य च ॥ ४२ ॥

नलिनीपुर्योर्विप्रतिसारस्वनुशये रुषि ।
 कौकृत्ये सर्वतोभद्रस्त्वोकोभित्काव्यचित्रयोः ॥ ४३ ॥
 निम्बेथ सर्वतोभद्रा गम्भारी नटयोपिति ।
 समभिहारस्त्वाभीक्ष्ण्ये भृशार्थेयासुतीबलः ॥ ४४ ॥
 शौण्डिके यज्वन्युहण्डपालो मत्स्याहिभेदयोः ।
 स्यादेककुण्डलो बलभद्रे किंपुरुषेद्वरे ॥ ४५ ॥
 कृपीटपालस्तु केनिपाते जलनिधावपि ।
 स्यात्पाण्डुकम्बलः श्वेतकम्बलप्रावभेदयोः ॥ ४६ ॥
 सुरतताली शिरःस्रग्दूत्योरथाशितंभवः ।
 अन्नादौ तृप्तौ च नभश्चमसश्चन्द्रमाययोः ॥ ४७ ॥
 चित्रापूपे हिङ्गुनिर्यासो हिङ्गुरसनिम्बयोः ।
 हिरण्यरेता ज्वलने सहस्रकिरणेपि च ॥ ४८ ॥

॥ इत्याचार्य० पञ्चस्वरकाण्डः पञ्चमः ॥

ग्राममङ्गुरिका युद्धशृङ्गचोर्मातुलपुत्रकः ।
 धत्तूरकस्य च फले मातुलस्य च नन्दने ॥ १ ॥
 लूतामर्कटकः पुत्रीनवमालिकयोः कपौ ।
 वर्णविलोडकः काव्यच्छायाहत्संधिचौरयोः ॥ २ ॥
 सिन्दूरतिलको हस्ती सिन्दूरतिलकाङ्गना ।
 दोहदलक्षणं गर्भे स्यात्संधौ यौवनस्य च ॥ ३ ॥
 यौवनलक्षणं वक्षोरुहे च लवणिमि च ।
 अर्धपारापतश्चित्रकण्ठे स्यात्तित्तिरावपि ॥ ४ ॥
 प्रत्युद्गमनीयमुपस्थेये धौतांशुकद्वये ।
 विष्वक्सेनप्रिया त्रायमाणौषध्यां श्रियामपि ॥ ५ ॥

॥ इत्याचार्य० षट्स्वरकाण्डः षष्ठः ॥

अथाव्ययानि वक्ष्यन्ते प्राग्वदेव स्वरक्रमात् ।
 अ स्वल्पार्थेऽप्यभावेऽपि स्यादा स्मरणवाक्ययोः ॥ १ ॥
 आडीषदर्थेऽभिव्याप्तौ क्रियायोगेऽवधावपि ।
 आं स्यादवधृतिस्मृत्योराः संतापप्रकोपयोः ॥ २ ॥
 इ स्यात्स्वेदे प्रकोपोक्तावी क्रोधे दुःखभावने ।
 प्रत्यक्षे संनिधौ चाप्यु रोषोक्त्यामन्त्रणार्थयोः ॥ ३ ॥
 उत्प्राधान्ये प्रकाशे च प्राबल्यास्वास्थ्यशक्तिषु ।
 विभागे बन्धने मोक्षे भावे लाभोर्ध्वकर्मणोः ॥ ४ ॥
 उं प्रश्लेष्मिकृतौ रोषेऽप्युं प्रश्ले रोषवाचि च ।
 ऋ कुत्सावाक्ययोरे ऐ हेहैशब्दाविव स्मृतौ ॥ ५ ॥
 आमन्त्रणाह्वानयोरौ प्रणवेऽङ्गीकृतावपि ।
 ओऔशब्दौ तु होहौवद्धूतौ संबोधनेऽपि च ॥ ६ ॥
 कु पापीयसि कुत्सायामीषदर्थे निवारणे ।
 कं सुखे वारिशिरसोः किं प्रश्ले कुत्सनेऽपि च ॥ ७ ॥
 चान्योन्यार्थसमाहारान्वाचयेषु समुच्चये ।
 हेतौ पक्षान्तरे तुल्ययोगिताविनियोगयोः ॥ ८ ॥
 पादपूरणेऽवधृतौ तु विशेषेऽवधारणे ।
 समुच्चये पादपूर्तौ धिग् निर्भर्त्सननिन्दयोः ॥ ९ ॥
 नि स्यात्क्षेपे भृशार्थे च नित्यार्थे दानकर्मणि ।
 संनिधानोपरमयोः संशयाभयराशिषु ॥ १० ॥
 मोक्षेऽन्तर्भावेऽभोभावे बन्धने कौशलेऽपि च ।
 नु प्रश्लेऽनुशयेतीतार्थे विकल्पवितर्कयोः ॥ ११ ॥
 नञीषदर्थे सादृश्ये तद्विरुद्धतदन्ययोः ।
 व्यतिक्रमे स्वरूपार्थे निषेधाभावयोरपि ॥ १२ ॥
 निर्निश्चये क्रान्ताद्यर्थे निःशेषप्रतिषेधयोः ।
 प्राक् पूर्वस्मिन्प्रभाते दिग्देशकालेष्वनन्तरे ॥ १३ ॥
 अतीतेऽप्यथ प्र स्याद्गताद्यर्थप्रकर्षयोः ।
 वा समुच्चय एवार्थ उपमानविकल्पयोः ॥ १४ ॥

वि भ्रष्टेतीति नानार्थे वै हेतौ पादपूरणे ।
 शं कल्याणे सुखेथ स्वित्परिप्रभ्रवितर्कयोः ॥ १५ ॥
 सं सङ्गार्थे प्रकृष्टार्थे शोभनार्थसमार्थयोः ।
 स्मातीति पादपूर्ती ह संबुद्धौ पादपूरणे ॥ १६ ॥
 हा शुग्दुःखविषादेषु हि हेताववधारणे ।
 विशेषे पादपूर्ती च ही विस्मयविषादयोः ॥ १७ ॥
 दुःखहेतौ च हं रोषभाषणेनूनयेपि च ।
 हुं वितर्के परिप्रभ्रे स्यान्मनागल्पमन्दयोः ॥ १८ ॥
 अङ्ग संबोधने हर्षे पुनरर्थे च किंच तु ।
 साकल्यारम्भयोस्तिर्यक् स्यात्तिरश्चीनवक्रयोः ॥ १९ ॥
 हिरुग्मध्ये विनार्थेति प्रकर्षे लङ्घने भृशे ।
 स्तुतावसंप्रति क्षेपेप्यस्तु पीडानिषेधयोः ॥ २० ॥
 असूयायामनुज्ञायामाराहूरसमीपयोः ।
 इति स्वरूपे सांनिध्ये विवक्षानियमे मते ॥ २१ ॥
 हेतौ प्रकारप्रत्यक्षप्रकाशेष्ववधारणे ।
 एवमर्थे समाप्तौ स्यादुत प्रभ्रवितर्कयोः ॥ २२ ॥
 समुच्चये विकल्पे च तावद्यावदिवावधौ ।
 कात्स्न्यैवधारणे माने प्रतीत्यंभूतभागयोः ॥ २३ ॥
 प्रतिदाने प्रतिनिधौ वीप्सालक्षणयोरपि ।
 पश्चात्प्रतीच्यां चरमे बतामन्त्रणखेदयोः ॥ २४ ॥
 धृत्याश्चर्यानुकम्पासु यद्वत्प्रभ्रवितर्कयोः ।
 शदवत्सह पुनर्नित्ये सकृत्सहैकवारयोः ॥ २५ ॥
 स्वस्त्याशीःक्षेमपुण्यादौ साक्षात्प्रत्यक्षतुल्ययोः ।
 हन्त दानेनुकम्पायां वाक्यारम्भविषादयोः ॥ २६ ॥
 निश्चये च प्रमोदे चाप्यथो अथ समुच्चये ।
 मङ्गले संशयारम्भाधिकारानन्तरेषु च ॥ २७ ॥
 अन्वादेशे प्रतिज्ञायां प्रभ्रसाकल्ययोरपि ।
 तथा स्यान्निश्चये पृष्ठप्रतिवाक्ये समुच्चये ॥ २८ ॥

यथा निदर्शने द्वौ तूद्देशे निर्देशसाम्ययोः ।
 हेतूपपत्तौ च वृथा त्वविधौ स्यादनर्थके ॥ २९ ॥
 अनु लक्षणवीप्सेत्थंभूतभागेषु संनिधौ ।
 सादृश्यायामहीनेषु पश्चादर्थसहार्थयोः ॥ ३० ॥
 नन्वाक्षेपे परिग्रहे प्रत्युक्तावधारणे ।
 वाक्यारम्भेप्यनुनयामन्त्रणानुज्ञयोरपि ॥ ३१ ॥
 नाना विनोभयानेकार्थेषु स्थाने तु कारणे ।
 युक्ते साम्येप्यप स्तेयेपकृष्टे वर्जने मुदि ॥ ३२ ॥
 विपर्यये वियोगे च निर्देशे विकृतावपि ।
 अपि संभावनाशङ्कागर्हणास्तु समुच्चये ॥ ३३ ॥
 प्रश्ने युक्तपदार्थेषु कामचारक्रियास्तु च ।
 उपासन्नेधिके हीने सादृश्यप्रतियोगयोः ॥ ३४ ॥
 तद्योगव्याप्तिपूजास्तु शक्तावारम्भदानयोः ।
 दाक्षिण्याचार्यकरणदोषाख्यानात्ययेषु च ॥ ३५ ॥
 अभि वीप्सालक्षणयोरित्थंभूताभिमुख्ययोः ।
 स्यादमा संनिधानार्थे सहार्थैलं निवारणे ॥ ३६ ॥
 अलंकरणसामर्थ्यपर्याप्तिष्वधारणे ।
 एवं प्रकारेङ्गीकारेवधारणसमत्वयोः ॥ ३७ ॥
 कथं प्रश्ने प्रकारार्थे संभ्रमे संभवेपि च ।
 काममंसूयानुगमे प्रकामेनुमतावपि ॥ ३८ ॥
 किमु संभावनायां विमर्शे जोषं सुखे स्तुतौ ।
 मौनलङ्घनयोश्चापि नाम प्राकाश्यकुत्सयोः ॥ ३९ ॥
 संभाव्याभ्युपगमयोरलीके विस्मये क्रुधि ।
 नूनं तर्के निश्चिते च प्राध्वं नर्मानुकूलयोः ॥ ४० ॥
 भृशं प्रकर्षेत्यर्थे च सामि त्वर्थे जुगुप्सिते ।
 अयि प्रश्नेनूनये स्यादये क्रोधविषादयोः ॥ ४१ ॥
 संभ्रमे स्मरणे चान्तरन्ते स्वीकारमध्ययोः ।
 उर्युररीवदूरी विस्तारेङ्गीकृतावपि ॥ ४२ ॥

पराभिमुख्ये प्राधान्ये विमोक्षप्राप्तिलोभ्ययोः ।
 गतिधर्षणहिंसाद्य भृशार्थे विक्रमेपि च ॥ ४३ ॥
 परि व्याधावुपरमे वर्जने लक्षणादिषु ।
 आलिङ्गने च शोके च पूजायां दोषकीर्तने ॥ ४४ ॥
 भूषणे सर्वतोभावे व्याप्तौ निवसनेपि च ।
 पुरा भविष्यदासन्ने चिरातीतप्रबन्धयोः ॥ ४५ ॥
 पुनरप्रथमे भेदे किल संभाव्यवार्त्तयोः ।
 हेत्वरुच्योरलीके च खलु वीप्सानिषेधयोः ॥ ४६ ॥
 जिज्ञासायामनुनये वाक्यालंकरणेपि च ।
 अव्यालम्बनविज्ञानवियोगव्याप्तिशुद्धिषु ॥ ४७ ॥
 एवौपम्ये परिभव ईपदर्थेवधारणे ।
 उपा रात्रौ तदन्ते च दोषा निशि निशामुखे ॥ ४८ ॥
 मङ्गु शीघ्रे भृशे तच्चेतो हेतोरपदेशवत् ।
 निर्देशे पञ्चम्यर्थे चेतो यतश्च विभागवत् ॥ ४९ ॥
 पञ्चम्यर्थे नियमे च तत आदौ कथान्तरे ।
 पञ्चम्यर्थे परिप्रश्ने तिरोन्तर्धौ तिरश्चि च ॥ ५० ॥
 नीचैः स्वैराल्पनीचेषु प्रादुर्नामप्रकाशयोः ।
 पुरोमे प्रथमे च स्यान्मिथोन्योन्यं रहस्यपि ॥ ५१ ॥
 अहा धिगर्थे शोके च करुणार्थविषादयोः ।
 अह क्षेपे नियोगे चाप्याहो प्रश्रविचारयोः ॥ ५२ ॥
 सह संबन्धसादृश्ययौगपद्यसमृद्धिषु ।
 साकल्ये विद्यमाने च हीही विस्मयहास्ययोः ॥ ५३ ॥
 ननुच प्रश्ने दुष्टोक्तौ सम्यग्वादे स्तुतावपि ।
 अपष्टु चारौ निर्दोषे किमुत प्रश्रवादयोः ॥ ५४ ॥
 विकल्पेतिशये चापि पुरस्तात्प्रथमेप्रतः ।
 पूर्वस्यां च पुरार्थे चाभीक्ष्णं शीघ्रप्रकर्षयोः ॥ ५५ ॥
 पौनःपुन्ये संतते चावश्यं निश्चयनित्ययोः ।
 इदानीं सांप्रतं वाक्यालंकारे तद्दिनं पुनः ॥ ५६ ॥

दिनमध्ये प्रतिदिने सांप्रतं तूचितेधुना ।
 समयानिकषे चान्तर्निकटे चान्तरा पुनः ॥ ५७ ॥
 विनार्थे संनिधौ मध्येभितोभिमुखकात्स्नर्ययोः ।
 समीपोभयतःशीघ्रेष्वग्रतः प्रथमाग्रयोः ॥ ५८ ॥
 अन्ततोवयवोत्प्रेक्षापञ्चम्यर्थेषु शासने ।
 पुरतोप्राद्ययोः पूर्ववृद्धमहिप्रभातयोः ॥ ५९ ॥
 अहहेत्यद्भुते खेदेन्तरेणान्तर्विनार्थयोः ।
 अहोबतानुकम्पायां खेदामन्त्रणयोरपि ॥ ६० ॥

॥ इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रविरचितेनेकार्थसंग्रहेनेकार्थशेषः ॥

संपूर्णश्चायमनेकार्थसंग्रहः ॥

॥ मङ्गलं महाश्रीः ॥ शुभं भवतु लेखकपाठकयोः ॥

EXTRACTS FROM THE COMMENTARY.

८० ॥ अहं ॥

परमात्मानमानस्य निजानेकार्थसंग्रहे ।
वक्ष्ये टीकामनेकार्थकैरवाकरकौमुदीम् ॥ १ ॥
विश्वप्रकाशशास्त्रतरभसामरसिंहमङ्गुलानाम् ।
व्याडिधनपालभागुरिवाचस्पतियादवादीनाम् ॥ २ ॥
शास्त्राणि वीक्ष्य शतशो धन्वन्तरिनिर्मितं निघण्टुं च ।
लिङ्गानुशासनानि च क्रियतेनेकार्थटीकेयम् ॥ ३ ॥
लिङ्गानुशासनेस्माभिर्वर्णितो लिङ्गनिर्णयः ।
अतो न ग्रथितः सूत्रे ग्रन्थगौरवभीरुभिः ॥ ४ ॥
इह सोप्यज्ञविज्ञानहेतवे दर्शयिष्यते ।
गुणशब्दो गुणे पुंसि वाच्यलिङ्गस्तु तद्वति ॥ ५ ॥
प्राणिजातिध्वनिर्न्यस्तु पुल्लिङ्गः पुंसि दर्शितः ।
तस्यैव वर्तमानस्य स्त्रियां स्त्रीलिङ्गता मता ॥ ६ ॥
कुत्रापि रूपभेदेन क्वचिच्च प्रत्ययादिभिः ।
लिङ्गानां निर्णयो ज्ञेयो विशेषस्त्वभिधास्यते ॥ ७ ॥
व्युत्पत्तिलिङ्गनिर्णीतिर्विषयार्थप्रकाशनम् ।
प्रायेण दृष्टदृष्टान्तो वाच्यमत्र चतुष्टयम् ॥ ८ ॥

अथ ग्रन्थारम्भे सूत्रकारः शिष्टसमयपरिपालनाय प्रत्यूहव्यूहोपशान्तयेभिधेय-
प्रयोजनसंबन्धप्रतिपादनाय च समुचितेष्टदेवतानमस्कारपूर्वकमुपक्रमते ॥ ध्यात्वार्ह-
त इति सकलार्हत्प्रणिधानेन सकलकल्याणोदकसंपर्कशालिनीमखिलप्रत्यूहव्यूहोप-
शान्तिमाह । कृत एकार्थशब्दसंदोहस्याभिधानचिन्तामणिनाममालायां संग्रहो येन स
कृतैकार्थशब्दसंदोहसंग्रहः । अनेनैकार्थानेकार्थशब्दकोशयोरेककर्तृत्वमाह । एतच्च कुर्व
इत्यत्रास्मदर्थविनाभाव्युत्तमपुरुषैकवचनप्रयोगसामर्थ्यलब्धस्याहमित्येतस्य विशेष-
णम् । एकस्वरादिषट्काण्डेति । एकः स्वरो येषां ते एकस्वराः शब्दास्तत्प्रतिपादकं
काण्डमपि एकस्वरं तदादिष्यस्याः सा एकस्वरादिः षण्णां काण्डानां समाहारः
षट्काण्डी । एकस्वरादिश्चासौ षट्काण्डी च तथा व्यञ्जनस्य बहुत्वेऽपि स्वरस्यैव
प्राधान्यादेकस्वरं द्विस्वरं त्रिस्वरं चतुःस्वरं पञ्चस्वरं षट्स्वरं चेति वक्ष्यमाणानि
षट्काण्डानि तैरित्यर्थः । सप्तमस्याव्ययकाण्डस्य तु तस्या एव शेषभूतत्वात् । अनेके
ह्यौ बहवो वा प्रत्येकमर्था येषां तेनेकार्था अर्थाच्छब्दास्तेषां संग्रह एकत्र समुच्चयोने-
कार्थसंग्रहस्तम् । एतेनाभीष्टदेवताप्रणिधानपूर्वकं शास्त्रस्याभिधेयं प्रतिपाद्य प्रतिपाद-
कसंबन्धश्चाभ्यधायि प्रयोजनं च शिष्यावबोधजननं तेन च परोपकारद्वारेण परंपर-
या निःश्रेयससिद्धिश्चेति सामर्थ्यादाक्षिप्यते । नहि प्रेक्षावतां निष्प्रयोजना प्रवृत्तिर्भ-
वति ॥ 1 ॥

अभिधेयस्य परिपाटिविशेषमाह । अत्रेति प्रक्रान्तानेकार्थशब्दसंग्रहशास्त्रे प्रत्ये-
कमेकस्वरादिकाण्डेषु वक्ष्यमाणानेकार्थशब्दानामादौ पूर्वभागे अकारादीनां हपर्य-
न्तानां वर्णानां क्रमेण कृत्वा प्रत्येकमन्तभागे कादिव्यञ्जनानां क्रम आनुपूर्व्या
निवेशनम् । अत्र अकारादिक्रमेणेति वदता अन्तक्रमस्यैव प्राधान्यमुक्तम् । काद्य-
न्तक्रमेणैव हि अत्र शब्दा अभिधास्यन्ते । अकाराद्यादिक्रमस्तु तत्र प्रत्येकं
द्रष्टव्यः । काद्यादिक्रमेऽपि कादिभ्यः परोकारादिस्वरक्रमोन्तर्गतो द्रष्टव्यः । तथा
पूर्वमुद्देश्यस्य शब्दस्य वचनं भणनं पश्चादर्थानां प्रकाशनम् । अभिधीयमानशब्दा-
नुवादपूर्वकमर्थकथनमित्यर्थः । यथा । को ब्रह्मण्यात्मनीत्यादि ॥ 2 ॥

यस्मिञ्शब्दे रूढः संज्ञिरूप एक एवार्थस्तस्यानेकार्थतादर्शनाय यौगिकोप्य-
र्थावश्यं प्रकाश्यते । यथा । गीतिश्छन्दसि गाने च । अत्र हि गीतिशब्दश्छ-

न्दसि संज्ञारूपतया रूढो गाने तु क्रियानुगमाद्यौगिकः । यत्र तु शब्देनेकोर्थः
संज्ञारूपतया रूढो व्यज्यते तत्रानेकार्थतायां परिपूर्णायां यौगिकोर्थो दर्श्यते वा न
वा । तत्र दर्श्यते यथा । त्वष्टार्के विश्वकृत्तक्ष्णोः । अत्र हि त्वष्टृशब्दोर्कविश्व-
कृतो रूढः । तद्विण तु यौगिकः । न दर्श्यते यथा । प्रियकस्तु चञ्चरीके°
[3, 59] । अत्र हि प्रियकशब्दश्चञ्चरीकादिषु संज्ञारूपतया रूढ उक्तः । प्रिय
एव प्रियक इति तु स्वार्थे के यौगिकतया वल्लभे वर्तमानो नोक्तः ॥ 3 ॥

अस्मिञ्शाखेखण्डस्यैव शब्दस्यानेकार्थता दर्श्यते न तु पदभङ्गेन श्लेषच्छायया
तस्यानन्त्येन दर्शयितुमशक्यत्वात् । यथा । नाकः स्वः खे इति । अत्राखण्डतया
स्वर्गाकाशलक्षणैर्यद्वये नाकशब्द उक्तः । न त्वविद्यमानासुखे तत्र न अको नाक
इति पदभङ्गेन वर्तते नाकशब्द इति ॥ 4 ॥

तत्रैकस्वरं काण्डमारभ्यते । तत्रादौ कान्तः ॥

को° । कायति काम्यते वा कः । क्वचिदिति डः । एषु सप्तस्वर्येषु पुंसि ॥ कं° ।
एषु त्रिषु क्लीबम् । दशस्वरपि यथा । विश्वं कः सृजति प्रकाशयति कः कश्चैतदन्तं
नयेत्कः स्थास्तुर्नहि को दहत्यभिमतः कः कस्य सख्यं घने । अर्था कस्य जनः
स केन च भुविः स्यात्कस्य मुख्याङ्गता प्रश्नेत्र स्फुटमर्थसंग्रहभूता केनोत्तरं दीयताम् ॥
अथ खान्तः । खं° । अभुते खम् । अर्शोडिदिति डित् खः । स्वः स्वर्गः संवित्संवेदनं
षट्स्वरपि क्लीबम् । स्वर्गे यथा । तस्मिन्गते खं सुकृतोपलब्धम् c. Ra. 18,21 ।
संवित्सुखयोर्यथा । योगिनः खे निलीयन्ते । व्योमेन्द्रिययोर्यथा । रुद्धा खमार्गम-
खिलं बत योवतस्थे ॥ 5 ॥

भून्यन्निन्दौ यथा । संगुणने खेन च खमेव ॥ खस्तु सूर्ये यथा । कान्तं खेन
सुखेन खम् ॥ अथ गान्तः । गौ° । गच्छति गौः । युगमिभ्यां डोः । दशस्वर्येषु
स्त्रीपुंसोः । अन्ये तु वागादौ स्त्रियां स्वर्गादौ पुंसि पशौ द्वयोर्जलाक्ष्णोः क्लीब
इत्याहुः । उदके यथा । गावो वहन्ति विमलाः शरदि स्रवन्त्याम् । इशि यथा ।
गोजलार्द्रितकपोलतलास्ताः । स्वर्गे यथा । स गोपतिर्वच्चविषट्नेन । दिशि यथा ।
गोभ्यः संभृतसद्वित्तः । पशौ यथा । गावधरन्ति कमलानि सकेसराणि । रदमौ
यथा । Sā. 9 । वज्रे यथा । गोघातेनैव शैलः । भूमौ यथा । Ra. 5,26 । इवौ
यथा । गोभिः संभिन्नसंनाहः । गिरि यथा । Ra. 2, 59 ॥ 6 ॥

अथ चान्ताः । त्वग्° । त्वचति संवृणोति क्विप् त्वक् । तनेति वा तनेर्द्विच् ।
स्त्रियां बल्कले यथा । Bā. VI, 40 । चर्मणि यथा । Ku. 3, 46 । त्वचाख्ये

गन्धद्रव्येपि यथा । एलापन्नत्वचां वासाः । एष्वेवार्थेषु त्वच्छब्दोकारान्तोप्यस्ति ॥
 न्यग्° । न्यञ्जति न्यक् । निम्नं गभीरं नीचं खर्वं कात्स्न्यं सामस्त्यं तत्र प्रायः
 क्रियाविशेषणं शेषयोर्वाच्यलिङ्गः । नीचे यथा । तेपि न बिभ्रति शोभां श्रीमन्तो न्य-
 ग्नयन्ति ये गुणिनः ॥ रुक्° । रोचनं रोचते वा रुक् स्त्रियाम् । शोभायां यथा ।
 Si. 3, 3 । किरणे यथा । An. II, 2 । इच्छायां यथा । धर्मरुचा दानरुचा
 भवितव्यं सत्यतत्त्वरुचिना च ॥ बाग्° । वक्ति उच्यते वा वाक् । दिद्युद्दृदिति
 साधुः । स्त्रियाम् । द्वयोर्थया । पट्ठीं वा° Sp. 2954 ॥ 7 ॥

अथ जान्तः । जू° । जवते जूः । दिद्युद्दृदिति साधुः । आकाशसरस्वत्यां
 पिशाच्यां च स्त्रियाम् । जवने वेगवति वाच्यलिङ्गः । पिशाच्यां यथा । जूयोषितः
 पितृवनं परितश्चरन्ति ॥ अथ ब्रान्तः । ज्ञः° । जानाति ज्ञः । नाम्युपान्त्यग्रीकृगृज्ञः
 कः । विचक्षणे वाच्यलिङ्गः शेषयोः पुंसि । विचक्षणे यथा । Sp. 105 । पद्मासनो
 ब्रह्मा । चान्द्रसमायनिर्बुधस्तत्र यथा । चन्द्रार्कजीवज्ञसितार्कवक्त्राः ॥ 8 ॥

अथ तान्तः । सद्भि° । अस्तीति सन्वाच्यलिङ्गः । विद्यमाने यथा । Bh. S. 11 ।
 सत्ये यथा । यदेवार्थक्रियाकारि तदेव परमार्थसत् । प्रशस्ते अर्चिते साधौ च
 यथा । निर्मत्सरा एव गुणेषु सन्तः । सत्त्वविदुषोरपि ॥ अथ भान्तौ । भः शुक्ले ।
 भाति भः कचिदिति डः । यथा । प्रवेशनेनाभिमुखः शुभो भः ॥ भमुडौ । उडौ
 नक्षत्रे यथा । Bh. St. 22 ॥ भांशौ । भानं भा । मृगयेच्छेत्यड् । अंशौ किरणे
 स्त्रियां यथा । Su. 1999 ॥ भू° । भवत्यस्याः सर्वमिति भूः । भ्वादिभ्यो वेति
 किप् । कृभूभ्यां किदिति भवो भूमिः । स्त्रीलिङ्गौ । भूमिरिवेत्युपमानद्वारेण सिद्धत-
 योद्देश्यस्य कथनम् । तेन भूमिशब्दस्यापि क्षितिस्थानलक्षणमर्थद्वयं सिद्धम् । एव-
 मन्यत्राप्युपमानोपमेयभावोभ्यूहः । लाघवार्थं द्विस्वरस्याप्यत्र पाठः । क्षितौ यथा ।
 An. I, 18 । भूमि° Pr. Ch. 22, 72 ॥ 9 ॥

स्थाने यथा । दृष्टिर्विष्टपचन्द्रिका स्तनतटी लक्ष्मीनटीवाद्यभूः । अभूमिर्भातीना-
 म्बुजविजितसीमान्तनृपतिः ॥ अथ मान्तौ । मः° । मन्यते मीयते वा मः ।
 कचिदिति डः ॥ मा° । लक्ष्म्यां स्त्री यथा । B. H. 67, v. 26 । वारणे नि-
 वेधे त्वव्ययं यथा । Sp. 2406 ॥ किं° । किंकोर्डिम् । वाच्यलिङ्गः । क्षेपो
 धिक्कारपूर्विका निन्दा तत्र यथा । नो चेद्विक्रमसंकमस्य घटितां रामस्य राज्यश्रियं
 हर्तुं को भरतः सुदुर्धरधनुर्वृद्धक्षणे लक्ष्मणे । निन्दायां यथा । मर्त्यः कोपि

सममांसनयनो नदाङ्गभूर्धातुभिः । प्रभे यथा । Su. 104 । वितर्के यथा ।
V. P. 57, 33-34 । अव्ययमपि ॥ 10 ॥

अथ यान्ताः । ज्या० । जिनाति ज्या । कचिदिति डः । खियाम् । क्षमायां
यथा । शशास स ज्यामपरैरजय्याम् । मौर्व्या यथा । Bā. ix, 19 ॥ द्यु० ।
द्युयते अभिगम्यते द्युः । द्युद्भ्यामिति डुः । पुंसि । दिने यथा । An. II, 30 ॥
द्यौ० । द्युयते द्यौः । द्युगमिभ्यां डोः । खियाम् । स्वर्गे यथा । Śi. 14, 28 ।
विहायसि गगने यथा । Ra. 2, 75 ॥ अथ रान्ताः । र० । राति रः ॥ रा० ।
राति सुखं राः । रातेर्देः । सुवर्णधनयोः स्त्रीपुंसः । जलदे पुंसि । सुवर्णधनयो-
र्यथा । सार्धं सर्वज्ञकल्याणैर्नित्यं त्यजति तां न राः ॥ 11 ॥

द्रूः० । द्रवति द्रूः । दिशुद्दृदिति साधुः । कामरूपिणि वाच्यलिङ्गः । स्वर्गे खियां
यथा । कद्रूः स्वकान्तिद्रुतविद्रुतद्रूः ॥ ध्रू० । धूर्वतीति धूः । किपि राद्गुगिति बलोपः ।
खियाम् । यानमुखे यथा । Śi. 12, 26 । भारे यथा । Ra. 5, 66 ॥ पूः० । पृणाति
पूः । गृपृदुर्विधुर्विभ्यः किप् । खियाम् । शरीरे यथा । अस्यां मत्पुरि संनिधानवि-
धये बद्धादरेण त्वया । नगरे यथा । Śi. 3, 32 ॥ श्री० । अयति श्रीः । दिशु-
द्दृदिति साधुः । अष्टस्वर्षेण खियाम् । लक्ष्म्यां यथा । Su. 102 ॥ 12 ॥

शोभायां यथा । Ku. 7, 78 । त्रिवर्गसंपत्तौ समृद्धौ यथा । Ki. 1, 1 । प्रशं-
सायामपि मङ्गुः । यथा । इतइतरमठश्रीः श्रीमहीपालदेवः c. Pr. P. 7 ॥ स्रूः० ।
स्रवति स्रूः खियाम् । स्रुवः स्रुग्भेदः ॥ 13 ॥

अथ वान्ताः । वः० । वाति वः । पश्चिमदिगीशो वरुणः । अव्ययपक्षे शब्द-
परो निर्देशः । तेनाव्ययस्येति सेर्लुब् न भवति । औपम्यमुपमा तत्र यथा । काद-
म्बखण्डितदलानि व पङ्कजानि ॥ द्यौः० । दीव्यत्यस्यामिति द्यौः । दिवेर्देव् ।
खियाम् । स्वर्गे यथा । दिवं यदि प्रार्थयसे वृथा भ्रमः । नमसि यथा । रजः-
स्थलास्तैन्यविमर्दपीडा भीतेव भूमिर्दिवमारुरोह ॥ स्वो० । अस्यति स्वः । प्र-
ति साधुः । पुंसि । ज्ञातौ यथा । नानिवेद्य मुनेः स्वानां कन्यादानं प्रशस्यते ।
आत्मनि यथा । इदि स्वमवलोकयन् ॥ स्वं० । निजे त्रिषु यथा । स्व एव वेवः
परि० c. Ku. 7, 31 । स्वामेव मूर्तिं प्रविवेश देवः । स्वान्येव० M. Ch. I, 42 ।
धने पुंस्त्रीवः । यथा । प्रभूताः स्वा न दीयन्ते ॥ सर्वस्वमपि चेहत्तं मणिके
ब्राह्मणे ध्रुवे । काकिण्यपि श्रोत्रियाय न समं स्यात्फलेन तत् ॥ गौडस्तु स्वो
ज्ञातावात्मनि स्त्रीव इत्याह । स्वरूपेपि ॥ 14 ॥

अथ शान्तौ । दृग्° । पश्यति दर्शनं दृश्यतेनया वा दृक् किप् । चतुर्ष्वर्थेषु ।
 द्रष्टरि वाच्यलिङ्गः । यथा । भवन्ति सूक्ष्मार्थदृशः कवीन्द्राः । दर्शने धियामक्षिण
 च स्त्रीलिङ्गः । दर्शनाक्ष्णोर्यथा । कामं पल्लवयन्ति लोचनदृशा यूनां कुरङ्गीदृशः ।
 अत्रैको दृक्शब्दो दर्शने द्वितीयस्त्वक्षिण । मतौ यथा । मिथ्यादृशां युगान्तार्कः
 सुदृशाममृताञ्जनम् ॥ विट्° । वेशनं विशति वा विट् किप् । प्रवेशे स्त्रियां
 नृवैश्ययोः पुंसि । नरि यथा । B. H. 68, v. 32 । वैश्ये यथा । ब्राह्मणक्षत्रिय-
 विट्शूद्राः । प्रजाविष्टयोरपि । प्रजायां यथा । त्रीणि श्राद्धे षवित्राणि दौहित्रो
 विट्पतिस्तिलाः [c. M. 3, 235] अत्र हि विट्पतिर्विशो दुहितुः पतिर्जामाता
 उच्यते । विष्टायां यथा । मयूरपारापतयोः कुक्कुटस्य तथा विशाम् ॥ अथ पान्तौ ।
 तृट्° । तर्षणं तृट् किप् । मृगयेच्छेति निपातनात्तृष्णः । घञि तर्षः । एते त्रयोपि
 लिप्सायां पिपासायां च । तृट्तृष्णाशब्दौ स्त्रियां तर्षः पुंसि । लाघवार्थं द्विस्वरयोर-
 प्येकस्वरकाण्डे पाठः । एवमन्यत्राप्यभ्यूहम् । लिप्सायां यथा । Śi. 13, 46 ।
 तर्षप्रकर्षेण धनं चकर्ष । पिपासायां यथा । तृषा° Sp. 2596 । अन्यास्ता°
 Su. 653 । तर्षम्बु क्षुधि भोजनं पथि रथः शय्या भ्रमे नौर्जले ॥ 15 ॥

त्विट्° । त्वेषणं त्वेषन्त्यनया वा कुत्संपदादिस्वात्किप् । स्त्रियाम् । शोभायां
 यथा । शशित्विषा पोषितहर्षसंपदा तदाननेनाननपद्मपङ्क्तयः । रुचौ दीप्तौ यथा ।
 Śi. 1, 21 ॥ अथ सान्तौ । भाः° । भासते भाः पुंस्त्रीलिङ्गः । द्वयोर्यथा ।
 Bh. Ś. 11 ॥ मा° । माति माः । असित्यस् । पुंसि । द्वयोर्यथा । उदयति
 विततांशुः पौर्णमासीसुधांशुः । अत्र हि पूर्णो माश्चन्द्रो मासो वास्यामिति पूर्णमा-
 सोऽणित्यणि पौर्णमासी ॥ 16 ॥

इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रविरचितायामनेकार्थकैरवाकरकौमुदीत्यभिधानायां स्वोप-
 ज्ञानेकार्थसंग्रहटीकायामेकस्वरसंग्रहकाण्डः प्रथमः समाप्तः ॥

अथ द्वितीयं द्विस्वरकाण्डमारभ्यते । तत्रादौ कान्ताः ॥ [अर्क] स्फटिके ।
 Śi. 4, 58 । ताम्रे । चन्द्रार्कं लेपयेत्तेन । सूर्ये [Śi. 11, 44 । विडौजसि ।
 वितर्क्यतेर्कसंपर्कः पौलोम्या रोमहर्षतः ॥ [अक] द्वयोः । अकं पिनाकी भवतश्चि-
 वतु ॥ [अङ्क] भूषायाम् । कङ्कणाङ्कभुजा भान्ति जितानङ्क तवाङ्कनाः । ल-
 क्ष्मणि । Ku. 1, 3 ॥ 1 ॥

चित्राजौ कौतुकसंग्रामे । प्रौढाहङ्कतिरभ्युदेति तमसां माराङ्कमलः शशी ।

स्थान एकादिगणनान्यासे । अयमेव जगज्जन्मस्थितिसंहारकारणम् । इति यस्य कपर्देन्दुरेकाङ्कमिव संसति ॥ अन्तिके । Ra. 2, 38 । आगति । परःशतैर-
ङ्कितमङ्कपङ्कैः ॥ [एक] अन्यस्मिन् । एके मृगाङ्कमृगमादिवराहमन्ये । केवले ।
Sp. 6621 । श्रेष्ठे । B. H. 68 v. 30 । संख्यायाम् । एको जयति सङ्कृतः किं
पुनर्द्वौ सुसंहतौ c. Su. 1537 ॥ [कल्क] अवदम्भपापिषु । मुनिर्वने वल्कल-
वानकल्कः । कषायचूर्णयोरपि । कषाये । दाडिमपञ्चाङ्गकल्कसंसिद्धैः । चूर्णे ।
Ku. 7, 9 ॥ 2 ॥

[कर्क] कर्केतनो मणिभेदः ॥ [काकः] पीठसर्पः पङ्कः । शिरोवक्षालनं
कङ्कसिका । द्विके । Sp. 2161 ॥ 4 ॥

[काकम्] रतवधे । काकं नाकमिवेच्छति स्मरपरः ॥ 5 ॥

[छेक] विदग्धे । Bā. III, 23 । विश्रस्तमृगनीडजयोः । प्रायो न बिभ्य-
ति छेकाः कुतैस्तालशतैरपि ॥ 7 ॥

[टङ्क] अष्टस्वपि पुङ्गीवः । गौडस्तु जङ्घायां स्त्री पुमान् खड्गकोशे पाषाणदा-
रणे खनित्रे टङ्कणे नीलकपित्थे टङ्कमस्त्रियामित्याह । अदमदारणे । Ra. 12, 80 ।
मानान्तरे । यद्भाटकं हाटकटङ्ककोटिः । टङ्कणे । सूतटङ्ककनकेन्दुहेमभिः । शोभा-
यामपि यथा । सटङ्कं तारुण्यं मृगशिशुदृशः पुष्यति रतिम् ॥ 8 ॥

[तर्क] वितर्कः संशयस्तत्र यथा । तर्काकुलो भानुरुदेति मन्दम् । ऊहोनु-
मानव्याप्तिनिश्चायकं प्रमाणं तत्र यथा । M. St. 5 । तर्कप्रतिपादकं शास्त्रमपि
तर्कः । यथा । यस्तर्ककर्कशविचारपदप्रचारः । कर्मविशेषः क्रियाविशेष उप-
हास इति यावत् ॥ [त्रिका] कूपस्य नेमिः कूपस्यान्ते रज्ज्वादिधारणार्थं व्यस्रं
दारु यथा । त्रिकार्ककारस्रचितः ॥ [त्रिकम्] पृष्ठाधरे । Si. 12, 10 ॥ 9 ॥

[तोक] संताने । H. 530 । सुते । व्याकरणे शकटस्य च तोकम् Bh.
Pā. 3, 3, 1 ॥ [द्विक] काके । उपद्रवन्ति पिशुना उ-
[तनामिव द्विकाः ॥
[न्यङ्कु] मुनिर्ऋश्यशृङ्गाख्यः । द्वयोः । संचरन्त्याश्रमे न्यङ्कुर्निःशङ्कं न्यङ्कुवः
सदा ॥ [नाक] स्वः स्वर्गः खमाकाशं पुङ्गीवः । स्वर्गे । Da. 5, 50 । खे ।
नाकमन्दाकिनीव सा ॥ 10 ॥

[नाकु] वल्मीके । पृदाकुर्नाकुमध्यगः ॥ [निष्क] हेमि । नार्यो निष्कप-
रिष्कृताः । वक्षोविभूषणे । Ku. 2, 49 । आकर्षेपि ॥ 11 ॥

[पङ्क] अवे । कलिकलङ्कपङ्कच्छिदे ॥ [पाक] पचने । Su. 8387 ।

शिशौ । उड्डीनं पिकपाकमाकुलरघा काकावली बाधते । दैत्ये । Si. 14, 36 ॥
[बक] शिवप्रिया मल्ली शिवमल्ली बकपुष्पं यथा । बकं धेणं सधत्तूरं सुमना
पाटला तथा । पद्ममुत्पलगोसूर्यमष्टौ पुष्पाणि शंकरे ॥ 12 ॥

[भूक] छिद्रे । भूभूकविहितौकसः ॥ [भेक] मेघे । भेकाश्लेकाः कैकिके-
काक्रियासु । मण्डूके । Su. 843 । भीरौ वाच्यलिङ्गः । यथा । भेकाः केकारवैः
पान्थाः ॥ [मुष्क] मांसले वाच्यलिङ्गः । तस्करमांसलयोर्यथा । निष्कं मुष्ण-
न्येव मुष्कास्तुरुष्काः । अण्डे । H. Y. 3, 110 ॥ 13 ॥

[मूक] दैत्यो यः सूकररूपोर्जुनेन हतः । अवाग्दीनयोर्वाच्यलिङ्गः । तयो-
र्यथा ॥ Si. 2, 25 ॥ [रङ्क] कृपणे । M. M. 174, 1 ॥ [राका] पूर्णेन्दुर्या
पूर्णमा तस्यां दृष्टरजःकन्यायां च । राकाकान्त किमुच्यसे निरसितुं कस्ते कलङ्कं
क्षमः ॥ 14 ॥

[रेक] हीने वाच्यलिङ्गः । शङ्कायाम् । रेकातिरेकाकुलमस्य चेतः । विरेके ।
हरीतकीं रेककरीं गृणन्ति ॥ [रोकम्] क्रीयते येन तत्क्रयणं दीनारादि । चरे
वाच्यलिङ्गः । क्रयणभेदे नावि च । रोकालोकिनि नाविके । बिले । विशन्ति रोकेषु
भयातिरेकात् ॥ 15 ॥

[रोकः] यथा । कोकः सशोको हि शशाङ्करोकैः ॥ [लङ्क] शाखायाम् ।
लङ्कालंकारिणः खगाः । कुलटायाम् । लङ्कालं कामिनो हर्तुम् । पुर्याम् ।
Bâ. I, 36 ॥ [लोक] जने । Ra. 14, 61 ॥ [वल्क । शल्क] शकले
खण्डे । उल्कावल्कविलोकनम् । लवङ्ग-शल्कैर्लवलीविमिश्रैः ॥ त्वचि । शुचिव-
ल्कवीत° Ki. 6, 31 । ययौ तपस्वी तरुशल्कवासाः ॥ 16 ॥

[शक] द्वयोः । निर्नीराण्याभ्रयन्ते त्वयि सरुषि शका मारवाणि स्थलानि ॥
[शङ्कु] संख्यायां चतुर्दशाङ्के स्त्रीपुंसः । यथा । शङ्कुं सरितां पतिं ततस्त्वन्त्यम् ।
शेषेषु पुंसि । शंभौ । मुष्णन्ति शङ्कुपुरतो निधाय ॥ 17 ॥

अखभेदे । शङ्काकरः शङ्कुकरो नराणाम् । मेहे । न्यङ्कुः शङ्कुस्तु गन्धेन ॥
[शाक] क्षीपे । Nai. 11, 37 । नृपे । शाकं शशाक नहि पाकरिपुर्विजेतुम् । द्रुमे ।
Nai. 11, 38 ॥ [शुकः] कीरे । Su. 2030 ॥ 18 ॥

[शुक्रम्] त्रयोपि वनस्पतयः ॥ [शुल्क] जामातुर्बन्धको विवाहाय व-
राह्राद्यं धनं यदजयः । शुल्को घटे विवाहाय वराह्राद्ये धनेपि च । तत्र यथा ।
An. III, 49 ॥ 19 ॥

[गूकः] अनुक्रोशः कृपा किंशार्धान्यादेः शीर्षं इयोर्यथा । विभ्राणस्याप्य-
तिमधुरतां क्षुद्यमानस्य दूतैः सद्यः पुंसो भवति कलमस्येव निःशूकभावः ॥ अभिषवो
मद्यसंधानं शुङ्गा नवोद्भिन्नपल्लवकोशी ॥ [गूका] हल्लेखो हल्लासस्तत्र यथा ।
दृष्ट्वा भोज्यगता यूकाः शूका केषां न जायते ॥ 20 ॥

[शौक] शुकानां समूहे । कुवलयदलनीलं शौकमालोकयन्ति । स्त्रीणां कर-
णान्तरे । वेद्या एव हि निःशङ्कं शौकं स्वौकसि कुर्वते ॥ [सूक] शृगालवक-
निरयेष्वपि सूकेति आयुधभेदेऽपि ॥ [स्तोक] इयोः । स्तोकः स्तोकमपि स्तौति
वारि वारिधरोज्झितम् ॥ 21 ॥

अथ खान्ताः ॥ [नखः] करजे । Śi. 11, 34 । पण्डे । नखः सुखपराङ्मुखः ॥
[न्युङ्ग] अतिप्रिये मनोऽंशे । दिव्यत्वव्यभिचारमेति न सखे न्युङ्गेयमस्याकृतिः ॥ 22 ॥
[पुङ्ग] मङ्गलाचारे । वधूवरं पुङ्गितमङ्गनाभिः ॥ [प्रेङ्गा] चतुर्वर्षेषु ।
एषा ग्रीणयते विशेषविदुषां प्रेङ्गा न केषां मनः ॥ 23 ॥

[मुख] उपाये । Śi. 1, 50 । प्रारम्भे K. Pr. 61, 6 । भ्रेष्टे । स्याच्छैशवे
मातृमुखस्तारुण्ये तरुणीमुखः । वृद्धभावे सुतमुखो मुखो नात्ममुखः क्वचित् ॥
निःसरणे । रथ्यामुखे प्रेङ्गति जीवितेशे । आस्ये । Pa. 3488 ॥ [रेखा] अल्पके ।
Ra. 1, 17 । छद्मनि । Bā. 1, 16 । आभोगे । आसीत्तस्या वदनकमले कापि
लावण्यरेखा । उल्लेखे । चित्रेऽपि तादृशी रेखा यादृशी कर्तुराकृतिः ॥ 24 ॥

[लेखः] लेख्ये । Śi. 7, 39 । दैवते । सलेखवर्गस्य विमुद्रमाननम् ॥ [लेखा]
राजी रेखा पङ्क्तिश्च । तत्र रेखायां यथा । अभिनवमदलेखाद्यामगण्डस्थलानाम् ।
पङ्क्ता यथा । Śi. 4, 65 । लिपौ । दिवसगणनलेखाभूषिता भित्तिरेषा c. Su. 1764 ।
चन्द्रांशाभोगयोरपि यथा । लेखा° Ki. 9, 22 । वधू° Ra. 7, 24 ॥ [वीङ्गा]
गतिभेदे नर्तने च । यात्रानेहसि यस्य दिग्विजयिनः काम्बोजवाहावलीवीङ्गोल्लेख-
विकासिनि क्षितिरजःपुञ्जे वियञ्जुम्बति c. I. St. 15, 296 ॥ 25 ॥

[शङ्कु] वलयदिनांशनागभेदेऽपि । वलये । शङ्कुर्भूषितबाहुवल्लियुगले । दि-
नांशे । शङ्कुमात्रशेषेऽपि । नागभेदे । शङ्कुकुलम् ॥ [शाखा] वृमांशे । M. N.
(1878) vi, 16 । वेदांशे । An. III, 15 । पश्चान्तरे संततिविशेषे । अलंकरोत्येष
मदीयशाखाम् । अन्तिके । सुखाय शाखानगरं न कस्य ॥ हस्तांशद्वारांशपादां-
शेष्वपि । क्रमेण यथा । पञ्चशाखेन पाणिना । अवति युवतिरेषा द्वारशाखावल-
ग्नः । मुकुटमणिरदिमरञ्जितशाखाग्रं चरणयोर्युगलम् ॥ 26 ॥

[शिखा] अग्रमात्रे । आरूढः स सुपर्वपर्वतशिखाम् । चूडायाम् । Bā. I, 36 । केकिचूडायाम् । Me. 101 । प्रधाने । सा शिखाखिलयोषिताम् । ज्वालायाम् । Sp. 2497 । शिफा कन्दः । यथा । शिखोद्भवानां कदलीलतानाम् । शाखायाम् । विटपिनां वातावधूताः शिखाः । घृणौ । खेदं सखे सितमयूखशिखाः कषन्ति ॥ 27 ॥

[सखि] सहाये । Ra. 14, 87 । मित्रे । K. Pr. 183, 6 ॥ [सुखम्] द्वयोः । ऋते धर्मात्कुतः सुखम् ॥ अथ गान्ताः ॥ [अग । नग] तरुशैल-
योर्यथा । अगशिखरनिषण्णाः पक्षिणस्ते निपेतुः । नवनगं Si. 4, 65 ॥ 28 ॥

[अङ्ग] अन्तिके । गङ्गाङ्गेषु नगास्तरंगस्तुभगच्छायाः क्लृप्तं छिन्दते । गात्रे । Ku. 3, 23 । उपसर्जनभूतेप्रधाने । अङ्गिनो ननुसंधानमङ्गस्याप्यतिविस्तृतिः c. K. Pr. VII, 14. 13 । अभ्युपाये । सर्वाङ्गमाराधितशंकरस्य । प्रतीकेवयवे । अङ्गानि त्वमनङ्गतापविधुराण्येह्येहि निर्वापय ॥ 29 ॥

नीवृद्धिशेषे । B. H. 66 v. 13 ॥ [इङ्ग] ज्ञानेङ्गितयोः । इङ्गो न ज्ञायते मुनेः । अद्भुतजङ्गमयोः । तीर्थमिङ्गं गुरोरङ्गम् । जगत्यपि यथा । इङ्गमङ्गं सफली-
कृतं त्वया ॥ [खग] अर्कग्रहदेवेषु । खगमयूखविभूषितमम्बरम् । पक्षिशरयोः । खगपीतासृजो योधाः ॥ 30 ॥

[खङ्ग] असौ खङ्गिशृङ्गे च । द्वारं खङ्गिभिरा° Su. 2569 । गण्डके । Ra. 9, 62 ॥ [टङ्ग] खनित्रे । टङ्गैर्भङ्गं भूमिभागं नयन्ति ॥ [त्याग] द्वयोः । K. Pr. 313, 4. 5 ॥ 31 ॥

[दुर्ग] वाच्यलिङ्गः । यथा । Si. 1, 45 ॥ [दुर्गा] नीलिका शैवालम् ॥ वैजयन्ती तु—दुर्गो राष्ट्रे वने दुर्गं दुर्गमे नरके पुरे । इत्याह ॥ [नागः] दशस्व-
र्थेषु । मतङ्गजे सर्पे च । Si. 5, 45 ॥ 32 ॥

उत्तरपदस्थितः श्रेष्ठे । गोनागैर्नगवत्तुङ्गैः ॥ 33 ॥

[नागम्] रङ्गं त्रपु सीसपञ्चं सीसकं तयोर्यथा । नागेन नागरागेण नागबी-
जेन सुन्दरि । कुरु स्वर्णमयीं पृथ्वीं सशैलवनकाननाम् ॥ स्त्रीबन्धः स्त्रीणां कर-
णविशेषः । यथा । विनिर्मातुं त्वया नागं नागन्तव्यं गृहे मम ॥ [पिङ्गा] हिङ्गु-
नाल्योषधिः । गोरोचना मन्त्रोपकरणद्रव्यम् । उमा अतसी ॥ 34 ॥

[पिङ्गम्] पिङ्गं वाच्यलिङ्गः । यथा । Si. 4, 31 ॥ [पूग] पुंसि । पूगं क्रमुकवृन्दयोरित्यजयः । पुनपुंसकयोः पूगमिति व्याडिः । क्रमुके । Ra. 6, 64 ।

संवे । केसरी निष्ठुरक्षिप्रमृगपूगो° Śi. 2, 53 ॥ [फल्गु] काकोदुम्बरिकायां
स्त्रियां पुंसि मङ्गः ॥ 35 ॥

[भग] अर्के । भगवन्मस्तिनिरस्ततमस्ततिः । ज्ञानादिषु द्वादशसु ।
Ra. 8, 80 ॥ 36 ॥

[भङ्गः] तरंगे । उत्तुङ्गैर्गाङ्गभङ्गैर्ज्ञेयगिति विदधते पुण्यमङ्गं नताङ्ग्यः । भेदे ।
Sp. 4746 । रुक्विशेषे । भङ्गेन भज्यमानेङ्गे कुर्युरभ्यङ्गमङ्गिनः । पराजये ।
Ra. 7, 51 । कौटिल्ये । Śā. 7 । भये । संसारभङ्गेन विमुक्तसङ्गः । विच्छित्तौ ।
An. II, 65 ॥ 37 ॥

[भङ्गि] भक्तौ विच्छित्तौ । K. Pr. 222, 2 । वीच्याम् । Me. 60 ॥ [भाग]
रूपार्धके । भागोऽप्यभागेन न जातु लभ्यते ॥ [भृङ्गः] पिङ्गो विटः । यथा ।
पण्याङ्गना भृङ्गवृता भ्रमन्ति ॥ 38 ॥

षट्पदे । Pa. 823 ॥ [भृगु] सानुः प्रस्थं प्रपातस्तीर्थं तयोर्यथा । Śi. 4, 23 ।
जमदग्नौ । Bā. II, 25 । रुद्रे । भृगुशिष्यः शिष्यते स कथम् ॥ 39 ॥

[भोग] अहिकायफणयोः । Ra. 10, 7 । शेषेषु षट्सु । दिशति त्रिपुल-
भोगाञ्छौरिरभ्यङ्गयोगात् ॥ [मार्ग] मृगमदे । शिलातले मार्गस्रगन्धिनि स्थि-
तम् । सौम्यर्क्षे मृगशिरसि । मार्गे विधेयं वपनं शिशूनाम् । अन्वेषणे पथि च ।
मार्गस्य मार्गं कुरुते मृगाक्षी ॥ 40 ॥

[मृगः] कुरङ्गे । Śi. 2, 53 । गजान्तरे° Śi. 16, 10 । पशौ । Ki. 6, 34 ॥
[मृगी] यथा । सषडङ्गुलयोनौ तु नायिकायां भवेन्मृगी ॥ 41 ॥

[युग] हस्तचतुष्के । विचरेद्युगमात्रदृक् ॥ सर्वत्र क्लीवे । वैजयन्ती तु ।
युगोत्थी स्यन्दनाद्यङ्गे क्लीवं युग्मे कृतादिके ॥ [योग] विस्मयधातिनि । योगं
स्वप्नेऽपि नेच्छन्ति ॥ 42 ॥

अलब्धलाभे । An. II, 41 । संगत्यां संदलेषु । Ra. 1, 46 । कर्मणे ।
योगं जानासि किं तन्वि येनायं किंकरो जनः । ध्याने धने च । अनेन योगेन
समिद्धतेजाः । युक्त्यर्थोजनं यथा । यदि भवति दैवयोगाच्चित्रा पृष्ठी च मङ्गलदिनं
च । वपुःस्थैर्यप्रयोगो रसायनं यथा । योगेन जग्मुः पलितानि यस्य । संनाहे कवचे ।
विरचितवृद्धयोगं योधमायोधनादौ । भेषजे । योगेन रोगान्स भिषग्निहन्ति ॥ 43 ॥

उपाये सामदानादौ । गृह्णन्ति दुर्गाणि नृपा हि योगैः ॥ [रङ्गः] नृत्तभुवि ।
अनङ्गरङ्गप्रतिमं तदङ्गम् । युद्धभुवि । समजनि रणरङ्गे यस्य वक्षोभिघातैर्दलित-

रदनदण्डः स्वः करेणुः करेणुः ॥ [रङ्गम्] यथा । रङ्गस्यात्र पलान्यष्टौ ॥ [राग]
लोहितादिषु । Sp. 3777 ॥ 44 ॥

गान्धारादौ । मालवकैशिकीमुख्यग्रामरागपवित्रितः । क्लेशा अविद्यादयः ।
यदाह । Y. S. 2, 3 । आदिशब्दाद्विषयाभिलाषादि तत्र यथा । न केवलं राग-
मुक्तं वीतराग मनस्तव । अनुरागे । S. K. 49, 5 । मत्सरे । मलिनात्मनातिरागः
प्रकटीकृत एव कोकिलखलेन । जलदानामभ्युन्नतिसमये वाचंयमीभवता ॥ सङ्ग-
पानकयोरपि यथा । रागः प्रतिष्ठां हृदये करोति । तर्षप्रकर्षं गत एष रागात् [त-
र्षोपकर्षं रागेण गमितः Mkh.] ॥ [लङ्ग] द्वयोः । लङ्गेन लङ्गं कुरुते न लिङ्गी ॥
[लिङ्ग] चिह्ने । Ra. 7, 27 ॥ 45 ॥

सांख्योक्तायाः प्रकृतेः कार्यभूता विकृतिः । यथा । लिङ्गालिङ्गमिवानुरूपचरितं
पुत्रं स लेभे मुनिः ॥ [वङ्गः] जनपदान्तरे पुंभूम्नि यथा । Ra. 4, 36 ॥ 46 ॥

[वङ्गम्] द्वयोः । वङ्गपञ्चरचनाविचित्रिते ॥ [वल्गु] मनोज्ञे । Śi. 5, 29 ॥
[व्यङ्ग] हीनाङ्गे । Śi. 11, 63 ॥ [वेगः] रये । Ku. 2, 25 । प्रवाहे ।
बाष्पो वाहीकनारीणां वेगवाही कपोलयोः ॥ 47 ॥

रेतसि । न तीव्रवेगोभिमतोङ्गनानाम् ॥ मलोत्सर्गे प्रभावे शृङ्गारभावेपि ॥
[शार्ङ्गम्] विष्णुधनुषि । Śi. 3, 20 । धनुर्मात्रे । Ra. 4, 62 ॥ [शृङ्गम्] चिह्ने ।
शृङ्गारशृङ्गं यदपाङ्गभङ्गाः । विषाणे । Ku. 3, 36 ॥ 48 ॥

क्रीडाम्बुयन्त्रे । Śi. 8, 30 । शिखरे । Me. 14 । प्रभुत्वोत्कर्षयोः । शृङ्गा-
रूढविभूतयः । सानौ । कनकशिखरिशृङ्गे योभिषिक्तोतितुङ्गे ॥ [शृङ्गी] स्वर्ण-
विशेषोलंकारमकरिका ॥ 49 ॥

[सर्ग] त्यागे निर्मोक्षे । सुवृष्टिसर्गादिव सस्यसंपदः । स्वभावे । सर्ग एव
भवतामविक्रियः । उत्साहे । संनह्यते योधसर्गं निरीक्ष्य । निश्चये । Ra. 3, 51 ।
अधीयतेध्यायो महाकाव्यादिविभ्रान्तिस्थानं यथा । Kd. 1, 14 । मोहे । संसार-
सर्गेण विमूढचेताः । अनुमतौ । ग्राह्यः सर्गः सर्वकाले गुरुणाम् । सृष्टौ ।
Vik. 9 ॥ 50 ॥

अथ घान्ताः ॥ [अर्घ] पूजाविधौ । Śū. 6 । मूल्ये । Su. 1509 । पूजो-
पकारिद्रव्येपि यथा । Śi. 1, 14 ॥ [अघ] दुःखे । हन्त्यघं विपदुद्भवम् । व्यसने ।
Śi. 6, 18 । एनसि । Śi. 1, 26 ॥ [उद्ग] दलाघायाम् । संघे श्रेष्ठैर्गुणैश्चैरल-
घुभिरनघे कृत्यवन्तो भवन्ति ॥ 51 ॥

[ओष] प्रवाहे Ku. 2, 25 | परंपरायाम् | शरौषमोषेन किरत्यमोषम् | उपदेशे | ओषः प्रदत्तो मुनिनाथ तेन || सुसाधूपकरणेपि [c. 3, 568] || 52 ||

[मोष] दीने | वक्तुं च मोषीकृतम् | निष्फले | Me. 6 || [लघु] कृष्णागुरौ हुते च क्लीबेन्यत्र वाच्यलिङ्गः | मङ्गस्तु | स्त्री स्पृहाल्पेष्टभसारे लघुलिङ्गगुरौ तु ना | इत्याह || असारे | Me. 20 | ह्रस्वे | Pa. 891 | चारौ | Ra. 11, 12 | हुते | Me. 16 || 53 ||

[इलाषा] उपास्तीच्छयोः | कर्तव्या सद्गुणइलाषा | स्तोत्रे | M. N. (1878) v, 73 || अथ चान्ताः | [कचः] बन्धे | कृतकवचकचैस्तैः संयुगे सांयुगीनैः | ह्रीवरेपि | तत्र क्लीबे || 54 ||

[काच] शिक्ये रज्जुयन्त्रे | आदाय काचमथ पान्थजनः प्रतस्थे | मणौ | हृद्योयमनयोर्योगः काचकाञ्चनयोरिव | मृद्भेदे धातुविशेषे | Sp. 4656 || [काञ्ची] मेखलायाम् | Ku. 1, 37 || 55 ||

[कूर्च] दम्भे | न कूर्चचर्चापि बुधैर्विधेया | भूमध्ये | आकूर्चमेतास्तिलकानि चक्रुः || राजव्यजनकुविन्दभाण्डकेशभञ्जनभाजनचित्रकरोपकरणेष्वपि | राजव्यजने | कूर्चद्वयी क्षितिपतेः पुरतः स्फुरन्ती | कुविन्दभाण्डे | Pa. 1055 | केशभञ्जनभाजने | कूर्चेन केशान्विरलीचकार | चित्रकरोपकरणे | V. S. III, 1 || [क्रौञ्च] शीरे | Nai. 11, 47 || खगे | U. R. 27, 17 | गिरौ | Nai. 11, 48 || [चर्चा] चर्ममुण्डायाम् | चर्चामतं सुरुचिरं सुचिरं विचार्य | स्यासके | अलिकं चन्दनचर्चयाञ्चितम् || 56 ||

[चञ्चु] त्रोट्याम् | Sp. 44(2) || [नीच] खर्वे | Sp. 6522 || [रुचि] शुतौ | शुक्तिपुटेषु निपतिताः शशिरुचयो यान्ति मौक्तिकमणित्वम् || 57 ||

स्पृहायाम् | अरुचिर्भवति समृद्धौ काम्यन्ते काममन्यदा विषयाः | अभिष्वङ्गे सङ्गे | शमो हि संसाररुचिं छिनत्ति | शोभायाम् | Si. 4, 52 || [वीची] आलिः पङ्क्तिस्तत्र यथा | नाराचवीचीं नमुचिर्मुमोच | ऊर्मौ | Me. 101 || 58 ||

[शुचि] शुद्धे | Sp. 6957 | सिने | Si. 1, 25 | अनले | शुचिज्वाला-जालाबिलजलधिकलोलबल्यैः | शीप्से | शुचौ समभ्यर्चितसक्तुधाने प्रगे च सायं च वहन्ति मार्गाः | आपादे | Si. 1, 58 | अनुपहते | सर्वत्र शुचयो धीराः | धर्मार्थकाममुखेन सचिवपरीक्षा उपधा तथा शुद्धो मन्त्री तत्र यथा | K. N. 4, 25 || 59 ||

शुङ्गारे । AK. nātyav. 17 । मेध्येपि यथा । ब्रह्मचारी सदा शुचिः ॥
[सूची] अभिनये । नाट्यसूची । व्यधने । पिहिते कारागारे तमसि च सूचीमुखा-
ग्रनिर्भेदे c. Sp. 4084 । करणे । सूचीं दत्त्वापविद्धं च दक्षिणं करणं व्यसेत् ॥
व्यूहेपि ॥ अथ छान्ताः ॥ [अच्छ] अमले । Śi. 1, 9 ॥ 60 ॥

[कच्छः] द्रुमेदानूपप्रायतटेषु । गोलानदीकच्छकुडङ्गवासिना । देशे । कच्छा-
नामधिपं च कच्छपमिव व्याकृष्य चिच्छेद यः ॥ [कच्छा] परिधानापरान्त्रले ।
प्रलम्बकच्छाः किल दाक्षिणात्याः ॥ 61 ॥

चीरी पक्षिभेदः । वाराही वराहक्रान्ता ओषधिः ॥ [गुच्छ] गुच्छः स्तबक-
स्तत्र यथा । तापिच्छगुच्छच्छविः । कलापे । ननर्त विस्तारितपिच्छगुच्छः ॥
[पिच्छः] यथा । स च्छिन्नवान्पिच्छमनिच्छतोपि ॥ [पिच्छम्] वाजः पक्ष-
स्तत्र यथा । Śi. 3, 5 ॥ 62 ॥

[पिच्छा] पूगच्छटा क्रमुकसमूहः । कोशोण्डकादिः । मोचा कदली । पिच्छिलं
विजविलम् ॥ 63 ॥

अथ जान्ताः ॥ [अज] हरे । जयत्यजः पर्वतराजकन्यकाविलासहासच्छवि-
रञ्जिताननः । विष्णौ । Śi. 1, 67 । रघुजे । Ra. 7, 52 । वेधसि । Ku. 2, 5 ।
स्मरे । अजः प्रजाः प्राजति पुष्पबाणैः ॥ 64 ॥

[आजि] क्षणः कालविशेषः । समक्षमा अनिघ्नोन्नतो भूमिभागस्तत्र यथा ।
उपवनाजिषु भोगभुजाममी ॥ दैवेपि ॥ [ऊर्ज] कार्तिके । Śi. 6, 50 ॥
[कंजम्] द्वयोः । कंजस्य नालेन पपौ स कंजम् ॥ 65 ॥

[कुञ्ज] हनौ दन्तिदन्ते च । प्रवृद्धं कुञ्जं हनुर्दन्तो वास्त्यस्य कुञ्जरः ।
निकुञ्जे । K. Pr. 30, 2 ॥ [कुज] द्रुमे । कुजेषु खञ्जन्ति च खञ्जरीटाः ॥
[कुब्ज] न्युब्जे । Sp. 3564 । द्रुमेदे । वन्दामहे मलयमेव यदाश्रयेण शाखो-
टकुब्ज° Su. 1006 ॥ 66 ॥

[खर्जू] कीटः खर्जूरकाख्यः । कण्डुः कण्डूतिस्तत्र यथा । ममार्ज गर्जन्-
रिशौर्यखर्जूम् ॥ [गञ्जः] भाण्डागारे । गञ्जव्यञ्जितरत्नपुञ्जविलसलक्ष्मीमदभ्रा-
न्तिभिः । खनौ खीपुंसः । यथा । An. VII, 67 ॥ 67 ॥

[गुञ्जा] कृष्णला रक्तिका तत्र यथा । Śi. 16, 47 । पटह आनकस्तत्र यथा ।
विरहिणीप्राणाध्वगुञ्जेव सा ॥ [द्विजः] सर्वेषु । उच्छिन्नविषयग्रामा स्थाना-
दुच्चलितद्विजा । सर्वत्र वलिभिः क्रान्ता वृद्धेव युवतिः क्षितिः ॥ 68 ॥

[ध्वज] पूर्वदिग्गृहे व्याडिर्यथा । ध्वजो धूमश्च सिंहश्च आ वृषश्च खरो गजः ।
ध्वाङ्गोष्टमश्च प्राच्याद्या ईशानान्ता अमी क्रमात् ॥ शिश्रे । K. Pr. 190, 2 ।
चिह्ने । विश्राणयतु वः श्रीमाङ्गश्रेयांसि वृषभध्वजः । पताकायाम् । Da. 4, 19 ।
खट्वाङ्गे । ध्वजः पाणेः पिनाकिनः । शौण्डिके । दशचक्रसमो ध्वजः ॥ 69 ॥

[निज] द्वयोः । Śi. 1, 37 ॥ [न्युब्जः] सर्वेषु । न्युब्जमुब्जांचकार ॥
रोगेपि ॥ [न्युब्जम्] कर्मरङ्गतरुर्निबुकाख्यो वृक्षः ॥ 70 ॥

[प्रजा] द्वयोः । Ra. 4, 3 ॥ [व्रीज] रेतसि । Ku. 2, 5 ॥ 71 ॥
आधाने । गर्भबीजैर्विरेजुः । तत्त्वे । सिद्धचक्रस्य सद्बीजम् । अङ्कुरकारणे ।
बीजैरङ्कुरितं लताभिरुदितम् c. Sp. 4462 ॥ [भुज] बाहौ । उद्देल्लद्वजवलि-
कङ्कणहण्टकारस्तदा दुःसहः c. Bhoj. 20, 22 । करे । V. S. 21 ॥ 72 ॥

[राज्ञी] रेखायाम् । मलयजरसराजीराजिता भालभित्तिः । पङ्क्तौ । Śi. 4, 9 ॥
[लज्ज] पट्टो व्रणादिबन्धनम् । [लाजः] यथा । Ra. 7, 22 ॥ 73 ॥
[लाजाः] यथा । S. K. 110, 26 ॥ [व्रज] अध्वनि । व्रजेषु सर्वेषु
निवृत्तसंचरः । गोष्ठे । Śi. 2, 64 । संवे । Śi. 17, 65 ॥ 74 ॥

[वणिज्] वाणिज्ये । वणिक्पथप्रस्थित एष वाणिजः ॥ [वाजः] पक्ष-
निस्वनवेगेषु । Śi. 19, 62 ॥ 75 ॥

[व्याज] शाठ्ये । Sp. 6505 । अपदेशे छले । Bā. I, 6 ॥ [सज्ज]
संनद्धे । मज्जन्ति सज्जे तव देव सैन्ये विरोधियोधाः । संभृतः परिपूर्णः प्रगुण
इति यावत् । यथा । कर्तव्यं कृतमर्थिता° c. B. H. 90, 2 ॥ [सज्ज] द्वयोः ।
सज्जः संजायतां श्रिये ॥ अथ ज्ञान्ताः ॥ [प्रज्ञा] शेमुषी बुद्धिर्यथा ।
Ra. 1, 15 ॥ 76 ॥

[यज्ञ] मखे । Ra. 4, 86 । शेषेषु । यज्ञं हि जिज्ञासति विज्ञ एव ॥
[संज्ञा] नामनि । Śi. 1, 69 । गायत्र्याम् । जपन्ति संज्ञामधिसंध्यमग्रजाः ।
हस्ताद्यैरिति । आदिशब्दादक्षिणकोचनाद्यैरर्थस्य प्रयोजनस्य सूचने यथा । Ku.
3, 41 ॥ 77 ॥

चेतनायाम् । त्वग्भेदाच्छेणितस्त्रावादांसांस्वयथनादपि । संज्ञां न लभते यस्तु
हस्ती गम्भीरवेद्यसौ [c. C. on H. 1222] ॥ अथ टान्ताः ॥ [अट्ट] हट्टे ।
Ra. 6, 67 । अट्टालके । अट्टेषु वा प्राग्विभूषणेषु । भृशमत्यर्थं यथा । सर्वस्वा-

पहतौ हि कामुकजनस्याद्वायते कुट्टिनी । अहं भृशमाचरतीत्यर्थः । यद्वा । पुञ्जी-
भूतः प्रतिदिशमिव व्यम्बकस्याद्वाहासः [Me. 58] । अत्राहमत्यर्थं हासोद्वाहासः ।
गृहेपीति मद्धः । यथा । Ra. 16, 11 । चतुष्कः स्वस्तिकादिः । चतुष्पथं वा ।
भक्तं गोधूमादिचूर्णम् ॥ [इष्ट] क्रतुकर्मणि । An. I, 17 ॥ 78 ॥

पूज्ये । प्रणमामीष्टदेवताम् । प्रेयसि । Si. 10, 64 । मन्त्रादिभिर्गुणाधानं
संस्कारः । तस्य योगः संबन्धः । यागेपि । Si. 2, 106 ॥ [इष्टि] मखे ।
Ra. 10, 4 । यत्र बह्वोर्याः संगृह्योच्यन्ते स संप्रहश्लोकः ॥ [कट] गजगण्डे ।
Si. 5, 37 । भृशे । कटमटति कपाटं दन्तिदन्ताप्रपिष्टम् ॥ 79 ॥

शवे । M. M. 169, 2 । क्रियाकारो व्यवस्थापनम् । किलिञ्जे । संविष्टो
ग्रामदेव्याः कट° Pa. 3947 ॥ समयः कालः ॥ [कष्ट] गहने । कष्टा दृष्टा-
टवी तेन । कृच्छ्रे । M. M. 183, 4 ॥ 80 ॥

[कटु] अकार्ये दूषणे च क्लीवे । मत्सरो मात्सर्यं मत्सरी वा । यच्छाश्वतः ।
Śāśv. 32 । तत्र मत्सरे क्लीवे मत्सरिणि वाच्यलिङ्गः । अकार्यमत्सरयोः पुंसी-
त्येके । अकार्ये । कट्टाचारो हि दुर्जनः । मत्सरे । खलानां गुणविद्वेषात्प्रकृत्या हृदयं
कटु । दूषणे । किं तु भोत्रकटु क्णन्ति मधुपास्तत्पारिजातस्रजि । भोत्रदूषणं यथा
भवतीत्यर्थः ॥ [कटुः] रसे । Su. 2547 । तिक्ते । Pa. 1150 । सुरमौ ।
Ra. 5, 48 ॥ दुर्गन्धे वाप्रिये च उपचारात् ॥ 81 ॥

[कुट] कोटः कौटिल्यम् । शिलाकुडः शिलाकुडकः पुरुषः । घटे । आहूतैः
कुटहारकैः । गेहे स्त्रीपुंसः । यथा । निर्वाता न कुटी प्रिया न गुमटी नास्ति द्वितीया
पटी [on गुमटी s. S. K. 58, 24. 388, 8] ॥ [कुटी] सुरा नालपर्णी
नामौषधिः । चित्रगुच्छे नानास्तबकः ॥ [कूट] यन्त्रं मृगादिबन्धार्थं छलं यथा ।
Sp. 2310 ॥ 82 ॥

माया रूपपरिवर्तनादिका यथा । कूटयुद्धं विकल्पेपि । दम्भः कैतवं यथा ।
कुट्टिनी कूटपट्टी । अद्रिशृङ्गे । Si. 3, 6 । सीराङ्गं दास्यमयो लोहाधारः । अनृते-
सत्ये । कूटवादी स रुद्रः । तुच्छमल्पम् । निधले । कूटस्थोक्षर उच्यते । निधलं
व्योमेति गौडः । अयोमयो घनोयोघन आघातार्थमयस्कारमाण्डं कुट्टनाधारो वा ।
कूटशाल्मलिरित्येके । राशिर्धान्यादिपुञ्जः । यथा । भक्तानामागतान्कालान्समा-
हृत्य स्वमायया । कालकूटच्छलात्कण्डे कालकूटः कृतस्त्वया ॥ भग्नशृङ्गेपि ॥
[कृष्टि] कर्षणे । व्याकृष्टिषृष्टत्वचः । धीमति । येषामिष्टाः कृष्टयस्तेपि मन्ये ॥ 83 ॥

[कोटी] अभिधारा कोणो वा । संख्याभ्योर्यथा । An. III, 2 ॥ [खट] नृणे । खटकटैराच्छादितं मन्दिरम् ॥ [खाटि] शबरथे । तस्यास्तद्विरहे कुरङ्गक-
दृशः खट्वापि खाटीयते ॥ 84 ॥

[खेट] ग्रामभेदे गहरप्राये ग्रामे । चेटैः खेटनिवासिभिः सरभसं संघोषितो
विद्रुतः । अधमे कुत्सिते स्फुरे स्फुरके मृगव्ये आखेटके च यथा । घटयति भट-
खेटः खेटकं खेटहस्तः ॥ 85 ॥

[घटा] घटने । Śi. 16, 12 । गजसंहतौ । S. K. 42, 5; 349, 22 ।
गोष्ठ्याम् । Sp. 5693 ॥ 86 ॥

[घृष्टि] स्पर्धायाम् । न कार्या कृष्टिभिर्घृष्टिः । घर्षणे । वृक्षैर्विमिश्रैरिभकुम्भ-
मृष्ट्या । वराहे । वनावनिं घृष्टिविकृष्टमुस्ताम् ॥ घृष्टिर्ग्राहीत्यमरः ॥ [घोण्टा]
पूगः क्रमुकस्तत्फलं वा । फले । घोण्टाकुड्मकुण्डितोरुदशनाः । बदरं बदरीफलम् ॥
बदर्यामपि ॥ [चटु] चाटौ । वत कियन्ति चटूनि करिष्यसि c. 7, 25 । पिचण्डे ।
अलस्यां चटुमर्दनैकपटवः [अलस्यामलसिकाख्ये कुक्षिरोगभेदे Mkh., C.] ॥ 87 ॥

[जटा] केशविकारमूलयोः । सदा सेव्यः सद्भिर्मुनिरिव जटालस्तद्वरयम् ॥
[झट] वृक्षाणां संहतिमात्रं कान्तारं यथा । जम्बूजम्बीरझाटे झटिति सरलके
झीरुकाझात्कृतेन । त्रासात्सुप्तप्रबुद्धः कथमपि पथिको नष्टदिक्कः प्रयाति ॥ 88 ॥

[त्वष्ट] अर्के । त्वष्टा विष्टपट्टिपाटवमयं कुर्वन्नुदेति स्फुटम् । विश्वकृद्ब्रह्मा
देववर्धकिर्वा । तत्र यथा । Śi. 3, 35 ॥ [त्रुटि] संशये । त्रुटिं प्राप्नो जीवः
सपदि जलदे जातविभवे । लेशे । त्रुटिमात्रं त्रुटिमात्रं मधु संह्रियते यथा मधुक-
रीभिः ॥ [त्रोटि] चञ्चाम् । त्रोटिकोटिकुटिलार्पितसर्पम् ॥ 89 ॥

वस्तुनो द्वैधीभावोपि यथा । झटिति कुचतटाचोटिमापद्य हारः ॥ [दिष्टम्]
यथा । नालम्बते दैष्टिकतां ° Śi. 2, 86 । अत्र हि दिष्टं दैवं प्रमाणमस्येति व्युत्पत्तिः ॥
[दिष्टः] यथा । दिष्टो गच्छन्केन दृष्टो हि दृष्ट्या ॥ [दिष्टि] मानं शब्दशाङ्कु-
लम् ॥ [दृष्टि] ज्ञाने । H. Y. 2, 13 । अक्षिण । दृष्टि° c. 1, 10 । दर्शने चक्षु-
र्व्यापारे । त्वदृष्ट्यै च कृतार्थोऽस्मि ॥ 90 ॥

[पट्ट] पीठे । अर्हद्विम्बं रत्नमय न्यस्य पट्टे मणीमये । राजादीनां शासन-
विशेषे । संजातः पृथुपट्टकः करगतः स्वभूमिभुक्तेरपि । व्रणादिबन्धने ।
Su. 2864 । पेपादमनि । V. Ś. III, 1 ॥ [पट्टी] ललाटिका ललाटभूषा यथा ।
मृगमदघटितेयं पट्टिका भालपट्टे ॥ 91 ॥

[पटु] क्लीवे पुंसीत्यमरः । यथा । कालकूटसगोत्रेण कटुना पटुनाप्यलम् ॥
[पटुः] तीक्ष्णे । कः पटुमतिरपि वाङ्मयमनवद्यं गाहितुं समुत्सहते । स्फुटे ।
पटुभिरपि नोपसर्पति चटुभिरयं निष्प्रयोजनो लोकः । रोगविहीने । आत्मसममेव
मन्दाः पटुमपि पश्यन्ति नयनयोः पश्य । परि नीलपटलभाजो हरितरुचिर्भाति
हरिदश्वः ॥ चतुरे । Sp. 7316 ॥ 92 ॥

[पुष्टि] पोषणे । ये भक्षयन्त्यन्यपलं स्वकीयपलपुष्टये । वृद्धौ । सस्यपुष्टि-
करी वृष्टिः ॥ [भृष्टि] भर्जने । किमपि चणकभृष्टिर्ग्राणतुष्टिं विधत्ते ॥ 93 ॥

[स्लिष्ट] स्लाने विच्छाये । स्लिष्टं चित्रममित्रवासभवने वक्ति त्वदीयं यशः ।
अस्पष्टभाषिते । रोगावृत इव धनवान्वक्ति स्लिष्टं च वक्रं च ॥ [यष्टि] ध्वज-
दण्डे । Si. 5, 13 । अस्त्रे । मुष्ट्यावष्टभ्य यष्टिं कटितटविचटत्कर्पटः ॥ 94 ॥

[रिष्टम्] क्षेमे । अरिष्टनेमे भव रिष्टतातिः ॥ [रिष्टः] यथा । मुष्टौ
रिष्टमयं बिभर्ति सुभटः संस्फोटबद्धोत्सवः ॥ अभावेपि ॥ [लाट] द्वयोः ।
भ्रमति जगति लाटी लाटशाटीं वसाना ॥ [वट] गोले । क्षिपन्ति यन्त्रेण भटा
वटानि । गुणे । वृट्बृटव्यूतसुजीर्णमञ्चके । भक्ष्ये । सुकुमारा मर्मराला वटका-
श्चापि पेशलाः । वृक्षे । Ra. 13, 53 । साम्ये । त्वन्मुखस्य मृगाङ्गोपि स्फुटं न
लभते वटम् ॥ 95 ॥

[वाटः] वृत्तौ । Pa. 1003 ॥ [वाटम्] वरण्ड इक्ष्वादिसमूहः । अङ्गम-
वयवः । अन्नभेदो यवादिविकारः ॥ वरण्डान्नभेदयोः । क्षेत्रेक्षुवाटानि च वाट-
भक्ष्यं स मालवः कालवशाद्विशीर्णः ॥ [वाटी] वास्तुर्गृहभूमिः । गृहोद्याने ।
Pa. 1003 । इकटी ओषधिविशेषः ॥ 96 ॥

[विट] दुर्वृक्षः ॥ [व्युष्ट] फलं प्रवृत्तिसाध्योर्थः । प्रभाते । Si. 12, 4 ॥
[व्युष्टि] फलं नियमादेः । सर्वेषु । व्युष्टिं विशिष्टां तपसो गृणन्ति ॥ 97 ॥

[विष्टि] कर्मकरे वाच्यलिङ्गः । मूल्यं वेतनम् । भद्रा करणविशेषः । प्रेषणं
कर्म नियोग इति यावत् । कर्मकरे । विशन्तु विष्टयः सर्वे रुद्रा इव महोजसः ।
प्रेषणे । वर्णाश्रमवती धान्यहिरण्यपशुकुप्यविष्टिप्रदानफला च पृथ्वी ॥ [सटा]
जटा संश्लिष्टकेशाः । यथा । Ku. 8, 46 । केसरः सिंहादिस्कन्धकेशाः । यथा ।
Si. 1, 47 ॥ [स्फुट] व्यक्ते । Ba. III, 25 ॥ 98 ॥

सितव्याप्तयोः । सुधांशुरोचिःस्फुटकुट्टिमेषु ॥ [स्फुटि] अंशस्फोटे विपा-
दिकायाम् । स्फुटिः स्फुटति हैमने मरुति वाति पान्थस्य च । निर्भिन्नचिर्भिटे ।

स्फुटिभिः स्फुटितकुधः ॥ [सृष्टि] स्वभावे । स्त्रीणां सृष्टिर्ह चापलम् । निर्माणे ।
Ku. 2, 28 ॥ 99 ॥

[सृष्ट] निर्मिते । Da. 1, 12 ॥ [हृष्ट] हृषित । केशरोमस्त्विति त्रैषयिके-
धिकरणे सप्रमी तेन केशरोमविषयेनानयोः पर्यायशब्दता । यच्छाश्वतः । जात°
Śāśv. 59 [Mh.: रोम्णां तु विषये] ॥ केशविषये । दाहव्यापच्छमनवि-
षये कूपशीतोपचारैर्हृष्टाः केशा विरहशिखिनो धूमतां यांन्ति तस्याः । रोमविषये ।
हृष्टे रोमभिरेव रञ्जिततनुर्धत्ते कदम्बश्रियम् । जातहर्षे हृषु अलीके हृष च तुष्टा-
वित्येकस्यानिष्टि एकस्य चेटि द्वयोः प्रयोगः । यथा । प्रियं हृष्टा हृष्टा किमिव न
करोति प्रियतमा । प्रतिहते । शीतहृष्टरदनः सवेपथुः । विस्मिते । हृष्टा कष्टं
विधिविलसितं हृष्टबुद्धिः स साधुः ॥ एवं सर्वत्र हृषितस्यापि लक्ष्यं लक्षणीयं रोम-
विषये यथा । Si. 13, 13 ॥ 100 ॥

अथ ढान्ताः ॥ [कण्ठ] ध्वनौ । Si. 11, 1 । संनिधाने । त्वदरिनुपतिव-
ण्डाः कूपकण्डे लुठन्ति ॥ 101 ॥

[काष्ठा] प्रकर्षे । Ku. 3, 35 । स्थानमात्रं स्थितिर्मर्यादेति यावन् । यथा ।
Ku. 5, 28 ॥ 102 ॥

[कुण्ठ] अकर्मण्यः क्रियासु मन्दः । यथा । B. H. 67, v. 20 । मूर्खे ।
कुण्ठगोष्ठ्यां न तिष्ठन्ति सुप्रतिष्ठा महौजसः ॥ [कुष्ठ] रोगे । H. Y. 3, 50 ॥
[कोष्ठ] निजे वाच्यलिङ्गः । यथा । राज्ञा कोष्ठीकृतो देशः । कुसुलो धान्या-
धारः । यथा । कोष्ठागारेषु धान्यं निदधति सुधियः । गृहस्याभ्यन्तरमपवरका-
ख्यं यथा । कोष्ठात्कोष्ठं प्रविशति शनैः शीतसंरम्भभीतः ॥ 103 ॥

[गोष्ठी] संलापे । Sp. 2836 । परिषदि । Sp. 5201 ॥ [ज्येष्ठः] मासभेदे ।
ज्येष्ठे मासि ततार्क° c. Pa. 3854. Su. 1708. S.K. 106, 21. 361, 1 ॥ 104 ॥

[ज्येष्ठा] गृहगोधायाम् । ज्येष्ठारुतं ब्रह्मणि ॥ [निष्ठा] उत्कर्षे । निष्ठा-
गतं तस्य तपोवलोक्य । व्यवस्थायाम् । ईदृशी यतिनां निष्ठा । क्लेशव्रतयोः । निष्ठ-
या क्रियते निष्ठा । निष्पत्तौ । निष्ठां गतं संप्रति काष्ठपीठम् । नाशान्तयोः ।
Rāj. 4, 640 । निर्वाहे । Su. 3275 । याचने । लघिष्ठः को न निष्ठया ॥ 105 ॥

[पृष्ठ] शरीरावयवान्तरे । Sp. 2377 ॥ [वण्ठ] कुन्तायुधे खर्वे च ।
वण्ठवातैर्भटो वण्ठः कुण्ठस्तव रणाङ्गणे । भृत्ये पदातौ अकृतविवाहेनूढे च ।
त्वद° c. 2, 101 ॥ 106 ॥

[शठ] मध्यस्थपुरुषे । शठो निर्णयकर्मठः । धूर्ते । Sp. 2891 ॥ [श्रेष्ठ]
अग्र्यं प्रधानं यथा । Da. 1, 12 । धनदे । श्रेष्ठः श्रीकण्ठमित्रम् ॥ 107 ॥

[हठ] अम्बुपर्णी फाङ्गा नाम शाकः ॥ अथ डान्ताः ॥ [अण्ड] पेशी-
कोशे । H. 1355 । मुक्के वृषणे । निरण्डास्ते हयाः शूराः ॥ कठिनब्रह्मको-
शवीर्येष्वपि । कठिने तापसभाजने । खण्डीकृताण्डस्य शरैः सुतीक्ष्णैः । ब्रह्मकोशे ।
अव्यक्तादण्डमभूदण्डाद्ब्रह्मा । वीर्ये । क्षीणाण्डस्य कुतः सुतः ॥ [इडा । इ-
ला] स्वर्गे । इडां पुनीते निबिडं विडौजाः ॥ 108 ॥

[काण्ड] नाले । K.Pr. 72, 5 । अधमे शरे च । चण्डकाण्डाहतित्रस्तो
भटकाण्डः पलायते । वर्गे । Si. 1, 38 । दुस्कन्धे । आरभ्य काण्डात्तरुमुच्छि-
नन्ति । अवसरे । Sp. 12 । सहो ब्रलं यथा । काण्डेन कोदण्डमयं चकर्ष । रह
इत्येके । श्लाघायाम् । नृकाण्डैर्मण्डिता मही । अम्बुनि । काण्डं जगाहे स गज-
प्रकाण्डम् । स्तम्बे । तदलं समित्काण्डं खण्डनाय । दण्डलतयोरपि । क्रमेण य-
था । दोःकाण्डकण्डूजुषः । क्षिप्तं Si. 5, 50 ॥ [क्रीडा] केन्याम् । Su. 66 ।
अनुदरे । Pa. 901 ॥ 109 ॥

[कुण्ड] स्थात्यां भाजने । Sp. 535 ॥ [क्ष्वेडः] ध्वनिविषयोः । तस्य
क्ष्वेडजडीकृतेन्द्रियतया ॥ 110 ॥

वक्त्रे । मानसं क्षोभयत्येव मृगाक्ष्याः क्ष्वेडमीक्षितम् ॥ [क्ष्वेडा] सिंहनादो
योधानां युद्धशरम्भे निनादः । यथा । एष व्याघ्रदिगन्तरः कपिकुलक्ष्वेडारवैर्वृहि-
तः । वंशशलाकायां वंशाङ्कुरे । क्ष्वेडाभक्षणतृप्तसिन्धुरवधूतर्षप्रकर्षपहः ॥ दन्तौष्ठवा-
द्येपि ॥ [क्ष्वेडम्] लोहितार्कफलं रक्तार्कफलं घोषपुष्पदुरासदे औषधे ॥ 111 ॥

[क्रोडः] शनौ । क्रोडः क्रूरो द्वादशः स्याज्जनस्य ॥ [क्रोडम्] अङ्क-
उत्सङ्गो वक्षश्च । क्रमेण यथा । वने H. Y. 3, 143 । क्रोडे पीनपयोधरे मृग-
दृशः कः क्रीडितुं नेच्छति ॥ [खण्ड] अर्धः शकलमैश्व इक्षुविकारः । अनयोः
पुंस्त्रीवः । शकलार्थस्य गुणवृत्तित्वे त्वाभयलिङ्गता यथा । खण्डो घटः खण्डी
स्थाली खण्डं कुण्डम् [c. Gaṇ. 100, 14] । अर्धे । B. H. 67, v. 22 ।
स्फुटितशृङ्गे गवादावपि यथा । शावलेयो बाहुलेयः खण्डो मुण्ड इत्यादि ॥
[गण्ड] वीरे । त्रिभुवनगण्डः c. I. A. 6, 186 । पिटके । समाश्लिष्यत्युच्चैः
पिशितगुरुगण्डौ c. Sp. 6854 । चिह्ने । लडति लगुडगण्डः कंसत्रिध्वंस-
चण्डः ॥ 112 ॥

कपोले । Si. 5, 18 । गण्डके । गण्डखण्डनचण्डेन । वाजिनां भूषणेषु बुद्ध-
दाकारत्वादुद्गुहस्तत्र यथा । अर्वाणो वल्गु वल्गन्ति गण्डमण्डितकंधराः ॥ [गडु]
पृष्ठगुडो गोलाकृतिः पृष्ठगतो मांसपिण्डस्तत्र यथा । चिच्छेद निविडं गडुम् ।
कुञ्जे वाच्यलिङ्गः । यथा । असौ गडुर्जातु निविष्टहस्तः । स्फोटमात्रेपि । तं
भिन्दस्त्रगतोन्धकं गडुमिव व्यक्षः क्रियाहः शिवम् ॥ 113 ॥

[गुडः] कुञ्जरसंनाहे । स गुडं भेत्ति [?] हस्तिनाम् । गोलको वृत्तो मृदादिगुल-
कस्तत्र यथा । भक्षिता वाप्ययोगुडाः [s. Goldstücker Diet. s. v. अयो-
गुड] । इक्षुविकारे । Kd. 1, 102 ॥ [गुडा] गुलिकायाम् । कण्डे किं कल-
कण्डि चन्दनगुडाहारोपि नारोपितः ॥ 114 ॥

[चण्डः] अतिकोपने । Su. 1603. 1612 । तीव्रे । B. H. 66, v. 9 ॥
[चण्डी] यथा । Me. 33 ॥ 115 ॥

[चूडा] शिखा केशपाशी मयूरादिशिखा वा । तत्र यथा । M. 2, 35 ।
यद्युद्भोत्सवदर्शनैकरसिकः श्रीताम्रचूडध्वजो देवः पश्यत नाधुनापि रचयत्येकात-
पत्रां महीम् । अग्रे अग्रमात्रे । मेरुचूलाधिरूढः । बाहुभूषायाम् । दन्तचूडाप्र-
कोष्ठे । वलभ्याम् । क्रीडन्ति चूडास्तु निकेतनानाम् ॥ [चोड] देशे । येषां
चौर्यरतोत्सवैकसुहृदां चोडाङ्गनाभिः पुरा कर्तुं कौतुककर्णपूरमपि न च्छिन्नः प्रवा-
लोद्गमः ॥ 116 ॥

[जड] मूर्खे । शतकृत्वोप्यधीयाना ही न विद्यो° c. Sp. 868 । हिमा-
प्रान्ते । उत्कम्पी कर्पटार्धे परिजरति जडे° s. Pa. 3946, c. Su. 1857 ।
मूकेपि । Si. 2, 25 । [ताडः] द्रौ वृक्षे । नान्यस्य नात्मनश्चायां कुरुते ताडपा-
दपः । ताल इत्यपि यथा । An. V, 52 ॥ 117 ॥

[ताडी] दलप्रधानस्तरुस्तालीनामा दलतरुस्तालीदलतरुस्तत्र यथा । प्राप ताली°
Ra. 4, 34 । ताडिरिति इदन्तोपि यथा । कर्णे ताडिदलम् c. Pa. 3952 ॥ [दण्ड]
दमे दमने । दण्डं दम्येषु कुर्वते । यमे । दण्डेन दण्डितं विश्वम् । व्यूहभेदे ।
M. 7, 187 । अश्वे । भृशमपि शिततुण्डैर्मण्डितं जात्यदण्डैः । मथि मन्याने ।
अग्निर्मन्दरदण्डेन ममन्थे देवदानवैः [c. Mall. on Ki. 5, 30] ॥ 118 ॥

प्रकाण्डं तरुस्कन्धस्याधोभागो नालं वा । नाले यथा । उद्दण्डैः पुण्डरीकैः ।
लगुडे । Ku. 2, 23 । कोणे वादनोपकरणे । दण्डाहतो दुन्दुभिः । गर्वे । खण्डि-
तोद्दण्डयोधाः ॥ [नाडी] गण्डदूर्वा श्वेतदूर्वाविशेषः ॥ 119 ॥

मालं काण्डं तत्र यथा । आसेदुरुक्षाडिनि पुण्डरीके । गुणान्तरं चर्मरज्जु-
विशेषः । यथा । नाडीभिर्नखते युगम् । स्नायुः सिरा यथा । An. IV, 2 ।
तन्तुवायोपकरणेपि ॥ [नीड] स्थाने । स बद्धकक्षः परनीडपीडने ॥ [पण्डा]
यथा । धर्मं वेत्ति स पण्डितः । अत्र पण्डा बुद्धिर्विद्यतेत्येति पण्डितः ॥ [पाण्डु]
सिते । Me. 29 ॥ 120 ॥

[पिण्डः] वृन्दे । Sn. 2005 । गोले । Sp. 4952 । अङ्गे । Ra. 2, 57 ।
कषले । पिण्डं गृहाण पिब वारि यथोपनीतम् ॥ [पिण्डम्] जीवनं जलम् ॥ 121 ॥

बलं स्थाम सान्द्रं बहुलम् ॥ [पिण्डी] नगरो गन्धवृक्षः ॥ [पीडा] आर्तौ
मर्दने च । Bh. Ś. 56 । कृपायाम् । सन्तः सपीडा जने ॥ 122 ॥

[भाण्ड] मूल° । Śi. 3, 76 । तुरंगाणां° । Śi. 17, 36 । नदी° । भाण्डे-
पि नद्यम्बु न जानुदघ्नम् । भाजने । Da. 1, 48 ॥ 123 ॥

[मण्ड] भूषायाम् । पुनातु चण्डी कृतमुण्डमण्डा । सारं भक्तादिनिर्यासः ।
यथा । मातङ्गोऽज्झितमण्ड° c. Pa. 1055 । पिच्छा द्रवद्रव्याणामुपर्यच्छो भागः ।
यथा । मण्डपेयाविले पीना मोदनस्य च लाघवं यथापूर्वम् ॥ [मुण्ड] मुण्डिते ।
M. 2, 219 ॥ 124 ॥

राहौ । मुण्डेन चण्डांशुरयं निर्गीर्णः । कीलकाजातशृङ्गकाकृतचूडेऽपि ।
कीलके । व्यालैरावृतकोटरेपि शुषिरे मुण्डे कृतावस्थितिः । अजातशृङ्गके गवादौ ।
शावलेयो° s. 2, 112 । अकृतचूडे । जटी मुण्डी शिखी वापि मुच्यते नात्र
संशयः । अत्र हि मुण्डमकृतचूडमबद्धकेशं शिरोऽस्यास्तीति मुण्डी ॥ [रण्डा]
मृतप्रिया विधवा यथा । तथापि रण्डा क्षुरताभिलाषिणी ॥ [व्याड] द्वयोः ।
व्याडव्याप्तवनान्तरे ॥ [शुण्डा] पानमदस्थानेपि । क्षुरापानमदस्थानयोर्वथा ।
शुण्डायां प्रविजृम्भते परिमलः कोप्येष शुण्डाकृतः ॥ 125 ॥

विबुकेपि यथा । शुण्डामुण्डीकरणरसाइक्ति नपुंसकतां यः ॥ [शुण्ड]
मदेन निर्भर उन्मत्त इत्यर्थः ॥ [शौण्ड] विख्याते । An. IV, 37 । मत्ते ।
हरिजयमदशौण्डः सैष लङ्काधिनाथः ॥ 126 ॥

[षड] पेयान्तरं पानकविशेषः । भेदो विदारणम् ॥ [षण्ड] कानने ।
Śi. 11, 15 । इद्वारे । चौरैरपहते षण्डे पृष्ठतः कोनुधावति ॥ अथ दान्ताः ॥
[गूढ] रहसि । गूढमैथुनधाट्यं च काले चालयसंग्रहम् c. Sp. 2183 । संवृते ।
Ra. 1, 20 ॥ [दाढा] दंष्ट्रायाम् । दाढावलीढदृढपल्लवगूढमुस्तः ॥ 127 ॥

[दृढ] शक्तस्थूलयोः पुंस्त्रीवः । भृशे वाच्यलिङ्गः । वैजयन्ती तु सर्वेष्वपि वाच्यलिङ्गमाह ॥ शक्तो बलवान्यथा । हे नागराज नगबहुदीभूय धरां धर । भृशेत्यर्थः । K. Pr. 98, 5 । स्थूले । दृढस्कन्धो महोत्साहः । [बाढ] भृशे । बाढमाविद्धकर्णः । प्रतिज्ञायाम् । बाढमेतत्करोमि ॥ प्रायः क्रियाविशेषणमेतत् ॥ [माढि] अर्चा पूजा यथा । उमामादिप्रसक्तानाम् ॥ [मूढ] तन्त्रिते । किं किं मूढः करोमीत्यसकृदपि कृतारम्भवैयर्थ्यखिन्नः । जडे । Su. 449 ॥ 128 ॥

[राढा] शोभायाम् । आपाढः प्रौढराढः ॥ [व्यूढ] न्यस्तं विन्यस्तं रचितमिति यावत् । यथा । व्यूढां द्रुपदपुत्रेण । उरौ । Ra. 1, 13 । संहते । Sāṅkh. grihy. 1, 10 (I. St. 15, 24, 2) ॥ [वोढृ] भारिके । Ku. 1, 15 । सूते । यस्य वोढारुणो रथे ॥ [शण्ड । षण्ड] सौविदे । अन्तःपुरं शण्डशतावगाढम् ॥ 129 ॥

वन्ध्यपुंसि । शण्डात्तनयदोहदः । इदंचरे । कण्ठे बध्नासि किमिमां मूढ शण्डस्य गामिव । क्लीवे । Su. 449 । एवं सर्वत्र षण्डोपि ॥ [सोढृ] शक्तः समर्थः । यथा । न सोढा वर्णने गुरुः ॥ अथ णान्ताः ॥ [अणि । आणि] अश्रौ । तीक्ष्णाणिमरणिं छिन्द । अक्षाग्रकीलके । अणुनाप्यणिना हीनो न गच्छति रथः पथि ॥ 130 ॥

[उष्ण] दक्षे । उष्णः कः सर्वकार्येषु । आतपे । Ku. 5, 52 । अहिमे । Sp. 2009 ॥ [ऊर्णा] भ्रू° । Da. 1, 53 ॥ 131 ॥

[ऋण] जलदुर्गे । सं° दशार्णाः [Me. 23] । अत्र हि दश ऋणानि जलदुर्गाण्यत्रेति व्युत्पत्तिः ॥ [कृण] लेशे । B. H. 66, v. 9 । विमुष्यपि यथा । Suv. 37, 7 ॥ [कृणा] अतिविषायामपि ॥ [कृर्ण] चम्पा° । Ki. 3, 14 । भ्रुतौ । Pa. 447 ; c. Su. 3156 । अरित्रेपि । संसारवारानिधिकर्णधारः ॥ 132 ॥

[क्षण] कालविशेषो नाडिकाषष्ठांशो मुहूर्तो वा । तत्र यथा । Si. 4, 17 । पर्व विषुवदादि यथा । रवेः संक्रमणक्षणः । अवसरे । स वा क्षणो वर्तते । महे । क्षणे रक्षयाः कुलस्त्रियः । व्यापारविकलत्वे । Pa. 1499 । परतन्त्रत्वे । क्षणिकास्मि न ते क्षणे । मध्ये । प्रासादक्षणरक्षणम् ॥ 133 ॥

[कीर्ण] क्षिप्ते । Ratn. 292, 16 । हते । कर्णश्च कीर्णाखिलशत्रुपक्षः । उच्च व्याप्ते । Śā. 7 ॥ [कुणि] पुंसि । कुकरे विकले पाणौ । Su. 476 । कुत्सितः करोत्येति व्युत्पत्त्या तदति तत्र तु वाच्यलिङ्गः ॥ [कृष्णः] वर्णे विष्णौ च ।

Su. 104 । व्यासे । कृष्णेन विष्णुभक्तेन कृतं भारतमुद्धतम् । कृष्णद्वैपायन
इत्यादौ स्थितस्य कृष्णशब्दस्य भीमो भीमसेन इति न्यायेन व्यासे प्रयोगः । अथ
द्वैपायनशब्दस्य । चण्डश्चण्डीपतेरंशो [?] मुनिर्द्वैपायनोस्तु वः । रथयोजितगोवि-
न्दरुक्मिणोक्तः सदा मुदे ॥ इत्यादौ दुर्वासस्यपि वर्तमानात्कृष्णशब्देन व्यासवाचि-
ना विशेष्यते द्वैपायनशब्दः ॥ 134 ॥

[कृष्णा] द्वैपद्याम् । V. S. 142 ॥ [कोण] वीणादिवादनेभ्यौ च । धृत्वा
कोणं विराचितलयो वादयन्दन्तवीणाम् ॥ 135 ॥

लगुडे । उद्धूर्णकोणै रभसादनुद्धृतः । लोहिताङ्गो मङ्गलः । शनावपि ॥ शब्देपि ॥
[गण] संख्यायाम् । Si. 6, 15 । समूहे । Nāg. 3 ॥ [गुण] ज्या मौर्वी यथा ।
Ba. III, 73 । सुदः सूपकारः । यथा । महानसे किं नु गुणा गृणन्ति । तन्तौ ।
K. Pr. 141, 6 ॥ 136 ॥

रज्जौ । संपूर्णोपि घटः कूपे गुणच्छेदात्पतत्यधः । सत्त्वादौ । Kād. I, v. 1 ।
संध्यादौ । Si. 2, 26 । शौर्यादयः शौर्यगाम्भीर्यस्थेर्यादयः । यथा । Ra. 1, 16 ।
भीमं । धृतराष्ट्रोपि गुणप्रियः [Vās. 15, 1] । अत्र हि विरोधाभासे गुणशब्देन
विराटगृहं सूपकारत्वाङ्गीमसेन उच्यते ॥ इन्द्रिये स्पर्शनादौ । Bhag. 3, 29 ।
रूपादयो वैशेषिकोक्ताश्चतुर्विंशतिः । यथा । गुणवति यौवनशालिनि । अप्रधाने
दोषान्यस्मिन्नुत्कर्षे च । Su. 2672 [गुणाः खलु गुणा एवेत्यादौ द्वितीयो गुण-
शब्दोप्रधाने Mkh., C.] । विशेषणे । गुणवृत्तेराश्रयाद्वचनलिङ्गे ॥ 137 ॥

[गेष्ण] इयोः । गेष्णो विष्णुचरित्रस्य ॥ [घ्राण] प्राते । घ्राणगीर्वाण-
सौरभः । घोणायाम् । Sū. 6 ॥ [घृणा] जुगुप्सायाम् । चण्डालीमपि यान्ति
निर्वृणतया । कर्णायाम् । Sū. 6 ॥ 138 ॥

[घृणि] अंशुषु । Sū. 6 । ज्वालायाम् । घृणौ कृशानोर्बुद्ध्यायमाने ॥
[घूर्णानि] प्रायेण बहुवचनान्तः । यथा । Me. 67* ॥ [घूर्ण] क्षोदे ।
An. II, 53 । क्षारभेदे ताम्बूलोपकरणे । करहाटकचूर्णेन ताम्बूलं मम दीयता-
म् ॥ 139 ॥

[जिष्णु] शक्रे । जिष्णुना विजिते वृत्रे । अर्जुने । Ki. 11, 1 । अर्के । जिष्णुर्न-
दोष्णः कमलप्रबोधे ॥ 140 ॥

[त्राण] ज्ञाते । त्राणः स गीर्वाणगणेन वाणैः । रक्षणे । An. I, 27 ॥
[तीक्ष्ण] विषेयस्वाज्ञौ च । तीक्ष्णेन तीक्ष्णं विलिलेप तीक्ष्णे ॥ 141 ॥

द्रव्यहेतोरात्मानं यस्यजति स भात्मत्यागी । यत्कौटिल्यः । ये द्रव्यहेतोर्व्यालं
हस्तिनं चापि बोधयेयुः । ते तीक्ष्णा इति [c. 2, 542] ॥ क्षारमात्रेपि ॥ [द्रुणः]
वृश्चिके । द्रुणाघातव्रणार्दितः ॥ [द्रुणम्] मौर्व्यामपि । तत्र द्रुणा ॥ 142 ॥
[द्रुणी] 'कूर्म्याम् । यत्पश्यति द्रुणी खेहाङ्गिम्भस्तेनैव वर्धते । जलद्रोणी
काशाम्बुवाहिनी नौकेत्यर्थः ॥ [देण्] द्वयोः । के वा देण् विजिष्णवः ॥
[द्रोणः] काके काकभेदे । उत्कूजत्कुद्बधूकावलिबिहितहठास्कन्दसंमर्दजायविद्रा-
णद्रोणकाकप्रकरकृतमहाक्रन्दितेनार्धरात्रे । पर्वतेपि यथा । An. VII, 10 ॥ 143 ॥

[द्रोणी] नैभेदः काशाम्बुवाहिनी वेडा यथा । द्रोणीभिरम्भसि चरन्ति
महार्णवस्य । शैलसंघौ । अद्रिद्रोणीकुटीरे कुहरिणि हरिणारतयो [?] यापय-
न्ति ॥ गवाद्यन्नादिभाजनेपि यथा । द्रोणीषु वाहा यवसं प्रसन्ते । द्रोणिरिकारा-
न्तः श्रेण्यामपि यथा । Da. 3, 7 ॥ [पण] कार्षापणो रूप्यात्मा नाणकभेदः ।
यद्वा । कार्षिकाख्यो विंशत्यधिकैकपञ्चाशच्छतसंख्यो वराटकमानविशेषः ।
यद्वाचस्पतिः । चतुष्कपर्दको गण्डो बोद्धी तु पञ्चगण्डका । काकिणी चाथ दश-
भिर्गण्डकैर्विन्दुकोस्त्रियाम् ॥ विन्दुकाभ्यां पुनर्द्वाभ्यां पणपाणिकपादिकाः । पादि-
कादंगजो रोच्यः [?] कार्षिकश्च यथोत्तरम् ॥ चतुर्गुणाः [?] कार्षिके तु
पणः कार्षापणोऽंशकः ॥ तत्र यथा । क्रीतं पणसहस्रेण । ग्लहोक्षग्रहणं यथा । वि-
धायाक्षपणं पाणौ । विक्रय्य° मूल्ये वस्त्रे च । एका शाकपणं पणेन विपणौ
क्रीणाति पण्याङ्गना । भूतिर्वेतनं यथा । आगन्तुकेन कार्यं घनसलिलं पणवधूव-
शीकारः । एतेषु त्रिषु शक्तो ब्रह्मापि न निर्णयं कर्तुम् ॥ धने । बहुपणैः पुरमा-
पणिकैर्वृतम् ॥ 144 ॥

व्यवहारे । दुःशक्तः कृपणैः पणः । द्यूता° । An. VII, 115 । आदिश-
ब्दात्समाह्वये निपानादौ च । गण्डश्चत्वारो वराटकाः । यद्वाचस्पतिः । चतुष्कप-
र्दको गण्डः । स्वार्थे के गण्डकः । तेषां विंशतिरशीतिः कपर्दका इत्यर्थः ॥
[प्राण] बले । An. III, 8 ॥ 145 ॥

[पार्ष्णि] कुम्भी स्तम्भस्याधार ओषधिर्वा । चमूपृष्ठे । Ra. 4, 26 । पादमूले ।
Ku. 1, 11 ॥ 146 ॥

[पूर्ण] कृत्स्ने । पूर्णं व्याकरणं पपाठ न शठस्तूर्णं स जीर्णोद्यमः । पूरिते ।
An. I, 17 ॥ [फ्राणि] द्वयोः । वाणिः फ्राणिरिवोज्ज्वला ॥ [वाण] वृक्षविशेषे
शरावयवे शरे च । Ku. 3, 27 ॥ 147 ॥

बलिपुत्रे । Kād. I. v. 2 । देवभेदेपि मङ्गः । यथा । बाणलिङ्गे न निर्माल्यं
तथा देवे स्वयंभुवि । मङ्ग एव च बाणशब्दो वाचि स्त्रियां वर्तत इत्याह यथा ।
बाणीयबाणी यदि कर्णगोचरा ॥ [भ्रूण] सर्वेषु । सद्यः पतति भ्रूणहा ॥ [मणि]
अजा° । अजामणेरिवैतस्य जन्म जातं निरर्थकम् c. Sp. 3120 . ॥ 148 ॥

अलिङ्गरो महाघटः । यथा । क्रमादपामपि मणौ पङ्कोवश्यं प्रवर्धते । उत्ति-
ष्ठेत्तु यथाकालं मलानां शोधनं प्रति । रत्ने । Sp. 1526 । हस्तमूलेपि । मणेस्तु
निःसृता रेखा ॥ [मोण] नक्रमक्षिका या नासिकायां प्रविश्य शब्दायते जल-
मक्षिका वा ॥ [रण] कोणो वादनकाष्ठं यथा । रणन्ति वीणारणताडितास्ततः ।
कणे । कर्षन्ति मञ्जीररणेन मानसम् ॥ 149 ॥

[रेणु] धूल्याम् । Si. 5, 8 ॥ [वर्णः] स्वर्णं । कर्णेषु वर्णाभरणानि चक्रुः ।
व्रतं ब्रह्मचर्यं यथा । अथाह वर्णा° [Ku. 5, 65] । अत्र हि वर्णो ब्रह्मचर्यमस्या-
स्तीति वर्णा । स्तुतौ । आकर्णयन्ति नववर्णममुं सकर्णाः । रूप आकारे । वर्णः
स्वर्णमलंकरिष्णुरलिनीं जिष्णुः कचानां चयः । द्विजादौ । Ra. 5, 19 । शुक्लादौ ।
Si. 5, 38 । कुथायाम् । Ra. 6, 4 । अक्षरं स्वरादि यथा । अष्टौ स्थानानि
वर्णानाम् s. I. St. 4, 107 । गुणे । Si. 16, 29 ॥ 150 ॥

भेदः प्रकारः । यथा । नानावर्णसुगन्धिपुष्पनिचयैः सर्वत्र यः पुष्पितः । गीतक्रमे
रागपरिपाट्याम् । Ku. 5, 56 । चित्रमालेख्यं यथा । विवर्णवर्णं तव शत्रुहर्म्यम् ।
यशसि । H. Y. 1, 47 । तालविशेषो वर्णतालः । अङ्गरागो विलेपनं यथा । निवर्ण्य
वर्णं रतकेलिशीर्णम् ॥ मखेपि ॥ [वर्णम्] यथा । Ra. 16, 70 ॥ 151 ॥

[वाणि] व्यूतौ वाने । क्रीणन्ति वाणिजाट्टेषु निष्प्रवाणिं पटं जनाः । अत्र
हि निर्गतः प्रवाण्या निष्प्रवाणिः । तत्कालोत्तीर्णः सदश इत्यर्थः । सरस्वत्याम् ।
मातर्वाणि तवेह पाणिकमले ॥ [वृष्टिण] द्वयोः । Si. 16, 59 ॥ [वेणी] सेतुः
पालिः । यथा । रागसागरवेणिकाभ्यां यौवननर्तकलासिकाभ्यां भूलताभ्यां विरा-
जिता c. Vās. 61, 3 । प्रवाहकेशबन्धयोः । Me. 29 ॥ 152 ॥

[वेणु] द्वयोः । Si. 19, 1 । अत्र यथा भीमसेनो भीमस्तथा वेणुदारी
नृपोपि वेणुः ॥ [शाण] कपः कुरुविन्दब्रह्मनिष्पन्नं वर्षणोपकरणं यथा ।
Su. 3457 । मानभेदे मापके । सुवर्णशाणं तु लोमशब्देन वेष्टयेत् ॥ [श्रेणी]
आल्याम् । R. K. 1, 1 । कुलेपि मङ्गः ॥ 153 ॥

[शाण] नदे रक्तवर्णे च । Su. 2592 । अग्नौ । चुल्लीकोणान्तरे शोणं स्थ-

गयन्त्यङ्गना निशि । हयान्तरं कोकनदच्छविस्तुरंगः । यथा । शोणकूणितरणाङ्ग-
णभूमिः ॥ पद्मरागेपि ॥ 154 ॥

अथ तान्ताः ॥ [अन्त] स्वरूपे । नान्तोस्य ज्ञायते कैश्चिदुर्जनस्योदधेरिव ।
निकटे । हरस्यान्तेवासी भृगुपतिरयं तिष्ठति पुरः । प्रान्ते । Su. 2691 । निश्चये ।
St. 2, 31 । अत्र हि दृष्टोन्तो निश्चयोत्रेति दृष्टान्तः । नाशे । H. Y. 4, 62 ।
अवयव एकदेशः । यथा । घनकपिलजटान्तभ्रान्तगङ्गाजलौघः ॥ [अर्हत्] पूज्ये ।
यदध्यासितमर्हद्विस्तद्धि तीर्थं प्रचक्षते ॥ 155 ॥

[अस्त] पश्चिमाद्रौ । K. Pr. 79, 16 ॥ [अर्ति] भटनौ । संप्रामे बि-
भयां चकार स रिपूनर्तौ गुणं रोपयन् ॥ [आप्त] लब्धे । Su. 3264 । सत्यः
प्रत्ययितः । अविस्वादक इति यावत् । यथा । H. Y. 2, 12 ॥ बान्धवेपि
मदुः । यथा । आप्तैः सुहृद्भिरपि च प्रथितप्रभातैः ॥ [आप्ति] संबन्धे । न सा-
धुभिस्तस्य कदाचिदाप्तिः ॥ 156 ॥

[ईति] प्रवासे । ईतिवर्धितवियोगपीडया ॥ [ऊति] द्वयोः । कन्येतिक्षपि-
तक्षणास्तरुतले विश्रान्तिमायान्त्यमी ॥ [ऋत] पूजितदीप्तसत्येषु वाच्यलिङ्गः
सत्ये तु धर्ममात्रे क्लीवः ॥ पानीये । ऋतादृते जातु न वर्तते जगत् । पूजिते ।
ऋतोपि किं प्रेतपतिः प्रसीदति । दीप्तः संतापितः प्रतप्त इत्यर्थः । यथा । कामार्ता^०
[Me. 5] । अत्र हि कामेन ऋतः कामार्तः । ऋते तृतीयाप्तमासे इत्यार् ॥
सत्ये । Sp. 2750 ॥ 157 ॥

[ऋति] सर्वेषु । ऋतिर्बलिष्वेषु ऋतिं न कुर्यात् ॥ [एत] द्वयोः । एता-
मेतां मृगश्रेणीम् ॥ 158 ॥

[क्षत्तु] वेधसि । क्षत्तुर्भुजात्क्षत्रमिहोदपादि । नियुक्ते दासजे शास्ये च ।
भाति राजकुलं भ्राम्यदनेकक्षत्तुसंकुलम् ॥ [कन्तु] कामे । कन्तुः किं तनुते
विरक्तमनसाम् । कामिन्यपि ॥ 159 ॥

[कान्तः] रम्ये । Su. 1343 । प्रिये भर्तरि । Su. 2147 । प्राणि ।
Me. 69 ॥ [कान्ता] योषिति । Sp. 1626 ॥ [कान्ति] शोभायाम् ।
Su. 476 । कामना इच्छा यथा । भवति विभवकान्तिः स्वान्तमध्ये न कस्य ॥
प्रभाकाव्यगुणयोरपि । प्रभायाम् । Su. 2031 । काव्यगुणे । V. K. 3, 1, 4 ॥
[क्षिति] त्रिष्वपि । Su. 2587; c. Pa. 1224, I. St. 15, 298 ॥ 160 ॥

[कीर्ति] यशसि । B.H. 68, v. 31 ॥ [कृत] पर्याप्तयुगयोः । कृतं क-

तयुगादिभिः । विहिते । Sp. 526 । फले । सुकृतशतविलासः सोयमेकान्तवासः ।
अत्र हि शोभनं कृतं फलं यस्मात्सुकृतं पुण्यमुच्यते ॥ 161 ॥

[कृत्] ङिष्ठे । Bā. x, 20 । वेष्टिते । कृत्ताजिनो नृत्यति चन्द्रमौलिः ॥
[केतु] शुतौ । स्वेदोद्गमे हेतुरिहोष्णकेतुः । पताकायाम् । Si. 5, 13 । ग्रहः
सूर्याक्षवमः । यथा । एकोत्तरं केतुशतं वदन्ति । उत्पाते । कितव तत्र बभूवुः
भेयसे केतवोपि ॥ 162 ॥

[गति] वहङ्गण इति नाडीव्रणः । यथा । गतिं वहन्तीं न शशाक रोडुम् ।
ज्ञाने बोधे । देव्यानतेः सकलशास्त्रगतिर्भवित्री । यात्रा प्रयाणं यथा । Pa. 3282 ।
उपायः सामादिर्यथा । त्वत्तो नान्या गतिर्मम । अध्वनि । Ra. 1, 4 ॥ 163 ॥

[गुप्ति] यमो मनोवाक्कायसंयमः । यथा । H.Y. 1, 33 ॥ 164 ॥

कारायाम् । Si. 11, 60 ॥ [घृत] आज्येम्बुनि च । घृतसंवाधितरुचयो व्रत-
तय इव योषितो घिराजन्ते ॥ [चिति] ज्ञानेपीति मद्बुद्धः । चितिः प्रत्यवमर्शात्मा ॥
[जगत्] लोके । Sp. 1107 । इङ्गे । त्वं मुनीन्द्र जगत्तीर्थम् । वायौ ॥ जग-
ज्जगन्ति भ्रमतीति चित्रम् ॥ 165 ॥

[जात] जातिः सामान्यं यथा । रत्नं सुजातं कनकावदातम् । ओधे । निःशे-
षविभ्राणितकोशजातम् । जनिर्जन्म । संपत्तेपि । द्वयोर्यथा । जाते पुत्रस्य जाते
समजनि वनिता वल्लभा भूमिभर्तुः ॥ पुत्रेपि मद्बुद्धः । यथा । जात लक्ष्मण पवि-
त्रितं त्वया ॥ [जाति] गोत्रेन्वये । Sp. 2388 । जुह्याम् । H. Ch. I. v. 6 ;
Sp. 6788 । अत्रैव जातिशब्दोलंकारविशेषेपि । जन्मनि । द्विजाति° Ku. 5, 40 ।
अत्र हि द्वे जाती जन्मनी यस्य द्विजातिर्ब्राह्मणः ॥ 166 ॥

स्वभावोत्तराभासगीतभेदेष्वपि । स्वभावे । जात्यैव याति पुरुषः परमां प्रति-
ष्ठाम् । उत्तराभासे । Ny. S. I, 1 । गीतभेदे । पद्मोदीच्यवतीजातेर्भिन्नषड्भु उदा-
हतः ॥ [जाति] पितरि । ज्ञातौ ज्ञाते हि कन्याया जन्मयात्रा प्रतन्यते ॥ इक्ष्वा-
कुवृषभेपि ॥ [ततम्] यथा । ततघनशुपिरसमत्वयुतम् ॥ [ततः] व्याप्ते ।
Si. 9, 23 । पृथौ । वनं ततानेकतमालतालम् ॥ 167 ॥

[तात] अनुकम्प्ये । तात ताडय ताडकाम् । पितरि । M. M. 82, 2 ॥
[तिक्तः] छुरभौ । Me. 20 । रसे । Sp. 2536 । अत्र तिक्तरसयोगात्ति-
क्तम् ॥ [तिक्तम्] पर्पटकौषधं पित्तोपशामकं द्रव्यम् ॥ 168 ॥

[दन्त] दशने । Pa. 1267 । संनुनि । दन्तप्रखलदच्छनिर्जरजले रम्या वनान्ता भमी ॥ [दिति] खण्डने । दिति स दैत्येषु चकार विष्णुः ॥ 169 ॥

[दीप्त] निर्भासितं भासुरं यथा । Si. 10, 14 । दग्धे । दग्धदीप्ता महीभृतः । ज्वलितेपि यथा । H. Y. 4, 87 ॥ [द्युति] शोभायाम् । स्मरभरपरिरोहत्पाण्डिमा गूढरूढद्युतिविजितमृगाङ्गा मोदते गण्डभित्तिः । दीधितौ । Sp. 204 (read भनक्ति with Mb.; c. Su. 1517, Pa. 3320) ॥ [धातु] वेधसि । Su. 626 । पालके । धाता समस्तक्षितेः ॥ 170 ॥

[धातु] लोहानि स्वर्णादीनि । यदाह । s. C. on H. 1039 । इन्द्रियं च-
क्षुरादि शुक्रं वा । अस्थि पञ्चमो धातुः ॥ रसादौ भ्वादौ श्लेष्मादौ लोहेषु च
यथा । अभ्यस्तरूपसिद्धिः सुविदितधातूपसर्गविनिपातः । योगी वैयाकरणो जयति
भिषक्कार्तिकेन्द्रो वा [°वार्तिकेन्द्रो ? c. Y. Y. 5, 4] ॥ पावविकारे । Me. 102 ।
शब्दादौ । न धातूनपि गृहीयादुन्मनीभावमागतः । इन्द्रिये । धातुपाठवमवेक्ष्य
तिष्ठतः । अस्थि । यस्येह भज्यते धातुर्भवेत्तस्यैव वेदना ॥ 171 ॥

[धृत] इयोः । तीव्रवेगधृतमार्गवृक्षया ॥ [धूत] इयोः । Si. 5, 33 ॥ 172 ॥
[धृति] धारणा तु क० H. 84 । भयेप्यनाकुलता धैर्यम् । यदर्थं सर्वमिदं
— — — तत्सुखम् । लौल्याभावे मनसो निर्वृतिः संतोषः । धारणादिषु सर्वेषु यथा ।
धृतिं विधत्ते परमः स योगी ॥ [नत] नन्ने । Ku. 1, 38 ॥ नितम्बकुटिलयोरपि
मृदुः । क्रमेण यथा । परिणमति कामहस्ती कामिन्या नततटे विशालेस्मिन् ।
स्पर्श० Si. 10, 41 ॥ नमस्कृतेपि यथा । नौम्यहं मौलिना वीरं नतं प्राचीनब-
र्हिषा ॥ 173 ॥

[नीति] नये न्याये । Si. 2, 61 । प्रापणे प्राप्तौ । दिशति दयितनीतिः
कस्य न प्रीतिमाशु ॥ [पङ्क्ति] दशसंख्यायामपि मृदुः । यथा । Ra. 9, 74 ॥
[पत्ति] पट्टे । Ra. 7, 34 । गतौ । पत्तिः स्वर्गगृहे भवेत्सुकृतिनः कस्या-
पीति ॥ 174 ॥

[प्राप्ति] महोदये । प्राप्तिः कस्य न साधुसंगमवशाच्छीघ्रं भवेज्जन्मिनः ।
लाभे । N&g. 12 ॥ [पित्सत् । पिपतिषत्] इयोः । पित्सन्तः किलकिञ्चि-
तेन हृदयं कर्षन्त्यमी बालकाः । श्रुतिं पिपतिषन्तः केन शक्या निषेदुम् ॥
[पीत] इयोः । Si. 10, 6 ॥ 175 ॥

[पीता] यथा । आर्द्रकरुद्रक [?] पीतरसं — — वासकब्राह्मीसर्जरसम् ।

अत्र द्यापो बहुलं नास्तीति ह्रस्वः ॥ [पीति] इयोः । बद्धकक्षाः परं पीतौ पत्तयो मद्यपा इव ॥ [प्रीति] योगे पुंसि ॥ [पुस्त] त्रिषु । पुस्तं समस्तं सुदृशा निरस्तं सौभाग्यभूमेर्भवतोर्वियोगे ॥ 176 ॥

[पुतः] त्रिमात्रके । Śi. 5, 15 । आह्लादितेपि यथा । Śi. 11, 53 ॥ [पूर्त] पूरिते । गुणैः पूर्णं मूर्तिस्तत्र भुवनभर्तुर्विजयते ॥ 177 ॥

[प्रेत । परेत] मृते । Ra. 8, 85 । M. M. 187, 6 । भूतं देवयोनिः प्राणिमात्रं वा । तद्विशेषे यथा । M. M. 174, 1 । Śi. 1, 57 । [प्रोत] गुम्फिते । Śi. 2, 19 । वाससि । प्रोतानि पोते पवनैः झवन्ते ॥ 178 ॥

[भर्तृ] षोष्ठा स्वामी ध्वञ्च । ध्वे पुंसि शेषयोर्वाच्यलिङ्गः । स्वामिनि । Ku. 3, 22 । ध्वे । Ku. 7, 83 ॥ [भक्ति] सेवायाम् । BA. I, 36 । गौण-वृत्तौ । भक्त्या गङ्गाध्वनिस्तटे । भङ्ग्यां विच्छिन्नौ । Ku. 3, 30 । श्रद्धायाम् । अन्तर्भक्तिनिवेदनाय हि सतां - - - । त्रिभागे । हंसो हि दुग्धोदकभक्ति-कारी ॥ 179 ॥

[भास्वत्] इयोः Śi. 5, 3 ॥ [भ्रान्ति] इयोः । Śi. 10, 5 ॥ [भित्ति] कुक्षे । K. Pr. 324, 3 । प्रदेशे । बुति° s. 2, 170 ॥ [भूत] सत्ये न्या-योपपन्ने । भूतमप्यनुपन्यस्तं हीयते व्यवहारतः ॥ 180 ॥

प्राप्ते । प्रमाणभूताय जगद्धितैषिणे । अतीते । Su. 468 । पिशा° । भूतोप-रुद्धमिति भूतविदो विदन्ति c. Sp. 6288 । आदिशब्दात्प्रेतादिपरिग्रहः । पृथ्व्या-दौ । Ra. 4, 11 । आदिशब्दाज्जलादयः । जन्तौ । Sp. 4805 । युक्ते । भूत-वादी प्रामाणिकः स्यात् ॥ [भूति] भस्मनि । Śi. 1, 4 ॥ 181 ॥

उत्पादे । मुक्तानां न पुनर्भूतिः ॥ [भृति] भरणे पोषणे । कुक्षेर्यावदमी भव-न्ति भृतये° c. Sp. 7337 ॥ [मत] संमते । मम तावन्मतमदः ॥ लोटमर्द-नकाष्ठेपि । बभुर्भुवः कृष्टमतीकृता इव c. Śi. 12, 21 ॥ 182 ॥

[महत्] बृहति वाच्यलिङ्गः । अन्यत्र क्लीबे । मङ्गस्तु महद्राज्ये सांख्य-बुद्धौ न खी बृहति तु त्रिषु । इत्याह ॥ धीतत्त्वं सांख्यप्रणीतम् । बृहति धीत-त्वे च । Śi. 15, prakshiptaśloka 2 । राज्ये । साधिताखिलनृपं महन्महत्° c. Śi. 14, 13 ॥ । मरुत् । सुरे । Ku. 3, 72 । अनिले । Ra. 5, 27 ॥

[मति] बुद्धौ । Ra. 5, 66 । इच्छायाम् । मतिरस्ति न मे भोक्तुम् ॥ [मातृ] गवि । स त्वमेकान्तरां तस्या मदीयां वत्स मातरम् । s. Petersb.

Diet. V, 699 | अत्र हि वन्सेति दिलीपस्य संबोधनं मातरं गामित्यर्थः ।
तुर्गा गौरी यथा । Ku. 6, 80 | अत्र हि जगत्पितृसंबन्धाद्यौगिको मातृशब्दो
गौरी रूढः ॥ अकारादिवर्णेष्वपि यथा । मातृकामपि नो वेत्ति ॥ 183 ॥

[मिति] इयतो भाव ऐयत्यं वस्तुसंख्यापरिच्छेदः । मानं प्रस्थादि । इयोः ।
मिति धनादेर्न विवेद पार्थिवः ॥ [मुक्ता] प्राप्तमुक्तौ मोचितेति च । यद्वैडः ।
मुक्ता स्त्री मौक्तिके प्राप्तमुक्तिमोचितयोस्त्रिषु ॥ मौक्तिके प्राप्तमुक्तौ च । Da. 2, 26 ।
पुंश्चल्याम् । मुक्तासु युक्तं त्रिदुषां न रन्तुम् । मोचित इति मुचण् प्रमोचन इत्य-
स्य स्वार्थिकण्यन्तस्य प्रयोगः । यथा । मुक्तोऽध्वगैः पञ्चरान् Pa. 1268 ॥ 184 ॥

[मृत] मृत्युमत्यपि यथा । गते मृते प्रव्रजिते ° s. Bezz. Beitr. V, 60 ॥ 185 ॥

[यति] निकारे धिक्क्रियायाम् । किमनेन यतिना । विरतिः श्रव्यः पाठवि-
रामः । भिक्षुर्मुमुक्षुः । इयोः । सद्यतिसेवितपादं वरगणधरमूर्जितप्रवरवृत्तम् ।
श्रीवर्धमानमादौ जयदेवं भक्तितो वन्दे [Pādas 3-4 from V. A.] ॥ [युत]
पृथगर्थे । अयुत ° Goldst. Diet. 444, b, 18 ॥ [युक्ति] न्याये । युक्त्या
यत्र घटामुपैति तदहं दृष्ट्वापि न भ्रष्टे । योजने । गन्धयुक्तिं विधायोच्चैः ॥ 186 ॥

[रक्त] कुङ्कुमे । हेमन्ते धनरक्तपङ्कमलनक्रीडाजुषो योषितः । असृजि ।
Ku. 1, 6 । प्राचीनामलके । हरीतकीरक्तविभीतकानां चूर्णं विधाय । अरुणे । Sp. 5693 ।
मधुरेपि बल्लभटीका यथा । Si. 10, 64 ॥ [रति] स्मर ° । Ku. 4, 9 ॥
चित्तावस्थानाभिष्वङ्गस्थायिभावेऽपि मङ्गुः । क्रमेण यथा । वने रक्तिर्विरक्तस्य
रक्तस्य तु जने रतिः । Sp. 1450 । K.Pr. IV, 30 ॥ [रीति] पित्तले
लोहकिट्टे च । स्वर्णरीत्योरिवान्तरम् ॥ 187 ॥

वैदर्भ्यादौ । K.Pr. IX, 4 । सीञ्जि । निरीतिमाप क्षितिमग्धिरीतिम् । लवणे ग-
तौ च । स वारिरीति न शशाक रोदुम् ॥ [लता] ज्योतिष्मती लवणाशाकः ॥
शाखायाम् । कालिन्दीतटरूढवञ्जुललतामालिङ्ग्य सोत्कण्ठया । बह्याम् ।
Ku. 3, 39 ॥ 188 ॥

कस्तूरिकावर्जं शेषेषु यथा । लताभिरुदितं ° c. Sp. 4462 । हारादिसरिका-
यामपि मङ्गुः । यथा । चतुःषष्टिलतो हारः s. C. on H. 661 ॥ [लिप्त] भुक्ते ।
स्थाले क्षिप्तं न लिप्तम् । विलिप्ते । K.Pr. 98, 3 । विषाक्ते । क्षिप्तैर्लिप्तशरैर-
ण्यकरटी जघ्ने जघन्यैर्नृभिः ॥ [लूता] पिपी ° । लूताततिः सूचयतीह वर्षम् ॥ 189 ॥

[वर्ति] पञ्चस्वर्थेषु खियाम् । गात्रा ° । अङ्गैः कुङ्कुमवर्तिपिञ्जरतैः । दी-

पे । अस्तं गते किरणमालिनि कार्यजातं नो वर्तयन्ति किमु वर्तिभिरत्र लोकाः ।
 भेषजनिर्माणे । वर्त्या व्रणं शोधयति स्म वैद्यः । नयनाञ्जनलेखायाम् । U. R. 18, 4 ।
 धूममृत्तुलिकयोरपि । क्रमेण यथा । कर्पूरागुरुवर्तिकर्तित्वपुर्दोर्गन्ध्यमेध्या बधूः ।
 स्वेदकम्पवशसन्नवर्तिकः c. Ra. 19, 19 ॥ 190 ॥

[व्यक्त] मनीषिणि । व्यक्तः सूक्तं पठति कठिनम् । स्फुटे । M. M. 153, 4 ॥ [वार्त्ता] वार्त्ताकी वार्त्तिगणी । उदन्ते Mc. XV । कृप्यादौ । K. N. 2, 14 । वर्तने । त्रिंशद्यस्य न वार्त्ताका वार्त्ता का तस्य भोजने ॥ [वार्त्तम्] आरोग्ये । Ra. 5, 13 ॥ 191 ॥

वृत्तिशालिनि । वार्त्तीयं राजवेदमनि ॥ [व्याप्ति] द्वयोः । विद्वन्व्याप्त्या प्रतीतः प्रथयन्तु जगतः कामितं चक्रपाणिः ॥ [वास्तु] सर्वेषु । वास्तुविद्यावि-
 शारदः ॥ 192 ॥

[वित्त] विचारिते । वित्तानि तानि शास्त्राणि । ख्याते । विद्यावित्तेष्वना-
 दरः । धने । Su. 508 । सुवर्णेपि मङ्गुः । यथा । Ra. 5, 21 ॥ [वित्ति] सर्वेषु । हरति दुरितजातं कस्य नो धर्मवित्तिः ॥ [वीत] अङ्कुशकर्मणि ।
 निर्धूतवीतमपि चालकमुल्लसन्तम् c. Śi. 5, 47 । चालको दुष्टगजः ॥ 193 ॥

असाराश्रमजे । वीतमात्रावशेषाणि सैन्यानि तव विद्विषाम् । शान्ते । वीत-
 दावानले बने ॥ विगताच्छादितयोरपि मङ्गुः । क्रमेण यथा । अधरो वीतरागस्ते
 कपाये ते विलोचने । विहारः कण्ठदेशस्ते वृत्ति° c. Su. 1426 । संवीतची-
 नांशुकमूर्तिरेषा ॥ [वीति] सर्वेषु । वीतिर्वीतिं स विज्ञाय राज्ञे व्यञ्जयत्तदा ॥
 [वृत्त] चरित्रे वर्तुले च पुंस्त्रीवः ॥ वृत्तौ वर्तने । ऋतेन वृत्तं प्रवदन्ति
 मुख्यम् । ऋतं शिलोञ्छं सत्यं च । दृढे । वृत्तदेहः स्नायुसारः ॥ 194 ॥

चरित्रं शीलं यथा । Su. 1211 । अतीते । वृत्तोत्सवं तत्पुरम् । प्राणिवि-
 षयं मृतत्वम् । अप्राणिविषयमतीतत्वम् । अधीते । वृत्तं पारायणं तेन । वृत्ते ।
 कण्ठकैविटपी वृत्तः । अल्पाशयेपि मङ्गुः । यथा । Bh. Ś. 71 ॥ [वृन्त]
 स्तनमुखे । अप्राप्नुवन्निशुः स्तन्यं स्तनवृन्तं निकृन्तति । पुष्पबन्धे । Ra. 5, 69 ॥
 [वृत्ति] वर्तनं कृप्यादिवार्त्ता यदाह । H. 864 । वर्तनमात्रं वा यथा ।
 B. H. 68, ८. 31 ॥ 195 ॥

कैशिक्यादौ । आदिशब्दादारभट्यादौ यदाह । कैशिक्यारभटी चैव सा-
 स्वती भारती तथा । चतस्रो वृत्तयो ह्येतास्ताश्च नाट्यं प्रवक्ष्यते ॥ उपलक्षणं

चैतत् तेन ग्राम्यापरुषोपनागरिका अपि गृह्यन्ते । विवरणे । तत्त्व° B.H. 85, 21
 करणव्युत्पत्त्या जीवनमप्युच्यते यथा । वृत्तिच्छेदो द्विजन्मनाम् ॥ [वृत्ति]
 वरणे । भूपालपुत्र्याः स वृत्तिं निशम्य । वाटे कण्टकमयावरणे । Si. 12, 37 ॥
 [शक्ति] सर्वेषु । शक्तिर्लक्ष्मणवक्षसो निरगमञ्चो रक्षसां वक्षसः ॥ 196 ॥

[शस्त] द्वयोः । शस्तं समस्तं जगतस्तनोतु ॥ [शास्तु] शासके शि-
 क्षके । शास्ताब्धिकाञ्चेर्भुवः c. S. K. 349, 18 ॥ [शान्ति] भद्रे । S. K.
 256, 5 । शमे । Me. 39 ॥ 197 ॥

[शित । शात] कृशे । न हसति शितमध्या तद्वियोगे मृगाक्षी । आविर्भ°
 Si. 5, 23 । तीक्ष्णे । Me. 48 । Si. 1, 45 । अत्र नितरां शातं निशातं नि-
 शातशब्दो विशिष्यते ॥ [शिति] सिते शुभ्रे । श्वेतांशोः शितिभिः करैः प्रसृ-
 मरैः शुभ्रीकृतं सर्वतः । असिते । Ku. 6, 81 । शबलेपि मङ्गः । यथा । रोम-
 न्यफेनशितिशाहलशायिनस्ते ॥ [श्रीमत्] मनोज्ञे । Si. 11, 64 ॥ 198 ॥

[शीतः] हिमजिह्वयोर्वाच्यलिङ्गः । हिमशब्देनात्र शैत्यगुणयुक्तं शीतलं
 सर्वमपि वस्तु उच्यते यथा । Sp. 6410 । जिह्वे । शीतो विभेति न पुनर्निज-
 कार्यभङ्गात् ॥ [शीतम्] उष्णविरोधिनि गुणे गुणमात्रे ह्रीवे तद्वति तु पूर्वमुक्तः ।
 यथा । Sp. 6466 ॥ ऋतुविशेषेपि ॥ [शुक्त] पूतिभूतं दुर्गन्धं यथा । शुक्तं
 त्यक्तं न कैश्चित् ॥ 199 ॥

[शुक्ति] कपालखण्डं शिरोस्थिशकलम् । दुर्नामा जलौकाकृतिर्दीर्घकोशिका-
 ख्यो जलस्थजीवविशेषः । अन्धावर्तमुक्तास्फोटशङ्खनकशङ्खेषु । Si. 5, 4 ॥ 200 ॥

[श्रुत] आकर्षणे ह्रीवे ॥ अवधृतेपि मङ्गः । यथा । Bhag. 2, 52 ॥
 [श्रुति] आम्नाये । Ra. 2, 2 । षड्भा° । Si. 11, 1 । कर्णे । Si. 7, 24
 ॥ 201 ॥

[श्वेतम्] यथा । श्वैत्यं प्राप्ता रसोत्कर्षात् ॥ [श्वेतः] वर्णे । Sp. 6495 ।
 कपर्दके । श्वेतैः श्वेतं जलधिपुलिनं गाहते पोतवाहः ॥ 202 ॥

[सित] अवसिते । Pa. 1146 । अत्र अवेन सितशब्दस्यैवार्थो योत्यते ।
 वर्णे । Si. 1, 4 ॥ 203 ॥

[स्थित] ऊर्ध्वे । Ra. 2, 6 । सप्रतिज्ञे । अत्र स्थितोहमविपर्ययचित्त-
 वृत्तिः । वर्तमानेपि मङ्गः । यथा । Ku. 1, 1 ॥ [स्थिति] स्थाने ।

BA. III, 17 | सीमि | Si. 12, 36 | करणव्युत्पत्त्या जीवनमप्युच्यते यथा |
स्थितिः स्थिता संप्रति तं प्रतीह ॥ 204 ॥

[सुत] पुत्रे | Si. 1, 13 | नृपे | असौ सुतः संततिनीतिनिष्ठः ॥ [सूत]
सारथौ | सूर्यसूतोवताइः | प्रसूते | सूते सुते संततिवह्निकन्दे | ईरिते | शृङ्गेण
सूतैः सलिलैः प्रभूतैः | बन्दिनि | सूतात्मजाः प्रवयसः प्रथितप्रबोधम् ॥ 205 ॥

ब्रा० | न सूताः सोमपायिनः | तक्षिण | V. S. 88 ॥ [सृति] द्वयोः |
दुर्लभा विपिने सृतिः ॥ [स्मृति] स्मरणं पूर्वानुभूतस्य धीस्तात्कालिकी बुद्धिः |
तयोर्यथा | Su. 2147 | इच्छायाम् | Si. 6, 9 | शास्त्रे | Ra. 2, 2 ॥
[सेतु] संवरो जलधारणाय पालिः | यथा | Ku. 4, 6 ॥ 206 ॥

नदीत्युपलक्षणं तेन समुद्रादावपि यथा | M. N. (1886) IX, 11 ॥
[हस्त] करे | Me. 65 | मानभेदे | Sp. 7381 | केशा० | Si. 8, 27 |
गुण्डायाम् | Si. 5, 35 ॥ [हरित्] तृणान्तरे क्लीवे | यदाह वैजयन्ती |
हरित् स्त्री दिशि षण् तृणे | दिशि वर्णभेदे च | Nai. 11, 38 | तृणान्तरे |
वर्षासु रम्या हरितो हरिद्रिः ॥ 207 ॥

[हित] पथ्ये | Ki. 1, 4 ॥ [हेति] ज्वालायां सूर्यांशुषु च | उदिते
सहस्रहेतौ बहुहेर्हेतिर्न लक्ष्यते कापि | अस्त्रे | Si. 18, 12 ॥ अथ थान्ताः ॥
[अर्थ] हेतौ | अर्के चेन्मधु विन्देत किमर्थं पर्वतं व्रजेत् | प्रयोजने |
Sp. 2627 ॥ 208 ॥

निवृत्तौ | मशकार्थे धूमः | मशकनिवृत्तय इत्यर्थः | विषये | इन्द्रियाणीन्द्रिया-
र्थेषु | वाच्यमभिधेयं यथा | Ra. 1, 1 | प्रकारे | नानार्थैः फलपुष्पपल्लवभरै-
र्व्यर्थं समर्थ्यातपम् | द्रव्ये | Sp. 619 | वस्तुनि | सर्वमित्याद्युक्तं स्यादर्थ-
शून्यासु बुद्धिषु ॥ [आस्था] यत्ने | आस्थापरेणैव नरेण लभ्या पादद्वयांते
यदपि त्रिनेत्र | आलम्बने | आस्थाप्यनास्था सदृशी तवैषा | आस्थाने सभायाम् |
आस्थायां नृपतिस्तस्यौ | अपेक्षायाम् | Ku. 6, 63 ॥ 209 ॥

[कन्या] पुरे | अयं पन्थाः कन्यापुरपरिसरं पान्थ भजते | प्रावरणे |
Sp. 1422 ॥ [काथ] सर्वेषु | काथेन व्यथते पृथ्वी ॥ [कुथ] आस्तरणे |
Si. 1, 8 | दर्भे | कुथपवित्रकपूतकरो द्विजः ॥ 210 ॥

[कोथ] सर्वेषु | कोथो व्यथयते चेतः ॥ [ग्रन्थ] गुम्फे | पुष्पग्रन्थैः प्रथयति-

तरां [?] कौशलं लोलनेत्रा । धने । निर्ग्रन्थता परा या वा या बोद्धव्यकवर्ति-
ता । शाले । Śi. 2, 26 । द्वात्रिंश° । ग्रन्थलक्षणं चकार ॥ 211 ॥

[ग्रन्थ] वल्गादि° । R. Ś. 1, 78 । कौटिल्ये । Bh. Ś. 82 । पर्वणि ।
Pa. 3769 ॥ [गाथा] वाग्भेदे सगीतपदपाठे । An. III, 59 । वृत्ते ।
S.K. II, 14 ॥ 212 ॥

[तीर्थ] शास्त्रमागमादि यथा । तिलकं तीर्थकुलक्षम्याः । गुरौ । दक्षस्तीर्थी-
प्रशास्त्रार्थो दृष्टकर्मा शुचिर्भिषक् । यज्ञे । तीर्थं तद्व्ययकव्ययोः [c. Uśanas
III, 2; Dharmasāstras. p. 523] । पुण्यक्षेत्रे । तीर्थानामादिपदं स जयति
शत्रुं जयगिरीशः । अवतारे । Ra. 16, 33 । ऋषिभिर्जुष्टमुज्जयन्तप्रभासादि यथा ।
यद° s. 2, 155 । जले । तीर्थे न मज्जनं व्यर्थं पापपिच्छलचेतसाम् । सल्लिणि
यज्ञप्रवृत्ते । फलमविकलमेतत्प्राप्त्युपात्तीर्थसार्थः । उपायः सामादिस्तत्र यथा । अ-
परतीर्थेन हि किं साध्यते । स्त्रीरजसि । तीर्थस्नानां स्त्रियं यायाद् ब्रह्मचार्यन्यथा
भवेत् ॥ 213 ॥

योनौ । कामिनोपि कथं निन्द्या ये नित्यं तीर्थसेविनः । पात्रे । Ra. 5, 15 ।
दर्शनेषु । Śi. 2, 111 ॥ [दुःस्थ] दुर्गते । Su. 2638 । मूर्खे । दुःस्थेन ध-
निनापि किम् । दुःखितेपि यथा । इत्थं दिग्भित्तिरोधस्तविसरतया मांसलैस्त्व-
चशोभिः स्तोकावस्थानदुःस्थैः ॥ 214 ॥

[प्रस्थ] द्वयोः । Śi. 4, 11 ॥ [पीथः] मकरेपि ॥ [पृथु] भूपाले ।
Ku. 1, 2 । वापिका हिङ्गुपर्णी । धरणिच्छन्दसोरपि मङ्गुः । धरणी । Bā. I, 48 ।
छन्दसि । निमीलितविलोचना किल चुलुक्यपृथ्वीपतौ ॥ 215 ॥

[प्रोथ] अश्वघोणायाम् । Śi. 11, 11 । अध्वगे । आ उदकान्तास्त्रियं प्रोथ-
मनुव्रजेत् s. Bh. Pā. 1, 4, 56; v. v. l. l., vol. I., p. 529 । कटी कट्यवय-
वोत्र यथा । पृथुप्रोथा तु कुट्टनी ॥ [मन्थ] रवौ । मथ्नाति मन्थः प्रथितं तमिस्रम् ।
मथि मन्थानके । Sp. 2954 ॥ [यूथ] तिर्यग्गणे । Ra. 9, 55 ॥ 216 ॥

[यूथी] सर्वेषु । स सल्लकीसालसिलंध्रयूथीप्रसूनदः पुष्पितलाङ्गलीकः ॥
[रथ] पादः क्रमः ॥ 217 ॥

[वीथी] वर्त्मनि पङ्क्तौ च । Śi. 9, 32 । गृहाङ्गे गृहभित्तिपादे । पृथुः समर्था-
वसथस्य वीथी ॥ [संस्था] स्पशश्चरस्तत्र पुंसि । शेषयोः स्त्रियाम् । सर्वेषु ।
संस्थामुखेन स विवेद जलस्य संस्थाम् । चरे अकारान्तोपीति मङ्गुः । यथा ।

संस्थैः समीक्ष्य परकार्यमनन्यकार्यः ॥ [सार्थ] वणिग्गणे । सार्थवाहो धनो
नाम c. I. St. 15, 330 ॥ 218 ॥

[सिक्थः] यथा । यासादलितसिक्थेन किं कष्टं करिणो भवेत् c. Pa. 1208 ॥
अथ दान्ताः ॥ [अद्] संवत्सरे । M. 9, 81 । मेघे । जायन्ते पुनरब्दशब्द-
निवहादुत्सेकिनः केकिनः ॥ 219 ॥

[अन्दू] निगडे । Śi. 11, 7 । भूषाभेदे । लीलान्दोलितकर्णान्दूद्युतियोतित-
दिग्मुखाः ॥ [ककुद] ककुद । ककुद । ककुल्लीवे ककुदः पुंस्त्रीवः । गौडस्तु स्त्री
ककुत्ककुदोप्यस्त्री वृषाङ्गे राड्ध्वजे वरे । इत्याह । भ्रेष्टे । राजत्ययं मुनिककुत्त-
पसा कृशाङ्गः । इक्ष्वाकु° Ra. 6, 71 । वृषाङ्गं शृङ्गमंसकूटो वा यथा ।
Ku. 1, 56 । ककुदखुरविषाणैर्लक्ष्यतेसौ महोक्षः । राट्चिह्नं छत्तादि यथा ।
उच्छिन्नककुदि महाबलगजतुरगबलान्विते नृपतौ । नृपति° Ra. 3, 70 । ककु-
दोप्येव्वर्षेषु ॥ [क्रव्याद्] द्वयोः । Ra. 15, 16 ॥ 220 ॥

[कन्द] सर्वेषु । कन्दैः कन्दलितं कंदे मन्दं मन्दं प्रवर्षति c. Pa. 856 ॥
[कुन्द] चक्रधर्मौ यन्त्रविशेषे । An. II, 80 । माघ्ये । Śi. 2, 7 ॥ 221 ॥

[गदः] कृष्णानुजे । Śi. 2, 69 ॥ [गदा] यथा । V. S. 21 ॥ [छद]
पक्षे । Ra. 5, 48 । पतत्रे । सितच्छदैश्छादितमेतदम्बरम् ॥ 222 ॥

[छन्द] वशे । Su. 1472 । अभिप्राये । Śi. 2, 105 ॥ [दृषद्]
पाषाण° । Me. 55 । निष्पेषणा° । संपिप्यतां दृषदि संप्रति चन्द्रबिम्बम् ॥
[धीदा] द्वयोः । धीदावतीयं ननु कस्य धीदा ॥ 223 ॥

[नद] वहे । तीरं नदनदीपतेः । अश्वौ निनदे च । क्षारो नदीयं कुरुते
नदं वृषा ॥ [नन्दा] त्रिषु । आनन्दमेषा वितनोति नन्दा ॥ 224 ॥

[नन्दि] द्यूते । लभन्ते नन्दिनानन्दं द्यूतकारा द्विकेन च ॥ [निन्दा]
अपवादो अवर्णवादः । द्वयोः । Sp. 4715 ॥ [पद] स्थाने । Bā. I, 36 ।
विभक्त्यन्ते शब्दे वाक्ये च । Śi. 5, 67 । अङ्गे लक्ष्मणि । Śi. 11, 34 । वस्तुनि ।
पदे रिक्ते रिक्ते विनिहितपदार्थान्तरमिति । अत्र पदार्थान्तरं वस्त्वन्तरमि-
त्यर्थः ॥ 225 ॥

त्राणे । परमं पदमार्तचेतसामभविष्यो यदि नक्तमीश्वरः । पादे । Ku. 5, 85 ।
पादचिह्ने । Ku. 1, 6 । व्यवसाये निधये । चित्ते विचारनिहिते [०रहिते
Mkh.] पि पदं न किञ्चित्सम्यक् स्फुरत्यहह कोपि विधेः प्रमादः । अपदेशो

व्याजे । Si. 10, 2 । चरणन्यासाक्षचिह्नयोरपि मङ्गः । क्रमेण यथा ।
Ku. 5, 4 । पदमपि वेलापतितं बह्विति कित्वाः प्रशंसन्ति ॥ [पाद] उञ्जे ।
Me. 87 । अङ्गौ । K. Pr. 88, 2 । प्रत्यन्त° । S. K. 64, 4 । पूजयामपि
यथा । तातपादैर्ललितायां पालितायां च सुन्दरः ॥ 226 ॥

[भन्द] द्वयोः । अमन्दभन्दोदयकन्दसारः ॥ [भसद्] भास्वरे वाच्य-
लिङ्गः ॥ [भेद] विदारणे । Ku. 8, 86 । द्वेधे । Si. 18, 20 । उपजापे ।
Sp. 1174 । विशेषे । भेदस्तथापि नाख्यातुं सरस्वत्यापि शक्यते ॥ 227 ॥

[मदः] रेतसि । क्षुतविण्मदमूत्राणि भवन्ति युगपद्यदि । मासे तत्र विधौ
तत्र वर्षान्ते मरणं तदा ॥ मद्ये । Ku. 8, 76 (s. v. v. l. l.) । द्विर्षे ।
Si. 10, 28 । इभदाने । Sp. 227 । कस्तूरिकायाम् । बाला विभाति मदम-
ण्डितगण्डभित्तिः । क्षैव्ये । Si. 10, 13 ॥ [मदी] यथा । मदीमदत्त प्रमदः
कृषीवलः ॥ 228 ॥

[मन्द] अल्पे शनैरर्थे क्रियाविशेषणत्वात्क्रीवे ॥ मूढे । Ra. 1, 3 ।
रोगिणि । यदपथ्यं शरीरस्य तद्धि मन्दाय रोचते । अलसे । Si. 8, 39 ।
भाग्यवर्जिते । निन्दन्ति मन्दास्तत्र भाषितानि । अल्पे । Me. 9 । स्वैरे । मन्दैः
पदैः संचरते हि डिम्भः । मन्दरते । मन्दे नार्यो न रज्यन्ते । खले । द्विषन्ति
मन्दाश्चरितं पिनाकिनः ॥ 229 ॥

[मृदु] द्वयोः । Ra. 8, 45 ॥ [रद] दन्ते । Si. 18, 38 । विलेखने ।
Ghat. 1 ॥ [विन्दु] विप्रुषि । Ku. 5, 24 । ज्ञातरि । तथेयं विन्दवी [?]
कला । अत्र बवयोरैक्यस्मरणाद् विन्दुशब्देन ज्ञाताप्युच्यते । रदसते । Kutt. 402 ॥
शून्यार्थप्रकृतिभूमध्यतेजःस्वपीति मङ्गः । क्रमेण यथा । ओंकारविन्दुसंसक्तम् ।
बीजं° Daś. I, 17 । अमीषोमौ° S.P. 25 ॥ 230 ॥

[वेदि] अलंकृतभूतले । Ku. 7, 88 । [शब्द] अक्षरे । Me. 100 ।
यशसि । Ra. 2, 64 । शेषेषु । Si. 3, 24 ॥ 231 ॥

[शरद्] वर्षात्यये । Si. 1, 66 । वर्षे । M. Ch. I, 42 ॥ [शाद] क-
र्दमे । आस्त्यानशादविलुठच्छफरीशतेषु । शप्ते । Ra. 2, 17 । अत्र हि शादः श-
ब्दं विशते यत्र तानि शादलानि ॥ [संविद्] संभाषणे । तदा वनान्ते कृतसंवि-
दोस्तयोः । ज्ञाने । अनेकान्तात्मकं वस्तु गोचरः सर्वसंविदाम् । संभाषे नास्मि
तोषणे च । संविदा संविदं दधे भीमसंविद्गटाग्रणीः ॥ 232 ॥

क्रियाकारो व्यवस्थापनं यथा । Yājñ. II, 187 । प्रतिज्ञायाम् । विपक्षोच्छेदसं-
विदा । संकेते । Ra. 7, 28 । आचारे । कथं तपोवनसंविदमतिक्रान्ता तत्रभव-
ती ॥ [संपद] ऋद्धौ । Pa. 461 । गुणोत्कर्षे । Ki. 1, 17 ॥ 233 ॥

[स्वादु] मृष्टे रुच्ये । Sp. 2596 ॥ [सूद] व्यञ्जने । सूदखादनविषूचि-
कारितः ॥ [स्वेद] घर्मे प्रस्वेदे । Ku. 3, 33 । स्वेदने क्लेदने । स्वेदो देयो
नवज्वरे । सात्त्विकभावेषु मूढः । यथा । Śi. 10, 45 ॥ अथ धान्ताः [अन्ध]
अन्धकारे । अन्धावृतेषु ककुभां वदनेषु चन्द्रः सान्द्रैः करैर्विकिरतीव सुधाप्रवा-
हम् । अक्षिर्वर्जिते । Su. 503 । जलेपि मूढः । आदरेण धृतिं तन्वी सावब-
न्धान्धकेलिषु ॥ अन्धस्य ° Su. 3516 । निःश्वासान्ध इवादृशश्चन्द्रमा न प्रकाश-
ते । इत्यादिषु तु अज्ञानविच्छाद्यत्वयोरुपचारात् ॥ 234 ॥

[अर्धः] आविष्टलिङ्गः पुंसि । अन्ये तु असमांशे वाच्यलिङ्गमेनमाहः ।
यद्दीका । खण्डमात्रवृत्तितायां त्वभिधेयलिङ्गः । यथा । Me. 55 ॥ [अर्धम्]
यथा । Śi. 9, 29 ॥ [अन्धि] सरसि । अन्धावब्धौ न पद्मानि । सागरे ।
Sp. 2954 ॥ [आधि] व्यसने । आधिप्राप्तौ न यो मुद्येत्स धीरः । अधिति-
ष्ठन्त्यस्मिन्नित्यधिष्ठानमाधारः । यथा । आधेयमाधाविव तं न्यधत् । बन्धके ।
M. 8, 144 । आशायाम् । धनाधिना धावति जीवलोकः ॥ 235 ॥

[ऋद्ध] समृद्धे । Ra. 2, 50 । सिद्धं सुसंपन्नमन्नं सिद्धान्नं यथा । सुस्नि-
ग्धमृद्धं मधुरं गुरुभ्यः ॥ [गन्ध] संबन्धे । वशानागौ सगन्धाल्पकलभानुगता-
विति [°विव Mkh.] । वशानागौ करेणुहस्तिनौ सजातीयस्तोकगजपरिवृतावि-
त्यर्थः । लेशे । जलदगन्धिरराजत सानुमान् । अत्र हि जलदानां गन्धोल्पत्वं यत्र
स जलदगन्धिः । गन्धके । गन्धचूर्णे ततः क्षिपेत् । गर्वे । Śi. 5, 42 ।
गन्धवति द्रव्येपि मूढः । यथा । गान्धिकैर्धिपणयो विराजिताः । अत्र हि
गन्धाः पण्यमेषां गान्धिकाः ॥ [गाध] लिप्सायाम् । गाधेन बाधां सहते न
कस्कः ॥ 236 ॥

[गोधा] ज्या ° । शरासनाभ्यासविधौ समाप्ते क्षिप्तेव गोधा मकरध्वजेन
[N. Ch. I, 27] ॥ [दिग्ध] विषाक्षेणौ । Ku. 4, 25 ॥ 237 ॥

[दुग्ध] क्षीरे । Pa. 1196 ॥ [दोग्धृ] गोपाले । Ku. 1, 2 । वत्से ।
दोग्धारं जिह्वा लेढि दुग्धमाना पयस्विनी । अर्थो ° । कवयः परदोग्धारो हार-
यन्ति निजं यशः ॥ [बन्ध] आधिर्विनिमयस्याप्यं वस्तु यथा । बन्धे बन्ध-

न्धुः प्रमदाः स्वदेहम् । बन्धे । Ra. 6, 40 ॥ रचनाक्षेहवृन्तेष्वपि मूढः क्रमेण
यथा । Da. 1, 17 । विभेद नो तां प्रति तस्य बन्धः । आशा० Me. 10 ॥ 238 ॥

[बन्धु] भ्रातरि । सुग्रीवबन्धोर्बन्धम् ॥ [बुध] कवौ विदुषि । Sp. 6173।
अमरेपि मूढः । यथा । Ra. 1, 47 ॥ [बुद्ध] पण्डिते । स्वयंबुद्धो नमिर्नृपः ।
बुधिते ज्ञाते । बुद्धोऽयमर्थो नहि केन धीमता । जिने । Su. 1427 ॥ 239 ॥

[बोधि] बौद्धसमाधौ । लोके हारि च बोधिसत्त्वचरितम् c. Nāg. 3 ।
अत्र हि बोधिरेव सत्त्वमस्येति बोधिसत्त्वः । यद् व्याडिः । बोधिः स्वबोधनं
ज्ञानं तन्मयो बोधिसत्त्वकः । अर्हद्धर्माग्री । H. Y. 4, 108 । पिप्पले । बबन्ध
बोधिद्रुमपल्लवानि ॥ [मधुः] चैत्रे । Ra. 11, 7 । ऋतौ । Ku. 3, 10 । दैत्ये ।
Śi. 14, 68 । जीवाशाको डोडीशाकः ॥ 240 ॥

[मधु] क्षीरे जले च । गोधुग्भिर्धयिते मधु । मद्ये । Śi. 10, 3 । क्षौत्रे ।
Sp. 532 । पुष्परसे । Ku. 3, 36 । माधुर्येपि मूढः । यथा । Bā. I, 40 ॥
[मिद्ध] मेधते स्म मिद्धं पृषोदरादित्वात् ॥ 241 ॥

[मुग्ध] मूढे । Sp. 4893 । रम्ये । Sp. 2665 ॥ योषित्यपि मूढः ।
दीपं मुग्धाः सिचयमरुता यत्र शान्तिं नयन्ति ॥ [राधा] विशाखायाम् । निशां
राधानुराधायाम् ॥ 242 ॥

गोपी गोपवेषविष्णुभार्या यथा । S.K. 172, 8. 279, 5 । वेध्यविशेषे ।
भोजराज मया ज्ञातं राधावेषस्य कारणम् ॥ [लुब्ध] आकाङ्क्षिणि । Ku. 1, 34 ।
व्याधे । Bh. Ś. 87 ॥ [वध] हिंसके । यज्ञ वधको भक्षकं विना [c. Kās.
Pa. 7, 3, 35] । हिंसायाम् । Śi. 1, 39 ॥ 243 ॥

[वधू] पत्न्याम् । Ku. 4, 1 । सुषायाम् । Ra. 1, 65 । नार्याम् ।
Me. 47 । नव० । वधूवरं संगमयांबभूव c. Ra. 7, 17 ॥ [व्याध] दुष्टे ।
पश्यैते व्याधवाक्येण [?] संकुले चित्तवत्तमाः ॥ 244 ॥

[विद्ध] सदृशि । विद्धशालभास्त्रिका । वेधिते । Śi. 18, 41 । क्षिप्ते ।
Ki. 5, 30 । अत्र हि अपेन विद्धशब्दस्यैवार्थो द्योत्यते । ज्ञेपि मूढः । किमिव
हि न विवेक्तुं जानते हन्त विद्धाः ॥ [विधा] ऋद्धौ । Ra. 7, 16 । मङ्गल-
दिभिः । मूल्येभ्योः । स्वकर्मभ्रान्तोऽसौ गज इव विधार्थी स भूतकः ।
प्रकारे । M. St. 2 । विधिः क्रिया । यथा । Ra. 1, 94 ॥ [विधि]
ब्रह्मणि । Su. 930 । विधाने । Vik. I, 9 ॥ 245 ॥

विधिवाक्ये विधायके वाक्ये । Ku. 5, 32 । दैवे । Ku. 4, 31 । प्रकारे ।
नवनवविधिप्राज्यैर्भोज्यैर्हिजेन हि भुज्यते । काले । Śi. 11, 64 । कल्पो विनि-
योगशास्त्रं यथा । Ra. 1, 6 ॥ [विधु] चन्द्रे । Śi. 2, 61 । अच्युते ।
विधुर्दानवनारीणां वैधव्यव्रतसिद्धिदः ॥ [वीरुध्] लता बल्ली विटपः शाखादि ।
इयोः । Su. 1708 ॥ 246 ॥

[वृद्धः] इयोः । अनुपासितवृद्धानामापदः स्युः पदे पदे ॥ [वृद्धि] हर्षे ।
सन्तु ते सर्ववृद्धयः ॥ 247 ॥

[भ्रद्धा] इयोः । Ra. 2, 16 ॥ [शुद्ध] इयोः । K.Pr. 363, 9 ॥ 248 ॥

[स्कन्ध] प्रकाण्डे । Śi. 5, 46 । काये । स्थिरस्कन्धो योगी भवति वृद्धयोगैकव-
सतिः । अंसे । Ra. 1, 13 । विज्ञानादिषु । Śi. 2, 28 । नृपे । प्रविवेश विशामीशः
स्कन्धावारमवारितः । अत्र हि स्कन्धं राजानमावृणोति स्कन्धावारो राजधानी ।
समूहे । स गुणस्कन्धबन्धुरः । व्यूहे । स्कन्धावारनिवासिनो यदि जना जीवन्ति
तत्के मृताः । अत्र हि स्कन्धं व्यूहमावृणोति स्कन्धावारः सैन्यम् ॥ [संधा]
स्थितिर्मर्यादा प्रतिज्ञा संभवः । इयोः । Ra. 14, 52 ॥ संधारणेपि ॥ 249 ॥

[संधि] योनौ द्रुक्कायां च । संधिं भित्त्वाविशच्चौरश्चिद्रान्वेषी स लिङ्गवत् ।
श्लेषे । Śi. 12, 25 । संधानसंहितागुणविशेषा अपि श्लेषभेदा एव । संधाने ।
Sp. 2484 । संहितागुणविशेषयोः । मा स्म संधिं विजानन्तु मा स्म जानन्तु
विग्रहम् । आख्यातं यदि शृण्वन्ति भूपास्तेनैव पण्डिताः ॥ भेदे विश्लेषे । पाषाणसंधिं
विदधे जलौघः ॥ [साधु] जैनमुनौ । H. Y. 3, 138 । बार्दुषिके । K.N. 2, 14 ।
रम्ये । साध्वी सदा ° Da. I, 33 । रम्यत्वाद्युक्तेपि यथा । साधु बाले बहिर्दूर-
मकारि कुचमण्डलम् ॥ 250 ॥

[सिद्ध] व्याडद्यादिके । अवाप्राष्टगुणैश्वर्यः सिद्धः सज्जिरुदाहृतः । देवयोनौ ।
Ku. 1, 5 । निष्पन्ने । M.St. 15 । मुक्ते । सर्वजगदर्चनीयान्सिद्धांल्लोकाग्रसं-
स्थितान् । नित्ये । आकाशमेके निगदन्ति सिद्धम् ॥ [सिद्धि] मोक्षे । सिद्धिं प्र-
यच्छन्तु नः । निष्पत्तौ । Ra. 10, 6 ॥ 251 ॥

[सिन्धु] नद्यां नदीमात्रे नदीविशेषे च । Ku. 5, 85 । Me. 29 । गज-
मदे । दानोदुरैः सिन्धुरैः । अत्र हि सिन्धुर्महो विद्यते येषां ते सिन्धुराः । म-
ध्वादिस्वाद्रः c. Gap. 455 n. 7 । अश्वौ । Sp. 1095 । नदभेदे । Ku. 3, 6 ॥
[सुधा] गङ्गेष्टिका वृक्षभेदः । लेपो मङ्गलादिः । यथा । Ra. 16, 18 ॥ 252 ॥

अथ नान्ताः ॥ [अन्न] भक्ते । Da. 7, 12 । अशिते भोजने । कृतान्नः
किं चरेत्पुनः ॥ [अर्वन्] इयोः । H. P. 2, 21 ॥ [अध्वन्] कालखु-
ट्यादिः । संस्थानं चतुष्पथम् । आस्रवः कर्मबन्धहेतुः क्रियाहिंसादिः । तेन सह
वर्तते यः स्कन्धः शरीरभावापन्नो रूपरसादिसमूहः स सास्रवस्कन्धः ॥ वर्त्मनि ।
Sp. 237 ॥ [अर्थिन्] इयोः । तत्सर्वं वृत्तपापाण क्षम्यतामर्थिनो वयम् ॥ 253 ॥

[आत्मन्] चित्ते । Sp. 637 । धृतौ संतोषे । अवष्टभ्यात्मनात्मानं संसारं
त्यक्तुमर्हसि । यत्ने । Ra. 7, 12 । धिषणायां बुद्धौ । Ku. 5, 76 । कलेबरे
परमात्मनि च । यमक्षरं वेदविदो ° Ku. 3, 50 । जीवे । H. Y. 4, 5 । अर्के
हुताशने समीरे च । वर्तते जगदात्मना ॥ 254 ॥

स्वभावे । न सन्ति याथात्म्यविदः पिनाकिनः c. Ku. 5, 77 ॥ [इन]
ईशे वाच्यलिङ्गः । यथा । Ra. 9, 5 ॥ [ऊष्मन्] निद्राघ्नः स्वेदाम्बु यथा ।
निपीताध्वभ्रमोष्मभिः । उष्णे । Śi. 6, 56 । ग्रीष्मे । सूक्ष्माण्यूष्मणि वस्त्राणि श्री-
खण्डं मौक्तिकस्रजः ॥ 255 ॥

[कर्मन्] कारकभेदे । दुहादेर्गौणकं कर्म नीवहादेः प्रधानकम् c. Bh. I,
335 । क्रियायाम् । Ra. 3, 12 । शुभाशुभे । Sp. 3367 ॥ 256 ॥

[कृतिन्] योग्ये । Śā. 22 । बुद्धे । Śi. 2, 25 ॥ कृतकृत्येपि । Ku.
6, 18 ॥ [खड्गिन्] इयोः । द्वारं खड्गिभिरा ° Su. 2569 ॥ [ग्रावन्]
गिरौ । An. I, 39 ॥ [गोमिन्] फेरौ । क्रमेण जाह्नवीं याति यामिन्यां
गोमिनां रुतम् । उपासके । न चन्द्रगोमी सुगतं निहन्ति ॥ 257 ॥

[घनः] सान्द्राम्बुदयोः । Sp. 1290 । दृढे । Śi. 5, 29 । दाढर्चे काठिन्ये
विस्तारे संघे च । पेतुर्जवादभ्रघनादिवापः । बहुत्वमपि विस्तारविशेष एव यथा ।
कङ्कतकदन्तका इव लब्धप्रसरास्तनोतु घनाः । मुद्गरे लोहमुद्गरे । अपतत्स घनैरि-
वाहतः ॥ 258 ॥

[चर्मन्] त्वचि । Śi. 1, 8 । स्फुरे फलके । Śi. 18, 21 ॥ [चर्मिन्]
सर्वेषु । कैलासशृङ्गमिव चर्मिवृतं बलं ते ॥ [चक्रिन्] कोके । चक्री क्षपाद्य
विरहे खलु चक्रवाक्याः । कुलाले वैकुण्ठे च । Su. 130 । अहौ । पदा स्पृशन्तं
सहते न चक्री । चक्रवर्तिनि । विजिग्ये भरतधक्री राजचक्रं रणाङ्गणे । तैलिक-
रथयोरपि मङ्गः क्रमेण यथा । दशसूनासमधक्री c. M. 4, 85 । वेगात्पेतुश्च-
क्रिणो वक्रिताश्वाः ॥ 259 ॥

[चिह्न] अङ्के । Śi. 11, 37 । पताकायाम् । उच्चचिह्नसुरसद्मगोचरः ॥
 [चीन] सर्वेषु । चीनाधीनं समश्नन्ति चीनांशुकसुकोमलाः ॥ [छद्मन्]
 शाठ्ये कैतवे । Ki. 1, 7 । अपदेशे व्याजे । जगाद वदनच्छद्मपद्मपर्यन्तपा-
 तिनः । धातिकर्मणि । छद्मस्था न वदन्ति किंचन जनाः । अत्र हि छद्मानि
 धातिकर्माणि ज्ञानावरणादीनि तिष्ठन्त्यत्रेति छद्मस्थाः ॥ 260 ॥

[छन्न] रहसि । Sp. 2173 । छादिते । Me. 18 ॥ [जन] लोके ।
 K. N. 5, 60 । पृथग्जने । न नाट्यं जनरञ्जकम् ॥ 261 ॥

[जनी] इयोः । Ra. 6, 30 (Dinakara's reading) । अत्र हि
 जनीं वहन्ति जन्याः ॥ [जिन] बुद्धे । Nāg. 1 । विष्णौ । जिग्ये दैत्य-
 जनो जिनेन ॥ 262 ॥

[ज्यौत्स्नी] ज्योत्स्ना° । An. II, 81 ॥ [तनु] वपुषि । Śi. 1, 23 ।
 त्वचि । तरुतनुभिः कृतवत्संहतिः । विरले । Ku. 1, 38 । अल्पे । सुहृदपि न
 याच्यस्तनुधनः c. Sp. 4354 । कृशे । तन्वङ्गी निरुपायमध्वनि मुहुः श्रोणीभरं
 निन्दति ॥ 263 ॥

[दान] मतङ्गजमदे । Śi. 1, 64 । रक्षणे । भूमण्डलदानशक्ताः । छेदे
 विश्राणने च । गोत्राणां शतकोटिदाननिरतः । शुद्धौ । कृशानुयोगात्कनकस्य
 दानम् । लवनेपि यथा । नामूलं बर्हिषो दानं कुर्यात्पित्र्येषु कर्मसु ॥ [द्युम्न ।
 द्रविण] द्युम्नशब्दो रूपेपि मङ्गुः । त्रिष्वपि । Kutt. 304 । द्रविणशब्दो धनौजसोः ।
 क्रमेण यथा । Su. 2490 । उपोढबाहुद्रविणः शशास ॥ 264 ॥

[धन] गोधने । धनमवारयत्केशवः । [धन्वन्] चापे । धुन्वन्धन्व
 विषद्वयञ्जितशरैर्दानोदुरान्सिन्धुरान् ॥ [धन्विन्] छेके चापिनि च वाच्य-
 लिङ्गः । तयोः पार्थे च । धुन्वन्ति धन्विनो गावः शिरः कस्य न इद्रताः ॥ 265 ॥

[धामन्] रश्मौ । Śi. 4, 20 । गृहे । Śi. 3, 47 । देहजन्मप्रभावेषु ।
 आत्मा धामनिधिर्धाम हित्वा याति क्षणान्तरात् । स्थाने । Śi. 3, 23 ॥ 266 ॥

[धाना] भृष्टयवे चूर्णसक्तुषु च । देहि मे गुडधानकाः । अङ्कुरे । नहि स-
 र्षपक्वीजं सर्षपाङ्कुरमिव जनयति न्यग्रोधधानाम् ॥ [नग्न] मागधे । K. Pr. 141, 7

[नग्नास्तव Mb.] ॥ 267 ॥

[न्यून । हीन] इयोः । सूनुरन्यूनवैभवः ॥ Ra. 9, 5 ॥ 268 ॥

[पर्वन्] प्रस्तावे । अपर्वणि मुण्डितं शिरः c. Sp. 3200 । उत्सवे । वि-

लोक्य कान्तागमपर्व सर्वतो विलम्बिता दिक्षु कटाक्षमालिका । ग्रन्थौ । Ra. 12, 41 ।
विषुवदादिषु । तुलासंक्रमपर्वणि । दर्श० । Ra. 7, 30 । तिथिविशेषोष्टमीपूर्ण-
मादिः । यथा । Sp. 3701 ॥ 269 ॥

[पक्षमन्] अक्षिलोम्नि । Ku. 5, 24 । तन्त्रवादिसूक्ष्मांश इति । आदिश-
ब्दाहोमादियहः । यथा । Śi. 1, 8 । कुसुमच्छदे । कुसुमपक्षमभिरङ्कितमेकतः । गरु-
ति । लक्ष्मीपतिं वीक्ष्य सुवर्णपक्ष्मा । किञ्चलके । कुसुमैथलसूक्ष्मपक्षमभिः कुसु-
मेषोरिव सायकैरियम् ॥ [पक्षिन्] काण्डे । Ra. 9, 61 । खगे । Sp. 1095 ।
शेषेषु । स पक्षिभिः क्रीडति राजपुत्रः ॥ 270 ॥

[प्रेमन्] ज्ञेहे । Ki. 9, 70 । नर्मणि । विधत्ते मत्तेयं निधुवनविधौ
प्रेमकलहम् ॥ [ब्रह्मन्] तपसि । Ku. 3, 15 । ज्ञाने । Sp. 5202 । वेदे ।
An. III, 12 । अध्यात्मे । Sp. 2587 । द्विजे । ब्रह्मघ्ने च सुरापे च स्तेने
च गुरुतल्पगे c. Sp. 2198 । विधौ । Sp. 6603 ॥ 271 ॥

ऋत्विग्भिदि । जयन्ति ब्रह्माणः । योगभिदि । ब्रह्मा ऐन्द्रोऽथ वैधृतिः ॥ तत्त्वेपि
मङ्गः । यथा । Sp. 2054 ॥ [बुध्न] गिरिशे । अहये बुध्नय नमो बुध्नय नमो
नमोस्तु गणपतये c. C. on H. 197 ॥ [भर्मन्] भारे । त्रस्तस्य वर्मभर्मणे ।
भृतौ । कर्मणो भवति भर्म सर्वथा । हेस्मि । भाति भर्म परिकर्मकर्मणा ॥ [भानु]
अंशौ रवौ च । Śi. 1, 27 । दिने । कृशानोर्न प्रभा भानोरभ्युदये सति ॥ 272 ॥

[भिन्न] फुल्ले । Ra. 5, 69 । दीर्घे । Śi. 10, 43 ॥ [भोगिन्] वैया-
वृत्त्यकरः परिचारकः । व्यवहारक इत्यन्ये । यथा । पुण्यैर्गन्धसमुद्गुरैर्विदधते
देवार्चनं भोगिनः । राक्षि । Bh. Ś. 37 । ग्रामणीः प्रधानं पुण्यवानिति यावत् ।
यथा । भोगिनामुपतिष्ठन्ते भोगा एव निरन्तरम् । नापिते । भोगी नियोगी वपनप्र-
योगे ॥ 273 ॥

[मानम्] प्रमाणमित्यापरिच्छेदमात्रं यथा । Ku. 1, 1 । प्रमाणं प्रत्यक्षा-
दीति मङ्गः । यथा । मात्रमानमिति मेयममीभिः । प्रस्थादौ । आदिशब्दादङ्गुलि-
तुलादौ यथा । न कूटमानानि समानयन्ति ॥ [मानः] चिचोन्नतौ । Śi. 5, 42 ।
ग्रहे निर्वन्धे । Ki. 9, 40 ॥ [मीन] मत्स्ये । Sp. 4931 । राशिभेदे ।
Sp. 7740 (Mélanges Asiat. VIII, 232) ॥ [मृत्स्ना] मृत्सायाम् । Nai.
11, 84 ॥ 274 ॥

[यान] युग्ये वाहने । Śi. 5, 17 । नृपाणां गुणभेदेपि यथा । यानं समाचरे-

च्छक्तौ ॥ [योनि] कारणे । Ku. 2, 62 । भगे । H. Y. 2, 79 । ताम्रं शुल्बं
यथा । योनिं तेनैव वेधयेत् ॥ [रत्न] स्वजातिभेदे । Sp. 7163 । यदाह ।
जातौ जातौ यदुत्कृष्टं तद्रत्नमभिधीयते c. Ujjv. Un. 3, 14 ॥ [राजन्]
पार्थिवनिशाकरयोः । Kd. 2, 311 ॥ 275 ॥

प्रभौ । हे नागराज पृथुमस्य नितम्बभागं भोगेन वेष्टय दृढं न तु मन्दराद्रेः
c. S. K. 65, 20 । यक्षे । Me. 3 । क्षत्रिये । An. III, 21 ॥ [रागिन्]
कामिनि । Śi. 11, 18 । रङ्गुरि । वासांसि रागीव ररञ्ज लोकान् ॥ 276 ॥

[लग्न] लज्जिते । भानुर्भूमिपतिप्रतापविजितो लग्नः स ममोम्बुधौ । राशी-
नामुदये । Sp. 1562 ॥ [लक्ष्मन्] प्रधाने । वीक्ष्यैव तं सूर्यकुलैकलक्ष्म ।
चिह्ने । Su. 1343 ॥ 277 ॥

[वन] प्रस्रवणे निर्हरे । वनानि शैलेषु वहन्ति यत्र । गेहे कानने च । Sp.
5927 । प्रवासे । S. K. 230, 8 । अम्भसि । वनम—सृतं [?] पङ्कजवनैः c. M.
N. (1878) 2, 46 ॥ समूहपर्वतयोरपि मङ्गुः । समूहे । पङ्कजवनैरिति । पर्वते ।
Nāg. 4 ॥ [वस्त्र] सर्वेषु । वस्त्रं न कृत्स्नं लभतेत्पुण्यः ॥ [वर्ष्मन्] तनौ
प्रमाणे च । Ra. 4, 76 ॥ 278 ॥

सुन्दराकारे । वर्ष्मणा विदधती जगज्जयम् ॥ [वर्णिन्] चित्रकारे लेखके
च । वर्ण्यन्ते वर्णिनां वर्णाः । ब्रह्मचारिणि । Ku. 5, 65 ॥ 279 ॥

[वान] शुष्के शुष्कफले वातोर्मिषु जलसंग्रहे च । वाने विताने नवगोस्त-
नीनां वानानि वानैर्निरपतन्ति वाने । शेषेष्वन्वेष्यम् ॥ 280 ॥

[वाग्मिन्] पटौ । Śi. 2, 109 । बृहस्पतौ । अत्र स्याज्जडजिह्वोपि वाग्मी
विद्यामठे पठन् ॥ [वाजिन्] बाणे हये च । Śi. 18, 13 । खगे । वाजिनो
वियति विभ्रममापुः ॥ [विन्न] त्रिष्वपि । अनिर्विण्णैर्विज्ञाः किल सकलशास्त्रोप-
निषदः ॥ [वृषन्] पुमान्वात्स्यायनप्रसिद्धः । वासवे । Ku. 5, 61 ॥ 281 ॥

शेषेषु । वृषा निषेकं कुरुते रतान्ते ॥ [शाखिन्] द्रुमे । Śi. 5, 42 ।
वेदे । पठन्ति शाखां बटवः स्वशाखिनः । राजभेदे । संख्ये स शाखी विशिखै-
र्निजग्रे ॥ [शिखिन्] अग्रौ । Śi. 14, 27 । वृक्षे । आखवः शिखिमूलानि
खनन्ति नखरैः खरैः । केनुग्रहे । आख्याति संख्यं शिखिनः समुद्रमः ॥ 282 ॥

चूडावति । जटी° c. 2, 125 । मयूरे । Me. 101 । कुकुटे । शिखिकुलकूजि-
तद्वभगे प्रभातसमये प्रभुः समुत्थाय । शेषेषु । आकर्ष्य शिखिनां घोषम् ॥ 283 ॥

[स्वप्न] सुप्तस्य ज्ञानं बोधो दर्शनं वा यथा । Su. 1343 ॥ [स्थान] स्थितौ । स तेषु न स्थानमवाप शोकः । अवकाशे । दत्तस्थानः समुद्रेण रामो ब्राह्मणदत्तभूः । सादृश्ये । स्यविरोधं पितृस्थानः । संनिवेशे । उत्सन्नविषय-ग्रामा° c. 2, 68 ॥ आश्रयप्रदेशमात्रालीढादिगीतविषययोग्यप्रसङ्गेष्वपि मङ्गुः । आश्रये । Sp. 5750. 7223 । प्रदेशमात्रे । Su. 2037 । आलीढादौ । H. 777 । गीतविषये । स्थानप्रदायित्व° Ku. 1, 8 । योग्ये । स्थानमेतदुचितस्य वस्तुनः । प्रसङ्गे । दर्भाणां स्थाने शरैरास्तरितव्यम् ॥ 284 ॥

[स्त्यान] क्षिग्धे । वक्रं तन्व्याः स्तवकितमिदं स्त्यानकस्तूरिकाभिः । घनत्वै काठिन्ये । V. S. 21 ॥ [सादिन्] त्रिष्वपि । विवादः सादिनां यज्ञे ॥ 285 ॥

[स्वामिन्] द्वयोः । Da. 1, 30 ॥ [सूनम्] यथा । Śi. 3, 17 । पुष्पि-तेपि तत्र वाच्यलिङ्गः ॥ [सूना] सुतायाम् । सूताः स्युर्न्यूनपुण्यानाम् । अधो° । सूनावेधाच्छ्वासकासापनोदः ॥ [सूनु] पुत्रे । Ra. 3, 18 । अनुजे । Ki. 1, 24 । रवौ । सूनुना धूनिते ध्वान्ते ॥ 286 ॥

[हनु] कपोलावयवे । Su. 1677, d । शेषेष्वन्वेप्यम् ॥ 287 ॥

अथ पान्ताः ॥ [कल्प] विकल्पे । अनल्पकल्पाकुलितं मनो मे । कल्पद्वौ । Me. 62 (Mall.'s reading) । संवर्ते प्रलये । Sp. 7371 । न्याये । स एष प्रथमकल्पः । विधौ । Ra. 1, 94 ॥ [कूप] गुणवृक्षे । नौः कूपवद्देव तरंगनुच्चा तत्रैव संयाति चलाचलत्वम् ॥ 288 ॥

मृन्माने काचभाण्डे । कूपे सरूपे क्षिप गन्धनैलम् । कूपके विदारके नद्यादिपु-लिनस्थक्षुद्रगर्ते । सरांस्यनग्भांसि सकूपकानि ॥ [क्षेप] गर्वे । क्षेपेण चक्षुर्न जने क्षिपन्ति । लङ्घने विलम्बे च । हनूमान् जलक्षिपेणक्षेपेण चकार सः । नि-न्दायामवज्ञायाम् । आत्मश्लाघां परक्षेपं न काङ्क्षन्ति विचक्षणाः । ईरणे प्रेरणे । Me. 47 । हेलायाम् । भ्रूक्षैः कनकस्य दीपकपिशा विश्राणिता राशयः c. B. H. 89 n. 109 ॥ [गोप] भूपाले गोष्ठाधिकृते च । गोपे सति त्वयि भयं कथमस्तु ते गौः । वल्लवे गोपाले । Me. 15 ॥ 289 ॥

ग्रामौघाधिकृते । कुलानि भ्रणयो गोपाः शिल्पिनो वणिजस्तथा । पातर्यपि यथा । Śi. 6, 49 ॥ [गोपी] रक्तिका गुच्छा ॥ [तल्प] अट्टः [sic] दुर्गादिशकारोपरि युद्धस्थानं रणमण्डपे [sic] इत्येके । अट्टे कलत्रे च । यत्राधिरूढगुरुतल्पमतिगम-

रहिमं भ्रष्टप्रभं दुरितराशिरिव प्रचक्रो । शय्यायाम् । Si. 5, 27 । वेदमन उपरि-
तनमण्डपिकायामपि यथा । Ra. 16, 11 (Vallabha's reading) ॥ 290 ॥

[त्रपा] लज्जायाम् । Si. 1, 57 । कुलटायाम् । न तृप्यति त्रपा पुंसाम् ॥
[त्रपु] इयोः । Sp. 1526 ॥ [ताप] संतापे । तस्यास्तापमहं नृशंस [?]
कथयाम्येणीदृशस्ते कथम् ॥ 291 ॥

[पुष्प] विकासे । विश्वस्य दीपाविव पुष्पवन्तौ । अत्र हि पुष्पं विकासो
विद्यते ययोस्तौ पुष्पवन्तौ चन्द्रार्कौ । आर्तवे कुसुमे च । लतां पुष्पवतीं स्पृष्ट्वा
कृतज्ञानो जलाशये । धनदस्य विमाने । धनदसौधमिव पुष्पालंकृतम् ॥ 292 ॥

[बाष्प] इयोः । Me. 12 ॥ [रूप] इलोको वृत्तं यथा । रूपकं गायको
जगौ । शब्दे । दारूपाणां भवति विधिना रूपमेकं चतुर्णाम् । पशौ पशुविशेषे
सौन्दर्ये च । कूराकारमपि रूपसंपन्नम् । आकारे । Su. 3436 । नाणके । तदपि
सांप्रतमाहर रूपकम् c. 3, 81 । नाटकादौ H. V. I, 2 ॥ 293 ॥

ग्रन्थावृत्तौ । अयुग्मैः संपटेद्रूपैः । स्वभावे । तदतद्रूपिणो भावास्तदतद्रूपहेतुजाः ॥
[रोपः] रोपण इषौ च । उत्पाट्य रोपे रिपुराजकानि रोपं पुनर्यः कुरुते जिगी-
षुः ॥ [रोपम्] यथा । कोपेन रोपान्निरगाद्भुजंगः ॥ 294 ॥

[लेप] सुधायां मक्कोले । लेपैर्विलिप्तं सदनं नृपस्य । मृत्क्रियायामपि मङ्गुः ।
लेपकर्मरचिते यदि दाढी स्यात्तु कालपरिणामवशेन ॥ प्रत्युपेव ° [M. M. 166, 4]
इत्यादौ मृत्क्रियात्वोपचारात् ॥ [वपा] इयोः । एते वपानिवसनादिव जातगर्वा
धूर्ता वपां समरभूमिगतामदन्ति ॥ 295 ॥

[शाप] शपथे । त्वत्पादस्पर्शनं शापो मम देवात्र वस्तुनि । आक्रोशे
वाक्पारुष्ये । Me. 1 ॥ [शिष्य] शिनष्टि शिष्यं पम्पाशिल्पेति साधुः । क्षुबो
होमोपकरणं क्रियोचितः क्रियायोग्यः । तत्र वाच्यलिङ्गः ॥ [स्वाप] शयनमत्र
अस्तरादौ संवेशनमात्रम् । निद्राशयनयोः । रोगमार्गभ्रमौ मुक्ता स्वापश्च सकलां
निशाम् । रुग्भेदः प्रसूतिभेदः । अज्ञानमात्रे स्वापेन पापानि समाचरन्ति ॥ 296 ॥

अथ फान्ताः ॥ [गुम्फ] दोर्भूषणे । गुम्फगुम्फितदोर्लतः । दृष्यौ । गुम्फ-
क्लेशमुपासितुं कृतधियां कस्तत्र काले क्रमः ॥ [रेफ] इयोः । रेफैर्हिरेफैः
कमलेक्षणा क्षता ॥ [शफ] इयोः । पशव इव शफौषैः पादपाः क्षमां
खनन्ति ॥ 297 ॥

अथ बान्ताः ॥ [कम्बि] इयोः । कम्बिचुम्बितकरः पुरो नरः ॥ [कम्बु]

षट्स्वर्थेषु । वलये । शङ्खकम्बुरुचिरीकृतबाहुः । शङ्खे । कम्बुकण्ठ्याः क्षणं
कण्ठे कुरु कण्ठार्तिमुद्धर । शङ्खः समुद्रजः शम्बूकोम्बुमात्रजः । शेषेष्वन्वे-
ष्यम् ॥ 298 ॥

[जम्बू] मेरु° । Nai. 11, 84 । द्वीपविशेषे । Nai. 11, 81 । वृक्षवि-
शेषे । Me. 20 ॥ 299 ॥

[डिम्ब] भयं भीतिः । विप्रवो डमरः । अनयोर्यथा । डिम्बानि बिम्बं
हरतां हरेर्वः । श्रीहा पुष्फुसध शरीरावयवविशेषौ तयोर्यथा । Śi. 18, 77 ॥

[बिम्ब] प्रतिबिम्बे । Bh. St. 3 । बिम्बिकाफले । Sp. 6455 ॥ 300 ॥

[शम्ब] लोहकाञ्ची मुसलाद्यप्रस्थो लोहमण्डलकः । पवौ । अकलितः
हन्ति शम्ब— परोत्र कः । लोहकाञ्च्याम् । शम्बाकृत इव क्षेत्रे बीजमाशु
प्ररोहति । अत्र शम्बाकृत इति दारुकाण्डाप्रस्थितलोहमण्डलकचूर्णीकृत इत्यर्थः ।
श्रेयोन्वितेपि । तदा तु शमस्यास्तीति शम्बः । कंशम्भ्यामिति वः ॥ [स्तम्ब]
आलाने । Śi. 5, 34 । अत्र स्तम्ब आलाने रमत इति स्तम्बेरमः । व्रीह्यादिप्र-
काण्डे । Ki. 4, 26 ॥ अथ भान्ताः ॥ [कुम्भः] वेद्यापतौ । कुम्भस्तम्भित-
शम्भलीभुजलतः पानोत्सवे नृत्यति ॥ 301 ॥

द्विपाङ्गे । Sp. 5896 । राक्षसे । कुम्भकर्णस्रुतौ कुम्भ° c. Bā. IX, 12 ॥
[कुम्भी] पाटला पुष्पतरुः । वारिपर्णी फलना नाम शाकः ॥ 302 ॥

[गर्भ] कुक्षौ । Ku. 8, 56 । शिशौ मध्ये च । Nai. 11, 78 । अत्र हि
प्रशस्तो गर्भो गर्भरूपम् । संधौ दशरूपकोक्ते । मुखं प्रतिमुखं गर्भमर्शनैर्बहणा-
न्यमी । भ्रूणे । Ku. 1, 19 । अग्नौ । शशाम न शमीगर्भः । अपवरके । संच-
रन्सौधगर्भेषु ॥ [जम्भ] दानवान्तरे । Śā. 1 ॥ 303 ॥

दन्ते हनौ अंशे च । अहिपतिभुजजम्भस्तम्भसंरम्भधीरः । भोजने । सज्जम्भ-
सज्जं भवति क्षणेन । तूणा भक्षा ॥ [जृम्भा] जृम्भणे । M. R. I, 8 । प्रसराङ्ग-
मोटनयोरपि । तयोर्विकासे च यथा । Ratn. 300, 25 ॥ 304 ॥

[दम्भ] द्वयोः । Sp. 7112 ॥ [नाभि] क्षत्रं क्षत्रियविशेषः । चक्रम-
ध्यं चक्रपिण्डिका । मुख्यराज् द्वादशराजमण्डलमध्यवर्ती विजिगीषुः । तेषु त्रिषु
यथा । प्रयुक्तवेगाः सहसा सनाभयो रथाः समानं रथिनश्च सन्तुः । प्रधाने । मेरुं
गिरीणां निगदन्ति नाभिम् । मृगमदे । निर्नाभि° Ku. 7, 7 । अत्र हि निर्नाभिकौशे-
यमिति नाभ्या मृगमदेन कौशेयेन च रहितमभ्यङ्गनेपथ्यमलं चकारेत्यर्थः । नाभौ

कौशेयं नाभिकौशेयमिति न व्याख्या । अभ्यङ्गनेपथ्ये प्राण्यङ्गोद्भवानां द्रव्याणां निषिद्धत्वात् ॥ 305 ॥

[निभ] सद्देशे । Pa. 106 । व्याजे । कालकूटस्त्वया चक्रे कालकूटनिभा-
त्प्रभो ॥ [रम्भः] यथा । अमुष्य संतापमुषा महिम्ना तृष्णाप्रशाम्येन्द्रजसास-
हेव [?] । श्रीमन्महाहंसनिषेवितत्वाददः सरोम्भो न न रोचते मे ॥ अत्र सरो
रेफसहितोम्भो मद्यं रोचते रम्भ इत्यर्थः । अदः । दकाररहितो दम्भस्तु न रोचत
इत्यर्थः ॥ [रम्भा] इयोः । Bā. V, 46 ॥ [विभु] प्रभौ व्यापके नित्ये च ।
Śi. 2, 91 ॥ 306 ॥

[शंभु] ब्रह्मणि शिवे च । H. Ch. I. v. 2 । अर्हति जिने । शंभुः सप्त-
पदार्थभङ्गिघटनामासूत्रयञ्ज्मभते ॥ [शुभः] अजेपि मङ्गुः । यथा । कः स्या-
च्छुभापचितिबद्धधृतिस्त्वदन्यः ॥ [शुभम्] यथा । Śi. 1, 26 ॥ [स्तम्भ]
इयोः । Śi. 5, 48 ॥ 307 ॥

[सभा] सभ्येषु । सभायां न प्रवेष्टव्यं° c. Sp. 6838 । शाला मन्दिरं
यथा । Śi. 2, 3 । गोष्ठ्यां सहृदयैः सहासनवन्धे । सभामौञ्जीर्महीपतिः । द्यूते ।
सभायां तादृश्यां नरपतिशतैरक्षकितवैः समभ्याकीर्णायाम् । समूहे । Śi. 13, 14 ॥
[स्वभू] इयोः । देयात्स्वभूर्भूतिमनिन्दितां वः ॥ अथ मान्ताः ॥ [आम]
अपक्वे । H. Y. 3, 7 । रुग्मेदे । Śi. 2, 54 । रोगमात्रे । आमं निकामं प्रवदन्ति
कामम् ॥ 308 ॥

[उमा] गौर्याम् । Ku. 1, 43 । हरिद्रायामतस्यां च । समन्तादौमीनैः पि-
हितपथमत्युच्चवितपैः । कीर्तिकान्त्योः । सोमालंकृतविग्रहो वृषगतिः श्रीशंकरः सर्व-
दा ॥ [ऊर्मि] सप्तस्वर्थेषु स्त्रीपुंसः । पीडोत्कण्ठयोः । कुड्मकार्मुककर्मकृतो-
र्मिभिर्न लभते निशि शर्म मृगेशणा । जवो वेगः । वीचिः कल्लोलः । तयोर्यथा ।
Śi. 5, 4 । भङ्गो विच्छिन्तिः । भङ्गे प्रकाशे वल्लसंकोचलेखायां च । वातनिर्मित-
वत्त्रोर्मि नर्मपात्रं बभूव सा ॥ 309 ॥

[क्रम] कल्पो न्यायः शास्त्रं वा । न्याये । कोयं क्रमो यत्परिहित्य दक्षतां
प्रयाति वैकृष्यमनुत्तरं भवान् । शास्त्रे । क्रममधीते । अङ्गैश्चरणे । क्रमपरिमिता
भूमिर्विष्णोर्न गोर्न च लाङ्गलम् । शक्तौ । राज्ये पुण्यैकसंसाध्ये किमर्थं क्रमसंभ्रमः ।
पराक्रमः परिभवे° [Śi. 2, 44] पाठान्तरं वा । परिपाट्याम् । प्रचक्रमे वक्तुमनु-
ज्ज्ञितक्रमः । परंपरापादक्षेपानन्तर्यपदसंधिष्वपि मङ्गुः । परंपरायाम् । न श्रीः कुल-

क्रमायाता शासने लिखितापि वा c. V. P. 206, 3 | पादक्षेपे | Śi. 1,52 | आन-
न्तर्ये | Ra. 3, 7 | पदसंधौ | नाभद्रः [?] क्रमपाठकः ॥ [क्षमः] हिते | त्व-
त्पादपञ्चप्रणतिः परं क्षमा | युक्ते | न समयपरिरक्षणं क्षमं ते | क्षमावति सदि-
ष्णौ | परीषहक्षमो भिक्षुः ॥ 310 ॥

[क्षमा] द्वयोः | Da. 1, 12 ॥ [कामम्] बाढे भृशे | कामं कामं
कुसुमधनुषोप्यावहन्ती सशोके लोके | अनुमतौ | Śi. 2, 43 | अनुमतावश्यमि-
ति केचित् | रेतसि | न शीघ्रकामः किल कामिनीप्रियः ॥ [कामः] स्मरे |
Ku. 3, 43 | इच्छायां काम्य इन्द्रियभोग्ये च | Sp. 3241 ॥ [क्षुमा] हे
अपि ओषधी | अतस्याम् | Me. 67 | अत्र हि क्षुमाया विकारः क्षौमम् ॥ 311 ॥

[कृमि | क्रिमि] लाक्षायाम् | कम्बलः कृमिरक्तोयम् | रोगेपि मूढः |
पित्तघ्नं कफनाशनं क्रिमिहरम् ॥ [क्षेमः] मङ्गले | क्षेमं भद्रं कलिन्दशैलतन-
यातीरे लतावेष्टमनाम् | लब्धरक्षणे | An. II, 41 | मोक्षे | क्षेमं काङ्क्षन्ति
भिक्षवः ॥ 312 ॥

[क्षौम] अतसीवस्त्रे दुकूले च | Śi. 10, 83 | अट्टालके | क्षौमाः क्षमन्ते
दृढयन्त्रघातम् [?] ॥ [खर्म] द्वयोः | खर्माभावो नीचसेवकेषु न परिधा-
नेषु c. Vās. 127, 3 ॥ [गम] सर्वेषु | आगमशास्त्रमिवानेकगमदुर्गमं नगर-
म् ॥ 313 ॥

[ग्राम] शब्दादिपूर्वको ग्रामशब्दो वृन्दे समूहे वर्तते | आदिशब्दाद्विषयाख-
भूतेन्द्रियगुणादिग्रहः | तत्र संवसथे च | उत्सन्नविषयग्रामा° c. 2, 68 | पङ्कादौ |
Śi. 1, 10 ॥ [गुल्मः] सैन्योपरक्षणं रक्षास्थानकं यथा | गुल्मोपि जाल्मेन न
तेन निर्ममे ॥ 314 ॥

सेनाभेदे | न जाल्मो गुल्मान्तः प्रविशति भयाघ्रातहृदयः | घट्टभेदे शुल्कस्था-
नभेदे | ममापि नाम रावणस्य रक्षापेक्षीणि गुल्मकस्थानानि ॥ [गुल्मी] पटौ-
कसि | गुल्मी न बल्मीकमहीषु कार्या ॥ 315 ॥

[घर्म] निदाघः | स्वेदाम्भसि | Śi. 1, 58. 13, 65 | आतपे | यिरचय°
Bā. VI, 36 | बहलनिदाघग्लपितैः | शीष्मे | Ra. 16, 43 | स्मरसंजीवनमौ-
षधं निदाघे | ऊष्मणि उष्णे | Śā. 6. Śi. 1, 24 ॥ [जाल्म] द्वयोः | Bh. Ś.
87 ॥ [जामि] द्वयोः | Sp. 2407 ॥ 316 ॥

[जिह्वाः] द्वयोः | Śi. 1, 63 ॥ [तोक्मः] हरितं हरिन्मात्रं तत्र वाच्य-

लिङ्गः । हरिश्च वे पुंस्त्रीवः । यन्मद्भुः । त्रिषु तोकम् हरिन्मात्रे न स्त्रियां हरिते
यवे ॥ हरिते । ब्रह्मवर्चसकामस्य तोकमास्तु समिधः स्मृताः । हरिश्च वे । ह्रीवा-
क्रीणीत तोकमानि ॥ 317 ॥

[दम] कर्दमे । वर्षात्यये याति शमं दमौघः । दण्डश्चतुर्थोपायः । दमनं तर्गका-
दीनाम् । दमथ उपशमः । दण्डदमययोर्यथा । स दमेनेन्द्रियाणीव विजिग्ये रि-
पुभूपतीन् । दमने । दमं मदकलादीनां वर्णयन्ति न वर्णिनः ॥ 318 ॥

[धर्मः] उपमायां साम्ये । Śi. 1,55 । पुण्ये । Ki.3,4 । स्वभावे । Ra.
8,10 । आचारे । Bh. K. 8,76 । धन्वनि । सगुणेनापि धर्मेण मृगाणां मर्म
विध्यते । सत्सङ्गे सज्जनसंगमे । विनीतो धर्ममर्हति । अर्हति । धर्मप्रणतसौधर्म्यप-
तिप्रभृतिवासवः । अहिंसादौ । न हिंस्यात्सर्वभूतानीत्येष धर्मः सनातनः । न्याये ।
Sp. 2724 । उपनिषदि । एष त्रयीधर्मश्चतुर्णां वर्णानामाश्रमाणां च स्वधर्मस्था-
पनादौपकारिकः ॥ 319 ॥

[धर्मम्] दानादिकं पुण्यस्योपायो दानयोगादिः । यथा । Rīg. I, 164, 43 ॥
[नेम] अर्धे । नेमैर्नेमे नृपपरिवृढैर्भूपतिलकः ॥ [नेमि] कूपत्रिका कूपस्यो-
परि रज्ज्वादिबन्धनार्थं व्यस्रं दारु तत्र यथा । विभाव्यतेने कूपोसौ नेमिचीत्कार-
सूचितः ॥ 320 ॥

[पद्मः] व्यूहे । M. 7, 188 । अञ्जे । Ku. 1, 43 । लक्ष्म्यामपि तत्र
स्त्रियां यथा । Ra. 4, 5 ॥ [पद्मम्] गजस्य चत्वारिंशद्वर्षदेशीयस्य गात्रे
शोणा बिन्दव उत्पद्यन्ते तत्र पद्मशब्दो वर्तते यथा । सर इव गजगात्रं पद्मपात्रं
बभूव ॥ [ब्राह्मी] भारत्याम् । येषां त्वद्दनावलोकनविधौ न ब्राह्मि जिह्वं
मनः ॥ 321 ॥

पङ्कगण्डी हिञ्जिका सोमवह्वरी च तिस्रोप्योषधयः ॥ [भ्रम] भ्रमणे वारि-
निर्गमे च । Śi. 3,38 ॥ 322 ॥

भ्रान्तिरतस्मिन्स्तद्ग्रहः । मूर्छा च । अतस्मिन्स्तद्ग्रहे यथा । शीतांशुकोटिभ्रमं
विभ्राणैरुदपादि राट्भुवने भूयान्दुभिक्षोस्तवः । मूर्छायां यथा । यष्टीपरूपकं
हन्ति रक्तपित्तानलभ्रमम् । कुन्दाख्ययन्त्रे । Ra. 6,32 । उच्चेपि मद्भुः । यथा ।
शुशुभे शारदो राजा खिताभ्रभ्रमसंगमात् ॥ [भीम] घोरे । Ra. 1,16 । वृ-
कोदरे । V. S. 21 ॥ [भीष्म] रुद्रराक्षसयोर्यथा । श्रीभीष्मपादप्रणयी स
भीष्मः ॥ 323 ॥

[यम] काले । Sp. 7231 । अहिंसादिषु । H. 81 ॥ 324 ॥

संयमे । Śi. 13, 23 । यमने । कृत्वा प्राणयमं योगी । अत्र हि प्राणस्य वायोर्यमनं नियन्त्रणमित्यर्थः । ध्वाङ्गे । यमोपि हन्यते घूकैः ॥ [याम] प्रहरे Me. 105 । संयमे । यामः काममपाकरोति कलुषम् ॥ [रमः] त्रिष्वपि । रमो रमयते मनः ॥ [रमा] यथा । Ra. 1, 1 । अत्र हि पार्वतीपः शंभुः । रमे-
श्वरो विष्णुरित्यपि व्याख्यानम् ॥ 325 ॥

[रश्मि] घृणौ । Ku. 5, 22 । प्रमहे । Śi. 3, 68 ॥ [रामः] श्यामे । रामेण निहतं दृष्ट्वा वने परशुना मृगम् । स्वकीयं निन्दति व्याधो विश्वकर्माणम-
र्जुनम् ॥ अत्र हि रामेण श्यामेन परस्य अन्यस्य शुना सारमेयेण निहतं मृगं दृष्ट्वा
स्वकीयमर्जुनं धवलं विश्वकर्माणं श्वानं व्याधो निन्दतीत्यर्थः । विगतं श्वकर्म सारमे-
यकर्म यस्यासौ विश्वकर्मा तं विश्वकर्माणम् । पशुभेदे । रामसेविताप्यसीता । सिते
शुभ्रे । प्रकटितरामाभ्योदः ° Bâ. III, 16 । रेणुकाद्यते । Ra. 4, 58 ॥ 326 ॥

[रामम्] कुष्ठमौषधभेदः ॥ [रामा] हिङ्गुलिनी ओषधिभेदः । स्त्रियाम् ।
K. Pr. 204, 1; c. Sp. 6733, Su. 3266 ॥ [रुक्म] सुवर्णे । Śi. 13, 35 ॥
[रुमा] लवणाकरे । रुमाभूमौ सर्वं पतितमिह जायेत लवणम् ॥ 327 ॥

[लक्ष्मी] श्रियाम् । Su. 79 । शोभायाम् । Śâ. 19 । संपदि । Sp. 837 ।
प्रियङ्गुर्लता ॥ [वमि] द्वयोः । वमौ संजातायां भवति वमिना स्वेदकरणम् ॥
[वामः] काम उमानाथे च । वामदेवेन वामोयं नामशेषो विनिर्ममे । सव्ये ।
Ra. 7, 8 । पयोधरे । मृद्यन्ते निर्दयं वामाः कामिनेव जिगीषुणा ॥ 328 ॥

प्रतिकूले । Ki. 9, 49 । चारौ । Sp. 6893 ॥ [वामी] दृगाल्यां क-
रभ्यां वडवायां च । तवामी वामीभिर्नृपतिलककीर्णाः परिसराः । रासभ्याम् ।
Ra. 5, 32 ॥ 329 ॥

[शमी] द्रुभेदे । Ra. 3, 9 । शिम्बी बीजकोशः । यथा । कपिकच्छू-
शमीमिव ॥ फलपूर्णशाखा शिम्बीति मड्डुः । यथा । न्यमोधशम्य इव केन वृथा
प्रणीताः ॥ [श्यामः] अम्बुदे । श्यामश्यामलबालकोमलदलै रम्या तमाला-
वली । शितौ । S. K. 350, 8 । हरिते । M. M. 161, 5 । प्रयागवटे ।
Ra. 13, 53 । कोकिले । श्यामः श्यामति नैव पञ्चमरवात् ॥ 330 ॥

[श्यामा] सोमलता सोमवल्ली । निशा रात्रिस्तत्र यथा । K. Pr. 180, 1;
c. V. Ś. III, 1 । बल्गुली पक्षिविशेषस्तत्र यथा । श्यामेव लम्बते ब्रह्मे । गुन्द्रा

मुस्ता । कृष्णा कृष्णजीरकम् । प्रियङ्गुः फलिनीलता यथा । Me. 101 ॥ 331 ॥

अप्रसूत° । Me. 79 ॥ [शुष्म] द्वयोः । क्षितिपतिः शुष्मेण शुष्माधिकः ॥
[सम] साधौ । Da. 1,7 । अखिले समस्ते । यातः समेषामुपजीव्यतां यः ।
सदृशि । श्रिया समा तां प्रति मेनका च न c. Śi. 9,86 । वर्षेपि तत्र स्त्रियां
यथा । Ra. 8,91 ॥ 332 ॥

[सीमा] आघाटे अवधौ । ग्रामो नास्ति कुतः सीमा c. Sp. 7575 । स्थितौ
मर्यादायाम् । सीमां नैव विलङ्घयन्ति सुजनाः कृच्छ्रेपि जाते क्वचित् । क्षेत्रे ।
सीमाः पक्कफला विभान्ति परितः साधोर्यथा सत्क्रियाः ॥ विषयकेशभूषणयोरपि
मदुः । क्रमेण यथा । सीमां यदा याति दृशोः कृशाङ्गी । सीमाभूषितसीमन्ताः ॥
[सूक्ष्मः] अणुः परमाणुः । यथा । सूक्ष्मो न लक्ष्यो दृशा ॥ [सूक्ष्मम्] अ-
ल्पके । Śi. 1,8 । अध्यात्ममन्तरात्मविषयं रूपं यथा । S. P. 20 । कतकं कतक-
वृक्षफलम् ॥ [सोम] ओषधी दयामलता । तद्रसः सोमवह्नीरसः । इन्दौ ।
Su. 552 ; c. Sp. 6457 ॥ 333 ॥

दिव्यौषधी वाचविका । पितैव दैवतं पितृदैवतं पूर्वज इत्यर्थः । वानरः
कपिः ॥ 334 ॥

[हिमम्] तुषारे । Ku. 1,11 । शीते । Śi. 2,49 ॥ [हिमः] यथा । मलय
एष हिमद्रुममुद्रितः ॥ [होमि] स्त्रियाम् । द्वयोः । जुहोमि होमौ स्वयमद्य
होमिम् ॥ अथ यान्ताः ॥ [अर्य] द्वयोः । ब्रह्मक्षत्रार्यशूद्राणामर्थं प्राप्तं नन्द-
नम् ॥ 335 ॥

[अर्थ्य] अर्थशालिनि न्याय्ये च । Ku. 2,3 । विज्ञे । अर्थ्या नानर्थकां वाचं
वदन्त्यापन्नता अपि ॥ [अन्य] असदृशे असाधारणे । तन्वङ्गचास्तरुणिमि सर्पति
बलादन्यैव काचिद्वतिः । इतरस्मिन् । S. K. 27,14 ॥ 336 ॥

[अर्घ्य] अर्घः पूजाविधिर्मूल्यं च । तदर्थं तदर्हं च अर्घार्थमर्घार्हं च । अर्घार्थे ।
अर्घ्यं वारि समादाय । अर्घ्यो गौः । विक्रेतव्य इत्यर्थः । अर्घार्हं । Śi. 1,14 ।
Sp. 2164 ॥ [आस्यम्] मुखभवे । आस्येन हास्यं दशनेन चक्रे । मुखे ।
Sp. 2596 । मुखान्तर्मुखमध्ये । आस्यं विकास्य विकृतं विकृतोपदंष्ट्रम् ॥
[आस्या] यथा । उत्तिष्ठ धृष्ट झटितीह वृथा किमास्या ॥ [आर्यः] सज्जने ।
Sp. 4811 । सौविदे । अन्तःपुरं समर्यादमार्थिरेव हि कार्यते । ज्येष्ठभ्रातर्यपि
यथा । An. III, 54 ॥ 337 ॥

[आर्या] छन्दसि । जघनचपलाप्यनार्या c. Kuṭṭ. 312, Su. 2533 ॥ [इज्या] सर्वेषु । Ra. 1, 68 ॥ [इभ्या] इयोः । इभ्यामिभ्यो ध्यायति ॥ 338 ॥

[कल्यम्] प्रभाते निरामये च । कल्ये कल्यः कल्यवर्ते विधत्ते । मधुनि । कल्यपालगृहं गत्वा । सज्जे दक्षे च । Śū. 2 ॥ [कल्या] यथा । कल्याणं कल्यया चक्षुर्वन्दिनेर्मैदिनीपतेः ॥ [कश्य] त्रिष्वपि । अवश्यं कश्यं यैः परि-
हृतमितस्तैर्न पतितम् ॥ 339 ॥

[क्षय] मृत्यावपि मङ्गः । तत्र गेहे च यथा । Su. 44 । अपचये रुजि च । Śi. 2, 94 ॥ [कन्या] नार्याम् । विदेहकन्याकुचकुम्भकोटिकठोरतासाक्षिणि सा-
यकोयम् । कुमार्याम् । Sp. 6650 । ओषधिविशेषः कुमारी नाम ॥ 340 ॥

[कक्ष्या] गृह° । Ku. 7, 70 । सावृक्षे । अम्भोजकक्ष्यामवगाहते मुखम् । उद्योगे । Nāg. 64 । काञ्च्यां स्त्रीणां मेखलायाम् । कक्ष्यावबद्धसिचया किमियं न शेते । उपलक्षणात्पुंसां सारसनेपि यथा । परिधानाद्बहिः कक्ष्या निबद्धा ह्यासुरीभ-
वेत् । बृहत्तिकायाम् । कक्ष्यापटस्तुहिनपक्षविपक्षभूतः । इभनाड्याम् । Śi. 17, 24 ॥
स्पर्धाप्रतिज्ञातुलास्वपि मङ्गः । स्पर्धाप्रतिज्ञयोरपि । स तुल्यकक्ष्यो रिपुणा धनंजयः । तुलायाम् । वणिजः कृपणः कोन्यः कक्ष्याप्रमाहचारिणः ॥ [कार्य] हेतुः प्रवृत्ति-
कारणं प्रयोजनं प्रवृत्तिसाध्यं फलम् । इयोः । Śi. 1, 31 ॥ 341 ॥

[काव्या] इयोः । वासुदेव इव कृतकाव्यादरः c. Vās. 12, 2 ॥ 342 ॥

[काव्य] इयोः । Da. 1, 10 ॥ [कांस्य] तैजसवाद्ययोः । श्रुतिपथगतेन सत्यं कांस्यध्वनिनेव सुजनचरितेन । पानपात्रे मानभेदे च । कांस्यैर्घृतं दास्यति दास्यसौ ते ॥ [क्रिया] करणे निष्पादने । Ku. 1, 7 । चेष्टायां कायकृते व्यापारे । स्तम्भे स्यान्निष्क्रियो जन्तुः प्रलये गतचेतनः ॥ 343 ॥

कर्मणि वचनादिव्यापारे । Ku. 3, 35 । उपाये । सप्त सामादिकाः क्रियाः । चिकित्सायाम् । पुनर्ज्वरे समुत्पन्ने क्रिया पूर्वज्वराणां । निष्कृतौ प्रायश्चित्तादिना संशोधने । महापातकिनां पुंसां भवेत्याणान्तिकी क्रिया । संप्रधारणे विचारणे । क्रियां विना कोमिजानाति कृत्यम् । अर्चयाम् । Ra. 2, 16 । प्रारम्भ आदिक-
र्मणि । मन्त्रमूलाः क्रिया राज्ञाम् । शिक्षायाम् । Ra. 3, 29 ॥ धात्वर्थ्याख्यात-
संस्कारौर्ध्वदेहिकेष्वपि मङ्गः । धात्वर्थे । क्रियार्थो धातुः c. Kāt. III, 1, 9 ;
Burnell, Aindra School, p. 99 । आख्याते । AK. śabdādi. 2 । संस्कारे ।

Ra. 3, 10 | और्ध्वदेहिके | Sp. 6592 || [कुल्यम्] कुलजे | Sp. 4102 |
अस्थनि | कुल्याभरणभूषिता || 344 ||

[कुल्या] सारणौ नीरप्रणालिकायाम् | An. II, 24 || [कृत्य] विद्विष्ट
शत्रुविशेषो यो धनादिना शत्रोर्भिद्यते यत्कौटिल्यः । क्रुद्धलुब्धभीतावमानिताः
परेषां कृत्याः [c. K. N. 8, 15, 17, 23; C. on. Bh. K. 12, 48] | तत्र
यथा । तान्कृत्यान्वमन्यते यदि नृपस्तस्याकृतार्थः श्रमः । कार्ये । Me. 111 |
हेद्येपि यथा । कृत्यं कुकृत्यं धिषणाशलाकया || [कृत्या] देवतायां मारि-
नामन्याम् | Sp. 2407 || 345 ||

[गव्यम्] ज्यायां स्त्रियामिति मङ्गुः || क्षीरादिके । गव्यकर्पूरकुङ्कुमैः ।
ज्यायाम् । दुष्करा धनुषा व्याधैर्मृगव्या गव्यया विना । रागवस्तुनि गोरोचनादौ ।
गव्येन गव्यं तिलकं चकार । गोहिते । गव्यनाव्यजला नदी । [गव्या] गोवृन्दे ।
गव्योपसेव्यानि वनानि पश्यन् || [गुह्यः] द्वयोः । गूहेषु ह्य इवाङ्गानि न गुह्येन
तु योगवित् || 346 ||

[गृह्यम्] मलवर्त्म बस्तिः || [गृह्यः] अस्वैरिणि । स्वातन्त्र्यं त्वयि
यन्त्रितं च करणग्रामैकगृह्या वयम् । पक्ष्ये । Ki. 2, 5 | गृहा° । गृह्यकेलिकलना-
कुतूहलात् || 347 ||

[गृह्या] स्त्रियाम् । मङ्गुस्तु शाखापुरे न ना । इत्याह । यथा । गृह्ये श्री-
मदवन्तिवर्मनगरे ते भूमिदेवाः स्थिताः || [गेय] गातव्ये । Me. 83 | गायने ।
साम्नां गेयैः पटुबटुजनैराश्रमः शोभतेसौ || [गोप्य] दासेरे । आरोप्यते हि
गोप्यानां स्कन्धे कार्यभरो जनैः || 348 ||

[चय] समूहे । Śi. 1, 3 || संचयनेपि || [चव्या] शतपर्वा वचा
दूर्वा च || [चित्यम्] यथा । चित्यं हि नित्यं वककाकसंकुलम् || [चित्या]
यथा । चित्यामारोप्य यान्त्यन्ये दग्ध्वान्ये विमुखा जनाः । अग्निचयनेपि मङ्गुः ।
यदाह । चित्या स्यादग्निचयने न ना । यथा । चित्यसंचयचातुर्यधुर्या याज्ञिक-
पुंगवाः || 349 ||

[चैत्यम्] द्वयोः । चैत्यं वन्देत स्वर्गकामः || [चैत्यः] जिनस्य तीर्थ-
कृतः सभायां समवसरणकाले देवताजनितस्तरशोकाख्यः । यथा । H. 62 |
चेश° । Me. 23 || [चोद्य] प्रभेद्भुते च । Śi. 9, 16 || 350 ||

[छाया] पङ्क्तौ । गोपी कलमकेदारे शुक्लछायां नियच्छति । प्रतिमायाम् ।

Śi. 3, 35 | अनातपे | Ku. 1, 5 | उत्कोचो लज्जा यथा | छायां नेच्छति नी-
तिज्ञः | पालने | An. I, 31 | कान्तौ प्रभायाम् | Me. 15 | शोभायाम् |
Su. 1769 | तमसि | छायाया छादिता गुहा || गङ्गासंवाहन्यायेष्वपि मद्भुः |
संवाहे येन केनचित्प्रकारेण सेवकसंतोषणम् | गङ्गायाम् | Ra. 13, 2 | संवाहे |
छायामात्रमवाप्यते न भवतः पुष्पं फलं वा कुतः | न्याये | यः पुष्पाति पितृ-
च्छायामाश्रित्य सकलाः प्रजाः || 351 ||

[जयः] जयन्ते | मघवेव जयप्रियः || [जया] उमायाम् | P. St. 1, 17 |
तिथौ | नन्दा भृगौ सोमसुते च भद्रा कुजे जया सूर्यसुते च रिक्ता | जयन्ती
जीवन्तीशाकः || [जन्यः] जामातृवत्सले जामातृवन्धुवर्गे | M. M.
197, 4 || 352 ||

जनके | जन्येन तेनाजनि सुप्रतिष्ठः | नवो° | Ra. 6, 30 (Dinakara's
reading) || [जन्यम्] कौलीने जनवादे | तत्त्वोपलम्भेन विना न जन्यमा-
त्रेण द्रव्यं कश्चिदेव वस्तु | युधि | Ra. 4, 77 | अद्वे हद्वे | जन्येषु धन्या धनम-
र्जयन्ति || [जन्या] द्वयोः | जन्या जनयति जन्याम् || 353 ||

[त्रयी] त्रिवेद्याम् | An. II, 4⁶ | त्रितये | Śi. 2, 3 | पुरंध्री स्त्री | शो-
भना मतिः सुमतिः || [ताक्ष्यः] स्यन्दने वाहे गरुडे च | Śi. 12, 2 | गरुडा-
ग्रजे अरुणौ [sic] यथा | ताक्ष्योदये तिष्ठति किं तमिभम् || 354 ||

[तिष्य | पुष्य] द्वयोः | तिष्योप्यनर्धकर इत्यतिचित्रमेतत् | पुष्ययोगप-
रिपोषितश्रियः || 355 ||

[द्रव्य] भव्यमभिप्रेतानामर्थानां पात्रं योग्यमिति यावत् | यथा | न शास्त्र-
मद्रव्येष्वर्थवत् | विनेये शिक्षार्हे | क्रिया हि द्रव्यं विनयति नाद्रव्यम् c. Mall.
Ra. 3, 29; Gan. 233, 10 | भेषजे | द्रव्यं पीत्वा तु न स्वपेत् || गुणाधार-
विशेष्यपरमाणुगोष्वपि मद्भुः | गुणाधारे | Śi. 5, 38 | विशेष्ये | कस्यचिद्
द्रव्यमेवार्थो द्रव्यं जातिश्च कस्यचित् | परमाणौ | अद्रव्यमनेकद्रव्यं च द्रव्यम् |
गव्यन्वेष्यम् || [दस्यु] द्वयोः | M. M. 188, 5 || 356 ||

[दाय] दौतकादि° | प्रकृतौ या न वर्तेत न सा स्त्री दायमर्हति | सोढु-
ण्डभाषणे | विधाय दायं दयितां मुमोच || धनमात्रेपि | तत्र पुंस्त्रीवः || 357 ||

[दूष्य] वाससि | देवदूष्यं देवराजः स्कन्धदेशेभ्यधात्यभोः | तद्गृहे | Śi. 5, 21 ||

इभमध्यबन्धन्यां रज्ज्वामपि मूढः । यथा । दूष्योपोद्धतक्रमा अपि महा-
वंशाश्रिताः सिन्धुराः ॥ 358 ॥

[धन्य] यथा । धन्यास्तात न० Sp. 3084 ॥ [धान्य] अत्र व्रीहिशब्दः
सर्वसस्यवाची तेन धान्यशब्देन सप्तदशापि सस्यान्युच्यन्ते । यदाह । व्रीहिर्यत्रो
मसूरो गोधूमो मुद्गमाषतिलचणकाः । अणवः प्रियङ्गुकोद्रवमयुष्ठकाः शालिरा-
ढक्यः ॥ किं च कलायकुलत्थौ शणः सप्तदशानि धान्यानि [c. C. on H. 1168]
धान्याके । त्रिदोषशान्तये कार्यं विबुधैर्धान्यनागरम् ॥ [धिष्ण्यम्] स्थाने ।
अमी वेदिं परितः क्लृप्तधिष्ण्या वैतानास्त्वामुपहूय पालयन्तु c. Śā. 83 । वेदम
गृहं बलं शक्तिः । तयोर्यथा । धिष्ण्यं स विष्णोर्दृशे वितृष्णः ॥ 359 ॥

[धिष्ण्यः] अमौ अभिविशेषे । ऋत्विजस्तत्र संभूय स्वान्धिष्ण्यानुपत-
स्थिरे । शुके । गोष्ठीषु धिष्ण्यधिषणाविव राजमानौ ॥ [नय] नैगमादयो नैग-
मसंप्रहव्यवहारऋजुसूत्रशब्दसमभिरूढैवंभूतलक्षणाः सप्त यथा । नयास्तव स्यात्प-
दलाञ्छना इमे रसोपविद्धा इव लोहधातवः । भवन्त्यभिप्रेतफला यतस्ततो भव-
न्तमार्याः प्रणता हितैषिणः [pādas 2-4 from V. A.] ॥ नीतौ ।
Ki. 1, 7 । द्यूतभेदे गमरूपे । द्यूतेन [sic] यज्ञकितवो विजिग्ये ॥
[पथ्यम्] औषधभेदेपि यथा । पथ्यं ग्लाने मरिष्यत्यपि विपुलकृपः किं भिष-
योदधीति ॥ [पथ्या] आर्यभेदेपि यथा । आद्येषु त्रिषु पादो भवति भवति
तु पथ्या ॥ 360 ॥

[पद्यः] यथा । मद्यं न पद्यैरपि पेयमद्य ॥ [पद्या] यथा । पद्यां व्यधित
वर्धकिकः ॥ [प्राय] वयसि । कुमारप्रायोयं नृपतिरिति मंस्थाः स्वहृदि मा ।
अनशने मृतौ च । Ra. 8, 93 । बाहुल्ये । Pa. 3713 । तुल्ये वाच्यलिङ्गः ।
यथा । कायं कायः कृमिहततरुप्रायविच्छायपाकः ॥ 361 ॥

[प्रिय] इत्ये पत्यौ च । Sp. 3246 ॥ [पुण्य] सुन्दरे । लावण्यपुण्यं वपुः ।
सुकृते । Me. 30 । पावने । Me. 33 । धर्मे । कुरु पुण्यमहोरात्रं स्मर नित्यम-
नित्यताम् ॥ [पूज्य] श्वशुरे । पूज्यागारे सति कतिपया वासतेयीरुषित्वा ॥ 362 ॥

[बल्य] द्वयोः । बल्यं हि बल्यो विदधाति मापः ॥ [भय] त्रिष्वपि
क्रीवे । भीतौ भयंकरे च । Ki. 9, 70 ॥ [भव्यम्] फले । नित्यानि [?]
भव्यानि ददाति हव्यम् । योग्ये । Ku. 1, 22 । अस्थानि । भव्यं क्रव्यमिवेह
खादतितरां क्रव्यादयं निर्दयम् ॥ 363 ॥

सत्यं तथ्यं भावी भविष्यन् । तयोर्यथा । अयोर्यमर्थोत्तरभव्य एव ॥ [भव्यः]
सति सत्पुरुषे । अव्यं वक्ति सदा भव्यः । सति विद्यमान इति मूढः ॥ [भव्या]
उमायाम् । Ku. 1, 22 । अयं योग्यार्थोपि मूढेन व्याख्यातः ॥ 364 ॥

[मध्य] अनधिकन्यूनसंख्याभेदयोरपि । अनधिकन्यूने । K. K. S. 1, 44 ।
संख्याभेदे । मध्यं परार्धमाहुर्यथोत्तरं दशगुणं तज्ज्ञाः ॥ [मय] त्रिषु । दुःखेन
बध्नाति निरामयं मयम् ॥ [मयु] द्वयोः । मयोरयोग्या नगभूमिरेषा ॥ [मन्यु]
दैन्ये । तीव्राभिषङ्गप्रभवेण मन्युना । क्रतौ । न कधिदन्यः शतमन्युतेजाः ॥ 365 ॥

[माल्य] कुसुमे । द्वित्रैः पाणिसरोरुहं त्रिचतुरैर्धम्मिल्लमाल्यलजः ॥ [माया]
शाम्बर्याम् । Ra. 2, 62 । कृपायाम् । मायां मयि कुरु प्रभो । दम्भच्छय यथा ।
H. Y. 4, 16 । बुद्धौ । मायाविनतमायं च कुतपस्थं तपस्विनम् ॥ अविद्याबुद्ध-
जननीवञ्चनाधिदेवतास्वपि । अविद्याबुद्धजनन्योः । मायाजन्मापि बुद्धस्विजगति
विदधे तीव्रमायाविनाशम् । वञ्चनाधिदेवतायाम् । मायादेवी भ्रमयति सदा यन्त्र-
वज्जन्तुचक्रम् ॥ [मायः] मां लक्ष्मीमयते मायः । पीताम्बरो विष्णुः । अम्बरं
वासः ॥ 366 ॥

[मूल्य] विनिमयधनयोरपि । विनिमयो यद् द्रव्यान्तराद् द्रव्यं प्राप्यते । तत्र
यथा । Su. 895. 2261; c. Pa. 1098 । धने । पश्चात्प्राप्तिं नहि कस्यचिदेव
मूल्यम् ॥ [ययु] यज्ञहये । राजन्यास्ते ययुमनुययुर्यायजूकेन मुक्तम् । हये । रा-
जानो ययुर्भिर्ययुः ॥ [योग्यः] योगार्ह उचिते । कान्त्या गिरा सूनृतया च योग्या
त्वमेव कल्याणि तयोस्तृतीया । शक्ते । योग्यः स योगी विषयान्विजेतुम् ॥ 367 ॥

उपायिनि । नगेपि योग्यो न कदापि दुःखी । प्रव्रीणे । सेवां कुर्वन्ति शंभो-
र्भवमरुतरणे योग्यताधानहेतोः ॥ [योग्यम्] ऋद्ध्याहवमृद्धिनाम मङ्गल्यमौ-
षधम् ॥ [योग्या] अर्कयोषिति । योग्या न भानोरपरस्य भोग्या । अभ्यासे ।
Ra. 8, 19 ॥ 368 ॥

[रम्या] यथा । रम्या सुरम्या रमणीनराणाम् ॥ [रथ्यः] रथांशे । रथ्यं
हि चक्रं न कुलालयोग्यम् । रथवोढरि । Śi. 4, 14 ॥ [रथ्या] रथसंघाते ।
अश्वीयरथ्यागजताकुलेस्मिन् । प्रतोल्यां पथि चत्वरे च । Śi. 3, 69 ॥ 369 ॥

[रूप्य] दीनाराद्यर्धं निधातिकाताडनेन यदेमाद्याहन्यते तदाहतं यथा ।
मणिरूप्यादिविज्ञानं तद्विदां नानुमानिकम् । रजते रजतमात्रे रूपवति च । रूप्य-
भित्तिषु संक्रान्तप्रतिबिम्बाः सुरस्त्रियः ॥ [लय] विलासे । Ra. 9, 85 ॥ 370 ॥

[लभ्य] द्वयोः । Ra. 10, 41 ॥ [विन्ध्यः] व्याधे । विव्याध आ-
विधं विन्ध्यः ॥ [विन्ध्या] वृद्धिः क्षणद्वयम् ॥ [वीर्य] तेज उत्कटत्वं यद्भ-
रतः । अधिक्षेपा° c. Hall Daś. 17 n. । तत्र यथा । वीर्यं च विद्वत्सु दुते
मघोनः । प्रभावो द्रव्यमाहात्म्यं यथा । रसवीर्यविपाकतः ॥ 371 ॥

शक्तौ बले । नमोस्तु वीर्यवीर्याय तस्मै कुसुमधन्वने ॥ [वीक्ष्यम्] द्वयोः ।
वीक्ष्यं निरीक्ष्य वामाक्षी ॥ [वीक्ष्यः] द्वयोः । वीक्ष्यो बलक्षयुतिः ॥ [वेद्य]
यथा । वेद्ये विशन्ति नावद्यं वद्यं येषां मनः सदा ॥ 372 ॥

[शल्य] श्वाविधि । सीमन्तोन्नयनं कार्यं शल्यपक्षेण धीमता । सीम्नि ।
Śi. 5, 8 । शस्त्रे । Ra. 9, 75 । शलाकायाम् । R. K. 2, 17 ॥ अन्तर्त्र-
णेपि मङ्गः । यथा । Sp. 2122 ॥ 373 ॥

[शय्या] द्वयोः । Kād. I. v. 8 ॥ [शून्या] नलिका वंशादिमयी ॥
[शौर्य] चारभटी भयहेतावपि निर्भयमनस्कता यथा । K. N. 4, 24 । बलं
भुजादिगतं स्थाम यथा । शौर्येण धुर्या हि वहन्ति भारम् ॥ 374 ॥

[सद्य] आरोग्ये । सद्येन सद्यते भोज्यम् ॥ [सव्य] दक्षिणे । Bā. I, 47 ।
प्रतिकूले । सव्ये दैवे दिव्यमेतन्न भव्यम् ॥ [सत्यम्] कृते तथ्ये च । सत्ये
सत्यव्रता नराः ॥ 375 ॥

तद्वति तथ्यवति । सत्या हि मर्त्याः प्रभुभिर्दुरापाः ॥ [सत्यः] यथा । तपोलोका-
त्परः सत्यः ॥ [संख्या] विचारे । सांख्यः संख्यावतां मुख्यो नानेकान्तं प्रति-
क्षिपेत् ॥ [संध्या] संभवः प्रतिज्ञा । सर्वेषु यथा । संध्यायाः सरितः संध्यादेशे
संध्यां विधाय सः । संध्याभिः कुरुते सांध्यं विधिं विधिब्रह्मणीः ॥ 376 ॥

[साध्य] गणदैवतमिदो द्वादशसंख्याः साध्याः । देवगणा इति शिवागमे
प्रसिद्धाः ॥ 377 ॥

[साय] शरे । स तस्य काये प्रजिघाय सायम् ॥ [स्थेय] अक्षदृग् न्या-
यदर्शकः ॥ द्वयोः । स्थेयाः विधेयेषु सदा प्रमाणम् ॥ [सैन्य] सैनिके ।
Śi. 5, 28 ॥ 378 ॥

[सौम्य] अनुग्रहमनोद्वयोः । Me. 111 ॥ [सौम्याः] पञ्च तारका इल्व-
लाख्याः सोमदैवतत्वात् । मृगशिर एव सौम्यमित्यन्ये । यथा । सोमेन [?] ।
सौम्यं भृगुरेवती च ॥ 379 ॥

[हृद्यम्] हृत्पिये हृदिते च । Sp. 1533 । हज्जे । हयोस्य शोकस्तु न निर्जगाम ॥ 380 ॥

[हृद्यः] यथा । हृद्यसाधनविधौ निबद्धधीः ॥ अथ रान्ताः [अग्र] पुरः पुरस्तादर्थे । Ra. 6, 33 । प्रथमे । Si. 5, 15 । अधिके । सापेपि योजनशते पूर्वोत्पन्ना गदाम्बुदाः । उपर्यर्थे । Ra. 6, 47 । आलम्बने । लब्धगोपि ममज्जा-
ब्धौ । श्रेष्ठे वाच्यलिङ्गः । आविष्टालिङ्ग इत्यन्ये । यथा । त्वमग्रं हि समग्रस्य राज्यस्यास्य महीपतेः । परिमाणे पलस्य चेति पललक्षणे परिमाण इत्यर्थः ॥ 381 ॥

संघाते । ग्रन्थाग्रमस्य विज्ञेयं सहस्राणि दशैव तु ॥ [अत्रि] सूर्ये । अत्रिः सान्द्रकरौघनाशिततमःस्तोमोयमभ्युन्नतः । शाखिनि । उत्खायाद्ग्रीन्दुतमभिमुखं पर्वतांश्च क्षिपन्तः ॥ [अग्र] त्रिदिवे गगने च । अभ्राह्मिक निपतन्ति केपि गुणिनः स्वामिप्रसादोचिताः ॥ 382 ॥

[अस्त्रः] शिरसिजे । अस्त्रैर्विकीर्णैः परितोस्य मिश्रैः । कोणे । व्यसं शृङ्गाटकं जगुः ॥ [अस्त्रम्] शोणिते । Si. 18, 57 । अभ्रुणि । Me. 102 ॥ [अस्त्र] द्वयोः । K. Pr. 157, 10; I. St. XV, 296, 51 ॥ [अंहि] पादे । Ch. S. 1 । द्रुमूले । पश्य पञ्चविवरान्तराश्रयैः पूजिताः शशिकरैरिवांहिषु ॥ 383 ॥

[अरः] यथा । नतामरनरः श्रीमानरः पातु जिनेश्वरः ॥ [अरम्] चक्राङ्गे । Sū. 71 । शीघ्रे द्रुते । R. K. 3, 4 । शीघ्रगे । पथि गच्छन्नरो वरः ॥ [आरः] रीरी पित्तलभेदः । यथा । आरं कारयते तारम् । शनौ । आरेण सारा कथिता चतुर्थी ॥ 384 ॥

[इरा] अन्नाप्सरोविशेषयोरपि मङ्गः । अम्भसि अन्ने च । इरा तृप्तिकरी नित्यं पितृणां परमा सुधा । वाचि भूमौ च । सुवर्णघटनाचिता विबुधसंघसंसेविता भवत्यतितरामिरा भुवनमण्डनं यत्र मे । सुरायाम् । इरेव स्वाद्यमानैव वेद्या मदविकासिनी । अप्सरोविशेषे । इरा नामाप्सराः पूर्वं समुद्रादुद्गताभवन् ॥ [इन्द्रः] अन्तरात्मनि । Sp. 1147 । अत्र हि इन्द्रस्य आत्मनश्चिह्नमित्यादिव्युत्पत्तौ इन्द्र-
यमिति साधुः । आदित्ये । इन्द्रेण द्राविते ध्वान्ते ॥ [इन्द्रा] फणिज्जको मरुबकः ॥ 385 ॥

[उल्ला] गवि पुंस्यपि मङ्गः । यदाह । उल्लोशौ गवि द्वयोः ॥ 386 ॥
[उष्ट्री] मृङ्गाण्डमलिञ्जरः । यथा । Si. 12, 26 । पुलिङ्गः करभेपि ॥
[ऐन्द्रि] इन्द्रसुतो जयन्तः । यथा । ऐन्द्रिणापि यदुदस्ततन्निर्गता सेव्यते सरमसं

वृषध्वजः । वाल्यर्जुनयोरपि मङ्गः । तयोरपीन्द्रसुतत्वादत्र ग्रहणम् । वालिनि ।
ऐन्द्रिस्तोयनिधीञ्जगाम चतुरः कक्षे वहन्नावणम् । अर्जुने । मुखप्रसादानुमितं तदै-
न्द्रेऽनुग्रहं शंभुकृतं विवेद ॥ 387 ॥

[ओड्] जनस्तडागादिखनकः । यथा । ओड्ः खनन्ति हि वहन्ति तदी-
यपत्न्यः ॥ [कर] रश्मौ वर्षोपले पाणौ च । दशशतकरस्य रोधादेककरोब्दः
प्रतिष्ठितो जयति ॥ [क्षर] यथा । क्षरत्येष क्षरं क्षरः ॥ 388 ॥

[कार] बलौ । विरात् [?] कारं वारांनिधिरपि गृहीतस्तव भटैः ॥ 389 ॥

[कारा] बन्धन० । नराः संसारकारायाम् । बन्धे । Ra. 6, 40 । दूत्याम् ।
वरा काराकारा किमिह कुरुते प्रेम्णि गलिते । प्रसेवको वस्त्रादिमयं भाजनं यथा ।
सारं कारासु निक्षिप्य । हेमकारिका ओषधिः । [क्षार] धूर्तलवणं लवणभेदः ।
कात्रे भस्मनि च । सत्यं क्षारमणिः क्षारस्तस्य चिन्तामणेः पुरः । शेषेषु । कः
क्षते क्षारनिक्षेपं विदधाति विचक्षणः ॥ 390 ॥

[कारु] कारके । Bh. K. 7, 28 । विश्वकर्मशिल्पिनोः । अस्याः छुचा-
र्मधुरेव कारुः आसं वितेने मलयानिलेन ॥ 391 ॥

[कीर] शुके । कीराधिराज विरहज्वरकातराङ्गी याता न लोचनपथं मम
वल्लभा ते ॥ [क्षीर] पानीये । Ku. 1, 9 ॥ [क्षुर] काण्डेक्षावपि मङ्गः ।
तीक्ष्णे तूपमानाद्रूढः ॥ 392 ॥

[क्षुद्र] दरिद्रे कृपणे च । क्षुद्रो नैव ददाति किञ्चिदुचितं दद्यादथ स्वल्प-
कम् । निकृष्टे । Ku. 1, 12 । नृशंसः क्रूरस्तत्र यथा । आः क्षुद्रे पतिदूति राक्षस-
पशुम् ॥ [क्षुद्रा] व्याघ्री कण्टकारिका यथा । क्षुद्रामृतानागरपुष्कराख्यैः कृतः
कपायः । नटी नटस्त्री यथा । क्षुद्राभिहन्मुद्रितवृत्तबन्धे । व्यङ्गाङ्गहीना स्त्री
यथा । क्षुद्रापि रूपेण मदं बिभर्ति । बृहती क्षुद्रवार्ताकी । सरघा मधुमक्षिका यथा ।
Si. 12, 54 ॥ 393 ॥

वेद्या शीलहीनोपलक्षणं यथा । धिक् ताः क्षुद्राः पृथुकुलगिरिमावदम्भोलितु-
ल्याः ॥ [कुरु] भूपभेदे । Si. 16, 45 । श्रीकण्ठजाङ्गलं तीर्थविशेषस्तत्र यथा ।
कुरुक्षेत्रे विदुः स्थानं प्रभासे शशिभूषणम् ॥ 394 ॥

[क्रूर] नृशंसे कठिने च । Me. 102 । सृण्वे । क्रूरैः करैरेष दुनोति भानुः ॥
[कृच्छ्र] अंहसि पापे । कृत्स्नानि कृच्छ्राणि रावर्तुनानु । कष्टे । Ra. 11, 2 ॥

[क्षेत्र] भरतादौ । इहैव भरतक्षेत्रे । आदिशब्दादैरावतादिपरिमहः । भगे । र-
ज्यन्ति जन्तवश्चित्रं क्षेत्रे मूत्रपथेऽप्यहो ॥ 395 ॥

केदारे । लूनः खलीकृतः क्षुण्णः शालिर्धैरेव मानवैः । आर्तास्तानेव पुष्पाति
क्षेत्रजे विकृतिः कुतः ॥ उपलक्षणं च केदारः सस्यनिष्पत्तिस्थानस्य यथा । ऊपराणि
च क्षेत्राणि दूरतः परिवर्जयेत् ॥ [क्रोष्टी] सुगालिकायाम् । क्रोष्टृञ्छिश्नून्क्रो-
ष्टृचपि याति हित्वा । लाङ्गली कलिकारिका ओषधिः ॥ 396 ॥

[खर] दुःस्पर्शे । Sū. 8 ॥ [खरु] अश्वे सिते च । क्षुण्णं खुरैश्च खरुभिः
खरुधोरणीभिः । दन्ते । दन्ते मुखखुरः खरुः c. H. Śesha 121 (Böhling's
ed., p. 434) ॥ 397 ॥

[गरः] उपविष मारको द्रव्ययोगः । रोगो रोगविशेषः । त्रिष्वपि । H.Y.
4,100 ॥ [गात्र] शरीरे । Śi. 11,13 ॥ 398 ॥

गजाग्रदेशे । Śi. 18,46 ॥ [गिरि] पूज्ये । वृक्षागारेषु शेते गिरति मुनि-
गिरिर्मासमात्रं पवित्रम् । अक्षिरुजि । गिरिणा दूषितं नेत्रम् । कन्दुको वस्त्रादिमयं
क्रीडनकं गिरियको गिरिगुडः काष्ठादिमयं क्रीडनकं तयोर्यथा । क्रीडन्ति गिरि-
भिरपि ये कष्टं तेषां तु भूधराक्रमणम् ॥ 399 ॥

[गुन्द्रा] त्रयोऽयोषधिभेदाः । तेषु यथा । गुन्द्राप्ररोहकवलावयवावकीर्णम् ॥
[गुरु] महान् बृहन् गौरवाहो वा । तत्र क्रमेण यथा । Śi. 11,38; 1,36 । पित्रादौ ।
Ku. 1,51 । आदिशब्दात् । सुता० Ku. 6,83 । इत्यादौ श्वशुरेपि । एकम्०
Sp. 1367 । इत्यादावुपाध्यायेपि । गुरोः स० Ra. 2,23 । इत्यादौ संस्कार-
केपि । गुरुद्वयाय० Śi. 2,6 । इत्यादावाराधयेपि । धर्मदेशके । सामायिकस्था
धर्मोपदेशका गुरवो मताः ॥ 400 ॥

अलघुर्भारयुक्तः । यथा । गौरवे तु सुवर्णस्य साक्षिणी जगतां त्रयी । अत्र हि
गुरोर्भावो गौरवम् । यथा वा । Sp. 7002 ॥ [गोत्रम्] क्षेत्रे । गोत्रं मणेरस्य
स रोहणाद्रिः । संभाव्यो बोधः संभाव्यबोधः ॥ 401 ॥

[गोत्रः] गां पृथ्वीं त्रायते गोत्रः । यथा । Ra. 3,53 ॥ [गोत्रा] भुवि ।
गोत्रात्राससमाकुला मधुरिपुं प्राप्ता शरण्यं त्रिभुम् । गवां गणे । गोत्रात्राणमिवेण
दर्शितबलः शौरिः स वस्त्रायताम् ॥ [गौरः] श्वेते । Ra. 2,35 । अरुणे ।
Śi. 11,45 । पीते । Ra. 6,65 । विशुद्धे । स्नानेन गौरं वपुः । चन्द्रमसि ।
गौरश्चोरितशर्वरीवरतमः स्तोमोयमभ्युद्यतः ॥ 402 ॥

विशदे । Ku. 1, 13 ॥ [गौरी] प्रियङ्गुः कङ्गुः ॥ 403 ॥

[घल] वासरे । जगद्विगमघलघस्मरसहस्रभानुप्रभापरिकथितपिण्डितो ल-
वणकूटमेवार्णवः ॥ [घोर] हरे । घोरः पूर्यतां मतम् ॥ [चर] जङ्गमे ।
Ku. 6, 67 ॥ 404 ॥

चले । यात्राचरेषु कर्तव्या । द्यूतप्रभेदे । गमे नष्टे चरं कुर्यात् ॥ [चक्र]
प्रहरणे राट्टे च । Śi. 12, 3 । कुलालोपकरणे । Sp. 4353 । आदिशब्दात् । दश°
M. 4, 85 । इत्यादौ तैलिकोपकरणेपि । तथा । आरोप्य° Ra. 6, 32 । इत्या-
दौ शिल्पिभाण्डेपि ॥ 405 ॥

जलावर्ते । चक्राणि निर्मलजलाकुलितोदराणि । छले दम्भे । Vās. 73, 1 ।
अत्र खलपक्षे चक्रं दम्भं धरतीति चक्रधरः ॥ [चन्द्र] अम्बुनि । चन्द्रेण वि-
द्रातितरां पिपासा । काम्ये प्रशस्ये । स्वैरं सात्त्विक चन्द्र संदिश ततः किं ते
प्रियं कुर्महे । सुवर्णे द्रुधांशौ च । H. Ch. I. v. 2 । मेचके । Śi. 5, 19 । अत्र
चन्द्र एव चन्द्रकस्तद्धान्मयूरः ॥ 406 ॥

[चार] बध्यतेस्मिन् बन्धो बन्धनशाला यथा । संसारचरान्तरकांदि-
शीकः । [चित्र] खे आकाशे आलेख्ये च । चित्रे न जायते चित्रम् । तिलके ।
चित्रचित्रितललाटपट्टिका ॥ 407 ॥

कर्बुरे । भात्यलंकरणरदिमरञ्जितं चित्रवर्णमिव शक्रकार्मुकम् ॥ चित्रं चकार
पदमर्धपुलालयेन c. Śi. 5, 10 । इत्यादौ कर्बुरत्वोपचारान्नानाप्रकारेपि ॥ 408 ॥

[चीर] चूडा शिखा । गोस्तनो हारभेदः ॥ [चुक्र] अम्ले रसे यथा ।
चुक्रो रस इवोद्विक्तपित्तहेतुतया मतः । तद्योगात्काञ्चिकादावपि । अम्लवेतसो वृक्ष-
विशेषः ॥ 409 ॥

वृक्षाम्लं वेषवारविशेषः ॥ [चौर] वाच्यलिङ्गः । सुगन्धं दूरभि ॥ 410 ॥

[छत्ता] शिल्पिं भूमिस्फोटम् ॥ [छिद्र] विवर । रन्ध्र] छिद्रशब्दो
द्वयोर्यथा । भुजंगमा इव परच्छिद्रान्वेषिणः । विवरशब्दो गते । M. M. 180, 6 ।
दोषे । अप्राप्तविवरः शत्रुः स्वल्पोपि हि दुरासदः । रन्ध्रशब्दो गते । निविशते
रन्ध्रमङ्गिरीणाम् । दोषे । Ra. 15, 17 ॥ तरुच्छिद्र° Su. 1994 । नीरङ्गी-
विवरार्पितं कुलवधूलीलाकटाक्षं नुमः । नीरन्ध्र° Śi. 8, 3 । इत्यादौ गती-
पचारादन्तरालेपि ॥ 411 ॥

[जारी] यथा । नृपशिखिसहजारीहस्तगो अभ्रुकन्या [?] ॥ [टार] लङ्गः पिङ्गः । इयोः । उदारैः परितुष्यन्ति टारैः शृङ्गारिणो नृपाः ॥ 412 ॥

[तन्त्र] चतुर्दशस्वर्थेषु । सिद्धान्ते । चतुष्पीठमिदं तन्त्रम् । राष्ट्र राष्ट्र-चिन्ता यथा । Bâ. I, 24 । परच्छन्दे परायत्ते । स्मरशबरतन्त्रं जगद्धो । प्रधाने । अतन्त्रं संसारो भवति विदिते तत्त्वविभवे । अगदे । V. S. III, 1 । कुटुम्बं परिवारः । तस्य कृत्यं धारणं कुटुम्बकृत्यम् । तन्तुवानं तन्तुवायोप-करणम् । यथा । तन्त्रादचिरोद्धृतस्तन्त्रकः पटः c. Pa. 5, 2, 70 । परि-च्छदः सैन्यादिरूपः । यथा । भोज त्वत्तन्त्रमात्रप्रसरभयभरव्याकुलो राज-लोकः ॥ 413 ॥

शास्त्रे । द्वित्रान् स्वतन्त्रसमयानुगतान्विशेषानुक्तावगच्छति जगज्जितमेव मूढः । करणं निधुवनम् । इच्छार्थसाधकः इलेपः । यदाह । साधारणं भवेत्तन्त्रम् c. S. K. II, 68 p. 92 । यथा । श्वेतो धावतीत्यादि । तत्र यथा । तन्त्रो-क्तिभिः सूचितगूढभावा वेदया हठादेव विमोहयन्ति । इतिकर्तव्यतायाम् । कुर्वन्ति किं कृतधियोपि हि तन्त्रमूढाः । तन्तौ । तन्त्रं प्रसारयति पश्य तन्तु-वायः ॥ 414 ॥

[तन्त्री] नङ्गी वर्ध्री । वपुषः सिरायाम् । तन्त्र्यः खड्गप्रहारैर्धगधगिति गलद्र-क्तधारप्रतानाः ॥ [तरि] दशावस्था । वस्त्रादीनां पेटके स्थानविशेषे ॥ 415 ॥

[तन्त्री] प्रमीला इन्द्रियस्त्यानता आलस्यमिति यावत् । इयोः । ऐन्द्रिणा° c. 2, 387 ॥ [तारः] निर्मल° । Si. 5, 21 । मुक्ता° । रणस्वरणभूषणस्तर-लतारहारच्छटः । उच्च° । Si. 11, 9 । नक्षत्रे । Ku. 8, 73 । नेत्रमध्ये । M. M. 52, 1 । उद्गतेपि मङ्गः । तत्र वाच्यलिङ्गः । यथा । तारप्रहारश्चकली-कृतगात्रयष्टिः ॥ 416 ॥

[तारम्] यथा । भस्त्राभूषास्यजुषस्तारक्रियया विलुप्ततारस्य ॥ [तारा] बुद्धदेव्याम् । तारादेवी दिशतु कुशलं कल्पवल्लीव सा वः । सुप्रीवपत्न्याम् । Su. 1677 ॥ 417 ॥

[तीव्र] कटौ । तीव्रं वातहरं प्राहुः । उष्णे । तीव्रांशुभिर्जमिव शार्वरमन्ध-कारम् । अत्यर्थे । Ku. 3, 73 ॥ 418 ॥

[तोत्र] वेणुकं हस्त्यारिका यथा । महामात्रस्तोत्रैस्तुदति समदं दुष्टकरिणम् । प्रतोदः प्राजनं यथा । तमः पिपिक्षोररुणस्य दीव्यत्तोत्रागिरेः [?] नो गणयन्ति

धुर्याः ॥ [दर] भये । Ki. 1, 33 । गते । स्थाने समीकृतदरे कण्टकादिविशो-
धिते ॥ ईषदर्थे तु दरेत्यव्ययं देश्यपदं वा । यथा । दरदलितहरिद्रापिञ्जराण्यङ्ग-
कानि c. V. Ś. III, 17 ॥ [दलौ] यथा । Śi. 13, 23 ॥ 419 ॥

[धर] कूर्माधिपे महाकमठे । ध्रुवं दधे धरो धराम् । गिरौ । Śi. 5, 69 ।
कर्पासतुलं तन्तुकारणम् ॥ [धरा] जरायु गर्भवेष्टनम् ॥ 420 ॥

[धार] जल° । धाराधरे वर्षति वारिधारैः । ऋणे । पितुः स्फारं धारं क्षि-
पति नृपतिः शान्नववधात् ॥ [धारा] उत्कर्षे । धाराधिरूढो रसः । सैन्याग्रे ।
धाराद्वयं परिगताः सुभटा नयन्ति ॥ 421 ॥

संतत्याम् । धारावाहिषु बोधेषु कोधिकोर्थः प्रकाशते ॥ [धात्री] जनन्याम् ।
धात्रीस्तन्यनिपानवर्धितवपुः ॥ [धीरः] त्रिष्वपि । Śi. 19, 75 ॥ 422 ॥

[धीरम्] यथा । निजगुणगरिमख्यातिमतः को धीरस्य विदेशः [c. Sp.
1947] । अत्र श्लेषोक्त्या धीरशब्दः कुङ्कुमेपि ॥ [नरम्] रामकर्पूरं कर्पू-
रभेदः ॥ [नक्र] नासायाम् । सा छिन्नकर्णनक्रा पुर एतेषाममङ्गलं जाता ॥ 423 ॥

[नीत्र] बलीके पटलान्ते । Śi. 3, 49 ॥ [नेत्र] वस्त्रे । Da. p.
20, 5 ॥ 424 ॥

मूले । Vās. 19, 2 ॥ [परः] अन्यस्मिन् । त्रिभुवनमिदं विभ्रत्येके परे
तु रसातलम् । शत्रौ । Ki. 1, 41 । आत्मपृथक्पूर्वान्ययुक्तेष्वपि मङ्गः । आत्म-
नः पृथक्के । Sp. 6579 । पूर्वस्मादन्यस्मिन् । Ku. 1, 31 । स्वमते तु अन्य-
त्वोपचारात् तयोरपि ग्रहणम् । युक्ते । परं पवित्रं परमं पुरातनम् ॥ [परम्]
यथा । K. Pr. 91, 6 । केवले परमव्ययमित्यन्ये ॥ [पन्न] यानं वाहनं पक्षः
पतत्रं तयोर्यथा । Śi. 12, 2 । डुरी कृपाणिका यथा । जैत्रं पन्नं नर्तयत्यत्र वीरः ।
विवक्षितप्रतिज्ञाक्षराधारे भूर्जादावपि दृश्यते यथा । दत्ते पन्नं कुवलयततेरायतं
चक्षुरस्याः ॥ 425 ॥

[पार] द्वयोः । प्राप्तुं पारमपारस्य पारावारस्य पार्यते । स्त्रीणां प्रकृतिव-
क्राणां दुश्चरित्रस्य नो पुनः ॥ [पारी] पूरपरागयोः । कर्पूरपारीपरिधूसराङ्गः ।
पान्याम् । Śi. 12, 40 । कर्करिकायाम् । इह हि कनकपारी सीधुगन्धैकबन्धुः ।
हस्तिनः पादबन्धे । अपारपारीपरिरुद्धगात्रः ॥ 426 ॥

[पात्र] कूलयोर्मध्ये । सत्पात्रोपचितापि जाड्यमतुलं धत्ते कथं सा नदी । पर्णे ।
पात्रैरेव भवेत्तरोरपि यत्तज्जायापि निष्ठिद्रकैः । नृपतिमन्त्रिणि । पात्रे स्थिता नरपते-

रिह राज्यचिन्ता । भाजने । धिदैवं लोचने स्वच्छे पात्रं^० Su. 3156, Pa. 447 ।
यज्ञभाण्डे सुगादौ । ऋत्विजो विहितपात्रसंग्रहा यज्ञरङ्गभुवि चेररञ्जसा ॥427॥

[पुर] शरीरनगरयोः । Śi. 13, 28 । गृहे । पुराणि यस्याः सवराङ्गनानि
N. Ch. 1, 21 ; c. K. Pr. 339, 9 । पाटलिपुत्रे । पुराभिनाथः पुर एष न-
न्दः ॥ [पुण्ड्र] इक्षुभेदे । सा क्षेत्रभूः पुण्ड्रविपाकपिङ्गा ॥ 428 ॥

तिलके । Bā. II, 2 । पृष्ठे पुण्ड्रा अर्थकरा इत्यादौ तु अभवविषयेषु श्वेतवि-
न्दुषु तिलकोपचारात् पुण्ड्रशब्दः । पुण्डरीके । पुण्ड्रेः सरो मण्डितम् ॥ [पुरु]
नृपभेदे । Śi. 24 ॥ 429 ॥

[पूर] खाद्यविशेषे । पूरैरभ्यर्च्या [?] देवी ॥ [पोत्र] सूकरस्य
मुखाग्रे । S. K. 222, 7 c. Pa. 1214 । अत्र पोत्रमस्या अस्तीति पोत्रिणी
सूकरी ॥ 430 ॥

[बभ्रु] विशाले वाच्यलिङ्गः । अग्निशूलिनोः । संहारकारी जगतोपि बभ्रुः ।
मुनौ । बाभ्रव्यो भ्रमवर्जितः । अत्र हि बभ्रोरपत्यं बाभ्रव्यः । विशाले । रक्षसां
सुभ्रुवो भान्ति पिङ्गैर्वभ्रुनिरीक्षणैः ॥ [भद्रम्] मङ्गले । An. VII, 49 ॥ 431 ॥

श्रेष्ठः प्रशस्यतमः साधुः सज्जनस्तथोर्यथा । क्षेमं^० c. 2, 312 । काञ्चने ।
उन्निद्रभद्रनलिनोपमवक्त्रचन्द्रा । करणान्तरं नृत्तविषयो विन्यासविशेषः ॥ [भद्रः]
रामस्य चरो रामचरः । हस्तिजातौ । K. Pr. 26, 6 । मेरुकदम्बक इति मेरु-
समीपवर्तिन एकस्य कदम्बस्य भद्रेति नाम लोके प्रसिद्धम् ॥ 432 ॥

गौरवृषविशेषो यस्य मुखे श्वेतस्तिलकस्तत्र यथा । यदनुग्रहतो याति बलीवर्दोपि
भद्रताम् । शंभौ । भद्रो भद्राणि पुष्पाति ॥ [भद्रा] विटौ । शुक्राष्टम्यां दिव्या
भद्रा । कटफलमौषधम् । कृष्णा पिप्पली अनन्ता दूर्वा राक्षा एलापर्णी ॥ 433 ॥

[भार] वीर्ये । Śi. 1, 57 ॥ [भीरु] योषिति स्त्रीभेदे सव्यसनायां
स्त्रियां स्त्रीलिङ्गः । योषिति क्रियावचनत्वादूय् [sic] न भवति यथा । Bh. K.
4, 21 । यदि जातिवचनत्वं मन्यते तदा भवत्येव ऊङ् यथा । Mo. 101 । [० न ते
भीरु^०] । अत्र ऊङि सति आमन्त्र्ये ह्रस्वत्वं मन्यते ॥ 434 ॥

[भूरि] स्वर्णे । भूरिभूषितशरीरयष्टिभिः ॥ [मन्त्र] देवादिसाधनं महावी-
जादि यथा । V. Ś. III, 1 । वेदांशे । Śi. 14, 26 । गुप्तवादे । Śi. 2, 29 ॥
[मरु] पर्वते । उत्पद्यतेमरमरौ मृतोपि व्रतमध्यगः । देशे । Su. 947 ॥ 435 ॥

[मार] मृतिविघ्नयोः । मारो हि शाम्यति महेश तव प्रसादात् ॥ [मात्र] अवधृतौ । M. M. 153, 5 । स्वार्थे । Ku. 2, 33 । कात्स्न्ये । दीयतां विप्रमात्राय ॥ [मात्रा] परिच्छदे । महामात्रैस्त्रासत्रुटितरिपुर्वैः प्रतिदिनम् ॥ 436 ॥

अक्षरं स्वरव्यञ्जनसमुदायः । तस्यावयवः । तत्र अल्पे च यथा । B. H. 67, v. 19 । द्रव्ये । मात्रां गृहीत्वा कुरु तीर्थयात्राम् । कर्णभूषणे । श्रोत्रेषु मात्रां दधते सुगात्र्यः । काले सूक्ष्मे कालविशेषे । एकमात्रो भवेद्भ्रस्वः c. Ath. Prāt. 1, 59 ; Bh. N. 17, 106 । वृत्ते । मात्रावर्णविभेदेन यदुक्तं लौकिकं द्विधा ॥ 437 ॥

[यात्रा] वृत्तौ वर्तनोपाये । शरीरयात्रापि न तेन सूत्रिता । व्यवहारोपि वर्तनोपायत्वाद्भूतिरेव यथा । Sp. 3862 ॥ [राष्ट्र] उत्पाते । वाच्यं तस्य न किंचनापि विबुधैर्यो नैव राष्ट्राकुलः ॥ [रेत्र] पेयूपममृतं नवप्रसूतधेनुक्षीरं वा । पटवासः पिष्टातकः ॥ 438 ॥

रेतः शुक्रं सूतकः पारदः ॥ [रौद्र] सर्वेषु । R. Ś. 1, 1 ॥ [वरः] वृत्तौ । Ra. 7, 13 ॥ 439 ॥

श्रेष्ठे देवतादेः सकाशादभीप्सिते च । Śi. 1, 50 ॥ [वरम्] वृष्टौ । वरतिलकविचित्रं भालदेशं वहन्ती । किंचिदिष्टे मनागिष्टे । Me. 6 । अत्र वरमिति शब्दः ऋषिरे आविष्टलिङ्गः । अव्ययमित्यन्ये ॥ 440 ॥

[वक्रम्] पुटभेदो जलावर्तः । यथा । वक्रेषु नक्राः परितः क्रमन्ते ॥ [वक्रः] कुटिलक्रूरयोः । K. Pr. 237, 2 ॥ [व्रप] पर्वतसानावपि । तत्र प्राकारे च यथा । Śi. 3, 37 । रोधस्तटं यथा । Me. 2 ॥ 441 ॥

क्षेत्रे केदारे । वप्रेषु यस्मिन् हरिणाश्चरन्ति । ताते । वृद्धे वप्रे गृहपरिसरस्थायिनि प्रायशो वा मृत्युं प्राप्ते जगति न भवेत्कार्यनिष्पत्तिदोषः ॥ स्वर्णसीसकयोरपि मङ्गलः । यथा । वप्रप्रोतं श्रवणयुगलं दोलयन्नेव मूर्खो विद्वं क्रीडाशकुनिसदृशं मन्यते ग्रामवासी ॥ [वज्र] हीरो मणिबेधकं रत्नं यथा । Ra. 1, 4 । सामान्यरत्नेषु । Śi. 4, 41 । बालकं ह्रीवेरम् । तडित्यपि यथा । Ku. 3, 74 ॥ 442 ॥

[वारः] अवसरे । Śi. 11, 20 । वृन्दे । रिपुनरपतिवारं वारयत्येष वीरः ॥ क्रियाभ्यासवृत्तावपि यथा । M. M. 62, 4 ॥ 443 ॥

[वारिः] घटी जलोदञ्चनी । सरस्वती नदीभेदः ॥ 444 ॥

[वीरः] भेदे । B. H. 68, v. 30 ॥ [वीरम्] शृङ्गी विपौषधिः । नतस्तगरवृक्षः ॥ [वीरा] दशस्वर्थेषु । रम्भा कदली ॥ 446 ॥

मदिरा सुरा । पतिपुत्रवती भर्तृवृत्तयुता स्त्री । शेषा ओषधयः ॥ 447 ॥

[वृत्र] मेघे रिपौ वासवे गिरौ च । वृत्रेण मित्रायितम् । ध्वान्ते दानवे च ।
Si. 11, 56 ॥ [वेर] शरीरे । कुवेर° Ku. 3, 25 । अत्र हि कुत्सितं वेरं
शरीरमस्य कुवेरो धनदः ॥ [शरम्] यथा । शरैरिव शरैर्हन्ति पाथोदःप-
थिकाङ्गनाः ॥ 448 ॥

[शस्त्र] लोहे । M. M. 169, 5 ॥ [शत्रि] जिष्णुर्जयनशीलः । तडि-
त्वान्मेघः ॥ [शार] शबले । Me. 47 । वाते । अभ्रान्तशारविशाररुविशी-
र्णपर्णाः ॥ 450 ॥

ब्रूतोपकरणे । उत्खातप्रतिरोपितैर्न° B. II. 90, 1 ॥ [शारि] शकुनौ ।
Me. 82 । अत्र शारिरेव शारिका । ब्रूतसाधने । शारिव्ययकराः प्रहारविधुरा
धूर्ता नटन्त्याकुलाः ॥ 451 ॥

[शिश्रु] शाकं पल्लमूलफलादि दशविधं व्यञ्जनम् ॥ [शीघ्र] चक्राङ्गं
रथावयवस्याङ्गम् ॥ [शुक्र] ज्येष्ठमासेमौ च । शुक्रस्य किं चित्रमिदं त्रिलोकीं
यदक्रमेणाकृत तीव्रतापाम् ॥ 452 ॥

[शुभ्र] अभ्रके । शुभ्रं सूतेन जारयेत् ॥ [शूर] चारभटे । Si. 1, 45 ।
सूर्ये । शूरः क्रूरतमः सपत्नसमरक्रोधादिवालोहितः ॥ [सर] इयोः । संनिपाते
हि वीराणां मृत्योरभेसराः सराः ॥ 453 ॥

[स्वर] शब्दे । Ku. 1, 45 ॥ उदात्तादावपि मङ्गः । यथा । निहन्त्यरीने-
कपदे य उदात्तस्वरानिव ॥ [सञ्ज] धनेपि मङ्गः । धनाच्छादनयोर्यथा । आपह-
तानुद्धर सञ्जवृष्ट्या । सदादाने । विप्रैः सूचितनक्षत्रैः सञ्जागारेषु भुज्यते । बने ।
सञ्जेषु यस्त्वासविहीनबुद्धिर्ध्यायेद्दिभुं संसृतिभीतचेताः । दम्भे । सञ्जायन्ते सज्जिगधे-
त्किमेभिर्ज्ञानैर्ध्यानैः सक्तियाभिर्ब्रतैश्च ॥ [स्वरु] यूपखण्डकं दुरिकाप्रायं दाहमयं
लम्बमानं यत्क्रियते । सर्वेषु । स्वरौ स्वरौ चित्यनिर्धिर्बिडौजा दृष्टिं निधत्ते वित-
ताभिमर्षः ॥ 454 ॥

[सारः] श्रेष्ठे वाच्यलिङ्गः c. Gan. 114 । मज्जनि° Ra. 10, 10 । यच्छ्रुतिः ।
अपां वा एष मज्जा यद्रजानीति । बले । Ku. 1, 17 । श्रेष्ठे । परोपकरणं कायादसा-
रात्सारमुद्धरेत् ॥ [सारम्] द्राविणे । Ra. 5, 26 । न्याय्ये । रे चित्तं वित्तलुब्धतया
त्वया किं बम्भ्रम्यते जगति नैव हि सारमेतत् । वारिणि । Me. 20 ॥ 455 ॥

[स्फार] स्फरकादीनां बुद्बुदो बुद्बुदाकारः पित्तलादिमयोलंकारः ॥ [स्थिर]

मोक्षे । स्थिरव्रतस्थः पदमभ्युचीत ॥ [स्थिरा] भुवि । यत्र स्थिरापि स्थितिमेति
न क्षणं का तत्र वार्ता किल तूलाशेषु ॥ इद्वेपि मद्धः । यथा । Ku. 5, 47 ॥ 456 ॥

[सिरा] अम्बुवाहिनी जलस्रोतः । यथा । इन्दुदृषदां भिन्दानमम्भःसिराः ॥
[सिर] पिप्पलीमूलमोषधिभेदः ॥ [सीर] अंशुमालिनि । सीरः कीरमुख-
च्छविः ॥ 457 ॥

[सूत्र] सूचना० व्यवस्थायां च । Si. 2, 112 ॥ 458 ॥

[स्वैर] इयोः । Si. 5, 53 ॥ [हर] रुद्रे । Ku. 3, 67 । शेषयोः । भस्म-
भिः कदमलो हरः ॥ 459 ॥

[हरि] षोडशस्वर्येषु । सर्वेषु । यस्य व्याहरतो हरिं शुक्रमपि स्वस्वाभि-
धानभ्रमाचन्द्रेन्द्रानिलपद्मगार्यमयमैराज्ञाविधौ स्पर्धितम् । हर्यक्षस्य हरीशितुर्हरिगते-
हर्यङ्गहर्याकृतेः साहाय्याद्धरिमान् हरिर्हरिमित्रास्थत्तं हरौ रावणम् ॥ अस्य व्याख्या ।
यस्य रावणस्य कीरं प्रति हरिमिति जल्पतश्चन्द्रादिभिः स्वनामभ्रमादादेशविधौ
ममाज्ञा दीयतां ममाज्ञा दीयतामिति अहमहमिका व्यभाषि तं लङ्केशं हरिमित्र
मेकमिव हरौ लोकान्तरे हरिरुपेन्द्रो रामनामा हरिमानंशुमानास्थदक्षिपत् । हरी-
शितुः कपीश्वरस्य सुग्रीवस्य हर्यक्षस्य हरिर्द्वर्णलोचनस्य हरिगतेर्वाजिगमनस्य
हर्यङ्गहर्याकृतेः पिङ्गाङ्गसिंहाकारस्य साहायकादित्यर्थः ॥ 460 ॥

[हिंसा] काकादनी कृष्णला ॥ 461 ॥

[हीर] त्रिष्वपि । देयान्मन्दाकिनीतीरे हीरो हीराङ्गदः श्रियम् ॥ [होरा]
शास्त्ररेखाप्रभेदयोः । होरां मुनिकिशोराय व्याचख्यौ स विचक्षणः ॥ 462 ॥

अथ लान्ताः ॥ [आल] अनर्थे । सोप्यालमालप्य चचाल बालः ॥ 463 ॥

[आलि] सेतौ । तस्मिन्नालिप्रदेशे जलधरपटलैः प्रापिते तामवस्थाम् । अ-
नर्थे । मिथ्यालीधिययस्त्वया प्रियतमे कोपादहं किं कृतः । विशद आशयः स्था-
नमभिप्रायो वा । वृश्चिकेपि मद्धः । यथा । ते वृकविषमालिविषं मूषिकविषमपहर-
न्त्यशेषेण ॥ [आलुः] यथा । भवति भुवनं सव्यं द्वारे शयालुभिरालुभिः ॥ 464 ॥

[इला] उर्व्याम् । अस्यां राजन् जलधिपरिखामेखलायामिलायाम् । वाचि
गधि च । इला सा धन्या स्याद्भगवति शिवे या प्रणिहिता ॥ [कलम्] अजीर्णे
जरारहितः । अव्यक्तो मधुरो ध्यानो यत्र अव्यक्तमधुरध्वानः । तयोर्वाच्यलिङ्गः ।
अव्यक्तमधुरध्वनिमात्रे तु पुंसि । अजीर्णे । सुवृद्धैरङ्गसंधानैर्वृद्धोपि हि कलः
किल । रेतसि । खलेन निष्कलध्वके बालोयं राज्यक्षमणा । अव्यक्त० । K. Pr.

324, 5 ॥ मनोहरेपि मङ्गः । यथा । Ku. 1, 56 ॥ [कला] कालः काल-
विशेषः । यथा । लीलागृहे प्रतिकलं किलकिञ्चित्तेषु ॥ 465 ॥

कलने संख्याने । न शक्यात्र कला कर्तुमपि कल्पशैत्येनैर्यदि ॥ अंशमात्रे ताल-
गुरौ निवृत्त्यादौ छले शक्तावपि च मङ्गः । अंशमात्रे । चेतः कालकलामपि प्रकु-
रुने नावस्थितिं तां विना । तालगुरौ । विकलश्चाथ पुटो मतो बुधैः । निवृत्त्यादौ
शैवागमप्रसिद्धे शक्तिपञ्चके यथा । कलाभिर्भुवनैर्वापि तच्चैर्वापि विशेषतः । छले
कुटे । S. K. 212, 4 । शक्तौ पदार्थात्मविशेषे । वन्देमहि च तां वाचममृता-
मात्मनः कलाम् ॥ [कलि] विभीतके । निःपन्दस्य कलेस्तत्र स्थानदानाद्विभीत-
कः । कलिद्रुमः परं नासी [?] दासी कल्पद्रुमोपि सः ॥ शूरो विक्रान्तः । वि-
वादे । Sp. 1378 । युधि । धनवानन्यतः कलिम् ॥ 466 ॥

[कालः] कृतान्ते । Sp. 5077 ॥ [काली] कालिका योगिनी यथा ।
कोपादुदस्थात्किल तत्र काली । क्षारकीटः कीटविशेषः ॥ 467 ॥

मातृभेदे । Ku. 7, 39 ॥ [काला] नीली गुटिका ॥ [कील] अग्नि° ।
कीलावलीढभुवनत्रितयस्य तस्य को नाम कल्पशिखिनः प्रतिमानमेति ॥ 468 ॥

कफणौ । कीलोपघातान्कथयन्ति मल्लाः । स्तम्भे । Si. 5, 59 । शङ्खौ । जन्म
तस्य किल कर्णयोर्गतं वज्रकील इव दुःसहो भवेत् ॥ [कीला] रताहतिः सुरतप्र-
हणनं यद्वात्स्यायनः । कीला उरसि कर्तरी शिरसि विद्धा कपोलयोः c. Śāśv. 766n ॥
[कुल] गेहे । त्रयमूर्ध्वमुखं नेयं यशो देवकुलं कुलम् । देहे । याः शक्तयः
शरीरस्य ताः प्रोक्ताः कुलदेवताः । जनपदे । यस्मिंल्लाटकुले कुलीनचरिताः प्रायः
पुमांसः सदा । अन्वये । Ku. 5, 41 ॥ 469 ॥

[कूल] सैन्य° । कूलस्थयोधसंघाता युद्धवेला विभाति सा ॥ [कोलः] भेलके ।
एककोलकलिताखिलभाण्डः । उत्सङ्गे । कोले कलिन्दस्य पुलिन्दबाला ॥ 470 ॥

[खल] कल्कः कृष्णखेहं द्रव्यम् । भूर्युद्धाद्यर्थं शष्पाद्यपनयनेन संस्कृता
भूमिः । स्थानं धान्यनिष्पन्नक्षेत्रम् ॥ कल्कक्रूरकर्णेजपेषु । व्रजति विरसत्वमि-
तरः सत्यं परिमलितद्वन्दराः सन्तः । यान्ति तिलाः खलभावं खेहः पयसो
विकारेपि ॥ भुवि । खलप्रविष्टाविव ताम्रचूडौ । स्थानेधमे च । सत्क्षेत्रतो यत्र
फलं गृहीत्वा निक्षिप्यते क्षौदयितुं खलेषु ॥ 471 ॥

[खल्ल] निम्ने वाच्यलिङ्गः । चतुर्वर्षि । खल्ले हि भिल्ला गमयन्ति कालम् ॥ 472 ॥

[गोला] पञ्चाञ्जनं भेषजमेदः । गोदावर्याम् । गोलाकूले बहुलबकुले तूलिकां बालुकाभिः ॥ 473 ॥

मण्डलं समूहः ॥ [चिह्न] यथा । पयसि प्राविशन्मत्स्योहरचिह्नी तथा-
मिषम् । अत्र जातिवाचित्वाङ्गीः ॥ [चिह्न । चुह्न । पिह्न] छिन्नलोचने ।
द्रुहिण्युतो भवतामुदभ्रुविह्नः । स मन्त्रिणं वार्द्धकचुह्नमेव । मुक्तोपपिह्न ----
यावत् । छिन्नेक्षिण । चुह्ने फुह्नेवदातव्या वर्तिरेषा सुनिर्मला ॥ 474 ॥

[चुह्नी] यथा । Pa. 3921, c. S. K. 145, 7 ॥ [चेल] गहिंते ।
ताभिर्ब्राह्मणचेलीभिर्हते चारित्रपादपे विच्छायमभवद्राष्ट्रम् ॥ [छल] छद्मनि ।
Si. 16, 52 । स्वलितं परस्य वदतोर्यविकल्पोपपादनेन वचनविधातः । यथा ।
नवकम्बलोयं माणवकः कुतोस्य न च कम्बलाः । तत्र यथा । वस्तु निरूपय
निपुणं वचनैश्छलमुखरकल्पितैः किमिह । कन्यागत इति सविता नहि दुप्यति
वचनमात्रेण ॥ मतिभ्रंशादिकं वा तत्र यथा । देवो यस्य च्छलान्वेषी ॥ 475 ॥

[छल्ली] वल्कले । छल्लीछन्ना भान्ति पल्लीषु मिह्यः ॥ [जल] गोकललं
शुक्रशोणितयोरीषद्वनः परिणामो गर्भप्रथमावस्थेति यावत् । जडे मूर्खैस्त्वुनि च ।
Si. 5, 37 ॥ [जालम्] क्षारकं कुड्मलं तत्समूहो वा । यथा । Me. 26 ॥ 476 ॥

दम्भ आनाये च । जालावलम्बेन हि धीवरोपि प्राणातिवाहं कुरुते जलेभ्यः ॥
धूर्तकृत्येपि मद्भुः । यथा । Me. 68 । [Mh. यत्र जालैः] ॥ [झला] आतपोर्मि-
रातपवीचिः । झल्लकायामपि ॥ 477 ॥

[तलः] तालद्रौ । तलस्य सुचिरात्फलं फलति तत्किमेतावता भवेयुरजरा-
मरास्तदुपयोगिनः केचन । स्वभावेधरे च । Si. 2, 111 । तताङ्कुष्ठमध्यमपाणौ
वितस्तिमात्रे पृष्ठेपि । पृष्ठे ह्रीवस्तत्र यथा । Ra. 2, 50 ॥ 478 ॥

[तल्ल] यथा । अनिलधलयन्मल्लीस्तल्लकल्लोललासकः ॥ [ताल] कालस्य
क्रियया आवापनिष्क्रामादिकया मानं परिच्छेदकं चक्षुस्पुटादि यथा । Si. 11, 10 ।
हस्तमाने । पञ्चतालमितां रज्जुं पञ्चाङ्गी तत्र कल्पयेत् ॥ 479 ॥

करास्फोटे करतले च । Me. 76 । हरिताले । ताम्रं तालेन लेपयेत् ॥ गुहा-
दिरक्षणाय लोहादिमययन्त्रेपि ॥ [तुला] मान उन्मानविशेषे । वार्द्धक्यं भूण-
हत्यां च तुलया सह तोलयेत् । सादृश्ये । Ku. 5, 34 । भाण्डे जलोदञ्चनोप-
करणे । प्राप्यते स्वादु पोतस्यैस्तुलायां तोलितं जलम् ॥ 480 ॥

गृहाणां । Si. 3, 50 ॥ सदृशधटयोरपि मद्भुः । सदृशे । त्वमेव ते तुला

नाथ त्वमेव च तव प्रभुः । धटे दिव्यविशेषे । इतीव भानुः स विवृद्धतापस्तुलां
विशुद्धार्थमुपासरोह ॥ [दल] शस्त्री० । दलबिलगतशस्त्री सर्पिणी किं भयाय ।
अर्धशब्देनात्र खण्डं समभागश्चोच्यते । तत्र खण्डे यथा । Bh. Ś. 37 । सम-
भागे । पदयुतपदवर्गदलम् ॥ 481 ॥

उत्सेधवत्सोच्छ्रायं वस्तु उत्सेधवद्भस्तु यथा । लेपेन कर्णं सदलं चकार ॥
सुगन्धिपक्षोपादानहेत्वोरपि मद्धुः । सुगन्धिपक्षं सुरभिद्रव्यविशेषः । यथा । गोरो-
चनादलाशिलातललेपिताङ्गं नारीनरेन्द्रनरवद्यकरं वदन्ति । उपादानहेतुरुपादानका-
रणं प्रासादाद्यर्थं पाषाणादीत्यर्थः । यथा । Śi. 4, 44 ॥ लोककृद्या सैन्येपि
वृद्ध्यते यथा । गजाश्चप्रायमेणाक्षि दलं नो रक्षणक्षमम् । स्मरावस्कन्दपातेभ्यस्त-
बाधरदलं विना ॥ [नलः] पितृदेवः पितृरूपा देवता ॥ [नलम्] यथा ।
नलिनी० Ku. 4, 6 । अत्र हि नलानि पद्मानि विद्यन्ते यस्यां सा नलिनी ॥ 482 ॥

[नाल] काण्डं दूर्वादीनां गण्डिका यथा । दूर्वानालेन बालानाम् ॥ प्राण्य-
ङ्गजलनिर्गमयोरपि । प्राण्यङ्गे गले । अलिकुलनीलं नालं यो धत्ते सोवताङ्गेशो
वः । जलनिर्गमे । नालेन कूप इव पूरित एष सद्यः ॥ [नाली] शाककलम्ब-
को लशुनम् ॥ [नील] मणौ मणिविशेषे । नीलकुट्टिमतले जलभ्रमादु-
च्छ्रितान्तवसना व्रजन्त्यमी । शैले । विदेहक्षेत्रमुद्दिष्टं मध्ये निषधनीलयोः ॥ 483 ॥

[नीली] ओषध्याम् । Śi. 4, 44 । लाञ्छनं लक्ष्मविशेषः ॥ [पल्लि]
ग्रामके । K. Pr. 132, 3 । कुट्ट्याम् । पल्लीं पर्णमयीं प्रविश्य कृतिभिर्नीतं वयः
कैश्चन । गृहगोधिकायामपि यथा । पल्लीरुतं ब्रह्मणि राज्यहेतुः ॥ [पालि] अभिः
कोणो धारा वा । कोणे । पालीलीनतनोर्जराधवलितं मूर्धानमालोक्य मे । धारा-
याम् । पालीषु मत्तगजदन्तविदारितास्तु । पङ्क्तौ । पालीयं चम्पकानां परिमलवि-
चलत्वट्पदश्रेणिभाजाम् ॥ 484 ॥

जात० । पालिर्न पालयति जातु चिरात्स्वकान्तम् । प्रान्ते । Sp. 4102 । सेतौ
प्रशंसायां च । समुल्लसद्दृष्टिदुधातरंगिणीप्रभाप्रवाहस्य बहिः प्रसर्पतः । बदेव
रोद्धुं किल पुष्पधन्वना कपोलपाली हरुचे मृगीदृशः ॥ कल्पितभोजने । पालीं
प्राप्य कृतार्थतां वहसि चेदाद्यून किं दूयसे । कर्णलतायाम् । नेत्राणि बुम्बति विहस्य
च कर्णपाली । उत्सङ्गे । R. K. 1, 1 । प्रस्थे पर्वतैकदेशे । प्रालेयपालीषु हिमाच-
लस्य । चिह्ने । कपोत० Śi. 3, 51 । अत्र हि कपोताः पालिचिह्नं यासां ताः
कपोतपाल्यः ॥ 485 ॥

[पीलु] पुष्पे द्रुमे च । S. K. 303, 3 c. Su. 2075 । परमाणुः पुद्गलः । मतङ्गजे । कुञ्जान्तः पतयालुपीलुकलभैराभाति विन्ध्यस्थली । तालफलस्यास्थि मध्यभूतं बीजं तस्य खण्डं तालास्थिखण्डम् ॥ [पुल] पुलके । विपुलपुलकरालं कायमालोक्य बाला । विपुले । पुलपुलिनिलीनं क्रीडति क्रोडयूथम् ॥ 486 ॥

[फल] हेतुः । Ku. 5, 86 । यत् पुष्पादिभ्य उत्पद्यते फलं तदपि हेतुकृतं यथा । न लोकं प्रीणाति स्वफलनिवहैः स्वादुमृदुभिः । जातीफलककोले सुगन्धिद्रव्यविशेषौ । फलके शस्त्राग्रे च । फलैर्निरुद्धानि फलान्यभूवन् । व्युष्टिर्नियमादिफलं यथा । फलोदयान्ताय तपःसमाधये । लाभे । लभ्यं किमेभ्यः फलम् ॥ 487 ॥

[फाल] वाससि । कौस्तुभफालं परिधाय बाला । उत्प्लुतौ । S. K. 4, 21 ॥ [बलम्] रूपे । स्थाप्ता बलेन च समः पुरुषोत्तमस्य । स्थौल्ये । U. R. 11, 13 ॥ 488 ॥

[बलः] बलिनि । Śi. 6, 44 । काके । बलावलीभिर्मलिनीक्रियन्ते । दैत्ये । Ra. 9, 3 ॥ 489 ॥

[बलि] अत्र ओष्ठ्यादिकृतो दन्त्योष्ठ्यादिकृतो वा विशेषो नाश्रीयते वनयो-रैक्यात् ॥ गृहदारुणि । Śi. 3, 53 । अत्र नमन्त्यो बल्यो गृहदारुविशेषा यासां ता नमहलीकाः । उदरांशे । Ku. 1, 39 । त्वक्संकोचे । Sp. 5993 ॥ 490 ॥

[बाल] शिशौ । Bh. St. 3 । अश्वपुच्छ इभपुच्छे च । गजाश्वं राजते बालैः । ह्रीवरे । भृङ्गो हि चुम्बति न बालकजालकानि । अत्र हि बाल एव बालकः । कवे । Ku. 1, 48 ॥ [बाला] नुटिः कालविशेषः ॥ [बाली] भूपान्तरं कर्णभूषणं यथा । संस्थाप्यन्ते श्रुतिषु सततं बालिका बालिकाभिः । मेधौ खलमध्यगते बन्धनकीले । चलयति खलवाली मोक्षकं क्षिप्यमाणम् ॥ 491 ॥

[बिल] रन्ध्रे । K. Pr. 190, 14. 237, 4 ॥ [भल्ल] बाणे पुंस्त्रीलिङ्गः । यथा । सीतायल्लकभल्लशान्यिततनुः स्वस्थो न लङ्केश्वरः c. M. N. (1878) 7, 53; (1886) 8, 45 । यथा वा । K. Pr. 149, 15 ॥ 492 ॥

[भेल] प्रवे । नलस्य शैलोपि बभूव भेलः । मुनिभेदधिकित्साग्रन्थकारः । भीरौ बुद्धिनिर्वाजिते च । भवन्ति भेलाः खलु वार्द्धके नराः ॥ [मल्ल] कपालं शिरोस्थि । बलिनि । Pa. 498 । पात्रे । मल्लेषु तैलकल्लोतैर्दीपालोकः प्रगल्भते ॥ [मल] अर्धं पापं यथा । निर्मलं मम मनोद्य गाहते लाघवं ननु तवावलोकनात् ॥ 493 ॥

किङ् वसादि । यत्स्मृतिः । M. 5, 135 । किङ् कलङ्क इत्यन्ये । कर्दये ।
मलैर्न शक्यते दातुं रे [?] लभ्योपि खलोपि हि । विद्यायाम् । अयश्चियतृण-
च्छन्ना भूमिर्मलविसर्जने । अशुद्धौ कालिम्नि च मङ्गः । अशुद्धौ मनोवाक्याविष-
यायाम् । त्रिमलक्षालिनो मन्थाः सन्ति तत्पारगा अपि । कालिम्नि । Śi. 1, 38 ॥
[मालम्] वनं वनविशेषः । क्षेत्रविशेषेपि यथा । Me. 16 ॥ 494 ॥

[मालु] स्त्री स्त्रीविशेषः । पञ्चवल्ली मालुधानी ॥ [मूल] पार्श्वमन्तिकं
यथा । Ra. 12, 2 । आद्ये । H. Ch. I. v. 2 । निकुञ्जे । गोलाङ्गुलैर्मूलमा-
कीर्णमेतत् ॥ [मेला] अञ्जनं मषी यथा । यदि पञ्चायते व्योम मेलानन्दायते-
र्णवः । ब्रह्मायते लिपिकरस्तथाप्यन्तः कुतो गिराम् [c. Vās. 238-39] ॥
अत्र मेला मषी तस्या नन्दा भाजनम् ॥ 495 ॥

[मौलि] धम्मिल्ले । Ra. 9, 16 । चूला शिखा यथा । KAd. I. v. 2 ॥
[लीला] केलिः क्रीडा यथा । Ku. 6, 84 । विलासः स्थानादीनां वैशिष्ट्यं
यथा । Śi. 11, 18 । शृङ्गारभावजक्रिया परिस्पन्दः । यथा । Sp. 5857 ॥
प्रियस्यानुकृतिर्लीलिति भरतः ॥ 496 ॥

[लोला] द्वयोः । यत्सत्यं कृतिनामकृत्यकरणे लोलापि दोलायते ॥ 497 ॥
[व्याल] दुष्टगजे । Śi. 12, 28 । शठे । व्यालैर्विश्रावितं जगत् । आपद-
धिक्कादिः सिंहः शार्दूलः । तयोर्यथा । M. M. 140, 5 ॥ [वेला] कतिचि-
द्दिनानि पुरुषः कतिचित्स्त्रीति वा इला वेला बुधस्त्री यस्याः पुत्रः पुरुरवाः ।
अन्यत्र वेलति वेला ॥ सीमनि । Śi. 2, 58 । ईश्वरभोजने । वेलावित्ता इव
रुमापा वेलायामस्य भुञ्जते ॥ 498 ॥

अम्भोधेस्तीरे । An. I, 56 । अम्भोधेर्नीरविकारे । Pa. 775 ॥ [शाल]
हालः सातवाहननृपः । यथा । जज्ञे शालमहीपालः प्रतिष्ठानपुरे पुरा ॥ [शाला]
ओको गृहं यथा । Ra. 1, 95 । तस्य ओकसः प्रदेश एकदेशः । यथा ।
Śi. 3, 50 ॥ 499 ॥

स्कन्धशाखायाम् । तमालशालासु विधाय दोलाम् ॥ [शालि] गन्धोत्तुर्ग-
न्धमार्जारः पुष्पलकाख्यः ॥ [शालु] हिंस्रेपि ॥ 500 ॥

[शिला] द्वारा° । पूजां विधायाथ शिलाप्रदेशे ॥ वर्षोपलेपि मङ्गः । व्यस-
जत्स शिलावृष्टिम् ॥ [शिली] गण्डू° जलजन्तुविशेषः । यथा । शिलीकल-
कलैः कलां कलयते बलात्पल्लवम् ॥ 501 ॥

[गुरु] रूप्ये । काञ्चनाम्भोजकिञ्चल्कैः शुक्रभित्तिर्विराजते । योगे । सिद्धः साध्यः शुभः शुक्रः ॥ [गूल] योगे । धृतिः शूलं तथैव च ॥ [शूला] पण्य-स्त्रियाम् । वित्तं हि मूलतो याति शूलायां लेलनेतसः । वधहेतौ कीलके । शूला-प्रोतो मलिम्लुचः । मङ्गस्तु । अस्त्री शूलं रगायुधम् । तच्छिखा वधकं काष्ठमिति कीलकेपि पुंस्त्रीवमाह । यथा । Ku. 5, 73 ॥ 502 ॥

[शैलम्] शैलेयं शिलाजतु । गण्डेपि । तत्र पुंस्त्रीवः ॥ [साल] सर्जतरौ वृक्षमात्रे च । Ra. 1, 13 । प्राकारे । Śi. 3, 40 ॥ सर्जतरौ तालव्या-दिरपि ॥ 503 ॥

[स्थूल] इयोः । Śi. 2, 78 ॥ [हाल] यथा । दिवं गते हालवसुंधरा-पतौ ॥ 504 ॥

[हेला] भवज्ञायाम् । हेलो° M. N. (1878) V, 73 । विलासे । Śi. 2, 52 ॥ [हेलि] इयोः । हेलिं परमहेलानां यः करोति नराधमः । हेलिनेव तमःस्तोमः स पापेन विहन्यते ॥ 505 ॥

अथ वान्ताः ॥ [अवि] रवौ पर्वते च । अविरुदेत्युदयाविविभावितप्रवर-रोचिरुपाचरितस्तुतिः ॥ वैजयन्ती तु । अविर्भूपुष्पवत्योः स्त्री वायुप्रकारभा-नेति पञ्चस्वर्थान्तरेषु आह ॥ [ऊर्ध्व] समुत्थिते । H. Y. 4, 132 । उपर्यर्थे । Ra. 6, 77 । उन्नते । Sp. 1325 ॥ [कण्वम्] यथा । क्षिण्वन्ति कण्वं गुरुपाद-रेणवः ॥ 506 ॥

[कवी] यथा । कवी नवीनैस्तुरगैः सुदुःसहा ॥ 507 ॥

[किण्व] इयोः । क्रीणन्ति किण्वं द्रविणैर्नराधमाः ॥ [क्लीव] अपौरुषे । Sp. 1618 । दैन्ययुक्तेपि मङ्गः । यथा । विपद्यपि न यः क्लैव्यमाश्रयेत्सततं नरः ॥ [खर्व] ह्रस्व । इयोः । अखर्व° Pa. 1075 । न दीर्घोष्ठा न ह्रस्वौष्ठा नौष्ठस्थूला इह त्रियः ॥ [ग्रीवा] शिरोधौ । Śi. 11, 11 । तत्सिरायाम् । खडाघातवृट्ग्रीवैर्वारकुञ्जरैः ॥ 508 ॥

[छवि] रुचि दीप्तौ । K. Pr. 129, + । शोभायाम् । यदंष्ट्रा-खण्डे-भूलाञ्छनच्छविर्वरा ॥ [जिह्वा] वाचि रसज्ञायां च । Śi. 1, 63 । अत्र फणिपक्षे द्वे जिह्वे रसज्ञे खलपक्षे द्वे जिह्वे वाचौ यस्य स द्विजिह्वः ॥ 509 ॥

[जीवा] वचा उपगन्धा । धनुषो गुणे । जीवाकृष्टि° Vās. 124, 1; c. 295, 4; M. Ch. VI, 30. 37 ॥ 510 ॥

वृत्तिर्जीविका ॥ [तत्त्व] परात्मनि । ज्ञाततत्त्वस्य लोकोयं जडोन्मत्त-
पिशाचवत् । वाद्यभेदे । H. 292 ॥ [द्रव] विद्वदे पलायने । द्रवं द्रविडरा-
जोपि शिभिरे त्वद्भयाद् द्रुतम् । नर्मणि क्रीडायां प्रद्रावे प्रसवणे च । M. M.
110, 2 ॥ 511 ॥

रसे । Si. 9, 36 । गतिर्गमनमात्रम् ॥ [द्वंद्वम्] रहस्ये । इदं न राज्ञौ
नृप मन्त्रणीयम् । मिथुनं स्त्रीपुंसयोर्युग्मं यथा । Ku. 3, 35 ॥ [दव ।
दाव] वनानले । तथा मन्ये° K. K. 125, 18 । दावो नदीतीरसमुत्थि-
तोयं तोयं पिपासन्नवरोहतीव ॥ 512 ॥

वने । Me. 53; Ra. 2, 8 ॥ [दर्वी] कणायाम् । Si. 20, 42 ॥
[दार्वी] हरिद्राक्षितयं हरिद्रा दारुहरिद्रा च ॥ [दिव] खे आकाशे त्रिदिशे
स्वर्गे च । Ra. 3, 19 । दिने दिवसे । दिवेश्वरं सच्चिदिवेशवन्द्यम् । प्रायेण
वृत्तिविषयेस्य प्रयोगः ॥ 513 ॥

[देवः] तोयदे । देवे वर्षति वार्षिकैर्विकसितं धासकदम्बैरिव ॥ 514 ॥

[धव] पत्यौ । Me. 96 । द्रुभेदे । धवलकुचसमेतं यौवनं वा वनं वा ॥
[ध्रुवः] निश्चिते पुंसि क्लीब इत्यन्ये ॥ आतिः शरारिः । शङ्कौ स्थणौ । द्वाद-
शाङ्गुलमाने तु पाशं निक्षिप्य वै ध्रुवे ॥ 515 ॥

स्थिरे निश्चले । Sr. Ch. 25, 132 । नित्ये ज्ञाधत्ते । M. St. 9 । निश्चिते ।
Sp. 2383 ॥ [ध्रुवम्] खे । ध्रुवं ब्रुवन्ति ग्रहमण्डलास्पदम् । अजक्ते ।
ध्रुवं दत्ते वित्तं द्विजपरिवृढेभ्यः क्षितिधवः । तर्के वितर्के । Si. 3, 29 ॥ [ध्रुवा]
गीतिभेदे । ध्रुवः हि नाम नाट्यस्य प्रथमे प्राणाः ॥ 516 ॥

[नीवी] स्त्रियाः कटीवस्त्रस्य परिधानस्य बन्धनं बन्धनमन्थिः । यत्काल्यः ।
नीविरामग्रन्थं° V. K. I, 3, 6 । यथा । Me. 67 । मूलद्रव्ये । मानात्स्नेहो न
हीनध्वेत्सखि संतोष एव सः । नीवी न नीता निधनममार्गाह्लाभ एव सः ॥ परि-
पण आडम्बरः ॥ कारायामपि मङ्गुः । यथा । बहुगुणशतपरिचयिनी मोहकरी
लोलशृङ्खलाकलिता । कामोस्यां प्रतिबद्धो नीवी शेषा किमाश्चर्यम् ॥ [ध्रुवः]
ध्रुवौ गन्धिविशेषे कपौ च । ध्रुवाः ध्रुवैर्विह्वलयन्ति शाखाम् ॥ 517 ॥

शब्दे म्लेच्छजातौ च । रटन्ति राटीं कटुभिः ध्रुवैः ध्रुवाः । कारण्डवे भेके
जलवायसे च । ध्रुवमानध्रुवव्याप्ता कुल्या यत्र सुशीतला । क्रमनिघ्नमहीभागे । प्रा-

गुत्तरप्लवे देशे लोमशे फलवर्जिते । अभिचित्यां प्रकुर्वाणः प्राग्वंशं तन्न कल्पयेत् ॥
कुलकः कुलप्रधानः ॥ 518 ॥

जलान्तरं विशिष्टं पूरयुक्तं जलम् । अम्बुवृद्धिरित्यर्थः । यदाह । H. 1087 ।
तत्र यथा । सानन्दवाष्पप्लवाः ॥ [पार्श्व] अन्तिके । Ra. 2, 9 ॥ 519 ॥

कक्षा° । पार्श्वभ्यां सप्रहाराभ्यां सत्रणेनाधरेण च c. Su. 1430 । वक्रोनृजुत्पा-
यो लम्बादिः । यथा । पार्श्वेन अन्वेष्टा पार्श्वकः । पशुसमूहे । स भग्नपार्श्वो नि-
शितासिघातैः ॥ [प्राध्व] दूरपथे । प्राध्वं गता अपि मयौ पथिकाः समीयुः ।
प्रहे । त्वद्बोधप्राध्वबुद्धेस्त्वद्वाटिनिधेष्टचक्षुषः । त्वत्कथोत्सुककर्णस्य कदा कालो
ममैष्यति ॥ बन्धे । प्राध्वं कृत्वा तुरगयुगलस्यैष सूतः प्रयाति ॥ बन्धे प्राध्वमिति
मान्तमव्ययमपि यथा । प्राध्वंकृत्य रथेष्वश्वान् ॥ [पूर्व] पूर्वज आद्यपुरुषे ।
Ra. 13, 3 ॥ 520 ॥

प्रागिति दिग् देशः कालो वा । तत्र दिशि यथा । S. K. 113, 12 । देशे ।
Ku. 1, 1 । काले । Ku. 5, 18 ॥ अग्रे प्रथमतोर्थे । पूर्वं त्वद्गुणबद्धमेव हृदयं
बन्धं पुनर्नाहति ॥ [भव] सत्तायामाप्तौ च । विभवलवभवेनाहंयवस्ते युवानः ॥
[भाव] अभिप्राये । Ra. 2, 43 । वस्तुनि । जगति जयिनस्ते ते भावा नवे-
न्दुकलादयः ॥ 521 ॥

स्वभावे । Ghaṭ. 22 । जन्मनि । उपकाराय हि महतां भावो विधिना प्रति-
ज्ञातः । सत्तायाम् । Bhag. 2, 16 । आत्मनि । Ku. 5, 58 । अत्र हि सर्वगतस्त्वं
ममाप्यात्मा त्वं तत्र स्थिताहमित्यर्थमाहुः । क्रियायां धात्वर्थे । धात्वर्थः केवलः शु-
द्धो भाव इत्यभिधीयते । लीलायाम् । हावैर्भावैर्विलासैश्च हरन्ति वरयोषितः ।
विभूतवैश्वर्ये । शत्रोर्भावोपि हि श्रेयाच्च मित्रस्य तु दुर्गतिः । अन्धकारोपि हि वरं
न ज्योत्स्ना तुहिनाहता ॥ चेत्यायां कायकृते व्यापारे । सर्वभावेन संसारः शुभेना-
प्यशुभेन वा । बन्धनायैव साधूनां मुग्धानां तोषणाय च ॥ योनावुत्पत्तिस्थाने ।
को भावः खलचित्तानां जलानां विद्युतां तथा । अपूर्वं एष संतानो न विधेः सृष्टि-
गोचरः ॥ बुधे । M. M. 16, 7 । जन्तौ । भावा भवन्ति भवतो विरक्ताः । शु-
ङ्गारादेः कारणे । Śi. 2, 87 ॥ 522 ॥

शब्द° । Ku. 5, 40 ॥ तात्पर्योदयसुरतसंवेगेष्वपि मङ्गुः । तात्पर्ये । हितं
स्वपरयोः कार्यमहितं नाचरेत्कचित् । शास्त्राणामिति भावं हि प्रवदन्ति मनी-
षिणः ॥ उदये । भावः पुण्यकृतां तेषां सर्वसंतोषकृन्मनः । सुरतसंवेगे ।

Sp. 640 ॥ [लव] छिदि च्छेदे लवने यथा । नखाग्रलवसंप्राप्तसौभाग्यफलसंपदः । कान्ताकुचक्षेत्रभुवो बत चेतो विकुर्वते ॥ 523 ॥

विलासे । बाला लवेनैव मनो हरन्ति । रामजे । Su. 3264 । लेशे । Ratn. 304, 7 ॥ [लट्वा] कुसुम्भे । लट्वापुष्पस्तवकिततटं भालपृष्ठं वहन्ती ॥ [लघ्वी] ह्रस्व° । Sp. 1004 । स्यन्दनप्रभेदे । Śi. 12, 24 ॥ 524 ॥

[विश्वाः] सुरा देवविशेषाः पुंभूम्नि यदाहुः । साध्यास्त्रयोदश प्रोक्ता विश्वे देवाश्चतुर्दश । अत्र विश्वे इति च्छान्दसत्त्वात् संज्ञायामपि जस इः ॥ [शिवम्] मोक्षे क्षेमे सुखे च । An. VII, 122 । क्षेमवत्यपि मङ्गः । यथा । An. IV, 63 । अशिवैः शिवारुतैरिति [c. Ki. 1, 88] ॥ 525 ॥

[शिवः] योगान्तरे । वरीयान्परिषः शिवः । बालुकमोषधिः । कीले । शिवप्रबन्दाः शिशवस्तुरंगाः ॥ 526 ॥

[शिवि] याप्ययानेपि तत्र तु स्त्रियां यथा । Nai. 11, 12 ॥ [शुल्ब] ताम्रे । शुल्बं भवति काञ्चनम् ॥ 527 ॥

[सत्त्व] द्रव्यं पारिभाषिकं विशेषाख्यं यदाहुः । वस्तूपलक्षणं यत्र सर्वनाम प्रयुज्यते । द्रव्यमित्युच्यते सौर्धो भेषत्वेन विवक्षितः ॥ तत्र यथा । सत्त्वे° Bh. II, 217, 1 । गुणे प्रकृतिगुणे । Kād. I. v. 1 । व्यवसायोतिशयबद्ध्यर्थम् । अवष्टम्भ इति यावत् । यथा । Pa. 503 । स्वभावे । Bh. Ś. 15 । आत्मभावे विद्यमानतायाम् । सत्त्वस्योभयवादिमानसलसङ्घट्टान्तवन्धात्मनः । बले । स्वभुजसत्त्ववशाज्जगतीजितस्तव विसृष्टविशिष्टधनस्य च ॥ प्राणेषु इन्द्रियादिषु दशविधेषु जन्तुषु च । Śi. 12, 13 ॥ 528 ॥

[सान्त्व] सामनि । Śi. 2, 54 । दाक्षिण्ये । सान्त्ववाङ्शीलसंपन्नः ॥ [हव] सप्रतन्तौ । अश्व° s. 2, 532 । निर्देश आज्ञा आह्वानमाकारणं तयोर्थया । परस्परहवाभीतैस्त्वदीयहववृत्तिभिः । नाहमित्याह वाचं को नरेन्द्राहवसत्क्षणे ॥ 529 ॥

अथ शान्ताः ॥ [अंशु] सूत्रादिसूक्ष्मांशे । अंशवस्तन्तुहेतवः । किरणे । Śi. 2, 49 । चण्ड° । एषाग्निनी षट्पदवाग्निराह सुदुःशिवृत्तमिवैतदंशोः ॥ [आशा] इयोः । आदित्येन द्विजेनेव दक्षिणाशा° c. Sp. 1540, Su. 550, Pa. 742 । [आशु] शैश्वेपि । तत्र तु क्लीबे ॥ 530 ॥

[ईशा] यथा । हलीशां नेशते वेद्यास्त्यक्तुं लब्धां भुजंगतः ॥ [काश]
तृणे । S. K. 114, 22 । [कीश] द्वयोः । कीशः कस्य न हास्याय ॥ 531 ॥

[कुशः] रामस्यते दर्भे च । Ra. 15, 32 ॥ [कुशी] यथा । कुशीलतैव
यत्तेषां चिराय न सहिष्यते ॥ [कुशा] यथा । कुशासक्तकरास्तत्र परलोकजि-
गीषवः । अश्वप्रवारसयोगा रेजुर्वीरा महाहवे ॥ [कुशम्] यथा । कुशेशयाता-
न्नरुचा करेण [c. Ra. 6, 18] । एतच्छब्दविषय एवास्य प्रायेण प्रयोगः । यथा
कौमोदकीशब्दविषय एव विष्णुवाचिनः कुमोदकशब्दस्य ॥ 532 ॥

[केश] पाश° । केशो न वेशन्तशतेपि रज्यते ॥ [क्लेश] रागादौ ।
Śi. 4, 55 ॥ [कोश] अण्डके । एतच्चराचरं विद्वं ब्रह्मकोशविनिर्गतम् ॥ 533 ॥

कुड्मलेर्धनये च । Pa. 1137, S. K. 222, 18 । चषके । कोशेन वेद्या हि
पिबन्ति कश्यम् । दिव्ये शपथे । कक्षानिक्षिप्तलोप्त्रस्य कोशपानमिदं तथा । योनि-
रुत्पत्तिस्थानं यथा । कस्य न स्याद्रतिः कोशे । शिम्बायाम् । कोशैर्त्रतत्यः प्रति-
भान्ति कानने । असि° । Sp. 2925 ॥ अर्थसंचयगृहे पद्मकर्णिकायां मांस-
खण्डिकायां च मूढः । अर्थ° । M. 8, 38 । पद्म° । Su. 725 । मांस° ।
पिशाचविषसान् कोशान्तास्थीन्कवलयन्त्यहो । शिवाशिवावभरैर्विकृता वास-
यत्यलम् ॥ 534 ॥

[दंश] वर्मणि मर्मणि च । विद्धः सदंशेङ्ग कृतेपि दंशे । दोषे । परदंशं
न शंसन्ति सन्तः प्राणात्ययेपि च । खण्डने । दशनदंशविकासिरदच्छदा ॥ 535 ॥

[नाश] पलायने । शत्रावतिबले प्राज्ञो नाशमेवावधारयेत् । मृत्यौ ।
Ra. 8, 87 । परिध्वस्तौ । Sp. 583 । अदर्शने । सूर्यस्य नाशो कमलैर्निमी-
लितम् ॥ 536 ॥

[निशा] हरिद्वयोरिति हरिद्रा दारुहरिद्रा च ॥ [पशु] छागे । Sp. 2494 ।
प्रमथेपि चेत्यत्र जातावेकवचनं तेन सर्वेपि गणा उच्यन्ते । यथा ।
Ku. 1, 53 ॥ 537 ॥

[पाश] कर्णान्ते शो° । पार्श्वतः कर्णपाशेन सर्वतो बन्धनं हि सा
c. 7, 58 । छात्रायन्ते नि° । तं छात्रपाशं स मुनिः शशाप ॥ 538 ॥

[पेशी] मण्डमेदो मस्तु । सुपक्वा कणिका यत्र सुपक्वानविशेषः पूरि-
काख्यः ॥ 539 ॥

[वश] जनो लोकः । स्पृहा इच्छा यथा । दुर्जने स्ववशवर्तिनि कः स्या-
न्मत्सरः परिचयोथ वृद्धो वा । आयत्ते वाच्यलिङ्गः । यथा । यदीच्छसि वशी-
कर्तुमङ्गेशेन जगन्नाथम् [c. Sp. 5245] । आयत्तत्वे । सर्वः कायवशाज्जनोभि-
रमते । प्रभुत्वे । Ki. 1, 13 । अत्र हि वशः प्रभुत्वमस्वास्ति वशी ॥

[वशा] नार्याम् । वशाभिः स वशं नीतः । बन्ध्यगव्याम् । स्वकार्यसि-
द्धये नेयान्यङ्गतां विगुणान्यपि । भवत्येव हि कुत्रापि यागे सङ्गतिना वशा ॥
विघातायैव सा बुद्धिर्मुखस्याजवशा यथेत्यादौ बन्ध्यत्वोपचाराद्गौरन्यत्रापि ॥
दुहितरि । वशाभिरपि वश्याभिः क्रियते पितुरुन्नतिः ॥ वेद्यायामपि मङ्गः ।
यथा । सायं वशावेष्टमसु दीपवत्सु स्वास्तीर्णतल्पेषु ससौरभेषु । साकूतसं-
गीतकसंकुलेषु संचेरिरे कामिजनाः प्रहर्षैः ॥ 540 ॥

[वंश] पृष्ठावयवे । वंशनाडीमतिक्रम्य त्रिसंधि त्रिकमुच्यते । आदिशब्दात्
खड्गाद्यवयवेषु यथा । सहस्रवृत्तं सहजं च तैत्थ्यं तेजोसहस्रं सततं परस्य ।
तुल्यस्त्वया भूमिप चन्द्रहासो निस्त्रिंशता तु व्यतिरिच्यतेस्य ॥ [वेश] गेहे ।
वेशप्रवेशोभिमुखे न शुक्ले । नेपथ्ये । Ku. 7, 31 । मूर्धन्योपान्त्यमप्यमुं
केचिदाहुः ॥ 541 ॥

[स्पर्श] द्वयोः । Śi. 2, 112 ॥ संग्रामे स्वप्राणनिरपेक्षो व्यालं हस्तिनं
योधयति यः स तीक्ष्णाख्यः पुरुषस्तत्रापि [c. 2, 142] ॥ [स्पर्श] दाने ।
गोसहस्रस्य च स्पर्शः प्रायश्चित्तं परं स्मृतम् । अत्र - - - दाने हि ण्यन्तो दृ-
श्यते यथा । Ra. 2, 49 । तथा हि । प्रहीता स्पृशति दाता स्पर्शयतीति । रुजि
रोगविशेषे । स्पर्शं धूमं प्रयोजयेत् ॥ 542 ॥

अथ षान्ताः ॥ [अक्षः] रथ° । Śū. 71 । व्यवहार आगव्यवादिन्यायः ।
यथा । - - - अक्षः । विभीतके । अक्षेषु रक्षांसि यतो वसन्ति । शकटे । हस्तिभि-
स्तुरगैरक्षैः संवाधेस्मिन्नाङ्गणे । कर्षे । अक्षः षोडशमाषकः । ज्ञान आत्मनि च ।
अक्षेण दक्षो बुबुधेक्षरूपम् ॥ द्यूतबीजयोरपि मङ्गः । द्यूते द्यूतमात्रे । अक्षेण हा-
रितं राज्यं पूर्वैः सत्सन्निधैरपि । बीजे पद्मादिकले । Ku. 5, 11 ॥ विभा°
Śi. 1, 9 । इत्यादौ तु उपचारात् ॥ 543 ॥

[अक्षम्] इषीके । Sp. 2587 ॥ [उषा] द्वयोः । करैः स्पृशत्यु-
षामिन्दुरनिरुद्ध इवाधिकम् ॥ 544 ॥

[ऋक्ष] महीधर० । विन्ध्यश्च पारियात्रश्च माल्यवानृक्षपर्वतः ॥ [ऋषि] वेदे । राजानमभिषिञ्चेयुरर्षिर्मन्त्रैर्हिजोत्तमाः । अत्र ऋषेर्वेदस्येमे आर्षा मन्त्राः ॥ 545 ॥

[कक्षः] वीरुधि । नास्ति कक्षो निरोषधिः । कच्छेनूपप्रायः । यथा । कक्षं विविक्षति गजः सलिलं पिपासुः । शुष्कवने । आसीन्नृक्षविपक्षकक्षदहनः । तृणे । Śi. 2, 42 । पापे । कक्षायते प्रेयसि यः प्रपन्ने तं हन्त धिक् कापुरुषं वदन्ति ॥ [कक्षा] इभ० । Śi. 18, 6 । काञ्च्याम् । कक्षां समाक्रष्टुमथाचकाङ्क्षुः । गेहप्रकोष्ठको गृहभूमिभागः । यथा । सप्त कक्षा अतिक्रम्य ॥ 546 ॥

भित्तौ । कक्षालम्ना शतपदी महीतुं नहि शक्यते । साम्ये । पक्षीन्द्रकक्षां समुपैति पक्षी । रथभागे । दृढकक्षैः परोलक्षै रथैः क्षुण्णक्षमातलः । उद्गाहिण्याम् । कति कक्षा विवक्षसे ॥ प्रतिज्ञायामपि मङ्गुः । यथा । दृढकक्षस्तु विवदेद्यत्प्रमेयाञ्च हीयते ॥ [कर्षू] तुषाग्नौ । उद्दीप्य कर्षू जुहुयाद्य इच्छेद् ब्रह्मवर्चसम् । कृषौ । कर्षू कुर्वन्ति ये काले । कुल्या नदी सारणिर्वा । नद्याम् । भागीरथः कर्षति देवकर्षुम् । सारणौ । कर्षूभिरासेवितवृक्षकाणां क्रीडान्तराले मुनिकन्य-
कानाम् ॥ 547 ॥

[घोष] कांस्ये । - - - - निक्षिप घोषपात्रम् । गोप आभीरपक्षौ च । Ra. 1, 45 । घोषको भाषकः । तत्र वाच्यलिङ्गः ॥ [चोक्ष] सुन्दरे शुचौ च । रजकः क्षालितक्षौमत्रोक्षदन्तांशुरव्रीत् । गीतं चोक्षशाटकरागः । यथा । प्रेक्षणीये विलासिन्याश्चोक्षरागहतं मनः ॥ 548 ॥

[झष] मकरे मीने च । Sp. 7610 । वने । उज्ज्वलन्ति शीर्णं हि झषं विहंगाः ॥ [तुष] दोषेपि मङ्गुः । भ्राम्यते [?] च न कोपि० I. St. XV, 345, v. 125 ॥ 549 ॥

[दक्ष] प्रजा० । Ku. 1, 21 । पटौ कुक्कुटे च । गौतमाहानमिषतः कामिनो बोधयत्यलम् । प्रभाते ताम्रचूडोत्र दक्षोसौ हि किमद्भुतम् ॥ [ध्वाङ्क्ष] बके । स्तब्धप्रीवो मैनी निश्चलपिहितार्धलोचनः शब्दत् । सजलो जनो य आस्ते स किल ध्वाङ्क्षव्रती प्रोक्तः ॥ अर्थी तर्कुको भिक्षुको वा । तत्र वाच्यलिङ्गः । यथा । क्षिति-
तले ध्वाङ्क्षो जनो लक्षशः ॥ 550 ॥

गृहं गृहविशेषः । अद् व्याडिः । ध्वजो० s. 2, 69 ॥ [न्यक्ष] कात्स्न्ये नि-
कृष्टे च । आसी० s. 2, 546 । जामदग्न्ये भार्गवे । Kd. 1, 72, S. K. 46, 1 ॥

[पक्ष] ग्रहे । अपक्षपातेन परीक्ष्यमाणाद्वयं - - - - - प्रतीमः । साध्ये । सा-
ध्यधर्मविशिष्टो धर्मी पक्षः ॥ 551 ॥

चुलीरन्ध्रे । पक्षे क्षिप्त्वाशुशुक्षणिम् । बले सैन्ये पिच्छे गरुति च । Si. 2, 117 ।
पार्श्वे गृहपार्श्वद्वारं यथा । पक्षद्वारेण निर्गतः । वर्गे सजातीयगणे । स्वपक्षक्षयकार-
कः । विरोधे । Si. 2, 34 । देहाङ्गे । वामेन पक्षेण न दक्षिणेन नावाङ् न चोत्तान-
मनतुरोपि । वियोगयोगात्परमोपि धीरो वञ्चावपातादिव दुःखमास्ते ॥ सहाये ।
Su. 229 । राज ० । आरुह्य पक्षं क्षपितारिपक्षः ॥ 552 ॥

[प्लक्ष] पक्षकः पक्षद्वारम् ॥ [प्रैष] क्लेशोन्मानयोरपि ॥ 553 ॥

[पौषम्] मह उत्सवः ॥ [भिक्षा] सेवायाम् । भिक्षामाचरतां क्षयं परि-
गतः सर्वो गुणानां गणः । प्रार्थनायाम् । Sp. 4787 । भृतौ वेतने । ऋत्विग्भ्यो
न बहिर्वेदेर्भिक्षा देया कदाचन । नान्तर्वेद्या नियुक्तेभ्यो यथाभ्रातृ त्वयाचिता ॥
अत्र हि प्रार्थना नास्ति ॥ 554 ॥

[माष] त्वग्दोष ० । माषकल्माषवियहः ॥ 555 ॥

[मोक्ष] निःश्रेयसे । Si. 1, 32 । मोचने । Ku. 7, 80 । मृतौ । मोक्षं
गतोदवः सहसैव कक्षे ॥ [यक्ष] श्रीदे । अथ वैश्रवणीयेत्र बलि यक्षाय कल्प-
येत् ॥ [रक्षा] भस्मनि । होमाग्निरक्षातिलकं चकार ॥ 556 ॥

[रूक्ष] अस्मिन्धो नीरसः प्रेमवर्जितो वा । नीरसे । भिक्षुभिर्लक्षितं क्षेत्रं
रूक्षमैक्षबुभुक्षुभिः । प्रेमवर्जितपुरुषयोः । Ra. 14, 43 ॥ [लक्ष] व्याजे ।
Ra. 6, 81 । शरब्धं वेध्यं संख्या शतसहस्रलक्षणा तयोर्यथा । B. H. 67,
v. 25 ॥ [वर्ष] द्वीपांशे । Si. 14, 5 ॥ 557 ॥

वर्षधरः षण्ठः । तत्र वर्षशब्दो भीमसेने भीमवत् ॥ [विष] इयोः । K. Pr.
105, 9 ॥ [वृष] आखौ । निर्जन्तौ[?] वृषदंश एष कुरुते ० Bh. S. 81 ।
धर्मे राशिभेदे च । दिवसपतेरपि दिवसाः प्रयान्ति वृद्धिं वृषं चरतः ॥ 558 ॥

शुक्रले । त्यागी वृषः सुभग इत्यपि लब्धशब्दः । भेष्टे । BA. I, 1 । दान-
वेपि यथा । Si. 16, 8 ॥ 559 ॥

[शुषि] शुषिरे छिद्रे । H. 287 । अत्र हि शुषिच्छिद्रं विषतेत्येति
मध्वादित्वाद्भः [c. Gan. 455, n. 7] । शोषे । विशन्तः [?] शुषिशो-
कार्ताः सुकराः शष्प - - नम् । अवग्रह - - - - महान्त इव कर्षकाः ॥ बलेषि

मङ्गः । यथा । भ्रद्यच्छुषि निरुत्साहमयासीत्तत्र तद्वलम् ॥ [शेष] वधे ।
न मेषशेषः शिवतातिरेषः । सीरणि । Śi. 2, 68 ॥ 560 ॥

अथ सान्ताः ॥ [अर्चिस्] मयूखे । Ku. 2, 20 । शिखा ज्वाला यथा ।
Ku. 4, 40 ॥ [अदस्] अत्र एतदर्थे । Śi. 9, 16 । परत्र परस्मिन्विप्रकृष्टेर्थे ।
इदमपचितं ध्वान्तं दूराददः प्रविजृम्भते सपदि कनकक्षोदव्यूहप्रवाहनिभं नभः ।
अत्र इदमिति संनिवृष्टं ध्वान्तं परामृश्य तदपेक्षया विप्रकृष्टे नभसि वर्तते ॥ आमु-
ष्मिकार्यसंसिद्धये वद्धकक्षा हि साधवः । इत्यादौ तु संनिवृष्टेहलोकापेक्षया विप्र-
कृष्टे परलोकेपि परत्र [?] हरेण वर्तते ॥ अनुपदेशेपि तथा च अनुग्रहानुपदेशे
अन्तरेद [?] इत्युक्तम् ॥ 561 ॥

[आगस्] एनस्] अवे पापे । अभ्य° Ra. 2, 32 । अह्नायाह्नामिनोसौ
व्यपनयतुतरामेनसामासनानि । मन्तावपराधे । निशा° Śi. 1, 61 । एनांसि
मिथ्यैव निवेद्य नीतः स वैमनस्यं पिशुनः प्रभुर्नः ॥ [आशिस्] उरगस्य° ।
आशी° Gap. 184, 2; c. Śāśv. 346 n. । आशीविष इत्यत्र तु पृषोदरादि-
त्वात्सलोपः । आशिश्चब्दाद् उच्यमाशीति ईकारान्त इत्यन्ये ॥ [उषस्] संध्या-
याम् । उषसि यासि न कान्तगृहं यदि ॥ 562 ॥

[उरस्] मुख्ये । तान्सर्वान्वरिवस्यति त्रिभुवने मर्त्योरसान्येव ते । अत्र हि
मर्त्यानामुरांसि मर्त्योरसानि उरसोऽग्र इति समासान्तः ॥ [ओजस्] दीप्तौ कान्तौ ।
Ra. 5, 37 । प्रकाश आलोकः । तत्र बले च यथा । Ki. 2, 38 । अवष्टम्भे ।
Ra. 2, 54 । धातूनां रसादीनां तेजस्तत्र यथा । रोगार्ता हि निरोजसः ॥ [ओकस्]
सद्गानि । Ku. 3, 34 ॥ 563 ॥

आश्रय° । Śi. 1, 34 । [कंस] तैजसं कांस्यधातुः । यथा । कंसेषु हंसः
परमो न भुङ्के । मानं हिरण्यमानविशेषः ॥ [कासू] विकलवाचि वाच्यलिङ्गः ।
शक्तिनाम्न्यायुधे । कासूभिरेवाशु रिपून्निरास्युः । रुमोगभेदः ॥ 564 ॥

बुद्धौ । कासूः कस्यापि कीदृशी । विकलवाग् वाग्विकलः । विकला वागि-
त्यन्ये ॥ [गुत्स] स्तम्भे गुलुञ्छे च । वत्सो जिघत्सति बलादपि शालिगुत्सम् ॥
[गोस] विभाते । गोसे नासेविता विद्या न भुक्तं मध्यवासरे ॥ 565 ॥

[चास] द्वयोः । दृष्ट्यासः शुभावासः ॥ [छन्दस्] इच्छायामकारान्तोपि ॥
[ज्योतिस्] बद्धौ । Me. 5 । दिनेशे । ज्योतिर्द्योतितविष्टपं विजयते राजीवसं-
जीवकम् ॥ 566 ॥

दृगत्र कनीनिकामध्यं यन्मयः । तारा नेत्रविभागः स्याज्ज्योतिस्तत्पञ्चमांशकम्
[?] ॥ [तपस्] कृच्छ्रं सांतपनम् । आदिशब्दाच्चान्द्रायणादिघ्नतम् । यथा ।
Ku. 5, 4 । धर्मे । Śi. 2, 9 ॥ शिशिरे । श्रीष्मे पञ्चाग्नितपसा तपस्याम्भोन्त-
राश्रिता । त्वया सायुज्यमाप्येत पार्वत्यत्र निदर्शनम् । मावे । महतामपि चेतांसि
लोभो मोहश्च नाशयेत् । तपास्त --- यथा सरसां कमलान्यहो ॥ 567 ॥

[तमस्] गुणे । Kād. I. v. 1 । पापे । Ra. 9, 16 । ध्वान्ते । Śi. 1, 38 ।
शोकेपि मद्धः । यथा । अथान्धकारमाशानां शशामाद्यनसंतति । न तु खण्डे-
न्दुचूडस्य प्रियाविरहजं तमः ॥ [तरस्] द्वयोः । Ra. 5, 28 ॥ [त्रास] म-
णिदोषे । अत्रासा मणयो धार्याः ॥ [तेजस्] त्विषि दीप्तौ । Da. 3, 7 । रेत-
सि । Me. 43 । बले । Ra. 11, 1 ॥ 568 ॥

नवनीते । धेनुः स्तोकपयस्कापि सते ----- । प्रभावे प्रतापे । इतस्ततो
रूढ° Ra. 6, 47 । अग्नौ । Ra. 11, 63 ॥ असहनत्वेपि मद्धः । यद्भरतः । अ-
धिक्षे° Daś. p. 17 n. । तत्र यथा । Śi. 2, 83 ॥ [दास] वृषले शूरे । किं
रे दास तपस्यसि । दानपात्रे । ददौ दासाय वासांसि नृवर्यः सूर्यपर्वणि ॥ [दासी]
चेट्याम् । Su. 2247 ॥ 569 ॥

[धनुस्] धनुर्धरे । धनुर्धनुष्पाणिरयं दुरापः ॥ [नभस्] व्योम्नि । Śi. 1, 38 ॥
घ्राणं नासिका ॥ 570 ॥

प्रावृषि । Me. 4 ॥ [नासा] द्वारशाखाया ऊर्ध्वे [?] उपरि दाह द्वारो-
र्ध्वदाह । स्तम्भादीनामुपरिस्थं दाह । इत्यन्ये । यथा । नासानिवेशितसितासि-
तरक्तपीता बिम्बा वसन्ति [?] वसतीर्ध्वहितातिथेयाः ॥ [पयस्] द्वयोः ।
Ra. 2, 36 ॥ [प्रसू] अश्वेति सगर्भा वडवा यथा । न प्रसूर्वाहनीया स्यात् ।
जनन्याम् । भिन्नप्रसूषु पुत्रेषु तथैकपितृकेषु च ॥ 571 ॥

[बर्हिस्] अग्नौ । बर्हिर्मुखास्तर्हि लिहन्तु हव्यम् । अत्र हि बर्हिरभिर्मुखं येषां
ते बर्हिर्मुखा देवाः ॥ [महस्] उत्सवे । K. Pr. 177, 6 ; 308, 14 ॥ 572 ॥

[मृत्सा] वासी तक्षोपकरणम् । छमृत्तिकायां यथा । निःशल्ये संस्कृते तत्र
मृत्सारचितवेदिकाः ॥ [रस] स्वादे । Ra. 2, 36 । जले । Ra. 1, 18 । वीर्ये ।
यथौषधिरसाः सर्वे मधुन्याहितशक्तयः । शृङ्गारादौ । R. Ś. 1, 1 । विवे ।
तीक्ष्णरसदान् भिक्षुकांश्च रिपौ प्रयुञ्जीत । ब्रवे । Da. 7, 12 ॥ 573 ॥

बोलो गन्धरसस्तत्र सत्यभामायां भामाशब्दवदेकदेशेन रसशब्दः । रागोनुर-
क्तिर्यथा । Kād. I. v. 8 । तिक्तादौ । Da. 7, 14 । पारदे । रसोपविद्धा ०
c. 2, 360 ॥ चर्वणेपि मङ्गुः । यथा । आनन्दसान्द्रो रसः c. M. M. 163, 5 ॥
[रसा] रसनायाम् । रसया रसयन्त्यमी । क्षितौ । Śi. 3, 23 ॥ 574 ॥

[रहस्] गुह्यमत्रैकान्तं यथा । Pa. 1499 । रते । Ku. 8, 5 । तत्त्वे ।
को वा शंसति शिष्येभ्यः स्वगुरोर्विरहे रहः ॥ अयमव्ययमपि ॥ [रजस्]
गुणभेदे । Kād. I. v. 1 ॥ रज इत्यकारान्तोपि ॥ [रास] गोदुहां गोपालानां
क्रीडाः । यदाह । अनेकनर्तकीयोज्यं चित्रताललयान्वितम् । आ चतुःपष्टि-
युगलाद्रासकं मष्टगोद्धते ॥ तत्र यथा । गोपीरासकवासितैकहृदयो गोष्ठे हरिः
क्रीडति ॥ 575 ॥

भाषाणां मागध्यादीनामेकान्तरितो न्यासः शृङ्खलाकारत्वाच्चृङ्खलकम् ॥
[वत्स] वरसि । श्रीवत्सः कच्छवासी स भवतु भवतां खेदविच्छेदहेतुः । अत्र
हि श्रीवत्से वक्षसि यस्य स श्रीवत्सो हरिः । तुगपत्यं यथा । वत्सेन रामभद्रेण
ममादेशं विधित्सता । तुगित्युपलक्षणं तेन लघुभ्रात्रादावपि यथा । Bā. III, 73 ।
वर्षे । कालो हि वत्साद्यतिवाहनेन प्रस्नावितो दिव्यरसं प्रसूते । तर्णके । Ku. 1, 2 ॥
[वयस्] तारुण्ये । Ra. 3, 70 । बाल्यादौ । आद्ये वयसि नाधीतं द्वितीये
नार्जितं धनम् ॥ [वर्चस्] तेजसि । वर्चांसि वर्चयतु सोर्धितपादपद्मः ॥ 576 ॥

रूपे । Ra. 1, 63 ॥ [वसु] शुष्के पुंस्यजयः क्लीबे गौडः । अग्नौ देवभेदे
च । Ki. 1, 18 । योक्त्रे । व्यवस्थां हरितां कुर्वन् वसुभिर्विततैः शुभाम् । प्रातस्त-
नोरुणो देवो भास्वान्पातु ससारथिः ॥ देवमात्रेपि मङ्गुः । यथा । Me. 43 । अत्र
हि वासवस्येमा इति ईयिप्राप्तेरयं [sic] शब्देनूचितः स्यादिति चमूनां देवाना-
भिमा इति व्याख्येयम् ॥ रत्ने । मन्दभाग्या न पश्यन्ति रत्नगर्भा वसुंधरा । अत्र
वसूनि रत्नानि धारयति वसुंधरा ॥ 577 ॥

[वास] रतगृहेपि मङ्गुः । यथा । Sp. 6505 ॥ 578 ॥

[विद्वस्] ज्ञे । M. St. 1 । आत्मविदि । Bā. IV, 35 । प्राप्ते । विद्वान्स-
र्वत्र पूज्यते c. Sp. 6116 ॥ [वेधस्] ज्ञे । वराया वाचो यः प्रथित इह वेधाः
कविवृषा । विष्णौ । शेषशय्यासुखासीनं वेधसं ददृशुः सुराः ॥ [शंसा] वचसि
उक्तौ । अनन्तशक्तेस्तव देवसाध्यादशक्तिजा नामसहस्रशंसा । वाञ्छायाम् ।

शंसासहस्रं संकीर्णं महेश मम मानसे ॥ [शिरस्] प्रधाने । कारस्करशिरो-
भूतधृतः पूतदिगन्तरः ॥ 579 ॥

सेनाया अग्रभागोऽग्रप्रदेशविशेषः । यथा । Śi. 18, 14 ॥ [श्रेयस्] मङ्गले ।
श्रेयांसि वो दिशतु - - नगेन्द्रजायाः । धर्मे पुण्ये । Śi. 2, 40 । शस्ते । Śi. 2, 106 ॥
[सहस्] ज्योतिषि दीप्तौ । कः सहेत रवेः सहः । हेमन्त ऋतौ मासे मार्ग-
शीर्षे च । Śi. 6, 57 ॥ 580 ॥

[स्रोतस्] प्रवाहे । Me. 51 । इन्द्रिय इन्द्रियहारे । स्रोतसां मलिनीभावाद्
व्याधिर्देहे प्रवर्तते ॥ करिकरेपि मङ्गलः । यथा । Me. 42 । नदीमात्रेपि यथा ।
Me. 45 ॥ [हंस] अर्के । हंसोदये हसति पङ्कजराजिरेषा । मत्सरो द्वेषः । यथा ।
मुनौ विहंसे सरसीव शुष्के । अच्युते । लक्ष्मीस्तनतोटोत्तंसं हंसं कंसनिसूदनम् ।
अश्वभेदे । तं हंसमारुह्य स राजहंसः । योगिभेदे । M. Ch. I, 5 । मन्त्रभेदे ।
विन्यस्येद्विधिना शिष्ये हंसं वंशसमुद्भवे । आदिशब्दाद् ध्यानादिग्रहः । परमात्मनि ।
अहंस इति हंसोऽयं भिन्नाभिन्नो विपश्चिताम् ॥ 581 ॥

निर्लोभनृपतौ । सन्मानसवासरसः सततं पद्मैकनिलयताम्रः । त्वं शुद्धपक्ष-
पाती सत्यं क्षितिपाल हंसोऽसि ॥ प्राणवाते । हंसश्चरति कायेस्मिन्पञ्चधा व्याप्य
सर्वतः । अग्रतः स्थित उत्तरपदस्थितः श्रेष्ठे । कविहंससेव्यमानक्रमाम्बुजा जयति
भारती देवी ॥ [हविस्] सर्पिषि । Ra. 1, 80 । होतव्यमात्रे । Ra. 1, 62 ॥
[हिंसा] चौर्ये स्तेयम् । आदिशब्दात्सत्यादिपरिग्रहः । यथा । Su. 3189 । वधः
प्राणव्यपरोपणं यथा । हिंसया जायतेल्पायुः ॥ 582 ॥

अथ हान्ताः ॥ [अहि] वृत्रे । वृषेव सैन्यैरहितापकारी । वप्रे केदारः । गतं
नीरमहेर्बहिः ॥ वप्रे प्राकारे । इति मङ्गलः ॥ [ईहा] पुष्टिद्वेषे ॥ 583 ॥

[ग्रह] ग्रहे । Śi. 7, 44 । निर्बन्ध आसक्तौ । कोऽयं ग्रहस्तव विवेकव-
तोपि - - - कातरतरे तरुणीरतादौ । अनुग्रहे प्रसादे ग्रहशब्दः सत्यभामायां
भामाशब्दवत् । तत्र रणोद्यमे च यथा । त्वं देव कुर्याः समरे ग्रहं सदा । आदि-
त्यादौ । Bā. III, 10 ॥ 584 ॥

[ग्राह] ग्रहे । Ku. 3, 7 । अवहारेपि मङ्गलः । अवहारो मिथ्याकालक्षेपरूपः ।
यथा । जलबहुले बहुलेहावहितप्राणिप्रकारपरिकरिते । ग्राहसहस्रैर्दीर्घैः संसा-
राब्धौ क इव तीर्णः ॥ [गृहाः] दारेषु । गृहा मुनीनामुटजाङ्गणेषु । सद्यनि ।
Śi. 1, 14 ॥ 585 ॥

[प्रौह] निपुण° । प्रौहाः प्रौढिं न कुर्वते । गजाहौ । Śi. 12, 5 । पर्व उत्सवः । अङ्गुलिसंधिर्वा ॥ [बर्ह] परीवारे । दैवं चेत्यतिकूलं स्याद्बर्हस्तर्हि निरर्थकः ॥ 586 ॥

[मह] तेजसि । ग्रहपतिमहवीचीन्यञ्चिताशातमिस्रः ॥ [मही] नदीभेदे । मही न हीयतेम्भोधेः ॥ [मोह] मूर्छायाम् । Ku. 4, 1 । विपर्ययोविद्या यथा । Sp. 100 ॥ 587 ॥

[लोह] कालायसे । हरति श्यामिकां हेमो न लोहस्य हुताशनः । सर्व-
तैजसे । रसोपविद्धा° c. 2, 360 । जोङ्गके । स्वर्लोहकार्तस्वरपद्मपञ्चैरानर्च
गौरी सशरं पिनाकम् ॥ [वह] वृष° । मिथ्यैव जातः स जनो वह गडुरि-
वालसः ॥ गन्धवहैकदेशेन सत्यभामायां भामाशब्दवद्वायौ वहशब्दः ॥ आचर-
णवाहवर्णकवोदृष्वपि मङ्गः । आचरणे । न स्नेहेन न दानेन न मानेन न सेवया ।
केन वहेन वहन्ते खला इति न निर्णयः ॥ वाहे तुरगे । बहुवहहेषितवृंहितगहने
सैन्ये समन्ततः प्रसृते । क्व भवेदरिर्वराको गोमायुप्रायतां जातः ॥ वर्णके वर्णि-
कायाम् । बहुप्रयोजनं वस्तु विवेच्यारभते बुधः । वहं विना हि नादत्ते बहुमूल्यं
विवेचकः ॥ वोढरि । विरहहृतवहेन प्रेयसी दह्यतेसौ ॥ नदेपि यथा । तं स
सिन्धुवहमाप महीयः [?] ॥ [वाह] मानभेदे व्यामाख्ये । मातुं वाहैः शक्यते
नान्तरिक्षं वेत्तुं शक्यं नो मनो मानिनीनाम् ॥ 588 ॥

[वाहा] यथा । शाम्यन्ति भोगेन नु जातु कामा न वाहया वा सुतरः
समुद्रः ॥ [व्यूह] निर्माणे । न कुट्टिमव्यूहनिगूहितार्थः । तर्के वितर्के । हिता-
हितव्यूहपरा मनीषिणः । समूहे । An. I, 28 । बलस्य सैन्यस्य चक्रादिरूपेण
विन्यासो बलविन्यासः । यदाह । दण्डो मण्डलभोगौ चाप्युत्सन्नश्चाबलो [?]
वृद्धः । व्यूहास्तेषां विशेषाः स्युश्चक्रव्यूहादयोपि च ॥ तत्र यथा । Śi. 19, 41 ॥
[सह] क्षमे । असहः स हि शीतस्य । बले । न सहेन स हीयते ॥ 589 ॥

[सहा] उर्व्याम् । सहैव सहते सर्वम् । शेष ओषधिवर्गः ॥ 590 ॥

[सिंही] स्वर्माणुमातरि । सिंहिकासुतसंवस्तो मृगो मृगाङ्गमाश्रितः । जग्राह
सा° c. K. Pr. 335, 9 ॥ [स्नेह] सौहार्देपि मङ्गः । यथा । Śi. 14, 1 ॥ 591 ॥

॥ इत्याचार्य° द्विस्वरकाण्डो द्वितीयः ॥

श्रीहेमसूरिशिष्येण श्रीमन्महेन्द्रसूरिणा ।

भक्तिनिष्ठेन टीकेयं तन्नामैव प्रतिष्ठिता ॥ १ ॥

सम्यग्ज्ञाननिधेर्गुणैरनवधेः श्रीहेमचन्द्रप्रभो-
 र्मन्थे व्याकृतिकौशलं विलसति कास्माद्दृशां तादृशम् ।
 व्याख्यामः स्म तथापि तं पुनरिदं नाश्चर्यमन्तर्मन-
 स्तस्याजस्रमपि स्थितस्य हि वयं व्याख्यामनुब्रूमहे ॥ २ ॥
 यल्लक्ष्यं स्मृतिगोचरे समभवद्दृष्टं च शास्त्रान्तरे
 तत्सर्वं समर्दाश किं तु कतिचिन्नो दृष्टलक्ष्याः कचित् ।
 अभ्यूह्य स्वयमेव तेषु सुमुखैः शब्देषु लक्ष्यं बुधै-
 र्यस्मात्संप्रति तुच्छकदमलधियां ज्ञानं कुतः सर्वतः ॥ ३ ॥
 एकत्रापि कृताभिधेयविषये व्युत्पत्तिरर्थान्तरे
 कर्तव्या स्वयमेव दर्शितदिशा निर्वेदवन्ध्येर्बुधैः ।
 वर्णाद्यक्रमवर्णनं च न कृतं तच्चापि कार्यं स्वयं
 यत्कृत्स्नप्रतिपादनेन विवृतिः कामं बरीवृध्यते ॥ ४ ॥

अथ तृतीयं त्रिस्वरकाण्डमारभ्यते । तत्रादौ कान्ताः ॥

[अणुक] द्वयोः । पर्यागमभेष्वणुका वदन्ति ॥ [अशोक] बभ्रुलो
 वेत्तसः ॥ 1 ॥

[अभीक] निर्भये । Śi. 5, 64 ॥ [अनीक] रणे युदे । सहस्र°
 c. C. on V. K. 2, 1, 14 ॥ [अलीक] सर्वेषु । Sp. 2606 ॥ [अनूकम्]
 द्वयोः । वरस्यानूकवित्तानि प्रेक्ष्य कन्या प्रदीयते ॥ 2 ॥

[अनूकः] गतजन्मनि परिणतवयसि । स्पृशन्ति शूकयानूकं नो कामिन्यः
 सयौवनाः ॥ [अंशुक] श्लक्ष्ण° । दवासाः संवृततारहाररुचयः संभिन्नचीनांशुकाः ।
 उत्तरीये । Śi. 11, 34 । वस्त्र° । Śi. 5, 52 ॥ 3 ॥

[अन्तिका] चुल्लद्याम् । न दुष्येदन्तिकास्थितम् ॥ 4 ॥

[अम्बिका] पाण्डुमातरि । अम्बिकायामभूत्पाण्डुः । देवताभिद् द्वाविंशस्य
 जिनपतेरुपासिका कूष्माण्डिका नाम यथा । भूयाद्विम्बच्छिदेम्बिका ॥ 5 ॥

[अन्धिका] कैतवं शूतम् । सर्पपी ओषधिः । मिदं निद्रा । कैतवमिद-
 योर्यथा । अन्धिकान्धा विधास्यन्ति कुतो धर्मं नराधमाः ॥ [अम्लिका]
 अम्लोद्धारः । चाङ्गेरिका च । ओषध्यौ ॥ 6 ॥

[आलोक] उद्द्योते । तडिहीपालोकैर्दि० Pa. 3869 ॥ [आनक] पटहे
भेर्या मृदङ्गे च । Si. 13, 25 ॥ 7 ॥

[आतङ्क] रुजि शङ्कयां संतापे च । Ra. 1, 63 ॥ [आह्निक] अहर्नि-
र्वर्त्ये । यस्याह्निकैः प्रबन्धैर्विदुषामह्नाय विस्मितं चेतः ॥ 8 ॥

भोजने । मध्याह्ने देयमाह्निकम् ॥ 9 ॥

[उदर्क] मदनेन कामेन कृतः कण्टको रोमाञ्चो मदनकण्टकः ॥ उत्तर-
कालेपि ॥ [उष्णक] उद्युक्ते । पुष्पान्ति भर्तुर्मुदमुष्णका जनाः ॥ 10 ॥

[ऊर्मिका] अङ्गुलीयके । Si. 17, 8 । शेषेषु । ऊर्मिकाभिर्विभान्त्येता
नदीवध्वो लता इव ॥ 11 ॥

[करक] लट्वा कुसुम्भम् । तत्र दाडिमे च यथा । करककुसुमताम्रध्वन्द्वा
नम्रमूर्तिः । करे कमण्डलौ च । करकं करके न्यस्य मस्करी भास्करोदये ॥ 12 ॥

करङ्गो जलादीनां स्थानं यथा । यस्यां विद्रुमवर्णवर्ण्यकरकप्रोद्गीर्णमर्णश्चिरात् ॥
[कञ्चुक] चोलः कञ्चुलिका । तत्र निर्मोके च यथा । Su. 1219 । वर्मणि
कवचे । Si. 1, 45 ॥ 13 ॥

वर्धापक० । नृत्यन्ति कञ्चुकैर्लुब्धैः [?] सौविदह्लाः सुतोत्सवे । वारबाणे नृनि-
चोले । Ratn. 299, 26 ॥ 14 ॥

[कटक] सेनायाम् । Si. 5, 61 । राजधान्याम् । भ्रातः क्रोच्चलितोसि
यामि कटकं किं तत्र सेवाशया [?] ॥ 15 ॥

[कण्टक] रोमाञ्चे । लक्ष्मीकरग्रहणकण्टकितप्रकोष्ठः ॥ [कलङ्क] अङ्के
लाञ्छने । M. M. 43, 7 । अपवादे । An. II, 62 । कालायसमले । निष्क-
लङ्कः कृपाणः ॥ 16 ॥

[कर्णिका] सरोजबीजकोशे हस्तिहस्ताग्रे च । गजे स्थिता श्रीः पद्मे च
भ्राम्यन्मधुपर्णिके । करम० कुट्टन्यां च । कर्णिका स्वर्णवर्णापि वर्ण्या नैव
विभूषणा ॥ [कणिका] सूक्ष्म० । Bh. Ś. 87 ॥ 17 ॥

गोधूमपिष्टेपि [c. 2, 539 ; I. St. XV, 427 n. 2] यथा । कणिकाख-
ण्डाज्यकृतो लड्डुको मोदकश्च सः c. H. Śeshāh 96 (Böhtlingk's ed-
p. 431) ॥ [कारिका] यातना पीडा यथा । सद्या कथं नरकभूमिषु कारिका
स्यात् । नट्यां विवरणश्लोके च । कारिका कारिकेवेयं करोति क्रमनिर्ण-
यम् ॥ 18 ॥

कृतौ नापितादिककर्मणि च । भकार्षीः कारिकां कां त्वम् ॥ [कावृक]
पीतमुण्डः सुगृहाख्यः पक्षी ॥ 19 ॥

[कार्मुक] कर्मठे । कार्मुकं शर्मकारणम् ॥ [क्षारक] रसे । कः क्षते
क्षारकं क्षिपेत् । कोरके । क्षारकैः कुसुमचापसायकैः । पश्यादिपाशे । क्षारकाङ्कित-
कूर्परः ॥ [कालिका] योगिनीभिदि । हरिसिद्धेः प्रतीहारी कालिका नाम
योगिनी ॥ 20 ॥

स्वर्णादि° । निकषेण विना हेमः कालिका न हि लक्ष्यते । मेवाली सामान्येन
मेवपङ्क्तिः । यथा । Si. 17, 44 । सुरायाम् । याति कालिकाया द्रव्यं कारण
पापकर्मणाम् । गौर्याम् । विज्ञेयं कालिकामतम् । नवाम्बुदः कादम्बिनी, यथा ।
Ru. 11, 15 । क्रमदेयवस्तुमूल्यं यद् व्ययकरणादौ व्यवहारिभिर्घृतादिवस्तुप्रवेश-
नाय द्रव्यं गृह्यते । कलान्तरेपि मङ्गः । इयोर्यथा । दुःखेन दीयते बालैः कालिका
कालजल्पिता [?] । काण्ये । An. III, 51 । वृश्चिकपञ्चं पटोलशाखा च
ओषधी ॥ 21 ॥

रोमात्याम् । दूर्वाल्येव नवा कुल्या बाला कालिकया बभौ । धूमर्याम् ।
विकृत्य कालिकां भेजे मुनिः कैवर्तवालिकाम् । मांसी गन्धद्रव्यम् । काक्याम् ।
पुष्पाति कालिका पूर्वं पश्य कोकिलबालकान् ॥ 22 ॥

[कीचक] दैत्यभेदे विराटश्याले । भीमो भीषयते सैष मेचकः कीच-
कासृजा [?] ॥ 23 ॥

[कुलकः] कुलप्रधाने । क्रियते यद्वा कुलकैः कुलोन्नतिः ॥ 24 ॥

[कुशिक] फाले । दारयन्कुशिकेनोर्वीम् ॥ [क्षुल्लक] सर्वेषु । राजञ्ज-
गच्छयीमल त्वत्तोन्ये क्षुल्लका नृपाः ॥ क्षुद्रशङ्खेपि ॥ 25 ॥

[कूचिका] क्षीरविकृतौ । कूचिका पित्तनाशिका । कुम्भिकायाम् । कूचि-
कारन्ध्रसंबन्धे यथा किल कपाटयोः । सूची केतकाद्यप्रभागः सेवनी च ॥
[कृषक] फालः कुशिकः कर्षकः कुटुम्बी । इयोः । कृषन्ति कृषकाः क्षेत्रं
वर्षोत्कर्षपवित्रितम् ॥ 26 ॥

[कौतुक] नर्मणि । गङ्गासपत्नीमिव कौतुकेन संदर्शयन्मूर्ध्नि शिवः शिवायाः
[?] । इच्छायाम् । बाह्वर्मे रणकौतुकी । उत्सवे । विवाहकौतुके ताभ्यां
यौतकं नृपतिर्ददौ । कुतुके कौतूहले । Bā. II, 47 । मुदि । कौतुकोत्कुल्लो-
चनाः ॥ 27 ॥

पारंपर्यागतख्यातमङ्गले । Ku. 7, 2 । उद्वाहसूत्रे । Ra. 8, 1 । गीतादौ ।
नार्यो जगुर्मङ्गलकौतुकानि । भोगकाले । अङ्गनाकौतुकेनङ्गः प्रत्यङ्गं संचचार
सः ॥ [कौशिक] शक्रे वृके च । Si. 1, 53 ॥ 28 ॥ .

कौशिके भाण्डागारके । क्रोशनीया न कौशिकाः । गुग्गुलौ । अगुरुतुरुष्क-
कौशिकनखगोरोचनाधुपामोदप्रियाः [?] । आहितुण्डिके नकुले च । उरग इव
कौशिकात्स विभ्यत् । मुनौ विश्वामित्रे । Ra. 11, 1 ॥ [खनक] संधित-
स्करः खरङ्गाचौरः ॥ 29 ॥

मृषिक आखुः । भूमिवित्तज्ञो निधानवेत्ता । त्रिष्वपि । खन्यन्ते खनकेर्भुवः ॥
जलाधारेपि मङ्गः । तत्र च स्त्रियां यथा । वनिका खनिका [खनकी वनिका
Mkh.] रथ्या प्रपा सत्तायरोहणम् ॥ [खट्टिक] मांसविक्रयिणि । सेयं खट्टिकह-
ट्टिकापरिलुठत्पापिष्ठवण्टाकुला ॥ [खुल्लक] द्वयोः । -वः खेलति खुल्लकः ॥ 30 ॥

[खोलक] पाको डिम्भः ॥ सर्वेषु यथा । नरोयं नगवद्भाति मौलिलालित-
खोलकः ॥ 31 ॥

[ग्रन्थिकः] माद्रेयः सहदेवः ॥ [गण्डक] विघ्ने । चण्डि खण्डय गण्ड-
कान् । विद्या विद्याविशेषः । संख्याविशेषश्चत्वारः कपर्दकाः । अवच्छेदे पर्वणि ।
तत्र तु स्त्रियां लक्ष्यं यथा । इक्षोः क्षेत्रे द्विपेन्द्रा बलिकवलकृते गण्डिकाः खण्ड-
यन्ति । उपधानेपि मङ्गः । तत्र खड्गिणि एकशृङ्गे च यथा । शय्येव विन्ध्य-
वसुधा गुरुगण्डकाढ्या [० वनभूः पृथुगण्डकश्रीः Mkh.] ॥ 32 ॥

[गणक] यथा । K. V. 9, 6 ॥ [गणिका] इभ्याम् । आरुह्य स प्रगुणितां
गणिकां नरेन्द्रः । यूथिका पुष्पलता ॥ 33 ॥

[ग्राहक] महीतरि । न गुणग्राहको जनः । व्याधानां ० । नाहं ग्राहकपञ्जरं
पुनरिदं गृह्णामि जीवन्नहो ॥ [गान्धिक] द्वयोः । नानापक्षौघमेते मुकुलितनयना
गान्धिकाः शोधयन्ति ॥ 34 ॥

[गुण्डक] मलनं धारणम् ॥ [गैरिक] स्वर्णे । गैरिकाद्रौ यथा
चन्द्रः ॥ 35 ॥

[गोलक] अलिङ्गरे । घोलं गोलकगह्वरेषु परितो न्यस्यन्ति गोपाङ्गनाः ॥
[गोरङ्ग] नग्नोवस्त्रः । तत्र वाच्यलिङ्गः ॥ [चषक] मद्यं धान्यपिष्टोद्भवम् ।
सरक ऐश्वर्यः । तयोर्व्यथा । चषकपानकलालसमानसः ॥ 36 ॥

[चलुक] चुलुक] चुलुकशब्द आदिपुरुषेपि यथा । चुलुकस्यापत्यं बृद्धं
चौलुक्यः ॥ [चारुक] अदवादि० । हरिर्गोवृन्दचारुकः । बन्धे कारायाम् ।
संचारधारके कुतः । संचारके । सारिणीवारिचारुकः ॥ 37 ॥

[चुम्बक] कामुकेशमभेदे च । वेद्या लोहशलाकेव जवाबुम्बति चुम्बकम् ।
बहवो गुरवो यस्य स बहुगुरुः ॥ 38 ॥

[चृतक] द्वयोः । चृतकानां रसं पीत्वा पन्थाः पथि सुखं ययुः ॥ 39 ॥

[चूलिका] करिणः कर्णमूले । रेजे व्यालावली लोला चूलिकाचुम्बिचामरा ॥
[जम्बुक] नीचेपि । सर्वेषु यथा । सत्यं पौलस्त्यसिंहस्य जम्बुकः पश्चिमापतिः ॥
[जतुक] हिङ्गु रामठं यथा । उपयुज्यते हि [sic] शाकेषु जतुकं न तु मू-
र्धनि । लाक्षायाम् । संधानं सज्जनैव जतुकेनैव जन्यते ॥ 40 ॥

[जीवक] क्षपणः श्रमणः । प्राणकः प्राणिता प्राणदायको वा । द्रुमो बन्धू-
कद्रुमः । व्यालगाहे । विषयविषहतानां जीवकस्त्वं पुरारे । शेषेषु । जीवकस्ये-
दृशी गतिः ॥ 41 ॥

[जीविका] जीवन्ती मधुस्रवा ॥ 42 ॥

[झिल्लीका] विलेपनस्य मल उद्धर्तनिका ॥ [तक्षक] तक्षिण । तक्ष्णोति
तक्षक इव दुर्वाक्यैर्दुर्जनो जनम् ॥ [तण्डक] समस्तं कृतसमाप्तं पदानां जातकं
समूहः समस्तपदजातकम् ॥ 43 ॥

तरुस्कन्धः तरुसमूहः । मायाबहुलो मायाप्रधानः । तत्र वाच्यलिङ्गः ।
सर्वेषु यथा । समुद्रवेलावनालीव अनेकतण्डकाकुला दमयन्तीकथा ॥ [तारकः]
कर्ण० । भ्रान्तस्तीर्थानि दृष्टस्त्वं मयैकस्तेषु तारकः ॥ 44 ॥

[तारकम्] त्रिष्वपि । निशाकरकरस्पर्शहर्षोन्मीलिततारका । अहो राग-
वती संध्या मुञ्चति स्वयमम्बरम् ॥ [तिलकः] अश्वभित्तिलकितो हयः ॥ 45 ॥

[तूलिका] शलाकायामपि मङ्गुः । यथा । गृहीत्वाञ्जनतूलिकाम् ॥
[दर्शक] प्रतीहारे प्रवीणे च । दर्शकजननिवार्यमाणकलकलमास्थानम् ॥ 47 ॥

[द्रावक] शिलाभेद औषधम् । बोषकः पुनःपुनर्वाक्यावर्तकः । विदग्धे ।
द्रावयन्ति मनो भर्तुर्द्रावकाः केपि सेवकाः ॥ 48 ॥

[दीपकः] द्वयोः । Su. 2490 ॥ पक्षिभेदेपि । यदाह । H. 1342 ॥ 49 ॥

[धेनुका] धेनुर्नवप्रसूता यथा । सा धेनुका दुग्धनिधानभूमिः । इमी हस्तिनी यथा । आरुह्य वरधेनुकाम् । क्षुरिकायामपि मङ्गुः । यथा । योधैर्वद्धासिधेनुकैः । दैत्यविशेषेपि । तत्र पुल्लिङ्गः ॥ [धेनुक] धेनुसंहत्याम् । तद्धेनुकं ध्यायति माधवस्य ॥ 50 ॥

[नरक] द्वयोः । Śi. 12, 3 ॥ [नन्दक] हर्षके विष्णुखड्गे च । Śi. 3, 19 ॥ 51 ॥

[नालीकः] अग्ने वाच्यलिङ्गः । तत्र यथा । विवृतेनापि शास्त्रेण नालीकः किं करिष्यति । शरे शल्ये च । भूपालमौलिना तेन नालीकैः कीलितं बलम् ॥ [नालीकम्] पद्मे पुंस्त्रीवः । यथा । नालीकमालां मलते स मौलौ । तेषां पद्मानां वनं तद्वनम् ॥ 52 ॥

[नायक] त्रिव्वपि । Śi. 2, 92 ॥ [नालिका] नाले । पीतं नालिकया जलम् । वेणुभाजने । धान्याद्यापं विदधन्तितरां हालिका नालिकाभिः ॥ 53 ॥

[निपाक] पत्रने । जातस्ततः शाकनिपाककालः ॥ [निर्मोक] व्योम्नि । निर्मोककोकनदतुल्यमिदं वचस्ते । मोक्ष एव मोक्षकः । तत्र संनाहे च । शोकमोहपरो लोकः स्तोका [sic] निर्मोकतत्परः ॥ 54 ॥

[प्रतीक] अङ्गे । प्रतिप्रतीकं प्रविभूषितायाः । प्रतीपे । क्षितिध्रुव तत्र हस्ती सुप्रतीकः प्रतीकः ॥ प्रदीपेपि यथा । प्रतीकाभीशुनीकाभिस्तमिस्त्रे [?] शकलीकृते [प्राज्यप्रतीकजालाभिः शार्वरे शकलीकृते Mkh.] ॥ [पताका] अङ्गध्वजध्वजः । यथा । पताकाभिर्वितर्क्यन्ते निकेताः पृथिवीभुजाम् । केतौ सौभाग्ये च । Śi. 3, 53 ॥ 55 ॥

[पातुक] पतयालौ । Śi. 3, 3 । प्रपातो भृगुः सौमिकं वा ॥ [प्राणक] सत्त्वजातीयः सत्त्वप्रकारः । तत्र वाच्यलिङ्गः । बोलो गन्धरसः ॥ 56 ॥

[पाटक] ग्रामैकदेशे । जलौकःकाङ्गुयायाति साधुश्चाण्डालपाटकम् । अक्षादीनां द्यूते पातयिता अक्षादिपाटकः । महाकिष्कुः प्रमाणविशेषः । मूल्यस्यापचये । पाटकेनाप्यते कर्म ॥ 57 ॥

[पालङ्क] शाकभेदे । पालङ्कशाकं छकृती न भुङ्क्ते ॥ [पिनाक] शिव° । Ku. 3, 10 । त्रिशूलं शैवमेवात्र ॥ 58 ॥

[प्रियक] पीत° । Śi. 8, 28 ॥ 59 ॥

[पिष्टक] धान्यादेश्मसे चूर्णविशेषे । कष्टेन पिष्टकैस्तैलं मौलेरुत्तार्यते यथा ॥ [पिण्याक] कुङ्कुमे हिङ्गौ सिल्हके च । पिण्याकगन्ध इव तुष्टिकृदस्य सोभतु ॥ 60 ॥

[पुलक] गजान्न° । पुलककवलोलः खेलति व्यालराजः । प्रस्तरान्तरे दलक्षणपाषाणे । पुलकमृष्टधौताम्बरः । अश्रुराजी नयनाम्बुधारा । मणिदोषे । पुलकत्रासविन्द्वादिदोषैर्मणिरदूषितः । गन्धकधूपकः । कुमौ । वर्त्मनां पुलकवृ-
श्चिकस्पृशाम् ॥ 61 ॥

[पुलाक] भक्त° । स्थालीपुलाकन्यायेन कुर्याद्गुणपरीक्षणम् । संक्षेपः क्षिप्रं यथा । पुलाककारी विपुलाशयः स्यात् ॥ [पुष्पक] मृन्मयी अङ्गारशकटी मृत्तिकाङ्गारशकटी । रत्नखचितं कङ्कणं रत्नकङ्कणम् ॥ 62 ॥

नेत्ररोगे । असौ रसः पुष्पकनाशहेतुः । लोहेन मिश्रं कांस्यं लोहकांस्यम् । रीरिका पित्तलभेदः ॥ [पुत्रक] शरभोष्ठापदः । शत्रेणैव शैवे शिवमतदीक्षिते च वाच्यलिङ्गः ॥ 63 ॥

शैवे । समर्थे [समर्थी Mkh.] साधकश्चैव आचार्यश्चापि पुत्रकः । वृक्षप्रभेदः पुत्रप्रेम्णा रिक्तो वृक्षः । कृत्रिमसुतेपि यथा । Ku. 1, 29 ॥ [पुत्रिका] यावत्तुलकमलक्तपोलिका ॥ 64 ॥

[पृदाकु] चतुर्वर्धेषु यथा । सदा पृदाकुः कुरुते हि शङ्खम् ॥ 65 ॥

[पेचक] घूके । खं पेचकैः कञ्चुकितं रणेषु ॥ [पेटक] मञ्जू° । न्यध-
त्त वटपृष्ठतः कनकपेटकं तस्करः ॥ [बहुक] जलखादकदात्यूहौ पक्षिवि-
शेषौ ॥ 66 ॥

अर्को रविः ॥ [बन्धक] सत्यंकार आधौ । न वृद्धिर्बन्धके नष्टे सर्वनाशे न तद्धनम् ॥ 67 ॥

[बन्धकी] करिण्याम् । बन्धकीनिकटमगमनृपतिः [?] । बन्धकारिण्यापि । संसारबन्धिका माया ॥ [बालिका । वालिका] कर्ण° । बिभ्रती तिलकं भाले भ्रवसोः स्वर्णवालिकाम् । पिञ्जोला ओषधिः । अङ्गुलीयेपि मङ्गुः । तत्र बालु-
कायां च यथा । सिन्धुर्वाचिकरानुवाह बहलप्रौढोल्लसद्वालिकान् । बालायाम् । बालिकारचितवस्त्रपुत्रिकाक्रीडनेन सदृशं तदर्चनम् ॥ कङ्कणेपि मङ्गुः । यथा । बालिकाङ्कितप्रकोष्ठः ॥ 68 ॥

[भस्मक] विडङ्गमौषधम् । कलधौतं रूप्यम् । महविशेषेपि । तत्र तु पुं-
सि । यथा । प्रतिपालय नाथ [?] नाडिकाद्वितयं संप्रति भस्मकोदयः ॥ [भ्रामक]
अश्मभेदे । भ्रामको भ्रमयत्ययः ॥ 69 ॥

[भूतीक] कट्फलौषधं श्रीपर्णी ॥ 70 ॥

[भूमिका] रचनायाम् । आद्या शसादभूमिका ॥ 71 ॥

[मधुकः] बन्दी बन्दिभेदः । यच्छादवतः । मधुका बन्दिनः केपि
c. Śaśv. 453 ॥ 72 ॥

[मण्डूक] शोणको नदभेदः ॥ 73 ॥

[मल्लिका] मृत्पात्रभेदः शरावः । यथा । मल्लिकाङ्कितकरा विविशुस्ताः ।
वाद्यभेदेपि मद्धः । यथा । मल्लिका झल्लरीध्वनिः ॥ [मातृका] करणानि इ-
न्द्रियाणि तेषामीश्वर आत्मा करणेश्वरः । यथा । दुर्ज्ञानं मातृकातत्त्वम् । शेषेषु
यथा । विश्वं मातृकया विश्वं ज्ञापितं सकलाः कलाः ॥ 74 ॥

[मालिका] पक्षिमल्लः पक्षिविशेषः । धैवेये । कण्ठस्थितया° P. R. 1 ।
पुष्पदामनि । मौलिश्चम्पकमालिकावलयितः ॥ [मेचक] तिमिरे वर्हिवन्द्रके च ।
जलदमेचककञ्चुकिता दिशो भृशमवेक्ष्य विनृत्यति मेचकी ॥ 75 ॥

[मोचक] मोक्षरि । बीजसंकोचमोचकः । शेषेषु । मोचकैरञ्चितं वनम् ॥
[मोदक] इयोः । मुदितामोदकमुदितं रवीन्दुकवलैकगृध्रमतिभीमम् ॥ [यमकः]
इयोः । नकुलः सहदेवश्च यमकौ यमकस्थितौ ॥ 76 ॥

[याजक] राजकुञ्जरो भूपश्रेष्ठः । इयोः । याजकः पूज्यते न कैः ॥
[युतक] यौतके युग्मे युक्ते च । हस्त्यश्वरत्नयुतकं युतकाय देयम् ॥ 77 ॥

चलनश्चण्डालकस्तस्याग्रं चलनाग्रम् । स्त्रीवस्त्रभेदः परिधानान्तरपटः ॥

[रजक] शुक्रः पक्षिविशेषः ॥ 78 ॥

[रात्रकम्] पञ्चरात्रैकदेशो रात्रकं भामावत् ॥ 79 ॥

[राजिका] पङ्क्तौ । परिरराज मतङ्गजराजिका । रेखायाम् । अराजिके
भूर्जदले लिलेख ॥ [रुचक] मातुलिङ्गे । Śi. 10, 9 । निष्के वक्षोविभूषणे ।
स्वस्तिकादिसमाकारं रुचकं रुचमद्भिदुः [?] ॥ ललामन्यपि मद्धुः । ललाम र-
त्नम् । यथा । अधररुचकम् Kād. 73, 1 । चन्दनपेषणपाषाणेपि ॥ 80 ॥

[रूपक] भूतैः शठे वाच्यलिङ्गः ॥ सुवर्णादिमुद्रयोरपि यथा । तदपि°
s. 2, 298; c. K. Pr. 176, 3 ॥ 81 ॥

[लम्पाक] लम्पटे । लम्पाकः पाकशासनः । देशे । Bā.V, 33 ॥ [लासक] हयोः । एयोदमुरजध्वनौ लसति लासको नृत्यति ॥ [लोचक] नीलवाससि गोपीनां चतुर्हस्तप्रमाणे नीलवस्त्रे । Śi. 4, 35 ॥ 82 ॥

शेषेषु । लोचकः कस्य रोचकः ॥ 83 ॥

[वर्तक] अद्वखुरे । वर्तकक्षुण्णभूवर्तः । खगे । तदन्धकवर्तकीयं काकतालीयं यन्मूर्खमन्त्रेषु क्वचित्कार्यसिद्धिः । अत्र हि अन्धकश्च वर्तकश्च अन्धकवर्तकं तत्तुल्यमन्धकवर्तकीयम् c. Kās. Pā. 5, 3, 106 ॥ [वञ्चक] चतुर्ध्वेष्वपि यथा । वञ्चकैरावृत्तान्तास्तेर्दुर्गमा नवभूभृतः ॥ 84 ॥

[वल्मीक] वाल्मीकौ । पीयूषमेव नालीकं वल्मीकस्य कवेर्गिरः ॥ [वर्णक] मलयजे । अङ्गं दधे वर्णकलेपशुभ्रम् । चारणे । वर्णकैर्वर्णितः कर्णः स्वर्णपूर्व द्विपं ददौ ॥ 85 ॥

[व्यलीक] व्यङ्ग्यं ध्वन्यम् । वैलक्ष्ये । न किञ्चिदूने स. किल व्यलीकात् । अप्रिये । मया न तेकारि मनाख्यलीकम् । अकार्ये । सुजनोपि चकार स व्यलीकम् । पीडने । चिरव्यलीकेन जगाम शान्तिम् ॥ कामजदोषविपर्ययोरपि मूढः । कामजदोषे । सहे न गोत्रस्खलितव्यलीकम् । विपर्यये । प्रष्टोपि सत्यं वदति व्यलीकम् ॥ 86 ॥

[वाल्हिक । वाल्हीक] हिङ्गुकुङ्कुमयोः । गान्धिकावाल्हिकक्षोदासोदमोदितविङ्मुखः । वाल्हीकार्द्रकसैन्धवैः सुरभिता । वाल्हीकचन्दनविलेपितवाणलिङ्गः ॥ 87 ॥

[वार्द्धक] वृद्धकर्मणि । वार्द्धकं हास्यवर्धकम् । वृद्धसमवाये । वार्द्धकं सेवमानस्य पुंसो बुद्धिर्विवर्धते ॥ 88 ॥

[वितर्क] स्थाणुर्वा पुरुषो वेति संशयः । यथा । समालोक्याजौ त्वां विदधति वितर्कान्प्रतिभटाः । ऊह उन्नयनं यथा । S. K. 362, 1 ॥ [विपाक] दुर्गतौ । ते विपाके विपच्यन्ते दुःसहे दुःखकोटिभिः । स्वादुनि । तद्वचः पक्रमानन्दविपाकं नाकिनायके । पचनस्वेदयोरपि मूढः । पचने । विपाके कटु शीतं च । स्वेदे । आमज्वरे विपाकं प्रयुञ्जीत ॥ 89 ॥

[विवेक] पृथगात्मतायामपि । तत्र एकान्ते विचारे च यथा । रतिर्विवेके हि सदैव योगिनः । जलद्रोणी अवगाहस्थानम् ॥ 90 ॥

[वृश्चिक] हुणे राशिभेदे च । Pa. 1219 । औषधे मदमकाख्ये । एता

वृश्चिकरागरक्तचरणाः । शूकः [sic] प्रधानः कीटः कण्टकी कुमिः शूककीटः ।
यथा । गर्दभकवृश्चिकाकुलपङ्क्तिः सुधातलासु वर्षाद्यु ॥ 91 ॥

[शङ्खकम्] द्वयोः । सुमुख्यो मङ्गलं चक्रुः शङ्खकाङ्कितपाणयः ॥
[शम्पाक] वियातो धृष्टः । याचको मार्गणः ॥ 92 ॥

[शम्बूक] दैत्य° । ब्रूत ब्रूत भटाः क स क स नरः शम्बूकजीवाहरः ॥
[शलाका] शल्यमायुधविशेषः । छत्तपञ्जरयोः काष्ठी छत्तपञ्जरकाष्ठी । इषु-
र्बाणविशेषः ॥ शारिकायां पञ्जरकाष्ठ्यां च । शलाकापञ्जरस्थेयं शलाका मञ्जु
गञ्जति [sic] । आलेख्यकूर्चिकायाम् । Ku. 1, 47 । इषौ । क्षितिपालः शला-
काभिः संकालयति शात्रवम् ॥ रत्नस्वरूपभित्परीक्षयोरपि मङ्गलः । क्रमेण यथा ।
वैडूर्यभू° Ku. 1, 24 । शलाकया कोपि भिनत्ति पत्रम् [sic ; मन्त्रम्
Mkh.] ॥ 93 ॥

[शल्लकी] अयं दन्त्यादिरपि ॥ 94 ॥

[शीतक] सर्वेषु । शीतको दुर्गतद्वेष्यः ॥ [शूकक] प्रवृद्धोवटः कूपः
प्रावटः । रसः पारदः ॥ 95 ॥

[स्वस्तिक] मङ्गल° । Pr. Ch. 22, 72 । चतुष्कं चतुष्पथम् ॥ 96 ॥

[सरक] सर्वेषु । Śi. 10, 20 ॥ [सस्यक] नालिकेरस्य अन्तःसस्यं
मध्यबीजं तत्सदृशो मणिः । कश्चित्तु । सस्यकः स्यान्मणौ खड्गे नालिकेरस्य
चान्तरे । इत्याह । c. Vi. 120 ॥ 97 ॥

[संपर्क] छुरते । संपर्कस्तर्क्यते यूनोः इलथधम्मिल्लभूषणैः ॥ [सायक]
खड्गे । सायकसहायबाहोर्मकरध्वजनियमितक्षमाधिपतेः ॥ [स्थासक] हस्त° ।
सीताहस्ताम्बुजन्मार्पितमलयभवस्थासकानर्चनेषु [c. Bā. IX, 28] । स्फरका-
दीनां बुद्बुदाकारे पित्तलादिमये भूषणे । Śi. 18, 5 ॥ 98 ॥

[सूचक] शुनि दुर्जने मार्जारे वायसे च । सूचकनीचवृत्तिः । कथके । क्षुतं
न शुभसूचकम् ॥ 99 ॥

[सेवक] अनुगे वाच्यलिङ्गः । तत्र यथा । वीणापि सेवकवियोगवशाद्विषी-
देत् [Mkh. : सेवाजीवे प्रसेवे च सेवकः ॥ वद कोन्यः सेवकादधम इत्यादौ
सेवाजीवे (c. Sp. 4217) । वीणापि सेवकवियोगवशाच्च सीदेदित्यादौ प्रसेवे ।
प्रसेवकः ककुभाख्यं वीणापुटम्] ॥ [सेचक] द्वयोः । वनं सिञ्चति
सेचकः ॥ 100 ॥

[हारक] गद्यं छन्दोरहितो वाक्यबन्धः । तस्य भिद्विशेषः । विज्ञानभित्कालविशेषः [sic] । कितवो धूर्तः ॥ [हुडुक्] वाद्यभिदि । मुक्तहिक्का हुडुक्काः ॥ 101 ॥

अथ खान्ताः ॥ [गोमुख] कुटिलं गोमुखाकारमोको गृहं तत्र यथा । गोमुखं श्रीपराङ्मुखम् ॥ वैजयन्ती तु गोमुखोस्त्री वाद्यभेदे नक्त्रे नां लेपने नपुं इत्याह ॥ 102 ॥

[त्रिशिखः] यथा । त्रिशिखो विशिखैर्हितः ॥ [त्रिशिखम्] द्वयोः । उच्छिखं त्रिशिखं यस्य मौलौ पाणौ च वल्गति ॥ [दुर्मुख] वाजिनि । हर्तुं वक्त्रं नाशकुर्मुखोपि ॥ 103 ॥

[प्रमुख] द्वयोः । वासवप्रमुखा देवाः ॥ [मयूख] ज्वालोग्नेरर्चिः । रुक् शोभा । त्विट् किरणः । ज्वाले ज्वालायाम् । अभ्युद्गता अग्निभिरुन्मयूखैः । रुचि । मुखमयूखपराजितमम्बुजम् । त्विषि । Śi. 11, 44 ॥ [विशिखा] खनित्री मुनीनां मृदवदारणभाण्डं शस्त्रीप्रायं यथा । मुनयो त्रिशिखोत्खातमृद्भिर्लिम्पन्ति वेदिकाम् । रथ्या प्रतोली । यत्कौटिल्यः । विशिखायां सौवर्णिकप्रचारः ॥ 104 ॥

[विशाखा] कटिल्लकः पुनर्नवः । यदाह । पुनर्नवो विशाखा च कटिल्लः सशिलाटकः ॥ [वैशाख] स्थानकविशेषेपि मूढः । तत्र तु क्लीवे । यथा । वैष्णवं समपादं च वैशाखं मण्डलं तथा । प्रत्यालीढमथालीढं स्थानान्येतानि षड्विदुः ॥ 105 ॥

[सुमुख] पण्डिते । ग्राह्या सुमुखशेमुषी ॥ अथ गान्ताः ॥ [अयोग] नास्ति योगोऽस्य अयोगः । अयोवदगति वा । कठिनेषु कर्मसु उद्यमोऽस्य पुरुषस्य कठिनोद्यमः । विधुरो विकलस्तयोर्वाच्यलिङ्गः । कूटमसत्यम् ॥ [अपाङ्ग] पुण्ड्रे । गोरोचनापाङ्गरुचौ ललाटे ॥ 106 ॥

अङ्गहीने । कुर्यान्नापाङ्गसंगतिम् ॥ [आभोग] यत्न आदरः ॥ 107 ॥

[आयोग] गन्धः । आयोगयोगविहिताखिलदेवभोगः । व्यापृतौ । आयोगो योगकर्मणि । रोधो निरोधनम् ॥ [आशुग] अर्के । नाशयत्याशुगस्तमः । वायौ । आशुगापहृतपुष्पसौरभः ॥ 108 ॥

[कलिङ्गा] नितम्बिनी स्त्रीविशेषः ॥ 110 ॥

[जिह्वाग] द्वयोः । जिह्वागाः कस्य न द्वेष्ट्याः ॥ [धाराङ्ग] तीर्थ तीर्थ-
विशेषः । खड्गे । भ्रातर्भ्रश्यति भूधरोपि भवता धाराङ्गधाराहतः ॥ 112 ॥

[नरङ्ग] वरुण्डो भित्तिः । इक्ष्वादिभारको वा ॥ [निषङ्ग] सङ्गे । गह-
नवननिषङ्गो मोक्षहेतुर्न कस्य ॥ 113 ॥

[प्लवग] अर्कस्य सूतः सारथिररुणः । अर्कादंशुमतः सूतो जातो वा ।
यदाह । रेव° H. 103 ॥ 114 ॥

[पराग] परागच्छति परागः । नाम्नो गम इति ङः । परञ्चासौ अगधेति
वा । चन्दने । श्रीष्मे परागरसवासितबाहुमध्या । रेणौ । Śi. 1, 4 ॥ गिरिः
पश्चिमाचलः । यथा । परागशृङ्गे रविरस्तमेति । ख्यातिः प्रसिद्धिः सा च
शुभा अशुभा च । तत्र अशुभायां यथा । समपहाय विरागि° Śi. 6, 11 ।
उपरागे । न देयं गणकैर्लभं परागे चन्द्रसूर्ययोः । क्षानीये । परागोद्भूतिरङ्गैः ।
पुष्परजसि । Ki. 5, 39 ॥ 115 ॥

[पतंग] पारते । तापादुड्डीय पतति पतंगः शीतले जले ॥ पारते क्लीबे ।
इत्यन्यः ॥ [पक्षाङ्ग] पक्षकमौषधभेदः ॥ [प्रयाग] वाजिनि शक्रे च ।
प्राति प्रयागो गगनेन वेगात् ॥ 116 ॥

यज्ञे । द्विजैः प्रयागः क्रियते नियोगात् ॥ [प्रयोग] निदर्शन उदाहरणे ।
Śāśv. I., 6 । प्रयुक्तिर्व्यापारः । यथा । Śi. 8, 32 ॥ 117 ॥

[प्रियङ्गु] फलिनी श्यामलता यथा । प्रियङ्गुश्यामाङ्गः प्रकृतिस्तुभगः ॥
[पुंनाग] पादपान्तरनरभ्रेष्ठयोः । Da. 2, 16 ॥ [भुजंग] पिङ्गो वेद्यापतिः ।
द्वयोः । Śi. 1, 63 ॥ 118 ॥

[मृदङ्ग] घोषो नादभेदः ॥ [रक्ताङ्गः] यथा । रक्ताङ्गः पञ्चमस्थः ॥ 119 ॥

[रक्ताङ्गा] जीवन्तिका मधुसूता ॥ [वराङ्ग] गुडवन्मधुरा त्वक् सुग-
न्धिच्छल्लीविशेषः । यथा । वराङ्गकौन्तीमधुकवित्वमज्जैलवालुकम् ॥ 120 ॥
कुञ्जरे । वराङ्गसंघामतरंगितेषु ॥ [विसर्ग] त्यागदानयोः । Ra. 4, 86 ॥ 121 ॥

[संभोग] शुण्डायाम् । संभोगदण्डेन पपौ स नागः ॥ [सर्वगम्] यथा ।
सर्वगं सर्ववल्लभम् ॥ [सर्वगः] विभौ व्यापके वाच्यलिङ्गः । यथा । सवीर्यं
सर्वगं सर्वं सर्वदेवनमस्कृतम् । रुद्रे । स सर्वगः पर्वतपुत्रिकायुतः ॥ 122 ॥

[सारङ्ग] शबलवर्जं सर्वेषु । Me. 21 ॥ 123 ॥

अथ चान्ताः ॥ [अनघ] सर्वेषु । Śi. 3, 31 ॥ [उल्लाघ] चतुर्ष्वपि ।
उल्लाघः श्लाघ्यते न कैः ॥ 124 ॥

[काचिघ] छमण्डकः प्रदेशविशेषः ॥ [परिघ] अस्त्रे । Ra. 12, 73 ।
योगभेदे । शूले मूर्ध्नि मृगो मघा च परिघे चित्रा तथा वैधृते । परिघाते ।
Ra. 11, 83 ॥ 125 ॥

[पलिघ] त्रिष्वपि । पलिघः सलिलाकुलः ॥ [प्रतिघ] प्रतिघाते ।
Ra. 8, 77 ॥ 126 ॥

[महार्घ] महामूल्ये । यतो महार्वाणि° Śi. 4, 11 ॥ अथ चान्ताः । [अवीचि]
अतरंगे । अवीचिर्निर्वर्तते सरससरसीवेयमचला [?] ॥ 127 ॥

[नमुचि] कामे स्मरे । आ विधेरा कृमेः किञ्चित्तमुचिर्न विमुञ्चति ॥
[नाराची] एषणी वैद्यशलाका ॥ [प्रपञ्च] विप्रलम्भनं विप्रतारणं यथा । धूर्ताः
प्रपञ्चचतुराः परिवञ्चयन्ते ॥ 129 ॥

विस्तारे । कैः कैरतत्र [sic] वचःप्रपञ्चरचनाचातुर्यमाचर्यते । संचये ।
बन्धूकविद्रुमजपाकुसुमप्रपञ्चो दन्तच्छदस्य सपरिच्छद एष सर्वः ॥ [मरीचि]
कृपणे । मरीचिर्भ्रियमाणोपि विश्राणयति नो धनम् । घृणौ । Ku. 8, 63 ॥
[मारीच] याजकस्य द्विपो याजकद्विपः ॥ 130 ॥

रक्षोभेदो रावणमातुलः । यथा । An. II, 55 ॥ अथ चान्ताः । [अण्डज]
कक्किण्डः कृकलासः c. H. D. II, 5 ॥ [अङ्गजः] चतुर्ष्वपि । अङ्गजः कस्य
न प्रियः ॥ 131 ॥

[अङ्गजम्] यथा । गजाङ्गजैस्तत्र वहन्ति नद्यः ॥ [कम्बोज] शङ्खभेदे
हस्तिभेदे च । कम्बोजः पूज्यते न कैः ॥ 132 ॥

[काम्बोज] अश्वानां भेदे । यात्रानेहसि° c. 2, 25 ॥ 133 ॥

[कुटज] अगस्त्ये द्रोणाचार्ये च । कुटजेन निपीतोयं महानपि रणोदधिः ॥
[गिरिज] लोहं ताम्रादि ॥ सर्वेषु । राजते गिरिजैर्गिरिः ॥ [गिरिजा] मातु-
लङ्गी बीजपूरी । उमायाम् । Su. 66 ॥ 135 ॥

[नीरज] पद्मे । Śi. 10, 11 ॥ [परञ्ज] तैलयन्त्रं दारुमयम् । क्षुरिका-
फलं कृपाणिकापन्नम् ॥ 136 ॥

[बाहुज] क्षत्रिये । An. IV, 30 ॥ [भूमिज] द्वयोः । को भूमिजाब्धो-

द्विजते जनौघः ॥ [भूमिजा] यथा । जनकः स निजां कन्यां ददौ रामाय
भूमिजाम् ॥ 137 ॥

[वलज] वलज] सदाकारे वाच्यलिङ्गः । क्षेत्रे [?] तात्स्थ्यात्सस्येपि
त्रिलिङ्गः । तयोर्यथा । Si. 14, 7 । गोपुरे पूर्वाङ्गे । रुरुधुर्वलजं बलात् । संगरे ।
न युद्धशौण्डा वलजे वलन्ते । सदाकारे । वन्द्यास्ते साधवो वलजाः ॥ [वलजा]
इयोः । स्वबलैर्बलवन्तोपि युध्यन्ते वलजाकृते ॥ 138 ॥

[वनजः] स्तम्बेरमे । वनजैरवनेर्जयः ॥ 139 ॥

[सामज] सामोत्थे । राजा तु सामजं संधिं द्विषां न बह्व मन्यते ॥
[हिमजः] यथा । ययौ महेन्द्रवित्रस्तो हिमजो हि महोदधौ ॥ [हिमजा]
पार्वत्याम् । हिमजा हि महोत्सवे । शढी ओषधिभेदः ॥ 140 ॥

अथ ज्ञान्ताः ॥ [सर्वज्ञ] जिनेन्द्रे । सर्वज्ञ एव जानाति परीणामं हि कर्मणा-
म् । सुगते । प्रणम्य सर्वज्ञमपेतिविश्रवम् [sic] । शंकरे । देवं प्रणम्य सर्व-
ज्ञं सृष्टिसंहारकारकम् ॥ 141 ॥

अथ टान्ताः ॥ [अवट] कूपे । H. Y. 4, 48 । खिले । पातयत्यवटं बटुः ।
गते । को नाम स्यादवटकुहरालोकेऽप्यस्य कल्पः । कुहकजीविनि वाच्यलिङ्गः ।
यथा । अवटः कपटे बटुः । प्रमत्तेपि मङ्गुः । यथा । अवटातङ्कसंकेतनिकेतनसमा-
भयाम् ॥ [अरिष्टः] काके । अरिष्टैरिव मूर्तिस्तदरिष्टैर्वलितं गृहम् । दैत्यविशेषेपि
मङ्गुः । यथा । दुष्टारिष्टकठोरकण्ठवलनाविशिलष्टकण्ठस्रजाः ॥ 142 ॥

[अरिष्टम्] तक्त्रे । अरिष्टमिष्टं हि विशिष्टपुंसाम् । शुभे । अरिष्टाः सन्तु प-
न्थानः । आसवभेदेपि मङ्गुः । अरिष्टमिष्टैः सह सेवते सदा ॥ [अवटु] गर्तः
श्वभ्रम् । अन्धुः कूपः । तयोः । अवटोर्निकटे घटम् ॥ [उत्कट] तीव्रे ।
K. Pr. 188, 6 । मत्ते । Ra. 6, 7 ॥ 143 ॥

[करट] दुर्दुष्टे दुर्मुखे वाच्यलिङ्गः । काके वाद्यभेदे दुर्दुष्टे च । ते कर्ण-
कोटिकटक [sic] करटा रटन्ति । नवभ्रातृं प्रेतस्य एकादशाहभ्रातृं यथा ।
करटवटकभोजी लम्पटो विप्रलेटः ॥ [कर्कट] कुलीरे । कर्कटसधर्माणो हि रा-
जपुत्रा जनकभक्षाः [sic] ॥ 145 ॥

[कर्कटी] इयोः । दशनशकटकोट्या कर्कटीं त्रोटयन्ति ॥ [कार्यट]
कारिणि । लम्पटाः कार्यटा बिटाः ॥ [कीकट] कृपणनिःस्वयोः । कीकटा
दानसंकटाः ॥ 146 ॥

[कुरण्ट] शिण्टिकाभेदः पीता शिण्टी ॥ [कुकुट] वह्निकणे । उड्डीनैः शतकोटिकुकुटशतैः ॥ 147 ॥

कुकुटी मिथ्याचर्यादावपि ॥ [कृपीट] उदरे । गूढोज्ज्वलकृपीटपीठमकरो-
दन्धासुरं वः शिवः । जले । कृपीटयोनेरुदियाय तेजः । अत्र हि कृपीटं योनिरस्य
कृपीटयोनिः । यत्स्मृतिः । M. 9, 321 ॥ 148 ॥

[चर्पट] चपेटे । कैटभधर्पटैर्भिन्नः । स्फारमुद्भूतं विपुलं विस्तीर्णं स्फारं च
तद्विपुलं च स्फारविपुलम् । पर्पटो भक्ष्यविशेषः ॥ [चिपिट] पृथुके । चिपि-
टमवटकण्ठे शैरिका भक्षयन्ते । पिचितं कुडितं सत् [sic] ततं विस्तीर्णं
पिचितततं यथा । केचिच्चिपिटनर्कुटाः ॥ 149 ॥

[चिरण्टी] सुवासिनीशब्देन रुढ्या गृहिणी वृद्धाप्युच्यत इति मूढः । तरुणी
द्वितीयवयाः सर्वा स्त्री । द्वयोर्यथा । कथं चिरण्टी चिरकालनष्टा ॥ [व्यङ्गट]
धौताञ्जनी इवेतगृहगोधा ॥ 150 ॥

[त्रिकूटः] यथा । Sp. 2844 ॥ [त्रिपुट] सातीनः कलायाख्यो धान्य-
विशेषो मालवप्रसिद्धः ॥ 151 ॥

[द्रोहाट] चतुष्पदी० । द्रोहाटपाटकोप्येष लभते न वराटकम् ॥ 152 ॥

[धाराट] द्वयोः । धाराटश्चाटुलम्पटः ॥ [निर्दट] त्रिष्वपि । नेष्टः कस्यापि
निर्दटः ॥ 153 ॥

[परीष्टि] परीक्षा गवेषणं परिचर्या सेवा । द्वयोः । इष्टा परीष्टिः शिष्टानां
दुष्टकर्मविपाटनी ॥ 154 ॥

[पर्कटी] द्वयोः । संक्रीडन्ते विकटदशना मर्कटीपर्कटीभिः ॥ [पिच्छटः]
यथा । दृष्टिः पिच्छटपिच्छला प्रवयसाम् ॥ [पिच्छटम्] गण्डभिर्त्तिर्विभात्येषा
चञ्चत्पिच्छटकुण्डला ॥ 155 ॥

[बर्बटी] ग्रीहिभिदि । मरौ चर्वन्ति बर्बटीम् । वेदयायाम् । बर्बटी चीन-
कर्पटा ॥ [भात्कूट] भान् कूटोस्य भात्कूटः ॥ [भावाट] भावको भावयिता ।
साधुनिवेशो भद्राकारः ॥ 156 ॥

[मर्कट] कपौ । नीता मर्कटकेन कामपि दशां धिगदैवमावश्यकम् ॥ 157 ॥

[मोरट] त्रिष्वपि । मोरटं पित्तनाशनम् ॥ 158 ॥

[मोचाट] चन्दने कदलीगर्भे च । उच्चाटयन्ति मोचाटा निदाघे दाहविप्लवम् ॥
[वर्णाट] त्रिष्वपि । वर्णाटो भाटकाधीनः ॥ 159 ॥

[विकट] पृथौ रम्ये च । गन्तव्यं देवकुले द्रष्टव्या विकटकटिता वेद्या
c. Sp. 2076; Pa. 1379 ॥ [वेकट] द्वयोः । वेकटैर्वट्यते मणिः ॥ 160 ॥

[वेरटम्] बदरीफलं कुवलयम् ॥ [शैलाट] देवल ऋषिविशेषः ॥ 161 ॥

[संसृष्ट] वमन विरेचनाशुद्धे [sic] यथा । संसृष्टे देयमौषधम् ॥ 162 ॥

अथ ठान्ताः ॥ [अम्बुष्ठा] यूथिका पुष्पतरुः ॥ [कनिष्ठ] अल्पे । प्रसा-
दस्य कनिष्ठस्य शृणु पार्वति लक्षणम् । अनुजे लघुभ्रातरि । ज्येष्ठेनूढे परिवेत्ता
कनिष्ठो दारसंग्रही c. H. 526 ॥ 163 ॥

[कमठ] दैत्य° । कमठे धरणेन्द्रे च स्वोचितं कर्म कुर्वति । प्रभुस्तुल्यम-
नोवृत्तिः पादर्वनाथः श्रियेस्तु वः ॥ मुनि° । भुङ्क्ते मठे कमठपाणिरसौ
मुनीन्द्रः ॥ [जरठ] द्वयोः । Śi. 4, 29 ॥ [नर्मठ] द्वयोः । नर्मठः काम-
कर्मठः ॥ 164 ॥

[प्रकोष्ठ] कूर्परा° । Me. 2 । विस्तृतकरे हस्ते । गोष्ठे प्रकोष्ठैर्मिमते हि
काष्ठम् ॥ [प्रतिष्ठा] गौरवे स्थितौ च । Śi. 2, 34 ॥ 165 ॥

याग° । एष वै प्रतिष्ठा नाम यज्ञः ॥ मर्यादादेवादिस्थापनयोरपि मद्धः ।
मर्यादायाम् । कृतप्रतिष्ठा निवसन्ति सन्तः [Mkh. धृतप्रतिष्ठाः क्व न सन्ति
सन्तः] । देवादि° । इष्टिः प्रतिष्ठासमये पुरारेः ॥ [लघिष्ठ] भेलक
उडुपः ॥ 166 ॥

[श्रीकण्ठ] कुरुजाङ्गलं तीर्थविशेषः ॥ 167 ॥

[साधिष्ठ] द्वयोः । अधिष्ठितमसाधिष्ठैः सुष्ठु राज्यं न तिष्ठति ॥ अथ
ठान्ताः ॥ [कारण्ड] मधुकोशो मधुमण्डकः [?] कारण्डवदलाढकौ प-
क्षिणौ ॥ 168 ॥

[कूष्माण्ड] गणः केलिकलाख्यः c. H. 210 । कर्कारौ । Pa. 262 ।
भूणेपि ॥ [कूष्माण्डी] अम्बिकायां देवताविशेषे । मृगेन्द्रवाहना नित्यं कूष्माण्डी
कमलेक्षणा ॥ [कोदण्ड] भूलतायाम् । कोदण्डे दृश्यते ज्योतिः ॥ 169 ॥

[गारुड] विषशास्त्रे । नष्टं विषं गारुडमन्त्रजापैः ॥ [तित्तिडी] कालस्य
दासः कालदासः ॥ 170 ॥

[तित्तिडी] चुक्रमल्लवेतसः । चिञ्चाम्लिका ॥ 171 ॥

[प्रकाण्ड] स्तम्भे । कुशप्रकाण्डेन ममार्ज भाण्डम् । स्कन्ध° । कण्डूय-

मानाः सरलप्रकाण्डे ॥ [पिचण्ड] पशोरवयवे । पिचण्डखण्डानि चखाद
चण्डी ॥ 172 ॥

उदरे । पिचण्डिलधण्डगतिः कथं भवेत् । अत्र हि पिचण्डोस्त्यस्येति लोम-
पिच्छदेरितीलः ॥ [पूत्यण्ड] गन्धकीटः सुरभिकीटः ॥ [भेरुण्ड] खगः
पक्षी यथा । विसंहिता विनश्यन्ति भेरुण्डा इव पक्षिणः ॥ [भेरुण्डा] यथा ।
भेरुण्डा मुण्डमालायुगलदलयिती [?] ॥ 173 ॥

[वरण्ड] वदनामये । वरण्डेनार्दितं तुण्डम् ॥ 174 ॥

अन्तरावेदौ । वरण्डं क्रमदण्डाभ्यामारुरोह द्विपः क्रुधा । संघे । इक्षोर्वरण्डं
क्षिपति स्म शुण्डया ॥ [वारुण्ड] गणिस्थराजो वृक्षभेदः । सेकभाजने ।
वारुण्डेन मुनेः कन्या तरुण्डं निषिञ्चति ॥ 175 ॥

[वितण्डा] शिलाह्वय औषधम् । करवीरी लताभेदः ॥ [शिखण्ड] बर्हे
कलापे । Ra. 1, 39 । चूडायां काकपक्षे । Ra. 11, 5 ॥ 176 ॥

[सरण्ड] धूर्ते । सरण्डैः खण्डिता मही ॥ अथ ढान्ताः ॥ [अध्यूढ]
ईश्वरो विष्णुः ॥ 177 ॥

[आपाढ] मलय° । प्ररूढं बाढमाषाढे चन्दनैर्दृढगन्धिभिः ॥ [उपोढ]
ऊढे । Sp. 1311 । निकटे । उपोढपाणि° Ku. 7, 4 ॥ [उदूढ] ऊढे । Śi. 1,
36 ॥ 178 ॥

[प्ररूढ] इयोः । प्ररूढरोमाङ्गुरदन्तुरेण ॥ [प्रगाढ] दृढे । प्रगाढप्रौढ-
वाहवः । भृशेपि । यदाह । प्रगाढं कृच्छमिच्छन्ति प्रगाढं बलवद्भृशम् ॥ [वारूढ]
वार्भिरुह्यते स्म वारूढः । अररिः कपाटम् ॥ 179 ॥

[विरूढ] अङ्कुरिते । शतावरी विरूढानि गुडूची कोमलाम्लिका । जाते ।
गङ्गाप्रवाहाम्बुविरूढ° Ra. 2, 26 ॥ [विगूढ] इयोः । प्रकाशयेन्नैव विगूढ-
कार्यम् ॥ [समूढ] चतुर्वर्षि । मूढः समुज्झति समूढतृणां धरित्रीम् । पक्केपि
वह्मभटीका । यथा । Śi. 1, 4 ॥ 180 ॥

[संरूढ] इयोः । Ra. 6, 47 ॥ अथ णान्ताः ॥ [अरुण] अर्के ।
Sp. 562 । अनूरौ । Ra. 5, 71 । पिङ्गे । Śi. 11, 14 । संध्या° । अ-
रुणेन क्षताः सायं दिशः कौस्तुभवाससः । बुधे । संप्रत्यपाच्यामरुणः समुद्रतः ।
कुष्ठे । अरुणालिङ्गितं वपुः । अव्यक्तरागेव्यक्तलौहित्ये । निद्राविरामारुणलोचनाः ।
लोहितेपि यथा । R. K. 2, 23 ॥ 181 ॥

[अभीक्ष्ण] इयोः । Śi. 1, 32 ॥ [इरिण] इयोः । संसारेरिणकल्पवृ-
क्ष भवतः पादारविन्दद्वयम् ॥ 182 ॥

[करुण] वृक्षे । तरुणकरुणवल्लीफुल्लमुल्लासयन्तः । दीनेपि यथा ।
Śi. 11, 35 ॥ 183 ॥

[करणम्] क्षेत्रे । ग्रन्थिपर्णकरणेषु विचरेः । गीतभेदे । तत्रैला करणं टिङ्गा
वर्तिनी - - डस्तथा । अङ्गहारभेदः स्थिरहस्तपर्यस्ततारकादिर्द्वात्रिंशत्प्रकारः । यथा ।
करणैस्त्वग्नैः केयं भ्रातर्नृत्यति नर्तकी । संवेशो निधुवनं तस्य भेदो वात्स्याय-
नोक्तः । यथा । नवनवकरणपरायणरमणीलीलारसेन तरुणानाम् । कायस्थोध्यक्षा-
देरुपलक्षणं तेषां संहतिः समूहः । तत्र बववालवादौ च । करणं करोतु राजन्स-
कले भुवने त्वदीयकरणानि । कायस्थे इत्येके कायस्थकर्मणीत्यपरे ॥ 184 ॥

वर्णानां स्पृष्टतादौ । स्पृष्टं करणं स्पर्शानाम् c. Ath. Prât. 1, 29; Riktan-
travyâk. 1, 3 p. 2 । योगिनामा० । करणानि पुनर्भद्रासनादीनि विदुर्बुधाः ।
इषीके । Ra. 2, 11 । साधकतमे । Kât. 2, 4, 12 । कृतौ । सर्वोपकारकरणै-
कपरायणेन ॥ 185 ॥

[कङ्कण] कर० । उद्देल्लङ्गुजवाहिकङ्कणहणत्कार० s. 2, 72 । मण्डने प्र-
साधने । मसृणघुसृणपङ्कैः कुर्वते कङ्कणानि । हस्तसूत्रं प्रतिसरः । यथा । कङ्कण-
मोचनाय गच्छामि । शिरोभूषणेपि यथा । Śi. 12, 75 ॥ [कल्याण] इयोः ।
यत्कल्याणं तस्य तु वहेर्विशतोपि [?] कल्याणम् ॥ 186 ॥

[कचृण] फङ्गा शाकविशेषः । इयोः । तं मुष्टिभिः कचृणवत्पिपे ॥
[करेणु] मतङ्गजे । Śi. 19, 36 । हिरदस्य योषायाम् । ददौ सरःपङ्कज०
Ku. 3, 37 ॥ 187 ॥

[कारणम्] घातने । कारणोपहितमानसस्य ते कारणा निरयवह्निषु स्थिता ।
हेतौ । Sp. 3537 । करणे साधकतमे । भक्तिर्यमश्च श्रद्धा च कारणं मोक्ष-
संपदः ॥ [कारणा] यथा । कारणा निरयवह्निषु स्थिता ॥ [कार्मण]
मन्त्रादि० । Śi. 10, 37 । कर्म च तत्कारकं च कर्मकारकम् ॥ 188 ॥

[काकणी] मानदण्डधनुस्करः । वराटे कपर्दे । असिधाराक्रयक्रीता वर-
मेकापि काकणी ॥ मानभेदे प्रसूतिमध्यलक्षणेपि मङ्गुः । यथा । दरिद्रः काकणीं
दद्यात् । चक्रवर्तिरत्नविशेषेपि ॥ [कृपाणी] कर्तर्याम् । कृतः कृपाण्या हय-
केशसंचयः । कुर्याम् । Śi. 18, 19 ॥ 189 ॥

[क्षेपणी] इषोः । जलनिधिलमध्ये क्षेपणीं निक्षिपन्ति ॥ 190 ॥

[ग्रहण] स्वीकृतौ । लक्ष्मी० s. 3, 16 । वन्याम् । ग्रहणीकृतरिपुलक्ष्मीः । धीगुणे । H. 310 । शब्दे । Kāt. 1, 1, 23 । आदरे । चूडामणौ किं ग्रहणं हरस्य । प्रत्यायो राजादिग्राह्यं धनं तत्र ग्रहोपरामे च यथा । स राहुमूर्तिरिव न ग्रहणं जहाति ॥ [ग्रामणी] क्षुर० । क भूपतिपरस्पन्दे [sic] ग्रामणीकलहः क च ॥ 191 ॥

प्रधाने पत्यौ च । Pa. 908 । भोगो विद्यतेस्य भोगिकः भोगपात्रम् ॥ [गोकर्ण] प्रमथा० । स्मृतगोकर्ण० Ra. 8, 33 । अत्र गोकर्णगणसेवितत्वाद्भोकर्णो निकेतः ॥ 192 ॥

मुगे । An. II, 23 । अद्वतरसर्पयोः । गोकर्णः कृष्णवर्णोऽयं लब्धवर्णोऽपि वर्ण्यते ॥ [चरणः] मूले । चरणसेकविवर्तितवृक्षकाः । गोत्रमन्वयः ॥ 193 ॥

बहुचादयो वेदशाखाध्ययननिमित्तकव्यपदेशभाजो द्विजन्मानः । यथा । विशाला ब्रह्मशालेयं चतुश्चरणमण्डिता ॥ [चरणम्] इयोः । बहुतरचरणेनोद्भेजितास्तावकेन । चारित्र्येऽपि यथा । अधृतचरणबोधाः प्राणिनो यत्प्रसादादसमसुखनिधानं मोक्षमासादयन्ति ॥ 194 ॥

[तरुण] यूनि । R. K. VII, 39 । नूतने । एतेषु रे तरुणमारुतभूयमानदावावलीवलचितेषु महीरुहेषु [c. Bhoj. 61, 9] ॥ [तरणि] तरणे । तरणिकरणिमेणाः कुर्वते फालदानैः । अर्केशौ च । तरुणतरणितापह्णान्तकौलेयजिह्वातरलतरनिपातं जीवितं मानवानाम् । नौकायाम् । दारिद्र्योदधितरणिः सरणिर्निःश्रेयसस्य नित्यस्य ॥ 195 ॥

यष्टिः पतितगोरूपोत्थापनो दण्डः ॥ [दक्षिण] पर० दक्षे सरले च । दक्षिणः० Śi. 14, 33 । अपाचीने Ku. 8, 25 ॥ 196 ॥

[दक्षिणा] दिशि । Ku. 3, 25 । प्रतिष्ठायाम् । करणीया शुभे लभे दक्षिणा हि विचक्षणैः । यज्ञदाने । दक्षिणाः० Śi. 14, 33 ॥ [द्रुघण] पर्शु-मुद्गरयोः । प्रचक्रे द्रुघणैर्व्रणः । वेधसि । द्रुघणोऽपि न निद्राति सान्द्रदैत्येन्द्रशङ्काया ॥ [दुर्वर्ण] कलधौते । Śi. 4, 28 ॥ 197 ॥

[दौर्वीण] मृष्टपर्ण ओषधिविशेषः ॥ [धरणः] अहिपतौ । कमठे० c. 3, 164 । लोको लोकविशेषः ॥ 198 ॥

[धरणी] यथा । धरणीधरकंदरान्तरस्थम् । इकारान्तोपि यथा ।
 Śi. 7, 46 ॥ [धर्षण] द्वयोः । अविरतधर्षणरसिकः खल इव वेद्ययाजो
 जयति ॥ [धर्षणी] यथा । वर्षत्यपि घने याति रसोत्कर्षेण धर्षणी ॥ 199 ॥

[धिषणा] यथा । तीक्ष्णा हि मनीषिणां धिषणा ॥ [निर्याण] निर्गमे ।
 ततो नगरनिर्याणे तयोरासीत्समागमः । मोक्षे । सर्वसङ्गपरित्यागान्निर्याणं स थि-
 यासति । गजापाङ्गप्रदेशे । Śi. 5, 41 ॥ 200 ॥

[निर्वाण] विध्याते वाच्यलिङ्गः । निर्वृतिः सुखमात्रं तत्र मोक्षे च यथा ।
 Pa. 3514 । विध्याते । V. S. 7 । करि० । निर्वाणमपि सरसीषु गजाधिपेन ॥

[निर्माण] सारः स्थिरोर्थः । कर्मभेदो विचित्रावयवरचनाहेतुर्नाम कर्मभेदः ।
 यथा । निर्माणेन विनिर्मिता तनुरियम् । समञ्जसं न्यायः ॥ 201 ॥

[प्रघण] अलिन्दके द्वाराधोदारुणि । प्रघणे प्रगुणीचक्रुः कर्पूरस्वस्तिकान्
 स्त्रियः ॥ 202 ॥

[प्रवण] क्षणोवसरः । चतुष्पथे । प्रवणे चरन्ति भूताः । आयत्ते । प्रायेण
 योषित्प्रवणा हि कामिनः ॥ [प्रमाण] मर्यादा अवधिस्तत्र यथा । राजानं
 मां च प्रमाणं कृतत्वात् [sic] यस्याकुशलं पश्यसीति । सत्यवादिनि । वाणीः
 प्रमाणस्य मुनेः प्रमाणम् ॥ 203 ॥

प्रमातरि । Śi. 21 । एकतायाम् । परस्परप्रमाणा भ्रातरः । इयत्ता परि-
 च्छेदः । यथा । कियत्प्रमाणमुदकम् । नित्ये । नभः प्रमाणं गुणिनो गृणन्ति ।
 हेतौ । धूमः प्रमाणं ज्वलनावबोधे । शास्त्रे । पदवाक्यप्रमाणानां पारं यातस्य
 धीमतः ॥ [पत्तोर्ण] प्राप्ता ऊर्णानेन पत्तोर्णं पृषोदरादित्वात् ॥ 204 ॥

[पक्षिणी] पूर्णिमायाम् । सदृक्षः पक्षिणीन्दुना ॥ [प्रवेणि] द्वयोः ।
 प्रवेणी मदनस्येव प्रवेणी कुसुमाचिता ॥ [पुराणम्] शास्त्रं पञ्चलक्षणं यथा ।
 Gan. 345, 11 ॥ 205 ॥

[पुराणः] यदाह । षोडशपणः पुराणः पणो भवेत्काकणीचतुष्केण ॥ [पूरण]
 पूरके । Śi. 19, 51 ॥ 206 ॥

[प्रोक्षण] बधूहिंस [sic] अर्थाद्यज्ञे । यथा । प्राणिप्रोक्षणके वनेत्र विजने
 किं भीरु बभ्रम्यसे ॥ [भरण] वेतनं मूल्यं भृतिः पोषणमात्रं द्वयोर्यथा ।
 Sp. 4911 ॥ [भरणी] शोणकोरलुकवृक्षः ॥ [भ्रमणी] अधीशितू राजादेः
 क्रीडादौ । भ्रमण्यां प्रययौ नृपः ॥ 207 ॥

कारुण्डिका ओषधिः ॥ [भीषणः] अर्गाटोपामार्गः [c. H. D. I, 8] ॥
[मत्कुण] अदमश्रुपुरुषे नालिकेरे च । स्त्रैणं क्रीडति मत्कुणैः ॥ 208 ॥

निर्विषाण० । Śi. 19, 71 ॥ [मसृण] मस्यति परिणमते मसृणः ।
भ्रूणतृणेति साधुः । अकडिने । Bā. VI, 36 । स्निग्धे । मसृणघुसृणपङ्कैरङ्किता
पार्णिहस्त्याः ॥ 209 ॥

[मार्गणम्] याचने । ब्रविणमार्गणलम्पटकुट्टिनी ॥ [मार्गणः] द्वयोः ।
Śi. 19, 63 ॥ [यन्त्रण] त्रिष्वपि । कुर्यादिन्द्रिययन्त्रणम् ॥ 210 ॥

[रमणम्] जघने । रमणालवालनिर्गतरोमावलिवल्लरी च संसिक्ता ॥
[रोषाण] रुष्यति रोषणः [sic] कल्याणपर्याणादय इति साधुः । रोषणे ।
रोषाणस्ते विषाणाभ्यां विव्याध व्याकुलं जरः ॥ 211 ॥

[रोहिणी] सोमवल्लः श्रीपर्णी । उम्मायम् । रोहिणीरहितः शिवः ॥
[लवण] रसे । स्वक्षो लवणभोजी स्यात् ॥ 212 ॥

अस्थिभेदो भालकर्णान्तरास्थि यथा । शृणाति लवणाघातः ॥ [लक्षणम् ।
लक्ष्मणम्] नामनि । Ra. 6, 71 । लक्ष्मणेन स लक्ष्मणः । चिह्ने । Śi. 2, 37 ।
आज्ञैश्वर्यं च सत्त्वं च विदुः क्षमापस्य लक्ष्मणम् । लक्षणं ज्ञास्त्रेपि ॥ [लक्षणः]
सौमित्रौ रामानुजे । उच्चरणलब्धकीर्तेराज्ञारहितस्य लक्षणयुतस्य । रामस्य वनं
शरणं जितपरकलभस्य शरभस्य ॥ 213 ॥

[लक्ष्मणः] यथा । पुण्यभागी स लक्ष्मणः ॥ [लक्ष्मणा] सारस० ।
Śi. 4, 59 ॥ [वरुण] अर्के । उदेति वरुणोरुणः ॥ [वरणः] द्वयोः । प्रोत्तु-
ङ्गवरणावृतः ॥ 214 ॥

[वारण] मतङ्गजे प्रतिषेधे च । Sp. 227 ॥ [ब्राह्मणम्] विप्र० ।
ब्राह्मणं ब्रह्मशालायामजिह्वध्वनि गायति ॥ 215 ॥

[ब्राह्मणः] हज्जिकास्पृक्षयोस्तु ब्राह्मणीति प्रयोक्तव्यम् ॥ [वारुणी] गण्ड-
दूर्वा प्रधानदूर्वा ॥ 216 ॥

[विपणि] स्त्रियाम् । माघस्तु पण्यवीथ्यां पुंस्याह । त्रिष्वपि । अगण्य-
पण्यपूर्वापणं विपणिनो विपणिं विमेजुः c. Śi. 5, 24 । अत्र विपणिः पण्यं हृष्टो वा
विद्यते येषां ते विपणिनः । शिखादित्वादिन् । विपणिं पण्यवीथिकामित्यर्थः ॥
[श्रमण] निन्द्य० । विश्रामः श्रमणे कुतः ॥ 217 ॥

[शरण] गेहे । An. II, 20 । वधे । विद्विषां शरणं शरैः । रक्षके ।
त्वमेव शरणं मम ॥ 218 ॥

[श्रीपर्ण] अग्ने । श्रीपर्णपर्णी विदधाति कर्णे ॥ [सरणि] श्रेण्याम् । सरणिः
पिपीलिकानां निर्याता वर्षसूचनं कुरुते । मार्गे । K. Pr. 176, 20 ॥ 219 ॥

[सारण] अतीसारे । तन्त्रं सारणदारणम् ॥ 220 ॥

[सुपेण] विष्णौ । सुपेणसेनाप्रसरेण मेदिनी ॥ [सुवर्ण] सुवर्णस्वाः
करकपत्रिका [sic] सुवर्णालुः ॥ 221 ॥

विस्तः षष्टिः पलशतानि ॥ [सुपर्ण] गरुडे । Si. 20, 52 । स्वर्णचूडः
पक्षिविशेषः ॥ [सुपर्णा] विनता गरुडमाता यथा । सौपर्ण्यप्रकीर्णैर्विषधरनि-
करैः ॥ 222 ॥

[हरिण] पाण्डौ । हरिणवदनकान्त्या शल्यमन्तर्व्यनक्ति ॥ 223 ॥

[हर्षण] श्राद्धदेवो यमः ॥ 224 ॥

[हिरण । हिरण्य] त्रिष्वपि । हिरणं कारणं श्रियः । वराटे हेसि च हि-
रण्यं यथा । हिरण्यमेवार्जय निष्फलाः कलाः ॥ हिरण्यमक्षय्याकुप्यमानभेद-
व्येष्वपि ॥ 225 ॥

अथ तान्ताः ॥ [अमृतम्] यज्ञ° । M. 3, 285 । अम्बुनि । अमृतमिति
चसि सत्यपि विषमिति हि किमुच्यते वारि । सुधायाम् । Ki. 5, 30 । मोक्षे ।
सव्यतामक्षयो धीराः स श्रिये चामृताय च । अयाचिते । यन्मनुः । M. 4, 5 ।
शेषेषु । अमृते कस्य न प्रीतिः ॥ 226 ॥

[अमृतः] द्वयोः । अमृताय नमस्तस्मै ॥ 227 ॥

[अनृत] द्वयोः । अनृते वर्तते पापम् ॥ [अक्षत] लाजेषु मङ्गल्यतण्डु-
लेषु । Ra. 2, 21 ॥ [अर्दित] हते । हृदये दिग्धशरैरिवार्दितः c. Ku. 4, 25 ।
अर्थिते । कर्दयः कर्दतेर्दितः ॥ 228 ॥

[अजित] तीर्थ° । श्रीमन्तमजितं देवं सर्वतः प्रणिदध्महे । शेषेषु । जीया-
जितः परैरजितः ॥ [अच्युत] द्वादशस्वर्गे । अच्युतेन्द्रच्युतो दिवः । केशवे ।
Si. 1, 25 ॥ 229 ॥

[अव्यक्तम्] प्रकृतिः सांख्योक्ता यथा । Sâ. Kâ. 10 । आत्मनि परमा-
त्मनि । अव्यक्तादण्डमभवत् c. 2, 108 ॥ [अव्यक्तः] मूर्खे । न व्यक्ति [?]

युक्तमव्यक्तः ॥ [अनन्तम्] खे । अनन्तमारोहति तेजसा रविः ॥
[अनन्तः] तीर्थ° । नमः श्रीमदनन्ताय वीतरागाय तायिने ॥ 230 ॥

विष्णौ । लक्ष्मीरनन्तस्य निबद्धभावा ॥ अनाशेषि मद्धुः । यथा । अनन्तो
जगदन्तः ॥ [अनन्ता] भुवि । सप्तसागरपर्यन्तामनन्तां भ्राम्यता मया । शेषा
ओषधयः ॥ 231 ॥

[अस्वन्त] पञ्चस्वपि । अस्वन्तं स्वान्तदुःखदम् ॥ [अमति] अमत्य-
मतिः । काले यमे पुंसि चण्डे वाच्यलिङ्गः ॥ 232 ॥

[अदिति] त्रिष्वपि । दुरितान्यदितिर्द्युतु ॥ 233 ॥

[आपात] तत्काले । आपातरम्या विषयाः पर्यन्तपरितापिनः ॥ [आख्यात]
द्वयोः । मा स्म° s. 2, 250 ॥ [आप्रात] ग्रस्ते । M. M. 189, 4 ॥ 234 ॥

[आप्नुत] स्नातके । आप्नुतः प्लवते गृहम् ॥ [आवर्त] पयसां भ्रमे ।
Me. 28 । आवर्तनं भ्रमिः पुनःपुनरध्ययनं वा । भ्रमौ । चक्रावर्तविवर्तितक्षितिर्जःपु-
ञ्जैर्नभश्छादितम् । अध्ययने चिन्तने च । मन्त्रावर्तप्रणिहितमना वर्ततेसौ
मुनीन्द्रः ॥ 235 ॥

[आनर्त] आनर्तनर्तनविवर्तितखड्गवल्लीकान्ताक्षतक्षपितशत्रुनिकायकायः ॥
[आहत] मृषार्थके । धिग्धिक् तवाहतमिदं वचनं वञ्चनात्मकम् ॥ [आध्मात]
शब्दिते । आध्माते पाञ्चजन्ये जनयति जनतानन्दकन्दप्ररोहम् । दग्धे तापिते ।
आध्मातताम्रच्छविः ॥ 236 ॥

[आचित] संगृहीते । Ra. 7, 10 ॥ [आयस्त] क्लेशिते क्षिप्ते च ।
Śi. 5, 6 । तेजिते । आयस्तासिलतोल्लसद्रिपुकुले कालायमाने रणे । हते ।
V. S. 22 ॥ 238 ॥

क्रुद्धे । आयस्तशत्रुनिबहाहननप्रवृद्धः [°त्तः Mkh.] ॥ [आयति] प्रभाव
उत्तरकाले च । Ki. 2, 15 । दैर्घ्ये । Śi. 5, 65 । सङ्गः संदलेषः ॥ [आकृति]
जातौ । क्षत्राकृतिः कोपि युवा प्रविष्टः । रूपं संस्थानविशेषः । यथा । यत्राकृ-
तिस्तत्र गुणा वसन्ति । वपुषि । Ku. 5, 43 ॥ 239 ॥

[आयत्ति] सर्वेषु । आयत्तौ कार्यसंपत्तिः ॥ [आसत्ति] द्वयोः ।
Śi. 3, 61 ॥ [आपत्ति] त्रिषु । अव्यापत्तौ भवति न मनो विह्वलं कस्य
कस्य ॥ 240 ॥

[इङ्गित] द्वयोः । Ra. 1, 20 ॥ [उत्तम] चञ्चले । उत्तमसप्रतिनिवहामकुल-
हलानाम् । शुष्कमांसे । उत्तमे कृमयो यथा । संतप्ते । Śi. 11, 50 ॥ 241 ॥

[उचित] विदिते । Śi. 14, 27 । अभ्यस्ते । Ra. 11, 9 । मिते । उचि-
तचितवादी कैर्न वन्द्यो मुनीन्द्रः । युक्ते । Da. 5, 50 ॥ [उत्थित] वृद्धि-
मति । गृहादग्निरिवोत्थितः । उत्पन्ने । Ku. 2, 32 ॥ 242 ॥

[उद्धृत] परिभुक्तो० । क्षिपेदप्सुद्धृतं ततः ॥ [उषित] न्युषिते । V. S. 11 ।
शुष्टे । उषितशिखरशाखी दाववह्निः क्व चैषः ॥ [उच्छ्रित] जाते । उच्छ्रिता-
ङ्कुरविराजितान्तरा ॥ 243 ॥

प्रवृद्धे । उच्छ्रितानि पतितान्युच्छ्रितानि च ॥ [उद्दान्त] उद्गीर्णे । उद्दान्तग-
रलैः सर्पैः ॥ [उदात्त] दातरि । किमदेयमुदात्तानाम् । महति हृद्ये च । An.
I, 8 । स्वर० । Śi. 2, 95 ॥ 244 ॥

[उदन्त] साधौ । उदन्ता दान्तचेतसः ॥ 245 ॥

[उद्धात] मुद्गरे । उद्धातवातितपदातिरयं प्रयाति । योगिनां पवनजयनिमित्तं
योभ्यासयोगस्तदर्थं कुम्भकरेचकपूरकत्रयम् । पाद० । Ra. 2, 72; c. Śi. 12, 2 ।
उद्धतो रङ्गोस्य उद्धतः । द्रव्यभेदः ॥ 246 ॥

[उन्नति] उदयसमृद्धयोः । Śi. 16, 22 ॥ [क्रन्दित] रुदिते । हा ता-
तेति क्रन्दितमाकर्ण्य विषण्णः ॥ [कलित] विदिते । अकलितैव नियोगाः ।
आप्ते । पायात्स वः शशिकलाकलितावतंसः ॥ संख्याततुलितक्षिप्रशब्दितेष्वपि
मङ्गुः । संख्याते । M. Ch. II, 30 । तुलिते । करकलितहराद्रेर्दुष्करं किं हि
तस्याः । क्षिप्ते । संग्रामे कलितोपि शत्रुनिवहस्तुष्टाय कीर्तिं तव । शब्दिते ।
कलितकीर्तिषु शत्रुमुखेषु ते ॥ 247 ॥

[किरात] अल्पतनौ । Ratn. 299, 27 ॥ [किराती] द्वयोः । भ्रात-
र्हिजपरित्यक्ता किरातीयं करोतु किम् ॥ [कृतान्त] अक्षेम० । कृतान्तं कुशते
[sic] न जातु ॥ 248 ॥

सिद्धान्ते । कृतान्तमाप्नोति न निर्विवेकः ॥ [गर्जितः] मत्तकुञ्जरो मत्त-
गजः । तत्र गर्जितशब्दो भारतादौ प्रसिद्धः ॥ [गर्जितम्] यथा । Me. 11 ।
जलदेत्युपलक्षणं तेनान्यत्रापि यथा । K. Pr. 188, 7 ॥ [ग्रन्थित] त्रिष्वपि ।
ग्रन्थितं दयितया नवमाल्यम् ॥ 249 ॥

[गभस्ति] दिन० । ध्वान्तं हिनस्ति द्युतिभिर्गभस्तिः ॥ 250 ॥

[गोदन्त] दंशितो दष्टः ॥ [गोपति] शंकरे षण्डे त्रिदशाधिपे च । मनः
प्रीणाति गोपतिः । नृपतौ सहस्रकिरणे च । क्रामत्यम्बरखण्डमात्रविभवो देशा-
न्तरं गोपतिः ॥ 251 ॥

[ज्वलित] दग्धे । हृतभुजा ज्वलिता वनान्ताः । भास्वरे । Ki. 2, 20 ॥
[जयन्त] गिरिशे । पुरां विजेता जयताज्जयन्तः ॥ [जयन्ती] चतुर्ष्वपि ।
जगज्जयन्ती स्वगुणैर्जयन्ती ॥ 252 ॥

[जगती] जम्बूर्जम्बूद्वीपस्तस्य वप्रस्तत्र यथा । जगतीजालकटकैः । जनः
प्रजाः । लोको विष्टपं यथा । सत्यं सुन्दरि वेधसस्त्रिजगतीसारं त्वमेका-
कृतिः ॥ 253 ॥

[जीमूत] वासवे । पौलोमीवल्लभः सायं जीमूतो वै प्रवर्षति । घोषकः पुनः
पुनरुच्चैःशब्दकर्ता । अद्रौ । धन्यास्ते क्षपयन्ति जीवितमिदं जीमूतकुञ्जे क्वचित् ।
मृत्या भृतिं वा करोति भृतिकरः ॥ 254 ॥

[जीवन्ती] गुडूची अमृताजीवा ॥ [जीवातु] जीवनौषधे । An. II, 2 ॥
[जृम्भित] चतुर्ष्वपि । रम्यं वदनजृम्भितम् । क्रियावति वाच्यलिङ्गः ॥ 255 ॥

[त्रिगर्ता] घुर्घुरी किङ्कणी ॥ [तृणता] तृणत्वे । तां रत्नतां च तृणतां च
निसर्गसिद्धां तेषां पुनर्घटयितुं नियतं वराकः । कार्मुके । Śi. 19, 61 । वल्लभस्तु
धनुषि त्रिषु [?] नतास्त्रिणता इत्याह । तत्र तु गणिकापक्षेण त्वं [sic] चि-
न्त्यम् ॥ [दंशित] दष्टे । दन्दशूकैश्च दंशिताः ॥ 257 ॥

[द्रवन्ती । खवन्ती] ओषधिभेद आखुपर्णी ॥ [द्विजाति] ब्राह्मणेण्डजे
च । द्विजातीनां शब्दैर्मुखरितविभाते सुदिवसे ॥ [दुर्जात] असम्यग्जाते । दु-
र्जातास्ते व्यसननिवहाः केन शक्या विसोदुम् ॥ 258 ॥

[दुर्गति] द्वयोः । त्वत्पादपङ्केरुहपांशुलिप्तो न दुर्गतिं याति जनः कदाचित् ॥
[दृष्टान्त] उदाहृतौ । Śi. 2, 31 । शास्त्रे । अभ्यस्तदृष्टान्तशतस्य तस्य ॥
[निरुक्त] विप्रलब्धो वञ्चितः । विप्रकृतः पराभूतः । तयोः । निरुक्तोपि न
याति विक्रियाम् ॥ 259 ॥

[निरस्त] प्रेषितशरे प्रतिहते च । राज्ञा निरस्तै रिपवो निरस्ताः । संत्यक्ते ।
Ki. 1, 28 । त्वरितोदिते । एते निरस्तवचनाः सूत्रयन्त्यार्तिमातुराम् । निष्ठयूते ।
निरस्ताम्बुकणोम्बुदः ॥ 260 ॥

[निवात] दृढसंनाहे । निवातकवचच्छन्नशरीरास्ते भटा बभुः । आश्रये । एते निवातास्तरवो मुनीनाम् ॥ [निर्मुक्त] निष्परिग्रहे । निर्मुक्तो मुक्तिसौख्य-भाक् । त्यक्तनिर्धन्यकथोरपि मद्धः । क्रमेण यथा । निर्मुक्तसर्वभावस्य । निर्मुक्तकवरीभारव्याघ्रवक्षःस्थलाथ मे [°स्थलश्रमा Mkh.] ॥ 261 ॥

[निशान्त] शान्ते । निशान्तचित्ते मुनिपुंगवेपि । प्रभाते । Śi. 11, 23 ॥ [निर्वृति] मोक्षे । H. Y. 1, 5 । मृत्यौ । गङ्गातटे निर्वृतिमाप भूपः । सुखे सौस्थ्ये च । Śi. 10, 28 ॥ [निरुति] शाठ्ये । Sp. 594 ॥ 262 ॥

भर्त्सनं कोपेन चण्डाविष्करणम् । अभिभवो घातप्रतिघातादिः । क्षेपो निन्दा-मात्रम् । एतेषु त्रिषु । Ki. 1, 45 ॥ [निर्ऋति] निरुप° । निर्ऋतिर्धर्मकर्मठः । शेषयोः । यः पुण्यशेषेण विनाकृतः पुमान्स याति निर्ऋत्युपभोग्यतां हठात् ॥ [नियति] दैवे । नियतिः केन विलङ्घ्यते सखि । संयमे । नियतिं विधाय चित्ते ॥ 263 ॥

[प्रसूत] पुष्पे । भूतप्रसूतैः कृतनव्यबाणः ॥ [प्रतीत] सादरप्राज्ञयोः । तत्प्र-तीत° Śi. 14, 38 । प्रथितज्ञातयोः । Ra. 13, 53 । हृष्टे । Ku. 7, 52 ॥ 264 ॥

[प्रहत] विस्तृतो विस्तीर्णः । क्षुण्णो व्युत्पन्नः । द्वयोः । शास्त्रप्रहतबुद्धिभिः [?] । ताडितेपि यथा । Me. 64 ॥ [पलित] पङ्के पङ्कोपचारात्पानीयपृष्ठव-र्तिनि मलविशेषे तापे च यथा । पानीयनिर्गमनमार्गविवर्तनेन याता हृदाः पलितधू-सरतामनीयन् [?] । पक्वश्चासौ केशश्च पक्वः केशोऽस्येति वा पक्वकेशः । कर्मधा-रयपक्षे पुंस्त्रीवः । बहुव्रीहिपक्षे वाच्यलिङ्गः । बहुव्रीहिपक्षे यथा । Sp. 3275 । केशस्य पाकः शौक्ल्यं केशपाकः । तत्र पक्वकेशे च । Ra. 12, 2 ॥ 265 ॥

[प्रणीत] उपसंपन्नं रूपरसादिनिष्पन्नमन्नादि यथा । प्रणीतमन्नं बुभुजे द्विजेन्द्रः । कृते । Ku. 6, 31 । क्षिप्ते । धनुःप्रणीतैर्विशिखैः प्रणुन्नः । प्रवेशिते । प्रधानव-र्गस्य पुरः प्रणीतः । संस्कृताग्रौ । प्रणीते जुहुयाद् द्रव्यम् ॥ [पर्याप्त] शक्ते । पर्याप्तोपि स योजुमुद्धतमतिर्य — — — — पूर्णे । Ku. 3, 39 । निवा-रणे । पर्याप्तं तप्तवारिभिः । निवारणेव्ययमपि ॥ 266 ॥

यथेष्टे । पर्याप्तमाप्ताः प्रविशन्तु मध्ये ॥ [प्रसृतः] अर्धा° । एतां मे प्रसृ-ताक्षि त्रिक्षिपसि किं तीक्ष्णां कटाक्षच्छटाम् । वेगिनि । पश्यैष प्रसृतो हस्ती । विनीते तते च । नानाशास्त्रार्थसङ्कोधशुद्धप्रसृतबुद्धयः ॥ [प्रसृता] यथा । प्रस-रत्प्रसृताहतः ॥ [प्रमीत] प्रोक्षिते । प्रमीताः पशवो मखे ॥ 267 ॥

[पर्यस्त] हते । स्वहस्तपर्यस्तसमस्तशक्तः । स्रस्ते । पर्यस्तहारावलिः ॥
[प्रपात] सौप्तिके । यस्य प्रपातभयतो निशि न प्रसृप्ताः ॥ [पक्षति] द्वयोः ।
गगनसरसि चन्द्रो हंसवत्पक्षती द्वे ॥ 268 ॥

[पद्धति] पद्धौ । नैषाप्यत्र त्रियामा - - णरुचिशुचिः पद्धतिर्माँक्तिकानाम् ॥
[प्रकृति] योनिरुपादानकारणं यथा । Śā. 1 । शिल्पिनि । कृतज्ञा प्रकृतिः
कुतः ॥ 269 ॥

पैरेषु । Ra. 4, 12 । अमात्यादयः सप्त राज्याङ्गानि यदमरः । Ksha-
triyav. 17 । यथा । Ra. 8, 10 । लिङ्गं स्त्रीपुंनपुंसकं महदादिकं च ।
क्रमेण यथा । AK. Manushyav. 39 । Śā. Kā. 3 । गुणानां सत्त्वरजस्त-
मसां साम्यं गुणसाम्यं यथा । Śi. 1, 33 । स्वभावे । Śi. 2, 13 ॥ [प्रतति]
द्वयोः । विटपीव गजेन्द्रोयं पुष्पप्रततिभिर्वृतः ॥ 270 ॥

[प्रवृत्ति] वृत्तौ । Ku. 2, 17 । वार्त्तायाम् । Me. 4 । प्रवाहे । प्रवृ-
त्तिरेषा भूतानाम् Rām. 2, 108, 12 Schl. ॥ [प्रार्थित] हते । किमर्थं
प्रार्थितः पशुः । शत्रु० । अन्योन्यप्रार्थितैर्भटैः ॥ 271 ॥

[पार्वती] जीवनी मधुस्रवा ॥ [पिण्डित] गुणिते । षष्ठांशेन तु
पिण्डितम् ॥ 272 ॥

[पीडित] बाधिते । निद्रा तात कुतस्तेषां ये ऋणव्याधिपीडिताः c. Sp.
3720 । यन्त्रान्तर्मर्दिते । वाचः श्रीकालिदासस्य पीडितेश्वरसोपमाः ॥ [भरत]
शबरे नटे च । पल्लीव भाति भरतैर्नवनाट्यशाला ॥ 273 ॥

क्षेत्रे क्षेत्रविशेषे । इहैव भरतक्षेत्रे । ऋषभ आदिनाथस्तस्य आत्मजः । यथा ।
H. Y. 1, 10 ॥ मुनिविशेषेपि यथा । अभ्यधाद्भरतो मुनिः ॥ [भारत]
शास्त्रे । Da. I, 12 ॥ 274 ॥

[भारती] वाचि वचने तद्देवतायां च । तेषां भारति भारतीसुरसरित्कल्लो-
ललोलोर्मिभिः ॥ [भावित] वासिते । भावितं मृगमदेन तन्मधु । प्राप्ते ।
भावितार्थैर्वनीपकैः ॥ साक्षात्कृतोत्पादिताश्वस्तभक्तेष्वपि मूढः । साक्षात्कृते ।
Ra. 1, 74 । उत्पादिते । तैस्तैर्वाक्यैर्विबुधगदितैर्भाविता तस्य भक्तिः । आश्वस्ते ।
भावितैः कतिपयैः पदातिभिः । भक्ते सेविते । पुनःपुनश्चेतसि येन भावितम् ॥
[भासन्त] सर्वेषु । द्यां भासयति भासन्तः ॥ 275 ॥

[मथित] निर्जलघोले व्यालोडिते च । युवतीकरनिर्मथितं मथितं पिब हे
नृप सर्वरुजापहरम् [c. Bhoj. 102, 2] । निघृष्टे । मथितवंशसमुत्थितवह्निना ।
[मालती] काचमाची ओषधिः ॥ 276 ॥

नद्यां नदीविशेषे । मालतीतीरजष्टङ्गणः ॥ [मुषित] खण्डिते । अलिमु-
खमुषितसरोरुहमकरन्दस्यन्दसुरभिता सरसी ॥ [रजत] शैले पुंसि । धवले
शोणिते च गुणे पुंसि तद्वति वाच्यलिङ्गः । शेषेषु पुंस्त्रीवः ॥ दन्तिदन्तयोः ।
नयै राजन्ति राजानो रजतैरिव कुञ्जराः ॥ 277 ॥

धवले शोणिते च । रजतमराजत वसनम् । हारे । राजते रजतैः कण्ठः ।
हृदे शैले च । क्रीडन्ति कान्ता रजते स्वकान्तैः ॥ [रसित] स्वर्णादि° ।
कनकरसितकुम्भैः शोभते भूपवेदम् । रुतं वासितं यथा । सरसं सारस-
रसितम् ॥ 278 ॥

[रैवती] मातृषु । स पुनर्जातमात्रोम्बारेवतीभिरगृह्यत ॥ [रैवत]
सुवर्णालुः सुवर्णकरकपात्रिका [c. 3, 221] यथा । रैवतेन पयः पपौ । पिना-
किनि । तं दैवतं रैवतनामधेयम् ॥ 279 ॥

[रोहितम्] धीरे । आलोडितै रोहितपङ्कपूरैः ॥ [ललित] ईप्सितल-
दितयोः । M. M. 28, 2 ॥ 280 ॥

[लोहितः] नदे । रोहितानां भवेन्नाम्बुसौहित्यं लोहितेपि किम् ॥
[लोहितम्] कुङ्कुमे । गोरोचना लोहितं च शिला च दलमेव च ॥ 281 ॥

[वर्धित] छिन्ने । कुठारैर्वर्धितस्तरुः । पूर्णे । ब्रविणवर्धितकोशनिरीक्ष-
णात् । प्रसृते । वर्धिता कीर्तिजाह्नवी ॥ [वनित] द्वयोः । वनितं केन नो
वनम् ॥ 282 ॥

[वनिता] उत्पादितात्यर्थरागा नारी सामान्यनारी च । द्वयोः । Ku. 1, 10 ॥
[वसति] अवस्थाने । Me. 7 । निशायाम् । कतिचिदुषित्वा वसतीः ॥ 283 ॥

[व्रतति] विस्तारे । वात्यासवेगविष्वग्ब्रततिवलयितस्फीतधूपाधिवासः c. M.
M. 162, 7 ॥ [वापित] द्वयोः । सुक्षेत्रमिव नो कस्य प्रतीयते [sic]
वापितं शिरः ॥ 284 ॥

[व्यायत] अतिशेतेतिशयः । अतिशयवानित्यर्थः । दीर्घे दृढे च । Ra. 3, 34 ।
शेषयोः । प्रान्तव्यायतदीर्घलोचनदलैः ॥ [वासन्त] अवहितः सावधानः ।
सर्वेषु । वासन्तैर्भासितं वनम् ॥ 285 ॥

[वासित] वस्व० । चीनांशुकैर्वासितहर्म्यगर्भे । ज्ञानमात्रे । वासितं पाद-
पेष्वापि । भाविते । Me. 20 ॥ 286 ॥

[विवस्वत्] देवे । विवस्वन्तः स्वान्ते भयमुपययुस्तस्य वचसा ॥ [विश्रुत]
ज्ञातमेकेनापि ज्ञातं [?] प्रतीतं सर्वत्र प्रसिद्धं तयोर्यथा । रामोसौ भुवनेषु विश्रुत-
गुणः c. M. N. (1878) VI, 40 ॥ [विदित] इयोः । Si. 7, 54 ॥ 287 ॥

[विगत] इयोः । विगततिमिरपङ्कं पश्यति व्योम यावत् ॥ [विविक्तम्]
असंपृक्ते पूते च । Ku. 1, 23 । विवेकिनि । विविक्तो धर्मतत्परः ॥ 288 ॥

[विकृत] रोगिणि । हा हा क्षणादिदमभूद्विकृतं शरीरम् । असंस्कृते ।
विकृतवचनो मूर्खः कस्य प्रयाति न हास्यताम् । बीभत्से । कीचकाश्रेण भीमोयं
समन्ताद्विकृतः कृतः ॥ [विनीत] वाणिजे साधुवाह्यदेवे च पुंसि । निभृते ।
Ra. 10, 13 । निर्जितेन्द्रिये वाणिजे च । विनीतजनविभ्राजिगर्भा सा नगरी
बभौ ॥ 289 ॥

साधु० । वनायुजैर्विनीतैस्तैः । विनय० । नीतो विनीतैरवरोधरक्षैः ॥ [विनता]
पिटका भाजनविशेषः ॥ 290 ॥

[विहस्त] विह्वले । Ra. 5, 49 ॥ [विश्वस्त । विश्वस्ता] यथा ।
Si. 16, 14 ॥ 291 ॥

[विजात] इयोः । विजातवासी कुसुमावतंसा ॥ [विजाता] यथा ।
विजाता जात्यपुत्रकम् ॥ [विवर्त] अपावृत्तौ । अहो दशास्य स्वदशावि-
वर्तः ॥ 292 ॥

[विकृति] डिम्बो विप्लवः । विकारे । Ra. 8, 86 । मद्यादयो मद्यमांसनव-
नीतमधुदुग्धदधितैलपक्वान्नगुडरूपा दश । यथा । कषायप्रध्वंसाद्विकृतिपरिहार-
ज्यतमिदम् [?] ॥ [विपत्ति] यातना नारकी व्यथा ॥ [विच्छित्ति]
अङ्गरागे हावे च । नवनवविच्छित्तिभूषितैरङ्गैः । विच्छेदे । न भाति दानवि-
च्छित्तिः प्रभूणां दन्तिनामिव ॥ 293 ॥

[विधातृ] इयोः । M. M. 306, 6 ॥ [विनेतृ] इयोः । त्रिभुवनविनेता
रघुपतिः ॥ [वृत्तान्त] प्रकरणे प्रस्तावे । वृत्तान्तागतमेतत्ते कथयिष्याम्यनन्त-
रम् । वार्त्तायां प्रकारे च । Su. 2544 ॥ 294 ॥

[वृहती] वसनभेदो वैकश्यवासः । तत्र महत्यां च यथा । वृहती

बृहती श्रेष्ठा ॥ कण्टकारिकायामपि ॥ [वेह्लित] त्रिष्वपि । कल्लोल-
वेह्लितदृषत्परुषप्रहारैः ॥ 295 ॥

[वेष्टित] लसक औषधभेदः ॥ [शकुन्त] द्वयोः । क्रीणा [sic]
शकुन्तमिव पञ्जरभाजमाजौ ॥ [श्रीपति] भूषे । श्रियः पदं श्रीपतिरेव
नान्यः ॥ 296 ॥

[शुद्धान्त] रहःकक्षान्तरमेकान्तस्थानविशेषः । यथा । शुद्धान्ते मन्त्रणं
राज्ञाम् ॥ अशौचप्रथमेपि ॥ [सरस्वत्] द्वयोः । सरस्वति पदं वित्त [?]
सरस्वति निधेहि मे ॥ 297 ॥

[संवर्त] अक्षद्वौ । संवर्ते वर्तते कलिः ॥ [संहत] मिलिते । Ki. 1, 19 ॥
[स्खलित] छलिते वाच्यलिङ्गः । यथा । कलिना स्खलितः खलु । श्रेषे ।
स्खलिते स्खलिते वध्य इति चेत्क्रियते मतिः c. Su. 2971 ॥ [संस्कृत] लक्ष-
णेन प्रकृतिप्रत्ययविभागेनान्वितं लक्षणान्वितं तत्र क्लीव इत्येके । कृत्रिममुत्पाद्यं
तयोर्यथा । Śi. 14, 50 ॥ 298 ॥

भूषिते । मस्करी कल्कसंस्कृतः । शस्ते । Śi. 14, 22 ॥ [संहिता] शास्त्रै-
कदेशे । ईशानसंहिता ॥ 299 ॥

[स्थपति] सौविदे । स्थपतिनियतकक्ष्ये को विशेषराजहर्म्ये । अधीशे
कारुके च । Śi. 1, 34 ॥ [संतति] तनये । Ra. 1, 69 । दुहितरि । पाया-
द्दो दधदर्धाङ्गे तुहिनाचलसंततिम् ॥ 300 ॥

परंपरा° । M. M. 168, 1 । पङ्क्तौ । पश्यैतां तरुसंततिं कुसुमितां संतापता-
न्तिच्छिदम् । गोत्रे । रघुरिक्ष्वाकुसंततिः । विस्तारे । अन्तको ध्वान्तसंततेः ॥
[संगति] जाने । षडङ्गसंगतिः कस्य ॥ 301 ॥

[संमति] द्वयोः । संमतिर्न विमतिर्न योगिनः ॥ [समिति] युधि संगमे
सभायां च । Śi. 16, 13 । ईर्यादौ साम्ये च । शमिनां समितिः श्रेष्ठा ॥ [संवित्ति]
धीर्बुद्धिस्तत्र यथा । विकल्पैर्मोहितं विद्वं निजसंवित्तिकल्पितैः । आविवादे । संवि-
त्तिरुभयोरपि ॥ 302 ॥

[स्थापित] निश्चिते । प्रमेयस्थापिते येन ॥ [स्तिमित] क्लिप्ते । अम्भो-
दान्तः स्तिमितवसना ॥ [सिकता] शर्करायामपि ॥ 303 ॥

[सुव्रत] अर्हति । वन्दे सुव्रतनेमिनौ ॥ 304 ॥

[हसन्ती] मल्लिका दीपवर्त्याधारः । अङ्गारधानी अङ्गारशकटी यथा । शीतं निर्गमयन्त्येते हसन्तीप्रान्तवर्तिनः ॥ [हारीत] छद्मनि । हारीतेन हरन्ति हन्त जनताचित्तानि वित्तैषिणः ॥ अथ थान्ताः ॥ [अश्वस्थ] द्वावपि वृक्षौ । तयोः । वनं तदश्वस्थकपित्थसंकुलम् ॥ 306 ॥

[अश्वत्था] यथा । अश्वत्थायां वितन्वन्ति पुरंदरमहोत्सवम् ॥ [अतिथि] कुश° । Ra. 17, 1 ॥ [उपस्थ] सर्वेषु । उपस्थसंस्थापितपाणिपल्लवः ॥ 307 ॥

[उन्माथ] मारणे । प्रत्यर्थितोन्माथः । कूटयन्त्रे । उन्माथबद्धगात्रस्य मृगस्येव विचेष्टितम् । घातको हन्ता तत्र वाच्यलिङ्गः । मद्धस्तु पाशयन्त्रकमुन्माथं न स्त्री ना वधघातयोरित्याह ॥ [कायस्थ] अक्षर° । कायस्थेनोदरेस्थेन [sic] मातुर्मांसं न भक्षितम् c. Pa. 4043, Su. 2326, Bezz. Beitr. V, 47 n. 5 ॥ 308 ॥

परमात्मनि । कायस्थोपि न कायस्थः कायस्थोपि न दृश्यते ॥ [निर्ग्रन्थ] त्रिष्वपि । निर्ग्रन्थो हस्यते विटैः ॥ 309 ॥

[वरूथ] तनुत्राणे । वरूथमिव पाथोदैर्दिननाथस्य निर्ममे ॥ 312 ॥

[वमथु] गजस्य करशीकरे । उद्भ्रान्तोद्दण्डशुण्डोद्गमरवमथुभिर्व्योमताराकरालम् ॥ 313 ॥

[शपथ] कारः क्रिया । आक्रोशो गालिदानम् । छुतादिभिः शपनं छुतादिशरीरस्पर्शः । त्रिष्वपि । न वृथा शपथं कुर्यादल्पेप्यर्थे नरो बुधः ॥ 314 ॥

[समर्थ] शक्ति° । Sp. 1926 । संबद्धार्ये हिते च । तथा समर्थो गिरमूचिवांसं प्रत्याह देवानुचरं दिलीपः ॥ 316 ॥

अथ दान्ताः ॥ [अर्धेन्दु] °योजनं वात्स्यायनप्रसिद्धम् ॥ 317 ॥

गलहस्ते नखाङ्के च । अर्धेन्दुस्तेन मे दत्तस्तेनाहं सखि विह्वला । अर्धचन्त्रे । Me. 55 ॥ 318 ॥

[आक्रन्द] दारुण° । आक्रन्दे महति जहर्ष वीरवर्गः । साराव° । उदितरुदिताक्रन्दं कापि क्वचित्कलगीतकम् ॥ 319 ॥

[कपर्द] पार्वती° । कपर्दे कूर्दते यस्य जाह्नवीवीचिहस्तकैः । वराटके । प्राप्तः काणकपर्दको° c. Sp. 1170 । अत्र ह्रस्वः कपर्दः कपर्दिका [sic] ॥ 320 ॥

[कर्णान्दु] कर्णपाशी कर्णलालिका । उत्क्षिप्तिका कर्णाभरणम् । द्वयोः । सुवर्णकर्णान्दुविलोककर्णः ॥ [कुमुद] कपौ सितोत्पले च । H. Ch. I, v. 15 । दैत्य० । जिगाय दैत्यं कुमुदं मुकुन्दः ॥ 321 ॥

[कुसीद] वृद्धचाजीवे वाच्यलिङ्गः । यथा । कुसीदे नास्ति दाक्षिण्यं सलोभे नास्ति सौहृदम् । दुर्जेने नास्ति विश्वासो दरिद्रे नास्ति भोजनम् ॥ 322 ॥

[गोविन्द] गवाध्यक्षे वासुदेवे च । गोविन्दता सुविहिता भविता यथार्था । बृहस्पतौ । आदिदेश स गोविन्दं दानवोच्छिद्ये हरिः ॥ [गोष्पद] गवां गति-
गोचरे । गोष्पदेषु विचरन्नपीयत [न पूयते Mkh.] ॥ 323 ॥

[जीवद] रिपौ वैद्ये च । आयुश्चेद्रेणिणां त [sic] स्याज्जीवदो जीवद-
स्तथा । ग्रन्थिपर्णं ग्रन्थिद्रव्यम् ॥ [तमोनुद्] त्रिष्वपि । तमोनुदा संतमसं
निरस्तम् ॥ 324 ॥

[दारद] त्रिष्वपि । स दारदं मर्दयति स्म वार्त्तिकः ॥ [धनद] द्वयोः ।
धनदोसि धनार्थिनाम् ॥ 325 ॥

[नर्मदा] नर्माली नर्मसखी ॥ 326 ॥

[निर्वाद] त्यक्तवादे वाच्यलिङ्गः । यथा । निर्वादा वादिनः कृताः ॥ [प्रसाद]
अनुग्रहे । Ku. 3, 10 । स्वास्थ्ये [Si. 11, 6 । प्रसत्तौ । Pa. 3565 ॥ 327 ॥

काव्यगुणे । K. Pr. VIII, 5-6 ॥ नैर्मल्येपि मङ्गुः । यथा । प्रसादमादर्श
इवान्तरात्मनि ॥ [प्रतिपद] संविदि । इति सम्यक्प्रतिपदा त्वयेन्द्रियजयः कृतः ।
तिथौ । M. N. (1878) VI, 15; (1886) VI, 18 ॥ [प्रासाद] राज० ।
हर्षस्य सप्तभुवनप्रथितोरुकीर्तेः प्रासादपङ्क्तिरियमुच्छिखरा विभाति ॥ 328 ॥

देवता० । प्रासादेषु [?] त्रुटिताशिखरश्चभ्रलब्धप्रवेशैः प्रातः प्रातस्तुहिनस-
लिलैः शार्वरैस्तापितानि ॥ [मर्यादा] स्थितौ । Sp. 4811 ॥ 329 ॥

[मुकुन्द] त्रिष्वपि । मुकुन्दो वन्द्यते न कैः ॥ निधिविशेषेपि यथा ।
H. 193 ॥ [मेनाद] त्रिष्वपि । मेनादनादं स निशम्य बालः ॥ [वरद]
प्रसन्नः कृतानुग्रहः । द्वयोरपि । Ku. 6, 78 ॥ 330 ॥

[विशद] पाण्डुरे । कुन्देन्दुविशदं यशः । व्यक्ते । Ku. 3, 33 ॥
[शारद] वत्सरे । निपतन्त्येव बालानामष्टमे शारदे रदाः । नवे । शारदैर्मृग-
मदैः प्रमदाभिः [?] ॥ 331 ॥

शालीनोधृष्टः ॥ [शारदी] सप्तपर्णे वृक्षभेदः । अम्बुपिप्पली जलपिप्पली ॥
मङ्गस्तु त्रिष्वधृष्टे नवे शुद्धे शारदोपि शरद्भवे । अस्त्री संवत्सरे सप्तपर्णे च
[sic, ना Mkh.] शारदी पुनः । लाङ्गली शारदा देवी ॥ तत्र देव्यां यथा ।
Su. 1 ॥ 332 ॥

[सुनन्दा] बाहुबलिन आदिनाथपुत्रस्य जनन्याम् । वनेचरान्गिरचरान्दुर्म-
दाञ्छवापदान्यपि । द्राक् खं [?] जीवतः पश्यन्सुनन्दानन्दनाज्ञया ॥ अथ
धान्ताः ॥ [अगाध] रन्ध्रे । दुष्टान्धतमसाक्रान्तादगाधान्मां समुद्धर ॥
[अवधि] काले सीम्नि च । Me. 84 ॥ 333 ॥

[आविद्ध] क्षिप्ते । पयोधिमाविद्ध° [sic] Si. 1, 68 । वक्त्रे । आ-
विद्धवलितजघनम् ॥ [आबन्ध] भूषणे । Si. 8, 49 [Mh. आबन्धैः
instead of आकल्पैः] । प्रेम्णि । पुत्रदारनिराबन्धः । बन्धे । Ratn. 316, 33 ॥
[उत्सेध] उच्छेद्ये । Ku. 5, 8 ॥ 334 ॥

संहनने । स्थूलोत्सेधव्यवहितरथस्यात्मनः [°रविस्यन्दनः Mkh.] कुम्भ-
कर्णः ॥ [उपाधि] धर्म° । विनोपाधेः शास्त्रं तृणतुषबुसप्रख्यमधुना । विशे-
षणे । उपाधिरहितः सोपि स्फटिको न विराजते । कुटुम्ब° । उपाधि बाधन्ते
विविधविधिभिर्विधितजनाः । छद्मानि । चिद्रूपानन्दमयो निःशेषोपाधिवर्जितः
शुद्धः ॥ 335 ॥

[कबन्धम्] रुण्डे तुन्दे च । An. VII, 5 । अप्सु । कबन्धसंबन्धविवृद्ध-
पादपम् ॥ [कबन्धः] राहौ । कबन्धो बाधते विधुम् ॥ [दुर्विध] दुर्जने ।
दुर्विधेषु विनयो न शोभते । निःस्वे । Si. 16, 39 ॥ 336 ॥

[न्यग्रोध] व्यामे । न्यग्रोधमेयचतुरस्रनितम्बबिम्बा ॥ [निषध] कठिने
वाच्यलिङ्गः । यथा । निषिद्धं निषधं वचः । स्वरो निषादाख्यः । यथा । धैवतो
निषधः सप्त तन्त्रीकण्ठोद्भवाः स्वराः । पर्वते देशे तद्भाजे च । Ra. 18, 1 ॥ 337 ॥

[निरोध] नाशे । स्थितिसर्गनिरोधकारिणा भवता विद्वजनीनमीदृशम् ॥
[प्रसिद्ध] द्वयोः । Ku. 5, 9 ॥ [प्रणिधि] याचने । प्रणिधिवशादुपजातसत्त्व-
भावः ॥ प्रणिधानेपि ॥ 338 ॥

[परिधि] चक्रप्रान्तेपि ॥ [मागध] मगधो° । Ra. 3, 5 । बन्दिनि ।
Si. 11, 1 ॥ 339 ॥

[विलब्ध] विश्वस्ते । Śā. 39 । अत्यर्थे । Sp. 6505 ॥ [विवध ।
वीवध] पर्याहारस्तृणजलाच्चादीनामन्यत आनयनम् । भारे । वहन्ति वीवधं
मूर्ध्ना न शास्त्रं जिह्या जडाः । पर्याहारेध्वनि च । Śi. 2, 64 ॥ 341 ॥

[संवाध] द्वयोः । K. Pr. 190, 1 ॥ [संरोध] क्षेपे । योधसंरोधदुर्धर्षः ।
रोधे । Ku. 2, 25 ॥ [संनद्ध] वर्मिते । संनद्ध इव केसरी । व्यूढं विपुलम् ॥
[समाधि] समर्थनं चोद्यपिहार [sic] उत्तरमिति यावत् । यथा । अयं
त्वद्भुक्ते नवपूर्वपक्षे समाधिराधीयत एष साधुः ॥ 342 ॥

चित्तैकाग्र्ये । Ku. 1, 22 । नियमे । Ku. 5, 18 । मौने । Ku. 3, 40 ॥
[संनिधि] अन्तिके । Śi. 14, 8 । प्रत्यक्षे । यातः संनिधिमस्य तीव्रतपसा देवो
भवानीपतिः ॥ [संसिद्धि] सम्यक्सिद्धौ । संसिद्धिसिद्धविभवा मुनयः प्रयाताः ।
स्वभावे । संसिद्धिरेषा सुजनस्य नित्यं परोपकारेषु हि यः प्रयत्नः ॥ 343 ॥

अथ नान्ताः ॥ [अयन] पथि गेहे च । किं वा मृगा मृगपतेरयनेष्व-
यन्ते । अर्कस्योदग्गतौ । गङ्गायां च दिवा भूमावतीते चोत्तरायणे । दक्षिण-
गतौ । Ra. 16, 44 ॥ [अम्लान] अमले । अम्लानमुखपङ्कजः । झिण्टीभेदो
वर्णतरुः । यथा । An. III, 21; M. N. (1886) V, 46 ॥ 344 ॥

[अर्जुनी] उषा रात्रिः । गवि । आस्ते पुञ्जितमर्जुनीकुलमपस्तम्बे पला-
शोषरे ॥ 345 ॥

[अपान] गुदे । संकोच्यापानरन्ध्रं हुतवहसदृशं तन्तुवत्सूक्ष्मरूपम् । तद्वायौ ।
H. 1108 ॥ [अञ्जनम्] मसौ कज्जले । Śi. 1, 6 ॥ 346 ॥

अक्तिर्धात्वर्थमात्रम् । यथा । मान्यः सैष मुनिर्निरञ्जनाः [sic] ॥ [अञ्जनी]
रञ्जितः पुञ्जितश्रीभिरञ्जनीभिर्जनीजनः ॥ 347 ॥

[अवन] द्वयोः । समुद्रकाञ्चेरवनेः कृतावनः ॥ [अर्यमन्] पितर एव
दैवते पितृदैवतम् । तरणौ । Śi. 2, 39 ॥ [अशानि] वज्रे । Ra. 3, 56 ।
विद्युति । Ku. 4, 43 ॥ करकेपि ॥ 348 ॥

[आसनम्] हस्ति° । आसनास्फालनव्यग्रकरः संग्रामभूमिषु ॥ 349 ॥

[आदान] बाजि° । आदानसंदानितकंधराग्रः ॥ 350 ॥

ग्रहणे । Ra. 4, 86 ॥ [उत्थान] सैन्ये पौरुषे युधि हर्षे च । उत्थानानुगतो
जिगाय दिवसैः कैश्चित्स सर्वा दिशः । उद्गम ऊर्ध्वीभवनं यथा । Pa. 3727 । वा-

स्तु गेहं तस्यान्तस्तत्र उद्यमे अङ्गने च । सूत्याने सुजने जनस्य रमते चेतो यथा
सद्मनि । चैत्यं विहारः ॥ 351 ॥

[उत्तान] सुप्तोन्मुखे । डिम्भैरुत्तानशायिभिः । अगभीरमुन्नतमध्यं यथा ।
Ku. 3,45 ॥ [उद्यान] प्रयोजनं प्रवृत्तिसाध्यं फलम् ॥ 352 ॥

[उद्धान] उद्गमे । उद्धानं ध्यानसंततः [sic] । चुह्याम् । उद्धानाद्गण्डमुत्क्षि-
प्य ॥ [उदान] उदरावर्त उदररोगविशेषः ॥ [कमन] चतुर्ध्वपि । निकामं का-
मिनीनां हि प्रयाति कमने मनः ॥ 353 ॥

[कर्तन] तूलं निरस्थिकर्पासः । तस्य सेवनम् । यथा । रण्डाः कर्तनगो-
ष्ठीषु न तिष्ठन्ति कथां विना ॥ [क्रन्दन] द्वयोः । किं क्रन्दनेन नहि कोपि
शृणोति शून्ये ॥ [कल्पन] क्लृप्तौ । तल्पकल्पननिधेरनन्तरम् । कर्तने । इम-
भुक्केशनखदैर्ध्यकल्पनाम् ॥ 355 ॥

[कञ्चुकिन्] जोङ्गकतरु - वृक्षः । शेषेषु यथा । Su. 2569 ॥ 356 ॥

[काञ्चनम्] किञ्चल्के । स्वर्णाम्बुजौ काञ्चनरेणुगर्भैः ॥ [काञ्चनः]
धत्तूरेपि ॥ 357 ॥

[कानीन] व्यासे । वन्दे वाल्मीकिकानीनौ ॥ 358 ॥

[कुहन] सेष्ये । प्रियजानिरकुहनः c. H. Ch. 148, 18 ॥ [कुहना]
यथा । An. IV, 11 ॥ [कुण्डलिन्] कुण्डलान्विते सर्पे च । जात्यैव ये वा-
युभुजो विकर्णास्तान्भोगिनः कुण्डलिनो वदन्ति ॥ 359 ॥

[केतन] चिह्ने । Ku. 5, 84 । कृत्यमवश्यकार्यं तत्र उपनिमन्त्रणे च
यथा । पूर्वेषुः केतनं कार्यं वृद्धानां गृहमेधिनाम् ॥ [केसरिन्] अर्बणि ।
सद्यः केन स केसरी ॥ 360 ॥

[कौलीन] अहिपशुपक्षिशुनां युधि । कौलीनकेलिसमये क्षितोभूत् ॥ 361 ॥

गुह्यं गोप्यम् ॥ [गहन] दुःखकलिलयोर्वाच्यलिङ्गः । वने । अविशदशनै-
र्विन्ध्यगहनम् [?] । दुःखं दुरवगाहं यथा । Sp. 1741 । कलिलमाकीर्णं यथा ।
शार्दूलगहनं वनम् ॥ [गन्धन] प्रकाशनं प्रकटनम् । सूचनं श्रोहाभिप्रायेण पर-
दोषोद्धटनम् ॥ सर्वेषु यथा । तद्गन्धनं प्रोद्दुरकंधराणां नैवाभियन्ते सुजनाः ख-
लानाम् ॥ 362 ॥

[गर्जन] द्वयोः । न विभ्यति भटा यस्माद् द्विषां गर्जनतर्जनैः ॥ 363 ॥

[गोस्तन] यथा । तस्याः कम्पितगोस्तना स्तनतटी ॥ [गोस्तनी] यथा । संजातो बत गोस्तनीफलरसस्तच्चेपि वस्त्वन्तरम् ॥ [घट्टना] चलनं कम्पनम् । आवृत्तिरावर्तनम् । द्वयोः । Śi. 1, 10 ॥ [चलनः] पादे । चपलचलन° [sic] c. Śi. 11, 3 ॥ 364 ॥

[चलनी] चारीभेदो भरतशास्त्रप्रसिद्धः [c. I. St. XVI, 105] । वस्त्र-
वर्धरी बालिकापरिधानविशेषः ॥ 365 ॥

[चेतन] सहृदये । चेतनस्य न मतिर्विरुध्यते । प्राणिनि । Me. 5 ॥
[चोलकिन्] नागरङ्गकरीरौ वृक्षौ । किष्कुपर्व इक्षुर्वृक्षौ वा ॥ 366 ॥

[छर्दनः] अलम्बुषो राक्षसविशेषः ॥ [छेदन] कर्तने द्वैधीकरणे । शरैः
शरच्छेदनमाचरन्ति । भिदि दारणे । तुन्दच्छेदननिर्यदन्त्रविसरा वीराक्रमं रे
पुरः ॥ 367 ॥

[जयन] अश्ववादि° । जयति जयनशाला वाजिनां राजकीया ॥ [जघन]
पश्चादर्थेपि मङ्गः । यथा । पश्यन्ति यत्र रिपवो जघनं हयानाम् ॥ 368 ॥

[जवनी] अपट्याम् । Śi. 4, 54 ॥ [जीवनम्] वारिणि । जगज्जी-
वति जीवैः ॥ 369 ॥

[तलिन] विरले । तलिनमलिनदन्तः सोयमग्रे पिशाचः । स्वच्छे निर्मले ।
सौधानां तलिनोदरेषु पतिताम् । स्तोके । मृगेषु तलिनोदरीणां निरन्तरं
विग्रहकर्शितानाम् ॥ 370 ॥

[तलुन] यूनि । नखैस्तलिनमौलिस्तलुनपीनस्तना ॥ [तमोघ्न] सर्वेषु ।
हिनन्तु विघ्नं जगतस्तमोघ्नः ॥ 371 ॥

[तरस्विन्] वेगिनि । Ra. 9, 21 । शूरे । समर° C. on V. K. V, 1, 9 ॥
[तेमन] व्यञ्जने । Da. 7, 12 । क्लेदे । स्वेदतेमनविलम्बकम्बुका ॥ [तेमनी]
यथा । खातास्तेमनिकाश्चमूचरनरैरस्तोकपाकोत्सुकैः ॥ 372 ॥

[तोदन] व्यथने । विधातव्यं न वा वापि बुधैः सज्जनतोदनम् । तोत्ने ।
नालस्यतश्चलति तोदनताडितोपि ॥ [दहन] दुष्टचेष्टिते भ्रष्टाते चित्रके च । दहनो
दाहकः खलु ॥ [दमन] पुष्पे । पूजाविधिर्दमनकेन च यः स्मरस्य तस्मिन्मधुः
स भगवान्गुरुरङ्गनानाम् ॥ 373 ॥

[दर्शन] दर्पणे । अन्धस्य किं दर्शनदर्शनेन । धर्मे । अहिंसा जिनदर्शनेन ।
उपलब्धिर्ज्ञानम् । यथा । सम्यग्दर्शनसंपन्नः कर्मभिर्न च बध्यते । बुद्धिर्मतं यथा ।

इत्येकेषां हि दर्शनम् । शास्त्रे । ज्ञाता षण्णां दर्शनानामस्मिन्वाङ्मयसन्नानि ।
लोचनं दृष्टिस्तत्र यथा । पाणिना कुरुते बाला दर्शनस्पर्शनं मुहुः । विलोकनेपि
यथा । Ra. 1, 86 ॥ 374 ॥

[द्विजन्मन्] तारकास्वपि मङ्गुः । वौ विप्रे तारकासु च । Kād. I, v. 13 ।
रदे । सद्य एव तु शुद्धिः स्यादजातेषु द्विजन्मसु ॥ [देवनः] यथा । देवनाच्छ-
लकृतो हि किमत्र ॥ 375 ॥

[देवनम्] त्रिष्वपि । प्रकटीकृतदेवनान्गुरुन् [Mkh. कुरुन्] ॥ [धमन]
नलस्तृणविशेषः । अनल इत्यन्यः । यदाह । Vi. 1009 । क्रूरभस्त्राध्मायकयोः ।
धमनायां मनःशुद्धिर्वर्तते न मनागपि ॥ [धमनी] कंधरायाम् । M. N. (1878)
III, 78 ; (1886) IV, 10 ॥ 376 ॥

अग्न्युद्दीपनभाण्डेपि मङ्गुः । यथा । सुखेनोपधमेदग्निं धमन्यन्तरितेन तु
[?] ॥ 377 ॥

[नलिन] अम्बुजे पुङ्गीवः । गौडस्तु । नलिनी पद्मिनीव्योमन्निम्नगाकम-
लाकरे [sic] । नपुंसकं नलिकायां न पुंसि सरसीरुहे ॥ इत्याह । नलिका
अन्तःशुषिरमुपकरणम् । यथा । न जिननलिनवातैर्वह्निमुन्मीलयन्ते । तोये । पुलिने
नलिनं मूल्यम् [?] ॥ [नलिनी] पद्माकरे । Śi. 13, 59 । अञ्जिन्याम् ।
Sp. 3743 ॥ [निधन] कुले । कलचुरिनिधनानि द्रव्युः [?] । अन्तेपि यथा ।
ध्वनन्ते धेनवो ग्रामनिधनेषु प्रतिव्रजम् ॥ 378 ॥

[निदान] कारणे । Śi. 2, 94 । शुद्धौ । कारभोजनपात्राणां निदानं वह्निना
भवेत् । तपसः ० । रागादिभूतः संभूतो निदानमिति निर्ममे । वत्सदासि । निदान-
संदानितबालवत्सम् । अवसाने । निदानेन्त-कः सपदि मरुता सोप्य-हतः ॥
[प्रधान] द्वयोः । Me. 48 ॥ 379 ॥

[प्रधान] प्रकृतिः सत्त्वरजस्तमसां साम्यावस्था तत्र उत्तमे च । Śi. 15,
prakshiptaśloka 2 । बुद्धौ परमात्मनि महामात्रे च । वृत्तिः प्रधानानुगता
जनस्य ॥ [प्रसून] प्रसूते । प्रसूनसूनुर्वनिता नितान्तम् । फलपुष्पयोः ।
Śi. 1, 66 ॥ 380 ॥

[प्रसन्ना] यथा । प्रसन्नामासन्नामपिदधति नानिर्मलधियः ॥ [पवनः] बल्लो
निष्पावः ॥ 381 ॥

[पद्मिनी] योषिदन्तरं कामशास्त्रप्रसिद्धम् । शेषेषु । Me. 80 ॥ [पावनम्]
द्वयोः । वने मुनिः पावनपूतगावः ॥ 382 ॥

[पावनः] अधिकमसारमस्यते क्षिप्यतेनेन अध्यासः सूर्यमिति यावत् ॥ 383 ॥

[पाठीन] पाठके । नवीनः पाठीनो लुठति पदपीठे निजगुरोः ॥ [पिशुनः]
सूत्रके कथके । पद्मभेदपिशुनाः ° c. Ku. 8, 86 । खले । वद शुना पिशुनः
सदृशः कथम् । कप्यास्यं कपिमुखम् ॥ [पिशुनम्] यथा । कान्तोपभोगपि-
शुनं पिशुनं स्तनानाम् ॥ 384 ॥

[पीतनम्] पीतदारु हरिद्रा । त्रिष्वपि । पीतं पीतनरेणुना ॥ 385 ॥

[पूतना] बासुदेवस्य वध्यायां राक्षस्याम् । Śi. 15, 36 । मङ्गुस्तु पूतना
तु हरीतकी भूतभेदे द्वयोरित्याह । यथा । M. M. 171, 4 ॥ [पृतना] सर्वेषु ।
B. H. 66, v. 14 ॥ 386 ॥

[फाल्गुन] नदीजो विटमाक्षिको नाम धातुभेदः ॥ [भण्डन] त्रि-
ष्वपि । भटैर्भण्डनमण्डितैः ॥ 387 ॥

[भट्टिनी] द्वयोः । भट्टिनी भट्टवेष्टिता ॥ [भावना] । द्वयोः । भावना भव-
नाशिनी ॥ [भुवन] लोको विष्टपं तत्राम्बुनि च । Vās. I. v. 1 ॥ 388 ॥

[मदन] सिक्थके । मदनगोलकमृष्टरदच्छदा । राढो वृक्षविशेषः । यथाह ।
मदनसल्यको राढः । तत्र स्मरे च । Ratn. 300, 27 । वसन्ते । उपययौ
मदनोथ यथार्थताम् ॥ [मालिन] दोषे । यशः प्रसूते मलिनं प्रमार्ष्टि
c. V. Ś. I, 8 ॥ 389 ॥

[मालिनी] यथा । स्पृशति नो बत जातिवियोगतः कमलिनीं मालिनीमिव
षट्पदः ॥ [मण्डनः] यथा । तत्रापि वरदातीरमण्डनं कुण्डिनं पुरम् ॥ 390 ॥

[मार्जना] यथा । आसीना किमिति स्थिता ननु सखे प्रस्तूयतां मार्जना ॥
मार्जनं बाद्यवदनदेयधान्यपिण्ड्यामिति मङ्गुः [sic; Mkh. मार्जना बाद्यपिण्ड्यां
स्यात्तत्परीक्षार्थवादने । C. आसीना किमपि स्थिता ननु सखि प्रस्तूयतां मार्ज-
नेत्यादौ बाद्यपिण्ड्यां मृदङ्गमुखे मृदितभक्तादिदाने तत्परीक्षार्थवादने तूपचा-
रात्] ॥ 391 ॥

[मालिनी] मालिकी पुष्पलावी यथा । सा मालिनी चम्पकमालभारिणी ॥
[मुण्डन] क्षौरे । राज्ञो हि दुष्टनिग्रहः शिष्टपरिपालनं च धर्मो न पुनः शिरो-
मुण्डनं जटाधारणं वा ॥ 392 ॥

[मैथुन] संगतिः संबन्धमात्रं यथा । मैथुनं कुथकुन्थयोः [?] ॥ [यमन] यमः संयमः । द्वयोः । मर्कटस्येव मनसो विदध्याद्यमनं मुनिः ॥ [यापन] कालविक्षेपे वर्तने च । मुत्स्यर्थी यत्रतत्रस्थः कुर्याज्जीवस्य यापनम् । निरसनं निरासः । त्याग इत्यर्थः । यथा । प्रबलशक्रपराभवशङ्काया यदि करोति धनस्य स यापनम् ॥ 393 ॥

[योजन] योगः संबद्धमात्रं तत्र यथा । करपङ्कजनम् [sic] ॥ [रसन] रसज्ञायां स्त्रीक्रीवः । यथा । यदमी दशन्ति दशना रसना तत्त्वादु सुखमवाप्नोति c. Sp. 5182, Pa. 244 ॥ 394 ॥

[रञ्जन] रञ्जके । राजा सज्जनरञ्जनः ॥ 395 ॥

[राधन] त्रिष्वपि । धनराधनदुर्विधः ॥ 396 ॥

[रोदन] अश्रुणि । लोचने रोदनाताम्रे ॥ 397 ॥

[लङ्घन] भोजनत्यागे क्रमणे अतिक्रमे च । Sp. 4521 । प्लवने । K. Pr. 295,3 । [ललामन् । ललाम] द्वावपि रम्यप्रधानयोर्वाच्यलिङ्गौ । रम्ये प्रधाने भूषायां च । लीलाविलोलितललामविलासभाजः ॥ 398 ॥

[ललना] नाडिः सिरा ॥ [लाञ्छन] लक्ष्मणि । Si. 1,20 ॥ 399 ॥

[लाङ्गुलिन्] द्वयोः । लाङ्गुलिलीलाललिते माधवविच्छित्तिजनितसौभाग्ये ॥ [लेखन] भूर्जे लिपिन्यासे च । विधेयं लेखने न ज्ञे राजादेशस्य लेखनम् । छेदे । करोतु तत्र किं नाम वनिता नखलेखनम् ॥ [व्यसन] निष्फलो° । पठकः पाठकश्चैव ये चान्ये शास्त्रचिन्तकाः । तेमी व्यसनिनः सर्वे यः क्रियावान्स पण्डितः c. Sp. 5865 ॥ 400 ॥

दैवा° । Pa. 248 । सत्तौ । परोपकारव्यसनं महात्मनाम् । स्त्री° । Sp. 2993 । पापे । देवः स वो दिनमणिर्व्यसनानि हन्तुम् । विपत्तौ । An. I, 58 । अशुभे । व्यसने नियोजयेच्छत्रुम् ॥ [व्यञ्जन] चिह्ने । Si. 2, 56 । अत्र हि अमात्यत्वं व्यञ्जनं चिह्नमेषामित्यर्थः ॥ 401 ॥

अवयवः शरीरैकदेशः यथा । Hal. 2,275 ॥ [वमन] अर्दनं पीडा ॥ [वसन] छादने । दशनवसनभूमिर्बन्धुजीवं दुनोति ॥ [वर्जन] त्यागो दानं परिहारो वा । दाने । श्रीणां व्यधावर्जनमर्जितानाम् । परिहारे । खलानां कृतिभिः कार्यं दूरादेव तु वर्जनम् । हिंसायाम् । न स्यात्कलौ वर्जनमर्जुनीनाम् [अर्जुनीनां गवाम् Mkh. C.] ॥ 402 ॥

[वर्धनी] गलन्तिका गर्गरी यथा । न वृद्धा वर्धनीं वोढुं सुदृढा नीरपूरिताम् । संमार्जन्यामपि यथा । H. 1016 ॥ [वर्तनी] पथि । अकीर्तिवर्तनी चैषा कुकवित्वविडम्बना ॥ 403 ॥

वर्तने जीविकायाम् । कां वर्तनीमनुसरत्विव साधुवर्गः । तर्कोरधस्तात्पाषाणदिमयः पिण्डस्तर्कुपिण्डः ॥ [वनश्चवन्] त्रिष्वपि । वनश्चा विश्वासे विशति न हि कस्यापि नितराम् ॥ विप्रतारकोरप्यश्वेत्यन्ये ॥ 404 ॥

[वाहिनी] त्रिष्वपि । Su. 2592 ॥ [वाणिनी] वानिनीत्यमरः [?] । त्रिष्वपि । Ra. 6,75 ॥ 405 ॥

[वितान] कदके शून्ये च । Si. 3, 50 । यज्ञे क्रतुकर्मणि च । Si. 14,10 । तुच्छे मन्दे च । चित्तं तेतिवितानमारमति चेद्देवं भवानीपतिम् । अवसरे । विताने तानेवं नटयति नटान्भूपतिलकः ॥ 406 ॥

[विज्ञान] द्वयोः । विज्ञानं योगिनामेव नैवान्यत्र विलोक्यते ॥ [विलग्न] मध्ये । Ku. 1,39 । लग्नं सक्तं राशीनामुदयो वा । सक्ते । नमान्ति यं मौलिविलग्नपाणयः । राशीनामुदये । विलग्नभवनं गते ॥ [विक्लिन्न] त्रिष्वपि । विक्लिन्नाक्षपरीभागान्नोः स्यादङ्गिनां ध्रुवम् । जरया जीर्णे इत्यन्यः ॥ [विलीन] लीनं संश्लिष्टं विद्रुतं विनष्टं द्रवीभूतं वा । सर्वत्र । स्वर्णं तत्किं न तत्रैव विलीनं दहनोदरे ॥ 407 ॥

[विच्छिन्न] त्रिष्वपि । अविच्छिन्नतरुश्रेणीविच्छिन्नातपसंचरम् । समाप्तावपि मङ्गः । यथा । Sr. Ch. 2, 51 ; Su. 179 ॥ 408 ॥

[विमान] अश्वयानमात्रयोरपि ॥ [विधान] नवस्वर्थेषु यथा । स सिन्धुरविधानेन कुटुम्बं परिपुष्यति ॥ 409 ॥

[विपन्न] द्वयोः । चन्द्रचूडाभिधो जातो विपन्नः पन्नगान्वये ॥ [विश्वप्सन्] चतुर्ष्वपि । विश्वप्सा विश्वविभ्रुतः ॥ 410 ॥

[विलासिन्] विलसतीत्येवंशीलो विलासी । बिले आस्ते इति वा [c. C. on Kd. 2, 312 ; K. Pr. 190 ; Su. 1400] । द्वयोः । विलासिनां लासक एष वायुः ॥ [विषयिन्] वैषयिकजनो ग्रामकुण्डादिः [sic] । चतुर्ष्वपि । नो शक्यते विषयिणा विषयो विमोक्तुम् ॥ 411 ॥

[व्युत्थान] प्रतिरोधने समाधि° च । समाधिर्मरुतां चापि व्युत्थाने योगिनां

मनः । विरोधाचरणे स्वैरवृत्तौ च । व्युत्थानं परिहृत्य भूमिपतयो यातास्तव प्रे-
ष्यताम् ॥ 412 ॥

[वृजिनः] यथा । व्रजति वृजिनपाशः कामपाशत्वमस्याः ॥ [वृजिनम्]
भुग्नेषे च । शिवं दिशन्तु वः सर्वे निरस्तवृजिना जिनाः । रक्त° । वृजिन-
जनितवेषः सैष शंभुर्नर्त ॥ [वेष्टन] मुकुट उष्णीषे च । Ra. 8, 12 । कर्ण-
शङ्कुली कर्णपुत्रिका । वृतिर्वरणं यथा । Ra. 4, 48 ॥ 413 ॥

[वेदना] ज्ञाने । संमूर्छिता हि सन्त्येव तिरश्चामपि वेदनाः ॥ [शयन]
रते । क्लान्तिं निहन्ति पवनः शयनावसाने ॥ [शमनः] यथा । असिभुजग-
विभूषणस्तवासावरिशमनो जयति क्षितीश बाहूः ॥ 414 ॥

[श्वसनः] पवने । कण्ठकुहरे विमूढः श्वसनो यावन्न निर्याति ॥ मरुवकेपि
मद्धः । यथा । कामाग्निः श्वसनेन दीपितः ॥ 415 ॥

[शासन] शास्तिः शिक्षणं पालनं वा । नृपद° । स्वदत्तं परदत्तं वा यो
हरेर्देवशासनम् । शास्त्रे । Si. 14, 24 । आज्ञायां शास्तौ च । Si. 14, 36 ।
लेखे । Ra. 3, 68 ॥ [शिखरिन्] कोट्टे । शिखरिशिखरभेतन्मालितं भूमि-
पालैः । द्रुमे । विवर्धन्ते कटं गिरिशिखरिणो वातविधुताः ॥ 417 ॥

[शिखण्डिन्] कुकुटे चित्रमेखले बर्हिणि च । Ku. 1, 15 । बर्हि कलापे ।
केकिनोपि विराजन्ते नवोद्भिन्नैः शिखण्डिभिः । बाणे । शिखण्डिभिः खण्डितमु-
ण्डमण्डलः ॥ 418 ॥

[श्लेष्मघ्ना] फणिज्जो मरुवकः ॥ 419 ॥

[स्तनन] कुन्थनं संक्लेशः । मेघगर्जिते । जलदपङ्क्त्य इव उच्चैःस्तनना-
भिरम्याः c. Da. 28, 1 । ध्वनिमात्रे । दुन्दुभिस्तननपुष्पवर्षणैरन्वमोद्यत महः
सुरैरपि ॥ 420 ॥

[स्पर्शनम्] दाने स्पर्शे च । अद्वत्यसेवा तिलपात्रदानं गोस्पर्शनं ब्राह्मण-
तर्पणं च ॥ [स्पर्शनः] यथा । स्पर्शनं हि क उपैति चक्षुषा ॥ [स्यन्दनम्]
द्वयोः । स्वेदस्यन्दनलीनचीनवसनैर्दृश्यङ्गयाष्टिश्चिरम् [sic] ॥ 421 ॥

[संव्यान] द्वयोः । संव्यानलीलां तरुवल्कलानि ॥ [समान] वर्णमिदि
समे च । समानानां भवेद्दैर्घ्यं संहतानां परस्परम् । सति साधौ । समानो मान्यते
न कैः । एकस्मिन्नसाधारणे । समानस्थानलाभेन जर्ह [sic] मुनिकुञ्जरः ॥

[संतान] अपत्यं पुत्रपौत्रादि गोत्रं वंशः संततिः प्रवाहः । अपत्ये । Ra. 2, 65 । गोत्रे । संतानतानवक्रुतः पुरुषस्य जन्म व्यर्थं भवेदिति किमत्र विचित्रता ते ॥ 422 ॥

संततौ । अस्यां शरदि नदीनां संतानस्तानवं याति ॥ [संस्थान] आकृतौ टङ्के । संस्थानमास्थाय मनो जहार । मृतिर्मरणं संनिवेशो रचना तथोर्यथा । मालाकार इव स्रजां स विदधे संस्थानमुच्चैर्द्विषाम् ॥ [सज्जनम्] घट्टो नद्यवतारस्तत्र गुल्ममायस्थानं घट्टगुल्मकं सेनासंनिवेशविशेषो वा । तथोर्यथा । धीरोपि सज्जनसुखे सुखमेति कस्कः ॥ 423 ॥

[सज्जना] यथा । किं दुष्करं भवति सज्जनया गजानाम् ॥ [संधान] संघटने । Si. 2, 97 ॥ [संधिनी] लग्नगर्भा न काले दुह्यते स्म अकालदुग्धा । यत्काल्यः । अदुग्धा दोहकाले तु संधिनी ॥ द्वयोर्यथा । आविकं संधिनीक्षीरं न भोक्तव्यं द्विजन्मभिः c. M. 5, 8 ॥ 424 ॥

[स्थापन] निवेशने । द्विषां पुनः स्थापनमाततान । पुंसवने गर्भक्रियाविधौ । स स्थापनं कारयते महिष्याः । समाधौ । योगी सदा स्थापनपीतमोहम् ॥ [साधन] सिद्धौ निष्पत्तौ । स्वार्थहान्यापि कुर्वीत गुरोरेवार्थसाधनम् । सैन्ये मेढ्रे च । K. Pr. 135, 3 ॥ 425 ॥

उपाये । Ku. 5, 52 । अनुगमे । गुरुणां साधनं कार्यमुदकात्प्रागिति स्थितिः । निवृत्तौ निषेधे । विधानमारब्ध ससाधनं मुधा । कारके साधकतमे । Si. 9, 6 । वधे । अहन्यहनि भूपालः कुरुते वैरिसाधनम् । दापने । साधनं द्विगुणं कार्यमृणिकस्योत्तमर्णिकैः । मृत° । वह्निना देवसाधनम् । प्रमाणे । साधनं दूषणं चैव साभासं परसंविदे । गमने । गङ्गातीरे साधनं सिद्धिहेतुः । धने । तपस्विनामुच्छ-शिलं हि साधनम् ॥ 426 ॥

[सुकर्मन्] देव° । सुकर्मनिर्मिते हर्म्ये सुपर्वाणः सदासते ॥ [सुदामन्] द्वयोः । Me. 37 । अत्र सुदाम्ना पर्वतेन मेघेन वा एकदिकं सौदामनी ॥ 427 ॥

[सुपर्वन] पर्व महः । सर्वेषु । अखर्वाः स्वगुणा यस्य स सुपर्वेव वर्ण्यते ॥ [सूचना] गन्धनं द्रोहाभिप्रायेण परदोषोद्धटनम् [c. 3, 362] । व्यधनं सूच्यादि दृग्दृष्टिः । सर्वेषु । जहे मनः सूचनया न कस्य ॥ 428 ॥

[हायन] अर्चिषि । लेलिह्यमानवद्वहायनहव्यवाहस्फूर्जत्स्फुलिङ्गनिचयप्रकटीकृताशः ॥ [हादिनी] वज्रे । हादिनीहादवित्रस्ता जग्मुः शैला महोदधिम् । सल्लभ्यां नद्यां नादवत्यां च मङ्गः । सल्लभ्याम् । मातङ्गा हादिनीभङ्गम् ।

नद्याम् । आन्ता यान्ति त्वरितममरहादिनीपार्श्वमन्थाः । नादवत्याम् । निर्हादिन्या ०
Nâg. I, 12 ॥ 429 ॥

[हिण्डन] त्रिष्वपि । भण्डानां हिण्डनस्थानम् ॥ अथ पान्ताः ॥ [अनूप]
जलप्राये वाच्यलिङ्गः । यथा । Ra. 6, 37 ॥ [आवाप] पातभेदस्तालकालक्रि-
याविशेषः । आलवाले । आवापेषु पिबन्ति यत्र सलिलं सायं समादवासिनः ॥ 430 ॥

प्रक्षेपे । शरावापैर्व्याप्तं गगनतलमेतद्ब्रघुपतेः । भाण्डपचनमापाकस्थानं यथा ।
आवापधूमपरिधूसरमन्तरिक्षम् ॥ अरिचिन्तावलयरपि । अरिचिन्तायाम् ।
Bâ. I, 24 । वलये । प्रकोष्ठः शुशुभे तस्या गतोप्यावापशून्यताम् ॥ [आक्षेप]
आकृष्टौ । Ku. 1, 14 ॥ 431 ॥

[आकल्प] कल्पन उद्देशे । आकल्पस्तस्य हविषः कर्तव्यो देवतां प्रति ॥
[उलप] गुल्मिनी वीरुद्भेदः । तृणभेदे । Śi. 5, 62 ॥ [उडुप] शशिनि । Pr.
Ch. 22, 72 ॥ 432 ॥

[कलाप] संहतौ । भुजंगमानद्वजटाकलापम् । भूषणे । Śi. 7, 5 । काञ्च्याम् ।
इयामा स्वर्णकलापेन विद्युतेव घनावलिः ॥ [कसिपु] तालव्यमध्योयमित्यन्ये ॥
त्रिष्वपि । सतां गृहे करोषि त्वं हिरण्यकसिपुस्थितिम् ॥ 433 ॥

[काश्यप] द्वयोः । वने यास्यति काश्यपः ॥ [कुतप] दर्भे । M. 3, 234
॥ 434 ॥

भागिनेये । माद्यन्मित्रकलत्रपुत्रकुतपश्रेणीरणच्छृङ्खलाबन्धध्वस्तगतेर्निरुद्धवपुषः
क्रोधादिविद्वेषिभिः । अष्टमौशोहो मध्याह्नापवृत्तिः आदिकालः । यत्स्मृतिः s. Gan.
104, 8 । वाद्यभेदे । कुतपस्य तु विन्यासः प्रत्याहार इति स्मृतः । शेषेषु ।
कुतप एष तपस्विजनप्रियः ॥ चार्मे स्नेहपात्रेपि यथा । An. VII, 109 ॥ 435 ॥

[कुणप] द्वयोः । कुणपं कामिनी भक्ष्यमिति ० c. Sp. 3967 ॥ [जिह्वाप]
चतुर्थ्येषु । जिह्वापः पापचेष्टितः ॥ 436 ॥

[पादपा] यथा । न पन्थाः पान्थसार्थेन सुगमः पादपां विना ॥ [रक्तपा]
यथा । असन्ति सर्वतो रक्तं कुडिन्यो रक्तपा इव ॥ 437 ॥

[विटप] पल्लवः किसलयं स्तम्बो गुच्छः । विस्तारोर्थादृक्षस्य । शाखा तरोः
स्कन्धादूर्ध्वप्रसृता । पिडुवर्जं शेषेषु । Śi. 6, 28 । विह्वे । Da. 2, 17 ॥
[सुरूप] द्वयोः । हृदयावर्जनचतुराः केपि सुरूपा विराजन्ते ॥ 438 ॥

अथ बान्ताः ॥ [कदम्बम्] यथा । Śa. 39 ॥ [कलम्ब] त्रिष्वपि ।
करिकलितकलम्बं कोयमेति प्रलम्बः ॥ 439 ॥

[कादम्ब] इवौ । Śi. 18, 29 ॥ [नितम्ब] कटौ पुरुषस्यापि भ्रोगौ ।
नितम्बबिम्बसंबन्धबन्धुरच्छुरिकाधरः । रोधसि कूले । Śi. 12, 59 । स्त्रियाः
पश्चात्कटौ सानौ च । Sp. 4811 ॥ [प्रलम्ब] दैत्यतालाङ्कुरशाखाश्च । कपिः
प्रलम्बं मुसलीव कृन्तति ॥ 440 ॥

[प्रालम्ब] त्रिष्वपि । सगुणः शीतलो नव्यः प्रालम्बः कस्य न प्रियः ॥ 441 ॥
[हेरम्ब] शौर्य° । हेरम्बाडिम्बं विरलः सहेत । महिषे । हेरम्बवाहनभयं
भजते न मस्कः [sic] ॥ अथ भान्ताः ॥ [आरम्भ] चतुर्ष्वपि । विरार-
म्भास्तपस्विनः । आदिकर्मण्यपि यथा । Śi. 2, 79 ॥ 442 ॥

[आत्मभू] मन्मथे । जितमात्मभुवा विदवमा कुमेरा च ब्रह्मणः ॥ [ऋषभ]
स्वरे । Śi. 11, 1 ॥ 443 ॥

[करभ] मय उष्ट्रः । ह्रस्व उष्ट्र उष्ट्रकः । यथाह । H. 1255 । इयोर्यथा ।
Śi. 5, 3 । कनिष्ठामणिवन्धान्तरे । Sp. 1991 ॥ 445 ॥

[ककुभ] वीणाप्रसेवे रागभेदे च । नारदेन मनो जह्ने ककुभध्वनिभिर्विभोः ॥
[कुसुम्भ] शात° । कुसुम्भकुम्भं पुरतः स शंभोः । लट्वायाम् । Śi. 9, 14 ।
कमण्डलौ । विस्त्रम्भेण कुसुम्भसंभृतजलैर्यात्रासु जग्मुर्जनाः ॥ 446 ॥

[गर्दभम्] यथा । इति गर्दभकोद्भेदे° Pa. 1136; c. Su. 919 ॥ [दुर्लभ]
कच्छुरः पामनः । त्रिष्वपि । स दुर्लभः सर्ववधूभिरिष्यते ॥ 447 ॥

[दुन्दुभि] विषं विषभेदः । अक्ष° । दुन्दुभ्या किल तत्कृतं पतितया यद्
ब्रौपदी हारिता ॥ [निकुम्भ] कुम्भ° । निशुम्भिता निकुम्भेन कपयः कम्प-
निर्भराः ॥ 448 ॥

[वल्लभ] अध्यक्षेत्र गवामधिकृतः । यथा । गोष्ठेषु वल्लभकृतातिथिसत्क्रि-
येषु । कुलीनाइवे । Śi. 5, 56 ॥ [वर्षाभू] भेके । वर्षाभूनिवहा इव काले
कोलाहलं कृत्वा ॥ 449 ॥

[विष्कम्भ] विस्तृतौ । योगी पवनविष्कम्भाभ्यासनिर्भरमानसः ॥ 450 ॥
[विस्त्रम्भ] केलि° । कोयं विस्त्रम्भसंरम्भो दंपत्योः प्रेममग्नयोः । प्रणयः
प्रेम । विदवासे प्रणये च । तस्यां क्षणिकचित्तायां विस्त्रम्भः कोन्ययोषिति । वधे ।
चण्डी निशुम्भविस्त्रम्भजृम्भिताद्भुतशक्तिका ॥ 451 ॥

[सुरभि] हेसि चम्पके च । तस्याः शरीरं सुरभेः सनाभि । मातृ° । आर-
म्भसिद्धिं सुरभिस्तनोति । रम्ये श्रेष्ठे । Ra. 2, 3 । चैत्रे वसन्ते सुगन्धौ च ।
Si. 6, 2 ॥ 452 ॥

मवि । Si. 5, 64 । सल्लक्ष्याम् । सुरभिजम्भमना वरकुञ्जरः ॥ अथ
मान्ताः ॥ [अधम] द्वयोः । Pa. 3508 ॥ 453 ॥

[कलम] चौरैः । कलमैः कलमा हताः ॥ 454 ॥

[कुसुम] स्त्रीरजसि । कुसुमवतीमिह वल्लीं मधुपादिभ्यो [?] भजेत को
नाम । नेत्ररोगे । विज्ञेयस्तित्तिडीबीजरसः कुसुमनाशनः । फलपुष्पयोः ॥ Si. 6,
10 ॥ [कृत्रिमम्] यथा । न रोचते भोज्यमकृत्रिमं नृणाम् ॥ 455 ॥

[गोधूम] नागरङ्गव्रीहिप्रभेदयोः । गोधूमसदृशकृतिः ॥ 456 ॥

[गौतम] गणभृद्भेदः श्रीमहावीरस्य प्रथमगणधर इन्द्रभूतिनामा यथा ।
तापसान्भोजयामास गौतमो गणभृद्भरः । ऋषिभेदे । Ra. 11, 34 ॥ [गौतमी]
रोचनी ओषधिः ॥ [तलिम] वितानं चन्द्रोदयः । खड्गे । तलिनतलिमदण्डैः
शात्रवं खण्डयन्ति । शेषेषु । V. S. II, 23 ॥ 457 ॥

[निष्क्रम] बुद्धि° । निष्क्रमोक्रमवतां दुरात्मनां सज्जनापकृतये सनातनः ।
दुष्कुले । न मन्त्री निष्क्रमः [sic] कार्यो राज्ञा विक्रममिच्छता ॥ 458 ॥

[नियम] प्रतिज्ञायाम् । इति कृतनियमो जघान शत्रून् । निश्चये । यमोयं
नियमादेव हिनस्ति भुवनत्रयीम् । यन्त्रणे बन्धने । विभ्रमं रमणी धत्ते नीवीनि-
यमनिर्भरा । व्रते । Ku. 5, 86 ॥ [निगम] निश्चयेध्वनि कणिकपथे च । सतां
सज्जनसाहाय्यात्सुगमो निगमः खलु ॥ 459 ॥

[नैगम] नयो निरवधारणः पक्षिपरिग्रहः [sic] । यथा । नैगमादयः सप्त
नयाः c. I. St. XVI, 351 n. 3 । उपनिषद्देवान्तः । दृतिश्चर्मप्रसेवकः ॥ [प्रक्रम]
अवसरे । दोलाकेलिनिषण्णपञ्चगवधूगीतोत्सवप्रक्रमे । क्रमे K. Pr. 54, 2 ॥ 460 ॥

[पञ्चम] रुचिरे दक्षे च । पञ्चमोयं विपश्चिताम् ॥ [पञ्चमी] यथा ।
प्रपञ्चः पञ्चमीगिराम् ॥ [परम] पर उत्कृष्टे । परमं यो महत्तपः ॥ 461 ॥

अग्रेसरे प्रथमे च । परमः स मनीषिणाम् ॥ 462 ॥

[प्रतिमा] गजस्य दन्तबन्धे । दन्तैः सुवर्णरहितप्रतिमैर्गजेन्द्रः ॥ 463 ॥

[मध्यमा] राका पूर्णिमा यथा । अमृतममृतरश्मिर्मध्यमामध्यरात्रे । रज-
स्वलायाम् । मध्यमा न विवाह्या स्यात्कुलदोषकरी हि सा ॥ [व्यायाम] पौरुषे

भ्रमे च । Śi. 2,94 । दुर्गसंचार इति चाणक्योक्ते कृत्यान्तराणामुपलक्षणं यथा ।
Bā. 1, 24 ॥ 464 ॥

[विद्रुम] वृक्षे । वेलातटेपूद्गतविद्रुमेषु ॥ [विभ्रम] शोभायाम् । इन्दोर्विभ्रम-
माननं वितनुते । संशये । पुंसोपि मृगतृष्णायामस्यास्ति जलविभ्रमः । हावे विलासे ।
Śi. 6,46 ॥ 466 ॥

[संभ्रम] भीतौ । Śi. 6,14 । संवेगो भयादिभिश्चित्तव्याक्षेपात्त्वरणं यथा ।
Sp. 2018 । आदरे । संभ्रमः स्नेहमाख्याति वपुराख्याति भोजनम् ॥ [सुषम]
द्वयोः । सुषमे भूप्रदेशे तु बद्धा निश्चलमासनम् ॥ 467 ॥

अथ यान्ताः ॥ [अत्यय] दोषे । Ki. 1,12 । विनाशे । प्राणात्यये सर्वध-
नापहारः । दण्डे । वाक्पाठ्येत्ययः शतम् । कुच्छे । अत्ययो यस्य नैवास्ति शीते
वाप्यातपेपि वा ॥ 468 ॥

[अनय] अशुभ० । सर्वमेतदनयस्य जृम्भितम् । विपदि । किं न पापमनयेन
कुर्वते । व्यसने स्त्रीमद्यादौ । अनयेनैव राजश्रीः क्षीयते क्षमाभृतां क्षणात् ॥
[अद्वीय] अद्वहिते । अद्वीयेषु यवाङ्गुरेषु कुरुते बाहावली विक्रमम् ॥
[अधृष्य] प्रगल्भकः प्रौढोनाकलनीय इति यावत् । यथा । Ra. 1,16 ॥ 470 ॥

[अभिख्या] कीर्तौ । अभिख्यासांमुख्यं नयति रिपुमप्याशु नृपतेः । संज्ञा-
याम् । असौ रामाभिख्यः स्मृतिपथमगाच्चैव भवतः ॥ 471 ॥

[अहार्य] द्वयोः । Ku. 5,8 ॥ [आशय] आश्रयेभिप्राये च । Śi. 8,47
॥ 472 ॥

[आलेयी] पुष्पवत्याम् । आलेयीगमनाद्धरेरपि विभोर्लक्ष्मीः परावर्तते ॥
[आतिथ्य] द्वयोः । आतिथ्यानां प्रथितमहसां कार्यमातिथ्यमर्थैः ॥ [आम्नाय]
कुलेन्वये । आम्नायायातमेतद्भवति न विफलं जातुचिद्रत्नजातम् । आगमे वेदे ।
अधीती चरकाम्नाये सोध्वर्युः श्रेष्ठ उच्यते ॥ 473 ॥

उपदेशे । निरास्त्रायो मन्त्रः स्फुरति न हि कस्यापि नियतम् ॥ [उदय]
उन्नतौ । उदयप्रतापनाशा ममापि किमुतापरस्य लोकस्य ॥ [ऊर्णायु] अवि० ।
मालिन्यमूर्णायुरिवातनोति खलो जनानामुपलालितोपि ॥ 474 ॥

ऊर्णनाभे । जूर्णोर्णायुपटोपमां प्रकटयत्यस्तक्षणे चन्द्रमाः । मेघे । ऊर्णायोर्गृह-
गस्य किं न कुरुते गोमायुरारारदपि ॥ 475 ॥

[कषाय] रागवस्तुनि । अधरो° c. 2, 194 । निर्यासे काथरसे । पीतः
शीतकषायोयं शर्करारससंयुतः । क्रोधादिषु । H. Y. 4,6 । विलेपनेवक्षेहने ।
Ku. 7,17 । वर्णो रक्तपीतवर्णयोगो यथा । जातं कषायितं व्योम नानाकुक्षुम-
रेणुभिः ॥ क्षिग्धवासितयोरपि मूढः । क्षिग्धे । Ku. 3,32 । वासिते भाविते ।
निद्राकषायकलुषीकृतताम्रनेत्रः V. P. 121, 14 ॥ [कालेय] कुङ्कुमे । का-
लेय° [sic] Śi. 12, 14 ॥ 476 ॥

[कुलाय] द्वयोः । Śi. 6,41 ॥ [क्षेत्रियः] वाच्यलिङ्गः । चिकित्स्य-
शरीरात्परशरीरे संक्रमय्य यं चिकित्स्यते विभूतिग्रहादिः सोन्यदेहचिकित्साहः ।
यथा । क्षेत्रियं विषमिवातिदुःसहम् । जन्मान्तरशरीरे नादयो न इहत्यो यो व्याधिः
सोसाध्यरुक् । यथा । Sp. 4023 । पारदारिकः स्वक्षेत्रात्स्वकलत्रादन्यस्मिन्क्षेत्रे
प्रवर्तमानो नादयो निग्राह्यो भवति यथा । स्वक्षेत्रात्क्षेत्रिया रक्ष्याः ॥ 477 ॥

[क्षेत्रियम्] तृणमपि स्वक्षेत्रादन्यस्मिन्धान्यक्षेत्रे नादयं भवति यथा । क्षेत्रि-
येष्विव दवानलस्य ते दाहशक्तिरतुला विरोधिषु ॥ [गाङ्गेय] स्वर्णे । गाङ्गे-
याभरणप्रभाव्यतिकरप्राप्तप्रकृष्टश्रियम् । मुस्ता कसेरु च कन्दविशेषौ ॥ 478 ॥

[चक्षुष्य] सुभगाक्षिहितयोः । Su. 518 ; c. Sp. 5021 ॥ कतकस्थाने
केतक इत्यन्ये ॥ 479 ॥

[जघन्य] शिश्वे । श्वेवानुत्पद्यते साधुः कृत्वा कर्म जघन्यजम् । गर्ह्ये ।
Su. 2919 । अन्त्ये पश्चादर्थे । उत्तिष्ठेत्तु गुरोः पूर्वं जघन्यं संविशेदपि ।
अन्त्ये वाच्यलिङ्ग इत्यन्ये ॥ 480 ॥

[द्वितीया] तिथौ । शुक्लेण प्रतिपदा [sic श्रेष्ठा द्वितीया सोमसूनुना ।
गेहिन्याम् । स सद्वितीयो वनमाजगाम ॥ 481 ॥

[नादेयी] पञ्चापि वनस्पतयः ॥ नदीसमुद्भवेपि । तत्र वाच्यलिङ्गः । तत्र
यथा । नादेयं नादेयं शरदि वसन्ते च नादेयम् ॥ [निकाय] सङ्गानि निवासे ।
कायोप्यपायनिचयस्य निकाय एव ॥ 482 ॥

परमात्मनि लक्ष्ये वेध्ये च । निकाये योगिनां चित्ते धानुष्काणामिवोच्चकैः ॥
[प्रणय] प्रेम्णि । Daś. 184, 13; 186, 4 । याज्ञायाम् । Pa. 248 । विस्मम्भे
विद्वत्प्राप्ते । Ku. 5, 35 । प्रसरे । प्रेमप्रणयसंजातहर्षगद्गदया गिरा ॥ परिचयेपि
यथा । Ku. 5, 11 ॥ [प्रत्यय] ज्ञाने । विकल्पप्रत्ययोत्पन्ना न शब्दास्तत्त्व-
दर्शने । रन्ध्रे छिद्रे । रिपोः प्रत्ययमासाद्य प्रहरेत्कालधर्मवित् ॥ 483 ॥

विद्वासे । Ku. 4, 45 । शपथे । प्रत्ययो वचनमेव साधुषु । हेतौ । Ku. 3, 18 । आचारे । साधुप्रत्यय एवाद्य [?] कृते प्रतिकृतं हि यत् । प्रथितत्वे प्रथायाम् । तुल्यप्रत्ययता तेषु संशयादुपसीदति [?] । अधीने वाच्यलिङ्गः । यथा । सौराज्यं तद्भवति नृपतिप्रत्ययाश्चेत्प्रजाः स्युः । निश्चये । Ku. 6, 20 ॥ [प्रणाय्य] काम० । Chh. U. 3, 11, 5 ॥ 484 ॥

असंमते चौरादिके । अवाप्नुयात्सोप्यविचारनिग्रहं यदि प्रणाय्यैः सह संवसेन्नरः ॥ [प्रसव्य] प्रतिकूले । प्रसव्यो भ्रातृव्यो व्यसनशतवाञ्छामलिनधीः । अनुकूले । प्रसव्योमिरिवाहुतिः ॥ वामेपि मङ्गुः । यथा । प्रसव्यमञ्जलिं दद्यात् ॥ [प्रतीक्ष्य] द्वयोः । Śi. 2, 108 ॥ [प्रलय] मृतौ । Sp. 2224 ॥ 485 ॥

संहारे । Śi. 16, 51 । नष्टचेष्टत्वे सात्त्विकभावे । भ्रमिमरतिमलसहृदयतां प्रलयं मूर्छां तमः शरीरसादं च ॥ मूर्छायामपि यथा । Ku. 4, 2 ॥ [पर्याय] अवसरे । पर्याये विहितं कार्यं सिध्यत्येव न संशयः । क्रमे । Ra. 5, 16 । द्रव्यधर्मो नवपुराणादिः । यथा । गुणपर्यायवद् द्रव्यम् ॥ [पर्जन्य] गर्जदम्बुदे । स्फूर्जन्मा गर्ज पर्जन्य दर्पोयं यदि तेम्भसा ॥ 486 ॥

वासवे । अजन्यं सौजन्यं यदि भवति पर्जन्य भवतः ॥ 487 ॥

[प्रक्रिया] उत्पादने । शब्दानां प्रक्रिया ज्ञेया । अधिकारो व्यवस्थापनम् । प्रकारे । An. 2, 41 ॥ [पानीय] द्वयोः । पानीयं पानीयं शरदि वसन्ते च पानीयम् ॥ 488 ॥

[पौलस्त्य] श्रीदे । पौलस्त्येन सुधांशुमौलिसुहृदा प्रस्तं समस्तं धनम् ॥ 489 ॥

[भुजिष्य] अनधीने । भुजिष्या भूभुजः सर्वे । किंकरे । हरौ चरति चारकाश्रमतपस्वितां [?] तां शर्ची भुजिष्यदयितेति यः परिरिरंसुमप्यस्तवान् ॥ हस्त० । भुजिष्यभूषितभुजः ॥ [भुजिष्या] द्वयोः । कामान्धाः कामिनः पश्य भुजिष्यामपि भुञ्जते ॥ [मलय] पर्वतान्तरे । मूर्छयत्येष पथिकान्मधौ मलयमारुतः ॥ 490 ॥

शैलांशो वलयः [?perhaps शैलावयवः] । देशे । मलयकोसल० Ra. 9, 22; c. v. v. 11. । आरामे । एतेलयो मलयवञ्जुलमञ्जरीषु गुञ्जन्ति मञ्जु धनसौरभलाभमत्ताः ॥ [मङ्गल्यः] रुचिरे वाच्यलिङ्गः । यथा । Ku. 7, 23 । त्रायमाणमौषधम् ॥ 491 ॥

[मङ्गल्यम्] यथा । मङ्गल्यतिलकं चकुर्विरस्य कुलयोषितः ॥ 492 ॥

[व्यवाय] व्यवधाने तिरस्कारे । दुःखव्यवायुकुशलस्य विशालबुद्धेः ॥ 494 ॥

[वदान्य] त्रिष्वपि । Ra. 5, 24 ॥ [वक्तव्य । वाच्य] त्रिष्वपि वक्त-
व्यशब्दो यथा । स वक्तव्यो न वक्तव्यः ॥ वाच्यशब्दो गर्ह्ये । न यथा वाच्य-
मिते । वचोर्हि । M. N. (1886) xiv, 2 । हीने । तूणं नाराचवाच्यं वहसि किमु
मुधा ॥ 495 ॥

[वलय] समूहेपि यथा । अलिवलयसदृक्षैः कुन्तलैः पद्मलाक्ष्याः ॥
[बालेय । बालेय] बल्यर्थे । An. II, 20 । अङ्गारवल्ली भार्गी नाम ओ-
षधिः ॥ 496 ॥

[विजय] गतावपि मङ्गुः । तत्र पार्थे च यथा । विजयो विजयोद्यतो यथा ।
विमाने । विजयो वैजयन्तश्च जयन्तश्चापराजितः c. I. St. xvi, 391 ॥ [विषय]
यस्य यो ज्ञातस्तत्र यथा । M. St. 2 । गोचरे । सौमित्रेरपि पत्निनामविषया
त- प्रिया कापि मे । देशः प्रदेशमात्रम् ॥ 497 ॥

शब्दादयः शब्दरूपरसगन्धस्पर्शाः । तयोर्यथा । Si. 4, 61 । जनपदे । उत्स-
न्नविषयग्रामा° c. 2, 98 ॥ [विस्मय] विस्मयनं विस्मयः । विशिष्टः स्मय
इति वा ॥ दर्पे । त्यागे तपसि स्तूर्ये [sic] च विज्ञाने° I. St. XV, 299,
v. 59 ॥ 498 ॥

[विशल्या] लक्ष्मणस्य प्रिया हितकारिणी भार्या वा । यथा । विशल्यां
सौमित्रेरयमुपनिनायौषधिवराम् ॥ 499 ॥

[श्वशुर्य] द्वयोः । ज्येष्ठः श्वशुर्यः श्याली च [स्यालश्च Mkh.] संमा-
न्यौ गुरुवत्समृतौ ॥ [शाण्डिल्य] पावकान्तरं वह्निविशेषः ॥ [शालेय]
द्वयोः । विशालैः शालेयैः फलपरिणतिस्फातिष्ठभगैः ॥ 500 ॥

[शीर्षण्यम्] यथा । शीर्षण्याणां दिनकरकरस्पर्शनिर्द्युचीनाम् ॥ [शीर्षण्यः]
यथा । जराजरठशीर्षण्यो धन्यो ध्यायति शंकरम् । मङ्गुस्तु विशदे केशे चेति
अर्थद्वयमाह । तत्र विशदे यथा । शीर्षण्यास्तव कीर्तयोत्र भुवने राजन्ति राज-
न्सदा ॥ शिरोभवशिरोहितप्रधानेष्वपि मङ्गुः । क्रमेण यथा । शीर्षण्यान्मुच्यते
व्याधेः । उष्णं पयो न शीर्षण्यम् । शीर्षण्ये त्वयि पुण्यचित्तविभवे लभ्ये भयं
मे कुतः ॥ [शैलेयम्] शैल° । Ku. 1, 55 ॥ 501 ॥

[समय] शपथे । तनयसमयं सायं कृत्वा ययौ मम वल्लभा । भाषायाम् ।
निःशेषदेशसमयस्य नृपः स विज्ञः । संपदि । उपकारो हि कर्तव्यः कृतिभिः

समये सति । काल आचारे च । Śi. 1, 58 । संविज्ञानं यथा । समयेन मया
ज्ञातं परं ब्रह्म क्षणादपि ॥ 502 ॥

सिद्धान्ते । न पक्षपाती समयस्तथा ते । संकेते । सायं तत्र त्वया गम्यं मये-
ति समयः कृतः । नियमे । वक्तव्यं सत्यमेवेति गृहीतः समयो मया । अवसरे ।
Śi. 5, 24 । क्रियाकारो व्यवस्थापनं यथा । Rām. (Gorr.) IV, 30, 21 ;
M. N. (1878) V, 16 । निर्देशे । दीयतां शासनं तस्मै समयोऽयं महीपतेः ॥
[संस्त्याय] विस्तृतौ संघाते । संस्त्यायेन चरन्ति हन्त हरिणा व्यस्ताभिश्चाङ्गास्ततः ।
गृहे संनिवेशे च । संस्त्याये निवसन्नुपेतमतिथिं कालेव जानाति कः ॥ 503 ॥

[संनय] समवाये द्रव्यमीलने । आ सोमयागात्कार्यः स्यात्संनयोनाहिता-
ग्निना । अनुसैन्ये । संनयो हि विधातव्यो नयज्ञेन महीभुजा ॥ [सामर्थ्य]
द्वयोः । K. Pr. 226, 2 ॥ [सौरभ्य] गुणगौरवचारुतयोर्यथा । सौरभ्यं लभ्यते
पुण्यैः ॥ 504 ॥

सौगन्धे । Pa. 974 ॥ [हिरण्य] अक्षयमविनश्वरम् । मानभेदे [Mkh.
adds षोडशमाषके] यथा । हिरण्यमेकं गामेकां भूमेरप्येकमङ्गुलम् । हरन्नर-
कमाप्नोति c. Ujjv. on Uṇ. 96, 1; Bezz. Beitr. V, 42 । अकुप्यमुत्कृष्टं धनं
रूप्यहेमादि । कपर्दके द्रविणेकुप्ये च । हिरण्यमेवार्जयं c. 3, 225 ॥ 505 ॥

[हृच्छय] द्वयोः । हृच्छयः कथमनात्मतां गतः ॥ [हृदय] वक्षसि स्वान्ते
च । Ra. 11, 20 । वृक्षाग्रमांसम् ॥ 506 ॥

अथ रान्ताः ॥ [अमर] अस्थिसंहारो गङ्गादिक्षेप्याणामस्थानमेकत्र मीलनम् ॥
[अमरा] अमरावत्याम् । अमरायां सुरो भावी समरे संमुखो हतः ॥ [अन्तर]
रन्ध्रे । Śi. 1, 21 । अवकाशे । Ku. 1, 40 ॥ 507 ॥

मध्ये । Ra. 2, 20 । विनार्थे । धर्मान्तरेण विभवः कृतिनां कुतस्त्यः । ता-
दर्थ्ये । अर्थैस्तैर्विषयान्तरैः किमिव नः कृत्यं मुधा संभृतैः । विशेषे । Kd. 1, 102 ।
अवसरे । इदमन्तरमुपकृतये प्रकृतिचला यावदस्ति संपदियम् । अवधौ समाप्तौ ।
Ku. 3, 38 । आत्मीये । ये भक्तिं परिशीलयन्ति विबुधास्तेभ्यन्तरास्ते विभो ।
आत्मनि आत्मोपलक्षिते मनःप्रभृतौ [?] । U. R. 108, 4 । परीधाने । An. IV, 19 ।
अन्तर्धौ व्यवधाने । Śi. 6, 41 । बाह्ये । अन्तरेषु न देशेषु विचरेद्दुर्गतोपि
सन् ॥ 508 ॥

[अवर] चरमं निन्द्यम् । दिश्यपि मङ्गः । तत्र तु स्त्रियाम् । तथोर्यथा । दिनानथेवरासङ्गं शय्याधोमुखतां [?] गतः ॥ [अवरा] गज० । मग्नोवराभ्यामवरीवभूय ॥ [अक्षर] अपवर्गे मोक्षे । स याति परमो योगी प्रियं धामाक्षरं परम् । परब्रह्मणि । Ku. 3, 50 ॥ 509 ॥

धर्मः पुण्यम् ॥ अक्षयेपि मङ्गः । यथा । तमक्षरं ब्रह्म परं पवित्रम् ॥ [अधर] हीने । अधरौ धरां न पश्यति संपल्लेशाकुलो मूर्खः ॥ 510 ॥

[अम्बर] सुरभिद्रव्यं नायिकप्रसिद्धं यथा । सुरभिनाम्बरमम्बरधूपतः ॥ [अरर] छदः पञ्चम् । कपाटे । अररपुटचीत्कारविरुतैः ॥ वैजयन्तीकारस्तु न ना कपाटे क्ली होले [sic] सौम्ये स्यादररः पुमान् इत्याह ॥ 511 ॥

[अजिर] काये प्राङ्गणे च । अजिरमजिरं पापानां तत्कथं वत रज्यसे । विषये रूपादौ । अजराण्यजिराणि यः पुमाँस्तनुते तस्य भवेन्न मुक्तवान् ॥ [अशिर] आशिर इत्यन्ये ॥ त्रिष्वपि । अशिरः शिरस्तापकः ॥ [अङ्गार] भौमे । अङ्गारेणादिवनी श्रेष्ठा ॥ 512 ॥

[अण्डीर] शक्ते । An. IV, 58 ॥ [असुरा] वासी तक्षोपकरणम् ॥ 513 ॥

[आहार] हारेशने च । KAd. 12, 21 ॥ [आसार] सुहृद्वले । Si. 2, 64 । प्रसारस्तृणकाष्ठादिहेतवे प्रसरणम् ॥ 514 ॥

[आकार] इङ्गितं भावसूचकं चेष्टितं यथा । M. N. (1878) III, 23; S. K. 230, 9 । आकृतिर्वैवर्ण्यादिर्यथा । Ra. 1, 20 ॥ [आधार] जलधारणम्भसां बन्धे । समुद्रः प्रलयोन्मुद्रः किमाधारेण धार्यते । आलवाले । Ra. 5, 6 । अधिकरणे । M. St. 5 ॥ 515 ॥

[इत्वर] चतुर्वपि । किमित्वरैः सत्वरगतवरैस्तैः ॥ [इत्वरी] यथा । चत्वरेष्वित्वरी याति वेगविह्वलकुन्तला ॥ 516 ॥

[ईश्वर] आद्येपि । स्वामिनि शिव आद्ये च यथा । Si. 4, 64 ॥ [उत्तर] प्रवरे । Bā. II, 51 । ऊर्ध्वे । Ku. 5, 85 ॥ 517 ॥

प्रतिवचसि । Ku. 8, 6 ॥ दिग्गक्षत्रयोरपि । तत्र तु स्त्रीलिङ्गः । दिशि । Ku. 1, 1 । नक्षत्रे । हस्ताद्याः पञ्च वस्त्रेषु प्रशस्तं चोत्तरात्रयम् ॥ [उद्धार] ऋणे । लावण्यमुद्धारतया गृहीत्वा अन्यै [sic] विधात्रां विहिता मृगाक्षी ।

उद्धृतौ । Bā. I, 47 । संग्रहभुक्तोच्छिष्टयोरपि मङ्ग । संग्रहे । सूक्तोद्धारं करि-
ष्यामि । भुक्तोच्छिष्टे । यत्रोद्दारीभवति शतशः कोपि कर्पूरपूरः ॥ [उदार]
दक्षिणः सरलः । यथा । Sp. 550 । महति । Ra. 8, 90 ॥ 518 ॥

दातरि । किं ददातु किमश्नातु भर्तव्यभरणाकुलः । उदारमतिरात्रेपि जगत्ति-
तयमात्रके ॥ 519 ॥

[एकाग्र] द्वयोः । जडीभवन्ति चेतांसि नित्यमेकाग्रचिन्तया ॥ [औशीर]
शयनं च आसनं च शयनासनं तत्र युगपद्वर्तते । उशीरं वीरणीमूलं तत्र जातमु-
शीरजम् । तत्र वाच्यलिङ्गः । दण्डो यष्टिः । तत्र शयनासने च । राजाभिधा-
नाक्षरमुद्रितं तदौशीरमालोक्य न कस्य भीतिः । चामरे । शुभ्रौशीरमिषादतीव
विमला कीर्तिः स्थिताग्रतः ॥ [करर] चतुर्ष्वपि । उद्देजनीयाः कररा
नराणाम् ॥ 520 ॥

[कर्बुरम्] द्वयोः । कर्बुरमकर्बुरात्मा कश्चिद्वातुं प्रगल्भते जगति ॥ [कर्बुरः]
राक्षसे पापे च । कर्बुरमकर्बुरात्मा ॥ [कन्दर] अङ्कुशे । कन्दराहन्तिनां
दरः ॥ 521 ॥

विवरे । Śi. 17,17 । गुहायाम् । गायन्ति किंनरगणा गिरिकन्दरेषु ॥
[कर्कर] मकुरः कोरकः ॥ क्षुद्रोपलेपि यथा । प्रहितकर्करमाकुरु बर्करम्
[c. 3,576] । गलन्तिकायां कर्करीत्यपि ॥ 522 ॥

[कर्पर] कटाहे । M. M. 180,5 । शस्त्रभेदे । स कर्परादवशेन वाससा ।
कपाले । Ghat. 22 ॥ 523 ॥

[कञ्जार] जठरे गुणे पुंसि तद्वति वाच्यलिङ्गः ॥ [करीर] कलसे । करी-
रो जडसङ्गेपि तापहारी शरीरिणाम् । वंशाङ्कुरे । Śi. 4,14 ॥ 524 ॥

[कलत्र] श्रोणौ भार्यायां च । साधोरिवोरुयुगलस्य कलत्रसङ्गस्तस्याः स्वत-
न्त्रगतिभङ्गकरोद्य जातः । दुर्गस्थाने । निर्विक्रमो महीनाथः कलत्रैस्त्रायते कियत् ॥
[कटित्र] त्रिष्वपि । रेजे कटित्रेण कुटी कटीव ॥ 525 ॥

[कच्छुर] पुंश्लः कामकण्डूलः । द्वयोः । कच्छुरे वत्सलः [?] स्त्रियः ॥
[कवर] द्वयोः । बर्बराः कवरप्रियाः । कर्बुरेपि मङ्गः ॥ 526 ॥

[कंधर] यथा । जलदुर्धरधारामिर्धरां प्रीणाति कंधरः ॥ [कशेरु] पृष्ठं ।
स दण्डनिष्पिष्टकशेरुखण्डः ॥ 527 ॥

[कटपू] अक्षैः पाशकैर्देवनमक्षदेवनम् ॥ 528 ॥

[कान्तार] दुर्गवर्त्मनि महारण्ये कानने च पुंझीवः । त्रिष्वपि । P. St. I, 17 । उपसर्गो विघ्न आदिशब्दाहुर्भिक्षादिपरिग्रहः ॥ 529 ॥

[काश्मीर] पुष्करमूलटङ्गौ औषधभेदौ ॥ 530 ॥

[किशोर] यूनि तरुणे वाच्यलिङ्गः । यथा । मध्यं मृगीवृशः सिंहकिशोरोद-
रसोदरम् ॥ [किंशारु] शरे । किंशारुनिकराकीर्णे बहुशालिभिरन्विते ॥ 531 ॥

[कुहर] गह्वरे । अत्रिद्रोणीकुटीरे कुहरिणि० c. 2, 144 । छिद्रे । कण्ठकु-
हरे० c. 3, 415 ॥ 532 ॥

[कुर्पर] द्वयोः । उल्लसन्पतितो दर्पात्कुर्परैषूद्गतव्रणः ॥ [कुमारः] अश्वानु० ।
सोन्वीयमानो बहुभिः कुमारैः । युव० । Ra. 5, 52 । शिशौ स्कन्दे च । Ra.
5, 36 । शुके । कुमारं शारिकां चैव पञ्जरस्थां जगाद सा ॥ 533 ॥

[कुमारम्] यथा । कुमारचामीकरमुद्रिकाङ्कितैः ॥ [कुमारी] अपराजिता
रामतरणी नवमाली च ओषधयः ॥ 534 ॥

जम्बूद्वीपविभागः कुमारीद्वीपाख्यः ॥ [कुटार] केवलोसहायः । तत्र वाच्य-
लिङ्गः ॥ 535 ॥

[कूबर] कुब्जे रम्ये च । चीवरैः कूबरो भाति । युगंधरे । Sū. 71 ॥
[केसरः] नागकेसरे पुंनागे बकुलद्रुमे च । Pa. 3783 ॥ 536 ॥

तुरंगस्कन्धकेशेषु । वल्गु वल्गुवत्सावद्वः पाण्डुकेसरवालधिः । सिंहस्कन्ध-
केशेषु । Ku. 8, 46 । तुरंगसिंहयोरित्युपलक्षणमेतत् तेन अन्येषामपि स्कन्ध-
केशे केसरशब्दो वर्तते यथा । उन्मृष्टं करभस्य केसरसटाभाराप्रलम्भं रजः ॥

[केसरम्] यथा । कूसराकेसरामोदप्रीणितप्राणगह्वरे ॥ 537 ॥

[केदार] क्षेत्रभिदि । Da. 2, 2 । आलवाले । वासितमुपवनमेतन्मरुबक-
केदारमेदुरामोदैः ॥ 538 ॥

[केटिरु] केटति केटिरुः ॥ [कोटार] नागरो नगररक्षिता । पुष्करिण्या
नगर्याः [?] पाटके देशे ॥ 539 ॥

[खर्पर] तस्करे । मुष्णात्यवन्तीरजनीषु खर्परः । भिक्षापात्रे कपाले च ।
भवन्ति योगिनः प्रायः खर्परखण्डभोजिनः ॥ [खपुरः] लसको वृक्षभेदः ।
त्रिष्वपि । मुखरञ्जनकोविदस्य कः खपुरस्यात्र [?] न संमुखो भवेत् ॥
[खपुरम्] यथा । कूपान्तः परिपूरयन्ति खपुरं पौराङ्गना वारिभिः ॥ 540 ॥

[खर्जूरम्] रूप्ये । खर्जूरादर्शतुलां याति स्फटिकाश्मभित्तिषु विवस्वान् । फले फलविशेषे । जरसा जर्जरस्यापि खर्जूः खर्जूरभक्षणे ॥ [खर्जूरः] कीटे । खर्जूरवृश्चिकसरीसृपभीषणेषु ॥ [खण्डाभ्र] द्वयोः । दन्ताग्रलेख्यं परिमण्डलं यत्खण्डाभ्रतुल्यं विषमोन्नतं च । खण्डाभ्रकं तद्विबुधैः प्रयोज्यं सीमन्तिनीनां स्तन-मण्डलेषु ॥ 541 ॥

[खिद्धिर । खिखीरा] खट्वाङ्गः शिवहस्तोपकरणं वाः पानीयं बालकं ह्रीवे-रम् ॥ 542 ॥

बहुत्वं बहुसंख्याः ॥ [गह्वर] बिले कुञ्जे च । Ra. 2,26 । दम्भे । सगह्वरं कूबरदेवनं तत् ॥ [गर्गरी] यथा । आलोडघमानगुरुगर्गरिकानिनादैः ॥ 543 ॥

[गान्धार] रागे । गान्धारोद्गारबन्धुरम् । स्वरे । अजाविकं तु गान्धारं क्रौञ्चः कणति मध्यमम् ॥ 544 ॥

[गोपुर] द्वारि । पुरः पुरंभीगृहगोपुरान्तरे ॥ [घर्घर] चलद्वाः चलत्पानीयम् । ध्वनौ । घर्घराव्यक्तघोषान् । किङ्कणीष्वपि मांघः [sic] । Si. 12,18 ॥ 545 ॥

[चत्वर] पथां श्लेषे । Su. 2544 । अङ्गणमजिरं यथा । तत्स्त्रैणनेत्रा नवकुङ्कुमेन सेकं प्रचकुर्गृहचत्वरेषु ॥ [चतुर] नेत्रगोचरो घटादिर्विषयः ॥ 546 ॥

तत्र चाटुकारे च वाच्यलिङ्गः । चाटुकारे । हरन्ति चतुराश्रितं कामिनां स्वा-मिनां तथा । चक्रगण्डयश्चक्रखण्डानि । वेगिदक्षयोरपि मद्धः । वेगिनि । चतुरं चतुरङ्गमन्ततः स्वयमारुह्य ययौ दिदृक्षया । दक्षे । परोपकारचातुर्यमार्याणामेव विद्यते ॥ [चमर] दैत्ये । यो रक्षाचमरं [?] महेन्द्रभीते ॥ 547 ॥

[चिकुर] केशे । Bā. V, 33 । चञ्चले । कुरगकुशाकुरचिकुराः [??] कुरङ्गका मे कदा स्युर्वा । शैलः शैलविशेषः ॥ भ्रूलयेपि मद्धः । यथा । तां वीक्ष्य लीलाचिकुराम° [c. Ku. 1,47] । लीलाचतुरामिति पाठान्तरम् ॥ [छिदिर] परश्वधे करवाले च । छिदिरः छेदितछत्रः [sic] ॥ 548 ॥

[छित्वरः] द्वयोः । छित्वरं छित्वरो भेष्टः [sic] ॥ [छित्वरम्] छेदनद्रव्यं वास्वादि ॥ [जठर] कठिने गुणे पुंसि तद्वति बद्धे च वाच्यलिङ्गः । तत्र यथा । जठरं पिठरं बौढा वडरः पाठमन्थरः ॥ 549 ॥

[जर्जर] यत्र शान्त्यर्थं पार्थिवैरिन्द्रः पूज्यत इन्द्रद्वादश्यां स वासवध्वजः । यथा । द्वादश्यां भूभुजः शान्त्यै [?] वरिवस्यन्ति जर्जरम् । जीर्णे । जरसा

जर्जर° c. 3, 541 । विशीर्णसच्छिद्रयोरपि मङ्गः । विशीर्णे । Si. 4, 23 । सच्छिद्रे । Bā. I, 12 ॥ [जम्बीर] दन्तशयो जम्भलः । कपित्थेपि । तयो-
र्यथा । भङ्क्त्वा जम्बीरझाटे [c. 2, 88] दिनमनुसरणि प्रास्य वानीरशय्या-
म् ॥ 550 ॥

[जलेन्द्र] जम्भको वृक्षः ॥ [झर्झर] वाद्ये नदे च । झर्झरध्वनितजर्ज-
रकर्णः ॥ [झलरी] केशचक्रं गुलुञ्छीभूताः केशाः । छत्तान्तलम्बमानव-
स्त्रेपि । यद्वैजयन्ती । छत्तान्तलम्बिवस्त्रे तु झलरी केशवाद्ययोः ॥ 551 ॥

[टंकार] ज्यारवे । टंकारः स्मरकार्मुकस्य सुरतक्रीडा पिकीनां रवः ।
अद्भुते प्रसिद्धौ च । शत्रुसंहारटंकारो धराधरवनस्फुटम् ॥ 552 ॥

[टट्टरी] लम्पापटहः पटहविशेषः । तदाख्यं वाद्यम् ॥ [तमिस्र] द्वयोः ।
नभ इव वितमिस्रं भासते साधुचित्तम् ॥ [तमिस्रा] दर्शयामिनी अमावास्या
रात्रिर्यथा । तमिस्रा शुक्लनिवेशनात्र ॥ 553 ॥

[तिमिर] द्वयोः । Pa. 3919 ॥ [तित्तिरि] मुनिर्वेदशाखायाः प्रवक्ता
यथा । कठिनात्कठिनो जातः शरगुल्माच्च गौतमः । द्रोणाचार्यस्तु कलशात् ति-
त्तिरिस्तित्तिरीश्वरः ॥ [तुषार] हिमे । Ku. 1, 6 ॥ 554 ॥

शीकरे । Si. 6, 24 । हिमभेदोवदयायः । यथा । असरलजनादलेषक्रूरस्तु-
षारसमीरणः ॥ [तूवर] प्रौढा° । तूवरस्य हृदयेपि संस्थितं शौर्यमत्र न विभा-
व्यते जनैः ॥ 555 ॥

[दन्तुर] उन्नत° । ह्रस्वौष्ठं दन्तुरं वक्त्रं यस्य स दुर्भगः । विषमे । An. I, 23 ॥
[दर्दुरः] मेघे । स्वैरं वर्षति दर्दुरः ॥ 556 ॥

वाद्य° । Si. 5, 9 ॥ [दर्दर] वाद्यभाण्डेपि । दर्दरी सस्यलुण्टावपि ॥ 557 ॥

[दण्डार] वह्नं यानपात्रम् । मत्तवारणं गवाक्षः ॥ [द्वापर] संशये । स्था-
गुर्वा पुरुषो वेति द्वापरः परमो मम ॥ 558 ॥

[दासेर] द्वयोः । तुभ्यं दासेर दासीयं बदरी यदि रोचते । एतावतापि किं
द्राक्षा न साक्षादमृताग्रपा [sic] c. Pa. 1027; ZDMG. 27, 14. 628 ॥
[धूसर] रासभे । धूसरे प्रसरः कुतः ॥ 559 ॥

[नरेन्द्र] वार्त्तिको धातुवादी यथा । रसेन्द्रबन्धं विदधौ नरेन्द्रः । राक्षि
विषवैद्ये च । Si. 2, 88 ॥ [नागर] शुण्ड्यां मुस्तके च । मुमूर्षो किं तवाद्यापि

चव्यचित्रकनागरैः c. ZDMG. 28, 120 ॥ यानपात्रस्तम्भनोपकरणेपि यथा । सैन्यं
तैः स्थापितं स्थाने वहित्रमिव नागरैः ॥ [निर्जर] अजरे । अमरो निर्जरो
भूयाद्वत्सवान्धववत्सलः । छुरे । आलानकर्म खलु निर्जरकुञ्जरस्य ॥ 560 ॥

[निकर] सारे । प्रियं सत्यं वाच्यं छुदति वचसामेष निकरः ॥ 561 ॥

न्याय० । निकरं नृपतेर्ददौ ॥ [निर्वर] वाच्यलिङ्गः । चतुर्ष्वपि । निर्वरा
बर्बरा युधि ॥ [निकार] पराभवे । Ki. 1, 43 ॥ 562 ॥

धान्योत्क्षेपे । निकारो धान्यानां रचयति विशुद्धिं दृढतराम् ॥ [नीवर] वा-
स्तव्ये वाच्यलिङ्गः ॥ [प्रवर] संततौ । प्रवराध्यायपाठकः । गोत्रं गोत्रविशेषः ।
यथा । समानप्रवरां तथा ॥ 563 ॥

[प्रखर] वेसरे कुकुरे च । श्रवणौ सत्रणौ जातौ प्रखरस्य खरस्वरैः ।
हयसंनाहे । प्रखरैर्वाजिनो रेजुर्गरुत्मन्त इवाधिकम् । अतिभृशं खरे । Si. 5, 7 ॥
[प्रकर] ॥ कीर्ण० । Ku. 5, 68 । संहतौ । An. I, 23 ॥ 564 ॥

[प्रकरी] अर्थ० । Daś. I, 17 ॥ [प्रस्तर] प्राणि । असावहं लोहमयीय-
य्याः [sic] जातः पुनः प्रस्तर एव कान्तः । आकर्षकद्रावकचुम्बकानां नैकोप्यसौ
भ्रामक इत्यवैमि ॥ मणौ । प्रशस्तप्रस्तरोद्दण्डः खण्डमण्डितकुण्डलः ॥ [प्रदर] शरे ।
प्रदरदारितसंहनोदरद्रुतगलद्रुधिरारुणवक्षसः ॥ 565 ॥

भङ्गो भयं द्वैधीभवो वा यथा । स वीरकुञ्जरो यस्य प्रदरो नैव संगरे ॥
[प्रसर] संगरे । दुर्वारो वैरिवारीणां प्रसरः कातरैर्नरैः । प्रणये । परस्परं
सप्रसरं वधूवरम् । जवे । शक्येत प्रसरो रोद्धुं नानुरक्तस्य चेतसः ॥ प्रप-
ञ्चव्यायामयोरपि मङ्गुः । प्रपञ्चे । Si. 3, 35 । व्यायामेभ्यासार्थमङ्गपरिभ्रमे ।
प्रसरकर्मणि कर्मकृतामितस्तत इतः प्रसरत्यनिशं बलम् ॥ [प्रकार] सदृशे ।
विषप्रकारः पिशुनोपचारः । भेदे । नानाप्रकाररसमध्यगतापि देवी ॥ 566 ॥

[पदार] पादालिन्दः पादपीठम् ॥ [पवित्र] मेध्ये पावने पुंस्त्रीवः । वाच्य-
लिङ्ग इत्यन्ये । यथा । Si. 3, 2 । तान्ने । पवित्रेभ्युदरेन्मन्त्रम् । कुशे कुशवि-
कारे । सदैव धारयेद्विप्रः पवित्रं दक्षिणे करे । जले । विप्राः पवित्रैः सवनं वित-
न्वते ॥ 567 ॥

ओषोपकरणं [c. 2, 52] ऊर्णातन्नुसंततिनिर्मितं जैनमुनीनां रजोहरणम्
c. S. B. E. vol. 22, p. XXVIII । यथा । पवित्रपाणयो द्वित्रास्तत्राजग्मुर्मुनी-

द्वराः ॥ [प्रान्तर] कोटरेरण्ये च । कृतं गिरिप्रान्तरगोचरैस्तपः । दूर° ।
An. I, 10 ॥ 568 ॥

[पारपर] जराटो वृक्षः ॥ [पामर] द्वयोः । Su. 801 ॥ 569 ॥

[पाटीर] वज्रं त्रपु । वातिको गारुडिकः । केदारः क्षेत्रविशेषः ॥ [पाण्डुर]
वर्णे । गण्डयोः पाण्डुरो वर्णे विरहे हरिणीदृशाम् । तद्वति । Śi. 1, 4 ॥ 570 ॥

मरुवकः फणिज्जकः ॥ [पिण्डार] महिषी° । महिषीदोहवैदग्ध्यं पिण्डारे
न तु पण्डिते ॥ [पिटर] मुस्तकः कन्दभेदः । पुस्तके लेप्यकर्मणीति
मङ्गुः ॥ 571 ॥

[पिञ्जरम्] यथा । जरसा जर्जरं पश्य कीरं पिञ्जरपञ्जरे ॥ [पीवर]
कूर्मे । धीवरैः पीवरो धृतः ॥ 572 ॥

[पुष्कर] द्वीपादीनां षण्णामन्तरशब्दः प्रत्येकमभिसंबध्यते ॥ अहिभेदे खगा-
न्तरे च । दुष्करः पुष्करग्रहः । रोगान्तरे । पुष्करः—कुतः । औषधान्तरे ।
क्षुद्रा° c. 2, 393 । तूर्यास्ये । Śi. 18, 78 । असिफले । Śi. 18, 17 ।
काण्डे । पुष्कलपुष्करासारो न धीरैर्दुष्करो रणैः । खे जले च । निर्मलं पुष्करं
जातमगस्तेरुदये सति ॥ मुरजेपि यथा । Me. 66 ॥ 573 ॥

[बटर] बष्ठो मूर्खः शठोनृजुः । द्वयोः । बटरश्च तपस्वी च शूरश्चाप्यकृत-
त्रणः ॥ [बन्धुर] रम्ये । Ku. 1, 42 । नञ् । बलात्प-बन्धुरः कंधरायाम् ॥ 574 ॥

[बन्धुरा] यथा । बन्धुरा बन्धुराकारा ॥ [बर्बराः] यथा । बर्बरा निर्व-
रा युधि c. 3, 562 ॥ [बर्बर] हस्त्रिका भङ्गी [sic] । केशानां चक्राकृतिं लाति
केशचक्रलः केशविन्यासः ॥ 575 ॥

पुष्पं कुसुमविशेषः ॥ [बर्कर] नर्मणि । प्रहित° s. 3, 522 ॥ 576 ॥

[भ्रामर] मधुनि । माक्षिकं तैलवर्णं स्याद् घृतवर्णं च पौत्तिकम् । भ्रामरं तु
भवेच्छुक्लं क्षौद्रं तु कपिलं भवेत् ॥ [भास्कर] वह्नौ । सुवविनिहितहव्यैर्भास्करं
तर्पयन्ति । सूर्ये । Śā. 2 ॥ 578 ॥

[मत्सरा] पर° कुपि च । निर्मत्सरा° s. 1, 9 । तद्वति । ख्यापका निज-
गुणेषु नियोगान्मत्सराः परगुणेषु सदैव ॥ 579 ॥

कृपणे । कृतविभवनिकारा मत्सराः कुत्र साराः ॥ [मत्सरा] यथा । Vās.
72, 2 ॥ 580 ॥

[मन्दर] स्वर्गे । Si. 4, 51 । बहलो गडुलः [?] ॥ [मधुरम्] यथा । मधुरं दुनोति कुष्ठम् ॥ [मधुरः] स्वादु मृष्टं यथा । Sp. 2536 । रसो गुल्यः । यथा । मधुनो मधुरो रसः । रसवति । Sp. 532 ॥ 581 ॥

[मधुरा] मधूलिः शर्कराः । मधुकुट्टिका मातुलिङ्गीवृक्षः ॥ 582 ॥

[मन्दिर] नगरे । Ku. 7, 55 । गृहे । Si. 11, 50 ॥ [मन्थरः] सूत्रके वाच्यलिङ्गः । यथा । मन्थरैर्मथ्यते जगत् । वक्त्रे मन्दे पृथौ च । मन्दमन्थरमा-
तङ्गकुम्भपाटनलम्पटः । कोशो भाण्डागारः ॥ 583 ॥

[मन्थरम्] कुसुम्भी ओषधिभेदः ॥ 584 ॥

[मसूर । मसूरा] द्वयोः । मसूरपिष्टतकमिष्टदेहां दूरान्मसूरामवलोक्य
सूरः ॥ 585 ॥

[मर्मर] शुष्क° । Ku. 3, 31 ॥ 586 ॥

[माठर] विप्रो ब्राह्मणः ॥ 587 ॥

[मार्जार] बिडाले । Si. 3, 51 ॥ [मिहिर] बुद्धः छगतः ॥ [मुद्गर]
कोरके । तगरमुद्गरसंगरकन्दराः ॥ 588 ॥

लोष्टभेदने । काष्ठमुद्गरविचूरितलोष्टः । आदिशब्दात्कर्करादिग्रहः ॥ [मुदिर]
द्वयोः । मुदिरैः सुन्दरं वनम् ॥ 589 ॥

[मुकुर] कोरके । माकन्दमुकुरामोदमेदुरीभूतभूतलम् [?] ॥ 590 ॥

[रुधिरम्] द्वयोः । Ra. 11, 20 ॥ [वल्लर] मञ्जर्या स्त्रीपुंस इति
लिङ्गविदः । कुञ्जः कुडङ्गः । अनम्भा निर्जलः प्रदेशः शाद्वलं हरितं तयोर्वाच्य-
लिङ्गः । सर्वेषु । वल्लरे वल्लवा वल्लवल्लरीवल्ललोलुपाः ॥ 591 ॥

[वल्लर] वाहनं यानविशेषः । ऊपरं क्षारक्षेत्रम् । शुष्कमांसे कोलमांसे
च । वल्लूरवल्लीजगले छगलैः [?] ॥ [वरत्रा] वर्तिरित्र वर्तिः । रज्जुरित्यर्थः ।
यथा । Si. 11, 44 । कक्षा हस्तिमध्यवर्तिनी चर्मरज्जुः । यथा । वरत्रामालम्ब्य
द्विरदवरमारोहति नृपः ॥ 592 ॥

[वागर] वारकः कलशः । शाणो निकषः । निर्नरो रवितुरगः । वाडव
और्वः । वृको मृगभेदः ॥ 593 ॥

[वासर] अह्नि । Si. 11, 43 ॥ [वार्दर] कृमिजमगरु । वाग्वच-
नम् ॥ 594 ॥

[वासुरा] वासिता स्त्री ॥ [विष्टर] आसने । Si. 1, 16 । पादपे कुश-
मुष्टौ च । तापसा विष्टरप्रियाः ॥ [विस्तार] स्तम्बे । आ विस्तारात्तरुषु विग-
ताशङ्कमङ्के विशन्ति । विस्तृतौ । Si. 5, 2 ॥ 595 ॥

[विदुर] नागरो नगरवासी । धीरे । वेदान्तविदुराः केपि नैयायिकोत्तमाः ॥
[विकार] द्वयोः । M. M. 55, 2 ॥ [विहार] जिनालये । अधरो°s. 2,
194 ॥ 596 ॥

लीलायां भ्रमणे च । Si. 5, 50 । स्कन्धोऽंशः [sic] समूहो वा ॥ 597 ॥

[विधुर] प्रविश्लेष इष्टवस्तुवियोगः । यथा । Sp. 4863 । विकले । Mc. 8 ।
कष्टेपि यथा । Si. 6, 15 ॥ [विसर] द्वयोः । करविसरनिरस्तध्वान्तराशिः
खरांशुः ॥ 598 ॥

[शबर] म्लेच्छ° । Pa. 870 । हरः शंभुः कृतक्रीडाकिरातवेपत्वात् ॥
[शम्बरम्] जले । शम्बरमम्बरसदृशं विशदतरं तद्भृशं जलधेः । चित्रं नाना-
वर्णं तत्र वाच्यलिङ्गः ॥ 599 ॥

[शम्बरः] मत्स्यभेद एणभेदे च । उलूककाकमार्जारगृध्रशम्बरसूकराः ।
अहिवृश्चिकगोधाश्च जायन्ते रात्रिभोजनात् ॥ गिरिभेदे । शम्बरः शिखरी सोयं
शबराकीर्णगह्वरः ॥ मायायामपि मूढः । यथा । शम्बराडम्बरं वीर जहीहि
धीरगर्हितम् ॥ [शर्करा] खण्ड° । Sp. 1698 । कर्परांशो मृत्कपालखण्डम् ।
उपला अश्मरूपा मृत् । तयोर्यथा । नगतरुशिखरामर्दी शर्करो [sic] मारुत-
धण्डः ॥ 600 ॥

शर्करायुग्देशे । शर्करायां ययौ कर्कः । शकलं खण्डम् ॥ 601 ॥

[शकरी] छन्दोजातौ मेखलायां च । शकरीया ग्रथिता विभाति सुतनोः सा
रोमराजिस्तनौ धत्ते या स्मरपार्थिवस्य रुचिरं भोगावलीविभ्रमम् ॥ गव्यपि ॥
[शारीर] वृषो मैथुनम् ॥ [शर्वर] घातुको हिंस्रस्तत्र वाच्यलिङ्गः । घातु-
कहस्तिनीत्यमरः [sic; घातुकेभे त्रिलिङ्गकः Mkh.] । द्वयोर्यथा । शर्वरी शा-
र्वरैर्भीष्मा ॥ 602 ॥

[शाकरम्] छन्दोभिन्नतुर्दशाक्षरा जातिः ॥ 603 ॥

[शालार] हस्तिनखो दुर्गद्वारावतरणार्थं क्रमनिष्ठो मृत्कूटोपसोपानाख्यः ॥
[शिखर] पुलको रोमाच्छः । अयमप्रमात्रम् । तयोः । रुचिरैः शिखरैः काम्या
गृहालीव मृगेषणा । पक्र° । Mc. 79 ॥ 604 ॥

[शिलिन्ध्रः] तरुप्रभेदे । Śi. 6, 32 ॥ 605 ॥

[शिलिन्ध्री] गण्डूपदी जलौकास्तस्या मृन्मृत्तिका [sic; c. Vi. 1637]
॥ 606 ॥

[शीकर] वातास्तजले । पाश्चात्ये वाति वेगाद् द्रुततुहिनशिलाशीकरासार-
वर्षी मातङ्गक्षुण्णसान्द्र-तसरलसरस्तीरसारी समीरः । अम्बुकणे । Ku. 1, 15 ॥

[शुषिरम्] वाद्यं वाद्यविशेषः । यदाह । H. 287 । गते । शुषिरेषु
समीकृतेषु शुङ्खं [?] प्रतिहन्याच्चतुरङ्गुलं तु भूमौ ॥ [शृङ्गारः] गज° ।
Śi. 4, 49 ॥ 607 ॥

[शृङ्गारम्] त्रिष्वपि । निधत्ते सीमन्ते क्षिति नवशृङ्गारमपरा ॥ 608 ॥

[संगर] अङ्गीकृतिः प्रतिज्ञा यथा । सृष्टिर्दोषविवर्जितात्र न मया कार्येत्ययं
संगरः । क्रियाकारो व्यवस्थापनं यथा । कृतेपि संगरे शत्रोरादवासो न विधी-
यते । विषे । असतां क्रूरचित्तानां गिरः संगरसोदराः । आपदि । संगरे शरण-
मीश तवांही ॥ [संभार] द्वयोः । प्रभासंभारसंभिन्नतमःस्तोमः प्रभा-
पतिः ॥ 609 ॥

[संस्कार] प्रतियत्नः सतो गुणान्तराधानं यथा । Ra. 3, 18 । अनुभवे ।
Ra. 1, 20 । मानस° । Ra. 3, 35 । गुणभेदे । Su. 36 ॥ 610 ॥

[सावित्री] यथा । पवित्रावटसावित्री मृगनेत्राभिरर्च्यते ॥ [सिन्दूरी]
रक्तवेलिका वस्त्रविशेषः कर्णाटदेशप्रसिद्धः ॥ 612 ॥

रोचनी ओषधिः ॥ [सुनार] त्रिष्वपि । सुनारो न सुनारीभिः क्रियते कर-
गोचरः ॥ 613 ॥

[सैरन्ध्री] त्रिष्वपि । सैरन्ध्र्यो निजशल्पकल्पनविधिं [sic] दध्नुर्निशीथे
ध्रुवम् ॥ कात्यस्तु चतुःषष्टिकलाभिज्ञा शीलरूपादिसेविनी । प्रसाधनोपचारज्ञा
सैरन्ध्रीत्याह ॥ 614 ॥

[सौवीर] स्रोतोञ्जनं नयनप्रसादनमौषधम् । देशेपि । तत्र पुंभूम्नि । उपचा-
रात्तज्जपुरुषेपि ॥ 615 ॥

अथ लान्ताः ॥ [अराल] समद्विपे । अराले कं कालं कलयति कराग्रेण
समरे ॥ 616 ॥

[अञ्जलि] कुडवे । Ku. 5, 15 । करसंपुटः प्रणामार्थं मुकुलितं हस्त-

युग्मं वा [sic] । प्रसृतपाणिद्वयपुटे । Ku. 4, 37 । प्रणामार्थमुकुलिते हस्त-
युग्मे । Ku. 2, 64 ॥ 617 ॥

[अङ्गुलि] कर्णिकायां गजस्य । शेते मुखान्तःस्थगिताङ्गुलिर्गजः ॥ [आभील]
द्वयोः । आभीलनीलवनकुञ्जरगर्जितेन ॥ 618 ॥

[इल्वलाः] यथा । इल्वला मृगशीर्षश्च शिरःस्थास्तारकाः स्मृताः ॥ [उपल]
रत्ने । Si. 1, 46 ॥ [उपला] शर्करा पाषाणकणिका इक्षुविकारो वा । तत्र
पाषाणकणिकायां यथा । उपलावलितं वर्त्म स पदत्रे [?] करोतु किम् । इक्षु-
विकारे । सितोपलालोडितमेतदेव चूर्णं हितं पित्तनिवर्हणाय ॥ 619 ॥

[उज्ज्वल] विकासिनि । उज्ज्वलैर्बकुलचम्पकपुष्पैः । शृङ्गारो रसः ।
यथा । दंपत्योरुज्ज्वलो रसः । विशदे । कुन्दोरुज्ज्वलं त्वद्यशः । दीप्ते । उज्ज्व-
लज्वलनज्वालाकरालं गगनाङ्गणम् ॥ [उत्ताल] त्वरिते भ्रेष्ठे च । उत्तालताल-
रणितैः । कपौ । उत्तालस्तालपादपे ॥ 620 ॥

उत्कटे कराले च । M. M. 169, 2 ॥ [उत्फुल्ल] उत्ताल उत्कटे । Da. 1, 23 ॥
[कमलम्] क्लोम हृदयस्य दक्षिणपार्श्व उदर्यो जलाधारः । भेषजमौषधवि-
शेषः ॥ 621 ॥

पङ्कजसलिलयोर्यथा । सकमलं कमलं कमलेक्षणा हृदि दधाति मुधा विरहे
तव ॥ [कमलः] यथा । सदृशे वनवृद्धानां कमलानां तवेक्षणे ॥ [कमला]
श्रियाम् । Si. 10, 55 ॥ 622 ॥

[कपिला] रेणुका जमदग्निपत्नी ॥ 623 ॥

[कपाल] घटादि° । Sp. 1531 । मृतस्य जीवतो वा शिरसोस्थि । तत्र
मृतस्य शिरोस्थनि । Sp. 2000 । जीवतो यथा । Pa. 440 । भिक्षुभाजनेपि ।
तत्र तु स्त्रीङ्गीवः । यथा । Sp. 4102 ॥ [कन्दल] त्रिलिङ्गः । नवाङ्कुरे ।
ऊरुद्वयं कदलिकन्दलयोः सनामि ॥ 624 ॥

कलापः समूहः ॥ [कन्दली] द्रुमो रम्भातरः ॥ [करालः] रौत्रे । दंष्ट्राक-
रालिमकरालिकरालिताभिः । तुङ्गे । करालतालद्रुमसोदराङ्गः । उरु पृथुलं यथा ।
नवेन्दुबिम्बं किरणैः करालम् । दन्तुरे । व्याघ्रव्यात्तकरालवक्त्रकुहरं जिघ्रत्यजलं
मृगः ॥ चण्डिकाव्याघ्रयोरपि मङ्गः । तत्र चण्डिकायां स्त्रियाम् । M. M.
178, 6 । व्याघ्रे वाच्यलिङ्गः । यथा । K. Pr. 134, 13. 164, 5 ॥ 625 ॥

[कम्बलः] कृमिः कृमिविशेषः । सास्त्रायाम् । कम्बलाम्बलघण्टिको वृषः ।
अत्र प्रावार ऊर्णमयं वासः । यथा । नवकम्बलसंव्यानपीतशीतः सुतस्तव ।
वैकल्यमुत्तरासङ्गः ॥ [कम्बलम्] यथा । लीलावापीषु खेलन्ति कम्बलैरव-
लासखाः ॥ 626 ॥

[कल्लोल] त्रिष्वपि । उत्कल्लोलः क्षितिपतिरयं वीचिमालीव भाति ॥
[कदली] रम्भायां वैजयन्त्यां च । Si. 5, 2 ॥ शाकादिनवनलेपि तत्र
स्त्रीह्रीवः c. H. L. 6, 6 ॥ [कामल] कामिरोगयोः । कामलेन हतं चक्षु-
श्चित्रं तस्या मृगीदृशः ॥ 627 ॥

अवतंसः शेखरः ॥ [काकोल] मौकुलौ विषे च । एकपक्षी कटु रटन्व्य-
थां हृदि तनोति मे । काकोलोयं किमाश्चर्यं विश्वस्योद्देगकारकः ॥ [काहल]
भृशे क्रियाविशेषणम् । अव्यक्तवाचि शुष्के च वाच्यलिङ्गः । भृशेव्यक्तवाचि
वाच्यभेदे च । Si. 18, 54 ॥ 628 ॥

[काहली] यथा । काहली बाहुलीनियं वल्लभस्य विराजते ॥ 629 ॥
[कीलाल] रुधिरं । कीलालकुल्यास्तु तरन्ति योधाः ॥ अमृतमण्डयोरपि
मङ्गः । तत्र अमृते नीरे च । कीलालालयलीनतामुपगते तस्मिन्नेवमण्डले । मण्डे ।
मध्याह्ने प्रति केतनं भजति यः कीलालपानोत्सवम् ॥ [कुशलम्] क्षेमे ।
Me. 98 । पुण्ये । कुशलैर्जायते नृणां सर्वशास्त्रेषु कौशलम् । पर्याप्तिः सामर्थ्यं
यथा । महेलानामविकलं कुशलं मुशलग्रहे ॥ [कुवल] त्रिष्वपि । केवलं
कुवलस्थूलैः सा रोदित्यश्रुबिन्दुभिः ॥ 630 ॥

[कुम्भिल] श्लोकच्छायाहरः कविचौरः । चतुर्वर्षपि । कुम्भिलस्तस्य
वल्लभः ॥ 631 ॥

[कुण्डल] वलये । B. H. 67, v. 29 । पाशे । कुण्डले पतितः
शण्डः ॥ 632 ॥

[कुन्तलाः] यथा । S. K. 80, 10 । तद्देशस्थे तूपचारात् तत्र तु वाच्य-
लिङ्गः संख्यः [sic] । यथा । Pa. 3952, d [Mh. : प्रेमाकुला कुन्तली] ॥
मधुपात्रेपि मङ्गः । तत्र तु ह्रीवे यथा । कुन्तलेषु कलितं ललिताङ्ग-
नमनन्यमनस्काः । वल्लभैः समरसाः सहपीतिप्रीतयेध्यवसङ्गः [?] सविलासाः ॥

[कुकूल] तुषानले । वायुः कुकूलमिव वर्षति दक्षिणश्च कार्शानवैरिव शरै-
र्मदनश्च हन्ति ॥ 633 ॥

शङ्कु° । वल्लभोत्कस्य पान्थस्य कुकूलमपि तूलिका ॥ [कुचेल] यथा ।
कुचेलः कर्कशः स्तब्धः स्वाधीनः स्वयमागतः । पञ्च लोके न पूज्यन्ते बृहस्प-
तिसमा अपि ॥ 634 ॥

[कुचेल] न विद्वौ कर्णौ यस्या अविद्धकर्णौ ॥ [केवल] ज्ञाननिर्णीतयोः
ह्रीवे । एकोसहायस्तत्र यथा । केवलोपि स्फुरन्बाणः करोति विमदान्कवीन् ।
कृत्स्ने । औन्निरचेण नयत्यनन्यचरिता रात्रिं बलात्केवलम् । निर्णीते । Sp. 2925 ।
ज्ञानं सर्वथावरणविलये चेतनस्य स्वरूपाविर्भावलक्षणं यथा । केवलालोकभा-
स्वते ॥ निर्णीते केवलमित्यव्ययमपि ॥ [केवली] ग्रन्थभिज्ज्योतिःशास्त्रवि-
शेषः । यथा । दुर्ज्ञाना केवली कलौ ॥ 635 ॥

[कोमल] तोये । केवलं कोमलाहारो जातस्तस्यास्तरोरिव ॥ स्निग्धतुल्य-
वृत्तिष्वपि मद्धुः । स्निग्धतुल्ययोः । कमलकोमलं पाणितला ततः । वृत्तौ तु स्त्रियां
यथा । शेषैर्वर्णैर्यथायोगं कथिता कोमलाख्यया ॥ [कोहल] मुनिर्भरतमुनि-
तनयः ॥ [ग्रन्थिल] ग्रन्थिसहिते । ग्रन्थिला शिथिला वेणी मैथिल्या जपये
कथम् ॥ 636 ॥

[गरल] पन्नग° । व्यालः सैष पुरो निगीर्णगरलज्वालाकरालाननः । मानो-
हंकारः । विषमात्रेपि ॥ [गन्धोली] शडी ओषधिः । भद्रा करणवि-
शेषः ॥ 637 ॥

[गोपाल] द्वयोः । Da. 5, 27 ॥ 638 ॥

[चञ्चल] द्वयोः । वेपते चञ्चलेनात्तं कान्ताया वसनं चलम् । चपलेपि
यथा । चञ्चलदृग्गञ्चलविभ्रमेण ॥ [चञ्चला] द्वयोः । स्थास्रवः कुत्र चञ्चलाः ॥
[चपल] चले क्षणिके च । Pa. 566 ॥ 639 ॥

चिकुर ईषन्निमीलिताक्षः । पारते । चपलपलशतानां बन्धकः सैष योगः ॥
[चपला] पिप्पली कणा । शेषेषु । चित्रं किमत्र यज्ज्ञातं चपलानां पलाय-
नम् ॥ 640 ॥

[चात्वाल] यज्ञकुण्डकं यज्ञगर्तः । गर्भो मध्यम् ॥ [चूडाला] चक्रला
क्षुद्रजन्तुभेदः ॥ 641 ॥

[छगलम्] यथा । छगलच्छन्नगात्रोयं रात्रौ केनेह लक्ष्यते ॥ 642 ॥

[जगल] भेदके कितवे पिष्टमद्ये च । अस्पृश्यं जगलं जगुः ॥ मेचकेपि
मद्धुः । यथा । अजगरजगलास्तरुवनगहनाः ॥ 643 ॥

[जम्बाल] द्वयोः । जम्बालजालजटिलाद्य सरित्तीषु ॥ [जङ्गल] निर्जलदेशे वाच्यलिङ्गः । यथा । अनूपः पित्तजे शस्ते जङ्गलः श्लेष्मजे पुनः । पिशिते । M. M. 162, 1 (Mh.: जङ्गलः) ॥ 644 ॥

[जाङ्गुली] यथा । जाङ्गुली नाम विद्याहमुत्तमा विषनाशिनी ॥ [तरल] भास्वरे । सरलतरले आवां तावद्बहुभुतशालिनौ । षिङ्गे । हस्यते तरलस्वान्तैस्तरलैः सरलो जनः ॥ [तरला] उष्णिका यवागूः । यथा । सेविततरले मध्ये सतत-नितम्बाधिवासिनि कृशत्वम् । युक्तं तुङ्गपयोधरतटतलपीडासहव्रतिनि ॥ 646 ॥

[तमाल] पुण्ड्रे । भाले तमालः कुलबालिकानाम् ॥ [ताम्बूल] यथा । K. Pr. 143, 5 । पूगफलपर्णचूर्णसंयोगेपि यथा । Sp. 2536, d ॥ 647 ॥

[तुमुलम्] वाच्यलिङ्गः । ग्रन्मद्धः । तुमुलं व्याकुले शब्दे त्रिषु स्यात्कुन्तले [sic] रणे । यथा । Ra. 4, 62 ॥ [तुमुलः] व्याकुलरवेपि यथा । खगकुलं तुमुलं कुरुतेतराम् ॥ 648 ॥

[दुकूल] द्वयोः । Śi. 11, 33 ॥ [धवल] महोक्षे । Pa. 966 । सुन्दरे । धवलकुच° c. 2, 515 ॥ 649 ॥

[धवली] धवलेति गौडः ॥ [नकुली] कुकुटी ताम्रचूडी ॥ [नाभील] नाभिर्गर्भाण्डं नाभिमध्येण्डकाकारः कोशः ॥ द्वयोः । नाभीलमूलं स्पृशतुः [sic] स्वभर्तुर्नाभ्येति भीत्याभिमुखं नवोढा ॥ 650 ॥

[नाकुली] कुकुटीकन्दो रसेनभेदः ॥ [निचुल] इज्जलद्रौ जलवेतस-विशेषे । Me. 14 । निचोलकः कूर्पासः । यथा । निचुलमुकुलिताङ्गी रङ्गगर्भे नताङ्गी ॥ 651 ॥

[निस्तल] बलं सैन्यम् ॥ [निर्मल] अभ्रके । निर्मलेन धवलं कृतं गृहम् ॥ [निष्कल] द्वयोः । निष्कलः पुरुषोधमः ॥ 652 ॥

[नेपाली] सुवहा राक्षा । नवमाली पुष्पलता ॥ [प्रवाल] वीणादण्डे । विलग्नमध्यां कुटिलप्रवालां तन्वीं कलालापमनोहरां सः । अङ्कं निरातङ्कमना निधाय तेने विपञ्चीमिव चाटुकारः ॥ 653 ॥

[प्रतल] तताङ्गुलि° । प्रतलताडितडङ्गतलः खलः ॥ [पटल] तिलके । सा हाटकाङ्गुपटलं प्रकटीचकार । नेत्ररोगे । आत्मसममेव° s. 2, 92 । छदिषि गृहाच्छादने । पटलाधारकुड्येषु । संचये । Śi. 5, 37 ॥ 654 ॥

पिटकं पुष्पादिभाण्डं यथा । कुसुमपटलपाणिः पाटलामुच्चिनोति ॥ अध्यायेपि मङ्गः । तत्र पुंसि यथा । प्रथमः पटलः ॥ [पललम्] मांसे । निःशङ्कं मदिरां पिबन्ति पललं खादन्ति ॥ 655 ॥

[पाचल] राधनद्रव्यमिन्धनम् ॥ [पाकलः] यथा । M. M. 68,4 ॥ 656 ॥

[पाकलम्] रोगभेदे इति मङ्गः । यथा । चर्चिका पाकलं पामा कण्डूश्च पिटका तथा ॥ [पाताल] वडवानले । तत्पातालोपयोग्ये च पूरितं नीरधेर्जलम् ॥ 657 ॥

[पांसुल] पुंश्चले । Ra. 2, 2 ॥ [पांसुला] यथा । पांसुला पांसुलैर्वेयं भुज्यमाना नवैर्नवैः ॥ 658 ॥

[पातली] नारी स्त्री ॥ [पिप्पलम्] सलिले । कपिलः पिप्पलं पयो । छिद्यतेनेन च्छेदो वस्त्रस्य च्छेदश्छेदोपकरणं तस्य भेदो विशेषः । यथा । सीव्यति स्म स कूर्पासान्वस्त्रैः पिप्पलकल्पितैः ॥ 659 ॥

[पिप्पलः] निरंशुलः आपदविशेषः ॥ [पिङ्गल] वह्नौ रुद्रे च । स पिङ्गलः पिङ्गलनेत्रजन्मा ॥ 660 ॥

कपौ । गले पिङ्गलवचेन बलाद्वद्धा महीभुजः । मुनौ । पिङ्गलादिभिराचार्यैर्यदुक्तं लौकिकं द्विधा ॥ [पिङ्गला] करायिका पक्षिणीभेदः । यथा । दक्षिणेन बहुशोथं पृष्ठतः पिङ्गला किलकिलायिता शुभा । c. Pa. 2467-69 ॥ 661 ॥

[पिङ्गल] हरिद्राभे गुणे पुंसि तद्वति वाच्यलिङ्गः । यथा । Śi. 4, 6 ॥ [पिच्छिला] पोतकी दुर्गा ॥ 663 ॥

[पुष्कल] द्वयोः । Sp. 2178 ॥ 664 ॥

[पुद्गल] रूपादिमद् द्रव्यं परमाणुलक्षणं यदाह । पूरणगलनधर्माणः स्पर्शरसगन्धवर्णवन्तः पुद्गलाः ॥ [पेशल] कुशले । परिचरणपेशलत्वं यस्य समधेषु कार्येषु । रम्ये । Me. 74 । मृदौ क्षिग्धे चापि मङ्गः । मृदौ । अङ्गे शिरीषकुसुमादपि पेशलेस्मिन् । क्षिग्धे । Su. 1169 ॥ [फेनिलः] यथा । चीनांशुकैः फेनिलफेनशुभ्रैः । 665 ॥

[बहुलम्] वियति व्योम्नि । बहुलं जलदाकीर्णम् ॥ [बहुलः] पावके । सन्मन्त्रेन्धनसुप्रदीपबहुलज्वालावलीवेलितः । शितौ । बहुलकुन्तलवस्त्रिविभूषिता ॥ 666 ॥

[बहुला] सुरभ्याम् । बहुला बहुला भरतैः सेव्यन्ते पुण्यकर्मभिः पुम्भिः ॥
[बहुलाः] यथा । बाहुलेयविजये भृगूद्ग्रहः । अत्र बहुलानामपत्यं बाहुलेयः
कार्तिकेयः ॥ 667 ॥

[मण्डल] विम्बे । Ki. 12, 8 । भुजंग° । मण्डलः शङ्खपालश्च । शुनि ।
उपेक्ष्य लोटक्षेपारं लोटं दशति मण्डलः ॥ 668 ॥

स्थानकवर्तुलकमार्ङ्गेष्वपि मङ्गुः । स्थानके । H. 777 । वर्तुले । Si. 18, 9 ।
कर्माङ्गं यन्त्रादि उपलेपादि च । यन्त्रादौ । Si. 2, 88 । उपलेपादौ । चतुरस्तु
[?] मण्डलं तु कार्यं विप्रस्य भोजने ॥ [मञ्जुल] जलाञ्चलं शेवालम् ।
रम्ये कुञ्जे च । कोकिलामञ्जुलालपैर्मञ्जुलं मञ्जु गुञ्जति ॥ 669 ॥

[मातुल] धत्तूरे । दारिकावीजमाज्यं च राजसर्षप एव च । मातुलेन समा-
युक्तो धूपः सर्वज्वरापहः ॥ [माचल] बन्दिग्राही चौरौ बन्दिचौरः । रुभोगभेदः ॥
[मुसल] अयोप्रमायुधविशेषः क्षोदोपकरणं वा । आयुधविशेषे । Si. 2, 70 ।
क्षोदोपकरणे । मुसलक्षेपहुंकारस्तोभैः कलमखण्डिनि । कुचविष्कम्भमुत्तन्नन्निस्तु-
भातीव ते स्मरः ॥ 671 ॥

[मुसली] गृहगोधिकायाम् । मन्त्रेहे मुसलीव° ZDMG. 36, 514 c. Su.
3197 ॥ [मेखला] खड्गबन्धः प्रत्याकारवधिका यया खड्गो निःसरन्नक्ष्यते
यया अक्षववाराः कक्षादौ खड्गं लम्बयन्ति वा । रशनाखड्गबन्धयोर्यथा । पाणिप्र-
हणमेतस्या विधिना विहितं त्वया । निर्मेखला त्वसिलता गले लगति विद्विषाम् ॥
मौञ्ज्यामपि मङ्गुः । यथा । मेखलामजिनं दण्डमुपवीतं कमण्डलुम् । अप्सु प्रास्य
विनष्टानि ग्रहीतव्यानि कोविदैः ॥ 672 ॥

[रसाल] इक्षौ । नरजन्म रसालस्य मध्यभागः प्रशस्यते ॥ [रसाला]
जिह्वायाम् । रदानां चर्वणकेशा रसालैव रसालयः ॥ 673 ॥

[लाङ्गूल] द्वयोः । को हि शार्दूललाङ्गूलसमूलोन्मूलने बली ॥ [लाङ्गल]
तालौ वृक्षस्तत्फलं वा ॥ 674 ॥

[लोहल] वाच्यलिङ्गः । शृङ्खलया यद् ध्रियते तच्छृङ्खलाधार्यम् ॥ [वञ्जुल]
त्रिष्वपि । याते द्वारवतीं तदा मधुरिपौ तद्वत्तकम्पानताम् । कालिन्दी° s. 2,
188 ॥ 675 ॥

[वण्टाल] शूरयोर्युद्युद्धं शूरयुत् । नावः खनित्रं तयोः ॥ [वातूल]
वातले । V. S. II, 20 । वातसमूहे । वातूलसंचलिततूलवावलीभिर्जातो

जनो युवजरन्पथि कश्चकास्ति । मारुतमासहत इति सहैराङ्प्रदलेषः । मारुतं न सहत
इत्यर्थे कुकुलप्रत्ययो [sic] बाहुलकात् ॥ 676 ॥

[विपुल] पृथौ । Śi. 11, 5 । अगाधे । Sp. 6155 ॥ [विपुला] क्षो-
प्याम् । भूप त्वदीययशसां विपुलापि हि संकटं वेयम् ॥ [विमल] अर्हति ।
विमलस्वामिनो वाचः कतकक्षोदसोदराः ॥ 677 ॥

[वृषल] तुरगे । अकृत्तवृषणैर्वीजं वृषलैः क्षिप्यते खलु ॥ [शकल]
राग° । वस्त्रैः शाकलिकैः कलां कलयसि स्मेराक्षि लोकोत्तरम् । अत्र हि शकलेन
रक्तानि शाकलिकानि वस्त्राणि शकलकर्दमाद्वेदीकण् । वत्कले त्वचि च । तरुश-
कलैरपि मुनयः कालं गमयन्ति कानने यस्मात् । खण्डे । Ku. 8, 18 ॥ 678 ॥

[शार्दूल] व्याघ्रे पशुभेदे च । Ku. 3, 44 ॥ [शीतल] अर्हति ।
स्याद्वादामृतनिस्यन्दी शीतलः पातु वो जिनः ॥ 680 ॥

आसनपर्णी ओषधिः ॥ [शृगाल] फेरौ दन्त्यादिरप्ययम् ॥ 681 ॥

[शृङ्खल] त्रिलिङ्गः । पुंस्कटी° । कपालमालाखट्वाङ्गधारी लोलास्थिशृ-
ङ्खलः । महापाशुपतो भीमः श्मशानस्येव विग्रहः ॥ लोह° । कलत्रं निगडं
दत्त्वा न संतुष्टः प्रजापतिः । भूयोप्यपत्यदानेन बबन्ध गलशृङ्खलाम् ॥ बन्धने
बन्धमात्रे । Śi. 12, 7 ॥ 682 ॥

[षण्डाली] सरसी कासारः । तैलं मीयते येन तत्तैलमानम् । कर्षादि ।
कामुकी चासौ स्त्री च कामुकस्त्री ॥ [संकुल] अस्पष्टवचने । निन्दया न
विदितं न संशयाहर्जनो वदति संकुलं सताम् । व्याघ्रे । अलं स्थित्वा श्मशाने-
स्मिन्गृध्रगोमायुसंकुले ॥ व्याकुलेपि मङ्गः । यथा । न तत्र स्वपुरो वापि दृष्टे
रणसंकुले ॥ 683 ॥

[संधिला] नान्दी द्वादशतूर्यनिर्घोषः ॥ [सुतल] अङ्गालिकाबन्धः प्राकार-
शिखरयोधरक्षाहेतुः संनिवेशविशेषः ॥ 685 ॥

[सुवेल] त्रिष्वपि । शलाक्रान्तः शत्रुः समजनि सुवेलो गिरिरिव ॥ 686 ॥

अथ वान्ताः ॥ [अक्षीवं] मद° । अक्षीवं तत्क्षणाज्जातं नास्मैव तव शा-
त्रवम् ॥ [आहव] यज्ञे । समाजुहावाहवहव्यलोलुपान् ॥ [आश्रव] त्रिष्वपि ।
धीराणामाश्रवे तोषः ॥ 687 ॥

[उद्धव] उत्सवे । नृत्यहरवधूलोलवलयावलिशिञ्जया । विद्ध उद्धवसंविद्धो
गीतिशब्दो हरत्यसौ ॥ क्रतुवद्भौ । भालमुद्धूलितं तेन समिद्धोद्धवभस्मभिः ॥

[उत्सव] अमर्षो रौद्रभावः । तथोर्यथा [sic] । ववृते न रणोत्सवोस्य यत्ने
यदितो वाग्भिरसावसारयत्तम् । इच्छाप्रसरे । आलिङ्गनोद्दामविलासवन्ध्यं [?]
रतोत्सवं चुम्बनमात्रशेषम् ॥ इच्छायाः प्रसवे उत्पत्तावित्यमरटीका ॥ 689 ॥

[कारवी] दीप्योजमोदा ॥ [कितव] मत्ते वञ्चके च । Me. 108 ।
व्युत्कारेपि मद्भूः । यथा । ही वञ्चितास्मि कितवेति कलं वदन्ती ॥ 690 ॥

[कैतव] द्वयोः । कैतवेन कुरुभिर्धिजिता भूः ॥ [कैरवः] कितवः शठः
शत्रुरभिः । तयोः । त्वयि भास्वत्यभ्युदिते सर्वतेजोभिभाषिणि । उन्मीलति धरा-
नाथ किं कैरवकुलं क्वचित् ॥ 691 ॥

[कैरवी] यथा । कैरवीभैता [sic] वियोगी हरिणीदृशः ॥ [गन्धर्व]
नमश्चरे । अस्माभिर्यदनुष्ठेयं गन्धर्वैस्तदनुष्ठितम् । पुंस्कोकिले गायने च । सहका-
रवनस्यान्तश्चाव्यो गन्धर्वगीतयः । मृगभेदे तुरंगमे च । गन्धर्वैः सहितो व्याप्रां
महिषीपरिचारिणीम् । राजधानीमिव निजां वनभूमिममन्यत ॥ 692 ॥

अन्तरा मरणजन्मनोर्मध्ययोर्देहो यातनाशरीरं सोन्तराभवदेहः । यदाहुः ।
अन्तराभवदेहो हि निष्पत्तेर्विन्ध्यवासिना [?] । तत्र यथा । गन्धर्वदेहेन दिवं
जगाम ॥ [गाण्डीव । गाण्डिव] चापमात्रे । गाण्डीवदण्डेन विखण्डितास्त्रो
भूपालमौलिर्युधि कुन्तलेशः । पार्थधनुषि । Me. 48 । गाण्डिवशब्दो द्वयोः ।
गाण्डिवेन हि रिपून्कुरुषितान् कुर्वतार्जुनयशस्त्वयार्जितम् ॥ 693 ॥

[ताण्डव] नाट्यभेदे । चण्डीशः पातु वो यस्य ताण्डवे क्षितिमण्डलम् ॥
[त्रिदिव] द्वयोः । श्रियो वासाम्भोजे त्रिदिवसरिदम्भोजकुहरे हरेर्नाभीपद्मे मधु
मधुकरो यः किल पपौ ॥ [द्विजिह्व] द्वयोः । वाग्विषस्य द्विजिह्वस्य विश्वासं
कोधिगच्छति ॥ 694 ॥

[निह्व] अविश्वासोप्रत्ययः । निह्वतिः शाठ्यम् । तयोः । को मे निरपराधस्य
सखे निह्व एष ते । अपलापे । M. M. 25, 5 ॥ [निष्पाव] पवनं सामान्य-
पवनं सूर्येण पवनं सूर्यपवनम् । निर्विकल्पके कृतनिश्चये वाच्यलिङ्गः ॥ 695 ॥

वल्लो धान्यभेदः कडङ्गरो बुसं शिम्बी बीजकोशी । सर्वेषु । निष्पानिष्पावः
कृतबलात् [?] ॥ [प्रभव] जन्मकारणं पित्रादि यथा । Ra. 1, 2 । आद्या
प्रथमा उपलब्धिदर्शनं गङ्गानदीनां तदर्थं स्थानं हिमवदादि यथा । सुरापगायाः
प्रभवो हिमाचलः । अपां मूले । भवन्ति प्रभवे नद्यः संकीर्णाः पृथक् पुरः ।

मुनिभेदे । शिष्यो जम्बुमहामुनेः प्रभव इत्यासीत् ॥ संवत्सरभेदेपि यथा । प्रभवो यज्ञकर्मणि ॥ 696 ॥

[प्रसव] फले । माकन्दपुष्पप्रसवैर्विहस्ताम् । अपत्ये । दुस्त्यजः प्रसवे स्नेहः पशूनामपि पश्यत । गर्भमोचने । Sp. 6114 । उत्पादे । जातः क्रमेण मदनप्रसवः कृशाङ्गचाः ॥ [प्रसेव] वीणाङ्गे । प्रसेवमूले स बबन्ध तन्त्रीम् । स्यूतो वस्त्राद्यापनं दृतिरालूथर्ममयी । तयोः । प्रसेवसंस्थापितदेववस्त्रैः ॥ 697 ॥

[प्रभाव] तेजसि प्रतापे । V. P. 30, 42 ; c. M. N. (1873) VI, 16 ॥ [पल्लव] किसले । Ku. 2, 41 । बलं स्थाम । विटपे शाखायाम् । सहस्रशो मञ्जरिताश्च पल्लवाः कला च पुंस्कोकिलवाचि वर्तते । विस्तरे । वाचः पल्लविता इव । अलक्तरागे शृङ्गारे षिङ्गे च । पल्लवः कामिवल्लभः ॥ पल्लमात्रे वस्त्रैकदेशे रहसि च मद्धः । पल्लमात्रे । तन्वीमेकजलार्द्रपल्लवतया । वस्त्रैकदेशे । रोषोदधौ [sic] नाभिहितैककोणकमनीयेन पृष्ठतः कक्षानिक्षिप्तपल्लवेन । रहसि । नीलीमवन्नूतनशाद्वलेषु ध्यायन्ति धन्या नवपल्लवेषु ॥ 698 ॥

[पञ्चत्व] द्वयोः । एकोपि प्राप पञ्चत्वम् ॥ [पार्थिवी] तुका वंशरोचनम् ॥ 699 ॥

[फेरव] द्वयोः । इमशाने रजनिं निन्ये भैरवे फेरवारवैः ॥ [बान्धव] मित्रे । Pa. 3508 ॥ 700 ॥

[भार्गवी] त्रिव्रपि । सा भार्गवी स्वर्गसदां सदाच्याम् [sic] ॥ 701 ॥

[माधवी] कुट्टनी शम्भली हाला सुरा तयोर्यथा । माधवी माधवीप्रिया ॥

[राजीवः] यथा । राजीवराजीविते वनान्ते ॥ 703 ॥

[रौरव] भीषणे । कौरवा रौरवा येषां तेपि किं वीरकुञ्जराः ॥ [वल्लव] सूपकारे । वल्लवैर्वल्लवाकोपि [?] कृतः स्यात् रवल्लभः ॥ 704 ॥

[वडवा] अदवायां कुम्भदास्यां च । पूर्णगर्भेव वडवा -- वत. सीदति । समयग्रामणीगोहिचिहितोदकपूरणा [?] ॥ स्त्रीभेदे । नायिका त्रिधा मृगी वडवा हस्तिनी च । द्विजस्त्रियाम् । वेदेषु वडवा जडा ॥ [वाडवम्] वडवौघे । भृशमकृशकशाभिर्वाडवं ताडयन्ति ॥ 705 ॥

[विद्रव] धीर्बुद्धिस्तत्र यथा । अयो द्रवति विद्रवात् ॥ [विभाव] परिचये । विभावेन विभूनां हि वैभवं स्यान्न संशयः ॥ 706 ॥

[विभव] द्वयोः । प्रभाते पादयोः स्पृष्ट्वा प्रभाते शिरसा प्रभोः । विभव वितनोत्याशु विभवं च पदं नृणाम् ॥ [शालवम्] द्वयोः । वितनोति न संग्रामे शात्रवं यस्य शात्रवम् ॥ [संभव] कारणं हेतुः । जनिरुत्पत्तिः । जिनस्तृतीय-तीर्थकरः । तेषु यथा । दिश्याद्दः संभवः सौख्यं निरस्तभवसंभवः ॥ 707 ॥

आधेयस्य वस्तुन आधारादनतिरिक्तत्वमनाधिक्यं यथा संभवति द्रोणः स्थान्याम् । तत्र यथा । अस्मिन्क्षत्रियवंशजेन महतो वीर्यस्य नो संभवः ॥ उपपत्तावपि मङ्गुः । यथा । तेजस्तिमिरयोर्नास्ति सहावस्था [?] न संभवः ॥ समयेपि ॥ [सचिव] सहाये । Pr. P. 28; Pa. 3282 ॥ 708 ॥

अथ शान्ताः ॥ [आदर्श] टीका निरन्तरव्याख्या तत्र प्रतिपुस्तके च यथा । आदर्शदर्शितदिशा न शठा लिखन्ति ॥ 709 ॥

[उड्डीश] चण्डीशे । उड्डीशः पातु वञ्चण्डीसनाथैः प्रमथैर्वृतः । शास्त्रभेदे । उड्डीशं यो न जानाति स रुष्टः किं करिष्यति ॥ [उपांशुः] यथा । जाप्यं तु त्रिविधं प्रोक्तं वाचिकोपांशुमानसम् ॥ [उपांशु] यथा । Ra. 8, 18 । पूर्वाचार्यानुरोधेन उपांशुशब्दस्यानेकार्थत्वं दर्शितम् ॥ 710 ॥

[कर्कश] कूरः क्षुद्रः । इक्षुः पुण्ड्रः । दृढो बली स्थूलो वा ॥ निर्देये क्रूरे साहसिके परुषे दृढे च । Śi. 16, 63 ॥ 711 ॥

[कपिशा] माधवी वासन्ती सुरा हाला द्वयोः । व्याकोशकोशकपिशं मधुपाः पिबन्ति । माधव्यां कपिशित्यन्ये ॥ [कीनाश] राक्षसेपि ॥ क्षुद्रः कुपणो लुब्धः कृतघ्नो वा । यदाह । लुब्धः कीनाशः स्यात्कीनाशोप्युच्यते कृतघ्नश्चाश्नाति वाममांसं स कीनाशो यमश्चैव कीनाशस्तद्धनः क्षुद्र इति च ॥ क्षुद्रे कर्षके च । न क्षिपन्ति फलं क्षिप्रं कीनाशाः खलधामस्तु । क्षणास्तृणबुसप्रायाः [?] क्षोदो यत्र न जायते ॥ उपांशुघाती पररहस्यभेदी छलघातको वा ॥ 712 ॥

[गिरीश] त्रिष्वपि । दौःस्थ्यं गिरीशोपि न हर्तुमीशः ॥ 713 ॥

[निर्देश] द्वयोः । लघुसंग्रहकारी च साधुः शब्दप्रसिद्धिकृत् । निर्देशः प्रथते देव तवायं पाणिनेरिव ॥ [निर्वेश] उपभोगे । संसारे नास्ति निर्वेशः सङ्गिः संकथनात्परः । सर्वकालं समरसे यत्र तृप्तिर्न जायते ॥ प्रसरेपि मङ्गुः । यथा । पतितस्य शुद्धसलिलतैलस्य भवद् [sic] मृशं हि निर्वेशः ॥ 714 ॥

[निवेश] सैन्यविन्यासे । Śi. 17, 40 । न्यासमात्रे । निवेशः स्वः ° C. on V. K. 3, 1, 12 । दङ्गो नगरं यथा । दिषां निवेशेषु वरप्रवेशः कार्यो

नृपैः । विवाहे । विनिर्ममे छुरेशेन निवेशः केशवश्रियोः ॥ [निदेश] उपक-
ण्ठे परिभाषणे च । वेद्यानिदेशे विवशो न कस्कः ॥ 715 ॥

[नीकाश] तुल्ये । यशःशशाङ्कनीकाशं भृशं हासयते दिशः ॥ [प्रकाश]
स्फुटे । Śi. 8, 28 । हासे । सप्रकाशा शरत्काशैरम्भोजैः स्मेरलोचना ॥ 716 ॥

[प्रदेश] भित्तिः कुद्यम् । मानविशेषे । संगुष्टया [sic] प्रदेशिन्या भवणौ
समुपस्पृशेत् । अत्र हि प्रदेशो मानविशेषः परिच्छेद्यत्वेन विद्यते यस्या इति
कृत्वा तर्जनी प्रदेशिनीत्युच्यते । प्रादेश इति तु प्रज्ञादित्वात्स्वार्थेणि ॥ स्थानवि-
शेषेपि मङ्गः । त्वत्प्रदेशपरिमार्जनपूतः पारिणीश्वर कदा मम भूयात् ॥

[पलाशः] त्रिष्वपि । यत्र पलाशा बहवः पदे पदे प्रोहसत्पलाशशिखाः
कथमिव संचरसि वने तत्रास्मिन्नद्वितीयस्त्वम् ॥ 717 ॥

[पिङ्गाशी] नीलिका ओषधिः ॥ 718 ॥

[लोमश] अवौ । निर्मलः कम्बलः दलक्ष्णैर्व्यूतो लोमशरोमभिः ॥
[लोमशा] शाकिनीभिदि शृगान्यां च । जृम्भते लोमशा निशि । कासीसं
धातुभेदः शेषाः षडोषधयः ॥ 719 ॥

[विवश] द्वयोः । Ku. 4, 1 ॥ 720 ॥

[विकारा] व्यक्ते वाच्यलिङ्गः । द्वयोः । उपविदय विकारोषु रहस्यानि
प्रकाशयेत् ॥ [सदेश] द्वयोः । नद्याः सदेशे गिरिगह्वरेषु ॥ 721 ॥

[सदृश] उचिते । Ra. 14, 61 ॥ [संकाश] अन्तिके । राजसंकाशमा-
साद्य कस्को न स्वं प्रकाशयेत् ॥ [संवेश] पीठे । संवेशं समुपाविशत् ॥ 722 ॥

[सुखाश] शुभाशः शुभेच्छः । तत्र वाच्यलिङ्गः ॥ [हताश] द्वयोः ॥
हतो हताशेन शिशुर्यमेन ॥ अथ षान्ताः ॥ [अध्यक्ष] अधिकृतो नियुक्तः ।
अन्वक्षं प्रत्यक्षम् । द्वयोः । शुक्लाध्यक्षैः स्वयमिह कृतं भाण्डमन्वक्षमेतत् ॥ 723 ॥

[आरक्ष] हस्तिकुम्भाधोभागे । Śi. 5, 5 ॥ [आमिष] सुन्दराकाररू-
पादौ भोग्यवस्तुनि । आदास्यमानः प्रमदामिषं तत् । संभोगे लोभे लज्जायां च ।
आमिषार्थं भवेद्युद्धम् ॥ 724 ॥

[आकर्ष] पाशको देवनः । धन्वाभ्यासाङ्गं धानुष्काणां बाहुद्वीकरणार्थं
वालुकादिभृतकुतपादियन्त्रम् । द्यूतं दुरोदरम् । शारिफलकमष्टापदः । चतुर्वपि
यथा । आकर्षात्स दुराकर्षः सखे मा स्म कृथा ग्रहम् । आकृष्टौ । आकर्षाञ्ज-

नमिव चक्षुषो जनानाम् ॥ अन्ये तु पाशकशब्देन उष्ट्राणां दारुमयं रज्जुबन्धनार्थं
पादकटकमुच्यते । इत्याहुः । यथा । आकर्षेण विविधोद [?] शब्दादिसुदीर्घ-
रज्जुविषयेण । मनसा पशुमिव परवशममृतेश विपाशयाशु त्वम् ॥ [उष्णीष]
लक्षणान्तरं देहलक्षणविशेषः । यथा । मौलिच्छत्ते महेशस्य जगदीशित्वशंसिनि ।
वृत्त उत्तुङ्ग उष्णीषः शिश्रिये कलशश्रियम् ॥ 725 ॥

शिरोवेष्टे । ऋत्विजो लोहितोष्णीषाः प्रविशन्तु यथाक्रमम् । किरीटे । विकी-
र्णमुष्णीषमणिप्रभाभिः ॥ [कलुष] अंहसि । धुनी धुनीते कलुषं विपाशा ॥
[कुल्माष] राक्षसो राक्षसभेदः । कृष्णे । M. St. 14 । शबले । सरोजाक्षीं कक्षा-
मणिकिरणकुल्माषवपुषम् ॥ 726 ॥

[किल्बिष] पापे । सभायां न प्रवेष्टव्यं वक्तव्यं नासमञ्जसम् । अनुवन्न-
नुवन्वापि नरो भवति किल्बिषी [sic; c. M. 8, 13] ॥ अपराधे । तस्य कि-
ल्बिषमपेक्षसेथ चेन्नो भवेत्सखि स एव ते प्रियः । स्नेहवृत्तिमनुसूयसे स्फुटं
गृह्यतां निरपराध एव सः ॥ [कुल्माषम्] यथा । कुल्माषपाणं प्रणिहन्ति
पित्तम् ॥ [कुल्माषः] अर्धस्विन्नधान्यं माषादि यथा । भ्रमन्नासादयामास
कुल्माषान्कुत्रचिद् गृहे ॥ 727 ॥

[गण्डूष] गजस्य कराङ्गुल्याम् । Ku. 3, 37 । प्रसृत्या प्रमिते । अगस्तिः
पातु वो यस्य गण्डूषोभूतयोनिधिः ॥ 728 ॥

[गोरक्ष] गोपे । गोरक्षनाथः क्षिणुतामघानि ॥ [जिगीषा] जयस्पृहायाम् ।
Ra. 4, 26 । व्यवसाये । सुप्रज्ञस्याजिगीषस्य कार्यसिद्धिः सुदुष्करा । प्रकर्ष
उत्कर्षः ॥ 729 ॥

[ताविष] त्रिष्वपि । रत्नाश्रयो निरीहाणां ताविषोपि विषोपमः ॥ 730 ॥

[प्रदोष] दोषवत्यपि मद्धुः । त्रिष्वपि । Si. 2, 98 ॥ [परुष] सदृशेपि
मद्धुः । कर्बुरे सदृशे च यथा । विरक्तसंध्यापरुषं ° Ra. 13, 64 ॥ 732 ॥

[पुरुष] पञ्चहस्तप्रमाणेपि मद्धुः । यथा । ऊर्ध्वबाहुस्तूर्ध्वपदः प्रपदाभ्यां प्र-
तिष्ठितः । पञ्चारब्दिर्दशपदः पुरुषो विंशशताङ्गुलः ॥ 733 ॥

[पौरुष] ऊर्ध्व° । कारयेत्पौरुषीं वेदिं दर्शिकीमग्निसंयुताम् । तेजसि परा-
क्रमे । Ki. 1, 9 । पुरुषस्य कर्मणि भावे च । बुद्धिः पौरुषहीनानां जीविकेति
बृहस्पतिः ॥ [महिषी] त्रिष्वपि । Su. 2569 ॥ 734 ॥

[मृगाक्षी] त्रियामा रात्रिः ॥ [रक्ताक्ष] रक्तलोचने क्रूरे च । विपक्ष-
वीक्षणाज्जज्ञे रक्ताक्षो राक्षसेश्वरः । चकोरे महिषे पारापते च । क्षणं कौतुकस-
क्ताक्षे रक्ताक्षो वीक्ष्यते न कैः ॥ 736 ॥

[रौहिष] मृगो मृगभेदः । यथा । कृष्णसारस्वरौहिषाकुलं केकिकोकिल-
कुलारवावृतम् । कत्तृणं तृणजातिः । यथा । योषासख [?] स्वपिषि रौहिषका-
यमाने । मत्स्ये मत्स्यभेदे । अदृष्टातिशयो नित्यानुभूतं बहु मन्यते । मन्यते
रौहिषस्तुष्यंश्चुण्डीमपि महोदधिम् ॥ [विदूष] वियोजनं पृथग्भावमात्रम् । वि-
धुरमिष्टवस्तुवियोगः । वियोजने । Ra. 13, 23 । विधुरे । Pa. 3679 ॥
[शुश्रूषा] उपासनायाम् । Ku. 3, 60 । श्रवणेच्छायाम् । H. 310 ॥ 737 ॥

[संहर्ष] स्पर्धायाम् । Si. 5, 19 ॥ [समीक्षा] द्वयोः । स समीक्षावि-
चक्षणः ॥ 738 ॥

अथ सान्ताः ॥ [अलस] द्रुमभेदो शाकवृक्षः [sic] ॥ 739 ॥

[उच्छ्वास] प्राणनं जीवनमायुरित्यर्थः । द्वासः पवनश्च सितं तयोर्यथा । देहा-
न्तर्यावदुच्छ्वासस्तावद्धर्मं विधेहि भोः ॥ [उत्तंस । वतंस] अवतंसोऽपि । शेखरः
शिरोमाल्यं कर्णपूरः कर्णाभरणम् । द्वयोर्यथा । Pa. 1017 ॥ वतंसः शेखरे ।
उष्णागमे नववतंसितमल्लिकानां स्नानानुवासितविकुञ्चितकुन्तलानाम् । कर्णपूरे ।
वतंसयन्ती नयनं मृगाक्षी कटाक्षलक्षैर्मुहुरीक्षते माम् ॥ अवतंसो द्वयोर्यथा ।
Ku. 1, 55 ॥ 741 ॥

[कनीयस्] अनुजेतियूनि च । Ra. 12, 34 ॥ [कीकसम्] यथा ।
An. III, 39 ॥ 742 ॥

[तामस] द्वयोः । दुश्चेष्टितैर्निजैरेव तामसो हि मलीमसः ॥ [तामसी]
निशायाम् । K. Pr. 134, 7 ॥ [त्रिलोतस्] सिन्धुभिन्नदीविशेषः । यथा ।
तिस्त्रस्त्रिलोतसस्तीरे संक्रीडन्ते मृगीदृशः ॥ 743 ॥

[दिवौकस्] चातके । क्रियते नीरदैरेव त्रितृणत्वं दिवौकसाम् ॥
[दीर्घायुस्] जीवको दीर्घजीवी यथा । दीर्घायुर्भजतेन्धयष्टिपदवीं श्रीनाचिराजः
कविः ॥ 744 ॥

[नभस] गगने । वृक्षा ध्वनन्ति नभसंगमसंगमेन । अत्र हि नभसेन गगनेन
गच्छन्ति नभसंगमाः पक्षिणः ॥ [पनस] कण्टकस्तीक्ष्णाग्रो वृक्षावयवः ।

रोमाञ्चो वा ॥ [प्रचेतस्] मुनौ । प्राचेतसेन जगदे रघुवीरवृत्तम् । अत्र हि
प्रचेतसो मुनेरपत्यं प्राचेतसो वाल्मीकिः ॥ 745 ॥

दृष्टे । प्रचेता वल्लभे दृष्टे को हि न स्यात्प्रचेतनः ॥ [बीभत्स] विकृते ।
R. S. I, 1 । क्रूरे । कथं वा बीभत्सं चरितमिदमार्येण विहितम् । रसे पार्थे च ।
बीभत्सोप्यतिवीरः पार्थोपार्थप्रवृत्तिः स्यात् । घृणात्मा जुगुप्सात्मकः । यथा ।
बीभत्सः कच्छदेशोयमच्छमल्लशतैर्वृतः ॥ 746 ॥

[बुक्कसी] कालिका योगिनी । नीली ओषधिः ॥ [बुक्कस] द्वयोः । भवान्ति
बुक्कसा एव ब्रह्मस्त्रीभूषणातकाः ॥ [रभस] वेगो रंहस्त्वरं वा । रंहसि ।
Si. 16, 13 । त्वरायाम् । Sp. 2122 । हर्षे । आलिङ्गितः सरभसं तरला-
यिताक्षया ॥ 747 ॥

[राक्षसी] द्वयोः । दुःखाकरोति नो केषामुद्रच्छन्तीह राक्षसी । तद्गवादिष्वपि
मङ्गः । तत्र वाच्यलिङ्गः । यथा । राक्षसीमकृत रक्षितप्रजस्तेजसाधिकविभीषणां
पुरीम् ॥ [रोदस्] रोदसी] त्रिष्वपि । रोदःकुक्षिभरिध्वनैर्ध्वने विजयानकैः ॥
रवः ° V. S. 57 ॥ रोदसीत्यव्ययमपि ॥ [लालस] याज्ञायां तृष्णातिरेक औ-
त्सुक्ये च । सागताद्य विषयेषु लालसा वर्तते त्वयि सदेव लालसा । बुद्धिरस्ति
नवचञ्चलालसा प्राप्तासारपरिवित्कलालसा [?] ॥ अत्र प्रथमो याज्ञायां तृष्णा-
तिरेके च द्वितीयस्त्वौत्सुक्ये ॥ 748 ॥

[वरीयंस] श्रेष्ठेतियूनि च । अस्मिन्स्वयंवरे देवि वरीयांसं वरं वृणु । अति-
विस्तीर्णे । उर्वी मही वारि ततो वरीयो वरिष्ठमाकाशमतोपि तत्त्वम् ॥ [वायस]
श्रीवासवान्नि पायसशब्दस्य वाजपादित्वाद्वत्त्वम् ॥ अगरौ श्रीवासे च । वायसः
कायसौगन्ध्यं विधत्ते धनिनां क्षणात् ॥ 749 ॥

[वाहस] सुनिषण्णे वाच्यलिङ्गः । तत्राजगरे च । निरुत्साहे शयालौ च वाहसे
साहसं कुतः ॥ 750 ॥

[विहायस्] पक्षिणि पुंसि ॥ द्वयोः । क्षीणाद्विमानेन ययौ विहायसा विहा-
यसामीश इवामितकुतिः । तुल्यां च कीलेन तनाविहायसा त - चमाश्रयद्वनी [?] ॥
[श्रीवास] त्रिष्वपि । श्रीवासो वासवस्यापि वल्लभः किं पुनर्नृणाम् ॥ 751 ॥

[समास] समर्थना समाप्तिः । यथा । शास्त्रसमासेपि मङ्गलं कार्यम् ।
संक्षेपे । प्रौढिर्व्याससमासौ च सामिप्रायत्वमेव च ॥ 752 ॥

[सप्तार्चिस्] पुंसि । कूरनेत्रः शनैश्चरः । इयोः । यस्मात्संतापकोप्युच्चैः सप्तार्चिश्चर्च्यते जनैः ॥ [साधीयंस्] इयोः । किमत्र साधीय इति प्रयत्नाद्विकार्यकार्यं गुरुकार्यमार्यैः ॥ [साहस] दुष्करं । न साहसमनादृश्य नरो भवति पश्यति ॥ 753 ॥

अविमृश्य° । Nāg. 29 । धाट्यै । उद्यता जयिनि कामिनीमुखी तेन साहसमनुष्ठितं पुनः ॥ [सारसः] इन्दौ । सिञ्चतीव क्षुधासरैः सारसः सरसैः करैः ॥ [सुमनस्] चतुर्वर्षि । मालतीविमुखश्चैत्रो विकाली पुष्पसंपदाम् । आश्चर्यं जातिहीनस्य कथं सुमनसः प्रिया ॥ 754 ॥

[सुरस] पर्णासो गुल्मभेदोर्जकविशेषः । तत्र स्त्रियामित्यन्ये ॥ 755 ॥ अथ हान्ताः ॥ [आग्रह] आसङ्ग आसक्तिः ॥ सर्वेषु यथा । नृत्येषु विहिताग्रहः ॥ [आरोह] दैर्घ्यमायामः । उच्छ्रय ऊर्ध्वमानं यथा । K. K. S. I, 59 ॥ 756 ॥

गजारोहे । Śi. 18, 56 । गजेत्युपलक्षणं तेन अश्वारोहेऽपि यथा । आरोहमाकृष्य महाप्रयत्नं विवेश शीघ्रं परसैन्यमश्वः ॥ तरोरधःस्कन्धेऽपि मङ्गः । यथा । Su. 791 ॥ [कलह] भण्डनं राटिः [?] । यथा । Su. 66 । समरे संग्रामे । Śi. 17, 50 । राढा देशविशेषः ॥ 757 ॥

[कटाह] कूर्मपृष्ठे । न्यञ्चत्कूर्मकटाहकोटिविचलङ्गभागसंक्षोभितः । कर्परे । स्फुटितघटकटाहैर्दुर्गमः कूपमार्गः । तैलादि° । Sp. 802 ॥ [दात्यूह] कालकण्टको जलरङ्गुः । चातको बप्पीहः । इयोः । Bā. I, 63 ॥ 758 ॥

[नवाह] नवः प्रत्यग्रो वासरो नववासरः ॥ [निर्यूह] शरि । निर्यूहपर्यङ्कतले निषण्णा । निर्यासे । पञ्चकोलकनिर्यूहः । शेखरो गृहादेर्बहिर्निर्गतं दारु यथा । Śi. 3, 55 । शेखरोवतंस इति मङ्गः । यथा । सरसकुलमचित्रव्यूहनिर्यूहहृद्यद्युतितरलललामाम्लानशोभोत्तमाङ्गः । नागदन्तके । निर्यूहकोलम्बिततारहारैः ॥ 759 ॥

[निरूह] निश्चितमिति भावे कर्मणि वा क्तः । तर्को वितर्कः । तयोः । हेसो निरूहं कुरुते कलादः । वस्तेरपानस्य भेदो वस्तिविशेषः ॥ [निग्रह] बन्धक आधिः । यथा । धनिकस्याधमर्णेन क्रियते निग्रहं गृहम् । भर्त्सने तर्जने । M. R. V, 10 । भर्त्सनेन दण्डोऽपि लक्ष्यते ॥ [प्रग्रह] किरणे । प्रग्रहा ग्रहराजस्य तमसां निग्रहक्षमाः ॥ 760 ॥

तुलासूत्रे । प्रग्रहकलया पुण्यं कलयन्ति वाणिजापदपरे [?] । सुवर्णहलिपा-
दपः कृतमालवृक्षः । बन्धने । प्रत्यर्थिप्रग्रहोकारि कारायां तेन भूभुजा । बन्धां
हृदहतस्त्रियाम् । साधयन्त्यभिमानं हि परस्त्रीहरणानृपः [sic] । मानिनां तूचिका
[sic] कापि न प्रग्रहकलत्रता ॥ [प्रवाह] व्यवहारे । लोकप्रवाहं नोत्क्रामेन्न
शौण्डीर्यं समाचरेत् ॥ 761 ॥

[प्रग्राह] तुला० । तोलयन्ति जनाः पुण्यं प्रग्राहेण गृहे गृहे । दृष्टमात्रं तु
दृष्ट्यैव विरलास्तोलयन्त्यलम् ॥ वृषादीनां बन्धने । प्रग्राहाग्नेण संगृह्यं शिथिलं
क्षेपेनारवैः । साधु वल्लभपालोयं विवर्तयिषते हयम् ॥ 762 ॥

[वराह] नाणकं रूपकादि । मेघो जलदः ॥ 763 ॥

[वाराही] मातरि मातृभेदे । वाराही घनघोरघर्षररवा ऐन्द्री च वज्रायुधा ॥

[विदेह] मिथिले । Ra. 11, 36 ॥ [विग्रह] युधि शरीरे च । V.S. 7 ।
विस्तारे । आचष्टे विग्रहेणापि समये संग्रहेण च । यः शिष्यबुद्धिमालक्ष्य स
गुरुर्गुरुसत्तमः ॥ प्रविभागो वाक्यसमासाद्यारम्भकपदसमूहः । यथा । अविग्र-
हागतादिस्था यथा ग्रामादिकर्मभिः । क्रिया संबध्यते तद्वत्कृतपूर्वादिषु स्थिता ॥ 764 ॥

[संग्रह] बृहतः शास्त्रादेरुद्धारः साराकर्षणं बृहदुद्धारः । यथा । क्रियते
सारसंग्रहः K&S. I. v. 1 । ग्रहः स्वीकारः । यथा । शरदि समग्रफलानां कर्तव्यः
संग्रहो धमिभिः । संक्षेपे । आचष्टे० s. 3, 764 । संचयेपि मद्धुः । यथा । धन-
संग्रहेण किं ते यदिह न भोगाय नैव दानाय ॥ 765 ॥

[सुवह] यथा । सुवहो हि बलीवर्दः कस्य न स्यात्सुखावहः ॥ [सुवहा]
सर्वेषु । परोपकारसद्बुद्धिरचित्तेष्वपि दृश्यते । उदीयुः कर्तुमारोग्यं सुवहानिवहा
यतः ॥ 766 ॥

इत्याचार्य० त्रिस्वरकाण्डस्तृतीयः परिपूर्णः ॥

अथ चतुर्थं चतुःस्वरकाण्डमारभ्यते । तत्रादौ कान्ताः ॥ [अङ्गारक] त्रि-
ष्वपि । अङ्गारकं विजानीयात्तत्राङ्गारकरोचिषम् ॥ [अङ्गारिका] द्वयोः ।
अङ्गारिकाः पश्य पुरोपकण्ठे ॥ 1 ॥

[अलिपक] द्वयोः । अलिपककुलजल्पैराजुहावेव पान्थान् ॥ [अलमक]
पद्मकेसरे मधुके च । अलमलमकश्चेतो हर्तुं स्वसौरभवैभवात् ॥ [अश्मन्तक]
मालुकाच्छदो वृक्षः । यथा । M. M. 305, 1 ॥ 2 ॥

चुह्याम् । अदमन्तकान्तिकचलाचलकुम्भदासी । तृणेपि तत्र तु पुंसि यथा ।
मुञ्जा लाभे तु कर्तव्या कुशादमन्तकबल्वजैः । यदाह मङ्गः । अदमन्तकं भवे-
च्चुह्यां ना वृक्षतृणभेदयोरिति ॥ [आक्षेपक] त्रिष्वपि । रुजति जनमनांसि
क्षिप्रमाक्षेपकोयम् ॥ [आकल्पक] तमोमोहाभ्यां हृ [?] ग्रन्थिस्तमोमोहग्रन्थिः ।
त्रिष्वपि । आकल्पकं कल्पयते मृगाक्षी ॥ 3 ॥

[आखनिक] त्रिष्वपि । राजन्नाखनिकाः खनन्ति नगरं शून्यं त्वदीयद्वि-
षाम् ॥ [उत्कलिका] हेलोत्कण्ठयोः । Ratn. 300, 25 । तरंगे । Śi.
3, 70 ॥ 4 ॥

[एडमूक । अनेडमूक] द्वयोः । एडमूक कथमेडमूकता न व्यधापि
[?] विधिता तवाधुना । अनेडमूका भूयास्तस्ते येषां त्वयि मत्सरः ॥ 5 ॥

[काकरूक] षट्स्वपि । के चात्र निन्दन्ति न काकरूकम् ॥ 6 ॥

[कुरबक] शोणाम्लानो वृक्षः । यथा । कुरबक कुत्राघातक्रीडासुखेन ° Su.
2564 । अरुणा पीता चेति अरुणक्षिण्टिका पीतक्षिण्टिका चेत्यर्थः ॥ 7 ॥

[कोशातकी] ज्योत्स्नीपटोलिकायाम् । Śi. 12, 37 ॥ 8 ॥

[कौलेयक] द्वयोः । कौलेयकः किल भवेन्निजभर्तृभक्तः ॥ [कौकुटिक]
दाम्भिके । जङ्घा च [?] बालचरिताध्वनि साधुवृत्त लुण्टाककौकुटिककर्मसु
धार्मिकेषु ॥ 9 ॥

[गुणनिका] शून्याङ्को बिन्दुः । नर्तनमिति भावे आधारे वा अनट् । तत्र
यथा । प्रेङ्खुणा गुणनिकागतिकाः श्रयन्ति । पाठ° । Śi. 2, 75 ॥ [गोमेदक]
काकोलं विषम् । पक्षकं गन्धद्रव्यम् ॥ 10 ॥

[चण्डालिका] किंदरा चण्डालवादित्वम् ॥ [जैवातृक] रजनीकरे ।
प्रत्यर्थिक्षितिपालपङ्कजवनी [?] जैवातृकः क्षमापते ॥ 13 ॥

आयुष्मति । बालोस्तु जैवातृकः ॥ 14 ॥

[तिक्तशाक] त्रयोपि वृक्षाः ॥ [दन्दशूक] फणिनि । Śi. 20, 58 ।
रक्षसि । इषुमति रघुमाह [?] दन्दशूकास्त्रिधांसौ ॥ 15 ॥

[दलाढक] महत्तरो बृहत्तरः ॥ 16 ॥

प्रश्नी ओषधिः ॥ [नियामक] नियन्तरि वाच्यलिङ्गः । पोतवाहो निर्या-
मकः । द्वयोः । चेतश्चेदनियामकं खलु चलत्युच्छृङ्खलं पोतवत् ॥ [निश्चारक]
स्वैरे वाच्यलिङ्गः । त्रिष्वपि । निश्चारकश्चारकवासिवल्लभः ॥ 17 ॥

[प्रचलाक] त्रिष्वपि । काले बलाहकाकीर्णे काकेभिः प्रचलाकिनाम् । प्रचलाक्यः पलायन्ते प्रचलाकैरिवार्दिताः ॥ 18 ॥

[प्रकीर्णक] चामरे । Si. 12, 17 ॥ [पिप्पलक] चूचुके । नीलपिप्पलकौ स्तनौ ॥ [पिण्डीतक] त्रयोपि वनस्पतयः ॥ 19 ॥

[पुण्डरीकम्] सिताम्बुजसितच्छन्नयोः । शान्ते° Ra. 18, 7 ॥ 20 ॥

[पुण्डरीकः] गणधरः श्रीकृष्णभनाथस्य यथा । अन्यतश्च प्रतिष्ठासुरपरैर्बुर्जगद्गुरुः । गणभृतपुण्डरीकं तं पुण्डरीकमिवादिशत् ॥ व्याघ्रे । तेन° Ra. 18, 7 ॥ [पुष्पलक] कीलकगन्धमृगयोः । सीम्नि पुष्पलको हतः c. Bh. Pa. 2, 3, 36 ॥ 21 ॥

[बलाहक] दैत्ये । बलाहकं दैत्यरिपुर्जघान ॥ 23 ॥

[बर्बरीक] महाकालः किपाकः ॥ 24 ॥

[भ्रमरक] गिरिके । V. S. II, 9 । चूर्णकेशो ललाटस्थोलकः । तत्र पुंस्त्रीवः । मधुव्रते स्त्रीपुंसः । तयोर्यथा । वीक्ष्यन्ते वनितालता भ्रमरकैर्भ्राजिष्णुविजिष्णुना [sic] ॥ [भयानक] रसश्चर्वणीयतां गतः स्थायिभावः । यथा । विकृतस्वर-श्रवणादिविभावं करकम्पाद्यनुभावं शङ्कादिव्यभिचारभयं [?] भयानकः ॥ [भट्टारक] राज्ञि । परमभट्टारकः श्रीकुमारपालदेवः शासनं प्रयच्छति । मुनौ । भट्टारकः श्रीनौतमः । सुरे । आम्नासीत्स्वपरिश्रमं सफलयञ्छब्दाविशुद्धात्मने यस्यै भाष्यमहार्णवं स भगवाञ्श्रीशेषभट्टारकः ॥ 25 ॥

[मरुवक] पुष्पभेदे । यतो रुरुचिरे स्त्रीणां चैत्रे मरुवकस्रजः । फणिज्ज-के । नवमरुवके वर्तते पुष्पकार्यम् ॥ 26 ॥

[मृष्टेरुक] दानशौण्डेतिथिद्विषि च । न नाम नामसाम्येन स्वभावसमता मता । वृष्टौ मृष्टेरुकाख्यौ हि दानशौण्डातिथिद्विषौ ॥ [रतार्द्धिक] त्रिष्वपि । रतार्द्धिके रतार्द्धिकं कृत्वा न्यस्येद्रतार्द्धिकम् ॥ 28 ॥

[राधरङ्ग] नासीरमप्रयानम् ॥ 29 ॥

[लालाटिक] प्रभोर्भालदर्शिनि । सौख्यप्रसुप्तिकविधौ धिषणो नदीष्णः सौस्ना-तिकः सकलदैत्यमहत्तरश्च । लालाटिका तदपरे ग्रहराशितारा यस्याप्रियंकर मनुष्य-किमस्तु मूर्ध्नाम् ॥ प्रभोर्भावदर्शिनि चेति पाठः । भावदर्शी अभिप्रायप्रेक्षणतत्परः ॥ [लेखीलक] परहस्तधृतेन स्वहस्तेन यो लेखं लिखति तस्मिन्नित्यर्थः ॥ 30 ॥

[वर्तरुक] काकनीलो वृक्षभेदः । जलावटः सजलकूपः । नदीभेदेऽपि ॥
[वराटक] कपर्दके स्त्रीपुंस इति दुर्गमद्वौ ॥ 31 ॥

[विनायक] विघ्ने । अभ्येयसि प्रवृत्तानां कापि यान्ति विनायकाः ॥ 33 ॥

[विशेषक] विशेषाधायके । गुणो गुणविशेषकः ॥ 34 ॥

[वृहतिका] ऊरुः सक्थि । वस्त्रभेदे । Ki. 5, 45 ॥ [वैतालिक] खेडुन
क्रीडया तालः ॥ 35 ॥

[वैनाशिक] क्षणिके । वैनाशिकं जगदिदं निगदन्ति सन्तः ॥ [वैदेहक]
वाणिजके । गृहपतिवैदेहकतापसव्यञ्जनाः प्रणिधयः । शूद्रतो वैश्यापुत्रे । वैदेह-
कानां कृषिगोरक्षादिकर्म ॥ 36 ॥

[शालावृक] त्रिष्वपि । भीरुः शालावृकेभ्यो यः स कार्यं किं तु साध-
येत् ॥ 37 ॥

[संघाटिका] युग्मे । संघाटिका घटयतां शिवयोः शिवानि ॥ 38 ॥

[सैकतिकम्] मातृयात्रा मातृणां ब्राह्म्यादीनां यात्रा उत्सवः ॥ [सैक-
तिकः] वाच्यलिङ्गः । क्षेपणिकः कर्करादिः । संन्यस्तस्यक्तसङ्गः । भ्रान्तिजीवी
संदेहजीवी ॥ 40 ॥

अथ खान्ताः ॥ [इन्दुलेखा] इन्दुखण्डके । इन्दुलेखेव या वक्रा संध्येव
क्षणरागिणी । गुडूचीसोमलते ओषधी ॥ [पञ्चनख] कच्छपः शशकादीनामुप-
लक्षणं यदाह । पञ्च पञ्चनखा भक्ष्या [c. Bh. I, 5, 16] ब्रह्मक्षत्रस्य राघव ।
शशकः कल्यकः [sic] द्वाविद्गोधा कूर्मश्च पञ्चमः ॥ 43 ॥

[शशिलेखा] वृत्तभेदचन्द्रलेखयोः । कलयति पाण्डुरभावं तव विरहे सुतनु
सा सुभगा यथा दिवसादौ गलितरुचिः शशिलेखा । वाकुची बर्बरिका ॥ 45 ॥

अथ गान्ताः ॥ [अपवर्ग] क्रियावसाने । Ki. 1, 14 ॥ 46 ॥

[अभिषङ्ग] आक्रोशे । कोपाभिषङ्गवि-लत्सकलाङ्गसंधिः । शपथे । चचाल
तस्मादभिषङ्गसङ्गात् ॥ [उपराग] राहुग्रस्ता^० । उपरागक्षणे दत्तमक्षयं दक्षि-
णादिकम् ॥ 47 ॥

शेषेषु यथा । कस्योपरागललितं न विरागहेतुः ॥ [उपसर्ग] प्रादौ । Si.
10, 15 ॥ 48 ॥

[छत्तभङ्ग] नृपक्षये । रजन्यामिन्द्रबापेन छत्तभङ्गं विनिर्दिशेत् ॥ [दीर्घा-
ध्वग] द्वयोः । दीर्घाध्वगानां हि किमत्र दूरम् ॥ 49 ॥

[समायोग] संयोगो द्रव्ययोरुपश्लेषः । समवायो नैयायिकप्रसिद्धः संबन्ध-
विशेषः । त्रिष्वपि । दुर्लभो हि समायोगे समायोगो हितैषिणाम् ॥ 50 ॥

अथ चान्ताः ॥ [जलसूचि] कङ्कः पक्षी ॥ [मल्लिस्तुच] तस्करे । Si.
16, 52 ॥ अथ जान्ताः ॥ [कश्मीरज] कुष्ठं गन्धद्रव्यम् । पौष्करं पुष्कर-
मूलम् । कुङ्कुमे । Si. 11, 53 ॥ 52 ॥

[क्षीराब्धिजः] यथा । क्षीराब्धिजस्य तुलनां ललनामुखानि ॥ [क्षीरा-
ब्धिजा] यथा । क्षीराब्धिजा न स्थिरतामुपैति ॥ 53 ॥

[ग्रहराज] द्वयोः । अस्मिन्विग्रहराजे [i. e. Vighraharâje and vi-gra-
harâje; Mkh., C.] काले कश्चक्षुषामुदयः ॥ [जघन्यज] नीचेपि नीचस्त-
योर्यथा [sic!] । तत्किं करोषि दुर्बुद्धे यत्कुर्वन्ति जघन्यजाः [This is the
example for शूद्र and नीच in Mkh.] ॥ [द्विजराज] शेषे तादृश्ये च ।
अध्यास्य विष्णुर्द्विजराजपृष्ठम् ॥ द्विजेपि ॥ 54 ॥

[धर्मराज] सुगते श्राद्धदेवे च । धर्मराजपरिकल्पितरीतित्यक्तदोषनिचयाः
खलु सन्तः ॥ 55 ॥

[भारद्वाजी] वनोद्भववमनीवृक्षे ॥ [भृङ्गराज] विहगान्तरं धूम्याटः ।
मधुकरे । राजन् राजीवराजीयं भृङ्गराजैर्विजराजते ॥ 56 ॥

[राजराज] इन्द्रौ । सपदि कुमुदराजी राजराजेन रेजे ॥ [सकृत्प्रज]
द्वयोः । सकृत्प्रजानामपि वंशवृद्धिः ॥ 57 ॥

अथ टान्ताः ॥ [करहाट] पद्मकन्दे । सुषटितकरहाटांस्त्रोष्टिभिस्त्रोष्टयन्ति ॥
पुष्पविशेषेपि ॥ 58 ॥

[खञ्जरीट] फलकेपि ॥ 60 ॥

[गाढमुष्टि] द्वयोः । कोशामुक्तो गाढमुष्टिर्न किञ्चित् । प्रभृतिशब्दात्क्षुरिका-
दौ ॥ [चक्रवाट] क्रियाया आरोहः प्रकर्षः ॥ 61 ॥

[तुलाकोटि] द्वयोः । Vik. Ch. 8, 8 ॥ 62 ॥

[प्रतिशिष्ट] प्रत्याख्याते । अप्रियाणि वदत्येव प्रतिशिष्टोपि दुर्जनः । प्रेषिते ।
Si. 16, 1 ॥ 63 ॥

[परपुष्टा] यथा । इष्टा नैव विशिष्टानां परपुष्टा सकुट्टनी ॥ [बर्कराट]
बर्करं तरुणमादित्यमटति बर्कराटः । बर्करेण नर्मणा वाटति बर्कराटः ॥ 64 ॥

[शिपिविष्ट] दुधर्मा निधर्माप्रशिभः । विष्णावपि । विष्णुपिनाकिनोः ।
शिष्टानां शिपिविष्ट विष्टपपते भूयास्त्वमिष्टप्रदः ॥ 65 ॥

[श्रुतिकट] प्राञ्चलोहं लोहविशेषः ॥ अथ ढान्ताः ॥ [कलकण्ठ] पिके
पारापते हंसे च । पियतमावदनेन्दुविलोकितैरसुहितः कलकण्ठयुवा नवः [?] ।
प्रतिमुहुः प्रतिगत्य नभस्तलाद्बलति याति चलत्यथ यात्यधः ॥ कलध्वनौ वाच्य-
लिङ्गः । यथा । कलयति कलकण्ठः पञ्चमं रागराजम् ॥ 66 ॥

[कालकण्ठ । नीलकण्ठ] पीतसारो वृक्षः ॥ 67 ॥

[कालपृष्ठम्] लितं [?] कालपृष्ठे तिष्ठेद्भट्टप्रष्ठगणः कुतोभि ॥ 68 ॥

[सूलकण्ठ] द्विजन्मनि । किंपाककण्ठैः शतसूत्रकण्ठैः ॥ 70 ॥

अथ ढान्ताः ॥ [वातखुडा] पिच्छिलः स्फोटः पिच्छिला स्फोटिका । वामा
स्त्री ॥ अथ ढान्तः ॥ [अध्यारूढ] समारूढे । अध्यारूढे सुरपरिवृढे स्कन्ध-
मैरावणस्य ॥ 73 ॥

अथ णान्ताः ॥ [अद्धारिणी] भास्करत्यक्तदिगित्युपचारात् । यथा ।
Hâr. 43 ॥ [आथर्वण] शान्तिगृहेपि ॥ [आरोहण] प्ररोहणे उद्गमे ।
अपामोघं मेघः किरति हरितारोहणकृते ॥ 74 ॥

समारोहे । Ku. 1, 39 । सोपाने । आरोहणेषु विचरन्ति सदैव हंसाः ॥
[उद्धरण] उन्नय ऊर्ध्वनयनं कूपादिभ्यो जलादेः । यथा । M. N. (1886)
VIII, 56 । भुक्तोज्झिते वान्तास्त्रि । अस्मात्किमुद्धरणलब्धमृतेस्तवैष गर्वाशिरं
वद सखे ननु निस्त्रपोस्ति [Mkh.: अस्मत्समुद्धरणलब्धमृतेस्तवैष गर्वा कथं वद
सखे ननु निस्त्रपोसि] । उन्मूलने । Sp. 1506 ॥ [उत्क्षेपण] उदञ्चने ।
उत्क्षेपणं वारिघटस्य कूपात् ॥ 75 ॥

[कामगुण] त्रिव्वपि । पण्याङ्गनाः कामगुणैर्गुणिन्यः ॥ [कार्षापण]
कार्षिको विंशत्यधिकैकपञ्चाशच्छतसंख्यो वराटकमानविशेषः । द्वयोः । कार्षाप-
णोपि कृपणस्य हिरण्यकोटिः ॥ 76 ॥

[दाक्षायणी] उमायाम् । दाक्षायणीविभ्रमदर्पणभि बालेन्दुखण्डं भवतः
पुनातु । भेषु । An. VII, 67 । रोहिणी गौः ॥ 79 ॥

[निःसरण] निर्गमे । Sp. 3443 ॥ [निस्तरण] निस्तारो जीविका तत्र
उपाये च यथा । रणे निस्तरणं तेषां येषां प्राणस्तृणं नृणाम् । तरणे । संसारनी-
रनिधिनस्तरणाय कायः ॥ 81 ॥

[निरूपण] विचारावलोकनयोः । कलादा एव जानन्ति कार्पापणनिरूपणम् ।
निदर्शनं दृष्टान्तः ॥ 82 ॥

[प्रकरण] प्रस्तावे । प्रकरणमथितं [०कथितं Mkh.] वाक्यं भवति हि
संसिद्धये पुंसाम् । रूपके । An. VI, 48 । कीर्णेपि यथा । पुष्पप्रकरणरुचिरे ।
[प्रवारण] काम्यस्य वस्तुनो दानं काम्यदानम् । कामनापूर्वं दानं स्वेच्छया
त्यागः काम्यदानमित्यमरः [?] ॥ 83 ॥

[पर्वरीण] घृतकम्बल उत्तरायणे शिवलिङ्गस्य घृतपूजा ॥ [परायण]
विविधपि । परात्परतरं यान्ति नारायणपरायणाः ॥ 84 ॥

[पारायण] कात्स्नर्यमत्र कात्स्नर्येन वचनं यदाह । Hal. 2, 246 । तत्र
यथा । धातुपारायणम् । पारगतौ । भवतु भवपारावारपारायणाय । सङ्गे
संबन्धे । M. Ch. I, 14 ॥ 85 ॥

[मीनाम्रीण] दर्दरास्रो वृक्षभेदः ॥ [रागचूर्ण] खदिरे । रागचूर्णवनं पश्य ।
मकरध्वजे । श्रीरागचूर्णाश्रियम् ॥ 87 ॥

[रेहिण] अम्बरं नभः ॥ [वारबाण] कूर्पासः कञ्जुकः कवचं वर्म
द्वयोर्यथा । Ra. 4, 55 ॥ 88 ॥

[विदारण] भेदने । Sp. 4746 । शेषयोः । सुदुष्करं वैरिविदारणं
शरैः ॥ 89 ॥

[शिखरिणी] वृत्तभेदे । हरन्सर्वाभ्योजश्रियमविरतं सिन्धुपतिना कृतार्था-
स्तन्वाना निशितमसिविद्योतमसम् [sic] । सुधांशुस्त्वङ्गं जयसिंह-
क्षितिपते कलापूर्णः पश्योदयशिखरिणीहाभ्युदयते [with pāda 1 c. Vā. Al.
IV, 130] ॥ शेषेषु यथा । शिखरिणीरमणीयशिरोमणिः ॥ 90 ॥

[संसरण] असंवाधचमूगतौ । एतत्संसरणं विलोक्य भवतो याताः क्षयं
शत्रवः ॥ 91 ॥

संसारे । कोस्मिन्संसरणे विवेकविशदो यातो रतिं सज्जनः । नगरस्थोपनि-
र्गमो घण्टापथः । तत्र समरारम्भे च । यान्ति द्रुतं संसरणेषु योधाः ॥ [हस्तिकर्ण]
हस्तिकर्णे सवर्णोयम् ॥ 92 ॥

अथ तान्ताः ॥ [अवदात] विमले । सत्यावदाते वचसि त्वदीये । मनोज्ञे ।
अवदातमुखाम् । सिते । B. H. 67, v. 29 । पीते । जयति कनकावदातः कृष्ण-
जटामुकुटमण्डितो वृषभः ॥ [अवसित] गते । अवसितं बाल्यम् ॥ 93 ॥

ऋद्धे । धनेनावसितः । ज्ञाते । अवसितमन्त्रो राजा । अवसाने भवो नयने
 ब्रव्यतेयनमिति [?] न्यायादवसानं गते यथा । अवसितमन्त्र० M. M. 160,5 ॥
 [अवगीत] अपवादे क्लीवे । विगर्हिते । Ki. 2, 7 । मुहुर्दृष्टे । अवगीतं नृत्तम् ।
 अपवादे । यदि परस्त्रियं न त्यजसि तर्हि अवगीतं ते भविष्यति ॥ [अत्याहित]
 इयोः । धिग्धिक् शान्तं प्रतिहतमिदं तीव्रमत्याहितं नः ॥ 94 ॥

[अभिजात] त्रिष्वपि । अभिजातभवेन तेन सा यदि युज्येत हि दैवयोगतः ॥
 [अभिनीत] संस्कृते । अभिनीतः काव्यार्थः प्रायः शिक्षाविधिप्रसरेः । वागादिना
 अभिनयविषयतां नीत इत्यर्थः ॥ 95 ॥

[अभियुक्त] परिरुद्ध आक्षिप्तः । यथा । अभियुक्तो रणोद्युक्तैर्बलतेभिमुखं
 भटः । तत्परे आसक्ते । युक्तोभियुक्तो जनः ॥ [अन्तर्गत] विस्मृते । अन्त-
 र्गतानि शास्त्राणि दौर्गत्येन गरीयसा ॥ 96 ॥

[अवध्वस्त] अवचूर्णिते । शफैरवध्वस्तशिलातलेषु ॥ 97 ॥

निन्दिते । एतैरवध्वस्तविहस्तमानसैः ॥ [अधिक्षिप्त] निहिते । अधिक्षिप्ते
 भारे वहति करभो योजनशतम् ॥ [अपचिति] व्यये । गृहेपचितिसंकटे कटु
 रटत्यसौ गेहिनी । पूजायाम् । प्रभवः पयोधिरपचितिरीश्वरभवनेषु रत्नानाम् ।
 हानौ । विभवापचितौ चिन्ता नोचिता हि विपश्चिताम् । निष्कृतिर्निष्क्रयः ॥ 98 ॥

[अभिशस्ति] स्तुतावपि मद्धुः । त्रिष्वपि । अभिशस्तिं प्रकुरुते यस्य शत्रुः
 हृदयथा ॥ 99 ॥

[उपाहित] आरोपिते । उष्ट्रोपाहितदिव्यरत्नचयो यातः स देशान्तरम् ।
 अनलोत्पाते । उपाहितोत्पन्नभियोतिविह्वाः ॥ 100 ॥

[उल्लिखित] इयोः । टङ्कैरुल्लिखिताः स्फुरन्ति हृषदः ॥ [उपरक्त] व्यस-
 नान्तरे । नैत्रोपरक्तहृदयस्य हिताहितास्ते ॥ 101 ॥

अनुरागेपि [sic ; read आत्तरागे०] मद्धुः । यथा । एतन्मे नितरां
 धुनोति हृदयं कामोपरक्तं मुखम् ॥ [उपचित] समाहिते । शमोपचितमानसः ।
 दिग्धो मांसलः । तत्र रुद्धे च यथा । Me. 102 ॥ [उज्जृम्भित] उत्कुले ।
 Sp. 4462 । चेष्टिते । उज्जृम्भितं काचविक - पदय ॥ 102 ॥

[उद्गाहित] उपन्यस्ते । उद्गाहिता संप्रति शंभुसिद्धिः ॥ [उपसन्ति]
 त्रिष्वपि । कुतोपसन्तिः स गुरोः सदापि ॥ 103 ॥

[ऐरावतम्] यथा । Ra. 1, 36 ॥ [ऐरावती] द्वयोः । ऐरावती चेत्स्थि-
स्तामुपैति ॥ 105 ॥

[कलधौतम्] द्वयोः । कलधौतमिच्छिषु शशी विराजते ॥ [कलधौतः]
वाच्यलिङ्गः । यथा । गीयन्ते कलधौतकण्ठकुहरैर्देवैर्यशांसि प्रभोः ॥ [कुहरित]
त्रिष्वपि । श्रुत्वा श्रुत्वा कुहरितममी पान्थसार्थाः स्मरन्ति ॥ 106 ॥

[कृष्णवृन्ता] द्वयोः । कृष्णवृन्ता वने भान्ति मधुपवृन्तसंनिभाः ॥ 107 ॥

[गन्धवती] मुरा ओषधिः । चतुर्थ्येषु । एतां गन्धवतीं पश्य व्यासनि-
र्मासितान्तिकाम् ॥ [चन्द्रकान्तम्] यथा । उच्छिन्नैश्चन्द्रकान्तैः ॥ 108 ॥

[चर्मण्वती] कदल्याम् । चर्मण्वतीस्तम्भानिवद्धतोरणम् ॥ [चित्रगुप्त]
द्वयोः । M. R. I, 20 ॥ 109 ॥

[दिवाभीत] काकरिपुर्वूकः कुम्भिलश्वीरः । तयोर्यथा । Ku. 1, 12 ॥

[दिवाकीर्ति] त्रिष्वपि । अन्विष्यते दिवाकीर्तिरपि कार्यार्थिभिर्नरैः ॥ 110 ॥

[धूमकेतु] ग्रहभेदेपि । तत्रोत्पाते च । धूमकेतुरुदेत्येष प्रजानां धूमकेतवे ॥

[नन्द्यावर्त] द्वयोः । नन्द्यावर्तश्च दोलां कलयति ललना ॥ [नदीकान्त]
त्रिष्वपि । पुरः पश्यन्नदीकान्तम् ॥ 111 ॥

[नागदन्त] गेहान्तिःसृत° । कार्यन्ते नागदन्तप्रणयमधिगृहं पट्टिकाश्चित्र-
वत्यः ॥ 112 ॥

[नागदन्ती] श्रीहस्तिनी अश्मिरीरिपुनामौषधम् । कुम्भा कुम्भिका ॥
[निस्तुपित] वर्जिते । मयं निस्तुपितम् । शेषयोः । वाचो निस्तुपिताः प्रियङ्गव
इव ॥ 113 ॥

[निराकृति] निषेधे । एतन्माननिराकृतौ कुशलतां यातं विधोर्मण्डलम् ॥
[प्रतिहत] विद्धिटे । विग्धिक्° c. 4, 94 । प्रतिस्खलिते । Ku. 2, 48 । रुद्धे ।
Me. 20 ॥ 114 ॥

[प्रणिहित] संप्राप्ते । प्रणिहितं धनम् । निहिते । मन्दं मन्दं प्रणिहितपदं सं-
चरत्युष्टसार्थः ॥ [प्रतिक्षिप्त] प्रतिहतनिषिद्धयोः । प्रतिक्षिप्तोपि हि खलो न
शान्तिमवलम्बते । प्रेषिते । परस्परप्रतिक्षिप्तशरौघास्तत्र सैनिकाः ॥ 115 ॥

[प्रधूपिता] क्लेशितायाम् । प्रधूपिताश्च क्षितिपैः प्रजासु । रवि° । प्रधूपि-
तायां दिशि संचरन्ती ॥ 116 ॥

[प्रजापति] ब्रह्मणि । Ku. 1, 17 ॥ 117 ॥

[प्रतिष्ठाति] प्रतिमायाम् । रम्यां रघुप्रतिष्ठातिः ° Ra. 5, 63 । प्रतीकारे ।
वैरिप्रतिष्ठातौ दक्षः ॥ [प्रतिपत्ति] गौरवे । प्रतिपत्तिरियं गुरोः । प्रवृत्तिरारम्भः ।
तत्र प्राप्तौ च । अर्थानर्थौ विचिन्त्य स्युः कार्याणां प्रतिपत्तयः । प्रागल्भ्ये बोधे च ।
Ra. 1, 1 ॥ [परिगत] गते । कचिदगजेन्द्रैः परिगतम् ॥ 118 ॥

प्राप्ते । परिगत इवापत्यज्ञेहो लतासु मृगीषु च । वेष्टिते । कुसुमपरिगतोसौ
केशपाशः सुकेश्याः ॥ 119 ॥

[परिवर्त] विनिमये । Si. 5, 39 ॥ 120 ॥

[पशुपति] पशूनां पतिः पशुपतिः पशोः पतिरिति वा दृताशनस्य च्छाग-
वाहनत्वात् ॥ 121 ॥

[पारिजात] मन्दारोर्कभेदः । पारिभद्रो निम्बः ॥ [पारापत] मर्कट-
तिन्दुकस्तिन्दुकविशेषः ॥ 122 ॥

[पुष्पदन्त] जिनभेदे । वन्दे श्रीपुष्पदन्तस्य ॥ 123 ॥

[पुष्पदन्तौ] यथा । विश्वस्यास्य विलोचने तिरयतो यत्पुष्पदन्तौ तमः ॥
[पुरस्कृत] स्वीकृते । स पुरस्कृतसत्क्रियः । सिक्ताभिज्ञस्तयोः । नमः करोति
स्म महालक्ष्म्यै भक्तिपुरस्कृतः ॥ 124 ॥

[भोगवती] द्वयोः । भोगवत्यपि वसुंधरां भिता ॥ [रज्जुमातृ] चुन्दी
[?] कुट्टिनी ॥ 125 ॥

[व्यतीपात] अपयानं पलायनम् ॥ 126 ॥

[विनिपात] दैवाद्यद्वयसमं तत्र यथा । Ki. 2, 34 । पतनमात्रमव-
पातः ॥ 127 ॥

[समाहित] समाधिस्थे । Si. 1, 37 । संभ्रुतः प्रतिज्ञातः । दत्तोत्तरेपि
यथा । समाहितो मन्मथपूर्वपक्षः ॥ [समुद्भूत] अविनीते । Si. 2, 117 ।
समुद्गीर्णं समुदीरितम् ॥ 129 ॥

[समुद्रान्ता] कर्पासिका वमनी । भूमावपि यथा । समुद्रान्तां स्थिरां शु-
द्धाम् ॥ [सरस्वती] सरिद्धिदि । Ra. 3, 9 ॥ 130 ॥

वाचि । Ku. 4, 39 । आपणामाले । Hal. 3, 43 ॥ 131 ॥

[हैमवती] अद्रिजा यौरी गङ्गा च तयोर्थया । चुकोप सा हैमवतीति
नाम्ना । हिमवति जातादावपि तत्र तु वाच्यलिङ्गः । यथा । Ku. 3, 23 ॥ अथ

यान्ताः ॥ [अनीकस्थ] रक्षिवर्गगजशिक्षकयोर्यथा । अनीकस्थैः स्वस्थैः स्थिति-
रिह कथं शत्रुनिकरे । युधः खलं रणभूमीः ॥ 132 ॥

[दशमीस्थ] स्थविरक्षीणरागयोः । M. 2, 138 । मृतस्य हस्तेनाशनं यस्य
स मृताशनः ॥ 135 ॥

अथ दान्ताः ॥ [अष्टापद] गिरौ । अष्टापदान्दोलनस्वर्गाधीशसहस्रबाहुत्रि-
जयप्रायाणि सत्यापय ॥ [अभिमर्द] मन्थे । तीन्नाभिमर्दपरिहारविनष्टबुद्धेः ।
युद्धे । युक्तं न मार्दवमरावभिमर्दभाजि ॥ 136 ॥

[अभिस्यन्द] आस्त्रावे । फेनाभिस्यन्दतो हयैः ॥ [अववाद] निर्देशे ।
Si. 6, 9 । निन्दायाम् । दृष्टोयमववादस्ते ॥ 137 ॥

[उपनिषद्] त्रिष्वपि । M. M. 14, 3 ॥ 138 ॥

[कुरुविन्द] पद्मरागहिङ्गुलयोः । An. II, 10 । मुकुरो दर्पणः ॥ 139 ॥

[कोकनद] द्वयोः । फुल्लकोकनदकान्तितस्करी ॥ 140 ॥

[रक्तपाद] स्यन्दनो रथः ॥ [जनपद] द्वयोः । Me. 16 ॥ 141 ॥

[परिवाद] वीणा^० । Si. 6, 9 । अत्र हि परिवादोऽस्यात् [sic]
अस्तीति वा परिवादिनी ॥ [प्रियंवद] नभश्चरविशेषे । Ra. 5, 53 ॥ 142 ॥

[पीठमर्द] अतिवियाते । An. VII, 62 । नाट्योक्त्या नायकप्रियो विदू-
षकप्रभृतिः ॥ 143 ॥

[महानाद] शयानकोजगरः ॥ 144 ॥

[विशारद] द्वयोः । Su. 1 ॥ 145 ॥

[समर्याद] संनिधौ क्लीवे तद्वति मर्यादया सहिते च वाच्यलिङ्गः । मर्या-
दया सहिते । Sp. 4811 ॥ 146 ॥

अथ धान्ताः ॥ [अनुबन्ध] अप्रयोगिणि । तिवाशिवानुबन्धेन । प्रकृतस्यानु-
वर्तने । Ra. 1, 64 । दोषोत्पादे । महतां नास्ति कदाचनानुबन्धः । मुख्यानुयायी
प्रधानुगामी [sic] ॥ 147 ॥

[अवरोध] शुद्धान्तनृपौकसोः । Si. 5, 7 ॥ 148 ॥

[अवष्टब्ध] त्रिष्वपि । अवष्टब्धः क्लेशैः शमसुखविमूढः शठमतिः ॥

[अनिरुद्ध] अनर्गले वाच्यलिङ्गः ॥ 149 ॥

[दृष्टगन्ध] वालुकं भेषजभेदः ॥ 150 ॥

[इक्षुगन्धा] क्रीष्टी शृगाली शेषा ओषधिभेदाः ॥ 151 ॥

[उपलब्धि] द्वयोः । सम्यक्पुत्र त्रिमृदय पूर्वपरयोरर्थोपलब्धौ पदं कर्तव्यं
सुमने यतोर्युचिता [?] धर्मोयमस्मद्देहे ॥ [कालस्कन्ध] जीवकद्रुः श्याम-
खदिरः ॥ 152 ॥

[ब्रह्मबन्धु] द्वयोः । ब्रह्मबन्धुरयमागतोतिथिः ॥ 154 ॥

अथ नान्ताः ॥ [अपाचीन] विपर्यस्ते । सोपाचीनानि पश्यति । अपाक्प-
श्चादित्यस्यार्थोपागर्थः [?] । यथा । अपाचीनं चीनांशुकयुगलसंवीतवपुषा ॥

[अभिजन] कुले । Ku. 1, 26 । जन्मभूमौ [sic] । Nai. 11, 49 ।
जन्मभूमौ । यः कन्यकुब्जाभिजनः स राजा ॥ [अभिमान] अहंकृतौ ।
Ki. 2, 14 ॥ 155 ॥

हिंसायाम् । यः शत्रुष्वभिमानवान्स जयति स्फीतं महीमण्डलम् । प्रेमपूर्वको
वशीकारः प्रणयस्तत्र यथा । प्रियाभिमानेन विना न तन्वी चित्तस्य कोपाकुलतां
जहाति । ज्ञाने । तत्त्वाभिमानेन विना न मोक्षः ॥ [अवदान] त्रिष्वपि ।
Ku. 7, 48 ॥ 156 ॥

[अधिष्ठान] चक्रं रथाङ्गं तत्र प्रभावे च । उच्चैस्तेस्तूर्णमस्त्रापगायाः सा-
धिष्ठानास्ते किमाश्चर्यमत्र । नगराध्यासनयोः । अधिष्ठानं राज्ञो जगति जयति
प्राप्तविभवम् ॥ [अनूचान] द्वयोः । Ku. 6, 15 ॥ 157 ॥

[अग्रजन्मन्] अग्रजे । अग्रजन्मा यदातिष्ठेदादध्यादनुजः कथम् ॥ 158 ॥

[आयोधन] वधे । शस्त्रायोधनविधुरो रणभुवि वीरोपि मुह्यति प्रायः ॥
[आराधन] साधने । न्यस्याङ्गानि ततः कुर्याद्विद्याराधनमुत्तमम् । तोषणे ।
शंकराराधनं धनम् ॥ 159 ॥

[आच्छादन] वसने । Śāśv. 89 । संपिधानापवारणयोः । आच्छादनम-
कार्यस्य कार्यमार्थैः प्रयत्नतः । [आकलन] बन्धने । Śi. 5, 42 । शेषयोः ।
जलधिजलाकलनार्धितेषु तेषु ॥ 160 ॥

[आतञ्चन] जवने वेगवति वाच्यलिङ्गः । यथा । आतञ्चनं पञ्चशरस्य
बाणं संप्राप्य शीघ्रं भुवनं जयन्ती । प्रतिवापो द्रवद्रव्यस्य भाण्डाद्भाण्डान्तरक्षेपः ।
तत्र प्रीणने च । सुधारसातञ्चन - - - चन्द्रांशुशुभ्रीकृतगण्डलेखाः ॥ [आवेशन]
भूतावेशे । दर्पावेशनदुःस्थितस्य परमो मन्त्रस्त्वदीयं वचः ॥ 161 ॥

[आस्कन्दन] तिरस्कारे । एते हठास्कन्दनमन्त्रेण रणेषु योग्या न वहन्ति वाहाः [same passage quoted by Mkh. for आक्रान्तिः i. e. बलात्स्वीकारः] । प्रापणेपि तत्र संशोषणे च । श्रीष्मास्कन्दनजर्जरीकृततृणझोषाय दावानलः । समीके । आस्कन्दने स्कन्दसमानसारः शरैररीणां विजयं विधाय ॥ 162 ॥

[उद्धर्तन] विलेपनमिति भावे करणे वा अनट् । तत्र भावपक्षे यथा । उद्धर्तनं कारय कुङ्कुमेन । करणपक्षे । उद्धर्तनं भर्तुरथार्पयन्ती । अपावृत्तौ यथा । Me. 40 ॥ [उपासन] त्रिष्वपि । उपासनं तत्र दृढं किमद्भुतम् ॥ 163 ॥

[उपधान] व्रते । भुतरोधनमाधेयमुपधानविधानतः ॥ 164 ॥

[कलध्वनि] त्रिष्वपि । कलध्वनौ कूजति पान्थसार्थाः प्रियां स्मरन्ति स्मरतापतप्ताः ॥ [कात्यायन] यथा । Kât. 299,3 ॥ 167 ॥

[कात्यायनी] काषाय० । कात्यायनी नीतिविशारदा चेत् ॥ 168 ॥

[कुचन्दन] पक्षाङ्गं पक्षचन्दनं यन्निघण्टुः । कुचन्दने तु पक्षाङ्गं पक्षङ्गं पट्टरञ्जनम् । रक्तचन्दनं भास्करप्रियम् ॥ 170 ॥

[कृष्णवर्त्मन्] पापेपि ॥ 171 ॥

[घनाघन] घातुके वासवे च । परमदानवलोकघनाघना । मत्तगजवर्षुकवारिदयोः । घनाघना नीलघनाघनप्रियाम् ॥ 172 ॥

[चिरजीविन्] अजो ब्रह्मा ॥ [चित्रभानु] द्वयोः । सांध्यकर्मणि समाप्रिमागते चित्रभानुमृषयोभ्युपासत ॥ 173 ॥

[नागाञ्जना] नागयष्टिर्नागतमनी ॥ 176 ॥

[निर्यातन] वैर० । निर्यातनं यातनया रिपूणाम् । दाने । निर्याय निर्यातनमाततान । न्यास० । ज्ञात्वा प्रमाणलिङ्गादि कुर्यान्निर्यातनं ततः ॥ [निर्वासन] मारणे । मोक्षे चित्तमिव व्यधात्स बहुशो निर्वासनं विद्विषाम् ॥ 177 ॥

[निशमन] [निशामन] द्वावपि द्व्यर्थौ ॥ निशमनमपि पाप्मनां [?] निषिद्धम् ॥ 178 ॥

[निर्भर्त्सन] अलक्तके यथा हर्षचरिते सरस्वतीवर्णके [sic] । निर्भर्त्सनताडनजातरागाभ्यामिव स्वभावारुणाभ्यां पादपल्लवाभ्यामुद्भासमाना [s. H. Ch.3,1] । अत्र हि अलक्तकमर्दनेन जातरागाभ्यामिवेत्यर्थः ॥ [प्रजनन] प्रणमो मार्गः ॥ 179 ॥

[प्रयोजन] कार्ये । Ku. 3, 1 । हेतौ । Śi. 1, 30 ॥ [प्रवचन] आगमे । H. 78 ॥ 180 ॥

प्रकृष्टवचन इति तत्पुरुषो बहुव्रीहिर्वा बहुव्रीहिपक्षे वाच्यलिङ्गः । द्वयोरपि पक्षयोः । प्रवचने क्वचनापि न विद्विषः ॥ [प्रतिपन्न] द्वयोः । Ku. 4, 33 ॥ 181 ॥

[प्रतियत्न] सतो गुणान्तराधानं संस्कारः । यथा । प्रतियत्नमपेक्षते न हि प्रतिभा तत्त्वसहोदरी सताम् । उपग्रहणमादानम् । लिप्सायाम् । मिथ्यैव कुर्वते मूढाः प्रतियत्नं धनं प्रति ॥ [प्रहसन] रूपकान्तरे प्रहासे च । An. III, 1 ॥ 182 ॥

[प्रतिमान] प्रतिविम्बे । किं तस्याप्रतिमानमानमहसः [?] सिंहस्य गम्यो [गण्यो Mkh.] गजः । गज० । Śi. 5, 36 ॥ [प्रसाधनी] कङ्कतिकायाम् । प्रसाधनीहस्तसखीजनान्विता । सिद्धिर्निष्पत्तिः ॥ [प्रसाधन] यथा । Ku. 4, 18 । आराधनेपि मङ्गुः । H. Ch. I. v. 18 ॥ 183 ॥

[पुण्यजन] सज्जनगुह्यकयोः । अलक्षेव पुण्यजनालंकृता ॥ 184 ॥

[पृथग्जन] द्वयोः । Śi. 16, 39 ॥ 185 ॥

[महाधन] महच्च तद्धनं च महाधनं महद्धनमस्य बहुव्रीहिपक्षे तु महामूल्यचारुवाससोर्वाच्यलिङ्गः ॥ 186 ॥

[मातुलानी] शणे । मातुलं मातुलानीं च ॥ 187 ॥

[राजादन] क्षीरिका मधुरालफलः । त्रिपन्नकः किंशुकः । उत्कृष्टभोज्येपि । सर्वेषु । राजादनं पुण्यकृतो लभन्ते ॥ 189 ॥

[विरोचन] अग्नौ । दध्ने विरोचनरुचिं पटलं जटानाम् ॥ 190 ॥

[विस्मापन] कुहकमिन्द्रजालम् । स्मरे पुंसि शेषयोः क्लीवे ॥ 191 ॥

[विहनन] पिच्छने । तूले विहननाहते ॥ 192 ॥

वधे । विहननमधुना शत्रोरिच्छन्ति पराक्रमाच्च बुद्धिबलात् ॥ [विघ्नकारिन्] द्वयोः । मा विघ्नकारी भव मे दुरात्मनः ॥ 193 ॥

[वृक्षादन] मधुच्छन्नं मधुमण्डः ॥ 194 ॥

[वृषपर्वन्] शृङ्गारिणि वाच्यलिङ्गः ॥ 195 ॥

[समापन] परिच्छेद इत्यन्तः समाधानं समाधिः । वधसमाप्तयोः । राजा शत्रुसमापनाय विहितोद्योगः स्थितो यद्यपि ॥ 197 ॥

[सनातन] रुद्राच्युतवेधस्तु । ददृशे तेन सनातनः क्षणात् । शाश्वतस्थिरयोः ।
K. N. 2, 42 ॥ 198 ॥

[संयमन] बन्धे । नीवीसंयमनं विलोक्य क्षुत्तनोः ॥ 199 ॥

[संप्रयोगिन्] कलाकेलिः स्मरः । कामुके सुप्रयोगे च वाच्यलिङ्गः ॥
[सरोजिनी] सरोरुहे सरोरुहिण्यां च । सरोजिनी यद्विमुखी शशाङ्के यद्यामि-
नीमाद्व्रियते न भानुः । स्फुटं फलं वा मृगायतानिक्षि [sic] विदग्धदूतीपरिवर्ज-
नस्य ॥ 202 ॥

[स्तनयिषु] स्तनितपयोमुद्योः । यत्नोयं स्तनयितुना विरचितो मन्ये मदुच्छि-
त्ये ॥ [सारसन] उर० । दधुः सारसनं रणे ॥ 203 ॥

काञ्च्याम् । विद्वंभरासारसनायमानम् ॥ कञ्चुकमात्रेपि ॥ [सामिधेनी]
समिधि । दूरेप्यशङ्कितधियः कुशसामिधेनीनीवारपुष्पफलमूलमुपाहरन्ते ॥ 204 ॥

[मुदर्शनी] लिङ्गानुशासनकाराभिप्रायेण पुंसि गौडमतेन तु क्लीबे ॥ 205 ॥

अथ पान्ताः ॥ [उपताप] तापे । परोपतापेन समृद्धिभावम् ॥ [जीवपुष्प]
दमनको गन्धोत्कटः । फणिज्जको मरुवकः ॥ 208 ॥

[परिवाप] परीवापोपि । जलस्थानपरिवारयोः । भृतपरिवापा [वृत० Mkh.]
मुनयो वनभुवि राज्यं प्रतायन्ते । पर्युभिर्जलादेर्भाण्डाद्भाण्डान्तरे क्षेपः ॥ वपनेपि
यथा । एतत्केशपरीवापमात्रं भिक्षाप्रयोजनम् ॥ 209 ॥

[मेघपुष्प] नादेयो वेतसः पिण्डाभ्र ओषधिभेदः । सलिले । मेघपुष्पविश-
दीकृता दिशः ॥ [विप्रलाप] द्वयोः । कृतजनपरितापैर्विप्रलापैः किमेभिः ॥ 211 ॥

[वृषाकपि] शिववासुदेवयोः । वृषे सङ्गं विभ्रद्भवसि सततं ताक्ष्यवह्नो
रिपोः शूलोज्ज्वली प्रथम इह सन्नन्दक इति । सदाशक्ते [?] भर्ता भवसि ननु मां
चापि भजसे समग्रानुग्राही प्रभवसि वृषाकप्युपमितः ॥ अग्नौ । वृषाकपेरिवा-
तपम् ॥ इन्द्रसूर्ययोरपि ॥ 212 ॥

अथ भान्तौ ॥ [अवष्टम्भ] काञ्चनसंरम्भयोः । Ra. 3, 53 ॥ आश्र-
येपि यथा । दन्तावष्टम्भपातक्रमनमितवर्हिर्गतवद्गण्डभित्तिः ॥ 213 ॥

अथ भान्ताः ॥ [अभ्यागम] सर्वेषु । अभ्यागमो यत्र बभूव राज्ञां
नानादिगन्तेभ्य उपागतानाम् । अभ्यागमनेपि यथा । Si. 1, 23 ॥ 214 ॥

[अनुपम] यथा । अनुपमसुखबीजं धर्ममेकं गृणन्ति ॥ 215 ॥

[उपगम] अङ्गीकारे । धर्मोपगमशुद्धात्मा । अन्तिक्र० । उपगममर्हति साधुः सुचरित्रो मेधया च संयुक्तः ॥ [उपक्रम] विक्रमारम्भयोः । उपक्रमः संप्रति निष्फलो भवेत् । उपधा धर्मादिना सचिवपरीक्षा यथा । उपक्रमैरस्खलितैर्विशुद्धाः c. Ra. 18, 14 । तदाद्याचिख्यासायां तु तत्पुरुषे आदावुपक्रमोपज्ञे [H. L. 3, 11] इति क्लीवे यथा । नन्दोपक्रमं प्रमाणानि । नन्देन प्रथमं ज्ञात्वा व्याचिख्यासितानीत्यर्थः ॥ 216 ॥

[प्रवंगम] प्रवेण गच्छति प्रवंगमः । कपौ । Śi. 12, 55 ॥ [पराक्रम] त्रिष्वपि । Śi. 2, 44 ॥ 218 ॥

[यातयाम] मुक्त० । दर्भाः० Goldst. Dict. 436, a, 40 । जीर्णे । An 234, 4 ॥ 219 ॥

अथ यान्ताः ॥ [अनुशय] पश्चात्तापदर्पद्वेषयोः । Śi. 16, 2 । अनुबन्ध आसक्तिस्तत्र यथा । प्रविमुक्तानुशयो यदा मुनिः । दोषेपि यथा । अनुशयशताघ्रातं चेतो न पश्यति सत्पथम् ॥ 220 ॥

[अन्तशय्या] त्रिष्वपि । न्याय्यान्तशय्या न सतां कदापि ॥ 221 ॥

[चन्द्रोदय] द्वयोः । चन्द्रोदयोद्भासितसंनिवेशः ॥ 222 ॥

[धनंजय] अमौ । दीप्तौ [दीप्तो Mkh.] धनंजय इवाशु ददाह मोहम् ॥ [प्रतिश्रय] द्वयोः । दिव्यं प्रतिश्रयमवाप्य गुणप्रकाशं संप्राप्तवान्खलु गुणोक्तिविशारदः सः ॥ 225 ॥

[परिधाय] परिकरः परिच्छदः ॥ [पाञ्चजन्य] षोडशगलः पाशः ॥ 226 ॥

[पौरुषेय] समूहे क्लीवे शेषेषु वाच्यलिङ्गः । कृते । अपौरुषेयं वचनमसंभवति [sic] । हिते । यत्पौरुषेयं वचनं तदेव । वधे । योपौरुषेयेण वधेन नाशनीतो न शौच्यः सुहृदा सुबन्धुः । समूहे । Śi. 2, 4 । विकारे । पौरुषेयासृजा लिप्तः ॥ [फलोदय] दिवि स्वर्गे लाभे प्राप्तौ च । फलोदयो निष्फल एव तस्य ॥ 227 ॥

[भागधेयः] करे । शक्तिः कल्पितभागधेयहरणे राज्ञो न संरक्षणे । भागेपि यथा । कालोपपन्नातिथिभागधेयं वन्यं शरीरस्थितिसाधनं वः ॥ [भागधेयम्] यथा । भागधेयपरिपाकहेतुकः प्राप्यते हि सुखदुःखसंगमः ॥ 228 ॥

[महोदयः] द्वयोः । स्पृहयति सदयो महोदयाय ॥ [महामूल्य] महार्धके । महामूल्यानि वासांसि ॥ 229 ॥

[रौहिणेय] बुधे । रौहिणेयसहिताः शुभग्रहाः ॥ 230 ॥

[समुच्छ्रय] वैरे । स्फूर्जत्समुच्छ्रयशताकुलिता न जातु संचिन्तयन्ति कुशलं मम वैरिणोमी । उन्नतौ । Sp. 6948 ॥ [समुदाय] रणे । सह मित्रकुलेन भूपतिः समुदायं तव संप्रीक्षते ॥ [समुदय] अपिशब्दाद्गणे रणेपि । उद्गमे । ज्योतिषां समुदये समाहितः । गणे । न हि भीरु गतं निवर्तते समुदयमात्रमिदं कडेवरम् । रणे । समुदयोदयभाजि धराधिपे त्वयि विभो भजति श्रियमुन्नतिः ॥ [संपराय] संयुगे । Śi. 18, 8 ॥ 231 ॥

उत्तरकाले । नृपते कर्म कर्तव्यं सर्वदा सांपरायिकम् ॥ [समाह्वय] आहवे । तुमुलो बभूव ससमाह्वयस्तयोः [?] ॥ 232 ॥

[स्थूलोच्चय] अकात्स्न्ये । निर्णीतमाप्तादवगत्य किञ्चित्स्थूलोच्चयेनेदपि यत्प्रमेयम् [Mkh. ° उच्चयेनेदमिदं प्रमेयम्] ॥ [हिरण्मय] लोकधातुर्मैरोरुत्तरेण क्षेत्रविशेषः ॥ 233 ॥

अथ रान्ताः ॥ [अभिमर] स्वबलात्स्वसैन्यात्साध्वसे युद्धे च । अभिमर-समये निजप्रतापो भवति नृपस्य जयाय हेतुरेकः ॥ [अवसर] क्षणे । Ku. 7,40 ॥ [अरुष्कर] व्रण° । गाढारुष्करदीर्घदुःखपटलीलीनं मनो मामकं त्वं चेत्संश्रयसे न रक्षसि च तत्तेनात्र नः कौतुकम् ॥ 234 ॥

[अनुत्तर] श्रेष्ठे । अनुत्तरं मन्दिरमुत्तरन्ती ॥ [अवस्कर] द्वयोः । धिक् तानवस्करनिमग्नतनून्कुमीणां साम्यं भजन्ति सतताधमवृत्तयो ये ॥ 235 ॥

[अभिहार] संनहने । भवशत्रुपराजयाय धीरैरभिहारः प्रकटीक्रियेत यः । चौरिकायाम् । रात्रौ ताः सुरताभिहारचतुरा गच्छन्ति पत्युर्गृहात् । उद्यमे । ते मोक्षमार्गपरिमर्शकृताभिहाराः ॥ 236 ॥

[अवहार] निमन्त्रणोपनेतव्यं शर्करादिकृतं भक्ष्यं यथा । एतस्मिन्विषयावहारविषमे संसारवारं निधौ ॥ [अकूपार] समुद्रे । Śi. 19,26 ॥ 237 ॥

[अवतार] नद्यादि° । Śi. 5,33 । अवतारणे । Ra. 16,56 ॥ [अग्नि-होल] द्वयोः । Sp. 71 ॥ [असिपत्न] नरकान्तरे । निर्वाणसिद्धिरसिकाः शुद्धियस्त्यजन्ति राज्यं विसर्पदसिपत्नवनक्रमेण ॥ 238 ॥

कोशकार इक्षुभेदः ॥ [अर्धचन्द्र] गलहस्तेन्दुखण्डयोः । इत्थं सर्वे भवद-नुग्रमादीश्वर त्वं मयाप्रमद्यापि त्वं मम नरपते नार्धचन्द्रं ददासि ॥ नखक्षतवि-

शेषेपि यथा । योर्धचन्द्रसदृशाकृतिवक्त्रः सोर्धचन्द्र इति नाम नखाङ्कः । दीयते मदनशास्त्रविदग्धैः कण्ठदेशकुचकुम्भयुगेषु ॥239 ॥

[आडम्बर] संरम्भे । यदपि च प्रोहामसौदामनीदामाडम्बरमम्बरे विचरितम् । बृंहिते तूर्यनिस्वने च । साडम्बरा समरभूर्भयदामिनी सा ॥ 240 ॥

[इन्दीवरा] इन्दीवरीत्यमः [sic] ॥ [उपकार] विकीर्ण° । तस्योपकार्यारचितोपकाराः Ra. 5, 41 ॥ 241 ॥

[उपचार] लञ्चायाम् । उपचारगृहीतेन° c. Sp. 1279 । व्यवहारे । Ra. 3, 11 । उपचर्यायाम् । Śi. 10, 2 ॥ आरोपेपि यथा । Ku. 4, 9 ॥ 242 ॥

[उपह्वर] रहसि । उपह्वरे गिरीणां च नदीनां संगमे तथा c. Rigv. 8, 6, 28 । संनिधौ । उपह्वरे पुण्यतर्मेऽशुमत्याः c. Rigv. 8, 85, 14 ॥ 243 ॥

[कर्मकर] भृतिजीवी भाटकजीवी भृत्यः पदातिः [?] । तयोः । Śi. 14, 16 ॥ 244 ॥

[कार्णिकार] द्वयोः । Ku. 3, 28 ॥ [करवीर] इमशानेपि यथा । वीरास्ते करवीरवर्त्मनि सदा भ्राम्यन्ति मत्ता इव ॥ 245 ॥

[कटभरा] गोला गोदावरी गजयोषित्करेणुका शेषा ओषधयः ॥ 247 ॥

[कालञ्जर] भैरवस्तोत्रविशेषः ॥ 248 ॥

[कादम्बर] स्वीक्रीवः । सीधुमद्यप्रभेदयोः । H. Y. 3, 9 ॥ 249 ॥

[कृष्णसार] शबलेपि यथा । Me. 47 ॥ 250 ॥

[गिरिसार] लिङ्गे शिवलिङ्गभेदे ॥ 251 ॥

[चक्रधर] चक्री कुलालोऽम्बिकश्चक्रवर्ती वा । ग्रामजाली ग्रामवृन्द-भर्ता ॥ 252 ॥

[चराचर] इङ्गमद्भुतम् । तत्र जङ्गमे च वाच्यलिङ्गः । जङ्गमे । उच्चकैश्च स चराचरकीर्तिः ॥ [चित्ताटीर] घण्टाकर्णौ यक्षस्तस्य बलिनिमित्तं यो हतश्रङ्गागस्तस्याखं रक्तं तस्य बिन्दवस्तैरङ्कितं भालं येन तस्मिन्नित्वर्थः ॥ 253 ॥

[तालपत्नी] रण्डा विधवा स्त्री ॥ 254 ॥

[तुण्डिकेरी] कर्पासी वमनी ॥ 255 ॥

[दशपुर] नीवृद्धन्तरं देशविशेषः । तत्र पत्तने च । Me. 47 ॥ 256 ॥

[दिगम्बर] शंकरे वस्त्ररहिते च । Bā. II, 3 ॥ 257 ॥

[दुरोदर] विष्वपि । Ki. 1, 7 ॥ 258 ॥

[द्वैमातुर] जरासंधे । Śi. 2, 60 ॥ 259 ॥

[धराधर] कृष्णे । दधतौ भुवनान्यन्तर्विलीनौ हलिवत्सलौ । आकारात्केवलं भिन्नौ धाराधरधराधरौ ॥ अद्वौ । Śi. 1, 5 ॥ [धाराङ्कुर] वातास्तं वारि शीकरः । नासीरमग्रयानम् ॥ 260 ॥

[धार्तराष्ट्र] कौरवकृष्णास्यांहिसितच्छदयोः । V. S. 6 ॥ 261 ॥

[धुन्धुमार] पदालिकमोषधीभेदः ॥ 262 ॥

[धृतराष्ट्री] हंसपदी ओषधिः ॥ 263 ॥

[निशाचरी] पांडुला स्वैरिणी यथा । Ra. 11, 20 ॥ 264 ॥

[नीलाम्बर] बलभद्रे । आकृष्य कुम्भिशिरसो मुसलप्रहारैर्नीलाम्बरेण सरुषा कृतनामशेषः ॥ [प्रतीहार] द्वास्थे । जनसंमृत्सहो [?] दक्षः ° Sp. 1089 । प्रतिहारोपि । इयोः । Ku. 3, 58 ॥ [प्रतिकार] समस्तुल्यः । भटो वीरः ॥ 265 ॥

[प्रतिसर] नियोज्ये प्रेष्ये वाच्यलिङ्गः ॥ चमू ° । प्रतिसरवन्ति हयारुहत-रलितरवारिकालजिह्वाग्रे [sic] । नियोज्ये । प्रीत्या प्रतिसरास्मि ते । करसूत्रे । M. M. 175, 4 । आरक्षे गजललाटमर्मणि । प्रतिसरसक्तसृणेरिव गजस्य का तस्य निर्वृतिर्मनसः । मण्डने । एताः कल्पितकुङ्कुमप्रतिसरा निर्यान्ति वार-स्त्रियः ॥ 266 ॥

[परिकर] पर्यङ्कः पर्यस्तिका यथा । Śi. 4, 65 । प्रगाढ ° । An. IV, 46 । आरम्भे । M. St. 1 । गणे । M. St. 24 ॥ 267 ॥

[परिवार] इयोः । असिरिव निष्परिवारः सद्रंशत्वं रणे प्रकाशयसि ॥ 268 ॥

[परंपरा] परिपाट्याम् । Ku. 6, 49 ॥ 269 ॥

[पयोधर] सर्वेष्वपि । Śi. 4, 29 ॥ 270 ॥

[पालटीर] लोहेन मिश्रं कांस्यं लोहकांस्यम् ॥ 271 ॥

[पीताम्बर] अच्युते । पीताम्बरोब्धेर्यदवाप लक्ष्मीम् ॥ [पूर्णपाल] जलादि ° । शशधरधवलाभं पूर्णपात्रं वहन्ती ॥ 272 ॥

वर्धनं वर्धनस्तस्याग्निरापको वर्धापकः । नास्मि पुंसि चेति णकः । तत्र यथा । An. III, 45 ॥ [बलभद्र] अनन्ते हलायुधे यथा । बलभद्रप्रलम्बघ्नौ पक्षाविव सितासितौ ॥ 273 ॥

[महावीर] जराटक ओषधिः ॥ 275 ॥

[मणिच्छिद्रा] मेदा शालपर्णी नामौषधिः ॥ 276 ॥

[रागसूत्र] तुलासूत्रे क्वचिल्लक्ष्यानुसारेण ॥ 277 ॥

[लम्बोदर] उद्गतो ध्मानो वायुरस्य उद्धानः । तत्र वाच्यलिङ्गः ॥

[व्यवहार] स्थितौ । आहारे व्यवहारे च त्यक्तलज्जः सदा भवेत् ॥ 278 ॥

[व्यतिकर] व्यतिषङ्गः संबन्धस्तत्र यथा । Śi. 5, 3 । संकरवृत्तान्तयो-
रपि । क्रमेण यथा । त्वदं An. VII, 5 । रामार्जुनव्यतिकरः सांप्रतं प्रवर्धते
तयोः ॥ [विश्वंभर] अच्युते । Śi. 1, 38 ॥ 279 ॥

[विभाकर] सूर्ये । K. Pr. 288, 11 ॥ 280 ॥

[वीरतरः] प्रकृष्टो वीरो वीरतरः । वीरांस्तरति वा ॥ 281 ॥

[सहचर] पत्न्यामपि तत्र तु स्त्रियां यथा । An. III, 61 ॥ 283 ॥

[समाहार] संक्षेपे । स समाहारतोभ्यधात् । एकत्र० । व्यधादेतां वेधा
विधुमधुसुधासीधुसुहदां समाहारं कृत्वा कथमितरथायं गुणगणः ॥ 284 ॥

[सूत्रधार] नटे । An. VI, 48 ॥ 285 ॥

अथ लान्ताः ॥ [अङ्कपाली] परीरम्भे । Bā. I, 62 । कोटिरप्र-
भागः ॥ 287 ॥

[कुतूहल] अद्भुते । K. Pr. 205, 19 ॥ [गण्डशैल] द्वयोः ।
Śi. 4, 40 ॥ 289 ॥

[परिमल] विमर्दो० । Me. 25 । विमर्दने । स्तनपरिमलमीलल्लोचनान्तां
नताङ्गीम् । परिशीलनेपि यथा । सतां परिमला [sic] नित्यं स्वरूपमुपजा-
यते ॥ 292 ॥

[भस्मतूल] ग्रामकूटं उत्कुरुटिका ॥ 293 ॥

[भद्रकाली] गन्धोली क्षुद्रजन्तुः ॥ [महाकाल] महेश्वरे । Me. 34 ॥
[मदकल] मदद्विपे । मनसिजमदकलमांसलकुम्भतटावपि [?] तौ स्तनौ तन्व्याः ।
प्रसरति केसरिणि मधावधिकं कान्तिं कथं धत्ताम् ॥ 294 ॥

मदेनाव्यक्तवचने । मदकलमधुपकुलाकुलकरदतटः सोवताद्गणेशो वः । विधिना
विघ्ननिवारणलिखितललाटाक्षरप्रशस्तिरिव ॥ 295 ॥

[मणिमाला] स्त्रीणां दशन० । Kutt. 402 ॥ 296 ॥

[वातकेलि] कलालापे ह्यभाषिणि वाच्यलिङ्गः । पिङ्गानां दन्तलेखने रो-
ध्रादौ शोधनमात्रे वा ॥ [विचकिल] मल्ल्याम् । मन्दारे यदनादरी विचकि-
लोपान्तेपि संतप्यते ॥ 299 ॥

[हास्तिमल्ल] विघ्नेशे । विघ्नानभिघ्नसोपघ्नानहस्तिमल्लः सदास्तु वः ॥ [हला-
हल] हयलालोरगो हरमेखलाप्रयोगेण हयलालया कृतः सर्पः । तत्र विषे च यथा ।
कस्य सद्यो हलाहलः । ज्येष्ठी गृहगोधिकाभेदः ॥ 301 ॥

अथ वान्ताः ॥ [अनुभाव] निश्चये । महानुभावाः सततं धर्मैकनिरताः
स्थिराः ॥ [अपह्व] अनाश्रवासेपि । त्रिष्वपि यथा । अप्यन्वभूव विततां सह-
पांस्तुकेलिं मापह्वं मनसि मित्र मनाभिधास्त्वम् ॥ 302 ॥

[अभिषव] क्रतौ । ऋत्विजोत्राभिषंसन्ति सोमाभिषवपावनाः । मद्यसंधान-
ज्ञानयोः । अभिषवसक्तोप्यमदो द्विजराजो निष्कलङ्कजडभावः ॥ [आदीनव]
त्रिष्वपि । Śi. 2, 22 ॥ 303 ॥

[उपप्लव] इयोः । ददृशाते जनेनाथ तौ तिरस्कृततेजसौ । उपप्लवपरिक्रान्तौ
सूर्याचन्द्रमसाविव ॥ [कुशीलव] याचकोर्थी तत्र वाच्यलिङ्गः ॥ 304 ॥

[परिप्लव] इयोः Śi. 14, 68 ॥ [पराभव] इयोः । Ki. 1, 30 ॥ 306 ॥

[रोहिताश्रव] दृताशने । रभसादश्वररोहिताश्रवः ॥ [?] 308 ॥

अथ शान्ताः ॥ [अपदेश] कारणे । विनापदेशं बालोपि ॥ [अपभ्रंश]
त्रिष्वपि । अपभ्रंशपराचीना वर्णव्यत्ययहारिणः । नृपा इवैते कवयः ॥ 310 ॥

[आश्रयाश] वह्नौ । Śi. 20, 72 ॥ [उपदंश] मेहनं मेढम् । आमयो
रोगः । अवदंशे । Śi. 18, 77 ॥ 311 ॥

[उपस्पर्श] त्रिष्वपि । जलोपस्पर्शपूर्वकम् [?] ॥ [खण्डपर्शु] शिवे राहौ
भार्गवे च । खण्डपर्शुं सहेत कः । चूर्णलेपी सुधालेपकः ॥ 312 ॥

[जीवितेश] प्रिये यमे च । Ra. 11, 20 ॥ [नागपाश] इयोः । तं बद्ध्वा
नागपाशेन ॥ 313 ॥

[प्रतिष्कश] त्रिष्वपि । मामम° Kās. Pā. 6, 1, 152 ॥ [पुरोडाश]
हविर्भिदि दृतशेषे सोमरसे च । An. II, 17 ॥ 314 ॥

चमसी वार्तिः ॥ अथ षान्ताः ॥ [अम्बरीष] किशोरो ह्यश्रावः ॥ 315 ॥

[अनुकर्ष] रथस्याधो° । अनुकर्षशादविचलत्सखलद्रथे रुधिरावमर्दनसक-
र्दमावनौ ॥ [अनिमिष] इयोः । Da. 28, 1 ॥ 316 ॥

[अनुतर्ष] मद्येपि । सर्वेपि [sic] यथा । Śi. 10, 2 ॥ [अलम्बुष]
छर्दनो दुर्योधनमित्रं राक्षसः ॥ 317 ॥

[नन्दिघोष] द्वयोः । Vās. 142, 2 ॥ [परिवेष] परिवृतौ परिवेष्टने ।
कृतपरिवेषोऽप्युच्चैर्वैलावलयेन जलनिधिः पतितः । क्षयसमये समुपेते महाजले पृष-
ततां याति ॥ 319 ॥

[वातरूष] उत्कोचो लम्बा ॥ 323 ॥

अथ सान्ताः ॥ [कलहंस] आरक्तचञ्चुचरणा हंसा राजहंसाः । अतिधू-
सरपक्षाः कादम्बाः । द्वयोः । Pa. 376 ॥ 326 ॥

[घनरस] सान्द्रं बहुलं तत्र वाच्यलिङ्गः । मोरटं सम्राज्जात्परं क्षीरम् ।
द्रवेषु च यथा । तडिदनललतानामिव घनरस एषोतिदाहकृद्भिरसः पतलि [?]
घनाघनरसविसरो विसरन्ति च प्राणाः ॥ 327 ॥

[तामरस] त्रिष्वपि । अनवरतममन्दरागतामरसदृशः ॥ [दिव्यचक्षुस्]
सुलोचने । चर्मचक्षुर्जनः सर्वः कवयो दिव्यचक्षुषः ॥ 328 ॥

[निःश्रेयस] द्वयोः । निःश्रेयसाय स श्रीमाञ् श्रीकण्ठो वः प्रकल्पताम् ॥
[नीलंजसा] अप्सरोभेदे च [sic] यथा । नीलंजसाया वलयात् ॥ 329 ॥

[राजहंस] त्रिष्वपि । वर्षागम इव प्रवासितराजहंसः ॥ 332 ॥

[रासेरस] रससिद्धयर्थमुपहारो रससिद्धिबलिः ॥ 333 ॥

[विभावसु] सर्वेषु । विभावसोर्विभा भाति तमस्तानवभाविनी ॥ [श्वःश्रे-
यस] त्रिष्वपि । श्वःश्रेयसायास्तु वः ॥ 334 ॥

अथ हान्ताः ॥ [अवग्रह] ज्ञानभेदे । अक्षार्थयोगे दर्शनानान्तरमर्थग्रहण-
मवग्रहः । गजालिके । अवग्रहगृहीतोपि प्रभिन्नो नावरुध्यते ॥ 335 ॥

प्रतिबन्धे निषेधे । Su. 950 c. Bh. Ś. 57 ॥ [अभिग्रह] गौरवाभिग्रो-
गयोः । अभिग्रहणविद्यार्थी कुर्वीताभिग्रहं गुरोः । अभिग्रहणे । आसनाभिग्रहो
भक्त्या ॥ 336 ॥

[अवरोह] तरोरङ्गं शाखयोः स्कन्धादयः [sic] प्रदेशः । अवतरणे ।
आरोहमवरोहं च मुहुः सुदति कुर्वती । त्वदङ्गयटौ महृष्टिर्निश्चलापि कपी-
यते ॥ 337 ॥

[गन्धवहा] यथा । गन्धवहामपि यत्स्वससि [?] त्वं दुर्वह एष मम
प्रतियाति ॥ [तमोपह] जिने । तमोऽभिन्ध्यात्तमोपहः । रत्नौ । खरकिरणनख-

रनिवहस्तमालमलिनात्मनामुपरि रोषात् । सिंह इव हास्तिकानां परिपतिततमोप-
हस्तमसाम् ॥ चन्द्रे । तमोपहं प्रज्वलितं प्रदोषे स्तुवन्ति वैतानममी मनुष्याः ॥
[तनूरुह] पुत्रे । रवेस्तनूरुहं शनिम् । गच्छति । Nai. 2, 2 ॥ 339 ॥

[प्रतिग्रह] सैन्यपृष्ठे । सेनापतिः प्रतिग्रहस्थो योधानामुद्दीपनजयनप्रसारणाप्र-
सारणत्रणविशोधनादीनि यथाकालमाचरेत् । ग्रहभेदः प्रतिपक्षग्रहः । पतङ्गः पित्त-
लादिमयं ताम्बूलप्रत्येषणादिभाण्डम् । क्रियायाः कारणमारम्भः क्रियाकारः । यथा ।
विचार्योदकर्मार्थेण कार्यः कार्यप्रतिग्रहः । स्वीकृतौ । चिन्तयन्परधनप्रतिग्रहं भूभूदेष
यदि तत्स्करोत्र कः ॥ 340 ॥

[परिग्रह] परिजने । दलयति कुलानि करिणां किं हरिणपरिग्रहः सिंहः ।
पत्न्याम् । Ra. 1, 95 । स्वीकारे । गुरुवचनपरिग्रहो हि धर्मः । मूले आदौ ।
शुद्धिर्दिव्यपरिग्रहा । शापे । परिचरितव्या गुरवो न यथा हि परिग्रहाय कल्प्य-
न्ते ॥ 341 ॥

[परिग्रह] द्वयोः । Ra. 14, 15 ॥ [पितामह] पद्मयोनौ । Ku. 7, 86
॥ 342 ॥

[वरारोहा] यथा । किङ्किणीकाणवाचाला वरारोहा मृगीदृशः ॥ [सर्वसहा]
यथा । सर्वसहा भगवती तव जन्मभूमिः ॥ 343 ॥

इत्याचार्य० चतुःस्वरकाण्डश्चतुर्थः ॥

अथ पञ्चमं पञ्चस्वरकाण्डमारभ्यते । तत्रादौ कान्ताः ॥ [आच्छुरितक]
हासविशेषे । गौरीकृताच्छुरितकं रतये बभूव । नखघातविशेषे । अङ्गुष्ठाग्नेन बुद्धैः
[sic] कररुहनिकरैर्यत्कृतं स्वल्परेखं देहे रोमाञ्चकारि प्रभवति नितरां स्पर्श-
मात्राद्भवेत् [?] । तत्कर्तव्यं प्रवीणैरसिजयुगले मन्दसीत्कारयुक्तं हन्वोरन्ते च
नास्माच्छुरितकमुदितं कामभोगप्रधानम् ॥ 1 ॥

[गोजागरिक] भक्ष्यकारके वाच्यलिङ्गः ॥ 3 ॥

[नागवारिक] गणिस्थराजो वृक्षः ॥ 5 ॥

[व्रीहिराजिक] कामलिका रोगविशेषः ॥ 7 ॥

[हेमपुष्पक] यथा । मधौ वनं राजति हेमपुष्पकैः ॥ अथ खान्ताः ॥

[मलिनमुख] गोलाङ्गूले । मलिनमुखसहस्रैर्वैद्यमास लङ्काम् ॥ 8 ॥

[शीतमुख] चन्द्रे । Bh. S. 11 ॥ [सर्वतोमुख] विधौ ब्रह्मणि ।
Ku. 2, 3 । अम्बुनि । प्रभाते सोथ राजेन्द्रो वन्दित्वा सर्वतोमुखम् ॥ 9 ॥

अथ गान्तौ ॥ [कथाप्रसङ्ग] विषय चिकित्सके । Ki. 1, 24 ॥
[नाडीतरंग] काकोलः काकः ॥ 10 ॥

अथ जान्तौ ॥ [ऋषभध्वज] द्वयोः । स श्रीमानृषभध्वजः प्रतिकलं श्वःश्रे-
यसायास्तु वः [c. 4, 334] ॥ 11 ॥

[मुनिभेषज] अगस्तिपथ्या हरीतकीभेदः ॥ अथ टान्तः ॥ [दशनोच्छिष्ट]
चुम्बने । रेवतीदशनो° S. K. 72, 25 c. Śi. 2, 16 [रेवतीवदनो° Mall.] ॥ 12 ॥

अथ गान्ताः ॥ [अवतारण] वस्त्राञ्चलार्चने । सामानिकादिदेवीभिः क्रिय-
माणावतारणः [c. Kād. 68, 16. 92, 10. 94, 1] ॥ 13 ॥

[प्रविदारण] द्वयोः । बिभ्यति प्रविदारणात् ॥ [परिभाषण] त्रिष्वपि ।
बाला इव प्रवर्तन्ते कृतेपि परिभाषणे ॥ 14 ॥

[मत्तवारण] त्रिष्वपि । राजते राजवेदमेदं सर्वतो मत्तवारणैः ॥ [मण्डू-
कपर्ण] त्रयोपि वृक्षाः । शोणकोरलुकभेदः ॥ 15 ॥

[रोमहर्षण] रोमोद्गमे । स्वेदबिन्दुततिलाञ्छितालकः सर्वतो विततरोमह-
र्षणः ॥ 16 ॥

[वातरायण] सायको बाणः । शरसंक्रमः शरसेतुः ॥ अथ तान्ताः ॥
[अवलोकित] ईक्षिते । Ra. 4, 72 ॥ 17 ॥

[गणाधिपति] विघ्न° । Su. 9 ॥ 19 ॥

[मूर्धाभिषिक्त] त्रिष्वपि । मूर्धाभिषिक्तशतसंभितपादपद्मः ॥ 20 ॥

[यादसांपति] द्वयोः । यादसांपतिरपारपयोभिः ॥ [वसन्तदूत] त्रिष्वपि ।
वसन्तदूतज्वरिता वियोगिनः ॥ 21 ॥

अथ दान्तः ॥ [सहस्रपाद] यज्ञपूरुषसूर्ययोः । नमः सहस्रपादाय तमः-
स्तोमविघातिने ॥ 22 ॥

अथ नान्ताः ॥ [अतिसर्जन] वधे । त्यजेत्प्राण्यतिसर्जनम् । दाने ।
Śi. 14, 48 ॥ [अपवर्जन] निर्वाणे । उद्यम्यते मुनिजनैरपवर्जनाय । परि-
त्यागे । विधेयं सर्वदा विज्ञैर्दुर्जनस्यापवर्जनम् । विहायिते । भोगाद्धनं सकलयत्य-
पवर्जनाद्वा ॥ 23 ॥

[अभिनिष्ठान] वर्णोक्षरं विसर्गस्तद्भेदो बिन्दुद्वयं तयोर्यथा । अद्वकण्ठेषु मण्याल्योभिनिष्ठानावलीनिभाः ॥ [अन्तावसायिन्] नापितेपि । तत्र श्रपचे च यथा । अन्तावसायिसंस्पर्शे ज्ञानं नैमित्तिकं स्मृतम् ॥ 24 ॥

[उपस्पर्शन] ज्ञानाचमनयोः । कृतोपस्पर्शने शुचौ । स्पर्शे । यूपोपस्पर्शने ज्ञानम् ॥ [उपसंपन्न] उपसन्नं [sic] पथिकैरुपसंपन्नं निरीक्ष्य विद्यदधैः ॥ 25 ॥

[कलानुनादिन्] त्रयोपि पक्षिणः । चञ्चरीके स्त्रीपुंसः ॥ [गन्धमादन] अद्रिमिदि । Ku. 8, 75 ॥ 26 ॥

[जायानुजीविन्] आश्विनौ भद्रिनीकुमारौ ॥ [धूमकेतन] द्वयोः । धूमकेतनरुचा विजृम्भितम् ॥ 27 ॥

[प्रतिपादन] बोधने । शास्त्रस्य शिष्यप्रतिपादनं यथा । दाने । फलं हि पात्रप्रतिपादनं श्रियः ॥ [पद्मलाञ्छन] लोकेशः शंभुः । चतुर्ष्वपि । पुष्पातु भक्तिनिष्णानां वाञ्छितं पद्मलाञ्छनं [sic] ॥ 28 ॥

[पद्मलाञ्छना] तारा बौद्धानां देवी ॥ [पीतचन्दन] द्वयोः । पीतचन्दनपिशङ्गितं वपुः ॥ 29 ॥

[महारजन] द्वयोः । महारजनराजितांशुकवती च संध्यावधूः ॥ [मधुसूदन] द्वयोः । Su. 104, Pa. 122 [in pāda 3 Mh. reads कान्तेहं मधुसूदनो व्रज-लतां तामेव मध्वन्विताम्] ॥ [मृत्युवञ्चन] त्रिष्वपि । मृत्युवञ्चनपक्षैर्यः पूजयेन्मृत्युवञ्चनम् । स मृत्युवञ्चन इव चिरायुर्जायते नरः ॥ 30 ॥

[वरचन्दन] देवदारुणि । कर्णे ततानि वरचन्दनपल्लवानि । कालेये कुङ्कुमे । भालस्थलीषु वरचन्दनमण्डनानि ॥ [वरवर्णिनी] अङ्गनायाम् । एतां विहाय वरवर्णिनि ताम्रपर्णी नान्यत्र संभवति मौक्तिककामधेनुः । शेषा ओषधयः ॥ 31 ॥

[शालङ्कायन] नन्दी हरप्रतीहारः ॥ 33 ॥

अथ बान्ताः ॥ [धूलीकदम्ब] नीपे । धूलीकदम्बपरिधूसरदिग्मुखस्य ॥ 35 ॥

अथ मान्तौ ॥ [अभ्युपगम] स्वीकृतौ । Ratn. 308, 12 ॥ 36 ॥

अथ यान्ताः ॥ [वृषाकपायी] उमायाम् । वसत्यजस्रं विहरन्वनान्तरे वृषाकपायीसहितो वृषध्वजः । श्रियाम् । वृषाकपायी यदि हेलया पदं दधाति गण्याः क्व भवादृशास्ततः ॥ वृषाकपिशब्दस्याग्न्याद्यनेकार्थत्वाद् धवयोगात्तद्वा-
र्यास्तु स्वाहादिष्वपि वृषाकपायीशब्दः प्रयुज्यते । तत्र स्वाहायां यथा । वन्द्या

वृषाकपायीति । इन्द्राण्याम् । वृषाकपायीमभ्येति सत्रपः किं न गोत्रमिति । ऋषि-
विशेषभार्यायाम् । वृषाकपायीजलसेकवर्धितैर्मनोहरैराभ्रमवृक्षकैरिमम् ॥ अथ
रान्ताः ॥ [उत्पलपत्र] उत्पलदले । Ra. 6, 42 । स्त्रीणां नखक्षते । उत्पल-
पत्राकाराणि यानि कररुहपदानि तत्कथितम् । उत्पलपत्रकमुचितं काञ्चीमार्गेय
कक्षास्तु ॥ 38 ॥

[तमालपत्र] पत्रकं सुगन्धिद्रव्यम् । त्रिष्वपि । तमालपत्रं मृगनाभिगन्धि
वनान्तलक्ष्म्या वदने विभाति ॥ 39 ॥

[तालीसपत्र] द्वावपि वृक्षभेदौ । क्वचित्तालीसके लक्ष्यानुसारेण ॥ 40 ॥

[पांसुचामर] पुरोटिर्नद्यादौ पूरानीतः कचवरः ॥ [वस्त्रोकसारा] इन्द्र-
धनदपूर्योः । Ra. 16, 10 ॥ 42 ॥

[विप्रतिसार] अनुशये रुषि च । Śi. 10, 20 । कुः पृथिवी कृत्यं कार्यम् ॥
[सर्वतोभद्र] व्यूहभेदकल्याणवतोरपि । काव्यचित्रव्यूहभेदयोर्यथा । Śi. 19, 41 ।
ओकोभिदि कल्याणवति च । स्वेच्छाप्रवेशावाञ्छताः [?] सर्वतोभद्रतां गताः ॥ 43 ॥

[समभिहार] द्वयोः । Śi. 2, 43 ॥ 44 ॥

अथ लान्ताः ॥ [आसुतीवल] द्वयोः । आसुतीवलशालाव क देशे नु खरा-
न्विता । इति होत्रार्थितञ्छान्तः शुण्डास्थानमदर्शयत् ॥ [उद्दण्डपाल] उद्युक्तो
[?] दण्डपात्रोत्र उद्दण्डपालः [c. Vās. 99, 3] ॥ [एककुण्डल] द्वयोः । एक-
कुण्डलयुतं वृषाकपिम् ॥ 45 ॥

अथ वान्तः ॥ [आशितंभव] द्वयोः । आशितंभवमात्रद्वर्चा कश्चिच्छेदाशि-
तंभवम् ॥ 47 ॥

अथ सान्ताः ॥ [हिरण्यरेतस्] ज्वलने । Ki. 2, 20 ॥ 48 ॥

इत्याचार्य° पञ्चस्वरकाण्डः पञ्चमः समाप्तः ॥

अथ षष्ठं षट्स्वरकाण्डमारभ्यते । तत्रादौ कान्ताः ॥ [ग्राममहुरिका]
शृङ्गी ओषधिः । सत्सीभेदो [sic] वा ॥ 1 ॥

[लूतामर्कटक] पुत्री ओषधिः ॥ 2 ॥

[सिन्दूरतिलक] °तिलका द्वयोः । सिन्दूरतिलकारूढः सिन्दूरतिलकावृतः ।
स ययौ रन्तुमुद्याने साक्षादिव पुरंदरः ॥ अथ गान्तौ ॥ [दोहदलक्षण] सधौ
यौवनस्येति बाल्ययौवनयोः संधावित्यर्थः ॥ 3 ॥

[यौवनलक्षण] द्वयोः । अलंकृतां यौवनलक्षणेन दृष्ट्वा मृगाक्षीं मुमुहूर्तु-
वानः ॥ 4 ॥

अथ यान्तौ ॥ [प्रत्युद्गमनीय] धौतां० । Ku. 7, 11 ॥ [विष्वक्से-
नप्रिया] श्रियाम् । विष्वक्सेनप्रिया देयात्तुभ्यमभ्यधिकां श्रियम् ॥ 5 ॥

इत्याचार्य० षट्स्वरकाण्डः षष्ठः समाप्तः ॥

अथ सप्तममनेकार्थशब्दशेषमनेकार्थव्ययकाण्डमारभ्यते ॥ तत्रादावेकस्वराः ।
तत्र च अकारः ॥ [अ], स्वल्पार्थे । अल्पमपि प्रत्याख्यानमातृणान्ति [?] अप्र-
त्याख्यानवरणाः क्रोधादयः । अभावे । Śā. 21, a ॥ अथ आकारौ ॥ [आ]
स्मरणे । Pa. 3822, c । वाक्ये । यद्या एवं न मन्यसे ॥ 1 ॥

[आङ्] ईषदर्थे । आपिङ्गजूटतटटङ्कितचन्द्रलेखम् । अभिव्याप्तावभिविधौ ।
Ra. 1, 5, a-b । क्रियायोगे । Śi. 3, 8, d । अवधौ । Ra. 1, 5, c ॥ अथ
आकारादिर्मान्तः ॥ [आम्] द्वयोः । आं ज्ञातं मधुसूदनांह्रियुगलं मुक्तास्ति
नान्या गतिः ॥ अथ आकारादिः सान्तः ॥ [आस्] संतापे । आः पूर्णश्च०
M. M. 331, 3 । प्रकोपे । आः पापतापस किरातकृशानुकीर्णं वञ्चं न किं पतति
मूर्धनि ते नभःस्थम् [?] । आश्चर्येपि यथा । आः किमेतदपूर्वोयं दृष्टः क्षत्रियपो-
तकः ॥ 2 ॥

[इ] द्वयोः । अमी अमुसुईचोस्य नखाः कण्ठे इ ईक्षिताः ॥ [ई] चतुर्व्व-
र्थेषु । ई ईदृशि रतिः कथम् ॥ [उ] रोषोक्तौ । अ एहि त्वमु उत्तिष्ठ । आमन्त्र-
णार्थे । क्वचित्कदाचित्किमु किञ्चिदेव कृतं मया सुन्दरि विप्रियं ते ॥ 3 ॥

[उद्] प्राधान्ये । उत्तमा मानमिच्छन्ति । प्रकाशे । Ki. 5, 39, b । प्राबल्ये ।
K. Pr. 145, 9 । अस्वास्थ्ये । येनान्तर्जलचारिभिर्जलचरैरत्युत्कमुत्कूजितम् ।
शक्तौ । Pa. 185 । विभागे । Sp. 2180 । बन्धने । Ra. 2, 74 । मोक्षे ।
उच्छृङ्खलं बलगति वाजिराजः । भावे संभवे । Nāg. 64 । लाभे । उत्पन्नभक्षकं
मूर्खम् । ऊर्ध्वकर्मणि । Pa. 135, a ॥ 4 ॥

[उम्] प्रश्नाङ्गीकृत्योः । कोयं नाथ जिनो भवेत्तव वशी उं हुं प्रतापे प्रिये ।
शेषे [sic] । उं तनोमि तवेप्सितम् ॥ [ऊम्] प्रभे । ऊं क्वास्ति मे जानकी ।
रोष० । ऊं सैवास्मि तव प्रिया ॥ [ऋ] द्वयोः । बाले किम् विमृदासि ॥ 5 ॥

[ए ऐ हे है] आमन्त्रणाह्वानयोः । ए इतो भव । ऐ भयंकरं श्मशानम् । तां
द्रष्टुं जनकात्मजां हृदय हे नेत्राणि मित्रीकुरु । हे देवदत्त च है व्रज यज्ञदत्त ॥
[ओम्] प्रणवे । M. St. 27 । अङ्गीकृतौ । Si. 1, 75 ॥ [ओ औ हो हौ]
द्वयोः । तदो अलमनेनेति सखीमाहात्र मानिनी । औ कुत्र गतो गौः । हो पश्य
वाराहोयम् । हौ सर्पत्यहौ यासि किम् ॥ 6 ॥

[कु] पापीयसि । यद्रो-मित्रं किमतः कुकृत्यम् । कुत्सायाम् । कुमित्रे नास्ति
विश्वासः c. Sp. 1800 । ईषदर्थे । कोष्णं ° Da. 4, 9 ॥ [कम्] त्रिष्वपि ।
रेजे कादम्बिनीवेयं कामिनी कम्पकंधरा ॥ [किम्] प्रश्ने । किं ते भूयः प्रियमुप-
करोमि e. g. Ratn. 328, 31; Bā. 312, 3, etc. । कुत्सने । Ki. 1, 5 ॥ 7 ॥

[च] अन्योन्यार्थे इतरेतरयोगे । Ra. 1, 57 । अत्र इतरेतरयोगस्योद्भूताव-
यवभेदत्वाज्जगृहतुरिति द्विवचनं समाहारे तु तिरोहितावयवभेदत्वादेकवचनं यथा ।
अर्थस्य मूलं निकृतिः क्षमा च कामस्य वित्तं च वपुर्वयश्च । धर्मस्य दानं च दया
दमश्च मोक्षस्य सर्वार्थनिवृत्तिरेव c. Sp. 594 ॥ अन्वाचये । Me. 60 । समु-
च्चये । M. M. 55, 2 । हेतौ । Ku. 3, 17 । पक्षान्तरे । कैकेय्याः क वरो
वरेण विपिनप्रस्थानयाज्ञा क च कायं वंशशिरोविकर्तनविधिः सीतापहारः क च ।
सुग्रीवानुगतिः क च क च वधस्तस्यापि लङ्कापतरेकैकं रचिताद्भुतं समभवत्पुण्यैः
कवीनामदः ॥ तुल्ययोगितायाम् । Ku. 3, 66 । विनियोगे । Ku. 3, 21 ॥ 8 ॥

पादपुरणे । धर्मे चार्थे च कामे च मोक्षे च भरतर्षभ । अवधृतौ । कर्मक्षयाच्च
निर्माणम् ॥ [तु] विशेषे । U. R. 18, 7 । अवधारणे । न तु खण्डेन्दुजुटस्य °
s. 2, 568 । पादपूर्तौ । Pa. 3859 ॥ [धिक्] निर्भर्त्सने । धिग्धिक् शत्रुजितम्
c. Daś. 141, 1 । निन्दायाम् । धिक् तस्य जीवितं लोके ॥ 9 ॥

[नि] क्षेपे । रे रे क्षत्र निकृष्ट दुष्ट कुमते । भृशार्थे । Ra. 2, 33, a । नि-
त्यार्थे । स्मर नित्यमनित्यताम् । दानकर्मणि । Ku. 4, 38, c । संनिधाने ।
Su. 692, a । उपरमे । Ku. 5, 73, a । संशये । निरेकमेकोपि निराकरोति ।
आश्रये । Pa. 1091, a । राशौ । Pa. 752, a ॥ 10 ॥

मोक्षे । भोजेन दूतो रघवे निसृष्टः c. Ra. 5, 39 । अन्तर्भावे । रुचितार्थाः कि-
मिह निष्ठवाचः [?] । अधोभावे । अभिनिपतति पूरे पाथसां वारिदेभ्यः । बन्धने ।
Si. 5, 48, c । कौशले । M. U. 6, 22, c ॥ [नु] प्रश्ने । Sp. 5693 । अनु-

शये कोपे । शूलं तूलं नु गाढं प्रहर हरेति । विकल्पे । Śā. 137 । वितर्के ।
Bā. I, 36, d ॥ 11 ॥

[नञ्] ईषदर्थे । अनुदरा कन्या । सादृश्ये । अब्राह्मणः । ब्राह्मणसदृशः
क्षत्रियादिरित्यर्थः । तद्विरुद्धे । अधर्मः । धर्मविरोधी पाप्मेत्यर्थः । तदन्यस्मिन् ।
अनग्निः । अनग्निरन्य [?] इत्यर्थः । व्यतिक्रमे । न ते मुखं चन्द्रं मन्ये । चन्द्र-
मतिक्रम्य ततोप्यधिकं मन्ये इत्यर्थः । स्वरूपार्थे । न न न मम मां [?] स्पाक्षीर्नि-
षेधपरं वचः । निषेधे । नायं नायं न चायम् [c. the following stanza from
V. A. किं नन्दी किं मुरारिः किमु रतिरमणः किं हरः किं कुबेरः किं वा
विद्याधरोसौ किमुत सुरपतिः किं नलः किं कुमारः । नायं नायं न चायं न खलु
न हि न वा नापि नासौ न चैष क्रीडां कर्तुं प्रवृत्तः स्वयमिह हि हले भूपतिर्भोज-
देवः ॥] । अभावे । अवचनं वचनं प्रिय० Su. 2052 ॥ 12 ॥

[निर । निस्] निश्चये । Ki. 2, 29, b । क्रान्ताद्यर्थे । Ku. 7, 7, c । निःशेषे ।
Śi. 8, 33, b । प्रतिषेधे । निरालोकलोकम् c. Bh. Ś. 68 ; M. M. 190, 5 ॥
[प्राच्] पूर्वस्मिन् प्रथमे । Ra. 11, 65 । प्रभाते । प्रागुत्थानं च युद्धं च संवि-
भागं च बन्धुषु । स्त्रियमाक्रम्य भुञ्जीत शिक्षे चत्वारि कुकुटात् c. Sp. 5510 ॥
दिशि । Ku. 7, 13 । देशे । प्राचीनाचलकाननानि भजते देवस्तमीवल्लभः । काले ।
S. K. 49, 5 । अनन्तरे । स्नातः पुरा प्राग्विलिलेप देहम् ॥ 13 ॥

अतीते । An. 85, 1 । अग्रे । प्राग्भाभि पुण्यं नृणाम् ॥ [प्र] गतार्थे ।
Ra. 8, 18, d । प्रकर्षे । Śā. 3, c । आदिशब्दादादिकर्मोदीरणैश्वर्यसंभवतियोग-
शुद्धीच्छाप्रतिशान्तिपूजादर्शनतत्परप्रशंसासंदिक्त्योगावयववियोगान्तर्भावबहुत्वम-
हत्त्वस्थितिदाननानर्थदक्षिणानुवृत्त्यादिषु ॥ [वा] समुच्चये । यशोधिगन्तुं सुख-
मीहितुं वा० s. K. Pr. 169, 7 । उपमाने । Śi. 3, 63, c । विकल्पे । Sp.
1425, c ॥ 14 ॥

[वि] श्रेष्ठे । विशिनष्टचन्तरात्मानं वर्णरूपापि भारती । अतीते । Ra. 5,
66, c । नानार्थे । विचित्राश्वित्तवृत्तयः ॥ [वै] हेतौ । परमार्थं वृणीते वै तेना-
स्यत नवैस्तव । पादपूरणे । आत्मा वै जायते पुत्रः c. V. P. 113, 20; Mall. on
Ku. 2, 61 ॥ [शम्] द्वयोः । Bh. St. 25 ॥ [स्विद्] परिश्रमे । द्विपं
स्विदश्वः समरेभ्युपैति । वितर्के । देवी स्विदेषा नरसंभवा वा ॥ 15 ॥

[सम्] सङ्गार्थे । Sp. 6671, a । प्रकृष्टार्थे । साम्राज्यं परमेपि तेजसि तव प्राज्यं समुज्जृम्भते । शोभनार्थे । नीवीबन्धवदागता शिथिलतां संभाष्यमाणे ततः । समर्थे । संविभाषं च बन्धुषु c. 7, 13 ॥ [स्म] अतीते । Ra. 3, 5 । पादपूर्ती । Me. 27 ॥ [ह] द्वयोः । निचकार विप्रान् जहघान [ह जघान ?] शदवत् ॥ 16 ॥

[हा] त्रिष्वपि । Da. 4, 31 ॥ [हि] हेतौ । Śi. 1, 67 । अवधारणे । Ku. 2, 28 । विशेषे । स्पृशन्त्यातारुण्यं किमिव हि न रम्यं मृगदृशः । पादपूर्ती । Da. 2, 2 ॥ [ही] Śi. 11, 64 । विषाददुःखहेत्वोः । ही स एव मुनेः पाणिरधस्ताद्विन्ध्यभूभृतः ॥ 17 ॥

[हम्] रोषभाषणे । हं वृषल मामाक्षिपसि । अनुनये । हं नतोस्मि तव पादयोः प्रिये ॥ [हुम्] वितर्के । हुं ज्ञातं यदि वा दिवानिशमपि त्वामेव यः सेवते । परिप्रश्ने । Pa. 120 ॥ अथ द्विस्वराः । तत्रादौ कान्तः ॥ [मनाक्] द्वयोः । Śi. 2, 43 ॥ 18 ॥

[अङ्ग] संबोधने । Śi. 2, 12 । हर्षे । Śi. 14, 10 । पुनरर्थे । हरति हृदयं नामैवास्याः किमङ्ग न संगतिः ॥ [किञ्च] साकल्ये । देव त्वं किञ्च शबूञ्शमिति विजयसे । आरम्भे । K. Pr. 30, 3 ॥ [तिर्यच्] तिरश्चीने । Ku. 6, 71 । वक्त्रे । M. M. 69, 3 ॥ 19 ॥

[हिरुच्] मध्ये । वाडवस्य रुचिर्वारां निधेर्हिरुग्विजृम्भते । विनार्ये । हिरु-कर्मणां मोक्षः । कर्मक्षये मोक्ष इत्यर्थः ॥ कान्तोपि ॥ [अति] प्रकर्षे । अतिरूपा हता सीता c. Sp. 149 । लङ्घने । Ku. 1, 38 । भृशार्थे । अतिवृष्टिरवृष्टिर्वा भवेद्यत्नोपतापकृत् । स्तुतौ पूजायाम् । शरीरैरतिसंचितः पर्यानिन्युर्दिशोन्धताम् [?] । असंप्रत्यर्थे । अतिकम्बलम् । कम्बलानां न संप्रति उपभोगकाल इत्यर्थः । क्षेपे [sic] निन्दा प्रेरणं च तत्र यथा । Su. 3373 ॥ [अस्तु] पीडायाम् । अस्तु नाम विधुरेण वेधसा साधिरप्यलमुपाधिभिर्ध्रुवम् । बाध्यते किमधिकैरथाविभि [?] । देवमेव शरणं विधीयताम् ॥ निषेधे । अस्तु सामप्रयोगेण ॥ 20 ॥

असूयायाम् । अस्तु ज्ञास्यति कालेन सोल्लेपेनैव न भूयसा । फलं तस्येह पापस्य यत्नेनापकृतं मम ॥ अनुज्ञायाम् । K. Pr. 294, 4 ॥ [आरात्] दूरे । Śi. 3, 31 । समीपे । चित्तव्योमहता [?] आरादपि सन्न पश्यति ॥ [इति] स्वरूपे । Ra. 3, 5 । सांनिध्ये । पितेति ते तत्प्रणतिं विधेहि । विवक्षानियमे । तदस्यास्त्यस्मिन्निति

मन्तुरिति c. Pā. 5, 2, 94, Kāt. 2, 6, 15 | अत्र हीतिशब्दो विवक्षार्थः | मते |
उरस्यौ हविसर्गौ तु संप्राहुः पाणिनेरिति | अत्र हि पाणिनेरिति पाणिनेर्मतेने-
त्यर्थः ॥ 21 ॥

हेतौ | Sp. 546 | प्रकारे | पाणिगृहीतीति | अत्र हीतिशब्दः प्रकारार्थः |
कियदिति इति सूनोस्तेन जिग्ये यदिन्द्रः | अत्र कियदिति कियदिदमित्यर्थः |
प्रकाशे | इतिभद्रबाहु | इतिपाणिनि | भद्रबाहुपाणिनिशब्दौ लोके प्रकाशेते इत्यर्थः |
अवधारणे | अङ्गीकृत्येति पार्थिवः | एवमर्थे | इत्युचिवांस्तमेवार्थम् | समाप्तौ |
Da. 3, 35, d ॥ [उत] प्रश्ने | Ku. 4, 8 | वितर्के | Da. 1, 56, b ॥ 22 ॥

समुच्चये | शौर्ये गाम्भीर्यमौदार्ये दाक्षिण्यमुत विक्रमः | विकल्पे | एकमेव वरं
पुंसांमुत राज्यमथाश्रमः ॥ [तावत् | यावत्] अवधौ | Ku. 7, 30 | आ-
रङ्गाद्रूपतिं यावदौचित्यं न विदन्ति ये | कात्स्न्ये | यावद्वत्तां तावदेवात्र भुक्तम् |
अवधारणे | यावदमत्र तावद् ब्राह्मणान्भोजय | यावन्त्यमन्त्राणि तावत् एव ब्राह्म-
णान्भोजयेत्यर्थः | माने | यावच्च येन च यथा च यदा च यच्च यस्माच्च यत्र च
शुभाशुभकर्म लभ्यम् | तावच्च° c. Sp. 5343 ॥ [प्रति] इत्थंभूते | Ra. 6, 12 |
भागे | किञ्चिन्मां प्रति दीयतां यदुचितं चेतोविसंवादकृत् ॥ 23 ॥

प्रतिनिधिप्रतिदानयोः | प्रतिद्विपमदामोदाह्रन्धं सप्रच्छदा न्यधुः | शेफालीभ्यो
ददुर्लास्यं प्रतिगन्धाच्च मारुताः ॥ वीप्सायाम् | Ku. 5, 10 | लक्षणे | किञ्चिन्मां
प्रति° Ratn. 308, 22 ॥ [पश्चात्] प्रतीच्याम् | पश्चादस्तं गन्तुं सपदि दिनेशः
प्रपद्यते पश्य | चरमे | ययौ पश्चाद्रथानीकं चतुःस्कन्धेव सा चमूः ॥ [बत]
आमन्त्रणे | बत वितरत नोर्यं [sic] तोयवाहा नितान्तम् c. Gan. 18, 14 ;
Pa. 775, b | खेदे | Śi. 9, 17 ॥ 24 ॥

धृतौ | अनुभवन्ति सकृत्सकलेन्द्रियाण्यभिमुखागतमिष्टजनं बत | आश्चर्ये |
वराहो राहुर्वा बत बलचमत्कृत्यतिशयम् c. Sp. 1126 | अनुकम्पायाम् | विरम-
न्नातक दैन्यमपास्यतां बत कियन्ति चटूनि करिष्यसि c. 2, 87 ॥ [यद्वत्] प्रश्ने |
गुरोर्यद्वत्परीवादं त्वं कद्वद इवावदः | वितर्के | यद्वत्सरोजं मुखमेव यद्वत् ॥
[शश्वत्] सहाय्ये | शश्वत्ते मुनयस्तत्र तमसेवन्त योगिनम् | पुनरर्थे | शश्व-
देव स गतस्तमाश्रमम् | नित्यार्थे | Ra. 2, 48 ॥ [सकृत्] सहाय्ये | अनुभवन्ति
सकृत्° s. under बत | एकवारार्थे | Sp. 532 ॥ 25 ॥

[स्वस्ति] आशिषि | देव स्वस्ति वयं द्विजास्तत इतः ज्ञानेन निष्कल्मषाः ॥

[साक्षात्] प्रत्यक्षे । Śi. 1, 31 । तुल्ये । इयं साक्षाद्दक्ष्मीर्मदयति मृगाक्षी मम मनः ॥ [हन्त] दाने । स्वयं स दशकंधरो विनयशामनैराननैः स्तुवन्सुदति याचते वचनहन्तकारं त्वयि । अनुकम्पायाम् । M. M. 68, 1 । वाक्यारम्भे । Bhag. 10, 19 । विषादे । हन्तं चिन्तामणिभ्रान्त्या याचितोसि स्तुतोसि यत् । तत्सर्वं वृत्तपाषाणं । c. 2, 253 ॥ 26 ॥

निश्चये । Ki. 1, 43 । निश्चयेन हतेत्यर्थः । प्रमोदे । बाला चन्द्रकलेव कान्तिमधुरा हन्तं प्रिया दृश्यते ॥ [अथो । अथ] समुच्चये । सुजनः सुधानिधिरथो नयनानन्दं कस्यचिदधाति ॥ आयुषो राजचित्तस्य पिशुनस्य धनस्य च । अथ स्नेहस्य देहस्य नास्ति कालो विकुर्वतः ॥ मङ्गले । अथ प्रमाणमीमांसाम् c. B. H. 44; 82, n. 74 । संशये । Śi. 9, 20 । आरम्भे । Ra. 3, 1 । अधिकारे । H. Ś. VIII, 1, 1 । अनन्तरे । Śi. 9, 29 ॥ 27 ॥

अन्वादेशे । धनवांस्त्वमथो त्वा लोको मानयति । जुहुसुवावानय [?] तावदेते अथैनयोः पक्षिप [sic] सर्पिराशु । प्रतिज्ञायाम् । सर्वमनेकात्मकं वस्त्यथेति ब्रूमः । प्रश्ने । अथ शक्तोपि भोक्तुम् । साकल्ये । स्तुतं माहाभाग्यं यदभिजनतो यच्च गुणतः प्रसङ्गाद्वत्सस्येत्यथ खलु विधेयः परिचयः । अत्र हि परिचयमात्रं विधेयं कार्यजातं तु साकल्येन संपन्नमित्यर्थः c. M. M. 101 ॥ सर्वत्राथवदथो अप्यूह्यम् ॥ [तथा] पृष्ठप्रतिवाक्ये । Ku. 3, 22 । समुच्चये । आगता मुनयस्तत्र भृगुरत्रिर्यमस्तथा ॥ 28 ॥

[यथा] निदर्शनं दृष्टान्तस्तत्र यथा । संचरन्ति महाधूर्ता वटे वररुचिर्यथा ॥ [तथा यथा] उद्देशनिर्देशयोः । तथा भव यथा तात त्रैलोक्योदरदर्पणे । विशे- वैर्भूषितस्तैस्तैर्नित्यमात्मानमीक्षसे ॥ न च मे० Śi. 9, 56 । अत्र पूर्वोक्तौ यथातथाशब्दावुद्देशे । उत्तरोक्तौ तु निर्देशे ॥ साम्ये । गतच्छायधन्वो जगदपि तथावस्थमभवत् । जन्तू० Śū. 4, b ॥ हेतूपपत्तौ । सरस्यामेतस्यामुदरबलि- चीविवलितं यथा लावण्याम्भो जनपुलिनोहङ्गनपुरम् । यथा दृश्यश्चायं० c. K. K. 125, 20 ॥ [वृथा] अविधिः शास्त्रोक्तक्रियातिक्रमः । यथा । आविकं संधिनीक्षीरं वृथामांसं तथैव च c. M. 5, 8 । अनर्थके । Ra. 2, 34 ॥ 29 ॥

[अनु] लक्षणे । Śi. 5, 2, c । वीप्सायाम् । Śi. 4, 60, c । इत्थंभूते । Śi. 9, 63, b । भागे । बभुः प्रति नृपं ग्रामपतिं पर्यनु कर्षकम् । प्रति ग्रामं दिशं पर्यनु क्षेवं सस्यसंपदः ॥ संनिधौ । Śi. 7, 24, b । सादृश्ये । Ku. 1, 44, c ।

आयामे । Ra. 13, 35, a । गोदायामलक्षिताया निवृत्त इत्यर्थः । हीने ।
Ki. 13, 52, d । पञ्चादर्थे । Śi. 7, 21, a । सहार्थे । Śi. 9, 17, a ॥ 30 ॥

[ननु] आक्षेपे । Sp. 3367 । परिप्रश्ने । तत्त्वं तत्त्वं कथय ननु नः कासि
कस्यापि पत्नी । प्रत्युक्तौ । Sp. 4443, d । अवधारणे । अमीभिः संसिक्तैस्तव
किमु फलं वारिद्धैर्यदेतेपेक्षन्ते सलिलमवटेभ्योपि तरवः । अयं युक्तो व्यक्तं ननु
सुखयितुं चातकृशिशुर्य एष ग्रीष्मेपि स्पृहयति नवाथस्त्वदपरात् [?] ॥ वाक्यारम्भे ।
ननु सुलक्षणाभासं ज्ञानमेकं परं पुनः । अनुनयामन्त्रणे । त्वमनङ्गशरैर्विशीर्यसे
ब्राक् स च कण्ठस्थितजीवमात्रशेषः । विशेषयोर्युवयोर्न दृश्यतेन्यो ननु मान
[sic] कमलाक्षि मा कथास्तत् ॥ अनुज्ञायाम् । विपदो ननु संसरन्तु ता ननु या
व्याधिभिराहितास्पदाः ॥ 31 ॥

[नाना] विनार्थो वर्जनं यथा । नाना नारीर्निष्फला लोकयात्रा । उभयार्थे ।
नानापक्षावमर्शः संशयः । अनेकार्थे । नानाविधं कृतकदेहभृतां समाजम् ॥ [स्थाने]
कारणं हेतुस्तत्र यथा । स्थाने सृष्टेर्यः स्थितेः संहतेश्च । युक्ते । Ku. 6, 67 ।
साम्ये । पितुः स्थाने गुहं विदुः ॥ [अप] स्तेये । ज्ञायामपहरति कविः । अप-
कृष्टे । Sp. 5245, c । वर्जने । आशङ्के शाङ्खान्यासन्न स्मरात्पर्यपोषणात् ।
मुदि । Śi. 5, 63, d ॥ 32 ॥

पिपर्यये । Śi. 2, 54, b । वियोगे । कान्तापयुक्तः सुतरां मुमुर्छे । निर्देशे ।
अपदिश्य दिवं गतां प्रियां विधिना तेन दशाहतः परे । विदुषा विधयः समर्थिताः ॥
विकृतौ । अपकुर्वत्यव्यक्तं क्षुब्धे कुर्वन्तु किं महान्तोपि ॥ [अपि] संभावना-
याम् । अपि स दिवसः किं स्याद्यस्मिन्प्रियामुखपङ्कजे — मधुकरीवास्मदृष्टिर्वि-
कासिनि पास्यति । शङ्कायां यथा । अथाज्ञया [sic ; perhaps अय्याज्ञया] शा-
सितुरात्मना व [sic] प्राप्नोपि ° s. Ra. 5, 11 । अत्राहामर्व [sic] शङ्के मां
संभावयितुं प्राप्नोसीत्यर्थः । गर्हणायां यथा । अपि तत्रभवान् भावादद्यं सेवते ।
समुच्चये । Su. 3312 ॥ 33 ॥

प्रश्ने । अपीदमेवं ° Ku. 5, 62 । युक्तानि संबद्धानि पदानि तेषामर्था युक्त-
पदार्थास्तत्र यथा । Śi. 5, 31 । कामचारक्रियास्तु । भवानपि च्छन्नं गृह्णातु ॥ [उप]
आसन्ने । K. Pr. 176, 19 । अधिके । उप स्वार्थामिव द्रोणा मिलस्यागाडलेधि-
कम् [sic] । हीने । उप गङ्गामिवापगाः । सादृश्ये । Ku. 1, 36, d । प्रति-
यत्ने । विधाय सहजाशौचमुपस्कारैर्नवं नवम् ॥ 34 ॥

तद्योगे । Ra. 8, 93, c । व्याप्तौ । उपकीर्णं वनं पुण्यैः । पूजायाम् ।
गिरिशमुपचचार प्रत्यहं सा सुकेशी । शक्तौ । Śi. 6, 63, a । आरम्भे । Ki.
2, 28, d । दाने । देवोपहारव्याजेन यज्ञव्याजेन येथ वा । दाक्षिण्ये । विनोपरो-
धात्स्वहितेष्वयैव [?] महीपतिर्यस्य वचश्चकार । आचार्यकरणे । Sp. 6555, c ।
दोषाख्याने । Ku. 5, 58, d । अत्यये । उपरतसर्वेच्छो वा यो वा संपन्नस-
र्वेच्छः ॥ 35 ॥

[अभि] वीप्सायाम् । वृक्षं वृक्षमभि सेकः । लक्षणे । Si. 1, 24, b ।
इत्यभूते । अभि दिग्विजयं साधुरूपतस्थे शरत्क्षणात् । आभिमुख्ये । Si. 2, 42, d ॥
[अमा] द्वयोः । अमा सह संनिधाने वा वसतः सूर्याचन्द्रमसावस्यामिति अमा-
वास्या ॥ [अलम्] निवारणे । Ra. 2, 34 ॥ 36 ॥

अलंकरणे । Sp. 7163 । सामर्थ्ये । Si. 2, 26 । पर्याप्तौ परिपूर्णतायाम् ।
Ra. 2, 39 । परिपूर्णा पारणेत्यर्थः । अवधारणे । R. K. I, 22 ॥ [एवम्]
प्रकारे । Ku. 8, 5 । अङ्गीकारे । एवमस्तु कथया किमन्यथा । अवधारणे ।
अहार्थमेवं मृगनाभिपन्नम् । अहार्थमेवेत्यर्थः c. Gan. 5, 11 । समत्वे तुल्यत्वे ।
रोलम्बगवलव्यालतमालमलिनत्वेषः । वृष्टिं व्यभिचरन्तीह नैवंप्रायाः पयोमुचः ॥
न ईदृशा इत्यर्थः ॥ 37 ॥

[कथम्] प्रश्ने । Ku. 5, 66 । प्रकारे । Si. 2, 52 । संभ्रमे । कथं समा-
याता एव तातपादाः । संभवे । कथं स एवार्थतापसः ॥ [कामम्] त्रिष्वपि ।
M. N. (1878) V, 7 ॥ 38 ॥

[किमु] संभावनायाम् । Si. 8, 24 । विमर्शे । किं नन्दी किं मुरारिः किमु
रतिरमणः c. 7, 12 under नञ् ॥ [जोषम्] सुखे । संतोषतः सोपि पुषोष
जोषम् । स्तुतौ । जोषं सरोषेपि गुरौ विधेयम् । मौने । Si. 16, 16 । लङ्घने
अतिक्रमे । जोषं सदोषेपि गुरौ न कुर्यात् ॥ [नाम] प्राकाश्ये । Ku. 1, 1 ।
कुत्सायाम् । को नाम वह्निनौपम्यं कुर्वीत शशलक्ष्मणः ॥ 39 ॥

संभाव्ये । कथं नाम समेष्यसि । अभ्युपगमे । Si. 10, 86 । अलीके । Ku.
5, 32 । विस्मये । Sp. 2914, d । क्रुधि । ममापि नाम रावणस्य परैः परिभवः ॥
[नूनम्] तर्के । Me. 81 । निश्चिते । नूनमस्तं गतो वादी सिद्धसेनदिवाकरः ॥
[प्राध्वम्] नर्मेणि । प्राध्वमध्वनि मुधा विदधासि । अनुकूले । पाणौकृत्य रिपो-
लेक्ष्मीं प्राध्वंकृत्यापरः परम् ॥ 40 ॥

[भृशम्] द्वयोः । अस्मद्भिना मा भृशमुन्मनीभूः ॥ [सामि] अर्धे । अर्ध-
मुन्मिषति पङ्कजाकरे सामि कैरववने निमीलति । जुगुप्सिते । तत्सामि यजतेध्व-
र्युर्यद्याज्यान्ते वषट्कृतम् ॥ [अयि] प्रश्ने । अयि स्वश° Ku.5,33,c । अनुनये ।
अयि निमिकुलजाते क्षत्रियम्लानिमूले परपरिभवंभाषां संवृणु व्रीडितोस्मि ॥ [अये]
क्रोधविषादयोः । Pa. 775 ॥ 41 ॥

संभ्रमे । अये केयं धन्या° Pa. 3518 । स्मरणे । अये रामो दाशरथिः ॥ [अन्तर]
अन्ते । यौवनान्तरुपतिष्ठते जरा । स्वीकारे । अन्तर्हत्वा इयेनो मूषिकां गतः ।
परिगृहेत्यर्थः । मध्ये । Me. 3 ॥ [उररी] उरुरी । ऊरी] द्वयोः । कोप°
Si. 10,14, b । एवमुरुरीत्यपि । तदूरी° Si. 2,30 ॥ 42 ॥

[परा] आभिमुख्ये । परापतत्तं पतगाधिराजम् । आनाभिमुख्येपि [sic] यथा ।
परावृत्तं सैन्यं हतविधिवशात्तावकमिदम् । गतौ । Ra. 9,81, d । अत्र हि परा-
गता असवो यस्येत्यर्थः । धर्षणे तिरस्कारे । Ki. 1,41, d । हिंसायाम् । परासनं
यो विदधे परेषाम् । भृशार्थे । H. V. 3,2 । विक्रमे । Si. 2,44, c ॥ 43 ॥

[परि] व्याधौ । कदपरितापाय । उपरमे । Si. 11,1,d । वर्जने । परित्रिगर्तं वृष्टो
देवः । लक्षणे । वृक्षं परि विद्योतते विद्युत् । आदिशब्दाद्दीप्सेत्यभूतभागेषु यथा । वृक्षं
वृक्षं परि सेकः । साधुश्चैत्रो मातरं परि । यदत्र मां परि स्यात्तद्दीयताम् । आलिङ्गने ।
U. R. 11,12 । शोके । Bhoj. 87,12c. Su. 3180 । पूजायाम् । Si. 117, c ।
दोषकीर्तने । सत्यव्रतस्य च सतस्तनयं वनाय प्रस्थापयन्नपरिवादपदं भवामि ॥ 44 ॥

भूषणे । भज सुवर्णपरिष्कृतमासनम् । सर्वतोभावे । Si. 9,18,d । व्याप्तौ ।
M. M. 153,5 । निवसने । Si. 4,68, d ॥ [पुरा] भविष्यदासन्ने । Me. 82 ।
चिरातीते । विप्रं पुरा पतगराडिव निर्जगार । प्रबन्धे सातत्ये । वसन्तीह पुरा छात्राः ।
सततं वसन्ति स्मेत्यर्थः ॥ 45 ॥

[पुनर्] अप्रथमे द्वितीयवेलायाम् । B. H. 66, v. 16 । भेदे विशेषे । किं
पुनः कूपसंधानपुलिन्दकृतसंनिधिः ॥ [किल] संभाव्ये । Si. 1,36 । वार्त्तायाम् ।
Da. 7,14 । हेतौ । Ra. 2,53 । अरुचौ । Ku. 5,64 । अलीके । Si. 11,9 ॥
[खलु] वीप्सायाम् । विद्वद्भिः खलु कर्तव्यः शास्त्राभ्यासः समाहितैः । शास्त्रे
शास्त्रे इत्यर्थः । निषेधे । Si. 2,70 ॥ 46 ॥

जिज्ञासायाम् । कः खलु° S. K. 47,19; c. Su. 1343, d । अनुनये ।
Nāg. 29 । वाक्यालंकरणे । Si. 10,90 ॥ [अत्र] आलम्बने । दन्तावष्टम्भ°

c. 4, 213 | विज्ञाने | Ku. 4, 13, a | वियोगे | कन्यावमुक्तनूपुरा | व्याप्तौ |
Si. 16, 27, d | शुद्धौ | B. H. 67, v. 29, b || 47 ||

[एव] औपम्ये | तत्रैव मे सन्तु सदापि संपदः | परिभवे | Si. 8, 7, d |
ईषदर्थे | किञ्चिदेव वदति स्म सस्मयः | अवधारणे | वपुरेव तवाचष्टे भग-
वन्वीतरागताम् || [उष्मा] द्वयोः | गतकेलिक्रमा रामाः पवमानैरुषातनैः ||
[दोषा] द्वयोः | Si. 4, 62, c || 48 ||

[मङ्क्षु] शीघ्रभृशयोः | Si. 5, 37 | तत्त्वे | वीक्ष्यते किमपि मङ्क्षु
मुमुक्षुः || [अतस्] त्रिष्वर्थेषु | हेतोरपदेशवदिति यथा हेतोरपदेशे वर्तते तथा
निर्देशे पञ्चम्यर्थे चेत्यर्थः | हेत्वपदेशे | Ku. 5, 40 | निर्देशे | अतो गतः
संप्रति भानुरेषाम् | पञ्चम्यर्थे | Si. 1, 81, c || [इतस् | यतस्] विभागे | इतो
वसति केशवः पुरमितस्तदीयद्विषाम् c. Sp. 1095 | यतो यतः ° Sa. 23 || 49 ||

पञ्चम्यर्थे | इतः स ° Ku. 2, 55 | यतस्त्वया ज्ञानमशेषमाप्तं चैतन्यमुग्रा-
दिव दीक्षितेन | नियमे | इतः कुराज्यं नरकान्तमाहुः | नरकान्तमेवेत्यर्थः | यतो
न योगो [नियोगो ?] वत बन्धनान्तः | बन्धनान्त एवेत्यर्थः || [ततस्]
आदौ | ततः प्रयाते वलुदेवसूनौ | आदौ गते इत्यर्थः | कथान्तरे | अवणा |
ततश्च | क्रमेणैव सुतीक्ष्णादीनुपस्थाय महामुनीनित्यादि s. An. V, 4 | पञ्च-
म्यर्थे | Ku. 1, 46, d | परिप्रश्ने | जाम्बवान् | ततस्ततः s. An. 185 ||
[तिरस्] अन्तर्धौ | पद्मयोनिस्तिरोद्धे c. Ku. 2, 62 | तिरश्चि तिर्यगर्थे |
तिरोविवार्तितधीवम् || 50 ||

[नीचैः] स्वैरे | चरति स्वैरिणी नीचैः | स्वैरं चरतीत्यर्थः | अल्पे |
Me. 42 | नीचे | Si. 11, 65 || [प्रादुस्] नासि मागधे | प्रादुर्भावा हरे-
र्दश | मत्स्यकूर्मादीनि दश नामानीत्यर्थः | प्रकाशे | Si. 8, 12, d || [पुरस्]
अग्रे | Si. 2, 35 | प्रथमे | यथा समस्तं तिमिरांशुकं तथा पुरोपि रागाद्गलितं
न लक्षितम् || [मिथस्] अन्योन्यस्मिन् | M. 8, 109 | रहसि एकान्ते |
Ku. 3, 2 || 51 ||

[अहा] नञ्पूर्वाज्जहातेः क्विपि अहा | धिगर्थे | अहा महापातकिनं भव-
न्तम् | शोकः स्थायी भावः | करुणो रसः | विषादो व्यभिचारी भावः | त्रिष्वपि
यथा | देवी का जनकाधिराजतनयाहा जानकि क्लासि हाः [sic] c. M. N.
(1878) IV, 24; (1886) V, 12 || [अह] द्वयोः | विदितमह विधात्रा

यत्तदेवोपयोज्यम् ॥ [आहो] आङ्पूर्वाञ्जुहोतेर्विचि आहो । प्रश्ने । आहो
किमेषा सुतनुर्विरौति । विचारे । Sp. 1750 ॥ 52 ॥

[सह] संबन्धे । पण्डितैश्च विनीतैश्च धर्मज्ञैर्नयशालिभिः । तिष्ठेद्धि बन्धन-
स्थोपि न तु राज्यं खलैः सह ॥ पण्डितादिभिः संबद्धं बन्धनमपि श्रेयो न तु
खलसंबद्धं राज्यमपीत्यर्थः । सादृश्ये इवार्थे । Śi. 5, 16, d । कल्पद्रुमा इवे-
त्यर्थः । यौगपद्ये तुल्यगे । Ra. 3, 61 । समृद्धौ । समद्रम् [sic] । मद्राणां समृ-
द्धिरित्यर्थः । साकल्ये । सतृणमभ्यवहरति । विद्यमाने । Sp. 1417, Kāt. 107, 2 ॥
[हीही] द्वयोः । हीही संपन्ना मे प्रियवयस्य मनोरथाः ॥ 53 ॥

अथ विस्वरास्तत्र चान्तः ॥ [ननुच] प्रश्ने । ननुच विप्रतिषिद्धमेतत् । दुष्टोक्तौ ।
ननुच द्वयेषामित्यपशब्दोयम् c. Śi. 12, 13, d । सम्यग्वादे । ननुच एक-
मेवैतत् । स्तुतौ । ननुच कोस्य समः सुकृती भुवि ॥ [अपष्टु] चारु सगुणं
निर्दोषं दोषहीनम् । द्वयोः । Śi. 15, 17 ॥ [किमुत] प्रश्ने । Su. 1048 ।
वादे । न नित्यः शब्दः किमुतानित्यः c. Gan. 21, 13 ॥ 54 ॥

विकल्पे । किं वा विद्याधरोऽयं किमुत सूरपतिः s. 7, 12 । अतिशये ।
Ku. 7, 65 ॥ [पुरस्तात्] प्रथमे । अनुचितमिति मत्वा तत्पुरस्ताच्चिरस्तम् ।
अग्रतो यथा । Me. 15 । पूर्वस्यां दिशि । पुरस्तादुदयः पश्चात्तथैवास्तमयो
ध्रुवः । व्यभिचारो न चेदस्ति तत्र का परिदेवना ॥ पुरार्थो भविष्यदासन्नचिरातीतप्र-
बन्धास्तेषु तद्बुदाहरणं द्रष्टव्यम् ॥ [अभीक्ष्णम्] शीघ्रप्रकर्षयोः । तद्गोतीव
तथान्योभीक्ष्णं तीक्ष्णाक्षरक्षारैः ॥ 55 ॥

संततपौनःपुन्ययोः । Śi. 1, 32 ॥ [अवश्यम्] निश्चये । Sp. 668 ।
नित्यं शाश्वतमनवरतं च । शाश्वते । अवश्यं पृथ्वीयं क्षितिपतिसहस्राणि तु
ययुः । अनवरते । अवश्यं कर्तव्यं शयनमशनं च द्वयमपि ॥ [इदानीम्]
सांप्रतमित्यस्यार्थे । Sp. 5202 । वाक्यालंकारे । इदानीं भो दानीं विरतसि [?
विरतसि] कथं नन्वमधुना [sic] ॥ 56 ॥

[तद्दिनम्] द्वयोः । देवार्चां तद्दिनं कुर्यात् ॥ [सांप्रतम्] द्वयोः । तन्मै-
थिलीं प्रत्याहर्तुमुपक्रमः परमितो नः सांप्रतम् ॥ [समयः । निकषा] द्वयोः ।
गुणदोषाभिव्यक्तिर्वचसां संजायते सतः समयः । प्रादुःषन्ति विशेषा हेमां निकषो-
पलं निकषा ॥ 57 ॥

[अन्तरा] विनार्ये । न सुखं धर्ममन्तरा । संनिधौ मध्ये च । Śi. 19, 65, c ॥
 [अभितस्] अभिमुखकात्स्नर्ययोः । An. III, 41, d । शीघ्रसमीपयोः ।
 Śi. 5, 24, b । उभयतोर्थे । Śi. 3, 3, c ॥ [अग्रतस्] प्रथमे । अग्रजन्माग्रतः
 पृष्ठः । अग्रे । अग्रतो बाहुपाशेन केशपाशेन पृष्ठतः । पादर्वतः कर्णपाशेन ०
 s. 2, 538 ॥ 58 ॥

[अन्ततस्] पञ्चम्यर्थो हेतुः शासनं शिक्षा । चतुर्ष्वपि । किञ्चिदप्यधीष्व
 अन्ततः प्रज्ञां प्राप्स्यसि c. Gaṇ. 27, 2 ॥ [पुरतस्] अग्रे । Pa. 3952, d ।
 आद्ये । भोजने पुरतः पुत्रः संप्रामे पश्चिमः सदा ॥ [पूर्वेषु] द्वयोः । पूर्वेषु-
 र्वितरन्ति संततमहो दानं निदानं श्रियम् ॥ 59 ॥

[अहह] अद्भुते । An. 264, n. 2 ; Pa. 222, c । खेदे । मुदा यत्र
 प्राणांस्तृणमिव परार्थप्रणयिणस्त्यजन्तो लज्जन्ते कियदिति धिया तद्युगमगात् । तृणं
 प्राणप्रायं त्यजति न जनो यत्र समये वयं जातास्तत्वेत्यहह कृपणं जीवितमिदम् ॥
 अथ चतुःस्वरौ ॥ [अन्तरेण] द्वयोः । तत्त्वं [sic] निहन्तुमवर्नी दिवमन्तरेण ।
 त्वामन्तरेण न हि संप्रति कश्चिदीशः ॥ [अहोबत] अनुकम्पायां खेदे च ।
 Su. 503 ; Gaṇ. 17, 10 । आमन्त्रणे । Ku. 3, 20 ॥ 60 ॥

एषां चाव्ययानामर्थकथनमुपलक्षणमात्रम् । अन्यथा भूयांसोप्यर्थाः सन्ति ।
 यदाहुः । निपाताश्चोपसर्गाश्च धातवश्चेति ते त्रयः । अनेकार्थाः स्मृताः सर्वे पाठस्तेषां
 निदर्शनम् s. Gaṇ. 43, 1 ॥

इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रविरचितायामनेकार्थकैरवाकरकौमुदीत्यभिधानायां
 स्वोपज्ञानेकार्थसंग्रहटीकायामनेकार्थशेषाव्ययकाण्डः समाप्तः ॥

VARIOUS READINGS AND CORRECTIONS.

I. TEXT.

Kāṇḍa 2, v. 273.—MSS. both वैयावृत्त्य°, वैयावृत्त्य°, and वैयावृत्तिकरे । c. note on Śāśv. 105.—299. P कर्हरे A कर्हरे B चर्हरे । 322. P B पंकगडी हंजिका [P marg.: पंजिकाप्यन्यत्र] c. Vi. 1286 ; A once पंकगडी । 358. P A सुरौषधौ B गुरौषधौ । 516. स्थिरे नित्ये] कीले नित्ये इति पाठांतरे P. marg.

3,125. P ऽ छमंडके A B छमंडले, but B in comm. छमंडकः प्रदेशविशेषः । c. Vi. 323.—180. P. गह्वगुप्तयोः । Probably correct, c. Vi. 513.—198. धान्ये] P ध्याने । 535. रते] P marg. तरोति वा पाठः । 588. MSS. खट्वांश° । c. Vi. 1611.—766. P सल्लकादुमे ।

4,48. MSS. प्रादौ रोगे च भेदे च । 102. P ऋद्धे । Probably correct, c. समुद्धे Vi. 809.—205. P प्रासादे । 323. A B सुवर्णालतरो ।

5,32. MSS. both पिचुलिका° and पिचुलिका° । 48. P चितापूपे; A चितपूपे and चितापूते; B चितापूते Vi. 2071 विलापूपे ॥

II. COMMENTARY.

Introduction. V. 2. A हुल्लानां, B दुयानां.

P. 3. L. 1. A °नेकार्थः; 14. B °संख्यं.

4,10. MSS. ज्ञातः; 26. A कोर्डिस्; 28. A बद्धक्षणे.

5,4. A शशाशय्यामपरैरज्यां; 9. A त्यजनितावराः; 24. A मुनिस्वानां. 27. A चेद्वत्तमणके.

7,9. B कंकसिका; 23. read उद्धृष्टानामिव; s.H.P. 8,74.

9,28. MSS. युवातिरेखा.

10,4. A विटपितानां, B विटपानां; 20. A मरके(?) 23. A नागराजेन.

11,24. A जानाति; 29. A अनंतरंग°.

12,19. A °विभूतयोः; 20. A °मकारिका; 29. B °नचैः.

15,2. A प्रावाद्या.

16,14. Read गुणि° with B and A sec. m.; 26. A गौडाः.

17,13. A अलस्या, B आलस्यो.

18,12. A सस्फोट°; 18. B यन्नेक्षु°.

19,1. Read °क्षुधः with A.

21,4. Read जानुनिविष्ट°; 6. A तेभेत्सि.

22,16. A चंडासु°; 23. °करपेपरसाद्वक्ति; 25. A हरिजयमिति शौ°.

23,24. Read सेवाक्षणो वर्तते with A.

24,2. B अथवा; 3. A °रशौ, B and Mkh. °वंशो.

25,1. A यद्धव्यहेतोर्व्याल°; 13. A बाही, B बोडी; 15. B रौच्यः; 22. B निपातनादौ.

26,12. A तव वर्णममुं.

28,7. A बहद्वगोति, om. B.

29,16. A निवृत्तिः.

30,3. A भवतां वियोगे; 12. A सतां स्तुत्यौ तव B स्तुत्येस्तव; 29. °मेकांतरं MSS.

31,11. A °प्रवरवर्तं.

34,14. A वर्गे सुरम्या; 21. MSS. समर्थीतर्प; 28. B प्रत्ययितरां कौ°, A indistinct.

35,2. Read ग्रन्थलक्षं with A; 16. B °रौधः; A?; 29. A जनस्य.

- 36,27. A न स्वमीधरः.
 37,8. B तत्र तिथौ; 16. B पदैः; 19. B वेदं च, Mkh. वेन्दवी; 21. A ओंकारं, B °तुयुक्तं.
 39,1. Read बन्धने; 2. read विभेदनी; 7. A स्वबोधजं. 23. A °वाक्येन.
 41,29. MSS. चाक्रिताथाः.
 42,4. A जिनाः.
 43,15. Separate वर्म भर्मेण.
 44,9. B °लक्ष्म्या; 12. A वनमनुसृतं (?), B वनमसृतं.
 45,11. Read सूनाः.
 46,4. MSS. भृवांस; 25. MSS. गुंफाक्षेत्रं.
 47,9. A अनाकलितः माहेति संबन्धतः परोक्ष कः, B only वृत्तः परोक्ष कः.
 48,4. B तृष्णा प्रशाम्येदृजसा सहेव; 14. Read with A सभाभौज्जीन; 28. A om. from पराक्रमः to वा.
 49,2. B ना रुद्रः; 14 क्षमं दुष्टयंत्रघातां B, om. A; 19. A उच्छन्नं.
 50,11. B एकत्रयी; 13. B °यागादिः; 25. A यष्टीरूपकं.
 52,10. MSS. लक्षो; 23. A अर्घ्यार्थं च.
 53,5. A वंदितो; 14. read °प्रतिज्ञयोर्यथा.
 54,11. Read गन्धेन नय्यं with A; 12. A पश्यते (?); 13. B योगिवत्.
 55,17. A अरुणो; om. B.
 56,15. Read with A द्यूते नयज्ञः कितवो; 22 °विच्छाय° om. MSS.
 57,10. Read with A मायाविनममायं.
 58,5. Read with A नमोस्त्ववीर्यं (?); 24. read स्थेया; 27. MSS. लोभेन.
 59,9. MSS. °भ्युद्यतः; 12. B स्वमिथैः (?); 16. A नतामरतरः.
 60,18. A °दुहितं, B °दुषितं.
 61,7. A क्षुरैश्च; 8. A सुखखरुः; 29. A गौरश्चरितं.
 62,1. MSS. कंगुः; 18. A °कुलालयेन; 22. A वेष्टवारा; 25. A निविशेते.
 63,1. B. नृपशिखिजनजानी; 8. A °भरभय; 29. A °गिरो (?); om. B.
 64,20. A परमसमयेमित्यन्ये.
 65,3. B यस्यां. 9. A °च्ये प्रेदेवी; 14. A बहुभिरी; 16. A वृचवि; 18. A °वर्त्तिम; 20. A दिवा.
 67,21. A °मुं सृतिभीतं, B सुभृति.
 68,14. A हरिरूपेन्द्रो.
 69,4. A om. च; 5 A °आवपुटो B पटो; 8. B निष्पदस्प.
 69,9. Read with A नासीदासीत्, A कल्पद्रुमो (?) B कल्प्यो (?); 13. B गुलिका; 21. A विभासिता.
 70,5. Read °पिबस्तमुवाच यावत्; 14. B ईषयकृत्परिणामो.
 73,2. A रत्नभ्यो B रत्नेभ्यो; 19. B वंध्याविश्या इव.
 74,14. Read अविरवत्युदयावि; 15. A °भास्यु नेति B भास्यु; 25. A यदं (?) ; MSS. चंद्रखंडे (?); 26. A भूलांछनं.
 75,13. Read with A कर्षकैवि; 24. A °चयनी.
 76,1. B कुलवर्जिते, and तत्र for तत्र; 5. read च.
 77,26. A सुदुग्निं, B सुदुग्निं.
 78,5. A °प्रकारे, at 2,529 प्रवार.
 79,6. MSS. °यंगनां; 18. A अत्र ण्यंतादल् दाने (?); 22. read राजाध्यक्षः.
 80,11. Read with A विचक्षते; 16. MSS. सूत्रासुखे (?) निक्षिप. 21. A भ्राम्यन्त्येव न (?).
 25. A सजको (?), B सजले, read सजने (?).
 81,1. A इयं द्वयस्याप्रतिमं प° (?); 27. read वेशन्ताशुभि. 28. B अवग्रहदहस्तस्या, A very indistinct.

82,5. A इदमपि, द्वाराददः; 6. B इदमति°, A तमसि; 8. A परलोके परत्र, B वर्ततेऽनुदेशेपि;
9. B ऽन्तरदः; 12 read पिशुनैः.

83,1. B °मांसके; 5. A तपस्तेपश्च, B तपास्तपस्य; 11. A defective B illegible; 18. B
द्वारशिखाया; 20. B विशांति (?) विश°.

84,8. Read क्रीडा; 21. B ईय°.

85,1. A °सहस्र°; 4. नृचमगेन्द्रजायाः (?); 18. read °शब्दादसत्या°. 23. A °तोपि शंपाशंपात-
रतरे, B संपाशंपातकातरतरे.

86,1. Read ग्रीहयौ°; 16. read महीपः (?); 21. A °आंचलो (?).

87,2. A and B once व्यसति, B once विकसति; 3. A twice, B once, व्याख्याम; 14. B
चदति; 19. read गतत्रन्मा परिणतवयाः । यथा.

88,18. A तभिसेवाशया.

89,2. A स्वगृह°; 8. B कारुणं, om. A; 17. B देशमेचकः कीचकासजाः; 23. A विकलपाटयोः.

90,5. A कौशिकेवराशचना°, om. B; 11. A कीवः, B खीवः.

91,6. Read पान्थाः.

92,17. A प्रतीकासीशु°, B प्रतीकामिसु°; 24. read °पातकः.

93,14. Read सनयो Mkh.; 23. read °मध्रमुपतिः.

94,9. MSS. °करावि मुस्ताः; 16. MSS. बीजसंकोचकः. 17. A °कवलीक°.

95,14. Read °विपर्यययोरपि.

96,21. MSS. शीता°.

98,26. A सर्व्वीयं.

99,14. A हंत च्छदस्य.

100,3. Read क्षेत्रता°; 10. A हिमोत्सवे; 26. A °भक्षः.

101,8. B सत् ते; 11. B कष्टं; 21. read दूयोः । गण्ड°.

102,6. A पवरिवेत्ता, B थ वरिवेत्ता; 7. MSS. दारुसंग्रहीः. 20. B मधुमंडपः; 22. A
कलिकला°.

103,8. A °मारोह, B °मारुहो.

104,5. A टिकी; 6. MSS. यौवडस्तथा; 18. A बह्विविशतो, B बह्विविशितो.

105,4. Read सा; 5. MSS. मनुग्रहणं; 13. MSS. बहुतरणेनो°.

106,8. Read निषोणमपि; 27. MSS. बंधस्यते.

107,9. A रोष्यति (?); 10. read व्यालकुञ्जरः?

108,3. Read धेनौ; 19. A न मृतिः; 28. B न व्युक्तियुक्तिम°.

109,13. MSS. मंजावर्त्तः; 15. Comm. defective; in Mkh., the passage आनर्त°
quoted for the meanings समर and नृचस्थान; 20. B कोलायमाने.

110,20. A तस्या (read तस्य); 21. MSS. om. ते.

111,14. Read अमृता (dele जीवा); 18. dele the [?] and read गणिकापक्षे गत्वं.

112,24. MSS. °र्यत्नेन यात्रीचतां (?); 29. B °सृताहृत.

113,4. A त्रियामारणरुचि°, B त्रियामागमणरुचि°.

114,24. MSS. °स्तीतिधूमा°.

115,4. A om. ज्ञातं; 21. A परिहाररज्यतमिदं.

118,28. A प्रमदैभिः, B प्रमदादिभिः.

119,25. MSS. सप्रभावः.

120,6. Read चोद्यपरिहार; 21. MSS. defective? (लेप्ययोषित् not explained); 25.
MSS. °नाव्यग्रकरः.

121,12. A °कवृक्षः B °गवृक्षः; 23. A अविसादनै°.

122,20. Read निहन्तु (?); 26. MSS. वयः.

123,15. B °ममालयति; 16. B स्वैव (स्वल्पम् ?); 17. A °निधमारिनिधानि, B निधनाध-
नानि; 21. MSS. निदानेनैवर्त्तकः.

- 124,2. Read मुने (?); 17. A °सत्यकौ, B °सर्पको; 22. MSS. तनु.
 125,4. A प्रचल°; 6. read °पङ्कजयोजनम्; 22. read हन्तु ?
 127,28. Read जहर्ष (?).
 128,19. Read देहसाधनम्; 27. A हव्यप्रवाहहयबाहुहायनहव्यवाहस्फू°, B हव्यप्रवाहस्फू°.
 131,7. A °पादभ्यो.
 133,5. B मुकुटीकृत°; 8 A विभूषतग्रहादिः; 24. A कायोप्यु°, B कायोपि°.
 134,2. A एवार्य, B एवायां; 11. MSS. om. च; 15. A अर्जन्त्य. 24. A शैलांशाऽवयव.
 135,3. A °वामिते; B °तामिते; 10. MSS. °विषयः तत्र (?). 25. A विच°, om. B; A लभ्य मयं.
 136,9. A °मीले; 13. MSS. om. मानभेदे.
 137,11. B मुक्तवा (read मुक्ता ?); 23. A °लंकवली; 28. B अन्ये.
 138,4. A किमभ्रोत, °राचोपि; 10. A स्थितास्तेप्रतः; 12. कर्तुरस्त्° MSS; 18. A स कर्प्य-
 राक्षद°.
 139,6. Read बाहु°; 25. A नगर्या, B नगर्याद (नगर्यादि° ?). 27. Read खण्डखपैरभो°.
 140,14. Read तत्रैणनेवा? (MSS. तस्मै°); 20. B कुरगकुशांकुर° (?); om. A; 24. read
 जित्वरं छि°; 28. MSS. चातिर्व° (?).
 141,6. MSS. गुलंछी°; 23. MSS. द्वापरं; 28. MSS. तवायोपि.
 142,17. MSS. °कुंजरे; 20. read °परिश्रमे with A; 22. read दर्बी for देवी.
 143,1. च om. MSS; 12. MSS. सुरकुतः (?); 17. read वल्गव्यथो ब°.
 144,9. MSS. मसूरानवलोक्य; 22. A छगलैः.
 145,4. Sic MSS; 22. A pr. m. घोषावली°.
 146,5. MSS. °सांद्रस्तुत°. 26. B कलापेण.
 147,1. A °द्वये; 7. B स, A illegible; 23. MSS. कंदलि°.
 148,2. A °सीनः शुनस्तवा; B °पातशीतः; 24. MSS. तदेशले; 27. A °यैवध्यवसमु; B प्रीयते-
 वध्यवसमु.
 150,25. B तैमे, A (?).
 151,6. A °योग्येवं (?); 8. read पांसुलेवेयं (?).
 152,7. Read चतुरस्त्र° (?); 13. MSS. निस्कुञ्जातीव (?); 26. MSS. °कंपानतं.
 153,20. A स्वः पुरो; 24. MSS. बालाक्रांतः (?).
 154,25. A निष्पानिष्पावकृतः बल्यत्.
 155,1-2. B प्रभवे य°; 22. B स्यानरवल्लभ, om. A; 23. MSS. defective; 24. B °मेही°,
 A पूरणो.
 156,7. MSS. सहावस्ता; 17. B °कपिशां; 21. MSS. °प्राय; 24. read °कारीव साधु° (?).
 158,2. A बविभोद, B विविधो; 4. A °छत्र महेशश्च, om. B. 5. A वृक्तमुपुंषमुष्णिषः, om. B;
 10. A अष्टुवन् वापि. 27. MSS. बुद्धि°.
 159,5. A योषाः सखः, B योखासेखः.
 160,13. A कुक्ष°, B कक्ष°; 15. A सागना°; 16. A °परिचिक्क°; 24. B क्षणाद्वि° (?); 25. A
 (and B?) तछुचमा°.
 162,1. B वाणिजादपरे; 24. MSS. °रोचिषां.
 163,9. B न व्यथापि विधिना; 16. B जंघाजबाल°.
 164,15. B °व्यभिचारिमयं, MSS. भयंनकः for भयानकः; 16. After प्रयच्छति MSS. add
 वा यथा; 25. A सौख्य°.
 165,23. A °विकलत्, B वलचत्, Mkh. विगलत्.
 166,17. MSS. राजे.
 167,4. B तवः; 8. Comm. defective; read लित° with B.

- 168,6. B कामदान°.
 169,2. A om. द्रव्यतयन ; 26. A °कश्यपत्रय, B °कच्यपस्य.
 170,21. Mkh. कुलिशानां (?) ; A and B यांतो, B विधु°.
 171,16. A चुंद्री, B चुटी.
 172,2. MSS. करणभूमि ; 6. A °विनिष्ट°, B विनिद्ध. Mkh. निविष्ट.
 173,3. B °रुचिथ ; 7. Dele the [?]; 27. MSS. °तंचनचंददुच°, Mkh. चंचुचच्चु (?)
 perhaps °चच्चुदुच°.
 174,9. B धुताराधन° ; 18. MSS. साध्य° ; 25. MSS. निविद्धां.
 175,4. B विद्विषि ; om. A ; 9. MSS. तस्याः प्रतिमानमानमसहः ;
 175,24. A दुरात्मन्.
 176,17. B पतत्केश° (?) ; 21. B सदासक्तो (?) ; 25. A °बहु°.
 177,2. MSS. मेधया तु संगतः (A संसगतः) ; 5. MSS. °पद्मः. 19. A परिच्छेदः om. B.
 178,6. B कलेवरं ; 9. MSS. समनाह्वय°.
 179,11. MSS. पदादिः & पादादिः ; 20. MSS. कुलालोयां°.
 180,10. Perhaps जनसंस्तसहो ; 14. perhaps °तरलिततरवारि°. 26. अर्द्धेनं प्रवृद्धस्त° B.
 181,20. MSS. नतांगी ; 22. B ग्रामकूट ; 24. A कुंभे तदोपि तौ स्तनो, B कुंभतटौ तौ.
 182,13. MSS. रितस्कृत° ; 16. sic A ; B हरिश्चंद्रनृपसुते यथा । ततः प्रविशति सुतारा रोहि-
 नाश्च (?) . The example for हुताशन has been omitted by the copyist. In A, the ex.
 for 'son of Hariśchandra' is missing. 17. B आश्रयकारणे ; 21. A जलोपस्पृशे, B °स्पृशे.
 183,15. A विलयाच् ; 18. B तमस्तानवविभाविनी ; 26. A सुदरि. 28. B यत्स्वसाखि (?)
 184,2. तमोपहं is the example for अग्नि, the ex. for चन्द्र has been omitted by the
 copyists (?) . 4. B om. °प्रसारणा° ; 6. Sic MSS. ; c. H. 683, C ; 21. B °वेधुः.
 186,19. A नवानि (?) , B illegible, 26. MSS. ददाति.
 187,15. A and Mkh. write आसुतीबल ; 16. MSS. उयक्तो.
 188,9. A अया ; 15. A नमस्तः B नमस्य (?) ; 18. MSS. त्वमुत्तिष्ठ.
 189,6. A यद्वेनृग् ; B ? .
 190,1. A प्रहरेति ; 5. अनग्रन्थि B, om. A ; 6. A सां ; 22. MSS. °भीहितं.
 191,4. B जहयौन ; 8. Read विस्मये । Śi. 11,64 । ; 24. B °वाथिभि° ; 28. B वित्त°.
 192,5. Supply प्रत्यक्षे before कियदिति ; 14. B लक्ष्य° ; 20. A विरत.
 193,1. प्रत्यक्षे om. MSS. ; 8. Probably कस्य न ; A °वित्तस्य ; 14. B शक्तोति.
 194,8. A दृश्य अन्यो ; 12. MSS. °विमर्शः ; 20. Perhaps मधु मधुकरि° ; 22. A प्राति ; om. B.
 195,11. MSS. परिपूर्णायां.
 197,13-14. A यतो न योगा, B तयो नियोगा (?) ; 21. Read नावि नामधेये (?) .
 198,6. B समुद्रं मुद्रणां ; 24. MSS. न त्वमधुना (?) .
 199,13. B. तत्तं.

ADDITIONAL REFERENCES.

- 1,5 (p. 3,13) विद्वं° is quoted in the
 colophon of the Berlin MS. or. fol.
 1034 (Weber's Verzeichniss, No. 1727)
 of the Vidagdhamukhamandana.
 2,10 (p. 7,23) उप° is H. P. 8,74.
 2,60 (14,2) पिहिते c. also Peterson's
 Second Report p. 153, last line.
 2,133 (23,24) सेवाक्षणे (sic A) is Bâ.
 V, 22, d.
 2,137 (24,12) संपूर्णो° is Sp. 2156 : c.
 Darpadalana 1,38.
 2,168 (28,26) तात Bâ. III, 5.
 2,188 (31,23) कालि° s. C. on Dhvanyâ-
 loka 25,1.
 2,230 (37,21) ओंकार° c. V. P. 179,2.
 Correct accordingly.
 2,234 (38,9) निदवासान्व° is Dhvanyâloka
 63,3 : c. Râm. 3,22,13 Gorr.

- 2,278 (44,12) वनम° c. also V. P. 161,20.
 2,308 (43,14) सभासौ° is K. K. S. 1,46:
 Correct accordingly.
 2,312 (49,11) क्षेम° Dhvanyāloka 77,5.
 2,344 (53,27) क्रियार्थो H. S. 3,3,3.
 2,372 (58,5) नमो° is Sp. 1554 : c. Bā.
 III, 11. Correct accordingly.
 2,432 क्षेम° see under 2,312.
 2,469 (69,17) कील Kāmasūtra (Bombay
 1891) 152,24.
 2,484 (71,21) पालीयं c. Ratn. 312,1.
 2,487 (72,8) कलो° Ku. 5,6.
 2,516 (75,20) ध्रुवा Bā. p. 10,12.
 2,522 (76,19) धात्वर्थः c. Bühler's De-
 tailed Report, Appendix II, No. 257.
 2,546 (80,8) सप्त K. K. S. 5,42.
 3,173 (103,5) विसंहिता is Sp. 1424. Note
 the reading मेरुण्डा ; c. Benfey's Pant-
 schatantra II, 525 ; and Journal Roy.
 As. Soc., N. S., XX, 475.
 32,25 (108,14) हिरण्यमे° Sp. 4484 ; c.
 Peterson's Auchiityālamkāra of Kshe-
 mendra p. 28.
 3,247 (110,19) कर° Bā. I, 37. Note the
 reading.
 3,253 (111,9) सत्य° Dhvanyāloka 117, C.
 3,265 (112,15) शास्त्र° c. Kāmas. 30,2.
 3,279 (114,12) स H. P. 7,15.
 3,328 (118,20) हर्षस्य । The verse in its
 entirety is quoted in the first chapter
 of V. A., where pādas 1-2 run thus :
 संस्तम्भिनी वृथुनितम्बतटैर्धरिण्याः
 संवाहिनी जलमुखां चलकेतुहस्तैः ।
 3,337 (119,22) धेवतो H. 1401.

- 3,342 (120,5) संनद्ध H. P. 8,300.
 3,482 (133,24) कायो° Darpadalana 1,44.
 3,490 (134,23) मूर्धे° Dhvanyāloka 113,12.
 3,505 (136,16) see under 3,225.
 3,544 (140,10) अर्जु° c. Nārada in AK.,
 Bo. ed. of 1877, p. 41.
 3,625 (147,24) देष्ट° Bh. S. 45.
 3,675 (152,26) see under 2,188.
 3,683 (153,19) अलं K. Pr. 86,3 ; from
 Mbh. Śāntiparvan 5685.
 3,689 (154,2) आलि° Dhvanyāloka 89,10.
 3,696 (155,1) शिष्यो c. H. P. 3,291.
 3,698 (155,11) तन्वी° c. Dhvanyāloka
 76,11.
 3,705 (155,24) नायिका Kāmasūtra 74,9.
 4,15 (163,25) इयुमति Bh. K. 1,26. Cor-
 rect accordingly.
 4,26 (164,20) नव° Bā. V, 35.
 4,43 (165,18) पञ्च c. also Su. 1429.
 7,4 (188,21) येना° s. Dhvanyāloka 25, C ;
 c. also Bā. VI, 31, d.
 7,6 (189,1) तं Bā. I, 40.
 7,10 (189,23) स्मर c. the verse कुरु 2,362.
 7,14 (190,21) यशो° Ki. 3,40.
 7,15 (190,26) आत्मा is probably quoted
 from . P. 1,136.
 7,16 (191,2) नीवी° is S. K. 278,18 =
 Amar. 160 in Kāvya-mālā II, 18,
 p. 84.
 7,17 (191,7) स्वर° is Su. 2236. Correct
 accordingly.
 7,29 (193,20) तथा Da. 4,17.
 7,35 (195,2) गिरि° Ku. 1,60.
 7,42 (196,6) अये c. Bā. 60,21.

ABBREVIATIONS.

- AK. Amarakośa. Bombay 1877.
 An. Anargharāghava (Kāvya-mālā).
 Bā. Bālarāmāyaṇa. Benares 1869.
 Bezz. Beitr. Bezzenberger's Beiträge
 zur Kunde der indogermanischen
 Sprachen.
 B. H. Bühler, Ueber das Leben des...
 Hemachandra. Wien 1889.
 Bh. Mahābhāṣya (Kielhorn).
 Bhag. Bhagavadgītā.
 Bh. K. Bhaṭṭikāvya.
 Bh. N. Bhāratīya Nāṭyaśāstra.

- Bhoj. Bhojaprabandha, Calc. ed. of
 1872.
 Bh. Ś. Bhallaśāstaka.
 Bh. St. Bhaktāmaraśtotra.
 c. compare.
 C. Commentary.
 Ch. Ś. Chāṇḍīśataka.
 Chh. U. Chhāndogyopaniṣad.
 Da. Daṃayantīkathā or Nalachampū.
 Bombay, Śake 1807.
 Daś. Daśarūpa. Hall's ed.
 Gaṇ. Gaṇaratnamahodadhī.